

C 618.10C8)

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

THE
COMPLETE WORKS
OF
VENERABLE BUNDE,
IN THE ORIGINAL LATIN,
COLLATED WITH THE MANUSCRIPTS, AND
VARIOUS PRINTED EDITIONS,

ACCOMPANIED BY
A NEW ENGLISH TRANSLATION
OF THE HISTORICAL WORKS,
AND
A LIFE OF THE AUTHOR.

BY THE REV. J. A. GILES, D.C.L.,
LATE FELLOW OF C.C.C., OXFORD.

VOL. VIII.
COMMENTARIES ON THE SCRIPTURES.

LONDON:
WHITTAKER AND CO., AVE MARIA LANE.
MDCCCXLIV.

= 618.10

LONDON:
GILBERT & RIVINGTON, PRINTERS,
ST. JOHN'S SQUARE.

VENERABILIS

BEDÆ

OPERA QUÆ SUPERSUNT OMNIA,

NUNC PRIMUM IN ANGLIA,

OPE CODICUM MANUSCRIPTORUM,

EDITIONUMQUE OPTIMARUM

EDIDIT J. A. GILLIS, LL.D.,

ECCLESIAE ANGLICANÆ PRESBYTER,

ET COLL. CORP. CHR. OXON. OLIM SOCIUS.

VOL. VIII.

COMMENT. IN SCRIPT. SACR.

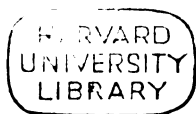

LONDINI:

VENIUNT APUD WHITTAKER ET SOCIOS.

MDCCCXLIV.

C 618-10(2)

VENERABILIS

BIBLIOTHECA

**COMMENTARIA IN SCRIPTURAS
SACRAS,**

**NUNC PRIMUM IN ANGLIA,
OPE CODICUM MANUSCRIPTORUM,
EDITIONUMQUE OPTIMARUM**

**RECTOR J. A. GILES, M.D.,
ECCLESIAE ANGLICANÆ PRESBYTER,
ET COLL. CORP. CHR. OXON. OLIM SOCIUS.**

**VOL. II.
COMMENT. IN VETUS TESTAMENTUM.**

**LONDINI:
VENIUNT APUD WHITTAKER ET SOCIOS.**

MDCCCXLIV.

P R E F A C E

TO

VOL. II. OF THE COMMENTARIES.

IN this Volume are contained the concluding part of the Commentary on Samuel, the Questions on the Books of Kings, the treatise on the Building of Solomon's Temple, and the Commentary on Ezra.

In Regum libros triginta Quæstiones.

These thirty questions on the Books of Kings, or, as our Bibles are now divided, of Samuel and Kings, were occasioned by an application from Nothelm, a priest of the church of London, to Bede, who requested to have certain difficulties explained. They are found in the folio editions. [Bas. iv. 441—462. Col. 333—347.]

Locos, quos triginta Quæstiones spectant, quippe in Editt. non indicatos, hîc adponimus :

1 Sam.	II. 35.	2 Sam.	XXIII. 20.
—	III. 19.	1 Reg.	VI. 2.
—	VI. 19.	—	VI. 8.
—	VII. 2.	—	VI. 9.
—	XX. 14, 15.	—	VIII. 8, 9.
—	XXV. 29.	—	VIII. 65.
2 Sam.	I. 18.	—	XVI. 34.
—	VIII. 2.	—	XX. 10.
—	XXIII. 8.	2 Reg.	XI. 5.

VOL. VIII.

a

2 Reg.	xi. 12.	2 Reg.	xx. 9.
—	xii. 15.	—	xxii. 14.
—	xiv. 7.	—	xxiii. 10.
—	xiv. 25.	—	xxiii. 11.
—	xvii. 29, 30.	—	xxiii. 13.
—	xviii. 32.	—	xxiv. 14.

[Gaehle, Dissert. de Beda, &c.]

De ædificatione Templi, allegoricæ expositionis.

This treatise is found in the folio editions [Bas. viii. 1—73. Col. viii. 1—52]. It consists of twenty-five chapters in one, though Cave, Fabricius, Baronius, and all the editions mention two books. It forms a commentary on 1 Kings v.—vii. and 2 Chron. ii.—v. At the end of it, in the folio editions, is found an additional portion, called *Quæstiones Quinque*, &c., but this is not found in the MSS., and has no reference whatever to Bede. The text of this edition has been corrected by the aid of a MS. in the *Bibliothèque Royale*, [2165.] which has been collated throughout, and a partial examination of a MS. in the British Museum.

In Ezram et Neemiam, libri III.

This work is found in the folio editions, [Bas. iv. 462—588. Col. iv. 348—477.] and, like others of Bede's writings, is inscribed to Bishop Acca, at whose instigation it was first written. The latter portion of it, which commences the book of Nehemiah, will be found in the next volume.

IN SAMUELEM PROPHETAM,

ID EST, LIBRUM PRIMUM,

ALLEGORICA EXPOSITIO.

LIBER SECUNDUS.

QUONIAM in hoc libello, id est, secundo nostræ allegoricæ expositionis in beatum prophetam Samuelem, de fine ductus ejusdem Samuelis, et de initio regni Saul, auxiliante Domino, sumus pro modulo nostro dicturi; visum est loco præemii, de tempore quo quisque eorum Dei populo præfuerit, aliqua tractare; et quia scriptura sancta de hoc tacere videtur, quid verisimilius æstimari possit, sollicita inquisitione scrutari. Et quidem non defuere, qui ambos non amplius tredecim annis præesse dicerent; eo quod scriptum sit, Et factum est, ex qua die mansit arca in Cariathiarim, multiplicati sunt dies: erat quippe jam annus vicesimus. Putantes arcam viginti annis in Cariathiarim mansisse; et hos a principio Samuelis, usque post septimum David annum, quando in Hierusalem regnare incipiens, eam illo adduxerit, esse computandos; cum scriptura manifestissime testetur, temporibus Saulis pugnantem Israel adversus Philistiim, eam fuisse cum populo in castris. Possitque verius multo videri, viginti annos qui dicti sunt, si tempus mansionis arcæ in Cariathiarim designant, ad hoc usque tempus potius, quam cum David eam inde duxerit, esse numerandos. Sunt qui suis Samuelem in Chronicis prætereundum penitus esse putarent. Sunt qui ei septuaginta annos, qui Sauli triginta adnotarent. Sunt qui, juncto amborum tempore, quadraginta eos annos

VOL. VIII.

B

populum rexisse perhiberent. Sed unde aliquid horum affirmari debeat, invenire nequimus. Unde autem cassari omnia, et destrui possint, facillime patet. Dicit enim manifeste scriptura: Factum est igitur quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, et ædificare cœpit domum Domino. Replica ergo Judicum tempora, et invenies quia Othoniel quadraginta annis populum rexit, Ahud octoginta, Debbora quadraginta, Gedeon quadraginta, Abimelech tribus, Thola viginti tribus, Jair viginti duobus, Jephthe sex, Abessan septem, Hajalon decem, qui in Septuaginta interpretibus non invenitur: Labdon octo, Sanson viginti, Heli quadraginta, qui simul faciunt annos trecentos triginta novem: quibus adde quadraginta annos itineris ab Ægypto, totidem regni David, quatuor Salomonis, fiunt quadringenti viginti tres: minus videlicet quinquaginta et septem, a quadringentis octoginta, qui necesse est anni quinquaginta septem residui Josue, Samuelis, et Saulis temporibus expendantur; sed quomodo dividamus, scriptura non docet. Si chronicorum sequentes auctoritatem, vigintiquatuor Josuæ damus, cæteri duo plus quam triginta non habent. Si Sauli quadraginta, reliqui duo non amplius quam decem habent et septem. Ergo ut aliqua quærendi via pateat, revolvamus scripta Josephi, qui doctior de talibus, præter divina eloquia, nemo facile reperitur. Et inveniemus in Antiquitatum ejus historia, Josue xxvi. annis, Samuel duodecim, Saul viginti populo præfuisse regendo; qui simul fiunt anni quinquaginta octo. Nec turbare nos debet unum quod quadringentis et octoginta superest. Sive enim scriptura more suo plenariam summam ponens, unum quod supererat, minime curavit addere: sive quod magis credibile est, Josephi scriptura per incuriam longæ ætatis unum alicubi, ut fieri solet, adjecit. Neque enim putandum est, in scripturæ sanctæ literis errorem factum; quæ cum multis aliis in locis dissonet, in Judicum tamen catalogo per omnia inter Hebraicam veritatem, et Septuaginta interpretum edi-

tionem concordat, præter unum duntaxat Hajalon, quem illi funditus omisere. Cujus omissio Græcorum chronographos Hebraicæ veritatis inscios coegit, neglectis Josephi scriptis, Samueli et Sauli quadraginta annos, Josuæ viginti-septem dare. Videbant enim se aliter ad quadringentesimum octogesimum numerum, quem annis Hajalon adimplere non noverant, pervenire non posse: quibus se novem annos Josepho, quem ignorare nullatenus poterant, ut scripturæ satisfaceret, addere licuit. Cur non et nobis simili necessitate conclusis, liceat unum saltem computo illius annum subtrahere, ac Josuæ viginti quinque annos, Samueli et Sauli triginta duo annotare? ne plus justo historicis credendo, scripturam solvere videamur: quæ absolute quadringentesimum octogesimum egressionis ex Ægypto annum, quartum esse Salomonis asseverat. Quod si ita scriptum esset: Factum est post CCCCLXXX. annos egressionis ex Ægypto, quarto anno regni Salomonis, nulla omnimode esset controversia; quia superfluous annus ipse esset quartus Salomonis. Et ne quis dicat falsam nos sequi regulam quadringentorum octoginta annorum, quasi CCCCCCLXXX. sint potius juxta quædam exemplaria computandi, ipse sacræ interpretes historiæ, cum temporum librum transferret in Latinum, ubi ad quartum Salomonis annum perveniens, templum in eo ædificari cœptum meminit: statim vel ex sua quam in scripturis sanctis collegerat eruditione, vel ex auctoritate Græca subjunxit, et ait: Colligitur autem omne tempus a Moyse, et egressu Israel ex Ægypto, usque ad præsentem annum, anni 480. Sane ne quem turbet in computo temporis, quod scriptum, et supra memoravimus: quia ex qua die mansit arca in Cariathiarim, multiplicati sunt dies: erat quippe jam annus 20, et requievit omnis domus Israel post Dominum. Potest iste versiculus etiam sic accipi, ut non arcam in Cariathiarim viginti annis mansisse designet, sed ex qua die mansit arca ibidem, omnem domum Israel requievisse post Dominum 20 annis, gaudentem nimirum de revertente ad se, quam ob peccata perdiderant, arca, postea vero communicantem peccatis Saul paulatim ab

ejus deviasse vestigiis. Sed quia in longum præfatio processit, ipsum jam quem scrutamur ordinem scripturæ inchoemus.

IN CAP. VIII.

CAP. I. *Factum est autem cum senuisset Samuel, &c. usque ad Vadat unusquisque in civitatem suam, &c.*] Hæc lectio ad literam et typice intellecta, arguit eos qui neglecto quod didicere sancto mandato, suis potius concupiscentiis servire desiderant: quod et de omnibus falso fidelibus generaliter, et de Judæis specialiter accipi potest; qui vel post incarnationem Salvatoris, terreni regni amore, prædicatores regni cœlestis abjecerint; vel quietissima olim regimina iudicum fastidientes, contra Domini consultum regalis sceptri gestierint stemmate sublimari. Factum est autem, inquit, cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices Israel. Nomen senectutis in scripturis cum mystice ponitur, aliquando maturitatem sapientiæ, et consilii gravitatem, aliquando torporem mentis ab inchoatæ virtutis novo fervore frigentem significat. Dictum est enim de justo iudice, cujus fallere sapientiam nulla conscientia prævalet: Et Antiquus Dierum sedit. Dictum et de membris illius, Gloria, senum canities, id est, sapientiæ gravitas. Item in malam partem, qui se a virtutum studio tepescere senserat, ait: Inveteravi inter omnes inimicos meos. Utrique autem parti potest convenire quod dicitur, Samuel senescens, filios suos posuisse iudices Israel. Cum enim fides et dilectio Christi senuisset apud Judæos, quibusdam videlicet ab ea quasi grandæva senectute frigentibus; quibusdam vero in ea quasi longa jam vivendi consuetudine maturis, posuit ipse Dominus Scribas et Phariseos ejusdem populi iudices, qui rectam vitæ viam discernere, et subditis ostendere deberent: qui filii Dei dicti sunt, juxta hoc quod ipse dixit in Exod., Filius meus primogenitus Israel. Quod æque ut dictum est, et ad incarnationis Dominicæ, et ad ea potest tempora referri, cum primum in eodem populo sunt iudices a Domino positi. Nam et tunc, propheta attestante, justus ex fide vivebat.

Haud dubium quin illa de qua Petrus ait: Sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari, quemadmodum et illi.

Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joel, &c.] Joel incipiens vel fuit Dei, Abia pater fuit, Bersabee puteus juramenti dicitur. Est enim locus, sicut et nomine probat, ubi Abraham et Isaac fœdus cum Abimelech pepigere jurantes; significans fontem illum salutare, qui circumcisionem et præputium unius ejusdemque fidei pacto sociatos abluit; in quo præfati fratres sunt judices dati, ut vitæ videlicet fontem et propinarent et biberent. Verum illi juxta nomen suum incipientes quidem, sed non perseverantes usque in finem, ut salvi fierent, et quondam ad Deum pertinentes, patrumque populi vocabulo digni existentes, nunc in contraria mutati, suas traditiones et scelera legi pariter et gratiæ prætulere. Sed et quisque nostrum cum a spirituali quam inchoaverat ardore tepescens, infimos terrenosque cogitatus suæ menti præponit, quasi degeneres filios senescens Samuel Bersabee judices statuit; quia pravis sensibus baptismi mysterium subdit.

Congregati ergo universi majores natu Israel, venerunt ad Samuelem, &c.] Congregati ergo post ascensionem Domini universi majores natu carnalis Israel, venerunt adversus eum, miseruntque regionem post eum, in Ramatha, id est, in altitudinem cœlorum, ubi omne quicquid terris agimus, dicto citius patet, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos; et quasi ad eum quem latere nil potest, verba facientes: Ecce, inquiunt, tua in nobis fides et caritas senuit, et filii quos enutristi et exaltasti, ipsi spreverunt te. Maluimus ergo, instar gentium quæ te non noverunt, et regnorum quæ non invocaverunt nomen tuum, extranei a tuo ducatu manere, quam tuæ gratiæ fidei et regno et patriæ privari. Si enim, relicta pugnandi solertia, omnes tuæ doctrinæ simplicitatem sequimur, venient Romani, et tolent nostrum et locum et gentem. Hæc quidem Judæi, quamvis non voce, mente tamen reproba, et intentione adversus Dominum sunt, et adversus Christum ejus locuti.

Displicuitque sermo in oculis Samuelis, &c.] Displicuit

infidelitas Judæorum coram prudentibus in Christo, qui sunt oculi ecclesiæ, eo quod infima pro summis eligendo, nescientes licet Domino dixissent, Da nobis regnum terrestre, quod nos perpetuo damnet. Nam de cœlesti, quod pauperibus spiritu promittis, nobis cura non est, pro quorum salute, vel per se ipse, dum esset in mundo, vel per sua membra, etiam post ascensionem Patrem Salvator oravit. Quod de Jacob fratre Domini specialiter ecclesiastica narrat historia, quia tanta videlicet instantia et sedulitate pro populo templum frequentans supplicaverit, ut camelorum duritiam traxisse ejus genua crederentur.

Dixit autem Dominus ad Samuel: Audi vocem populi, &c.] Ne liberum eis tollas arbitrium, sed da potestatem filios Dei fieri, his qui credere noluerint, nec te doleas opprobrium hominum ex abjectione plebis effectum. Non enim tuam doctrinam in homine loquentis, sed meam divinam per te operantis abjecerunt, ne regnum illis in te tribuam sempiternum. Cui simile est quod ipse dixit: Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me.

Sicut dereliquerunt me, et servierunt diis alienis, &c.] Id est, sic derelinquent etiam gratiam evangelii, et servient alienis a Deo traditionibus suis.

Nunc ergo audi vocem eorum, &c.] Et hæc personæ Patris ad Filium loquentis aptissime congruunt. Dimitte eos secundum desideria cordis eorum, et ibunt in voluntatibus suis. Verumtamen contestare eos per evangelium, et prædic eis quid temporalis miseriæ coram hominibus, quid æterni tormenti apud inferos passuri sint, qui neglecto servitio, vel potius libertate spirituali, sibimet regnare mauerint, dicens: Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et relinquetur domus vestra deserta, et cætera talia, et ait:

Hoc erit jus regis qui imperaturus est vobis.] Non qualis esse debeat moderatus ac justus imperator exponit, cujus et in plerisque scripturæ sanctæ locis, et maxime in Deuteronomio perfectio docetur; sed potius rector improbus, a quo austeritate subjectos sit oppressurus intimat, ut per hæc populum a pertinaci illius petitione revocet. Figurata

autem quæ de bono rege scriptura loquitur, Christum significant: de quo sub Salomonis specie canitur, Deus, iudicium tuum regi da. Quæ autem de malo, diabolum: juxta illud Ecclesiastici, Rex insipiens perdet populum suum. Et merito, quia ille diaboli, iste membrum est Christi.

Filios vestros tollet, &c.] Vos, inquit, in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis. Qui ergo libertatem, in quam vocatus est, in occasionem carnis dederit, mox impii regis, hoc est diaboli, quem pro domino elegit, potestate depressus, cuncta hæc quæ Samuel populo dixit, in seipso servitia tolerabit. Nam quod de uno populo semel dictum specialiter, sed diutius, et veritate historica, et typica est ratione actitatum, omnibus æque mortalibus, qui jugum Domini suave a se proiecierint, est generaliter aptandum; quorum filios tollit improbus rex, et ponit in curribus suis, cum eorum gesta præclara, verbi gratia, modestiam, patientiam, benignitatem, eleemosynam, et cætera hujusmodi, tollens antiquus hostis, hypocrisi, cenodoxia, superbia, vel alia qualibet vitiosa peste commaculans, infidelium nectit operibus, in quorum cordibus nequitiae freno constrictis, ipse pessimus auriga quasi suis per omnia superbus et gaudens libere circumfertur in curribus. Et quia quos nunc falso fideles in fidelibus per opera sociat impius hostis, eosdem ipsis in fine per supplicia iudex sociabit districtus; recte de talibus scriptum est: Veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.

Facietque sibi equites, &c.] In tantum, inquit, sibi diabolus vestra etiam fortiora subjugavit studia, ut per hæc et alios freno erroris corripere, edomare, et ad impietatis studeat callem deflectere, virtutisque sobolem vitiorum satagat reddere præconem. Nam sicut in bono quadrigæ virtutum ministrat, qui prudentiam, fortitudinem, justitiam, et temperantiam proximorum cordibus infert; ita e contrario quadrigam pessimi regis præcurrit, qui suis sequacibus adversa hisce virtutibus vitiorum exempla præmonstrat.

Et constituet sibi tribunos, et centuriones, &c.] Et ex vestris magnis actibus, quasi bonæ conscientiæ utero progenitis filiis, alios sibi corruptor antiquus, ut id officii delegabit, qui velut tribuni quidam adversum castra veritatis hostilem ducant exercitum; alios qui in centuriones magnam vitæ æternæ perfectionem se sequentibus promittant; hos qui seminantes in carne, de carne metent corruptionem; juxta quod Oseæ dicit, Arastis impietatem, messuistis iniquitatem, comedistis frugem mendacii. Alios qui dialecticis insidiis fabricatores errorum, et cultores perversorum dogmatum contra veritatem confortent, fraudulentus ordinator distribuit. Possumus autem aratores agrorum diaboli etiam eos sentire, qui corda miserorum exercitio pravi dogmatis excolant. Messores vero, qui velut perfectos in minoribus suorum fructus auditorum, ad secretiora sua contemplanda mysteria, quasi purgatiores ad horrea perducant; quod hæreticorum proprium, et maxime Manichæorum solet esse commentum. Possunt namque filii populi contumacis, quos super diversis personæ unius actibus interpretati sumus, etiam ad diversas referri personas, ab eodem uno adversario diverso errore fœdatas.

Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, &c.] Synagogas quoque vestras, vel animas deceptorum, vel certe cogitationes ingenua quondam castitate liberas, faciet suis pravitatibus nefaria adulatione faventes; quod pessimum genus unguenti detestans propheta precatur: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Cui contraria est boni regis unguentaria, Maria videlicet Magdalene, quæ dicit: Dum esset rex in accubitu suo, nardus dedit odorem suum. Faciet et vitiorum foco famulantes: de quo propheta testatur, Omnes adulterantes velut clibanus corda eorum. Cui contrarius est focus dilectionis supernæ, quem qui audito verbo veritatis percipere, dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? Faciet et panificas, quæ vecordes quosque ad infanda hæresium convivia vocantes aiunt, Panes occultos libenter edite: aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior. De quo

pane et alibi dicitur: Dulcis est homini panis mendacii, sed postea implebitur os ejus calculo. Cui contrarius est panis veritatis, qui cor hominis confirmat. Cujus cognitionem, quia caro et sanguis non revelabit, sed Pater qui in cœlis est: recte sub mulieris specie fortis de ecclesia canitur, Facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum.

Agros quoque vestros, et vineas, &c.] Amplissimas quoque copias virtutum spiritualium vestrarum, et fructus ferventissimæ dilectionis, necnon et dona suavissima misericordiæ fulgentis auferens a vobis, immundorum potius spirituum voluptatibus subjiciet.

Sed et segetes vestras, et vinearum redditus addecimabit, &c.] Sed et opera vestra quasi ad naturæ usque perfectionem jam perducta, spemque totius vitæ vestræ cœlesti mercede, quæ denario numero signata est, corruptor antiquus ex integro privabit, ut horum damno servientium sibi malignorum spirituum, quos angelica quondam virtute nudatos, humanam fecit esurire perniciem, desideria semper insaturabilia reficiat.

Servos etiam vestros, et ancillas, &c.] Motus etiam animi vel carnis ineptos, verbi gratia, iram, æmulationem, gulam, luxuriam, et cætera talia, quæ sapientium necesse est disciplina coerceantur et refrenantur; sed et cætera rectæ intentionis officia, suo potius juri sævus fraudator mancipabit, gregibusque virtutum opimis, in quibus diu frustra serviebatis, denaria perfectione carentibus, ipse in fine pasturæ palmam hostis accipiet. Sicque tandem vos sub adversario servos effectos gemetis, quos sub domino liberos pridem vivere tædebat.

Et clamabitis in die illa a facie regis vestri, &c.] Patet hæc prophetia, et usque hodie apud Judæos non cessat impleri; qui sicut in septimodecimo Psalmo scriptum est, Clamabunt (et non est qui salvet) ad Dominum, nec exaudivit eos. Ad quos dicit Dominus: Non exaudiam preces vestras. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Illo videlicet quem in hujus electione regis nefandi sibi imprecabantur dicendo: Sanguis enim super nos, et super

filios nostros. Hunc baptismatis aqua diluant, et clament ad Dominum de tribulatione sua, et de necessitatibus eorum liberabit eos. Alioquin audiunt ab apostolo Jacobo : Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis. Sed et morali intellectu, difficile ac sero vincuntur vitia, quæ diu libenter jacentes, seque sponte prosternentes oppresserant.

Noluit autem populus audire vocem Samuel, &c.] Hæc inobedientis populi pertinacia regem pro Domino postulans, non in solo prædicatæ gratiæ tempore, sed etiam ante Dominicæ incarnationis celebrata mysteria, synagogam, immo totum pæne genus humanum, ab ipso primo parente, quando serpentis verba Deo proposuit, occupavit. Semper enim contumaces quique liberum suæ voluntatis arbitrium divinæ gratiæ student anteferre regimini. At vero boni quique filii Patris spirituum supplicantes, non nostrum regnum, neque voluntas nostra ; sed, Adveniat, inquirunt, regnum tuum ; fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.

Et ait Samuel — : Vadat unusquisque in civitatem suam.] Docet et hodie sermo divinus, contumaces quosque ac rebelles contra Dominum a publico contentionis obstinatæ singulos ad curiam redire pectoris ; quatenus suo secum quisque liberior in corde, quid contra voluntatem tuam supernæ dispositionis gesserit, quam a districto iudice sententiam excepturus sit, sedulus exploret.

IN CAP. IX.

Et erat vir de Benjamin nomine Cis, filius Abiel, &c.] In eo quidem Saul rex, quod pro Samuel electus a populo pertinaci, quod David persecutus, qui cætera flagitia est operatus, quod eundem David reprobatus et mortuus regni successorem accepit : Judæorum significat malitiam, qui et prophetas et Dominum spernentes ac persequentes, sibimetipsi regnare maluerunt ; ideoque regnum Dei, de quo ejecti sunt, reliquerunt genti facienti fructus ejus. In eo vero quod oleo sancto unctus est, quod Israel ab hoste salvabat, Dominum Jesum Christum figurate denuntiat. Atque ideo præsens lectio, quæ ejusdem Saulis unctionis

historiam, nullam vero notam reprehensionis continet : Domini Salvatoris propter nos homines, et propter nostram salutem, descensionem de cœlo, baptismi a Joanne susceptionem, cæteraque dispensationis temporariæ mysteria celsa designat. Et primo quidem sensum, qui est de Domino, juvat, quia Saul de Benjamin ortus, quod electus et bonus perhibetur ; sive quia Benjamin filius dexteræ interpretatur, sive quia minima tribus est in Israel ; semper enim in humilibus spiritu, quorum est regnum cœlorum, Christo solet gratia generari.

Et erat ei filius vocabulo Saul, &c.] Qui enim est de terra, de terra est, et de terra loquitur : qui de cœlo venit, super omnes est ; qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Sed et nomen Saul, quod dicitur expetitus, sive petitio, Christo aptissime congruit ; qui magno sanctorum desiderio semper imploratur, et adesse rogatur. Necnon et Cis patris illius, id est, duri vocabulum, mysteriis alludit ; sive Deum Patrem designet, seu David, vel Abraham, aut alium quemlibet patrum, ex quibus Christus secundum carnem. Nam et dura est natura illa, quæ non solum vinci vel mutari, sed nec ab ulla potest condita natura comprehendi. Dura est per distictionem judicii reprobis, quæ per gratiam misericordiæ suavis est bonis. Hic etenim de his dicitur : Quam bonus Deus Israel, his qui recto sunt corde ! De illis autem : Omnipotens sermo tuus de cœlo a regalibus sedibus. Durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit ; et dura in tentationibus sunt fidelia corda bonorum, quibus sub Ezechielis specie dicitur : Ecce dedi faciem tuam valentiorē faciebus eorum, et frontem tuam duriorē frontibus eorum, ut adamantem et silicem dedi eum.

Perierant autem asinæ Cis patris Saul, &c.] Perierant animæ etiam ad Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi pertinentes ; quia etsi juste viverent, priusquam Dei Filius descenderet ad terras, primam stolam recipere non poterant. Et dixit Deus Pater ad unicum Filium suum : Junge tuo comitatu unanīma sanctorum, qui tibi obtemperanter adhæreant, desideria præclara, et ipsis pro sua te

virtute sequentibus, opus humanæ salvationis ingredi. Quod si in Cis patre Saul cœtum patrum antiquorum libet accipere, constat hunc curam animarum gessisse fidelium, et Christum sedulo rogasse, ut ad harum salvationem dignaretur in carne venire, dicendo: Domine Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus, et cætera hujusmodi.

CAP. II. *Quærens asinas Saul per quinque loca, non invenit, &c.*] Quæ a progenitoribus ejusdem Saulis, et beati Samuelis cognomen traxisse videntur. Et Dominus Christus perditas in protoplasto mortalium animas ad viam vitæ reduci desiderans, per quinque hujus seculi ætates cœpta non explevit; quia ad tempus usque suæ incarnationis neminem, quamvis perfecte viventem, in cœlestis regni gaudia reduxit.

Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum suum, &c.] A quinto loco cassatæ quæstionis Saul quasi redire disponit. Et Dominus enormitate prævaricationis humanæ videbatur, quasi a curanda impiorum salute voluisse reverti, dum in quinta seculi ætate subtractis prophetarum oraculis, subtracta frequentia collocutionis angelicæ, sola pravorum hominum scelerata acta crebrescerent. Et revera tot ac tantis ante adventum Domini mundus sceleribus urgebatur, ut plus de justorum tuenda, quam de acquirenda impiorum salute, Conditor humani generis putaretur esse sollicitus. Verum ille pro adversitatum molestiis suorum providus electorum, et patientiam probare invincibilem, et desideria volebat constantia differendo jam magis ac magis acuere; unde sequitur:

Qui ait ei: Ecce est vir Dei in civitate hac, &c.] Hæc est enim patientia et fides sanctorum, hic amor continuus, hæc præstolatio diutina a longe aspiciens et salutans incarnationis Dominicæ et humanæ reparationis gaudium; hæc, inquam, illa frequens scripturis gratiæ salvantis obsecratio: Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos. Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas usque in finem; quare faciem tuam avertis? et cætera talia. Ecce, inquiunt, est in civitate mundanæ conver-

sationis, cœlesti gratia nobilissimus, et absque ulla dubietate veracissimus prophetarum chorus. Nunc ergo eamus illuc, et a contemplanda tuæ gloria divinitatis, quæ mundis solum cordibus patet, ad humanitatis etiam olim promissæ, ac diu jam desideratæ, mysteria cernenda veniamus. Beati namque oculi qui viderunt, et aures quæ hæc audire meruerunt. Forte resonantibus ibi de te, ac viam nostræ devotionis attestando, juvantibus prophetarum præconiis, credere incipiet mundus, et ipsi, reductis ad vitam qui perierant, a tanti temporis longo labore quiescemus. Verbum dubitationis ponitur, ad ostendendam erroris humani gravitatem, difficultatemque curandi, juxta illud Salvatoris: Putas inveniet fidem in terra? et: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi. Huic loco simile quid illa sapiens amatrix in amoris sui cantico loquitur Christo: Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer? Ac si aperte diceret, Quem invisibilem intus Deum credo, confiteor et adoro, hunc etiam foris meæ substantiæ conformem videre et alloqui desidero.

Dixit Saul ad puerum suum: Ecce ibimus, &c.] Saul quidem et puer ejus errabant, in eo quod hominem Dei munera prophetiæ quærere putabant, ideoque frustra turbati sunt, quod ne sportulam quidem, quæ ei dari potuerit, ad portandum secum viaticum acceperint, quæ ex palmarum foliis, pulchra varietate contexta, deficiente licet pane, qui inerat, inter salutandum pro munere solet tribui, si non vir sanctus omnibus ultro vere dicere consuisset. Sed allegorici sensus ordo non errat, quia Dominus electos suos famulos crebra compunctione sollicitat, ne ad audiendum verbum Dei, et quærendam suam viam, quæ Christus est, (nemo enim venit ad Patrem nisi per illum,) vacui mente vel actione convenient, sed sedulo perquirant quid obedientiæ congruentis, quid reliquarum virtutum suo doctore, quibus merito verbum committere debeat, ostendant. Sed et in veteri testamento, quicumque Christum ad complenda vaticinia prophetarum in mundum venire, qui Saulem in civitatem Samuelis intrare, et quæ ipse doceret agere

desiderabant, mox ab ipso Christo secreta inspiratione bonis docebantur operibus insistere, quo digni fierent videre et audire, quæ multi justī et reges antea cupientes non audierunt neque viderunt. Ecce, inquit, ibimus; quid feremus ad virum? panis defecit in sitarchiis nostris, et sportulam non habemus. Ecce instat tempus complendæ in Christo prophetiæ, quid boni operis habemus, quo prædicatoribus illius temporis nos commendare, et de illo quo opus habemus mereamur ediscere? Legis quidem observatio per Phariseorum traditiones corrupta, immo ipsa sua vetustate, et quasi longo usu consumpta, defecit in actibus nostris; et conversatione novæ gratiæ, quæ regnum cælorum expectet, priusquam ille cui repositum est veniat et doceat, habere nequivimus. Nam palmarum quæ vincentibus in præmio dari solebant, plectæ, cœlesti remuneratione dignas actiones significant; palmarum foliis texta vascula, spe æternorum gaudiorum dilatata corda demonstrant.

Ecce inventa est in manu mea quarta pars stateris argenti, &c.] Stateram argenti perfectionem humanæ salutis, qua ad laudandum Deum proficit, intellige; quæ quatuor nimirum partium incrementis ad summam suæ soliditatis attingit; quia in veteri videlicet testamento futura fide Dominicæ incarnationis erecta, in novo ejusdem susceptæ incarnationis sacramentis imbuta, in absolutione carnis æterni regni perceptionis sublimata, et in die judicii etiam carnis est resurrectione glorificanda. Dicit ergo Sauli puer ejus: Ecce inventa est in manu mea quarta pars stateris argenti; demus homini Dei, ut indicet nobis viam nostram. Dicit Christo ad bona se opera cohortanti vetus fidelium populus, novæ gratiæ dulcedinem suspirans: Ecce inventa est apud me spes, fidesque venturi in carne Christi. Confiteamur hanc incarnati verbi ministris, ut plenius nos de via nostra, quæ Christus est, instruant. Nec frustra puer cum eodem Saule, qui Christum significat, hæc se facturum promittit. Ipse est enim qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate.

Olim in Israel sic loquebatur unusquisque — Venite

eamus ad videntem, &c.] Idem secretorum scrutator et enarrator, et propheta recte dicitur, quia profatur, id est, præloquitur futura. Et videns non immerito vocatur, quia mundatis cordis oculis, quæ minus perfectis nequeunt, arcana rimatur. Unde et eorum scripta non minus visiones quam prophetiæ vocantur. Visio, inquit, Esaiaë filii Amos. Liber visionis Nahum Elcesæi. Verbum quod vidit Esaiaë filius Amos. Quare nimirum redarguendi sunt, qui prophetas Dei juxta Cataphrygas in ecstasi locutos autumant, ut tot sapientiæ verba promentes quæ dicerent, ipsi nescirent. Et juxta apostolicæ sententiæ veritatem catholice sentiendum, spiritus prophetarum prophetis fuisse subjectos, ut ex ratione vel loqui nossent, vel tacere. Denique Psalmista, qui mandata Dei diligentius exquisierit, super seniores se intellexisse gloriatur. Et in alio loco: Psallam, inquit, et intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Non ergo quasi arreptitius nesciens psallit, qui ea quæ psallit, adveniente in se sapientiæ spiritu intelligit; sed et plerumque prophetæ de quibusdam sibi divinitus ostensis, quæ præ sui magnitudine quasi homines capere non poterant, ab astantibus angelis quasi ratione utentes, et sapientium sitientes inquirebant. Sed quæritur quomodo Samuel, qui non de longe prioribus, sed de præsentibus, hoc est sui ævi temporibus sermonem facit, dicat: Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. Voluntque hos et hujusmodi versiculos ab Ezra sacerdote et scriba, cum scripturam sanctam restauraret, quasi de olim transactis intersertos esse temporibus. Nam et longe post mortem Samuelis usque ad Ezræ tempora, nomen videntium æque ut prophetarum scripturis inditum claret.

Et ierunt in civitatem in qua erat vir Dei.] Et venit Dominus per incarnationem in mundum, ubi erat tunc temporis maximus prophetarum Baptista Joannes; venerunt cum illo etiam sancti illius, non quidem iterum nascendo in mundo, quo jam vixerant et quo eum venire cupiebant; sed mentem suam ad eum etiam in carne diligendum retorquendo, quem semper in divinitate secretum spiritualiter amabant.

Cumque ascenderent clivum civitatis, invenerunt puellas,

&c.] Cum sequentibus se ministris incarnationis suæ, primisque credentium Dominus sublimia novæ vitæ præcepta inchoaret, apparuerunt animæ humiles et castæ, de suorum latebris peccatorum confitendo egressæ, atque ad hauriendas aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, ab ipso Joanne prædoctæ, quas ipse sollicitus sit, apud eas si videns interrogat, quia conscientias discutiens singulorum ad se venientium, an Joannem prophetam intellexerint veritatis, an ejus dicta cum amore susceperint, investigat.

Quæ respondentes dixerunt illis: Hic est, ecce ante te, &c.] Respondentes animæ simplices Christi, cui conscientiæ singulorum quicquid cogitant patet: Hic, inquit, Joannes, cœlestia videre doctus, præcursor tibi factus est, et tu festinus illum, quæsumus, ad salvandum nos insequere; adjutor enim et liberator noster es tu, Domine, ne tardaveris. Nam et ille hodie, hoc est ejusdem cujus et tu gratiæ fideique lucifluæ prædicator, venit in mundum. Quia tempus est, ut populus omnis electorum in excelso novæ conversationis culmine sacrificium Deo spiritualiter consecratur; siquidem ipse qui medius nostrum, necdum agnitus consistis, postquam te mundo manifestare voluerim, statim invenies eum ad tui adventus obsequia paratum. Neque enim vel ipse tantæ gratiæ vir, antequam te videre meruerit, aut summa virtutum fastigia conscendere, aut perfectis gaudii spiritualis potest dapibus refici.

Neque enim comesturus est populus, donec ille veniat, &c.] Neque enim vulgus imperitum, inquit, dulcedinem potest vitæ cœlestis, a qua diu jam exulabat, sperando degustare, donec ille veniat, qui pœnitentiam agentibus regnum cœlorum appropinquare testetur. Quia ipse primo eos, qui hostia Dei viva fieri desiderant, pristinis erroribus castigatis baptizando abluit, et deinceps spe æternæ hæreditatis gaudere suadet.

Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel, &c.] Et cœpit fama Christi fideliumque ejus paulatim prædicante Joanne crebrescere. Cumque baptizato omni populo, et ipse venisset ad Joannem, ut baptizaretur ab eo, occurrit ei idem Joannes devotæ servitutis obsequiis,

ut post præconia venturi etiam præsentem baptizaret, populisque Dei Agnum ostenderet; ac tale tantumque meritis proficientibus, et martyrii sanguine perfectis, virtutum cacumen ascenderet, cui in natis mulierum propheta major nemo esset.

Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis, &c.] Et Deus Pater sui secreta mysterii revelaverat Joanni, manente adhuc statu Mosaicæ legis, dicens: Quia postquam novæ gratiæ diem figuris legalibus per omnia quasi æqualibus horarum spatiis comparatam manifestaveris mundo, mittam ad te virum de terra filii dextræ, id est qui carnem portet non virili semine conceptam, sed divino singulariter opere sacram, qui juxta nomen suum salvabit crediturum mihi populum, Deum videre cupientium, de potestate tenebrarum; hunc baptizans, et Spiritu Sancto perunctum videns, ducem populi mei cunctis prædicare incipies.

Cumque respexisset Samuel Saulem, Dominus ait ei, &c.] Cum videret Joannes Jesum venientem ad se, admonitus a Spiritu Sancto, intellexit ipsum esse Agnum Dei, ipsum qui tollit peccata mundi, ipsum de quo Micheas propheta loquitur: Et tu Bethleem Ephrata parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel.

Accessit Saul ad Samuelem in medio portæ, &c.] Venit ad Joannem Dominus in confinio legis adimplendæ, et inchoatæ gratiæ. Lex enim et prophetæ usque ad Joannem; ex eo regnum Dei evangelizetur, et omnis in illud vim facit. Et interrogat eum in qua sit humilitate, cæterarumque virtutum perfectione posita ei conscientia, qui tantum divinæ contemplationis præ cæteris tunc mortalibus videre meruerit. Domus quippe singulorum, ipsa est conscientia, in qua per cogitationes semper inhabitant. Interrogat autem eum non verbis sciscitando, sed ei sua dona tribuendo. Respondens vero ille, ubi sit domus sua pandit; quia in cunctis se quæ gerebat virtutibus, in humilitatis mansionem positum ostendit; Illum, inquit,

oportet crescere, me autem minui. Et cætera talia, quibus sequentia Samuelis aptissime conveniunt responsa.

Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum videns, &c.] Respondit Joannes, Domino cœlestia sibi dona largiente, dicens: Ego amicus Sponsi; ego præcursor tuus sum; ego a te debeo baptizari, qui præ me veniens, ante me factus es. Et quidem ipse nunc a me baptisma cum populo credentium accipies, pariter audientibus ambo dapes verbi ministrabimus, atque ipsi vicissim audientium fide reficimur. Verum tuæ ubi cunctis gratiæ splendor illuxerit, finito meæ præcursionis officio, te prædicare dimittam, junctoque mihi choro præcedentium prophetarum, omnia temporariæ dispensationis tuæ mysteria fidelium turbis, membris utique tuis, indicare curabo.

Et de asinis quas perdidisti nudiustertius, ne sollicitus, &c.] Et de animabus, quæ tempore tertio seculi, id est mundi nascentis exordio, perire cœperunt, gaude, quia me prædicante jam resipiscere, et acta pœnitentia regnum cœlorum sperare didicerunt. Tria tempora, ante legem, sub lege, sub gratia intellige.

Et cujus erunt optima quæque Israel? &c.] Et quis erit gratiæ quam prædico largitor atque auctor, nisi tu? cujus omnia esse quæcunque habet Pater, rectissime confitentur. Optima enim Israel sunt dona cœlestium gaudiorum, quæ domui Patris sui qui in cœlis est ministrat.

Nunquid non filius Jemini ego sum de minima tribu Israel, &c.] Et Dominus contenta superbiorum prosapia, pauperes parentes, et humiles spiritu, de quibus nasceretur, elegit; et ipse de se loquitur: Ego non quæro gloriam meam. Et pulchre Saul filius Jemini, id est dexteræ meæ dicitur, quia ipse sibi Christus ex divinitatis suæ potentia condidit hominis substantiam, quam ex virgine nasciturus susceperet; juxta quod alibi legitur: Sapientia ædificavit sibi domum. Pulchre de cognatione novissima inter omnes familias tribus Benjamin, id est filii dexteræ. Filius enim dexteræ Christus Deus est, ad cujus tribum pertinent omnes electi; sed quanto quisque inter sanctos

humilior, tanto illi est quasi vicina cognatione conjunctior; quia et ipse homo Christus, ut celsior majestate, ita sanctis omnibus est humilitatis virtute præstantior.

Assumens itaque Samuel Saulem et puerum ejus, introduxit eos in triclinium, &c.] Triclinium Græce cœnaculum. Triclinos dicitur cœnatio, a tribus lectulis discumbentium ita vocatum. Klinin enim Græce lectum, sive accubitum dicunt. Siquidem apud veteres in loco ubi apparatus exponebatur convivii, tres lectuli strati erant, in quibus discumbentes epulabantur. Itaque Joannes multos ad epulas virtutum prædicando convocans, omnibus his Christum et Apostolos ejus, tametsi post venientes, prætulit; et merito, quia non nisi per ejus baptismum, quod illorum ministerio dari incipiebat, potuit regni cœlestis aula reserari. Erant enim quos imbuebat, Decalogum legis per agnitionem sanctæ Trinitatis fortiter et infatigabili mente completuri.

Dixitque Samuel coco : Da partem quam dedi tibi, &c.] Dixit Joannes suæ ipsius linguæ, quæ audientibus alimenta vitæ solebat adhibere: Prædica potentiae singularis virtutem, quam præcepi tibi, ut nulli puro homini datam diceres. At illa mox prophetico cordi obtemperans, protulit divinæ solum virtuti ac majestati verba congrua. Et hæc Mediatori hominum, homini Jesu Christo convenire perhibebat, dicens: Qui habet sponsam sponsus est; et qui de sursum venit, super omnes est. Et iterum: Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus.

Dixitque Samuel : Ecce quod remansit pone ante te, &c.] Dixit Joannes Christo, magnalia divinæ virtutis ejus enuntians: Omnes quidem quos ad fidem et pœnitentiam convocare potui, virtuti operam dare suasi. Verum quia nos in iniquitate concepti, et in delictis editi, quamvis multum nitentes, peccato ad integrum carere, et virtutis arcem comprehendere nequimus; tu qui Verbum caro factus es, perfecti per omnia vincendi ac docendi, quas nostra fragilitas non capit, dapibus vescere. De quibus profecto dapibus ipse Salvator aiebat: Meus cibus est, ut faciam

voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus. Tunc autem verba hujusmodi dicebat Domino Joannes, et cum ejus celsitudinem et humanæ conditionis fragilitatem commemorans ait: Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur; qui autem de cœlo venit, supra omnes est.

Et comedit Saul cum Samuel in die illa, &c.] Et prædicabat Dominus cum Joanne in oppido gratia fulgenti, usque dum mitteretur in carcerem Joannes, dicens de credituris sibi populis: Ego cibum habeo manducare, quem vos non scitis. Et non solum perfectis alta virtutum ascendendo, sed infimis quibusque condescendendo, communia vivendi tradidere mandata, his dicentes: Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam; illis vero: Non homicidium facies, non adulterabis.

Et locutus est cum Saul in solario, &c.] Locutus est Joannes cum Domino in lumine cognitæ divinitatis illius. Solarium quippe (quod nomen trahit ex eo quod præ altitudine sui prius ædificiis inferioribus orti solis jubar excipiat) illorum nimirum corda significat, quibus a terrenis desideriis divino timore suspensis, familiarius oritur Sol Justitiæ. Cum enim uterque Dominus videlicet et Joannes suæ propter quam missus est dispensationis inchoasset exordium, novæque lucis gratia jamjam mundo clarere cœpisset, confessus est idem Joannes Jesum Christum esse Filium Dei, se autem missum ante illum, tota illum mentis intentione desiderans, ad operandum divina in carne surgere, et se præcursionis officio congruo tempore quiescere.

Et surrexit Saul, egressique sunt ambo, &c.] Et manifestavit Jesus gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus. Egressique ambo, ipse videlicet et Joannes, de occulta divinæ voluntatis contemplatione, ad ostendenda foras operum magnalia processerunt.

Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul: &c.] Cum sedens Dominus, humilitate ac paupertate pro nobis assumpta, despectum novissimumque virorum, atque inter cives mundi extremum ostendens,

suos quoque sequaces pauperes spiritu esse doceret, non tamen statim machinantibus licet sæpe impiis, occasum mortis subiit; sed juxta vaticinia prophetarum, quorum et Joannes portio est, antecedere se obedientes sibi famulos, et de vitiis ad virtutes, de morte jussit transire ad vitam. Ipse autem eis decedentibus paulisper subsistit in mundo, donec indicatum fidelibus suis de se per prophetas verbum Patris expleret.

IN CAP. X.

Tulit autem Samuel lenticulam olei, &c.] Tulit Joannes prædicandam Spiritus Sancti gratiam, et totam ejus plenitudinem in Christo requiescere testatus est, dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. Et bene effudit, quia oleum, inquit, effusum nomen tuum.

Et deosculatus est eum, &c.] Et prophetiæ figuras evangelicæ veritati fideique gratiæ legis decreta diu desideratæ pacis unione sociavit, et ait: Ecce unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis, ut postules ab eo, et det tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.

Cum abieris hodie a me, invenes duos viros, &c.] Cum abiret Jesus plenus Spiritu Sancto de Jordane ab Joanne, invenit diu perditos perfidia populos, sed jam tunc fide et operatione confirmatos. Invenit autem eos, ad salutis utique viam revocando; et hoc cessante paulatim et veluti moritura ac sepelienda synagoga carnalis observantia, de qua ipse carnem suscipere dignatus est. Rachel quippe fuit mater Benjamin, e tribu de qua Saul originem duxit. Invenit autem quos salvaret Dominus; et quasi meridiano novæ dilectionis, in fervore ac scientiæ lumine fulgente de cœlestibus, in finibus gratiæ et veritatis, quæ ad comparationem legis per Moysem datæ, quasi dextera est ad sinistram. Unde recte Benjamin filius dexteræ interpretatur. Qui nimirum populi credentes inventi misericorditer a Christo confessi sunt, ejus beneficiis gratias agendo, quod animæ ipsorum instar brutorum animalium quondam erroneæ, cœlesti jam sint gratia redemptæ, per eum qui venit

quærere et salvum facere quod perierat. Confessi sunt etiam fidei mysteria, quæ didicere, quod intermissa, hoc est ad horam dimissa, Pater omnipotens fatuorum hebetudine a pigritia, sollicitus fuerit pro Filio suo, et credentibus in eum, ne forte turbati passione illius, a fide desciscerent, donec completa passionis ejusdem dispensatione, et resurrectionis gloria celebrata, opportunius vel Judæorum vel gentium immundas, quæ ad tempus intermiserat, animas quærere et salvari præciperet; ut quæ ex parte jam fuerant inventæ, perfecte Domini sui congregarentur ad præsepe.

Cumque abieris inde, et ultra transieris, &c.] Crescente cursu suæ doctrinæ Salvator pervenit usque ad insinuandum discipulis suæ passionis arcanum, quod mundo esset excelsæ lucis dona redditurus. Thabor quippe, qui est mons altissimus, et interpretatur veniens lumen, et nomine et situ vivificæ crucis mysteriis arridet, cujus sacramenta pandentem Dominum quæsierunt suppliciter, et invenerunt fortes quique Sanctæ Trinitatis confessores ascendentes piis profectibus ad Deum in ecclesia, quæ est Bethel, id est domus Dei; qui secundum datam sibi gratiam quidam pinguissima pœnitudinis remedia pro cogitatione, locutione, et operatione offerenda; alii confirmantia cor hominis scripturæ sanctæ cibaria, quæ triplici ratione constat, divino sibi munere revelanda; alii ferventissima compunctivæ dilectionis pocula in vasis cordium fictilibus Deo dicanda ferebant. Qui cum in suis singuli gradibus Christum Salvatorem agnoscerent, ejusque incarnationem ad mundi optarent provenire salutem, dederunt ei geminam scripturarum interpretationem; ut post primam videlicet historiæ lectionem, quæ ante ejus incarnationem per legem completa est, ipse allegoricum quoque et anagogicum sensum, qui vel præsentis gratiæ veritati, vel futuræ vitæ beatitudini congrueret, actu susceptæ dispensationis aperiret. Quos nimirum quoque panes de manu offerentium accepit, quando discipulis dignam operationem pro meritis aperuit sensum, ut intelligerent scripturas. Cui, ni fallor, trium panum interpretatio pulcherrima ratione concinit;

quod et in evangelio petitor improbus, instante inopiæ necessitate, tres æque panes ab amico fideli quærit, et accipit. Et in Levitico, offerendi ad sacrificium panes trimodo jubentur cocturæ genere præparari, in clibano videlicet, in sartagine, et in craticula. In craticula namque assatis panibus alimur, cum ea quæ juxta literam aperte, et sine aliqua obtectione dicta vel acta sunt, ad tutandam animi salutem percipimus. In sartagine autem frixis, quando literæ superficiem sæpe versando ac retrahendo, quid in hac Christi mysteriis, quid ecclesiæ catholicæ statui, quid castigandis singulorum moribus allegorice congruat inspicimus. Porro in clibano panem verbi quærimus, quando etiam ea quæ nondum videre possumus, sed in futuro videnda speramus, in scriptura anagogica, id est sursum latura mentis intentione complectimur.

Post hæc venies in collem Domini, ubi est statio Philistinorum, &c.] Collem Domini Gabatha civitatem, quæ interpretatur collis, intellige. Veniens ergo Dominus usque ad celsitudinem divinæ suæ majestatis exponendam mortalibus, quam sibi immundi spiritus procaciter usurpabant, consortem adiutorem et testem suæ prædicationis gregem prophetarum accipit; juxta quod et ipse, uno ex eis Esaia lecto, perdocuit; qui nimirum prophetæ vita et verbo quasi organo quod tangebant, et carmine quod dicebant, consoni, de occulta summæ gloriæ ad communia humanitatis infirma solebant operando pariter et loquendo redire. Et pulchre grex prophetarum de excelso descendens et prophetans, non post se genera musicorum, sed ante se habuisse describitur. Ille enim doctor vere in excelso divinæ contemplationis se fuisse demonstratur, qui ad loquendum humilibus infirmisque condescendens, cuncta quæ dicturus est prædicando, consona voci manu præmonstrat operando, quomodo de Domino scriptum est: Quæ cœpit Jesus facere et docere. Occurrentibus ergo sibi prophetis, Saul accepto Spiritu Domini prophetavit cum eis, aliumque est statim mutatus in virum. Et Dominus noster post patefacta de se prophetarum præsagia, manifeste quo plenus erat spiritus gratiæ prophe-

tandi, hoc est futura gaudia prædicandi, et ipse ministerium suscepit; nec mora proficiente credentium animo, de propheta est mutatus in Christum, non quidem esse incipiendo quod non erat, sed apparendo quod erat.

Et descendens ante me in Galgala, &c.] Descendit ante Joannem Dominus in Galgala, id est volutabra, illa videlicet de quibus in Psalmo loquitur Patri: Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Non quia ante Joannem Dominus mortis subierit exitium, sed quia antequam Joannem occiderent, persequabantur Judæi Jesum, et quærebant eum interficere; quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Descenditque ad illum Joannes, quia ad exemplum humilitatis ac patientiæ illius, et carceris volutabrum suscepit et mortem. Obtulit autem Dominus semetipsum hostiam Patri, et pacificavit per suum sanguinem quæ in cœlis et quæ in terris sunt in ipso. Sed expectabit usque ad tempus sui præcursoris exemplum. Cujus universitas, juxta consuetudinem scripturarum, septem dierum numero signatur, donec scilicet idem, morte ab impiis suscepta, quid ipse Dominus esset passurus ostenderet.

Itaque cum avertisset humerum suum, &c.] Cum abiret Dominus a Joanne, mox paternæ dispositionis executus imperium, nova est cogitatione mutatus, ut qui eatenus subditus erat parentibus suis cæterorumque mortalium æstimabatur similis, exinde clarescentibus virtutum indiciiis Deus quoque pateretur. Omnia autem quæ Joannes de illo, quæque prophetæ alii prædixere, vera erant.

Videntes autem omnes qui noverant eum heri et nudiustertius, &c.] Docente Jesu in patria sua, multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia? et quæ est sapientia quæ data est illi, et virtutes tales quæ per manus ejus efficiuntur? Nonne iste est faber, filius Mariæ, frater Jacobi et Joseph, et Judæ et Simonis? Nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? et scandalizabantur in illo. Et dicebat eis Jesus: Quia non est pro-

pheta sine honore, nisi in patria sua, et in cognatione, et in domo sua.

Cessavit autem prophetare, &c.] Cessavit autem Jesus propheta æstimari, et cœpit Deus omnipotens credi, de quo Esaias persequentibus eum populis aiebat : Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus, quia excelsus reputatus est ipse.

Dixitque patruus Saul ad eum ; Indica mihi, &c.] Patruus Saul qui hæc cum illo loquitur, Ner intelligitur, pater Abner, qui erat filius Abiel aut Saul. Quærentibus ergo Domini cognatis ac fratribus, quale Joannes de illo testimonium dixerit, sed necdum credentibus in eum, sicut Joannes evangelista testatur ; respondens ipse Dominus, jam regni cœlestis introitum pœnitentibus a suo præcursore prædicatum, promissumque docuit ; sed se ejusdem Deum ac Dominum ab eodem ipso prædicatum, regemque cunctis gentibus prædicandum ingratis ac superbis dicere distulit. Hactenus unctionem Saul allegorica super Domino expositione succincte transcurrimus. Sed et tropologice, id est, juxta moralis intelligentiæ regulas, quisque nostrum simplices cogitationes et ad ferenda fraternæ necessitatis onera Dei verbo refectas, intra sui pectoris septa custodit, quasi paratas ad opus quotidianum asinas pascit, quæ videlicet saluberrima cogitationum devotio sibi surripiente aliquo, ut assolet tentationis articulo a suimet custodia relapsa, ad exteriora quæque ac secularia sectanda, ruptis continentiæ frenis effugerit, omni mox necesse est instantia mentis vagabundas recolligere, et intrinsecum ad pabuli cœlestis reducere festinemus præsepe. Et quia sufficientes non sumus agere aliquid ex nobis, quasi a nobis, sumptis obedientiæ et humilitatis muneribus, ascendamus ad audiendum Dei verbum, atque ejus modestis consolationibus erecti, quod nostra infirmitas nequiverat, acquiramus. Et veniet profecto, divina opitulante gratia, ut non solum intermissam mentis recuperemus observantiam, sed et perfectioris doni fœnore ditati, etiam regni cœlestis incipiamus gaudia sperare ; immo ipsi caritatis, gaudii, pacis, patientiæ, longanimitatis, bonitatis, benignitatis, fidei, modestiæ, con-

tinentiæ, cæterorumque fructuum spiritualium devotos Deo populos regentes, super hanc hæreditatem Domini oleo gratiæ cœlestis ungatur in principem; necnon et prophetico ore deosculari, id est, exhortatoria scripturæ sanctæ monita, quibus vel nostra vel proximorum corda consolentur, nostro mereamur more suscipere.

CAP. III. *Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Masphat, &c.*] In hac lectione Saul et superbiorum proterviam et humilitatem Domini ac fidelium ejus designat. In eo siquidem quod projecto Domino, qui de Ægypto Israel eduxit, qui de manu Ægyptiorum eruit, qui omnium regum, qui solus salvabit de universis malis, rex constituitur, contumacem, sibi pro Deo regnare malentem, vel synagogæ vel ecclesiæ plebem demonstrat. Etenim hodie non pauci, neglectis Christi imperiis, qui se de tenebris erroris ad fidem vocando eduxit, qui de potestate tenebrarum baptizando eruit, qui de omnium malorum incursu protegendo semper castigando salvavit, malunt suis improbis servire corruptelis. Dominum vero Salvatorem idem Saul indicat, in eo quod de tribu Benjamin, id est, filii dexteræ descendit, quia caritas et fides illius in eis solum qui ad dexteram regni partem pertinent, perfecte generatur. Quod de cognatione Metri, id est, pluviae genus ducit, illius videlicet quæ ait: Audiat terra verba oris mei. Expectetur sicut pluvia eloquium meum. Unde et ardens regni illius appetitor aiebat: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Et de illo alibi: Et descendit sicut pluvia in vellus. Quod Saul, id est, petitio vel expetitus appellatur; quia nimirum semper ab eo regni cœlestis est appetendus, et omni intentione quærendus introitus. Quod filius est Cis, id est, duri, vel quia Deus Pater non est Pater homo ut mutetur, nec Filius hominis ut agat pœnitentiam; vel quia populus fidelium ejus, in qua semper dilectione generatur, fortis inter adversa proclamat: Ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar. Quod in regem ungendus absconditus est domi; vel quia cum venturi essent, ut raperent eum, et constituerent sibi regem, fugit; vel quia intus se quæri

debere, intus inveniri posse, intus esse quæ docet, intus qua ducit ostendit. Quod altior fuit universo populo; quis enim similis erit Deo inter filios Dei? Quod domum habuit Gabaath, id est, in colle, sive sublime; ipsa est enim civitas in monte posita, de qua scriptum est: Et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus. Quod abiit cum ea pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Quod filii Belial, id est, diaboli, sive pestilentiae, qui eum despexere, nuncupantur. Quod ille dissimulabat se contraria loquentes audire; ait enim: Et non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet.

Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, &c.]

Locutus est Joannes Baptista, locuti sunt prophetæ cæteri ad populum legem regni cœlestis, quod per Christum datur; et scripserunt in suo singuli libro, et reposuerunt inter sacras scripturas, in quibus solis semper divina voluntas invenitur. Sane juxta literam dicendum, quod supra, ubi jus regis promulgatur, superba ejus præsumptio ad sedandum populi petentis pertinaciam prædicitur. Hic vero per legem regni dictam, scriptam, et memoriæ causa coram Domino repositam, qualis rector bonus, qualisque animo ad subditos esse debeat, juxta Deuteronomii jussa declaratur.

Et dimisit Samuel omnem populum, &c.] Dimittit et hodie doctor finito sermone, dimittit et pagella finita lectione omnes auditores singulos in conscientiam suam; ut quæ audierant, meditando retractent, et operando meditata perficiant. Quod si quem movet, quare reprobi regis acta super Christo, qui est rex regum, per allegoriam interpretari præsumperim; sciat hoc esse consuetudinis expositorum, immo rationis scripturarum, ut vel de malo bona, vel de bono homine malam allegoriæ formam, ubi sic ordo poposcerit, indifferenter assumant. Alioquin nunquam nigro atramento, sed lucido semper auro, vel qualibet alia decora specie scribi oporteret; quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Non inordinate nigredo candorem significat. Denique beatus papa Gregorius ejusdem Saulis non solum unctionem ad Christi

regnum, sed et ipsam ejus quæ pro peccato evenit mortem, ad innoxiam Christi mortem allegorice significandam, non dubitavit transferre. Lege enim expositionem ejus in Job, ubi dixit, Pereat dies in qua natus sum. Item in Jechonia rege, qui pro suo scelere damnandus, de Judæa transmigrat ad Chaldæos, Dominum intelligit de Judæis non credentibus ad gentes salvandas translatus. Salomonis, quamvis postmodum gravissime peccantis, sapientia dicta vel acta omnia ad Christi laudes figurandas ecclesia refert. Nec pauci ecclesiæ tractatores, dicente apostolo, Petra autem erat Christus; virgam qua percussa est petra, crucem Christi, Moysen autem et Aaron viros sanctos, qui percusserunt, crucifigentes Dominum, principes sacerdotum et legis doctores, id est, Pharisæos intelligunt. Et si hæc petra quamvis salubria plebi pocula suggerens, petra tamen naturali mole dorso ruris inhærens, ineffabilia Christi munera signat, vel lapis ille patriarcha chrismate sancto perfusus, Dei Filium oleo Sancti Spiritus unctum denuntiat; vel certe Cyrus ille Persa, quamvis homo rationalis, a Christi tamen fide et sacramentis funditus extraneus, ob figurandi congruentiam Christi vel typo, vel nomine potuit recte consecrari; cur non homo Christi, cui in juventute mystica unctione dedicata sunt Christi, usque ad mortem nomine sacrosancto præclarus, futura Christi in carne gesta possit figurando prædicere? Notandumque attentius, quia nec ipsa scriptura cuncta quæ in exemplum assumit probat. Neque enim putandum est Marsorum, quæ dæmonica non dubitatur, artem prædicasse vir sapiens, cum ait: Quis medebitur incantatoria serpente percusso? Cujus dicti sensus est, quis emendat doctorem a diabolo deceptum? Quod si vel hoc cuiquam forte novum videtur, quod idem Saul uno eodemque tempore bonum pariter et malum significare dicatur, videat sanctum virum Isaac filio benedicientem, sed eundem filium minime cognoscentem, typum habere Judæorum, qui Christum Salvatorem, quem venturum benedictum in nomine Domini diu cecinerant, jam præsentem in carne fide non viderint. Videat eundem filium benedictum ab angelo simul, et claudum

effectum, gentem significare Judaicam, benedictam quidem in credentibus Christo, sed claudam in persequentibus Christum. Et per bonos ergo bona, et per malos mala, et per malos bona libere pro locis et temporibus figurantur. Nec tamen in præmiorum receptione boni nisi bona, nec mali nisi sola quæ gessere, secum sua mala referunt. Quomodo unis licet iisdemque coloribus scripti niger Æthiops, et Saxo candidus, cujus sit quisque coloris indigena, possunt facile statim et sine ulla controversia discerni; at aliter in pictura, ubi nisi sui quisque coloris, sicut et habitus deformetur, mendacii prorsus impudentis tabula, quæ imaginem promisit, arguitur.

IN CAP. XI.

CAP. IV. *Ascendit autem Naas Ammonites, et pugnare cœpit, &c.*] Hæc lectio typice docet hæreticorum contra ecclesiam bella graviter quidem sævitura, sed Domino semper opitulante devincenda. Uncto igitur in regem Saule, confestim ascendit Naas Ammonites, et pugnare cœpit adversum Jabes Galaad. Diffusa nuper in mundo gratia fidei, ascendit de abyssso, id est, de cordibus impiorum diabolus, et hæreticorum trahens agmina secum, pugnare cœpit adversus ecclesiam Christi. Quod de omnibus generaliter hæreticis, et de his qui ipsis apostolorum temporibus pullulantes circumcisionem dogmatizavere, potest specialiter accipi. Naas quippe, qui interpretatur serpens, diabolus est. Ammon, qui in populum mœroris transfertur, hæreticorum conventus exprimit, non solum propter nomen, quo ecclesiam de suo casu mœrentem significat, sed etiam qui nocte et de incesto conceptus est. Hæresis namque solet in cæcitate miseræ cogitationis non recte præsumpto a doctore verbi semine nasci. Jabes Galaad civitas est, quæ abscondi non potest, in monte constituta, id est, ecclesia in Christi fide sublimata. Unde bene Jabes exsiccata vel siccitas interpretatur; significans ecclesiam, vel singulam quamque animam fidelem, et a fluxu vitiorum castigatam, ne sint viæ ejus tenebræ, et lubricum, et instar cervi ad fontes aquarum anhelantis,

amore continuo Deum fontem vivum videre sitientem. Galaad, qui acervum testimonii sive transmigrationem testimonii sonat, Dominus est; quia congeriem nobis vivorum lapidum non exiguam suæ in fide firmatam in testimonium recte conversandi præmonstrat; vel qui de veteri ad novum, de literalis testimonio ad spirituale, de terrestri ad cœlestia nos transmigrare desiderat.

Dixeruntque omnes viri Jabes ad Naas, &c.] Consentiebant sæpe nonnulli fideles ecclesiæ viri fœderati germane diligendo, et servire humiliter obtemperando doctoribus, quos crebra scripturarum meditatione prudentes sicut serpentes æstimabant; sed ecclesiasticæ pacis custodia, sicut columbas non esse nesciebant. Verum quia nihil opertum quod non revelabitur, continuo se prodebant fabricatores errorum, et cultores perversorum dogmatum, illuminatos sui cordis oculos non habere, nec eis dici posse, Oculi vestri sicut columbæ; sed contrario cunctis suis auditoribus oculos dextros, id est, cœlestis et supernæ contemplationis sensus auferre desiderare, et ad sola eos sinistra ac perversa contuenda deflectere, belloque quotidiano, quod contra spiritualia nequitiae in cœlestibus agimus, impotes efficere. Ob hoc namque Naas Jabitis oculos dextros volebat eruere, ut dum sinistram vultus partem in certamine scutis obtexissent, quid contra hostem, quid pro sua salute agere deberent, intueri non possent. Ob hoc antiquus hostis fideles cœlesti lumine privare conatur, ut eos per omnia spirituali pugnæ inutiles reddat.

Et dixerunt ad eum seniores Jabes, &c.] Dixerunt prudentiores quique et in fide cautiores ad hæreticos, in quibus loqui cognoscebant draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, sicut e diverso in Paulo et similibus ejus locutus est Christus: Ne nos cogatis vestro novo dogmati credere, donec Spiritus Sancti, qui septiformis ecclesiæ datus est, lumen inquirentes, patrum scripta legendo transcurramus; et si non fuerit in eis qui nostram fidem defendat, egrediemur ad vos, et derelicta unitate catholica, quæ intus, vobis potius, qui de illa dudum egressi, nunc deforis eam impugnatis, sociabimur, audie-

musque nobis in ea legi etiam contra nos. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis: si enim fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum. Hæc autem dicebant, non ulla conditione assensum præbituri hæreticis, sed de paterna fide certissimi, justæ rationis eos allegatione devicturi. Cui simile est illud Psalmistæ: Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quod apostolus ait: Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, vana est fides vestra, inanis est et prædicatio nostra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quia testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Hæc enim dicta sunt, non ut vel Christi resurrectio denegetur, vel propheta retribuentibus sibi mala reddidisse doceretur; sed ut per ea quæ falsa convinci non poterant, etiam ea de quibus ambiebatur, astruerentur esse veracia.

Venerunt ergo nuntii in Gabaad Saulis, &c.] Venerunt pro fidei necessitate missi nuntii in Hierosolymam, vel aliquam aliam nobilem fide civitatem, in qua Dominum regnare dubium non esset; et narrabant apud se turbatam hæresi ecclesiam. Quod audiens omnis recte credentium populus, dolorem intimi pectoris etiam lachrymis et fletu testabatur; ut sæpius contigisse, qui historiam ecclesiasticam legerit, inveniet.

Et ecce Saul veniebat, sequens boves de agro, &c.] Et ecce Dominus adjutor in opportunitatibus, in tribulatione veniebat, qui natus est homo in mundo post legisperitos et philosophiæ doctores non paucos, quos tamen de agro forinsecæ libertatis ad subeundos ecclesiæ muros cœlestia docendo agebat, sedulusque semper de ecclesiæ lachrymis, ut has pius miserator abstergeret et consolaretur, inquirebat.

Et assumens utrumque bovem, concidit in frusta, &c.] Et assumens Dominus utrumque sapientem, et eum videlicet qui de carnali legis observantia, et eum qui de seculari philosophia gloriabatur, quicquid superbum sapiebant, evangelica simplicitate, veritate et humilitate destruxit; misit-

que in omnes terminos ecclesiæ per evangelistarum, qui bene nuntiando nomen accipiunt, opera illo cooperante firmata: Quicumque non exierit, inquit, a paterna sua conversatione, quæ in mundo erat, secutusque professione et opere evangelii prophetiæque monita, ad subeundum se spirituale certamen accinxerit, omne quod vel actionis incessu discretum, vel meditatum utiliter ruminacione verbi regere putaverit in exemplum eorum de quibus dicitur: Ubi sapiens? ubi scriba? inveniet in fine perdendum.

Invasit ergo timor Domini populum, &c.] Audito per evangelium populus fidelium, quid hæretici et schismatici, quid gentiles et Judæi infideles pati habeant, salubri timore correptus, ab illecebris egrediens veteris hominis, in unitatem sese catholicæ recepit ecclesiæ; contemptisque omnibus apocryphorum latebris, in luce coruscantis evangelii recensendus a Christo, ac suo nomine in cælo daturus affuit. Unde merito Bezec fulgur interpretatur, illud nimirum veritatis et gratiæ lumen cœleste significans, de quo Dominus, cum hæreticos vitandos doceret, dicens: Et dicent vobis, Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neque sectemini; adjunxit, atque ait: Nam sicut fulgur coruscans sub cœlo, in ea quæ sub cœlo sunt fulget, ita erit Filius hominis in die sua. Et de quo Psalmista, Fulgura, inquit, multiplicavit, et conturbavit eos. Nec frustra Bezec etiam egestatem sonare perhibetur. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Et qui relictis omnibus sequuntur Dominum, cur non a rege suo recenseri putentur in Bezec?

Fueruntque filiorum Israel trecenta millia, &c.] Fuerunt in populo gentium, fuerunt qui ad defensionem fidei promptissimi recte crederent, sperarent, et per dilectionem operarentur. Ternarius numerus quippe propter confessionem sanctæ Trinitatis ad fidem; denarius et centenarius propter dextræ mercedis electionem, et denarium diurnum bonis vinitoribus dandum, referuntur ad spem. Porro millenarius propter solidam denarii, quod natura ad immobilem stabilemque perfectæ dilectionis respicit operationem, quamvis recte potest in eadem ipsa vel Judæ vel gentium ecclesia,

per viros Juda primo Deum confitentium fortitudo; per filios autem Israel, sublimitas eorum qui perfectius eum speculari didicerunt, intelligi; juxta quod Psalmus ait: Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus. Notandum, quod juxta literam multo ante tempora Roboam filii Salomonis, seorsum tribum Juda, seorsum autem cæteras quæ vocabantur Israel, fuisse recensitas, quamvis nedum imperio vel religione discretas.

Et dixerunt nuntii, qui venerunt: Sic dicetis, &c.] Dixerunt olim viva voce præsentibus, dicunt et nobis hodie sua scripta consulentibus, ecclesiæ propugnatores, jubentque mandari periclitantibus ejusdem ecclesiæ membris, nunquam ad hæreticos audiendos exeant, certi suæ salutis, ubi veritas evangelici solis illuxerit. Dicitur et omnibus persecutionem patientibus propter justitiam; quia patientia pauperum non peribit in finem. Sed ubi judicii dies inclinaverit, salus æterna dabitur.

Venerunt ergo nuntii, et annuntiaverunt viris Jabez, &c.] Qui prius hæreticorum versutias et argumentorum spineta formidabant, postmodum jam fortiorum doctorumque solatiis confirmati, promittunt se non jam in nocte dialecticæ deceptionis, sed in ostensione lucidissimæ veritatis et virtutis exire ad eos, non jam cum ipsis ab ecclesia damnandi, sed contra ipsos arma cum ecclesia laturi.

Et facietis nobis omne quod placuerit vobis.] Læti hac nocte, licet conflictu ingruente dixerunt, qui sciebant certissime mane fidei aspirante, mox placiturum hostibus, non adversa veritatis piacula prosyllogismorum, sed sola fugiendi, tenebrasque suas repetendi solatia quærere.

Et factum est cum venisset dies crastinus, &c.] Factum est cum apparuisset gratia Dei Salvatoris in ecclesiæ periclitantis auxilium, constituit illam in tres fidelium partes, conjugatorum videlicet, continentium, et doctorum; quos propheta sub Noe, Danielis, et Job appellatione designat, præcipiens solerter, ut suos quique cuneos pro defendenda ecclesiæ pace acuerent.

Et ingressus est media castra in vigilia matutina, &c.] Surgente inter hæresium tenebras Lucifero sanæ doctrinæ,

mox perfidiæ castra turbantur. Incalescente autem scripturas Sole Justitiæ, funditus anathematizata dispereunt. Lux enim lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt.

Reliqui autem dispersi sunt, &c.] Multitudinis credentium, quamvis late dispersæ, cor unum et anima est una. Hæretici autem, qui ad tempus ecclesiæ judicium effugisse sibi videntur, et ab illa longius expulsi, et inter se sunt ipsi discordes. Juxta quod Esaias ait, Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios. Sabellius enim contra Arium, contra Nestorium Euthices, Fotinus contra Manichæum, et cæteri contra cæteros impii impios arma iniquitatis commovent.

Et ait populus ad Saul: Quis est iste qui dixit, &c.?] Nolentibus Dominum recipere Samaritanis, dixerunt filii tonitruï: Domine, vis dicamus, ut ignis descendat de cælo, et consumat illos? Et conversus Jesus increpavit illos: Nescitis cujus spiritus estis; Filius hominis non venit perdere, sed salvare.

Dixit autem Samuel ad populum venientem: Eamus in Galgala, &c.] Victis damnatis, vel correctis hæreticis, dicit perfectus quisque doctor ad subditam sibi ecclesiam: Venite revelata facie cordis, gloriam Domini speculemur. Galgala quippe revelatio dicitur. Et eo magis renovemur spiritu mentis nostræ in agnitionem ejus qui creavit nos, quo illorum victores pericula cernimus; quia in vetustate remanentes, noluerunt revelare ad Dominum viam suam et sperare in eum, nec obsecrare subnixi, ac dicere: Revela oculos nostros, ut consideremus mirabilia de lege tua.

Et perrexit omnis populus in Galgala, &c.] Audito magistrorum spiritualium hortatu, crevit populus electorum in fide et agnitione veritatis, atque in revelatione cordis, sese illustrati humiliando ac despiciendo, Christi per omnia gloriam quæsiere, et exaltavere nomen ejus ad invicem, proque pace ecclesiæ quicquid valere devotionis obtulere coram Domino.

Et lætatus est ibi Saul, &c.] Lætatus est Saul in Galgala, quod dicitur revelatio. Exultavit Spiritu Sancto

Jesus, et dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, hoc est serpentina sapientia fidentibus, quasi sub Naas rege contra Israel dimicantibus ; et revelasti ea parvulis, hoc est, eis quos et in fulgore veritatis, et in paupertate spiritus quasi in civitate Bezec timor Domini collegit, confortavit, adjuvit. Iterum, inquires, videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

IN CAP. XII.

CAP. V. *Dixit autem Samuel ad universum Israel : Ecce audiavi vocem vestram, &c.*] In hac lectione Samuel proprie statum Israelitici regni describit. Contestatus namque populum, quod et se innoxio et Domino semper Salvatore adjuncto regem sibi male petierint, sub ejusdem regis figura variantia totius eorum regni tempora comprehendit. Quod enim de uno dicit :

Si timueritis Dominum, et servieritis ei, &c.] De omnibus intelligendum signavit ; quia videlicet eorum exigentibus meritis, sicut unius primi regis imperium, sic et totum illud quod contra Dei sibi voluntatem impetravere regnum, tempora esset habiturum posteriora pejora prioribus : et interim quamdiu timuerunt Deum, bonis regibus illustrandi ; quoties neglexerint, cum malis puniendi : et ultimum, aggravescente malitia, regnum ipsum pariter libertatem et patriam essent captivitate vel morte mutaturi. Signum quoque prævaricationis et duri cordis populi non minimum, et eo magis terribile, quo illis regionibus inusitatum exhibuit, voces scilicet et pluviam tempore messis triticæ, quæ toto æstatis tempore in terra promissionis, nisi magno miraculo venire non solent : ut hinc nimirum omnes qui neglecto post longam agnitionem divinæ voluntatis imperio, sibimet ipsi regnare, suisque cupiditatibus servire desiderant, perverso se ordine gerere signaret : qui videlicet tempore quo postmodum percepti verbi rigationem, maturos jam boni operis fructus ferre debuerant, adhuc se moribus incompositis, voce supernæ correptionis, vel exhortationis, qua doceantur quæ sint elementa exordii

sermonum Dei, opus habere demonstrent. Quod si et hanc quis lectionem allegorice quærat exponi, facile quidem occurrit, quid sit quod Samuel constituto super Israel rege gradiente ante eum, se jam tunc senuisse: ab adolescentia autem sua coram ipsis, testibus Domino et Christo ejus, innocenter vixisse pronuntiat: quia regnante nunc secundum præsagia prophetica in ecclesia Domino Jesu Christo, ipsi legis et prophetarum libri quidem de illo testimonium dant: et hoc ubique affirmant, quia testante Patre et Filio, immo et Spiritu Sancto, lex sancta, et mandatum sanctum, et justum et bonum. Nec detur aliquis Manichæo sociis illius locus, quo vel cætera instrumenti scripta, de quo unus apex præterire non potest, vel datorem ejusdem reprehendant: nec prophetarum figuras senuisse, ullus qui se novæ lucis gratia redemptum novit, ambigit. Quid quod nec bovem se cujuspiam, nec asinum tulisse perhibet? quia scilicet prophetica legalisque scriptura nemini vel triplicitatem recte conversandi ad proximum, vel gravitatem corripiendi, et instruendi proximum, sinistra suggerendo subtrahit. Asinus namque qui ingenta mansuetudine et hominum necessaria, et ipsos homines portare consuevit, amorem fraternæ utilitati accommodum designat. Bos autem, cui non solum imposita caro onera gestare, sed et arva vertendo sulcos seminibus præparare moris est; eos nimirum, qui non modo fratrum infirma tolerare, verum eorundem quoque pigrescentia corda castigando evertere, et ad suscipiendum verbi semen solent excolere, demonstrat: quibus solum personis duabus tota, ni fallor, operariorum ecclesiæ solet caterva comprehendendi. Non ergo Samuel bovem cuiquam, non asinum tulit; quia nec peritiam docendi eruditis, nec simplicioribus quibusque pie vivendi cum fratribus modestiam vetus sancta scriptura præripuit. Sed et illud in promptu est, quid sit quod ait: Si timueritis Dominum, eritis vos et rex qui imperat vobis consequentes Dominum: sin autem, erit manus Domini super vos. Et quod in conclusione subjunxit: Quod si perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis. Qui enim percepta fidei sacra-

menta recte servaverit, ejus Dei et Domini monita sequetur, de quo solus verus rex Israel ait: Sicut et ego Patris mei praecepta servavi, et maneo in ejus dilectione. Qui vero audiens non audierit vocem Domini, divinæ super hunc manus est ultio, donec pœnitentiam egerit, intenta. At qui ad mortem usque impœnitens perduraverit, talis profecto, quia ad Antichristum pessimum regem pertinet, æterna cum eo perditione damnabitur. Neque enim illi soli, qui in fine mundi Antichristo illi contra Deum se erigenti adhæserint, ejus regno servire putandi sunt: sed et hodie quam plurimi fidei mysteriis initiati, cum diversis se facinoribus immerserint, regno ejusdem impie militare probantur: diciturque et eis e lectione prophetica: Si timueritis Dominum, et servieritis, et eritis vos et rex qui imperat vobis, id est, Dominus Jesus Christus, sequentes Dominum Deum Patrem ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi; quod si perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester Antichristus (tunc enim illum habebitis regem) pariter peribitis. Verum quod inter cætera dicit, et scietis et videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem; non facile videtur ad Christum regem posse referri, quem omnis qui super se humiliter regnare petit, non malum aliquod, sed grande bonum facit, adeo ut quisquis hoc unum facere neglexerit, nullum facere possit; nisi forte dicatur, quia, crescente hominum peccato, factum sit, ut Filius Dei in carne humana passurus veniret; qui si nunquam homo peccasset, nunquam pro hoc contra hostem in homine pugnaret: atque ideo toties ad erudiendum genus humanum, angelis, patriarchis, prophetisque præmissis, in plenitudine temporum, quando gravius peccaturos homines præsciebat, suum ipse adventum reservaverit, ut ubi abundavit peccatum, superabundaret gratia: meritoque intelligatur, quia grande malum fecerint, qui noluerunt audire Moysen et prophetas, sed enormitate scelerum ipsum Dei Filium in carne venire coegerunt. Neque huic sensui vineæ evangelicæ parabola contradicere videtur, cujus pessimi coloni fructus in tempore reddere nolentes, servosque

Domini sui impie cædendo, lapidando, et contumeliis sufficiendo, Filium ad se unicum mitti fecerunt. Potest autem hoc quod in die messis tritici voces et pluviae de cælo datæ referuntur, etiam in bonam partem interpretari; ut intelligamus vocem evangelicæ prædicationis spiritualibus intonuisse de cælis, in tempore quo corda legi fructum ferentia ad horrea ecclesiæ primitivæ oporteret aggregari. Potest et ita, quod iidem prædicantes apostoli messorum fuerint in his qui legem jam noverant et fecerunt, ad evangelii gratiam vocandis: rigatores autem in his qui legis necdum verba cognoverant, et de his dictum, Levate oculos vestros et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. De illis autem, Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit: diligentius sane intelligendum, et ad imitationem virtutis est trahendum, quod beatus Samuel, spernente se populo, et de principatu ejiciente, nihilominus verbum sedulæ exhortationis et piæ intercessionis opem ferre non omittit. Absit, inquit, a me hoc peccatum in Dominum, ut cessem orare pro vobis, et docebo vos viam bonam et rectam. O eximium fraternæ dilectionis exemplum, de ducatu innocens, immo etiam sanctissimus propheta et sacerdos ejicitur, et peccatum ducit in Dominum, si ipsos suos ejectores ad æterni gaudia sublevare orando pariter et admonendo non satagat.

IN CAP. XIII.

CAP. VI. *Filius unius anni Saul, cum regnare cœpisset, &c.*] In hac lectione multifaria dispensante Domino, et contra ecclesiam bellorum, et pro ecclesia defensionum spiritualium genera panduntur. Sed primo caput lectionis, quod plerosque turbat imperitos, intueamur ad literam.

Filius unius anni Saul, cum regnare cœpisset, &c.] Et est sensus: postquam electus Saul, et a beato Samuele est oleo sancto perunctus in regem, toto anno primo humilis et privato similis mansit, nec regio habitu indui, cæteraque regni insignia sumere curavit: quod etiam supra belli Ammonitici tempore, ubi boves de agro quasi rusticus agebat, probatum est, cujus initium belli Josephus post

mensem totius honoris ejus contigisse perhibet. Secundo autem et tertio anno regiam quidem mentem induit, regali cura populo præfuit. Sed necdum milites ex populo, qui suo lateri familiarius adhærerent, usque ad quarti demum anni principium elegit. Allegorice autem filius est unius anni, populus fidelium, sive in synagoga, sive in ecclesia, cum regnare incipit; quia sic quisque ad regnum fidei pertinere, regisque æterni potest membris incorporari, cum primo didicerit, quia unus Dominus, una fides, unum baptismus, unus Deus et Pater omnium. Duobus autem annis regnat, et sic sibi de Israel tria millia militum elegit: quia dum unitati fidei sociandam spem et dilectione cognoverit, mox sibi doctores, qui eandem fidem, spem, et caritatem diligentius se suosque doceant, atque ab hostis irruptione tutentur, eligit. Quod dupliciter intelligendum est; quia videlicet et antiquos ecclesiæ magistros, olimque cum Christo regnantes, nunc etiam nobis magistros, quorum scripta vel exempla sequamur, eligimus, et novos quotidie in locum præcedentium, quos dignos arbitramur, ut credentes, sperantes, amantesque ab hoste defendant, ordinamus.

Et erant cum Saul duo millia in Machmas, &c.] Fortiores quosque et millenario numero dignos ecclesia sibi, quorum gladio verbi et fidei scuto muniatur, eligit: porro infirmiores in fide ad tuenda propriæ conscientiæ, in quibus peregrinantur a Domino, tabernacula remittit. Verum quia Saul et Jonathan ambo ad regnum pertinent, sed non idem est meritum amborum; quorum, ut cætera taceam, unus delictum Deo David persequitur, ut hostem, alter ut suam diligit animam, videtur in eis binus credentium vel prædicantium ordo signari. Unus eorum qui dicunt: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus? Alius eorum qui audiunt: Vos autem estis qui permanistis mecum in tentationibus meis. Unde bene Saul expetitor dicitur, haud dubium quin ab illo de quo Dominus apostolis loquitur: Ecce Satan expetiit vos, ut cribraret sicut triticum. Jonathan autem columbæ donum, vel columbæ dedit, vel Domini donum interpretatur: signifi-

cans eos, qui omne quicquid habent virtutis, spiritui gratiæ tribuunt, atque ab eo se accepisse confitentur. Et Saul in Machmas et in monte Bethel, id est, in humilitate et in monte domus Dei: Jonathan autem in Gabaath Benjamin, hoc est in colle filii dexteræ cum suis quoque militibus mansisse referunt. Quia et reprobi nonnunquam, quamvis sinistra vel instabili mente virtutes spirituales exercere, vel etiam docere videntur, soli autem columbina simplicitate præditi, ad regnum sublime Christi, qui est in dextera Dei, pertinere probantur. Sed et hoc quod duo millia cum Saul, mille autem cum Jonathan fuerunt, profecto docet, quia quantum perfectiores, tanto sunt quique pauciores. Vel certe duo millia sunt in humilitate et in monte domus Dei, puritate fidei devoti, et spei sublimitate proVecti: mille autem in colle Filii dexteræ caritatis, quæ nunquam excidit, perfectione gloriosi.

Et percussit Jonathan stationem Philistiim, &c.] Et devincit humilis quisque doctor, et Spiritus Sancti juvante gratia decertans, aciem spirituum malignorum, patefactis eorum insidiis, quibus altitudinem vitæ cælestis hominibus eripere moliuntur.

Et erexit se Israel adversus Philistiim.] Instantibus verbi ministris, vel hostes virtutis suæ conterere, vel excelsæ prædicationis buccina proximos ad viam virtutis excitare, eriguntur animi audientium ad subeundum spirituale certamen, indagandas cavendasque ac superandas aerearum versutias potestatum.

Clamavit ergo populus post Saul in Galgala, &c.] Crescente in bonis ardore virtutis agendæ, crescit et immundis spiritibus ardor ejusdem impediendæ ac refringendæ virtutis; qui videntes fidelium contra se amicos erectos, hos colles insidiarum deceptionumque variarum copiis expugnare contendunt: et quasi currus ascendunt Philistiim, cum plurimas simul cohortes gentilium, vel perfidorum synagogas, vel conventicula hæreticorum, hoste nequissimo contra militiam virtutis ascendunt: equis sedent, cum singulorum corda pravorum erroris freno constricta, fidelibus contraire compellunt: pedestres incedunt, cum

sibi ipsis decipulas tendunt. De quibus apte subjungitur :

Et reliquum vulgus sicut arena, quæ est in littore maris plurima.] Ipsa est enim arena crebris vicinorum vitiorum fluctibus obnoxia, necnon et vento superbiæ semper instabilis et fugax, supra quam domus sine fundamento petræ fidei constructa, ingruente tentationum articulo corrui, et fit ruina ejus magna. Nec sine certo mysterio contrarius virtuti exercitus tricenario et senario numero, vel etiam millenario, qui fidei et operis solent perfectionem significare, comprehenditur. Ipse enim Satanæ transfigurat se in angelum lucis. Quid igitur mirum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ? Inter quas sæpe transfigurandi versutias, etiam fide vel operatione se perfectos ostendunt. Aliter, senario numero includuntur, neque ad septenarium conscendere norunt, qui hanc solummodo vitam, quæ sex diebus creata est, diligentes, ad futuram requiem tendere negligunt. Triginta quoque, quia malos figuraliter exprimant, intelligit, quia Dominum Salvatorem triginta argenteis non tantum a Juda semel, sed et a multis quotidie falsis fratribus venditum novit; quicumque enim neglecta fidei, qua imbuti sunt, veritate, cunctos sui corporis sensus seculi hujus illecebris subdunt, quasi quinquies senis argenteis Dominum produnt.

Et ascendentes castrametati sunt in Magmas, &c.] Magmas, ut diximus, humilitatem; Bethaven domum idoli, vel domum inutilem sonat. Ascendentes autem de occultis suis machinationibus immundi spiritus, vel per seipsos quasi vulgus pedestre latenter suadendo, vel quasi ascensores equorum et curruum per deceptos homines seducendo, primo suis victoribus cuncta munimina humilitatis eripere tentant, ut per quam ipsi de cælo corruere, cordibus humanis superbiæ pestem inserant; pariter satagentes, ut quamcunque domum mentis inutilem, sibi que dicatam repererint, quasi ad orientem Bethaven castrametantes, omnem illi veræ lucis exortum suis tenebris mediatricibus obcludant.

Quod cum audissent viri Israel, se in alto sitos, &c.] Cum

viderint quique fideles antiqui hostis insidias ad debellanda, vel in semetipsis vel in proximis humilitatis, mœnia paratas, vel fortasse etiam aliquos infirmiorum crebris eorum incur-sibus afflictos, præsidia mox necesse est lectionum spiri-tualium, jejuniorum, eleemosynarum, orationum, cætera-rumque virtutum, quibus defendantur, adeant, abscondan-turque in eis a contradictione linguarum; et Pater, qui videt in abscondito, misereatur et adjuvet.

Hebræi autem transierunt Jordanem terram Gad et Galaad.] Perfectioniores quique incumbentibus tentationum pressuris universa mundi negotia postponunt, in quibus reprobi descendere, et in seculum labi, quorumque laqueis vel tentantes apprehendere, vel tentati solent apprehendi; superbiæ quoque tumorem, ob quem Satanæ de cœlo cum suis satellitibus descendit, salubriter inclinati transcen-dunt; hæc namque et hujusmodi vitiorum obstacula Jor-danis fluvius non solum nomine; quia descensio eorum, vel apprehensio eorum dicitur, videlicet immundorum, vel hominum vel dæmonum; sed etiam situ, quo in mare mortuum defluens, laudabiles aquas perdit, figuraliter ostendit. Quia nimirum cunctas seculares illecebras, flux-usque concupiscentiæ carnalis ima obscuritate perpetuæ mortis extinguit. Quem profecto Jordanem, id est, apprehensionem descensionemque pravorum electi transcen-dentes, terram Gad et Galaad, id est, accincti et acervi testimonii, subeunt; quia mentem jugi virtutum exercitio præditam, et bonorum semper operum, quæ de seipsa lau-dabile testimonium ferant, frugem fœcundam conscendunt. Et pulchre qui vitiorum flumen adversum transire dicuntur, Hebræi, id est, transitores vocantur. Et quibus unus videns impium superexaltatum, et elevatum super cedros Libani, et transivit, inquit, et ecce non erat. Et alibi: Et in Deo meo transgrediar murum.

CAP. VII. *Cumque adhuc esset Saul in Galgal, &c.*] Hæc lectio sub Saulis et David, synagogæ et ecclesiæ speciem docet, cadentibus a fide quibusque, alios promissa illis regni cœlestis præmia accipere. Sed ut manifestior alle-goriæ sensus eluceat, primo juxta historiam, in quo pecca-

verit Saul, et regnum perdere meruit, inquiramus. Patet ergo, quod imminente belli discrimine, sicut etiam antiquitatum historia prodit, mittens vocavit Samuelem, ut in tempore tantæ necessitatis ejus precibus et consilio juvaretur, qui expectare eum ibi præcepit, et hostias præparare, septima die venturus ad eum, ut tunc sacrificantes ita congregarentur ad bellum. At ille quidem septem diebus, ut mandaverat Samuel, sed nequaquam mandatum cum perfectione servavit. Cum enim videret ipsum quidem morari, se autem a militibus derelinqui, obtulit holocaustum; quod ubi Samuel adveniens comperit, stulte eum fecisse testatus est, eo quod orationes et sacrificia, quæ voluntate Dei erant facienda pro populo, ipse præoccuparet offerre. Saul ergo, sicut sæpe, doctores Judæorum, septem dies expectati Samuelis, tempus legis, quæ sabbati mysterium docebat; Samuel prophetiam, vel ipsum qui loquebatur in prophetis Dominum significat. Saul in Galgalis, id est, in revelatione, Samuelem hostias oblaturum, et pro populo deprecaturum, septem diebus expectare jubetur. Et Pharisei ac doctores Judæorum, prophetis eos contestantibus, in observatione revelatæ et datæ sibi legis sunt manere præcepti, donec ipsius prophetia manifestior et apertior, qua ratione vivendum, quomodo malignis hostibus esset obviandum, ostenderet. Imo donec ipse Dominus et caput prophetarum adveniens, ad debellandas aerias potestates seipsum pro mundo offerret hostiam Patri. Sed posito adhuc in Galgalis Saule, populus perterritus est, qui sequebatur eum. Positis in agnitione divinæ voluntatis legisperitis, perterriti sunt legis auditores, qui eos sequebantur, et vel vitiorum tentantium incursibus, vel præceptorum legalium asperitatibus, vel certe eorum exemplis magistrorum, ab agenda, quam audiebant, cœperunt lege lassescere. Recte namque in Galgal, id est, in revelatione positi legisperiti dicuntur, ad comparisonem videlicet gentium, quæ ne legis quidem verba perceperunt, a tenebris obscuratum non habentes intellectum; quamvis idem ipsi ad comparisonem evangelicæ claritatis velamen habent super cor suum; nec nisi ad Christum conversi,

possunt revelata facie gloriam verbi speculari. Neque hoc quod Galgal, in qua erat Saul, etiam volutabrum interpretari fertur, ab infirmi cordis, et necdum ad fontem aquæ vivæ pervenientis significatione discrepat; de qualibus dicitur: Et sus lota in volutabro luti.

Et expectavit septem diebus juxta placitum Samuelis, &c.] Expectavit cœtus legalium doctorum cum suis auditoribus toto tempore quo sabbatum celebratur in lege, Christi adventum in carne, quem in novissimis jam legalis observantiæ temporibus didicerat adfuturum; sed tardante illo, ut in plenitudine temporum, quam prædestinaverit, ipse veniret, lapsa eorundem auditorum portio non minima, spiritualis exercitu castra reliquit. Et quidem de bene expectantibus propheta dicit: Justus autem meus ex fide vivit. De lapsis vero subjungit: Quod si subtraxerit se, non placebit sibi in illo anima mea.

Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum, &c.] Videns delapsum a se populum Saul, sed Samuel propinquantem non videns, obtulit holocaustum. Videntes legis doctores, qui tum temporis erant, longe a primorum perfectione degenerantes dilapsi a legis custodia populum, et incarnationis Dominicæ tempus instare nescientes, statuere suas traditiones servandas, quasi Domino per omnia placituras. Cui sensui suffragatur, quod idem Saul redarguenti se pro stulta temeritate Samueli cum respondisset, dicens:

Quia vidi quod dilaberetur populus a me, &c.] Quorum verborum qui sit mysticus sensus, ex his quæ superius exposita sunt, facillime patet. Adjunxit protinus, et ait: Porro Philistiim congregati fuerant in Magmas, id est, humilitate; quia nisi humilitati privati, nequaquam sua Domino præferrent; nec nisi obsidentibus claustra cordis superbiæ spiritibus eum qui in altis habitat, et humilia respicit, contumaces spernerent.

Dixi, Nunc descendant Philistiim ad me in Galgala, &c.] Timentes Pharisei et Scribæ, ne a dæmonibus vel in volutabro vitiorum mergerentur, vel in datæ legis revelatione redderentur inutiles, cœperunt æmulationem Dei habere,

sed non secundum scientiam; et sicut Psalmista testatur, Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, &c.] Et ipse Dominus in evangelio, et prophetæ, suis quisque temporibus corripiunt eos, qui quasi absque Samuele sacrificantes, neglecto divini sermonis auxilio, sine causa Deum colunt, docentes doctrinas et mandata hominum.

Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum, &c.] Non sic accipiendum, quasi æternum Sauli regnum Deus statuerit, et hoc postea noluerit servare peccanti, quem et peccatum præscierat; sed præparaverat regnum ejus, in quo figura regni esset æterni. Sed et omnis scribe doctus in regno cœlorum, proferens de thesauro suo nova et vetera, regnat super Israel in sempiternum. Illum videlicet Israel, quem erudiendo et regendo fecit esse spiritualem; qualibus dicit apostolus, Quæ est enim corona mea aut gaudium? nonne vos ante Dominum Jesum? Unde et intraturo in gaudium Domini sui bene negotianti, id est, multos per suam doctrinam acquirenti servo dicitur: Eris potestatem habens super decem civitates; id est, ex eorum quos de lege spiritualiter imbuisti meritis et scientia, gloriosior in regno fulgebis. At si doctor aliquis suum sensum scripturæ verbis prætulit, et per ea quæ ipse sibi composuit dogmata suos auditores, quam ad spiritualia accenderit; quod est Saulem absque Samuele hostias offerentem, suam ad bellandum sanctificare militiam, perdet stultus imperium. Quod si non fecisset, habere potuisset super Israel æternum. De qualibus Salvator in evangelio: Qui ergo solverit, inquit, unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Minimus namque est talis in præsentī regno ecclesiæ, extraneus prorsus a futuro.

Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget.] Omnis enim, inquit, plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.

Quæsiuit sibi Dominus virum juxta cor suum, &c.] Sub persona David Christum et Christiani populi duces significat; unde signanter populum suum dicit, et non addit,

Israel; ut etiam præputium ad hujus ducis imperium pertinere demonstret. Non autem quasi nesciens Dominus quæsivit, sub humano more loquens hominibus, etiam sic loquendo nos quærit. Venit enim Filius hominis quærere et salvare quod perierat. Cui adeo jam eramus noti, ut in ipso essemus ante constitutionem mundi. Quæsivit ergo sibi Dominus virum juxta cor suum, id est, qui consilium voluntatis ejus et pura mente cognosceret, et pia devotione sequeretur. Quod et de David quidem recte intelligitur, qui super omnes docentes se intelligens, incerta et occulta sapientiæ divinæ, et manifesta revelatione cognovit, et mirabili suavitate decantavit. Sed melius multo ac perfectius de illo magni consilii angelo, qui solus pater-norum est conscius revelator arcanorum. Neque enim cor Dei, humani corporis membrum, juxta anthropomorphitas, sed consilii et sapientiæ divinæ secretum interius significare credendum est. Juxta quod et supra dictum est, cum novum Christi et ecclesiæ sacerdotium, quomodo et hic regnum, abjecto vetere, prophetaretur futurum, dicente viro Dei ad Heli: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat.

Surrexit autem Samuel, et ascendit de Galgalis, &c.] Eandem regni mutationem propheta quam verbo prædixerat, etiam ipso locum mutando demonstrat. Et ipse enim Dominus, qui de incredulis ait: Surgite, eamus hinc; relicta synagoga collem filii dexteræ, id est celsa illius populi præcordia; qui non terrenæ cujuslibet, sed cœlestis et æternæ beatitudinis Filius esse voluerit; et propheticus sermo per dispensationem Salvatoris illustratus, de revelatione literalī, qua rudæ mentes imbuebantur ad altiora quæque ac sacratiora Christi et ecclesiæ mysteria perfectos docendo subiit. Verum quæ de duobus populis dicta sunt, in singulis quotidie videmus gesta personis. Namque Saulis in Galgal constituti populus terretur, dum quemque fidelium vel in revelatione scientiæ, quam percepit minus fortem; vel in volutabro vitiorum, quo turpis incidit enerviter infixum, conscius suæ fragilitatis animus turbat, et pro sua salute quæritanda utiliter compungit, ne

forte spiritualis adversarius Machmas, id est humilitatem, quam maxime cupit, expugnet; ne revelationem doctrinæ cœlestis auferat; ne cæterarum mœnia virtutum fraudulentus victor irrumpat. Expectat Saul septem diebus, juxta placitum Samuelis, dum quis in tribulatione positus, fide et actione sollicita promissum Domini quærit auxilium. Septem quippe tribus et quatuor constant; tria autem ad fidem pertinent propter confessionem Sanctæ Trinitatis; quatuor ad opera, propter prudentiam, fortitudinem, temperantiam, et justitiam; quibus quatuor quasi angulis tota virtutum spiritualium structura firmatur. Sed hos septem dies, id est septenariæ devotionis lucem, dum quis perfecte consummaverit, juxta quod Psalmus admonet: Expecta Dominum, et viriliter age, et confortetur cor tuum; adveniet Dominus in corde, et mansionem in eo faciens, cunctas statim hostilis exercitus insidias destruet illustratione adventus sui. At qui minus aliquid hujus perfectionis habuerit, minus videlicet patiens in adversis, minus de superni juvaminis respectu confidens, oblitus illud Ecclesiastici, Noli cunctari in tempore angustiarum; omnes confestim, in quibus sibi applauserat, virtutum cuneos desperando amittit; quomodo Saul, quia septima die necdum bene completa, de promisso Samuelis adventu desperat, a populo dilabente relinquitur; qui si tempus constitutum complisset, pollicito prophetæ non fraudaretur auxilio: Prope est enim Dominus omnibus invocantibus eum in veritate. Auxit autem Saul peccatum, non solum de promissis prophetæ titubando, sed etiam ipse holocaustum, quod sacerdotem decebat, offerendo. Auget blasphemiam Pelagius, auget alius aliquis infideliter fidelis, dum de gratia superna minus sollicitus, sua se virtute salvari posse confidit; et quod solius summi sacerdotis est donum, suæ libertatis arbitrio conquirere stultus arbitratur. Ideoque juxta Apocalypsim Joannis: Venit alius, et promissum talibus regnum coronamque vitæ et benedictionis accipit. Quam mutationem non consiliorum supernorum, sed rerum humanarum significavit ipse Samuel, cum rejectione perfidi, ac fidelissimi regis electione prædicta, surgens ascendit

de Galgalis in Gabaa Benjamin. Quia missum in mundo Dei verbum, non revertetur ad eum vacuum, sed faciet quæcunque ipse voluit, et prosperabitur in his ad quæ misit illud. Relictisque simulatoribus et callidis, qui provocant iram Dei, simplices ac fideles, quos ad regnum cœleste provehat, quærit auditores.

CAP. VIII. *Et recensuit Saul populum, &c.* usque ad id quod ait: *Et vir Israel sociatus sibi est, &c.*] In hac lectione rare-scentibus astu spirituum immundorum studiis scripturarum, universa per eos statim humani cordis itinera, quæ triplici divisione constant, misere vastanda produntur: sed non defutura periclitantibus superni miracula præsidii, quod per spiritualium doctorum auditorumque obedientium laborem, hostem quidem ad accelerandam fugam, suos vero milites ad sperandam obtinendamque victoriæ palmam concitet. Fugientibus ergo cæteris a timore Philistinorum, sexcenti tantum viri cum Saule remansere. Quia trepidantibus in spirituali certamine quibuslibet infirmis in fide, et aliquando etiam lapsis, soli qui rectum opus sola supernæ retributionis intentione faciunt, cum suis doctoribus vigilare, stare in fide, viriliter agere confortari, et caritati per omnia studere non desistunt. Senarius etenim numerus, quo mundi est creatura perfecta, rectam operationem; centenarius autem, qui decem decadibus quadratur, et de læva transit in dexteram, dexteræ, id est æternæ mercedis perfectionem designat.

Et Saul et Jonathan filius ejus, populusque, &c.] Machmas humilitatem, ut sæpe dictum est, Gabaa Benjamin collem filii dexteræ sonat. Quærendum ergo, quomodo spiritibus immundis humilitatis portas obsidentibus, perfecto in colle virtutum possint, vel magistri, vel auditores spiritualia sua castra metare; videndumque quod infra scriptum est, quia Saul cum sexcentis suis morabatur in extrema parte sub malo granato. Sub malo granato enim populus, qui potest dicere: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Fructus namque crucis Dominico cruore rubicundus instar mali granati, multa credentium grana quasi uno caritatis et spei cortice circumvertit. Sed

in extrema parte Gabaa, eandem sub qua requiescat vitæ arborem habet; qui necdum perfecte consummatus, queritur cum apostolo, dicens: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis; et cætera.

Et egressi sunt ad prædandum de castris Philistinorum tres cunei, &c.] Et his tribus cuneis ecclesiam quotidie tentari, omnis qui in castris illius legitime militat, sentit. Tres etenim ad prædandum de castris Philistinorum egredientur cunei, cum immundi spiritus interioris nostri hominis custodiam tentantes, aut rationabilem ejus partem, aut irascibilem, aut concupiscibilem, vel in singulis singulas, vel in uno omnes, virtutum divitiis nudare conantur. Quibus profecto partibus etiam ipsorum locorum, atque præfati cunei, qui egressi sunt, nomina conveniunt. Via quippe Ephraim, id est crescentis, contra quam primus cuneus pergebat, concupiscibilis animæ pars est; recte hoc nomine dicta, quia clementum quærere nunquam desinit; bonorum quidem, si ab Israel, id est recta et Dei visionem suspirante anima regitur; malorum vero, si contra legis jura statuens, vitiorum immundorumque spirituum improbitate vastatur. Et bene de primo cuneo cum diceret, Pergebat contra viam Ephraim; addidit, Ad terram Saul; quia prima nimirum maximaque nequissimis spiritibus intentio est, ipsos sacri certaminis duces, concupiscentia vel animæ vel carnis, a virtutum cœptis avertere; quo de privatis justitia principibus, liberius dira per incautum serpent contagia vulgus. Via Bethoron, id est domus iræ, ad quam secundus cuneus ingrediebatur, ipsam quam signat passionem mentis etiam nomine demonstrat. Quam utique domum bene gubernabat Israeliticus possessor, cum vir ille mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra, liberaturus Dei populum, exivit a Pharaone iratus nimis. Philistæus autem prædabatur, cum fratris boni justitia, Cain, qui ex maligno erat offensus, iratus est vehementer; adeo ut per iram homicidii prima fraternitatis

jura dissiparet. Vallis Seboim, id est caprearum sive damarum, ad quam tertius se verterat cuneus, rationabilem mentis intuitum figurate denuntiat. Namque hæc animalia oculorum acie perhibentur excellere; unde et a Græcis ab acute cernendo Dorcades appellantur; nec frustra toties in Cantico Canticorum sub Christi et ecclesiæ laude repetuntur. Recte autem non mons, sed vallis caprearum, recte contra desertum posita memoratur; quia cum semper humilitatis auxilio, tum maxime in discernendis bonis ac malis, ne census oberret, indigemus, et quanto quis humilior, ea quæ mundi sunt minus diligenda et quærenda cognoscit. Iter ergo termini imminenti valli Dorcadum viam crescentis, viam quoque domus iræ Israel in pace possidet, dum populus Dei vel unusquisque fidelis humili intentione quæ sint sequenda, quæ spernenda dignoscit, atque in his quæ sequenda utiliter cognoverit, usque ad perfectum diem crescere; pro his vero quæ ejus vel intuitum spiritualem, vel cursum profectumque retardare tentarint, salubriter irasci et non peccare satagit; ut quicumque mala pro bonis stulte ratiocinando elegerit, et hæc noxie electa noxius exequi concupierit, proque omnibus quæ tali concupiscentiæ obstrepunt irascendum putaverit, hujus omnes viæ mentis ac termini, hostis invisibilis acerbitate devastantur.

Porro faber ferrarius non inveniebatur, &c.] Patet profecto causa, quæ maxime hostibus terram repromissionis populandi, id est, ecclesiæ virtutes vitandi spatium tribuat: videlicet si desit ei doctor, et spiritualium fabricator armorum, quæ apostolus adversum nequissimi tela ignea docet esse tenenda. Cavent enim, quantum valent, improbi tentatores, ne induamur armatura Dei, ne gladii ancipites in manibus nostris ad faciendam in eis vindictam appareant.

Descendebat ergo omnis Israel ad Philistiim, &c.] Descendunt et hodie nonnulli, relicta altitudine verbi Dei, ad quod audiendum ascendere debuerant, auscultantque fabulis secularibus, ac doctrinis dæmoniorum, et legendo dialecticos, rhetores, poetasque gentilium, ad exercendum

ingenium terrestre, quasi ad fabros Philistiim pro exacuendis sylvestris sive ruralis culturæ ferramentis, inermes, hoc est spirituali scientia privati conveniunt.

Cumque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea, &c.] Cum quotidie instet dies prælii contra adversarias potestates, plurimis sua rusticitate contentis, pauci admodum idonea lectione vel auditione scripturarum ad hoc prælium rite armati procedunt; unde nostro torpore adjutus quotidie facit nobis spiritualis, quod tunc Israeli carnalis adversarius fecisse describitur.

Egressa est autem statio Philistiim, ut transcenderet in Machmas.] Arma quippe non habendo Israel hostibus patriam prodidit; et nos desidia vel legendi, vel magistros spirituales interrogandi, quasi incuria fabricandi arma, vel Israelitas fabros petendi, occasionem damus hostibus, quo post oppressam humilitatem, quam Magmas obsessa significat, etiam cæteris virtutibus, quasi terræ sanctæ finibus, arma impietatis inferant. Sed ad hæc teterrimi hostis arma repellenda, non artis humanæ peritia, sed, juvante Spiritus Sancti gratia, doctorum cœlestium est exhortatio flagitanda. Unde sequitur:

IN CAP. XIV.

Et accidit quadam die, ut diceret Jonathan, &c.] Jonathan namque, qui interpretatur columbæ donum, præditos Spiritus gratia doctores; adolescens armiger ejus, discipulos obedienter arma non carnalia, sed Deo potentia gestantes; quorum renovatur sicut aquilæ juvenus; quædam dies inchoati certaminis, eorum subitam contra hostium tentamenta supernæ lucis inspirationem designat. Hortaturque die quadam Jonathan armigerum, ut ad Philistiim transeant stationem, cum magister quisque perfectus a cœlesti subito gratia respectus, ad devincendos vitiorum incursus, piorum præcordia concitat adjutorum.

Patri autem suo hoc ipsum non indicavit.] Transitum usque ad stationem Philistiim Jonathan patrem suum simul et populum quod disposuisset celavit; quia sicut spiritualium consilio semper uti aptissimum est, ita ali-

jura dissiparet. Vallis Seboim, id est caprearum sive damarum, ad quam tertius se verterat cuneus, rationabilem mentis intuitum figurate denuntiat. Namque hæc animalia oculorum acie perhibentur excellere; unde et a Græcis ab acute cernendo Dorcades appellantur; nec frustra toties in Cantico Canticorum sub Christi et ecclesiæ laude reputantur. Recte autem non mons, sed vallis caprearum, recte contra desertum posita memoratur; quia cum semper humilitatis auxilio, tum maxime in discernendis bonis ac malis, ne census oberret, indigemus, et quanto quis humilior, ea quæ mundi sunt minus diligenda et quærenda cognoscit. Iter ergo termini imminenti valli Dorcadum viam crescentis, viam quoque domus iræ Israel in pace possidet, dum populus Dei vel unusquisque fidelis humili intentione quæ sint sequenda, quæ spernenda dignoscit, atque in his quæ sequenda utiliter cognoverit, usque ad perfectum diem crescere; pro his vero quæ ejus vel intuitum spiritualem, vel cursum profectumque retardare tentarint, salubriter irasci et non peccare satagit; ut quicumque mala pro bonis stulte ratiocinando elegerit, et hæc noxie electa noxius exequi concupierit, proque omnibus quæ tali concupiscentiæ obstrepunt irascendum putaverit, hujus omnes viæ mentis ac termini, hostis invisibilis acerbitate devastantur.

Porro faber ferrarius non inveniebatur, &c.] Patet profecto causa, quæ maxime hostibus terram repromissionis populandi, id est, ecclesiæ virtutes vitandi spatium tribuat: videlicet si desit ei doctor, et spiritualium fabricator armorum, quæ apostolus adversum nequissimi tela ignea docet esse tenenda. Cavent enim, quantum valent, improbi tentatores, ne induamur armatura Dei, ne gladii ancipites in manibus nostris ad faciendam in eis vindictam appareant.

Descendebat ergo omnis Israel ad Philistiim, &c.] Descendunt et hodie nonnulli, relicta altitudine verbi Dei, ad quod audiendum ascendere debuerant, auscultantque fabulis secularibus, ac doctrinis dæmoniorum, et legendo dialecticos, rhetores, poetasque gentilium, ad exercendum

ingenium terrestre, quasi ad fabros Philistiim pro exacuendis sylvestris sive ruralis culturæ ferramentis, inermes, hoc est spirituali scientia privati conveniunt.

Cumque venisset dies prælii, non est inventus ensis et lancea, &c.] Cum quotidie instet dies prælii contra adversarias potestates, plurimis sua rusticitate contentis, pauci admodum idonea lectione vel auditione scripturarum ad hoc prælium rite armati procedunt; unde nostro torpore adjutus quotidie facit nobis spiritualis, quod tunc Israeli carnalis adversarius fecisse describitur.

Egressa est autem statio Philistiim, ut transcenderet in Machmas.] Arma quippe non habendo Israel hostibus patriam prodidit; et nos desidia vel legendi, vel magistros spirituales interrogandi, quasi incuria fabricandi arma, vel Israelitas fabros petendi, occasionem damus hostibus, quo post oppressam humilitatem, quam Magmas obsessa significat, etiam cæteris virtutibus, quasi terræ sanctæ finibus, arma impietatis inferant. Sed ad hæc teterrimi hostis arma repellenda, non artis humanæ peritia, sed, juvante Spiritus Sancti gratia, doctorum cœlestium est exhortatio flagitanda. Unde sequitur:

IN CAP. XIV.

Et accidit quadam die, ut diceret Jonathan, &c.] Jonathan namque, qui interpretatur columbæ donum, præditos Spiritus gratia doctores; adolescens armiger ejus, discipulos obedienter arma non carnalia, sed Deo potentia gestantes; quorum renovatur sicut aquilæ juvenus; quædam dies inchoati certaminis, eorum subitam contra hostium tentamenta supernæ lucis inspirationem designat. Hortaturque die quadam Jonathan armigerum, ut ad Philistiim transeant stationem, cum magister quisque perfectus a cœlesti subito gratia respectus, ad devincendos vitiorum incursus, piorum præcordia concitat adjutorum.

Patri autem suo hoc ipsum non indicavit.] Transitum usque ad stationem Philistiim Jonathan patrem suum simul et populum quod disposuisset celavit; quia sicut spiritualium consilio semper uti aptissimum est, ita ali-

Sed de situ loci hujusce, quod lectori manifestior fiat, Josephi verba videamus. Erant, inquit, castra hostium super scopulum, habentem subtilissimam longitudinem tribus verticibus acutissimis prominentem scopulis per circuitum euntibus, et quasi propugnaculis invasiones pugnantium prohibentibus. Unde contingebat ut custodes minorem haberent solitudinem castrorum; quia natura locus ille omnibus videbatur esse munitus, et ad capiendum valde difficilis, eo quod non solum illic ascendere, sed etiam accedere difficile videretur. Cum ergo venisset ad castra Jonathas, armigerum confortabat. Et paulo post: Accedentes igitur ad exercitum hostium, apparente jam die, viderunt eos Palæstini. Item post aliquanta, cum insultantium Philistinorum verba narrasset, adjunxit: Quam vocem grate suscipiens Saul filius, tanquam ei victoriam designantem, tunc quidem ab illo loco, in quo hostes fuerant visi, recessit; mutansque locum venit ad petram, quæ erat propter munitiones locorum desolata custodibus, et exinde quasi repentes et trahentes semetipsos cum multo labore, naturam loci vicerunt, ut ad inimicorum castra descenderent; irruentesque eis dormientibus, occiderunt quidem quasi viginti. Verum his locorum gratia commemoratis, ad scrutanda sacræ scripturæ mysteria redeamus.

Et facta plaga prima, qua percussit Jonathas et armiger ejus, &c.] Denarius numerus, ut certum est, perfectionem bonæ vel operationis solet significare, vel mercedis. At contra vicenarius, in quo Jacob servivit Laban Syro, et fratri Esau, quem Deus odio habuit, munera misit, duplicitatem pravorum dogmatum, quæ simplicibus et ecclesiæ membris, vel actionis devotionem, vel certitudinem supernæ retributionis satagunt auferre, demonstrat. Media pars jugeri arandi, ecclesia est, quæ in terris adhuc inter reprobos conversata, correptione prædicatorum gaudet ad gignendos vitæ fructus exerceri. Par boum in die arans, concordia doctorum est, de legis et evangelii disciplina sub eodem fidei jugo convenientium, in luce præceptæ scientiæ subditorum corda castigans et ad ferendum Deo fructum Spiritus excolens, de quo

Salomon ait: Ubi autem multæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovis. Prima ergo plaga, quam Jonathan et armiger ejus percussere, viginti virorum est, in media parte jugeri; ac inde turbati, atque huc illucque diffugientes Philistiim, alterutrum se magna nimis cæde prosterunt. Primo suos hostes ecclesia, quæ peregrinatur a Domino, per spirituales magistros ac discipulos obedientes ab obsidenda turbandaque suorum fide vel operatione compescens, filios mortis ostendit; deinde se invicem ipsi variantium errorum quasi adverso mucrone configunt, ita ut, triumphante ecclesia, palam de his possit intelligi, quod dicitur: Quia versus fuerat gladius uniuscujusque ad proximum suum.

Et factum est miraculum in castris per agros, &c.] Miraculo fit reprobis constantia virtusque justorum, quasi castametantibus per agros, cor exercitatum, malitia pariter et deliciarum affluentia resolutum habentibus. Unde beatus apostolus Petrus, cum luxuriam describeret eorum qui velut in agro liberæ voluptatis residentes, in desideriis, vinolentiis, comessionibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus vitam ducunt, adjunxit dicens: In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem. Sed et spirituales adversarii, quamvis humanæ salutis acerrimi prædones, et ipsi perfectorum virorum obstupescere facta, perfectarum precum cæterarumque virtutum solent cedere devotioni.

Et conturbata est terra, &c.] Ut terrena sapientes ad cœlestium virorum facta conturbentur; ut dæmones ab hominibus attentandis, fracta suarum virium malignitate, tremantes gementesque resiliant, non humanæ virtutis opus, sed miraculum est divinæ pietatis. Unde Paulus cum diceret, se plus illis omnibus laborasse, continuo subjunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum.

Et respexerunt speculatores Saul, &c.] Respiciunt præcæteris hi qui scripturæ sanctæ speculam conscenderant, et sunt in colle filii dexteræ, id est in sublimi cœlestium operum arce constituti, et scientia videlicet pura, et simplici actione præclari, ac primi ruinam vident instantem,

fugamque pravorum. Non enim omnium est catholicorum, lectis hæreticorum gentiliumve libellis, mox quid in eis erroris contineatur agnoscere; auditis dialecticorum versutiis, illico ruinosos deceptionum laqueos acutæ mentis sagacitate discernere; sed eorum qui diutina vel meditatione scripturarum, vel virtutum gratia promerente exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali; multorum pæne moti pedes, pæne effusi sunt gressus; quia zelaverunt in peccatoribus, pacem peccatorum videntes. At speculator ille nobilissimus usque ad collem filii dexteræ mirabiliter ascendens, vidit impium superexaltatum et elevatum super cedros Libani. Et transivi, inquit, et ecce non erat; et quæsi eum, et non est inventus locus ejus. Et hoc est speculatores in Gabaa positos multitudinem cernere prostratam, quam in inferioribus siti quilibet, necdumque perfectum scientiæ cacumen subeuntes, stare in prosperis, et sospitate degere putabant; sapientes quosque in pravitate viventium certissimum prævidere supplicium.

Et ait Saul ad Achiam: Applica arcam Dei, &c.] Achias frater illius, sive frater ejus dicitur. Aiunt ergo boni duces ecclesiæ, aiunt quique fideles quotidiana contra potestates aerias bella gerentes, fratribus suis scripturæ sacræ lectione præditis, et majore virtutum exercitio seipsos quotidie per sacerdotium regale Deo hostiam vivam offerentibus: aiunt, inquam, talibus hi qui per semetipsos adhuc tentationibus agitari, vel ecclesiam generaliter hæresibus turbari conspiciunt, ut patefactis divinorum eloquiorum arcanis, testimonia sibi manifestiora, quibus contra hæresium fabricatores uti debeant, quibus cætera tentationum luctamina devincere possint, aperta ratione dilucident. Sed sæpe contingit tot ac tantas inter se hostes ecclesiæ (hostes hæreticos dico, vel gentiles) habere pugnas conflictusque verborum sive dogmatum, ut melius sua dispensatione altrinseca, quam assertionem spiritualium paginarum convincantur esse falsa quæ docent, et quæ agunt immunda: faciendumque sit cœlestis militiæ ductoribus, quod Saul fecisse describitur, qui exorto in castris Phi-

listinorum tumultu, et in majus ac majus augescente, non amplius Deum per sacerdotem consulere, sed ipse arrepta militum manu, hostes quos invicem dissidere compererat, insequi, atque ad fugam urgere festinat. Potest autem Achias sacerdos, arcæ Domini custos, etiam ipsos sacræ scripturæ conditores non inconveninenter exprimere; qui nobis, quoties pie petuntur, arcam quam servant divini proferunt oraculi: proferunt et exempla bonorum operum quæ gessere; quod significatum est supra, ubi idem Achias ephod portasse perhibetur. Nec vacat, quod filius Achitob fratris Ichabod filii Phinees, qui exortus fuerat ex Heli sacerdote Domini, in Silo fuisse memoratur. Achitob quippe frater bonus interpretatur. Nam et ipsi sacrarum literarum conditores, ex sacerdotibus non pauci genus duxere: et a fratribus bonis eruditi, nonnullos etiam fratres, sicut ipsa scriptura testis est, habuere non bonos: et ejusdem hodie lectores æque a bonis instructi, malorum tamen quos Ichabod et ortu et nomine inglorius signat, nequeunt carere consortio.

Conclamavit ergo Saul et omnis populus, &c.] Judæi, gentiles, et hæretici, cum sint hostes ecclesiæ cuncti, alterutrum se singuli verbo gladio feriunt. Ipsi Judæi per Phariseos et Saduceos invicem pugnant: item hæretici et pagani tanta variorum dogmatum sacrorumque dissonantia, non minora sibimet quam ecclesiæ bella inferunt. Una est autem, inquit, columba mea, perfecta mea: una est matri suæ, electa genitrici suæ, a qua Jonathan ductor ille fortissimus, ut columbæ donum vocaretur, cognomen virtutis accepit; cujus paci perpetuæ etiam malorum discordia servit. Unde sequitur:

Sed et Hebræi qui fuerant cum Philistiim heri et nudius tertius, &c.] Multi namque seducti ab hæreticis, impugnantisque cum eis ecclesiam, ubi dissonantiam dogmatis eorum cognovere, et catholica simplicitate quasi opere Jonathæ dialecticas eorum cautes transcendendi atque exsuperari viderunt, reversi sunt, ut, impositione manus sacerdotalis, catholicæ reconciliarentur ecclesiæ.

Omnes quoque Israelitæ qui se absconderant in monte

Ephraim, &c.] Recte discretionis est, ut qui potest, contra reprobos docendo vel arguendo pro ecclesia certet, cavens illud propheticum: Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine. At qui docendi efficax non est, in frugiferæ se mentis altitudine, ne virtutibus spoliandus ab hoste fraudulento reperiatur, abscondat. Sunt enim qui ad deprehendendam expugnandamque versutiam hæreticorum, cæterasque antiqui hostis insidias, idonei non sunt, sed has per alios expositas, juxta vires insequi, et odio habere non cessant: et hoc est, quod fugatos audientes Philisteos absconsi prius in monte Ephraim, id est, frugifero, Israelitæ suis se confestim in acie jungunt: nec suo tamen nisu, sed divino semper ecclesia salvatur auxilio.

Pugna autem pervenit usque Bethaven.] Bethaven domus idoli, vel domus inutilis dicitur: et usque ergo ecclesia persequitur hæreticos arguendo, donec eos in plerisque paganorum dementiæ æqualia blasphemasse convincat: et usque verbi gladium protendit, donec impios quoque et infideles pietati fideique restituat.

Et vir Israel sociatus sibi est in die illa.] Fugatis per diversa hostibus, ecclesia toto terrarum orbe divisa, uno eodemque semper fraternitatis amore lætatur.

CAP. IX. *Adjuravit igitur Saul populum, dicens: Maledictus vir, &c. usque ad id quod scriptum est: Porro Philistiim abierant in loca sua.*] Hæc lectio doctores veritatis instruit, sicut a cæteris mundi illecebris, sic etiam ab appetenda secularis eloquentiæ dulcedine abstinere, necnon et eos quos imbuunt, in petra fidei ab omni prioris vitæ corruptione mactare. Adjuravit igitur Saul populum fugientes Philisteos persequentem, ne quisquam nisi completa de hoste victoria comederet: qui timens juramentum, et pane sedulus, et melle quod fluens in saltu vidit, abstinuit. Præcepit magister egregius, ut quisquis in agone fidei contendit, ab omnibus se mundi abstineat illecebris: et suo cæteros accendens exemplo, Castigo, inquit, corpus meum, et servituti subjicio; ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Sive enim caro adversus Spiritum, et Spiritus adversus carnem concupiscat, sive hæreticus catho-

lico, sive Judæus aut gentilis Christiano contradicat, seu quilibet immundus spiritus obsistat, cuncta tentationum molimina melius continentiae superantur industria: cujus adeo late patet virtus, ut etiam a diligenda nimium, sequendaque secularis eloquentiae suavitate, qua superbus incultusque philosophorum quasi saltus fluit, abstinere conveniet. Favus enim distillans, labia meretricis.

Porro Jonathan non audierat, cum adjuraret pater ejus populum, &c.] Illuminatos dicit oculos, recreatos et renovatos ad intuendum, qui longa, ut solet, inedia vel labore tabere jam cœperant. Jonathan igitur, qui prius scopulorum dentes et ictus devicerat ensium, qui hostis audacia compressa, suis victoriæ causam salutisque præbuerat, improvisa subito blandientis gastrimargiæ culpa consternitur. Et nobiles sæpe magistri ecclesiæ, magnorumque victores certaminum, ardentiore quam decet oblectatione libros gentilium lectitantes, culpam quam non prævidere contrahebant: adeo ut quidam eorum se pro hoc ipso scribat in visione castigatum, objectumque sibi a Domino inter verbera ferientia, quod non Christianus, sed Cicero-nianus potius esset habendus. Sed et auditorum fidelium non pauci virtutum gratia pollentes, minoribus vitiis tentari non desinunt, quod divina geri dispensatione non latet: ut qui minora certamina per se superare nequeunt, in magnis quæ habent, non sibi aliquid tribuere, sed solo Patri luminum gratias agere discant. Intinxit autem Jonathan favo sylvestri virgam, qua vel ad equum, vel ad viandi præsidium utebatur: et sic eam manu ad os convertit suum. Et magister quilibet nonnunquam auctoritate potentiæ vel subditos regere, vel seipsum sine offensione gerere curans, argumentis sive sententiis gentilium credit adjuvandum: mellitoque, ut ita dixerim, ex his ore illuminantur quidem, quasi favosa compositione verborum oculi mentis, ad enuntiandum quæ recte noverint acutius; sed retardantur plerumque mentis ejusdem incessus, recordata sensuum vanitate a persequendis pravorum sive actuum sive dogmatum cultoribus. Quod canens Psalmista, Nar-

raverunt mihi, inquit, iniqui fabulationes, sed non ita ut lex tua, Domine, omnia mandata tua veritas.

Jurejurando constrinxit pater tuus populum, &c.] Turbavit, quia totum interdixit; quod si ex parte interdixisset, et ex parte concessisset, commodius res videretur exacta. Verum quia in hujusmodi rebus spiritualium patrum sit jussis obsequendum, Jonathan sorte deprehensus, et oraculum Domini die illa consulenti Sauli subductum manifestissime declarat. Si enim tanti apud Deum valuit terreni regis imperium, quanti putas valere magistri spiritualis? Sed et in typica parte turbat terrena præcordia, si quis hæc sola cœlestia gerere præcipiat, cum Dominus vinum novum in utres veteres mittendum non esse testetur. Turbat acumen legentium, et deficere cogit, qui eos a legendis secularibus literis omnimode æstimat prohibendos, quibus ubilibet inventa utilia quasi sua sumere licet. Alioquin nec Moyses et Daniel sapientia vel literis Ægyptiorum Chaldæorumque paterentur erudiri; quorum tamen superstitiones, simul et delicias horrebant. Nec ipse magister gentium aliquot versus poetarum suis vel scriptis indidisset, vel dictis: sed multo cautius necesse est acutis rosa in spinis, quam mollibus lilium colligatur in foliis; multo securius in apostolicis quam in Platoniciis quæritur consilium salubre pagellis. Nam et apes ipsæ, quæ hujusmodi mella faciunt, ore quidem prætendunt dulcia dicta quæ mulceant, sed in posterioribus servant venenata gesta quæ feriant.

Vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, &c.] Hæc ejus personæ verba conveniunt, qui doctis in ecclesia, sive etiam doctoribus lectionem literarum gentilium non autumat esse nocivam. Videtis, inquit, quia efficacior sum factus, et acutior promptiorque ad peroranda quæ decent, eo quod gustaverim paululum de flore Tullianæ lectionis; quanto magis si didicisset populus Christianus sectas et dogmata gentilium, nonne multo confidentius et certius eorum derideret simul et convinceret errores, multo devotius de sua sana fide gauderet, Patrique luminum pro hac

gratias redderet? Neque enim aliam ob causam putandum est Moysen vel Danielem sapientiam voluisse discere secularem, quam ut cognitam destruere melius, et devincere possent.

Percusserunt ergo in die illa Philisteos, &c.] Magmas humilitatem, Ajalon campos significat. In omnibus autem quæ recte gerit ecclesia, Philisteos percutit; quia per bona quæ facit, malorum spirituum vires minuit; quia percutiendi sunt ab humilitate inchoatæ, usque ad latitudinem consummatæ virtutis, ab initio fidei usque ad fructiferam caritatis amplitudinem. De qua dicitur: Latum mandatum tuum nimis. Sed et ipse status universalis ecclesiæ ab humilitate incipiens unius Judææ gentis, ad totius usque mundi fines crescendo pervenit. De quibus Psalmista Domino canit: Et campi tui replebuntur ubertate, pinguescent fines deserti.

Defatigatus est autem populus nimis, &c.] Quod dicitur populus comedissee cum sanguine, non est putandum cruentam eum carnem crudamque comedissee; quod nequaquam humanæ, sed est naturæ bestialis; sed occisis pecudibus, antequam sanguis bene dilueretur, nondum purgatas carnes coxisse vel assasse, et sic comedissee. Significat autem magistros inertes, qui sicut hodie cernimus, longo sæpe catechizandi labore defatigati, nonnullos quos dæmoniis erroribus prædicando eruerant, a gentilibus quidem ritibus erudiendo mactant; imitari conati illum, cui destinatis de cælo cuncti generis animantibus dictum est: Macta et manduca. Sed quasi in terra mactant, et cum sanguine manducant, quos a terrenis sensibus, carnisque et sanguinis illecebris minus perfecte, vel docendo, vel ipsi vivendo non subtrahunt, assuetosque adhuc vitiis, necdumque agendis virtutibus institutos, accelerant ecclesiæ membris incorporare; contra exemplum primi pastoris ecclesiæ, qui in cœnaculo, hoc est in summa vivendi vel docendi locatus, mactare oblata, et a Deo purgata manducare præcipitur. Et notandum, quamvis perfecta et imbecillis est mentis humanæ perfectio, Jonathan tot tantorumque patrator operum, talis triumphus auctor, gulæ surreptionem

nescius incurrit. Populus omnis post observatum sollicitæ continentiæ tempus statutum, post tot una die prostratos adversarios, et ipse gastrimargia victrice prosternitur. Verum quia multiplex est gulæ tentatio, hunc ante tempus concessum ad comedendum pertraxit, illum tempore concessio minus concessa sumere persuasit.

Nuntiaverunt autem Sauli, dicentes quod populus peccasset Domino, &c.] Cognita perfecti quique rectores desidia negligentium doctorum, quod peccent Domino, baptizantes eos quos a carnali cogitatione, necdum plena fidei institutione purgarint, continuo tales prævaricationis reos arguunt, et catholica auctoritate vitæ cœlestis regulam palam proponi jubent; magistrisque inertibus, quos vulgaris eatenus imperitia vexaret, imperari, ut adductis usque ad eam quam ipsi a patribus didicerant vitæ formulam, cunctis quos imbuendos susceperint, super firmissimum catholicæ perfectionis exemplar eos catechizando, a pristina conversatione paternæ traditionis occidant, et baptizando ecclesiæ membris incorporent, neque ultra peccent Domino, fidei et vitæ cœlestis ignaros, unitati sui corporis, hoc est ecclesiæ Christi nectentes. Bovem et arietem Philisteis ereptos, atque a populo Dei super saxum intellectuale mactatos et comestos, stultum quemlibet et superbum intellige, a consuetudine mortifera spiritualem renovatos in vitam; sicut et supra oves et vituli cum bubus ab eisdem ablati, æque motibus animæ vel carnis irrationabilibus et lasciviæ deditos, sed per Dominum salvatos, insinuant.

Ædificavit autem Saul altare Domini.] Ædificavit altare, ut celebrato super illud holocausto, pro peccato quoque populi, quod temere commiserat, interveniret. Ædificat magister quisque perfectus in audientium corde fidem Dominicæ passionis, ubi in altare vivificæ crucis sanguis ille pretiosus in remissionem fusus est peccatorum, manifesto cunctos informans exemplo; quia si et Domini exitus mors, multo magis servi mortificare debent membra sua quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulachrorum servitus, et cætera talia, quæ opera carnis et

sanguinis esse, nec fructui Spiritus sociari posse, manifestissime claret. Sed et ipsi quotidie veterum patrum plebiumque dicta vel acta replicantes, ac per hæc inter lucrandum cum hostibus spiritualiter refici desiderantes, quotquot ad literam solum tantæ auctoritatis verba sentimus, quasi in terra boves ovesque mactantes, cum sanguine comedimus; quia cœlestia carnali et terreno intuitu summa contrectamus. At quicumque spiritualiter universa in Christo et ecclesia recapitulari dignoscimus, super saxum illud grande, quod præcisum de monte sine manibus crevit, destructo mundi imperio, et implevit omnem terram, occidentes absque noxa vescimur, gratumque jam Domino nostræ devotionis ac pii sensus altare construimus.

Et dixit Saul: Irruamus super Philistiim nocte, &c.] Disponens Saul irruere super Philistiim nocte, et vastare eos usque ad internecionem, consulit oraculum Domini, nec meretur; auctoremque peccati inquirens, sorte deprehensum, et confitentem morti adjudicat Jonathan; quem tamen, quia salutem magnam fecit in Israel, populus a judicio mortis eruit. Volentes sæpe boni rectores cunctos dæmonum insidias expugnari, ac superseminata bono semini zizania funditus, si fieri possit, ab agro mundi hujus expurgari, responsum Domini per scripturas, quod hoc fieri valeat, non accipiunt; causam quærentes, nullam magis quam humanæ fragilitatis atque ignorationis audiunt; quia videlicet nec ipsi doctores eximii, ducesque credentium, in bonis quæ agunt, a peccati surreptione possint immunes existere, sed in multis offendunt omnes; verum ne propter hæc mortem luant æternam, et bonorum quæ gessere meritis, et ecclesiarum, quas certando munire, precibus adjuvantur.

Recessitque Saul, ne persequeretur Philistiim, &c.] Recedunt quidem doctores suæ fragilitatis conscii, nec ad omnes dæmonum versutias indagandas vel evacuandas sufficere sese posse deprehendunt; sed væ illis cordibus, ad quæ repulsi atque abjecti immundi spiritus quasi ad propria loca recurrunt.

CAP. X. *At Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat,*

&c. ad id quod scriptum est: *Nam quemcumque videret Saul virum fortem et aptum ad prælium, sociabat eum sibi.*] In hac lectione sub figura crescentis regni vel domus Saul, Christi fides per orbem propalanda describitur, qui pugnabat per circuitum adversus omnes inimicos suos; quia de Judæa, quæ in medio nationum est, missis prædicatoribus Christus inimicas suo nomini gentes suo verbo subjugavit. Juxta quod Psalmista prædixit: Omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent munera.

Contra Moab et filios Ammon, et Edom, &c.] Moab et Ammon, qui juvante ebrietate, in qua est luxuria, nocte de incesto concepti sunt; hæreticos intellige, inordinate accepto paternæ fidei semine degeneres. Edom, qui major natu minori fratri servire addictus est, Judæorum populum exprimit; qui nationibus gentium per orbem, et cæcitate perfidiæ mentis, et terrenæ servitutis est conditione submissus. Reges Soba, Philistiim et Amalec, de quo consequenter dicitur:

Congregatogue exercitu percussit Amalec, &c.] Exteras a patriarcharum sanguine fide et sacramento nationes significat, quos universos suæ pacis inimicos duplici ratione Christus superat, ut Israel spiritualem de manu vastatorum ejus eruat, vel sua videlicet fide salvando credentes, vel incredulos sua justa examinatione damnando.

Fuerunt autem filii Saul, &c.] Tres filii Saul magnos fidei catholicæ, quæ unum in tribus personis Deum prædicat, duces exprimunt. Qui quoniam non sua virtute, sed Dei gratia sunt quod sunt, quoniam æterna sui Conditoris (cui dicitur, Tu autem idem ipse es) visione perfrui desiderant; quoniam per Christum Jesum, verum videlicet Regem et Salvatorem, se perpetuo salvandos ac regnaturos confidunt. Recte primus filius Columbæ donum, secundus Desideravi, tertius Rex meus salus interpretatur. Duæ filiæ ejus, infirmiores fidelium plebes, sed corpore et mente Deo devotas indicant; vel certe primogenita filia synagogæ, minor ecclesiæ speciem tenet. Quibus etiam nominum etymologia congruit; nam quia synagoga electorum non de cunctis late nationibus, sed de multitudine

solius est Israeliticæ stirpis collecta : ecclesia autem omnibus est ad fidem convocata de gentibus, recte primogenita filia de multitudine, secunda ex omnibus interpretari perhibetur. Uxor Saulis Achinoem, quæ interpretatur fratris decor, totam catholicæ ecclesiæ perfectionem figurate denuntiat, quæ frequenter in amoris Cantico soror, et decora sui Conditoris, qui ei per incarnationis mysterium frater fieri dignatus est, appellatur. Abner princeps militiæ ejus, qui patris lucerna dicitur, vel Joannem Baptistam, qui erat lucerna ardens et lucens, vel omnium qui singulari præ cæteris ecclesiæ propugnatoribus altitudine præfulgent, viros virtutis insinuat. Admonendum sane putavimus lectorem, non semper easdem personas unum eundemque typica in parte modum tenere figurarum, sed, mutatis rerum circumstantium causis, mutari etiam pro tempore et loco species ordinesque typorum.

Erat autem bellum potens adversus Philistæos, &c.] Causa belli potentis adversus Philistæos illa maxime extitit, quia Saul fortes quosque et aptos ad prælium viros sociabat sibi. Nam si rex ipse nulla fortioris militiæ manu stiparetur, nequaquam vicinis hostibus terribilis, eos ad bellum potenter excitaret; sed sicut prioribus eousque temporibus Israel illis turpissime, sine aliqua spe libertatis serviret; sic nimirum, sic in ecclesia quotquot dissoluti a bonis operibus, nec virtutum spiritualium sumus militia præditi; quia desidiosi negligentesque peccamus, hostibus infestis enervi torpore tributa sinistræ conversationis solvimus. At cum a peccati servitute resipiscimus, spem vincendi resumimus, insurgit hostis, et crebrioribus nos acrioribusque tentationum stimulis appetit, ut vel ad flagitiorum nos, si possit, servitium revocet; vel si non possit, ipsam saltem sui contemptus injuriam gravius sæviendo vindicet. Verum ut de moralibus nostris ad allegorica majorum gesta con-
tuenda subeamus; et in ipso ecclesiæ nascentis exordio, quanto fortiores quosque aptioresque ad prælium spirituale viros sociabat sibi Christus, tanto plura id temporis ac frequentiora per eos immundis spiritibus animarum spolia

tollebat; sed et majora ab eisdem martyrii certamina tolerabat.

IN CAP. XV.

CAP. XI. Et dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus, ut ungerem te in regem, &c. usque ad id quod scriptum est, *Quod constituisset regem Saul super Israel.*] Hæc lectio super Samuelis et David specie Judæorum regnum ob culpam perfidiæ ad gentes transferendum, immo omnes qui peccata cum suis auctoribus perfecto odio non oderint, extirandos docet a regno fidei; et hoc melioribus proximis dato, nihilominus eos qui operantur iniquitatem, cum suis operibus esse perdendos.

Dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus, ut ungerem te in regem, &c.] Dicit sermo propheticus quotidie rectoribus ecclesiæ, quod non proprie libertatis industria, sed ipsius ministerio per Dominum ad regendum sint populum ejus electi; ideoque vocem imperii illius intenta semper debeant aure percipere. Dicit et omnibus ecclesiæ filiis, ut Domini jussis obtemperent; quia nimirum omnis mundo corde, qui Dei visionem desideranter expectat, rex super populum ejus Israel unctus est; super ipsum scilicet bonarum cogitationum actionumque cœtum, cujus se meritis sperat ad ejus visionem pertingere. Israel quippe, vir videns Deum interpretatur. Et beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Hæc dicit Dominus exercituum: Recensui, &c.] Aptæ præfatio ad bellum spirituale cohortanti, ut Deum qui hoc adire præciperet, Dominum exercituum cognominet; hoc est agminum angelicorum, quorum nos necesse est contra potestates aerias dimicantes, protegamur auxilio. Ægyptus autem, quæ tenebras sonat, priora peccata, quæ nos usque ad mare baptismatis secuta, sed in eo sunt demersa, significat. Amalec vero, qui transito mari Rubro restitit in via solitudinis Israeli, et interpretatur populus brutus, ea nimirum peccata demonstrat, quæ nobis post undam baptismi quotidianis armis insistentes, ne ad promissa

cœlestis patriæ regna perveniamus obsistunt; ne fructum nostri cordis in sanctificatione conservemus, lethifero hunc tentant quasi dente decerpere; quorum omnia demoliri, neque eis parcere jubemur; hoc est, deponere omnia propter quæ venit ira Dei in filios incredulitatis, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro, et cætera hujusmodi.

Non parcas eis, sed interfice, &c.] A viro usque ad mulierem, ab opere perfecto peccati usque ad cogitationem carnalem dicit, genitricem videlicet nutricemque sobolis immundæ. Parvulum et lactentem, ipsa initia propositumque nefariæ actionis, quæ sinistra cogitatio male nuper edita, pejus alere delectat; intellige, bovem, ovem, camelum, et asinum, hebetudinem stultitiæ, dissolutionis inertiam, turpitudinem superbiæ, et luxuriæ petulantiam dicit.

Præcepit itaque Saul populo, et recensuit eos, &c.] Et nos, ut vitiorum bella vincere valeamus, mites necesse est, et innocuos in corde nostro sensus aggregemus; imitatores videlicet Agni illius immaculati, qui nos suo sanguine de mundi hujus Ægypto redimere dignatus est. Qui videlicet sensus imperio modesti spiritus obsecundantes, quia tunc veraciter adversus hostem prævalent, cum gemina, id est Dei et proximi, dilectione muniti, veritatis viam incedunt; cum sola denarii cœlestis spe universas terrenæ habitationis delicias, simul et miserias spernunt, recte pedites memorati duces ducentenario et denario numero comprehenduntur: nam quia millenarius numerus, ejus de quo agitur rei sive personæ perfectionem signet, nulli dubium est.

Cumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, &c.] Civitas Amalec constipatam adversus fideles tentationum aciem exprimit, quæ nunc a dæmonibus, nunc ab hominibus, nunc a nostra ipsorum concupiscentia contra nos excitata desævit. Cui nimirum civitati tentantium vitiorum proximus est torrens inundans, hoc est turbidus cogitationum fluctuantium impetus, qui de superbiæ dæmoniæ montibus cadens, tanto muros pravitatis gravius alluit, ac nobis inexpugnabiles reddit, quanto acrior

annum Domini placabilem hyems persecutionis exasperat. In quo tamen torrente insidias contra Amalec tendimus, cum occultis animi virtutibus, et quæ solus pectoris nostri arbiter novit, devotionum studiis hostem præoccupare et devincere satagimus. Nam quasi aperto ei certamine occurrimus, quoties eleemosynis, precibus, jejuniis, et cæteris talibus spiritualis armaturæ generibus, auctoris nostri contra eum flagitamus auxilium; at cum fide, spe, et dilectione, horumque similibus armis apostolicis, quæ quantum in nobis abundant, solus qui donavit cognoscit; homines autem alios, et ipsos spiritus nequissimos, quamvis sedulo ac sollicitè nobis insidiantes, latet. Cum, inquam, hujusmodi armis invisibilibus contra spiritualia nequitiae in cœlestibus, vel inter ipsas tentationum procellas induimur, quasi insidias in torrente contra Amalec tendimus; quia palam furem adversarium, ubi non videt, sternimus.

Dixitque Saul Cinæo : Abite, recedite, &c.] Cinæos cognatos fuisse Moysi, sacra refert historia, dicens : Abner autem Cinæus recesserat quondam a cæteris Cinæis fratribus suis, filiis Obab cognati Moysi; et tetenderat tabernacula usque ad vallem, quæ vocatur Sennimi, et erat juxta Cades. Præcepit ergo Saul Cinæo recedere ab Amalec. Curat doctor egregius, ut si quid inter vitia quæ arguit, virtutum quas amplectatur repererit, servet incolumem. Plures enim etiam inter paganos invenes mansuetos, humiles, benignos, patientes, et in exemplum Cornelii centurionis eleemosynis atque orationibus servientes. Quæ nimirum virtutes, quia legi Dei vicina quasi cognatione congruunt, et de imis mundi tenebris ascendentes, quo ad requiem lucemque promissam pervenire possint adjuvant, nequaquam inter vitia perdendæ, sed ut possessori suo prodesse queant, (Cinæus namque possidens dicitur,) a vitiorum sunt omnium discernendæ catalogo. Recedit enim, jubente Saule, Cinæus, qui salvandus est, ab Amalec perdendo, cum separantur examine districti doctoris virtutes catechizandorum quæ juvant, a vitiis quæ gravant; ut nec propter vitia detestanda cujusquam mali detestentur etiam virtutes,

quas inter vitia detestanda sedulus exercere probatur. Nec rursum bonorum cujuspiam vitia, quibus inter virtutes quasi homo carere nequit, propter viciniam virtutum amplectenda judicentur; sed æquo discrimine in omnibus corrigantur prava, quæ viam salutis impediunt; servantur recta, quæ adjuvant.

Percussitque Saul Amalec, &c.] Evila, quæ dolens sive parturiens dicitur, initium conversionis, quæ non sine dolore et molesta quadam quasi parturitione novi hominis inchoatur, insinuat. Sur, quæ in rectam transfertur, perfectum correctionis finem designat. Quæ bene e regione Ægypti sita solitudo describitur, quia sic quisque melius rectitudinem quam accepit conservat, si pressuræ tenebrarum, de qua ereptus est, semper meminit. In Evila positus gladio verbi qui dicit: Pœnitemini igitur, inquit, et convertimini, ut deleantur vestra peccata. Sed et apostolus Jacobus, cum ait: Miseri estote, et lugete, et plorate; risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit vos. Eosdem percutiendo venit Sur, quæ e regione, sicut ut alibi scriptura dicit, contra faciem Ægypti; cum ait apostolus Paulus: Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate. Et ipse in Sur positus, Ægyptum, de qua exierat, attendere non neglexit, dicens: Qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam Dei, sed misericordiam consecutus sum. Percussum se salubriter, ut melius post cædem viveret, ostendit, cum ait: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Nec solum qui convertuntur, sed et hi qui, accepto verbo veritatis, converti a pravitate non curant, percutiunt ab Evila usque Sur: quia perpetuis addicti doloribus, justam divinæ districtiōis sententiam sustinent, quæ est e regione Ægypti; quia secundum nequitiam studiorum ipsorum retribue illis. Et hos quoque jubente Samuele percutit Saul, cum idem ecclesiæ magister juxta sanctæ scripturæ monita, qui obediētes corrigit ad vitam, contemptores juste damnandos prænuntiat.

Et apprehendit Agag regem Amalec vivum, &c.] Hactenus pugna Saulis optimum discretumque, vel suimet-ipsius, vel subjectæ sibi plebis rectorem, ab hinc inertem designat et reprobum, qui recte quidem innocuis Moysi parcit cognatis. Recte vulgus omne, et vilia quæque ac reproba demolitur; sed non recte greges ovium, cæteraque in terram prona animalia, vestes, et omnia pulchra simul cum ipso rege reservat. Et spiritualis militiæ duces universos, qui Ægyptum intellectualem, hoc est tenebras mundi fugientibus Dei famulis obsistunt, vel homines vel actus reprobos gladio verbi et vitæ rectoris exterminare; quicquid vero insons et Mosaicum inter eos invenerint, debent immune servare. At qui abominabilia solum et infanda, verbi gratia, fornicationem, idololatriam, perjurium, masculorum concubitum, furta, falsa testimonia, et cætera hujusmodi flagitia, vel in suis, vel in subditorum moribus eradicare satagunt; comessiones vero et ebrietates, contentiones et æmulationes, avaritiam, odium, vanæ laudis vel honoris appetitum, quasi minus noxia, vel etiam salubria, necnon et ipsum regem vitiorum pinguissimum, hoc est superbiæ tumorem, nolunt disperdere, reatum profecto gravissimæ prævaricationis incurrunt. Cujus ob meritum reatus, et Judæorum populo quondam in exemplum Saulis, oblatum regnum Dei datum est genti facienti fructus ejus. Et multi hodie Christianorum promissam sibi vitæ coronam aliis obtinendam relinquunt. Ubi etiam juxta literam saluberrime monemur, ut divini præcepti auctoritas, humanum semper in nobis vincat affectum. Stulta enim miseratione parcit homo homini, cui Deus non parcendum præceperit; quasi melius noverit quid de homine fieri debeat homo, quam qui hominem fecit. Non autem sola auctoritate regni superbiam designat Agag, (quia initium omnis peccati superbia,) sed et ipso nomine, quod transfertur in tectum, quia contentus sæpe a cognitione proximorum, fastus elationis tumet in corde pravorum. Apprehendit autem Agag regem vivum, et vulgus interficit, qui vitia carnis eradicans, caput eorum superbiam disputando a virtutibus discernere, et quantum sit noxia novit definire;

sed hanc humiliter vivendo, in seipso non novit extinguere. Parcitque Saul Agag, parcit et populus, quando et dux ipse virtutum animus latenti in præcordiis superbiæ mol-liter annuit; et universa quæ hunc sequitur operum spiri-tualium turma, ejusdem nefandi tumoris assensione cor-rumpitur.

Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens, &c.] Pœnitentia Dei, non perturbatio sensus, quæ in homines cadere solet, retractantes quid improvide mali commise-rint; sed mutatio dicitur rerum transeuntium, immutabili præscientia manente divina; sicut enim non pœnitere, mutare nolle quæ statuit significat. Juravit Dominus et non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum; hoc est, quod semel statuit, nunquam sacerdotium Christi mutavit. Pœnituit autem Saul constituisse regem; quia et per-fidiam totius Judææ gentis, et fidem falsorum Christiano-rum promissio regni munere privet.

Contristatusque est Samuel, &c.] Non hæc per allegoriam exponenda, sed ad imitationem potius sunt trahenda virtu-tis; ut pro fratrum erratis, quæ ipsi in se intelligere non-dum queunt, non solum contristemur in animo, sed et omni ad Dominum pro eis intentione clamemus; necnon et ipsos mox ut locus et tempus arriserit, ad agnitionem correptionemque admissorum revocare curemus.

Cumque de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad Saul mane, &c.] Carmelus, notitia circumcisionis; Galgala, revelatio dicitur. Multi ergo necdum plene vitiorum certamine devicto, certam jam sibi quasi perfecta purifi-cationis agnitione consummatis coronam justitiæ superesse promittunt; quod est signum sibi triumphale fiducia jam consummati agonis erigere, et hoc in monte altissimo virtutum, qui notitia circumcisionis appellatur. Descen-duntque post hæc in revelationem, cum se ipsi post virtu-tum culmen ascensum, post prælibatum supernæ retribu-tionis gaudium, vera jam humilitate gloriosos autumant veraciter revelata cordis facie nosse arcana. De quibus Patri Dominus ait: Abscondisti hæc a sapientibus et pru-dentibus, et revelasti ea parvulis.

Et dixit ei Saul: Benedictus tu Domino, &c.] Vocem gregum et armentorum, inconditos animi motus, dissonosque cogitationum insolentium tumultus intellige; quos quicumque in se edomare ac reprimere dissimulat, frustra se verbum Domini, quo vitia cuncta demoliri præcepit, jactat implevisse.

Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea, &c.] Hæc nolentes licet rea conscientia prophetæ confitetur; cum non solum Deo, cujus oculis nuda et aperta sunt omnia, sed et viris spiritualibus fraudulenta pravorum pectora patent. Nam et Helisæus longe posito Giezi, præsens erat corde. Et apostolus corpore absens, præsens autem spiritu arguit peccantem in Corintho. De exemplis, inquit, reproborum adduxere multimodos brutorum lascivorumque affectuum clamores. Pepercit enim sensus imprudens his vitiis, quæ minus nociva videbantur, neque ea delere curavit; quin potius hæc ipsa virtutes arbitratus, auctori suo grate offerenda putavit. Verbi gratia, stultitiam simplicitatem putando, iracundiæ procacitatem zelum Phinees et Heliae nuncupando, desidiâ torporis, patientiam David æstimando, et angustiam tenacitatis parsimoniæ, discretionem vocando; et notanda pariter ac vitanda pravorum consuetudo nequissima, qui excusando sua solent admissa cumulare. Ecce enim Saul ea quæ Domino jubente occisa sunt, se cum populo occidissee; his vero quæ contra interdictum ejus reservata sunt, non se, sed populum pepercissee testatur. Et multi negligentes ac desides, si qua vitia superaverint, vel se superasse putaverint, non hæc Auctoris gratiæ, sed suo sudori tribuunt. Quæcunque autem in se extinguere aut nolunt aut nequeunt, hæc inditæ sibi naturæ vitio prævaluisse causantur, ut ex obliquo et in ipsum naturæ Auctorem reatus humani causa refundantur.

Dixit autem Samuel ad Saul: Sine me, et indicabo tibi, &c.] Supra legimus, quod in die sit unctus in regem Saul; in die quod ungi debeat prædictus, et nunc nocte reprobatus ostenditur. Non hoc fortuitu et sine causa; sed quia dies aliquando justitia, nox peccatum dicitur, in die electus,

et nocte rejectus est, qui propter humilitatis modestiam regnare, propter noxam inobedientiæ meruit reprobari, non divino judicio, sed merito variante humano. Sed et hodie dicente Domino: Quia multi sunt vocati, pauci autem electi; quicumque vocati, per opera sunt tenebrarum ab electorum luce separati.

Et ait Samuel: Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, &c.?] Et hæc beati Samuelis increpatio congruit cuilibet Christiano, fidem qua imbutus est prævaricanti; dicente ad eum aliquo spiritualium magistrorum, quorum idem Samuel speciem tenet: Nonne cum humiliatus in animo tuo pro vita præterita, quæ erat sine Deo, ad ecclesiam venisses, accepta jam fidei et baptismi gratia, caput in exercendis Spiritus fructibus factus es? quibus ad visionem divinæ claritatis pervenire deberes. Israel namque vir videns Deum interpretatur. Unxitque te Dominus chrismate sui Spiritus, ut bonorum rector ac moderator actuum ad æterni regis imperium pertineres. Mittens quoque te in viam novæ conversationis, expugnato vetere homine cum actibus ejus, omnia quæ sunt super terram membratim mortificare præcepit. Quare ergo contempta evangelica et apostolica voce, aliam tibi vivendi regulam condere, ac vitiorum spolia congregare maluisti? in quibus nonnunquam etsi oculos mortalium tibi fallere visus es, ante interni tamen arbitri examen malum grande fecisti.

Et ait Saul ad Samulem: Imo audivi vocem Domini, &c.] Quantum hæc responsio Saulis rebeli superbiorum pervicaciæ conveniat, ex his quæ superius exposita sunt facillime patet. Sunt enim qui vel scripturæ sacræ lectione, vel magistrorum sermone convicti, ac pro suis redarguti commissis, non humiliando remedium flagitare, sed insuper excusando malint augmentum conquirere peccatorum.

Et ait Samuel: Numquid vult Dominus holocausta aut victimas, &c.?] Et hæc quidem proprie Judæis dicta conveniunt, qui neglecto judicio, misericordia et fide, cæterisque talibus, per hostias se et holocausta Dominum placare posse rebantur. Sed et nunc in ecclesia sunt non pauci divitiis pariter et criminibus aggravati, qui peccata quibus

adhærere non desistunt, eleemosynis se quotidianis abluere confidunt. Sunt alii qui jejuniis et orationibus, psalmodiæque frequentia castigari se arbitrentur a sordibus vitiorum, quibus abstinere non curant, cum Dominus hujusmodi sibi hostias non peccatores quoslibet et impuros, sed a peccato continentes offerre præcipiat. Denique Psalmista non ait, Inter mala opera fac bonum; sed, Declina, inquit, a malo, et fac bonum. Et leprosus in lege vel immundus, nequaquam cum ipsa immunditia, sed ubi mundatus ab hac videretur, hostias Deo jubebatur offerre. Notandum autem, quod non victimas malas, sed obedientiam dicit esse meliorem, ut illas quoque suo tempore bonas ostendat. Non vituperat legem, sed evangelium præfert. Laude dignum dicit populum legis, quia pia cordis devotione suis holocausta de gregibus offerebat auctori; sed laudabiliorem multo designat eum qui ad consilium evangelii exhibet corpus suum hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.

Pro eo ergo quod abjecisti sermonem Domini, &c.] Sicut cætera hujusce lectionis, sic et hæc reprobati Saulis abjectio, juxta allegoriam quidem synagogæ, juxta vero legis tropologiam cujuslibet falso Christiani, vel magistri vel discipuli primo fideli, ac postmodum damnabili possunt convenire statui, impleta prophetia Balaam, quæ dicit: Tolle tur propter Agag rex ejus, et auferetur regnum illius; quia videlicet propter contactam in pectore, nec deletam funditus superbiæ pestem, et populus quondam Judaicus, et nunc Christianorum quam plurimi regni cœlestis sint sede privati.

Et conversus est Samuel ut abiret, &c.] Conversa gratia prophetali, ut propter peccata discederet a Judæis, apprehendere illi non totum prophetiæ lectionis indumentum, quo animam calefacere fide, et ornare possent operibus; sed extremam solummodo summitatem, quæ est in parte literæ, quam et ipsam a soliditate sensus spiritualis abstrahentes, quasi a prophetiæ vestis integritate sciderunt. Ideoque quoniam prophetas scindere non timuerunt, scindi a se regnum Dei, et gentibus tradi meruerunt. Sed et hodie quisque sacra eloquia, quibus eruditus est, et ad

quærendum regnum cœleste imbutus, improba mente contempserit; quia vestem sacrosantam ungentis se in regnum, maculat, ablatam sibi regni beatitudinem proximo meliori relinquit. Neque a talium significanda miseria discrepat, quod Samuel, audita Saulis superbia, conversus ut abiret dicitur. Multi enim dum ea quæ norunt, bona operari contemnunt, ad extremum justo Dei judicio, quæ agenda sint, nescire merentur. Hinc hæreticorum luxuria multimoda zizaniorum, messem seminis evangelici nefario germine polluit, dum repulsa sæpius ab actione veritatis scientia, conversa tandem sese auferebat et a mente.

Porro triumphator in Israel non parcet, &c.] Qui te, inquit, solus, imo cunctum Israel, contra Amalec dimicantem sua gratia triumphare fecit, ipse etiam tibi verbum ejus prævaricanti non parcet; qui quanto vincendi facultatem non tua fortitudine, sed cœlitus accepisti, tanto in servando anathema minus excusandus ostenderis. Quia sicut Moyses ait: Bellum solius Domini est contra Amalec; et: Delebo, inquit, memoriam Amalec sub cœlo. Quod idem et de spirituali est certamine sentiendum, ubi eo majore periculo parcimus hostibus, id est vitiis indulgemus, quo majus in remissis remittendisque quotidie peccatis, auctoris nostri munus accipimus. Timendumque ne et ipsi supernæ visionis minus solliciti, mereamur audire cum Saul, Quia triumphator in Israel non parcet; hoc est, qui in plurimis victoriæ donum concessit, ut ad gratiarum vos actionem, vivendique industriam provocaret, idem vos ad ultimum suæ sanctionis in curia severa examinatione damnabit. Quidam putant hoc quod dicitur, Porro triumphator in Israel non parcet; non ad Dominum, sed ad illum esse referendum, de quo præmissum est, Et dabit illud proximo tuo meliori te; quod videlicet David accepta regni potestate, vel domui Saul, vel exteris hostibus, Domini jussu trucidandis parcere noluerit. Quod ita moraliter exponunt, quia meliores nobis proximi vitia, quæ nobis prævaluisse conspexerint, summo in se studio conentur extinguere, ne et ipsi eandem prævaricationis foveam, qua alios misere dilapsos contemplantur, incidunt. Porro quod

sequitur, Et pœnitudine non flectetur; æternam quam minatus est, atque immutabilem Domini sententiam significat. Quod vero subjungitur, Neque enim homo est, ut agat pœnitentiam; manifeste innuit, quod supra, ubi pœnituisse Deus dicitur, non passibilitas divinæ substantiæ, apud quam non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sed humano more hominibus temperata Dei locutio signatur. Non ergo sicut hominem, ita Deum cujusquam pacti sui pœnitet, cujus de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa est præsentia.

At ille ait, Peccavi, &c.] Et obstinata Saulis superbia, et beati Samuelis humilis semper modestia declaratur. Quid enim superbius, quam ut cognito quisque suo scelere, quo apud Dominum prævaricator, imo et anathema monstretur, adhuc tamen ab hominibus et coram hominibus honorari deponat? Quid e contra benignius, quam ut agnita quisque alterius nequitia, qua coram Domino reprobis ostendatur, adhuc tamen eum coram hominibus honorari non recusat? Unde quia nunc quoque non desunt, qui vel a magistris spiritualibus, vel a sacris paginis ob sua facinora redarguti, plus interdum nociva adhuc proximorum laudatione gravari, quam sua salubri gaudeant pœnitudine curari. Nos quoque in exemplum beati Samuelis erga tales modeste agere, neque eos traducere oportet, quos incorrigibiles, et divino jam judicio non dubitamus esse damnandos; maxime si hos aliquo gradu ecclesiastico, quem ejusdem Saulis unctio non indecenter exprimit, agnoverimus insignitos.

Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag, &c.] Agag, ut supra dictum est, tectum; Amalec populus bruchus, sive populus lingens appellatur. Dicit ergo scriptura prophetica, dicunt ministri et dispensatores ejusdem scripturæ suis auditoribus, ut tectum diu superbiæ vulnus, ac male servatum in corde, producant in medium confitendo. Quæ videlicet superbia rex et caput est scelerum cæterorum, utpote ex sua radice prodeuntium; quæ incautos fecte blandiendo, quasi lingendo decipere, atque universa vitalis gratiæ quærunt erodere genimina. Pinguissimus autem

idem nefandus rex dicitur, hoc est crebrescentium supra modum criminum, male delectabili sagina prægravatus. De qua Psalmista loquitur: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.

Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, &c.] Gladium Agag ipsum efficacissimum superbiæ furorem intellige; mulieres Hebræas liberis ab eo privatas, animas fideles, sed superbia victrice bonorum operum fructu spoliatas. Sed sicut tu, inquit, innumeros, o præsumptio superba, a via veritatis avertisti; sic tempore præfinito, cum venerit qui totum iniquitatis imperium juste judicando destruat, tua genitrix impietas interminorum facinorum captivata, omni illa vitiorum nequissima sobole carebit, nullos ultra habendo quos seducat.

Et in frusta concidit Samuel Agag, &c.] Et spiritualis quisque ac propheticus doctor in frusta concidit regem populi lingentis; cum multiplices superbiæ deceptiones eventilans, diligentissimeque vitium eviscerans, quid contra singulas ejus versutias sibi suisque agendum sit, intuetur et explicat. Quod intra pinguissimum Agag, id est, tectum malitiæ, putredinis et corruptelæ sint receptacula cæca, dilucidat et pandit; et hoc in Galgalis, id est, in revelatione manifestatæ veritatis et fidei, facit hoc doctor. Et aliter: Cum videlicet in revelatione novissimi examinis concidendum per omnia peccati corpus, cui nunc reprobi stulte parcunt, comminuendumque prædicit.

Et non vidit Samuel ultra Saul, &c.] Imitandum potius quam allegorizandum, quem ob peccati meritum adeo detestatur, ut nec videre aliquando dignetur. Huic ipsi fraternitatis intuitu tantum pietatis impendit, ut hanc etiam luctu lachrymisque testetur. Unde non indecenter talis animi viris, et illud Psalmistæ, quod ait: Nonne qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? Et evangelica illa nihilominus congruit beatitudo, qua dicitur: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur. Si enim sine ulla dubietate beatus est, qui turbatis a timore iræ venturæ oculis, proprium lectum, id est, opera virtutum, in quibus ipse requiescere

debeat, laborans in gemitu suo singulas lavat lachrymando per noctes; quanto beatior ille qui de sua salute Deo propitio jam factus securior, pro fraternis Domino supplicans plorat et lamentatur excessibus?

LIBER TERTIUS.

PRÆFATIO.

EXPLICATIS jam non paucio sudore duobus in Samuelem expositionis nostræ libellis; uno, qui ejusdem beatissimi prophetæ Samuel, et sacerdotis nativitatem, vitam et ductum; altero, qui Saulis primo electi a Domino, postmodum vero reprobati gesta contineret; nunc ad tertium a beati David auspiciis inchoandum mittimus manum; non nostro freti ingenio, sed superni adjutoris per omnia cum tuis sacrosanctis orationibus, dilectissime antistitum, confidentes auxilio, ac pro certo sperantes, quia qui inter tam dissonos historici callis anfractus, Saulis dico nunc placentia Deo, nunc acta perversa, nostrum sine offenculo, ut credimus, allegoricum servavit incessum; ipse in beati David, qui non erroneam coangustato, sed dilatato corde viam mandatorum Domini cucurrit, actis spiritualibus ad altiora mysterii spiritualis arcana typice transferendis, suæ nos pietatis gratia comitari dignetur. Ubi breviter in præmio commemorandum, quia cum vetera transitura, et facienda essent omnia nova, ipsam quoque mutationem crebrius figuraliter oportebat intimari. Sicut enim supra Samuel sacerdotium reprobato Heli substituitur, ut sacerdotium Christi, quod nunc in ecclesia geritur, indicetur legali sacerdotio successurum; ita et hic pro Saule David unctus in regem, significat regnum Judæorum, quod per legem erat, Christi ecclesiæ regno mutandum. Juxta quod eisdem Judæis Dominus protestatur, dicens: Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus.

IN CAP. XVI.

CAP. I. *Usquequo tu luges Saul? &c.* usque ad id quod scriptum est: *recedebat enim ab eo spiritus malus.*] Hæc

lectio significat Dominum Salvatorem ad regnandum in ecclesia singulariter, oleo lætitiæ perunctum, cujus imperio clarescente, remota legis umbra, Judæi partim ad persequendum instigati, partim sint Dominicæ incarnationis et passionis accepta fide salvati. Dixit ergo Dominus ad Samuel: Usquequo tu luges Saul? cum ego projecерim eum, ne regnet super Israel. Dixit Deus Pater ad prophetas et apostolos de Judæorum, vel præsentis, vel etiam futura reprobatione mœrentibus: Usquequo lugetis vos ruinam populi contumacis? cum ego culpis exigentibus projecерim eum, ne regnum sibi singulare fidei et veritatis, quasi cæteris gentibus excellentior, et Deo familiarior usurpet; sed gentium potius nationes Christi misericordia salvatas, se multo sublimiores agnoscat. Nam ut etiam antiquos prophetas de futura suæ gentis excæcatione, quæ nobis causa illuminationis fuit, contristatos, imo etiam lamentatos fuisse cognoscas, audi Esaiam, qui, cum de Dominici adventus gratia præmisisset, dicit: Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Mox ejusdem lucis adventui respondens subjunxit, et ait: Multiplicasti gentem, et non magnificasti lætitiā. Et alibi de ejusdem populi adjectione commemorans, dicit inter cætera: Et angeli pacis amare flebunt; prophetas utique significans, divini verbi nuntios. Sed et Jonas propheta Ninivitis prædicare jussus, maluit se periculo maris fugiendo, quam prædicando gentibus fidei verbum committere; metuens nimirum ne fractis non credendo bonæ olivæ ramis, insertus per fidem oleaster, socius radicis et pinguedinis efficeretur olivæ.

Imple cornu tuum oleo, et veni, &c.] Relicta, inquit, cura regni carnalis, illud potius imperium, quod Spiritus Sancti lumine probatur esse pinguissimum, sperandum amandumque suscipite. Hoc non a vobisipsis venientes, sed a meo Spiritu missi, populo illi, qui a mundi illecebris secretus, æternæ salutis gaudia suspirat, intimare curate. Providi enim in filiis ejusdem populi mihi regem. Isai quippe insulæ holocaustum sive sacrificium, Bethlehem domus panis interpretatur. Insula autem unaquæque anima

fidelis; insula omnis ecclesia sanctorum, quæ ab hujus seculi fluctibus altiora petendo separata, totam jam se per Spiritus Sancti fervorem purificans, hostiam acceptabilem Deo reddit, et sui pectoris hospitium vivi panis domicilium facit.

Et ait Samuel: Quomodo vadam? &c.] Aiebant Domino prophetæ, aiebant et apostoli: Quomodo regnum novi testamenti prædicare poterimus? audient enim legis æmulatores Judæi, et interficient nos. Quem enim prophetarum non sunt persecuti? et occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Christi. Quibus Dominus respondens, corpus suum de plebis conversatione segregatum, arctioris continentiæ manu corripere, et ad mortem pro Domino suscipiendam paratum gestare præcepit, necnon et suos auditores ad subeundam martyrii gloriam accendere, quasi ad victimam Isai vocare mandavit. Nunquam enim melius allator mortis superatur, quam cum superno amore toleratur. Et ego, inquit, vobis, o prophetæ mei, præconesque futurorum, non ut aliis per homines, sed per infusionem mei Spiritus, quid dicatis aut faciatis, et quis, ubi, vel quando venturus sit Christus, ostendam. Possunt hæc de Joanne Baptista specialiter intelligi, quem de Christo evangelizantem audierunt, et occiderunt Judæi; sed ille et corpore et mente paratus ad martyrium, auditores ad victimam, hoc est ad baptismum pœnitentiæ vocabat. Cui non aliquis homo magister, sed Deus ipse quid faceret ostendit; datoque Sancti Spiritus signo, cui de omnibus quos baptizabat divinitatis testimonium daret, edocuit.

Venitque in Bethlehem, &c.] Exortis in mundo prophetarum de Christo præconiis, occurrentes eisdem prophetis devota mente quique prudentiores, jam digna miraculo eorum dicta ducebant, sollicitaque intentione perquirebant, si hæc eadem prophetarum oracula pacem seculis adventuram signarent; an Mosaicæ legis instar jugum importabile super discipulorum essent impositura cervices. Responderuntque prophetæ, ac suis singuli proclamabant in libris, ad hoc se in Dei missos civitatem, ut testimonium perhiberent illi, qui venturus esset ad pacificanda terrestria

cœlestibus; et post longa inimicitiae discrimina, quæ humana merebatur iniquitas, reconciliandum Deo mundum, perveneranda sui sanguinis mysteria. Quod eodem ordine potest et de Joanne accipi, quia vitam et doctrinam ejus admirantes populi, putabant eum Christum, et de statu ejus sollicite quærebant. At ille pacem se terris venturam annuntiare testatus.

Ad immolandum, inquit, Domino veni, &c.] Id est, ad docendum et patiendum pro Domino veni; baptizamini et credite mecum, ut pariter in Christo vivamus.

Sanctificavit ergo Isai et filios ejus, &c.] Omnes sanctificavit, sed David solum oleo chrismatis unxit; quia multa ecclesiæ membra, sed unum est caput. Multos baptizavit Joannes, sed in unum columba descendit.

Cumque ingressi essent, vidit Eliab, &c.] Inducit filios Isai, primum, secundum, et tertium. In his quisquam qui digne ungatur, non invenitur; quia protulit synagoga legis doctores, prophetas, et psalmistas; sed omnes hi participes, nemo in eis auctor humanæ salutis invenitur.

Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuel, &c.] Septenarius numerus propter sabbatum legi, sicut octonarius evangelio propter resurrectionis mysterium congruit. Nullus igitur ex his qui secundum legem perfecti, sabbatum tantummodo vel corporis in præsentī, vel etiam Spiritus in futuro seculo sperant, prædicant, percipiunt, tametsi celsus meritis, et viribus fortis existens, mundum salvare sufficit.

Dixitque Samuel ad Isai: Numquid jam completi sunt filii? &c.] Præmissis in mundo legis doctoribus, præmisso prophetiæ præconio, præmissa dulcedine psalmodiæ, præmissa denique longa devotione populi, per legem Moysi prophetis et psalmistis in divinis obsequiis eruditis, supererat adhuc Christi incarnatio, in temporum plenitudine ventura. De quo recte intelligitur, quod ait Isai: Adhuc reliquus est parvulus, et pascit oves. Parvulus enim natus est nobis, Filius datus est nobis. Qui loquitur in evangelio: Ego sum Pastor bonus, et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. Nec sine certi ratione mysterii idem

parvulus, et antequam a propheta ungeretur, oves pavisse narratur; quia Pastor ille bonus, qui venit ut vitam habeant, et abundantius habeant, nonaginta novem oves pascebat in cœlis, antequam centesimam quæreretur atque inveniret in terris. Hic octavum numerum implevit; quia et nostræ spem resurrectionis et suæ nobis tribuit exemplum. Siquidem dies quo Dominus surrexit, a die quidem passionis ejus tertius, sed a die primæ conditionis est octavus. Sic etiam post sex hujus seculi ætates, et septimam, quæ nunc illa in vita geritur, sabbati animarum, quasi octava ætas nostræ resurrectionis adventura speratur.

Et ait Samuel ad Isai: Mitte, et adduc eum, &c.] Dicebant prophetæ sanctis illius temporis: Mittite vestræ devotam mentis intentionem, et crebris ad Deum fuis orationibus, Christi adventum impetrate, dicentes; Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis; et cætera hujusmodi. Nec enim completo præsentium passionum vel operum bonorum sacrificio, discumbere possumus cum Abraham, et Isaac, et Jacob, in regno cœlorum, priusquam Dei Filius humilis et pauper adveniens, contrito mortis laqueo, vitæ nobis januas sublimiter aperiat. Nam et ipse nos in evangelio non a nobis ipsis, sed per suam gratiam discumbere posse, hoc est in regno requiescere testatur: Amen, inquit, dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.

Misit ergo, et adduxit eum, &c.] Desiderabat Simeon senex, desiderabant cæteri illius temporis sancti venisse Dominum in carne, et venit. Erat autem rufus ob cruorem passionis; quia pastor bonus animam suam posuit pro oribus suis. Erat et speciosus forma præ filiis hominum; quia peccatum non fecit, nec inventus dolus in ore ejus. Cui simillimum est, quod in ejus laude sponsa loquitur: Dilectus meus candidus et rubicundus; candidus scilicet actione, rubicundus sanguine. Et quod ibi sequitur, Electus ex millibus; hoc est quod hic reprobatus fratribus solus ungitur David.

Tulit igitur Samuel cornu olei, et unxit eum, &c.] Accepit

propheta prædicandam veri regis gloriam, et ait: Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus; et cætera. Qui de Spiritu Sancto conceptus, plenitudinem ejusdem Spiritus ab hora conceptionis illius nunquam habere cessavit. Accepit Joannes officium, Christo testimonium perhibendi; et descendente in eum Spiritu Sancto in medio eorum, quos baptizavit, vidit, et testimonium perhibuit, quia hic est Filius Dei; et egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.

Surgensque Samuel abiit in Ramatha.] Impleto unctionis officio Samuel domum redit; quia jam veniente Domino, qui prænuntiabatur venturus, prophetarum præconia siluerunt. Lex enim et prophetæ usque ad Joannem, ex eo regnum Dei evangelizatur. Sed et ipse Joannes ex suæ præcursionis officio; Illum, inquit, oportet crescere, me autem minui.

Spiritus autem Domini recessit a Saul, &c.] Crescente Christi præconio, perfidorum mox corda Judæorum Spiritus gratia deseruit, atque ad persequendum nomen illius impia peste commovit; et hoc Domino justo permittente judicio, ut et probati quique manifesti fierent in ecclesia, et exigentibus meritis improbi profundiorum suæ malitiæ mergerentur in foveam.

Ecce spiritus Dei malus exagitat te, &c.] Dicebant apostoli Judæis, eorum per omnia cupientes servire saluti: Videte et cognoscite, quam malus est spiritus, qui vestris culpa exigente mentibus, a Domino immissus adversus nomen unigeniti Filii ejus vos convenire, et consilium fecit inire: et jam modo acta pœnitentia de erratis, ad auxilium vivifici ligni, ubi innoxia ejusdem Agni immaculati Dei et Domini nostri Jesu Christi sunt membra extensa, confugite. Quæremus enim, id est, acquiremus vobis, fidem planius exponendo, si vultis, hominem illum, nobis quidem notissimum, sed adhuc vobis ignotum, qui singulari præ hominibus scientia præditus, salutifero crucis suæ ligno cuncta nocentis adversarii novit mortifera tela fugare: ut quandocumque vos diabolus ad æmulandum contra gratiam evangelii, legis umbram cœperit commovere, adsit

memoria Dominicæ passionis, et vestra mox a furiosa intentione corda compescat.

Provide mihi aliquem bene psallentem, &c.] Multos quidem, inquit, scientes psallere novi, sed bene psallentem aliquem mihi provide et adducite; quod est annuentes apostolorum orsis dicere Judæos, multos quidem cruci affixos pro peccatis novimus, sed eos nec sibi nec nobis profuturos agnovimus. Unde provide, ut ejus nos sacramentis imbuatis, ejus nostro in pectore fidem ac dilectionem catechizando adducatis, qui bene sua super lignum membra mortificando perpetua nos a morte redimeret.

Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, &c.] Unus de pueris est unitas humilium Christi, uno videlicet eodemque corde animaque conveniens. Quæ sciscitantibus de fide Judæis, et vivificæ crucis pedetentim, ut ita dicam, signacula clausa pulsantibus, apertiora statim quæsitæ fidei, et Dominicæ dispensationis arcana dilucidans: Ecce, inquit, ipsa vel carnis vel fidei oculis vidi et cognovi natum de radice Jesse, in Bethlehem Juda, virum scientem ferre infirmitates, et mortis subire patibulum, potestates aërias debellare idoneum, fortitudine pariter et prudentia sublimem, imo ipsum Dei virtutem, et Dei sapientiam, speciosum forma præ filiis hominum, et innocentia vitæ et operum exhibitione cœlestium: et ut ad summum veniam, ipse est qui solus dicere potuit, Ego in Patre, et Pater in me est; et qui videt me, vidit et Patrem: cujus eximiis virtutibus etiam nominis concinit gloria. Dicitur enim David, id est, manu fortis, sive desiderabilis. Manu fortis est enim in virtute passionis, quia adversarios stravit. Desiderabilis in claritate resurrectionis, qua suos sublimavit. De quo enim scriptum est: Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio: ipse est in quem desiderant angeli prospicere; et qui, sicut propheta dicit, veniet Desideratus omnibus gentibus, et implebitur gloria domus Domini.

Misit ergo Saul ad Isai, dicens: Mitte ad me David, &c.] Mittebant catechizati nuper Judæi indices suæ voluntatis sermones ad eos, qui præcesserant in Christo, dicentes:

Societatem nobis credite salvandi per baptismum in Christo, quem vestris semper in cordibus, fide, spe, et caritate progenitum, vitæ æternæ pascua beatis quibusque et angelis et hominibus ministrare didicimus, qui justis fratrum petitionibus assensum præbentes, commodaverunt, eis Christi suscipienda mysteria. Neque hæc fidentius agebant, sed juxta eum qui cum discipulis suis dicens: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*: continuo subjunxit et ait, *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*. Inter sacramenta fidei, quibus extrinsecus imbuerentur, mittebant etiam virtutum exempla, quibus alerentur interius: panes quippe et vinum, virtutes et doctrina spiritualis est. Panis enim cor hominis confirmat. Et poculum tuum, inquit, inebrians, quam præclarus est! Hædus de capris, unus humilis penitentium luctus est, de lascivo peccantium turbarum grege sequestratus hoc: hædus namque in lege solebat pro peccatis offerri. Hæc asino vectore per David Saul mittit Isai, cum doctor quisque sapiens instituendis Christo donante suis auditoribus, in simplicibus quibuslibet, et humano judicio despectis gratiam virtutum, quas imitentur, crebrius abundare commemorat. Nota et in Saulis unctione, quæ et ipsa Christi regnum significat, asinas, panes, lagenam vini, necnon et hædos inveniri: de quibus suo loco tractatum est.

Et venit David ad Saul, &c.] Venit Dominus ad corda credentium Judæorum per fidem, et stetit coram eis per indefatigabile desiderium agnitæ et concupitæ suavitatis illius. Quibus se diligentibus ipse contra cuncta maligni hostis certamina, fidei et veritatis arma copiosa, et hæc invincibilia ministravit, lorica videlicet justitiæ, scutum fidei, galeam salutis, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei.

Igitur quodcumque spiritus Dei malus arripiebat Saul, &c.] Patet sensus ex superioribus, nec Judæis solum fidelibus, sed et nobis congruit. Oportet enim, ut quodcumque mentem nostram aliqua tentatio maligni spiritus arripiens, a tranquillitate sui status averterit, quisquis adest fratrum spiritualium, Dominicæ nobis passionis humilitatem ad memoriam revocet, sedula nos exhorta-

tionem contestans; quia qui innocens et justus sponte pro nobis sustinuit crucis supplicium, exemplum profecto reliquit, ut sequentes vestigia ejus, innocenter in prosperis, patienter agamus in adversis. Ita enim fiet, ut allocutione fraterna quasi citharizantis David manu refocillati levius habeamus. David quippe semper Redemptorem nostrum, sed aliquando in se, aliquando in suis membris significat: ac recedente diri spiritus instinctu, mox Sancti Spiritus gratia nos illuminatura succedat. Quod si quem movet, quare idem Spiritus et Dei appelletur, et malus; sciat illum Dei quidem dictum propter justissimam ejus permissionem, malum vero propter ipsius spiritus nequissimam voluntatem. Utitur enim Deus etiam malis spiritibus ad probationem quorundam, vel damnationem, vel correctionem, vel etiam in bonis conservationem. Ad probationem quidem, sicut beatum Job Dominus per Satan tentando probavit: ad damnationem vero, sicut Achab regem præcedentium causa scelerum Domino permittente, spiritus mendax, ut bello periret, decepit: ad correctionem autem, sicut tradit apostolus peccantem in Corintho Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini Jesu. Porro ad conservationem virtutum, sicut idem apostolus, ne magnitudine revelationum extolleretur, angelum Satanæ, qui eum colaphizaret, accepit. Josephus in Antiquitatum Historia, loci illius ita meminit: Saul vero quædam passiones et dæmonia repente comprehenderunt, suffocationes ei et angustias inferentes; et paulo post: Jusserunt, inquit, ut cum eum dæmonia invaderent et turbarent, super caput ejus stans psalleret, et hymnos ediceret. Neque enim putandum est, citharam illam, quamvis dulcissime resonantem, tantæ potuisse virtutis existere, quæ spiritus pelleret immundos: sed figura sanctæ crucis, et ipsa quæ canebatur passio Dominica, jam tunc diaboli refringebat audaciam; sicut et Ægypti vastator angelus, non propter sanguinis in foribus positi virtutem, sed quia idem sanguis typus fuit: locus quoque medii liminis superliminaris, et utriusque postis, qua inunctus erat, ipsam salutiferæ crucis figuram exprimebat. Domus Hebræorum, quas signatas vidit, illasas transiit, divino præmonstrante consilio, venturum

eum in carne, qui suo nos sanguine per crucem æterna a morte liberaret.

IN CAP. XVII.

CAP. II. *Congregantes vero Philistiim agmina sua in prælium, &c. — Omnis autem Israel diligebat David, &c.*

Hæc lectio mystice docet diutinas crebrasque antiqui hostis contra humanum genus insidias, sola Christi incarnati potentia simul et patientia devictas. Philistiim ergo contrarias potestates, Israel autem populum fidelium, uno solum merito actionis, sed et nominis significatione denuntiat. Israel namque est videre Deum, sive vir aut mens videns Deum dicitur: Et beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Philistiim ruina duplex interpretatur. Et angeli vel homines mali prius in peccata labentes, et post in ignis æterni pœnam corruunt. Congregantes autem Philistiim agmina sua in prælium, conveniunt in Socho Judæ, id est humilitate laudationis sive confessionis, cum maligni spiritus unanimiter contra ecclesiam venientes, diversis eam tentamentis vitiorum quatunt. Non enim unum, sed plura contra Israel agmina ducunt; cum juxta disperditam suæ nequitiae qualitatem, alii spiritus iræ, alii invidiæ, alii superbiæ, alii cenodoxiæ, alii luxuriæ, alii gastrimargiæ, alii discordiæ, alii phylargiriæ telis electos sternere tentant. Quia hæc universa laborant, ut humilitatem Deo devotæ confessionis et laudis, quam ipsi superbiendo amiserunt, etiam hominibus improbis tollant. Ipsa est enim fundamentum illud nobile, in quo domus virtutum fideique constructa, nullo tempestatis turbinis cadere novit impulsu. Metanturque castra inter Socho et Azeca in finibus Domim, hoc est inter humilitatem et fortitudinem, in finibus sanguinum, cum tota nefandi certaminis intentione satagunt fidelibus, vel fortitudinem operis, vel inter opera fortia custodiam humilitatis adimere. Neque enim ipsi, cum sint superbissimi et infirmi, possunt humilitatis aut virtutis mœnia celsa subire. Sed inter hæc insidias tendentes Judæ, ejus enim, id est piorum confessioni, destruentes ea moliuntur eripere. Ipsi

potius in finibus sanguinum positi, id est electis quibusque vulnera pravæ suggestionis semper infligere quærentes. At contra viri Israel in valle Therebinthi aciem ad pugnandum contra Philistiim dirigunt, cum fortes quique in ecclesia dæmonum tentationibus laccessiti, præsidium veræ humilitatis arripiunt. Quæ aptissime vallis Therebinthi vocatur. Therebinthus enim est arbor; lachrymam resinæ præstantissimam manans; quæ industria medici dissoluta, quæque conjungit, et scissa conglutinat. Talis est nimirum humilis ac lachrymosa conversatio sanctorum, quæ vitiorum fluxa restringens, dissoluta animæ membra continendo restaurat. De qua valle Psalmista: Beatus, inquit, vir, cujus est auxilium abs te, Domine; ascensus in corde ejus disposuit in convalle lachrymarum, in loco quem disposuisti eis. Quia videlicet, auxiliante Domino, per lachrymas humilitatis ad locum usque regni cœlestis ascenditur. Potest therebinthus etiam ipsum vitæ lignum, quod est in paradiso, hoc est cœterna Deo Patri sapientia non inconvenienter accipi; quod ut nos donorum suorum ramis obumbraret, immo et de convalle lachrymarum, in locum quem disposuit nobis, erigeret; atque odorem suæ notitiæ sublimius aperturum, ad videndum nos Deum deorum exaltaret in Sion, prius ipsam lachrymarum convallem, secundo de terra nasciturum adiit. Unde eadem ipsa sapientia, quæ lignum vitæ est amplectentibus eam, loquitur in Ecclesiastico: Ego quoque quasi terebinthus expandi ramos meos, et rami mei odoris et gratiæ.

Et Philistiim stabant super montem ex hac parte, &c.]

Et usque hodie spiritus immundi adversus ecclesiam certantes, stant superbo rumore elati, ad exemplum illius primi superbi; de quo in Apocalypsi Joannis scriptum est: Et tanquam mons magnus igne ardens, missus est in mare. Stat et miles justitiæ, non suis fidens armis, sed ejus auxilio sublimis, qui dicit: Non potest civitas abscondi super montem posita. Vallisque erat inter eos; locus utrisque certandi ipsa est vita temporalis, in qua bonis malisque inter se dimicantibus, arbor vitæ media dignos juvat et reficit, improbos damnat et ejicit; quam

et ipsam vitam mundi communem, et justī in Christum summum videlicet montem sperando, mente sedula trans-eunt, dicentes: Nostra autem conversatio in cœlis est. Et reprobi per diabolum tumendo, despecta proximorum societate transcendunt. Contra quod fideles admonet apostolus, dicens: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Philistiim namque perversos non minus homines, quam angelos figurant, uno eidemque diaboli regno militantes.

Et egressus est vir superius, — nomine Goliath, &c.] Vir iste notabilis, diabolus est, qui quotidie de castris Philistiim, id est de cordibus impiorum ad rebellandum Deo paratus egrediens, pios lacessere non desistit. Et recte Goliath, id revelatus sive transmigrans appellatur. Diutius enim mortalibus tectus quasi frustra Saulem et viros Israel terrebat; frustra pravorum mentibus quasi castris Philistiim se fortissimum jactabat; sed jam modo per pueri David industriam revelatus est eis, qui dicere possunt: Non enim ignoramus cogitationes ejus. Diu miserorum corda superbus inhabitans jam modo transmigratus est per eundem manu fortem, id est Dominum Salvatorem, qui ait: Nunc judicium est mundi, nunc princeps mundi hujus ejicitur foras. Vel certe transmigrans non incongrue vocatur, quia de angelica beatitudine quondam superbiendo transmigravit ad inferos. Quod si transmigrantem activa significatione eum qui alios transmigret, id est, de loco ad locum transferat, intelligere voluerimus, illo nomen referendum est; quia cunctos suos sequaces de terra repromissionis ad terram perditionis, de vita transmigrare satagit in mortem. Qui bene sex cubitos et palmum altus scribitur, quia qui se Altissimo similem gloriatur, et perfecta se opera et finem beatum per philosophos suos prædicare promittit. Sex namque diebus fecit Deus mundum, septimo requievit; et mortalibus per legem sex dies operationis, septimum quietis statuit. Denique Ezechiel in manu viri civitatem novam metientis, calamus vidit sex cubitorum et palmo; quia Dominus in electis suis perfectionem operis, quasi sex cubitos meti-

tur; et spem quietis æternæ, quæ in futuro perficietur, quasi partem septimi contemplatur. Quia ergo quod Dominus veraciter exhibet, hoc diabolus falso pollicetur. Casura Goliath altitudo, mensuræ Dominicæ similis asseveratur. Cujus etiam civitas Geth, quæ interpretatur torcular, aptissime pravorum multitudinem, diaboli videlicet civitatem, ad bonorum in seculo tormenta semper exercitatum, monstrat. Sane nesciis intimandum, quia spurius est, qui patre ignobili, sed nobili est matre generatus; sicut e contra nobili patre, sed matre procreatus ignobili, Nothus consueve vocatur.

Et cassis ærea super caput ejus, &c.] Si lorica hamata quæ sit inquiris, lege in Virgilio,

Loricam consertam hamis, auroque trilicem.

Et ocreas æreas habebat in cruribus, &c.] Cassis, lorica, clypeus, et ocreæ, diversa sunt argumentorum vel argumentantium genera, quibus contra Dominum rebellans diabolus, vel suimet ipsius capitis, videlicet iniquorum omnium, vel corporis sui miserrimi stultitiam defensare conatur. Tegit enim caput peccati, cum se etiam damnatus Deum dicere et credi non metuit. Tegit et corpus cum declinat cor pravorum in verbum malum, ad excusandas excusationes in peccatis. Tegit, cum latus omne mentis humanæ contra spicula veritatis obsepit. Quæ cunctæ species defensionum ex ære factæ perhibentur, metallo videlicet cæteris amplius canoro; quia sive opera nefanda, seu dogma perversum, non invictæ veritatis agnita ratione, sed fabulosa dulcedine consuevit eloquentiæ defendere secularis. Et bene pondus loriciæ ejus quinque millia siclorum æris dicitur; quia per suavitatem malesuadæ locutionis, non ut ipse pollicetur, suorum sensus omnes militum ab hostis irruptione protegit; sed e contrario sensus eorum omnes, qui quinque sunt notissimi, ab accipiendo verbo veritatis, quo salventur, obcludit. Hasta autem dexteram armat, cum etiam per quosdam cautioris ingenii viros ecclesiæ fidem turbare, vel etiam expugnare satagit. Casside namque, lorica vel clypeo, et cæteris hujusmodi,

nos a vulnere tutamur; hasta autem vel gladio etiam adversarium ferire solemus. Unde non inconvenienter ea quæ munimini sunt bellantibus arma, cum Philisteus gestat, illas nimirum personas vel loquelas indicant, quibus improbi quique sua scelera tegunt; ea vero quibus adversarius vulnerari consuevit, illos sermones vel homines signant, per quos etiam bonorum virtus lacerata turbetur. De quibus recte subjungitur:

Hastile autem hastæ ejus, &c.] Namque opus quidem eorum quos adversus ecclesiam diabolus ad certamen profert, quasi ad texendum justitiæ et sanctitatis indumentum, oculis insipientium videtur aptissimum. Ipsum autem acumen dicendi non aliquid ultra mundi hujus, qui sex ætatibus perstat, terminos intueri ac dicere novit. Qui cum tanti sint ingenii, ut possint æstimare seculum, Creatorem tamen ejus invenire nesciunt. Sed revera telæ eorum non sunt in vestimento, quæ animam calefaciant; quia, sicut dixit Esaias, Telas aranææ texuerunt. Et sicut in Psalmo centesimo quadragesimo tertio, qui proprie adversus Goliath scribitur, victor ejusdem Goliath Psalmista testatur: Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.

Et armiger ejus antecedeat eum.] Egredientem contra Israel Goliath armiger antecedit, cum decipere fideles nitentem diabolum, etiam arma iniquitatis induta præcedunt et adjuvant exempla reproborum.

Stansque clamabat adversum phalangas Israel, &c.] Superbia est hostis antiqui, quare usque ad incarnationem passionemque Domini Salvatoris a nullo mortalium superari posse præsumebat. Neque enim frustra beato Job dictum est: Quia non est potestas super terram, quæ comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret; qui et usque ad terminum seculi præsentis, cum per Judæos, gentiles, et hæreticos ecclesiam turbat, quasi armigero nequam præcedente, stans adversus Israelis agmina clamat. Nec mirandum, si hunc omnes Israelitæ timentes fugiant. Quomodo enim, si non Dominus adsit, contra archangelum caro pugnet? Sed ut caro contra carentem

carne spiritum prævaleat, primo Deus contra eundem latens in carne triumphet. De quo typice subjungitur:

David autem erat filius viri Ephratei, &c.] David quippe, sicut semper, Christus Dominus est; qui filius est viri Ephratei, id est, frugiferi; quia antiquo illo Hebræorum populo, qui multas justitiæ fruges credendo protulit, carnem sumere dignatus est, quamvis etiam semper in frugifero fidelium suorum pectore per dilectionem nasci simul et nutriri non desinit. Necnon solum nomina loci mystica, quorum notissima est interpretatio, sed et ipse locus Ephratæ vel Bethlehem nascituro ibidem Christo testimonium perhibebat. Et bene vir ille grandævus, id est, maturus jam in legis scientia populus, octo filios habuisse memoratur, quia post sabbati veterisque testamenti præconium, evangelii quoque gratiam ac resurrectionis fidem, quæ per Christum esset ventura, prophetavit.

Abierunt autem tres filii ejus majores, &c.] Doctores populi illius, quorum tres ordines supra exposuimus, vel contra suæ carnis ac mentis illecebras accincti, vel pro erudiendis aliis solliciti, bellum semper spirituale gerebant.

David autem erat minimus.] Duplici ratione Dominus intelligendus minimus inter fratres, in quibus octonarium numerum suppleret, id est, eos quibus in lege perfectis evangelii sacramenta committeret, et tempore scilicet et humilitate. Quia et postquam venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Et Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. Nam et granum illud evangelici sinapis, quod ipse in agro suo, credentium videlicet cordibus sevit, minimum quidem est omnibus seminibus, dogmatum humilitate disciplinæ, sed spiritualis gratiæ fervore præcipuum.

Tribus ergo majoribus secutis Saulem, abiit David, &c.] Quia in multis offendimus omnes, solus qui de sanctificatione conceptus est, Anamartitos, id est sine peccato, in carne potuit vivere, Deus recte intelligitur; quia etiam

doctoribus, quique in Judæa certæ legis latoribus, prophetis, et Psalmistis, sicut quidam interpretantur, Pontificibus, Scribis et Pharisæis, contra legem peccati repugnantem legi mentis suæ spirituali agone desudantibus, solus Conditor et Redemptor noster immunis ab omni culparum pulsantium conflictu redierit, qui insuper etiam gregem Patris sui fidelem, larga pietate divinitatis æternæ, quamvis humilis in carne mortali, parvulusque refecit; quia enim mortalibus veritate naturæ concordabat, sed ab eisdem in peccandi virtute discrepabat, homines spiritualibus donis imbuens, sed inter eos vitia nulla committens. Recte David ad medendum Sauli Psalmista producit, sed expugnandis Philisteis, quasi securus ab hoste revertitur. Insuper et quasi pastor bonus cæteris in procinctu belli positus, ipse liber a bello, Bethlehem suos mitissimos in pascua provocat agnos.

Procedebat vero Philisteus mane et vespere, &c.] Quadragenarius dierum numerus, quo Philisteus procedebat, et stabat contra Israel, omne tempus ecclesiæ, quo in hac vita dimicat, et evangelii juvante gratia, decalogum legis, inter antiqui hostis insidias implere conatur, exprimit, qui mane et vespere quotidie tentaturus procedit; quia singulorum quæ gerimus operum lucis vel initia contendit depravare, vel finem. Mane et vespere terret infirmos, quos vel adversis vel prosperis debellare laborat; quod idem laborantis ecclesiæ tempus in ipso ejus capite, cum esset in deserto quadraginta diebus, et tentaretur a Satana, specialiter expressum est. Sed tentator astutus, qui primum Adam se vicisse diutius exultabat, a secundo se victum perpetuo dolet.

Dixit autem Isai ad David filium suum, &c.] Dicebat omnis fidelium Hebræorum populus ad Dominum Salvatorem de suo semine nasciturum, sedulo utique desiderio adventum illius suspirans: Accipe, obsecro, ad reficiendum juvandumque in spirituali acie populum tuum Israel, qui sunt fratres tui; quia et ipse homo fieri, et ex eis secundum carnem nasci dignatus es; accipe, inquam, inter eorum castra quotidiano bello defessa corporalis apparens perfecte humilita-

tis formam ; legisque custodiam, cui nihil debes, ultroneus subire dignare. Polenta namque spiritum contribulatum, corque contritum et humiliatum significat. Ephī mensura, quæ tres amphoras habet, vel ipsius Domini Salvatoris, vel uniuscujusque electi spiritum, animam et corpus digno humilitatis ritu perfecta atque adunata demonstrat. Quæ videlicet humilitatis polenta, in Domino propria potestate, quanta ipse voluit, ad nos instruendos apparuit. At vero in nobis omnibus non aliter quam inferiori et superiori, hoc est timoris et spei potest mola confici. Decem quoque per David panes allati, perficiendi decalogi pabulum, quod non a nobis ipsis, sed donantis munere habemus, aperta ratione demonstrant. Qui postquam ipse sub lege factus est, nobis quoque portabilia legis onera fecit ; sicut etiam sua humilitate indebita nos tantorum gratia debitorum, quæ nequaquam reddere valebamus, humiles esse docebat. Sed ab ejusdem, inquit, decalogi lactea, ut ita dixerim, teneritudine, et quasi adhuc parvulis apta, ad spiritualis intelligentiæ robur, quo etiam magnos quosque et egregios cœlestis militiæ duces reficere ac confortare possit, converte. Tunc etenim manu fortis ac desiderabilis noster, post datos fratribus suis panes, et polentam, etiam formellas casei ad tribunum detulit, quando post ostensum Judæorum magistratibus patientiæ et humilitatis exemplar, post legis et prophetarum non soluta, sed adimpleta mandata etiam discipulis suis, quos familiariter instituendo rectores ecclesiæ præficiebat, aperuit sensum, ut intelligerent scripturas.

Et fratres tuos visitabis, &c.] Et per seipsum Dominus in carne diligenter suos, si recte agerent, intendit. Atque ubicunque vel cum quibuscunque reperit, eos visitare atque advocare curavit, et per sua nunc quoque membra sedulus idipsum agere non cessat, cum bonos a malis discernens, his sua munera partitur, illos dimittit inanes. Quod Isai, sicut cætera David facere mandavit, quando fideles quique in Israel vel suis vel propheticis sermonibus Dominum citius venire, ac mundum redimere flagitabant, dicentes : Domine Deus virtutum, converte nunc, respice de cœlo,

et vide, et visita vineam istam, et dirige eam, et cætera talia.

Surrexit itaque David mane, &c.] Inclinata legis umbra, veritas de terra orta est; id est, Dominus in carne, qui evangelii lumen mundo ministraret, apparuit; quo nonaginta novem oves electas non deseruit divinitus in cælo, etiam cum unam erroneam quærere homo factus in mundo. Venit autem plenus gratia et veritate, et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia; qualem eum venturum omnium piorum vota sperabant, credebant, prædicabant, amabant.

Et venit ad locum Magala, &c.] Apparens in carne Dominus, et sanctos quosque pro fide certantes, et immundos spiritus invenit fidei munimina destruere machinantes. Talis nato Domino mundi status erat, talis usque ad hujus seculi terminum perdurat.

Dereelinquens ergo David vasa quæ attulerat, &c.] Dereelinquens Dominus apud memoriam fidelium suorum cœlestia, sive terrenæ generationis indicia, quæ mundo mox natus attulerat, ut et hæc inter eorum bonas quasi sarcinas virtutum diligenti custodia servarentur; ipse ad præliandum mundi principem promptus festinare non differt, sed et de suorum salute sollicitus, opera justitiæ faciendo et docendo, quasi de fratribus suis palam sciscitatur, si eorum sint recta opera, an adhuc corrigendâ videantur.

Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille — Goliath nomine, &c.] Loquente ad homines Domino Salvatore, et per sua vel acta vel dicta justitiæ diligentius inquirentes, illorum ei opera quasi recte gesta placerent, apparuit hostis antiquus ex impiorum præcordiis ascendens, et per actiones linguasque eorum nefarias malitiæ suæ superbæ contra electos, quod et hodie facit, venena dira jaculans; neque illum maligni ulla fraus latuit, sicut nec terruit virtus. Unde aperte subjungitur:

Omnes autem Israelitæ cum vidissent virum, fugerunt, &c.] Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. Solus potuit dicere Christus: Venit enim princeps hujus mundi, et in me non invenit quicquam. Et ideo David solus con-

temnit, et pro nihilo ducit superbiam Philistei, quem cæteri cuncti declinant, fugiuntque paventes.

Et dixit unusquispiam de Israel : Num vidisti, &c. ?] Unusquispiam de Israel, qui David, an Philisteum viderit, interrogat; unitas eorum qui expectantes redemptionem Israel, clarescente jam miraculis nativitate Dominica, sollicita mente quærebant, utrum idem Dominus hostis illius antiqui, qui cunctis fidelibus exprobrare consuescit, aliquibus fuerit insidiis, an inter mortuos liber; nil per omnia morti, nil ei qui habebat mortis imperium, debuerit hosti; neque enim facile mox omnibus patuit, quod Dei Filius, quod de sanctificatione conceptus, quod sine peccato natus fuerit, et in mundo victurus.

Virum ergo qui percusserit eum, ditabit rex, &c.] Virum, inquiunt, illum, qui diaboli regnum dejecerit, confitetur omnis populus Israel, regali videlicet sicut et sacerdotali mysterio præ cæteris gentibus insignis, possessorem omnium quæ in cœlis, et quæ in terra sunt divitiarum, id est, totius mundi Dominum. Sed et ecclesiam primitivam de sua nimirum carne progenitam, eidem viro præ cæteris eximio sponsæ fœdere conjungendum casto ac fidei congaudet amore, necnon et omnes electos ejus a servitute peccati solvendo, ac Spiritus Sancti libertate sublimandos, fide non ficta testatur; sive enim Patrem Christi Domini, seu populum sanctorum, ex quibus Christus secundum carnem, intelligere volueris, eandem expositio finem ratam habebit; quia et una est domus omnium fidelium, una eademque fide et spe et caritate viventium, et eadem ipsa domus est ejus cui canitur: Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, et inhabitabis in eis. Talis enim erat de Christo in carne venturo fides antiquorum, talis et nostra de eo quem jam venisse gratulamur.

Referebat autem ei populus eundem sermonem, &c.] Do-
cente palam Domino, et ejectionem ruinamque principis mundi prædicente, populus quidem omnis, ut evangelista commemorat, suspensus erat, audiens illum; sed invidentes legisperiti ac principes sacerdotum, quomodo ejus salutaria cœpta restinguerent, immo et ipsum perderent, inquire-

bant, superbïæ furorisque notantes eum, quia auctor sobrietatis humilitatisque patebat.

Quare (inquit) *venisti, &c.?*] Succenseant licet Christo Judæi, adventusque et incarnationis suæ pietatem ei blasphemantes exprobrent; nos debitas illi grates referamus, quod nos quærens in terra, relinquere dignatus est in cœlo beatissimas illas angelorum cohortes; quæ cum multiplicibus spiritualium agminum sint choris innumeræ, non tamen immerito pauculæ oves appellantur, donec reducta quæ erraverat ove centesima, plena nobis adjunctis sui numeri perfectione lætentur. Gaudeamus quod inclinatis suis cœlis, in quibus pax et justitia regnat, ut nostrum prælium videret, sua sponte descendit. Descendit enim, ut hosti congregiendi enormi, suis in prælio vinceret; suos quibus vicerat, sibi congaudentes in regno coronaret.

Audita sunt autem verba quæ locutus est David, &c.] Credita sunt verba quæ locutus est de regni venturi præsumenda gloria Christus, et ad ipsos usque Judaici imperii principes fama vulgante delata. Qui cum et ipsi ex parte non pauca ad audiendum verbum confluerent, locutus est eis; ne deceptoris antiqui virtute mox infirmenda, ne mox evacuanda fraude turbarentur, ne de generis humani, jamque affutura salvatione diffiderent. Ego, inquit, qui ob hoc ipsum servilem indui formam, ad majora progrediens opera virtutum, expugnatorem mundi antiquum expugnabo diabolum.

Et ait Saul ad David: Non vales resistere Philisteo isti, &c.] Trepidatio est infirmorum, vel etiam repugnantia superbiorum. Numquid valet iste diaboli virtutem depræliari, quod divinitatis est solius; cum sit humana, immo et humili carne vestitus; adversarius autem ejus spirituali natura præpotens, insuper rebellio ex quo creatus est, contra Creatorem, contra quoque nostrum genus arma ferre didicerit? ille enim homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. Homicida videlicet primo sui superbiendo, deinde et hominis seducendo; in quo geminato homicidio longius ab olim deserta veritate cecidit, immo et usque in finem seculi cadere peccata accumulando non omittit.

Dixitque David ad Saul: Pascebat servus tuus, &c.] Confortat Dominus infirmos in fide, convocat incredulos ad fidem, modestius exhortans, ut inter fragilia humanitatis suæ, qua dolores nostros susceperit, etiam divinitatis, qua ipsos dolores sanare sufficiat, excelsa cognoscant. Ipse, inquit, nunc servi habitu deformis, vestræ salutis gratia pascebam a seculo cœlestibus alimentis cunctorum corda fidelium, Patris videlicet mei gregem. Et veniebat aliquis immundorum spirituum, vel vi præpotens, vel astutus insidiis. Leo namque et ursus, quamvis uterque simul et virtute præmineat, plus tamen fraudis ursus, plus habet leo fortitudinis; atque ideo hic fraudulentiam, violentiam ille, uterque nequitiam dæmoniorum figuraliter exprimit. Qui veniebant, inquit, tollebantque decipiendo aliquem fortium ecclesiæ ducum, abstrahentes eum peccando de medio fraternæ societatis. At ego vel per angelos aut homines palam contestando, vel per meipsum invisibiliter compungendo, tales, devictis nequam spiritibus, ad salutis iter revocabam; contra ipsi spiritus graviter ferentes, animas fidelium a suis tenebris ereptas, ad lacerandum improbi, blasphemandumque mei nominis cultum, suæ statim vesaniæ convertere furorem; quorum ego blasphemiam in lucem traducendo, ac manifestando per prophetas meos, totum penitus idololatriæ ritum redigebam ad nihilum; apprehendensque sapientes in astutia eorum, suffocabam ora nefandæ professionis, dicens: Quoniam omnes dii gentium dæmonia: Dominus autem cœlos fecit. Et: Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent, et non loquuntur, et cætera. Sed et per alium prophetam: Dii qui non fecerunt cœlos et terram, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt; nam et virtutem omnem, et prudentiam prophanorum, quæ per ipsos, seu per deceptos ab eis homines solet ostentari, potenter evacuabam ipse, qui semper in divinitate Dei virtus et sapientia permanens, in humanitate ad tempus hominum saluti serviturus apparui. Erit igitur et iste totius mali repertor et origo, quasi unus ex satellitibus suis, hoc est suis capiatur in laqueis; qui ausus est et quondam

angelos in cœlo, et post in terra homines ad maledicendum **provocare** Conditori; sed et illos qui in fide sui persistere **Conditoris**, injuste semper maledictionis exacerbare jaculis, quasi non vero Deo serviant adoratores cultoresque illius, de quo dicitur: Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso. Quod per gentiles, Judæos, et hæreticos nunquam eis dicere cessabit.

Dixit autem Saul ad David: Et Dominus tecum sit.] Annuit tandem Domini cœptis Judæorum populus in his qui ad fidem venire potuerunt, agnitisque veraciter ejus duabus in una persona naturis, optarunt ut hominis humilitate superbis diaboli telis occurrens, auxiliatrice divinitate, victoriæ palmam obtineret.

Et induit Saul David vestimentis suis, &c.] Adhibuit Domino incarnato populus Judæorum figuras observationum legalium, octavo eum die circumcidendo, tricesimo tertio dehinc ad templum ferendo, hostiam pro eo dando, sabbatum carnale docendo, et per singulos annos immolandi Agni paschalis exempla præbendo, cæteraque hujusmodi, quæ suo tempore saluberrima, et spirituales in lege Judaici populi præceptores quasi caput, et ipsum populum quasi corpus Saulis contra omnia tela nequissimi ignea multum utiliter armabant.

Accinctus ergo David gladio ejus, &c.] Gladius Saulis est lex, quæ per Moysen data est: vestis David, opus gratiæ et veritatis, quæ per Jesum Christum facta est. Accinctus ergo David gladio Saulis super veste sua, cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim, inquit, habebat consuetudinem. Observans ad tempus Salvator imperium legis carnale, latente interim intrinsecus, nec adhuc in populos divulgato munere gratiæ spiritualis, cœpit paulatim ostendere; quia non posset corpus ejus, quod est ecclesia, legis oneratum cærimoniis ad certamen spirituale sufficere, maxime in his qui de gentibus ad fidem vocandi, nullam prorsus habebant consuetudinem graviora legis edicta sufferendi. Denique apostolus Petrus, eos qui membra David adversus agonem processura giganteum,

Saulis arma volebant aggravare, contestatur et arguit, dicens: Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari, quemadmodum et illi.

Et posuit ea, et tulit baculum suum, &c.] Disposuit Dominus legis sacramenta, quæ ut suo tempore bona probaret, ad modicum suscipere dignatus, et potestatem judicii sui, qua cuncta semper regebat, libere etiam circa dispositionem legis exercebat. Deposuit arma Saulis, cum ait: Dominus est enim Filius hominis etiam sabbati. Tulit baculum suum semper in manibus habitum, quando erat docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisei. Induit arma Saulis, ad prælium singulare venturus, cum, appropinquante suæ certamine passionis, discipulis ait: Desiderio desideravi, &c. Deposuit eadem, cum subjunxit: Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei, &c. Quibus pari modo calicem quoque Paschæ legalis non amplius carnaliter observandum prædixit. Tulit baculum, quem semper habebat in manibus, cum crucis suæ mysterio ad salvationem mundi profuturo (nam et ipsum potest baculi figuræ non inconvenienter aptari, cujus semper in potestate tempus modumque habebat) discipulos imbuens: Accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens: Hoc est corpus, &c.

Et elegit sibi quinque lapides limpidissimos de torrente, &c.] Ostensa reprobatione præcedentis mandati, propter infirmitatem enim et inutilitatem, magis se Dominus eligere docuit ipsam legem, quæ quinque libris scripta est, spiritualiter observari, extrahendo eam de turbidis sensibus eorum, qui velamen habentes super cor, non poterant intendere in faciem Moysi, atque in liberas evangelicæ lucis auras elevando. Quamobrem et eandem sublimitate legis intelligentiæ spiritualem, spiritualium pastorum, quos secum familiaribus habebat, præcordiis committere curavit. Cui etiam allegorici, morales, et anagogici sensus quasi triplici parte contextæ fundæ juvamen adjunxit. Ac

talibus competenter armis indutus, debellandum mundi principem victor futurus aggressus est.

Cumque insperisset Philisteus, et vidisset David, &c.] Cumque insperisset solertissime diabolus, et vidisset Dei Filium in mundo contraria sibi facientem et docentem, quasi adversus se procedentem, quia humilem deprehendit, ipse nihil nisi superbum sapiens, despexit eum. Erat enim plenus novæ virtutis et gratiæ, passionum sanguine rubens, et pulcher actione magnalium.

Et dixit Philisteus ad David: Numquid ego canis sum, &c. ?] Sive potentiam Salvatoris, seu crucis intelligas lignum, ad eundem sensum respicit. Negat se enim superbissimus hostis similem cani, id est, immundum opere, et infirmitate contemptibile. Insuper et omnes qui in mundi hujus vitam transeunt, diris, insanis, furiosis et latratibus persequentem, et lacerantem morsibus, negat patientia Salvatoris, negat superandum potentia. At vero manu fortis ipse cum crucis baculo veniens, videamus quid de occurrente adversario sentiat. Dicit enim Patri: Erue a framea animam meam, et de manu canis unicam meam. Sed et alibi membra ejusdem adversarii canibus comparanda signavit, cum ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. Quorum tamen non paucos panem filiorum ministrando, de canibus impudentissimis vel rabidis castissimas ac mitissimas convertit in oves.

Et maledixit Philisteus David in diis suis, &c.] Maledicit Deo vivo et vero diabolus, cum deceptos a se spiritus, et ob hoc æterno igni damnatos atque damnandos, mortalibus deos dare non timet; insuper et spirituales ecclesiæ viros vitæ carnalis arguens, a suis posse devinci in suorum jactat doctorum, qui partim angelica natura cœlestes, partim sunt terrestri carne mortales, debere membra transferri. Maledicit et per hæreticos corpori veri David in diis suis, cum fictos de corde suo ac pessimo igni conflatos sensus, evangelicæ veritati præponere docet; qui etiam carnalia docentes, spiritualium dicta vel acta præsumant se posse convincere. Talia magis gentilium superbis philosophis, vel barbaris quibusdam (his enim volucres cœli, ac bestię

terræ, possunt decentissima significatione conferri) quam ecclesiasticæ eruditioni et humilitati congruere.

Dixit autem ad Philisteum David : Tu venis ad me cum gladio, &c.] Ostendit apte Dominus, et omnibus quos adjuvabat, et potestatibus quas debellabat, aeris diabolum superbiam solum ac fallaciæ armis, quibus vel sua parva defendat ac tuetur, vel veritatis sensa perfringat, indutum; se autem ipsum esse, de quo Psalmista præcinit : Benedictus qui venit in nomine Domini. Denique non credentibus quibusdam exprobrans, ait : Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me.

Et dabit te Dominus in manu mea, &c.] Et divinitatis, inquit, meæ virtute superaberis, qui conspecta in me carnis vilitate superbus extolleris, et auferam te, qui caput es omnium malorum, a conjunctis tibi injuste membris mortalibus; et dabo cadentia membra tua tuorumque satellitum, hoc est separatos a vobis, et humiliatos mea virtute vel gratia homines, qui vestris misere decepti culturis adhæserant : Dabo, inquam, eos a meis instruendos, meisque sociandos ministris, qui partim angelica natura cœlestes, partim sunt terrestri carne mortales, ut prædicato per totum orbem evangelio, sciat omnis homo, quia unus et verus est Deus, qui nunc notus in Judæa, et in Israel magnum nomen ejus. Tunc catholica, id est, universali laude celebrabitur, a finibus terræ ad eum clamantium ac dicentium : Domine Deus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! Nec cuiquam videatur absurdum, quod carnis ima cœli volatilia ac bestias terræ avidos, ac capiendos per fidem prius carnales animas, dixerimus significare doctores. Nam et ipse Dominus apertissime leo de tribu Juda, et ecclesia typice læna vocatur : nec solum propter fortitudinem, sed et propter insinuandum solers sanctæ rapacitatis studium. Dicit enim patriarcha Jacob de Domino, Catulus leonis Juda, ad prædam, fili mi, ascendisti. Dicit et ipse Dominus de ecclesia ad Job, Numquid capies lænæ prædam, et animam catulorum ejus implebis ? Sed et per quatuor animalia designatur Salvator. Sicut per hominem et vitulum

incarnationis et immolationis humilitatem, ita etiam per leonem et aquilam fortitudinem voluit, ac sublimitatem suæ resurrectionis, atque in cœlos ascensionis indicare. Qui etiam ad beatum Job ipse de ecclesia loquitur, dicens: Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? Cujus ne altitudinem solum nidificandi vel volandi, vel etiam perspicax intuendi solis acumen, et non vorandi quoque unitatem typice commendatam putares, ad ultimum subjunxit: Et ubi fuerit cadaver, statim adest. Ubicumque aliquem a congruo vitæ statu decidisse conspexerit, hunc continuo dictis corripiendo mordacibus, in vita sui corporis membra trajicere, et quasi a morte suscitatum catholicam restituere festinus curat in vitam. De duobus exemplum dandum putavimus, ut per hæc qui legerit, etiam de cæteris volatilibus vel bestiis, quid absque scrupulo fidei sentire possit, noverit.

Et manum suam misit in peram, &c.] Peram pastorem diximus supra corda esse pastorum, Christi nimirum lateri familiarius adhærentium. Cur non ergo magis ipsius summi ac singulariter boni pastoris conscientia, vel anima, pastoralis pera vocitetur? quæ quinque lapides limpidissimos, sed ad hostem prosternendum fortissimos continet: quia purissimam divinæ legis scientiam, qua omnis error debelletur: cujus et in lapide expressa plenitudo, et in quinque libris est latitudo diffusa, solus perfecte nosse et implere potuit Christus. In quam profecto peram manum mittens, unum de quinque quos ibi miserat lapidibus tulit, cum opus loquendi de arca sacri pectoris, armans unum de quinque libris Moysi, quorum omnium auctor atque adimpletor existeret, hoc est Deuteronomium, in testimonium sibi ad repellenda hostis antiqui tentamenta suscepit. Sed et nos sacris literis instructos, ejusdem hostis insidias unitate fidei et caritatis vincere docuit. Et bene fundajecit; quia spirituali sensu scripturarum, quem triplicem supra ostendimus, hostis superbiam fregit, spiritualis etiam nobis intellectus contra eundem arma donavit. Et bene in fronte percussit Philisteum, quia et ipsa suæ præsumptionis audacia diabolum stravit: ex ipso suæ profes-

sionis ostentatu, perversorum dogmatum cultores stultos esse patefecit. Sicut enim manus fortitudinem operationis, ita frons agnitionem professionis indicat. Quisquis igitur in fronte feriri timet, signo salutiferæ crucis ipsum frontem armet, dicens cum apostolo: Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Denique David ipse, quia dicere noverat: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: opertam quidem casside jactantiæ loquacis, sed supernæ gratiæ lumine minime signatam Philistei frontem dejecit. Et apte infixus lapis in fronte ejus asseritur: quia divini verbi sententiam diabolus, quam vel in se vel in suis sequacibus a Christo Salvatore ejusve membris excipit, nunquam omnino liberandus excutiet, sed et execrabilem luet damnatus sine fine gehennam. Cui simile est quod Esaïas irrevocabilem ejus damnationem testatur, dicens: Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus Deus super eum: hoc est, neque in æternum salvandus eximitur tormentis, neque per tempora variantia inter pœnas discurret: et requiem nostro verberantiæ more, qui virgam vel scuticam dorso vapulantis creberime ad punctum sublevando tollimus, ut iterum ferire queamus, sed absque ullius intercapedine quietis, perpetua subactus ultione gemet. Hoc contra eos, qui propter Esaïæ testimonium, quo de impiis scribens, ait: Et claudentur ibi in carcerem, et post dies multos visitabuntur: diabolo et angelis ejus, omnibusque reprobis, quamvis post longa et innumera seculorum volumina remissionem tantorum criminum, et vitam cum Domino promittunt æternam, contra ipsius Domini et judicis sententiam, qui se in examinis ultimi discrimine dicturum esse prædixit: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum. Percussus autem lapide cecidit in terram gigas; quia pulsatus Dei verbo diabolicus error, nequaquam celsus, ut multo ante tempore jactabat, et celestis sed terrenus fuisse innotuit, et infimus.

Cumque gladium non haberet in manu David, &c.] Cum neminem haberet et Dominus sui verbi ministrum, per quem diaboli superbiam docendo perfringeret, nisi quem

prius ipse diabolo victor eripuisset; omnes enim natura filii iræ, omnes in iniquitatibus concepti, et in delictis sunt a matre generati; supervenit inopinatus, et adversarium male diu fortem, quasi fortior exsuperans, universa arma ejus, in quibus confidebat, abstulit, ut per quos hostis ante quasi per arma sua miserorum animas trucidabat, per eos postmodum Salvator in arma justitiæ commutatos, caput iniquitatis suo præcidat a corpore, hoc est conversos ad fidem peccatores anathematizare Satanam, et operibus ejus, ac pompis omnibus abrenuntiare compellat. Et recte gladium quo Philisteum interficeret, primo manu tulisse David, ac de vagina sua eduxisse narratur; quia magnum quemque imperii diabolici strenuum, quem propugnatorem primo Dominus suæ visitatione pietatis suscipiens, de obscuris errorum latebris in lucem gratiæ liberantis extrahit; ac sic per eum etiam cæteros corripi pariter concedit, et corrigi. Sed et nos cum hæreticorum vesaniæ disputando occurrentes, non aliis quam his quæ ipsi ad nos reducendos proposuerant, vel argumentationum probamentis, vel testimoniis scripturarum convinimus, eos fabricatores mendacii, et cultores esse perversorum dogmatum; gigantis profecto proterviam suo ense dejicimus.

Videntes autem Philistiim, quod mortuus esset fortissimus eorum, &c.] Videntes immundi spiritus, quod incarnatione et passione Dominica victus et prostratus esset fortissimus eorum, fugerunt a cordibus credentium. Et consurgentes fortes quique in ecclesia de circumcissione et præputio congregati, levaverunt terribilem malignis vocem divinæ prædicationis et laudis, persecutique sunt eos usque dum se humiliandos a Christo, et quasi in valle dejectione submergendos agnoscerent, qui prius in monte superbiæ contra illum se castra posuisse jactabant; repeterentque profugi corda, quæ pridem male inhabitando omni prorsus spoliabant fruge pietatis et fidei. Portas namque Accaron, id est, sterilitatis, Philistiim fugientes adeunt, cum maligni spiritus a fidelium mente repulsi, ad doctores se denuo referunt. Vanitatis et mendacii ipsius civitatis mœnia

subintrant, cum etiam vulgus imperitum ad augmentum operis infructuosi et incendio digni coarctant. Sed et Geth usque, id est, torcular perveniunt, cum ad bonos quosque iniqua persecutione torquendos, deceptorum corda protrahunt. Quæ cuncta eodem ordine etiam de perversis possunt hominibus accipi.

Et revertentes filii Israel, &c.] Recti ordinis est, ut doctores veritatis prius ab auditorum præcordiis omnem spiritum immundum exsufflando et catechizando abigant, et sic eos qui fuerant castra dæmonum, sed facti jam possessio spiritualis Israel, societati forti sanctorum mysteriis salutaribus imbuendo aggregent.

Assumens autem David caput Philistei, &c.] Juxta litteram quidem puto sentiendum, quod caput tam fortis adversarii detruncatum, non aliam ob causam David in Hierusalem urbem rebellem, et Jebuseis adhuc civibus inhabitatam afferre curaverit, quam ad terrendos eos qui inexpugnabili murorum firmitate vel altitudine fidentes, a nullos se superandos præsumebant. Denique in ejus expugnatione, quæ per ipsum David facta est, legimus in tantam eos conscendisse superbiam, ut dicerent: Et si non alios quam cæcos et claudos, qui in civitate forte reperire possent, in propugnaculis sisterent, ipsi ad conservandam eam et numero et virtute sufficerent. Suspendit ergo contra civitatem adversariam caput gigantis victi puer triumphator, ut se quoque cives licet immanes, ab eodem vinci posse non discrederent. Juxta vero allegoriæ leges, dicendum quod victoriam de antiquo hoste susceptam per apostolos prædicantes, et miracula facientes, perfidis adhuc gentibus Dominus festinarit ostendere, ut hujus eas signo victoriæ ad perficienda vitæ et veritatis sacramenta pariter et dogmata converteret, cujus etiam arma in suo tabernaculo posuit; quia sanctæ ecclesiæ et homines diabolo ereptos sociavit, et ejus insidias (nam et ipsæ possunt in armis intelligi) patefecit. Nulli enim dubium, quin tabernaculum David, Christi domum, quæ est fidelium ecclesia, monstret.

CAP. III. *Eo autem tempore quo viderat Saul David*

egredientem, &c.] Hæc lectio figurate designat victoriam Christi, qua diabolus superavit, devotos quosque et humiles debitæ servitutis honorasse servitiis; at vero contumaces ac superbos gloriosis ejusdem invidisse triumphis; nec tamen raptis licet ad rebellandum impietatis armis, supernæ gratiæ, quin per mundum clarescat, potuisse resistere. Quæritur autem, quomodo Saul ignorans stirpem David requireret, sui tanto tempore ministri, pariter exorcistæ et armigeri. Et volunt quidam mentem ejus a malo, quo agitabatur, spiritu, ab agnoscendo interdum, quamvis noto homine, præpeditam; non intuentes, quia nec ipse Abner tantæ severitatis et prudentiæ vir, ejus se progeniem nosse testetur: sequitur enim; Dixitque Abner, Vivit anima tua, rex, si novi. Unde videtur credibilius eum non solos illos dies quadraginta, quibus in valle Therebinthi est, contra Philisteos pugnatum, abfuisse a latere Saulis, verum tanto ante temporis spatio ad pasendas sui patris oves fuisse reversum, quando sicut pubescentium ætas solet, contingere posse, ut mutato inter crementa cæterorum artium etiam ipso frontispicio, non facile et cito cognosceretur ab eis, quibus pridem notus existeret. Sed quicquid causæ illud erat, nos, transmissa historiæ radice, ad carpenda allegoriæ spiritualis odorifera poma scandamus. Egrediente contra Philisteum David, quærit de genere ejus Saul: sed quia ab ipso non quærit, quod quærit, discere nequit. Percusso Philisteo, quærit ab ipso, et audit.

Filius servi tui Isai Bethlehemitæ ego sum.] Prædicante ante passionem Domino, et sanante omnes oppressos a diabolo, quod est contra Philisteum egredi, crucis baculo et scripturarum, quæ de eo erant adimpletionem sternendum; quærebant inter se nonnulli ex Judæis, quis ipse esset, Helias, an Hieremias, an Baptista, an alius quis prophetarum eximius. Sed quod necessarium quærebant, scire nequiverant, eo quod ad fidem veniendo, ab ipso quærere nescirent. At post passionis, resurrectionis, ascensionisque ejus triumphum prædicantibus apostolis, multi credentes ex eis veraciter eum Christum cognoverunt, de Bethlehem

Juda, et radice Jesse, juxta vaticinia prophetarum egressum, principis mundi regnum invicta virtute vicisse; quod est manu fortem juvenem gigantis occisi caput habuisse in manu.

IN CAP. XVIII.

Et factum est cum complexset loqui ad David Saul, &c.] Cum per apostolos Salvator Judæam munera prædicando suæ incarnationis impleisset, multi quidem audito verbo crediderunt. Sed perfectiores quique in his spirituali gratia redundantes, quod, ut sæpe dictum est, Jonathan vocabulo designatur, tanta ei dilectione colligati sunt, ut etiam animam suam pro eo dare non dubitarent. Porro alii non pauci, et maxime qui terreni principatus sive abstracto seu desiderato culmine gaudebant, minore quidem fervore amoris, sed eadem fidei agnitione præditi susceperunt; ejus et ipsi sacramento pro certo credentes et confitentes nequaquam eum patrum, ex quibus carnem suscepit meritis, quamvis multum sublimibus, æquandum, sed sequendum apostoli sententiam qua dicit, Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus in secula.

Inierunt autem Jonathan et David fœdus, &c.] Inierunt Christus et ecclesia fœdus mutuæ caritatis et pacis. Diligebat enim eum ecclesia in membris suis perfectioribus, ita ut mori esset parata pro illo; justum rata pro eo corpus se simul, et animam dare, qui pro sua redemptione, cum esset Deus verus ex Deo vero, humanam carnem induere sit dignatus et animam. Nam et Verbum caro factum est, et Dominus susceptor est animæ meæ. Denique exspoliavit se in martyribus carne, qua erat vestitus, et dedit eam Christi obsequiis; necnon et aliud, quicquid habebat ingenii, virtutis et operum, ejus voluntati devota impendit, usque ad acumen peritiamque dicendi, et usque ad industriam, argumenta fide et ratione veracia, contra male sapientium versutias emittendi, et usque ad gloriam castitatis et immaculati pudoris pro ejus amore servandum.

Egrediebatur quoque David ad omnia, &c.] Sive credere

Christo populus Judæorum, seu contradicere mallet, sive eum regem facere, seu cruci affigere, prudenter se coæterna Patris sapientia semper agebat, et pios potenter munerando, et patienter impios tolerando. Posuitque eum populus idem super viros belli spiritualis, in quibusdam videlicet credendo et confitendo, quia ipse sit solus, qui pro salute animæ dimicantes, ut vincere possint, adjuvet. In aliis vero, quia reus sit mortis exclamando, qua tandem morte ad votum impiorum suscepta, cum mortis auctorem superasset, nobis quoque belligerandi cum eo pariter et triumphandi condonat exemplum.

Et acceptus erat in oculis universi populi, &c.] Acceptus erat Dominus universis, illos oculos habentibus, de quibus ipse loquitur, Beati oculi, qui vident quæ vos videtis. Maximeque in corde mundo apostolorum, qui speciali providentia Judæorum saluti jussi sunt prædicando famulari. Quibuscunque enim acceptus non erat Dominus, non æstimandi sunt tales oculos habuisse apertos; sed esse de quibus dicitur, Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum.

Porro cum reverteretur percusso Philisteo David, &c.] Cum reverteretur victo per suam passionem antiquo hoste Dominus, et in gloria resurrectionis suis appareret electis, diffamata per Judæam hujus triumphi gloria, egressæ sunt animæ quæque humiles, et propriæ fragilitatis consciæ de universis urbibus Israel, gaudentes in Christo, quem auctorem vitæ, et mortis cognovere victorem, ac per multas ecclesias, quæ unam catholicam faciunt, eum concordi laudatione celebrantes, in diversis ab uno eodemque spiritu datis virtutum charismatibus, quæ congruis devotæ humilitatis obsequiis Domino suo membra mancipientes, alacri ante omnia fide, quasi triumphali carmine declarant; quia legis quidem institutio opera justitiæ jubendo, non parvam de hostili exercitu stragem dederit, non paucas eidem animarum prædas eripuerit; sed incomparabili virtute Christi gratia, vitæ cœlestis denariumtribuendo, ipsas etiam portas mortis victor diruerit; ita ut suos percepta vitæ æternitate morti insultaturos, ac dicturos asseveret: Ubi est, mors, contentio tua? ubi est, mors, stimulus tuus? Et notandum,

quod non universæ mulieres Israel, sed de universis uribus Israel egressæ sunt mulieres. Non enim omnium est fides, sed de omnibus tamen personis, conditionibus, locis, et ætatibus, qui fidem suscipiunt, eliguntur ab eo qui dixit: Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me. Neque ibi dixit, omnes, sed omnia; ut significaret, ex omni genere hominum futuros esse credentes. Notandum etiam, quod Sauli quidem occurrisse mulieres, sed in laudes David vocem extulisse dicuntur; quia pie credentium Christo animæ palam legis æmulatori populo, quid de umbra legis ipsius, quid de evangelica luce esset sentiendum, dicebant; quatenus hunc quoque prædicando ad viam gratiæ et veritatis accirent. Possumus et hoc dicere, quod reverso ad cœlos cum carne immortalis Domino Christo, egressæ obviam angelicæ cohortes de universis, quæcunque et qualescunque illæ sunt, supernorum agminum sedibus, et victorem hostis, ac vitæ nobis largitorem socia debita laudis exultatione susceperint.

Iratus est autem Saul nimis, &c.] Iratus autem populus, qui in lege gloriabatur adversus gratiæ præcones, et displicuit ei sermo, qui, evangelio coruscante, finem legalibus umbris imponebat; dixitque fremens adversus Dominum, et adversus Christum ejus: En hujus doctrinæ sequaces asseverant, me quidem Mosaicæ legis jussa facientem, umbris figurisque servire: Jesum vero suum veritatis et vitæ mundo lumen attulisse: mihi per legem bona terræ, quæ diuturna esse nequeant, promissa; illum per evangelii sui gratiam, æterna suis fidelibus cœlestis regni gaudia donare. Omnibus ergo certatim, neglecto altaris et hostiarum ritu, ad dogmatis hujus audientiam confluentibus, quid ei superest, nisi solum quod non etiam mihi regni culmen ademit? eo quod Christiani, etsi numero nos superantes, nova sint omnes, et incognita nobis humilitate ac paupertate dejecti.

Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David, &c.] Non recto sensu accipiebat populus Judæorum verba evangelii, ex eo tempore quo invidiæ facibus accensus, ejus doctores vel auditores cœpit odio habere, timendo videlicet, ne gloria

suae legis subtracta, illius magis per orbem fama fidesque regnaret.

Post diem autem alteram invasit spiritus Dei malus Saul, &c.] Crescente paulatim luce fidelium, Judæorum crevit, et insania cæcitasque perfidorum, qui medio synagogæ suæ adversus Dominum spiritu immundo commoti, prophetiæ verba, quæ non intellexere, vesano ore decantarent. Dominus autem ad sedandam eorum mitigandamque malitiam, patientiæ passionisque suæ per apostolos quotidiana instantia replicabat exemplum. Psallebat enim eis manu sua, cum per eximium sui corporis operarium dicebat: Certissime ergo sciat omnis domus Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit hunc Jesum, quem vos crucifixistis.

Tenebatque Saul lanceam, &c.] Tenebat populus Judæorum regni potestatem, et exercuit eam contra Dominum Salvatorem; putans quod fidem ejus et gloriam posset persequendo extinguere, instar mortalium cæterorum quorum sæpe laus et memoria, amor sive odium cum ipsa solet vita deficere. Contra quos ipse Patrem precatur in Psalmis: Ne efficiatur similis descendentibus in lacum. Quantum enim David parietem, homo lapidem vivens, sentiens et discernens, natura, vita, sensu et ratione carentem antecellit; tantum Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, puris hominibus, quamvis sanctissimis, differt. Qui quidem et ipse locis congruis, lapidis vocabulo figuratur, non tamen cujuslibet in pariete, juxta eos quibus dicitur: Et vos tamquam lapides vivi superædificamini. Sed lapidis summi, angularis, electi, pretiosi, in fundamento fundati, qui totum ecclesiæ surgentis ædificium portans, simul et protegens, circumcisioni præputium unanimi pace conjungat. Nam et ita potest non incompetenter intelligi, putasse Saul quod configere posset David cum pariete; putasse Judæos, Christi se nomen et memoriam tollere posse, et eradere de terra viventium, si prædicatores resurrectionis ejus apostolos, qui sunt proxima illi portio domus ejus, id est ecclesiæ, vel occidendo a se, vel fugando repellerent. Sed non David configi cum pariete, non Christi gloria

minui, non ipsis quamvis multum nitentibus, impiis potuit assimilari descendentibus in lacum; hoc est sepulchro conditis, neque ante diem iudicii resuscitandis.

Et declinavit David a facie ejus secundo.] Et fugit Christus a corde impiorum, qui nunquam pia pectora, quin in eis requiescat, deserit. Sed non frustra additur secundo. Primo enim David abiit, et reversus ad Saul, venturo in prælium contra Philistiim, quo tamen postmodum adveniens, quem cuncti diu nequivere, solus cito prostravit inimicum; et nunc secundo declinavit a facie ejus se interficere nitentis, congruit mysticus sensus. Primo namque, sicut et supra expositum est, certantibus contra vitia cunctis mortalibus, apparens in carne Dominus, liberam ab hoc conflictu vitam gerebat in mundo; sed et diu frustra laborantes eosdem mortales mira superveniens suæ gratiæ visitatione adjuvit. Verum quod non sine dolore commemorandum est, non sine gemitu castigandum, multi suum a se vivificatorem ac protectorem, dicta ejus aspernando, et prævaricando repellunt; et quod fecisse Judæos non credendo arguimus, ipsi credentes male vivendo facere non timemus. Declinat autem David invitus a facie ejus secundo, ut non cum citharizans ab hoste liberet, a quo prius sponte rediit, ut non cum eo contra hostem pugnaret; cum exigentibus nostris meritis Salvator omnipotens, lucem nobis suæ cognitionis abscondit, suæ defensionis gratiam tollit, ut non nos quotidiano suæ crucis auxilio ab hostium tutetur insidiis, qui pro nostra salute carnem suscipere dignatus est, ut nobis configere posset fragilem, ut nobis vincere sanctam. Deus igitur cum hominibus conversatus, primo in hoc ab eorum consortio recessit, ut non cum eis adversus legem peccati, quæ ei in nullo repugnabat, certaret. Secundo, et in hoc non omnium, sed superbientium consortia declinavit, ut non eis sua munera crederet; superbis enim resistit, humilibus autem dat gratiam.

Et timuit Saul David, &c.] Timuit populus Judæorum ecclesiam Christi, eo quod se derelicto gratiam in ea divinæ virtutis aspiceret. Scriptum est enim: Multa

quoque prodigia et signa per apostolos fiebant in Hierusalem, et metus erat magnus in universis. Omnes enim qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia; quæ et ipsa societas mutuæ dilectionis, indicium est præsentis gratiæ cœlestis. Et alibi: Per manus autem apostolorum fiebant signa, et prodigia multa in plebe, et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis; cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis, sed magnificat eos populus.

Amovit ergo eum Saul a se, &c.] Quomodo quinquagenarii vocantur, qui quinquaginta militibus præsent, et centuriones qui centum; sic appellantur Græce chiliarchi, qui in capite sunt mille militum, quos Latina consuetudo ab eo quod præsent tribui, magis tribunos quam millenarios dicere gaudet. Amoverunt ergo Christum a se, sprete ejus fide, Judæi, et fecerunt eum credentibus amplius spiritualis militiæ ducatum præbere. Illorum enim delicto salus gentibus. Maxime autem regnat super eos Dominus, qui stabiles et immobiles, abundantes in opere Domini semper sciunt, quod labor eorum non est inanis Domino. Quorum quadratam quandam, ut ita dicam, conversationem, et nulli obnoxiam lapsui, millenarius numerus, qui est denarius quadratus solidus, ostendit. Denario quippe perfectio vel operis solet indicari, vel præmii. Sed ut hæc eadem perfectio latitudinem fraternæ dilectionis augescat, decem decies ducito, ut ad centum valeas pervenire. Quæ videlicet summa juxta arithmeticam rationem æqualibus est quadra lateribus, sed adhuc plana, et ideo proximorum dilectioni, quos in terra videmus, per figuram accommoda. Ut autem ipsa fraterni amoris quadratura, divini etiam amoris altitudine solidetur, singulas centenarii numeri particulas per decem accumula, ut ad millenarium ascendere queas; sicque fit, ut denarium non solum quadriformi firmitate æqualem, sed et solidum complendo perfecto intelligas; quia talis numerus eorum quibus Christus præsit, et altitudini stabilissimæ, et altissimæ stabilitati conveniat. Quocumque enim verteris quadratum, solidum

stabit; quicquid justis occurrit, stabiles eos prorsus et immobiles probat.

Omnis autem Israel et Juda diligebat David, &c.] Omnes qui credidere de Judæis ac gentibus, diligebant et diligunt, et dilecturi sunt Christum. Ipse enim egrediebatur in carne apparendo, ingrediebatur ad Patrem revertendo; ante eos autem, ut et recte conversandi foris adhuc remanentibus, et beate regnandi intrantibus spem formamque tribueret. Egredietur et hodie ante nos, cum pugnantes in terris auxiliando protegit. Ingreditur autem, cum finito certamine coronandos æternam perducit ad vitam. Admonendum sane putavimus lectorem, non eundem semper allegoricæ completionis, quem historicæ præfigurationis ordinem posse servari. Verbi gratia, primo tunica nudatur, atque in cisternam missus Joseph, ac postea Juda docente venditur; primo Juda agente venditum, ac post indumento corporis spoliatum sepultumque significat Christum. Quod propheticis non solum in factis, sed in dictis fieri consuevit. Primo enim dixit Esaias: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. Ac deinde subjunxit: Et erit sepulchrum ejus gloriosum. Cum cunctis fidelibus pateat prius Domino a mortuis resurgente sepulchrum ejus glorificatum, ac postmodum apostolis signum crucis ejus exaltantibus in populos factum, ut ipsum gentes deprecarentur. Quod scripturarum periti anacephaleosin Græce, id est, recapitulationem vocare consueverunt. Admonendum et hoc, quod non una eademque persona, unam semper eandemque portionem personæ sive rei, quam demonstrat, insinuet. Verbi gratia, David Christum significat, sed aliquando in seipso, aliquando in sanctis ejus prædicatoribus, aliquando in cæteris fidelibus, aliquando in septies cadentibus justis, sed pœnitendo resurgentibus; quos universos quasi multa ejusdem corporis membra uniformi capiti constat adhærere Christo. Item Saul populum Judæorum figurate denuntians, aliquando regnantem, aliquando recte docentem, aliquando Christo credentem,

aliquando Christi jussa negligentem, aliquando Christo invidentem atque eum persequentem, aliquando fidelibus suis minas, insidias, cædes, et mortes inferentem, ejusdem partem præmonstrat. Item Goliath, qui diaboli typum gestat, modo hunc in ipso omnium impiorum capite, modo in membris ejus, paganis videlicet, perfidis Judæis, hæreticis, et falsis fratribus exprimit. Ex quibus tamen membris Salvator pessimo capiti excisa salubriter nonnulla sua membra facere dignatus est. Quæ cuncta exemplis probare majoris est operis, quam huic loco conveniat.

CAP. IV. *Dixit autem Saul ad David: Ecce filia mea major Merob, &c.* usque ad id quod scriptum est: *Factusque est Saul inimicus David cunctis diebus.*] Hæc lectio figurate designat, majore licet parte synagogæ Pharisæos, minore Christum diligente, commotos invidia proceres, regni illius quæsisse causam, qua traderent illum principatui et potestati præsidis. At ipsum multis, et ex eorundem gentilium numero ad fidem vocatis, nolentibus, licet Judæorum primatibus, ecclesiam sibi de Judæa nuptiis copulare cœlestibus.

Dixit ergo Saul ad David: Ecce filia mea Merob, &c.] Supra ubi Saul per unctionem sancti chrismatis, et regni gubernaculum, Christi typum tenet, duas filias Saulis intelleximus plebes, quæ Christi fide et dilectione ad salutem progenitæ gemina, id est, corporis et mentis sint castigatione perfectæ; vel certe majorem synagogam, minorem designare ecclesiam. Hoc autem loco, quia mutato rerum circumstantium ordine, David quidem Christum Dominum, Saul autem invidentem ei, et populum designat Judæorum. Recte major filia, quæ David promissa, non autem reddita est, illam populi ejusdem partem significat, quæ numero et potentia major, quasi jungenda manu forti, et desiderabili sponso promissa est, cum ipsius partis præcessores, id est, Scribæ, Sacerdotes, Pharisei, et seniores plebis ad ejus audientiam confluerent, eum magistrum bonum vocarent, nec solum, sed et quasi magistrum singulariter doctum, sive discendi, seu tentandi gratia, frequenti quæstione pulsarent. Non autem illi, sed alteri

data est, cum iidem doctores Rabbi ab hominibus vocari quærentes, ad se audiendos potius quos potuere cogeant. Minor autem filia, quæ diligendo David dari promeruit, illa est nimirum Judaicæ portio plebis, quæ et paucitate et contemptu abjectior, Dominum Salvatorem, quam Scribas et legisperitos sequi, diligere et audire maluit, audiens ab illo: Noli timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Dixerunt igitur Pharisei et cæteri principes Judæorum Christo: Ecce majorem subditæ nobis synagogæ partem tibi ad docendum credimus, tantummodo vide, ut fortis animo existens, prælieris verbo pro libertate populi, cui legem Dei servare, et illi soli servire præceptum est. Scimus enim, quia verax es, et non curas quenquam; nec enim vides personam hominis, sed in veritate viam Domini doces. Licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? Hæc autem dicebant præsentibus Herodis ministris, ut si tributum dari vetaret, illis eum punientibus, ipsi a morte ejus viderentur immunes.

Ait autem David ad Saul: Quis ego sum, &c.?] Non se fatetur indignum qui fiat gener regis, sed eidem regi cognoscendum recordandumque proponit, quis ipse sit, quæ vita ejus, quæ cognatio patris ejus in Israel; atque hinc conjiciendum, si ejus sit dignus accipere filiam. Ipse autem est manu fortis actu, et desiderabilis aspectu vita illius, oves patris sui pascere, et pro harum cura leonibus ursorumque perimendis occurrere, sed et pro gentis suæ salute contra armatum ære et ferro gigantem egrediendo animam suam periculo dare. Cognatio patris ejus in Israel illa, cui idem Israel benedicens ait inter cætera: Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est. Quod eodem ordine potest de Domino interpretari, quia non se dignum negaverit, qui plebem regali per legis eruditionem prosapia generatam, unanimæ sibi pacis et caritatis fœdere conjungeret, de quo suus præco personaret: Qui habet sponsam, sponsus est. Sed et ad ejus fidem venturis quærendum signaverit, quis ipse sit, quæ vita ejus, quæ cognatio patris ejus in Israel; atque hinc cognoscendum, quia ipse, immo solus ipse dig-

nus sit, qui ecclesiam sibi fidelium jure sponsi copulet. Ipse autem est, de quo scribit Joannes: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et cetera, usque ad id quod ait: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis. Vita ejus est de qua ipse loquitur: Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic et dedit Filio vitam habere in semetipso. Vita ejus est, ad cujus imitationem suos auditores provocans apostolus Petrus ait: Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur, et cætera. Cognatio Patris ejus in Israel, ipsa est de qua: Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam, De fructu ventris tui ponam super sedem meam. Cognatio Patris ejus, de qua ipse testatur: Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror et mater est. Non se ergo Dominus sponsum ecclesiæ, id est, Christum esse renuit; sed quærendum intelligendumque, quia ipse est. Docet denique Phariseos, proposito Psalmi testimonio, quomodo Christus sit filius simul et Dominus David, interrogans non Christum se esse negat, sed illos ad petendam, quærendam, pulsandam que agnitionem veritatis excitat. Et alibi Scribæ bonum se magistrum vocanti, ac de bono faciendo quærenti, respondit: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus; neque ibi se bonum non esse, sed Deum credendum esse significans.

Factum est autem tempus, ut cum deberet dari Merob, &c.]

Factum est, cum deberet Christo in carne docenti credere major pars Judaicæ plebis, credidit potius et adhæsit Scribis et Phariseis. Dilexit autem pars altera ejusdem populi, et ipsa regaliter educata per legem Domini, Salvatoris adventum. Congruit autem legis doctoribus significandis etiam nomen ipsum. Hadriel Molathitæ. Hadriel namque grex Dei, Molathitæ a parturiente me dicitur. Et legalium cœtus magistrorum, qui a vulgari actione et rusticitate selectus, divinis rebus vacare, divina meditare,

agere, et prædicare jussus est, non immerito gregis Dei singularis quasi cognomine fulget. Nec pastoris boni culpa est, si qua portio gregis ab ejus custodia resiliens, denti lupino malit, quam virgæ pastoralis subjici. Qui nimirum cœtus doctorum, quoniam per literam nova gratia gravidam recte vivendi primordia nactus est, pulchre civitas Hadriel a parturiente me dicitur. Quem videlicet alium parturientem, nisi eum cujus figurandis mysteriis omnis vetus scriptura deseruit? quem tota legis et prophetæ scientia diu tenebat occultum, sed post longam quasi parturitionem tempore congruo nobis intuendum protulit.

Et nuntiatum est Saul, et placuit ei, &c.] Cognoscentes invidi principes Judæorum, dilexisse Dominum turbam, atque ad eum audiendum sedula intentione confluisse, quod in cæteris execrabantur, in una hac parte placitum habere cœperunt, quod putarent se illum doctrinæ frequentis gratia posse reprehendere in verbo, et capere aliquid ex ore ejus, ut accusarent eum, et traderent gentibus occidendum; æstimantes etiam Dei sapientiam illi sententiæ subditam, qua dicitur: In multiloquio non effugies peccatum. Dixeruntque, Permittamus eum docere, ut sit ei in scandalum, et nobis a sanguine ejus innoxii: sit super illum manus Romanorum, accusantibus nobis quod cum invenerimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum esse.

Dixit ergo Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie, &c.] Neglectis sermonibus Saulis, quæ dolo et fradulentia sui manifeste Scribarum et Pharisæorum hypocrisim, qua Dominum circumvenire moliebantur, significant, ad perscrutanda magis fortissima beati David gesta veniamus, quia in duabus rebus gener factus est Saulis, in occidendo videlicet gigantem, et in afferendo præputia percussorum Philistiim. Illum nimirum significans, qui ut ecclesiam sibi de Judæis adoptaret, prius insidias viresque antiqui hostis evacuavit, et traduxit in lucem; ac postmodum conversæ ad fidem gentilitatis exempla eidem imitanda proposuit. De gentibus namque erat, cujus fidem

Judæis sequendam Dominus ostendit, ubi ait: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel. De gentibus illa quæ audire a Christo meruit: O mulier, magna est fides tua; fiat tibi sicut vis. De gentibus illi qui ascendentes inter alios, ut adorarent in die festo, dixerunt ad Philippum: Domine, volumus Jesum videre. De gentibus et ille centurio, qui tradente Spiritum Domino solus cum sua centuria, tacentibus cunctis qui aderant Judæis, timuit et glorificavit Deum, dicens: Vere Filius Dei erat iste. Sane quod dolum nectens ait Saul:

Sic loquimini ad David: Non necesse habet rex sponsalia, &c.] Ita possumus veraciter figuratum intelligere de superbis, quod non se putaverint munera Christi necesse habere; sed hoc tantum indigere, ut traderetur in manus gentium, et occideretur.

Et post dies paucos surgens David abiit, &c.] Post dies paucos, ex quo Judæorum proceres decreverunt tradere occidendum gentibus Christum, surgens ipse Dominus cum apostolis, qui cum eo erant ad operandam mundi salutem, in tantum virtutibus et doctrinæ gratiæ fulgebat, ut contra impiorum studia, etiam gentilium non paucos, sicut et supra docuimus, ad fidei gratiam vocaret. Percussit enim David viros Philistiim, cum Dominus superbam gentilitatis immunditiam verbo vel exemplo humilitatis et castimonix confregit. Attulit præputia eorum et annumeravit regi, ut esset gener ejus; cum Judæorum populo emortua membra peccati, conversæ ad Deum gentilitatis ostendit, ut ita demum etiam de eis qui conversionem gentium sequerentur susciperet. Nec frustra David Sauli centum præputia postulanti, ducenta attulit; quia præsumentibus Judæis quod Dominus, ne carnalis quidem castimonix professionem gentibus imponere posset, ipse mundavit eos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficiens sanctificationem in timore Dei. Centenarius quippe numerus, ut semper ad indicium magnæ perfectionis attinet, quod ante passionis triumphum per se inchoans, post assumptionis suæ clarificationem in eis etiam sacramentorum suorum confirmatione per apostolos implevit.

Dedit itaque ei Saul Michol filiam suam uxorem, &c.] Non potuit prohibere populus infidelis, quin de sua gente prædestinati ad vitam crederent. Vidit namque et intellexit, quod Dominus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, quantumcunque crevit ejus in credentibus amor, tantum in perfidis timor. Quidam ablata percussis Philisteis præputia per David, præsentis ævi statui, quoniam Christi gratia operatur in gentibus, aptant; dilatas autem aliquandiu, sed tandem aliquando celebratas nuptias Michol, ad eos qui in fine mundi credituri sunt, de Judæis referunt: cum intrante plenitudine gentium, sic omnes Israel salvus erit.

CAP. V. *Et egressi sunt principes Philistinorum, &c.* usque ad id quod ait: *Introduxit Jonathan David ad Saul, &c.]* Hæc lectio figuraliter ostendit, motis in Judæa persecutionibus, quasi ad tollendum de terra nomen Christianum, plerosque et ex ipsis persecutoribus per apostolorum instantiam non solum redactos a persequendo, sed etiam ad credendum Christo perductos. Egressi sunt ergo contra spiritualementem Israel, id est ecclesiam, non semel immundi spiritus, rectores videlicet tenebrarum, id est, principes hominum perversorum. A principio autem egressionis eorum prudentius se regebat Christus in membris suis, quam omnes æmulatores legis; et celebris facta est fama Christianismi et ecclesiæ nimis, a Deo ut fideles ecclesiæ cognominarentur per orbem Christiani.

IN CAP. XIX.

Locutus est autem Saul ad Jonathan filium suum, &c.] Locuti sunt principes Judæorum et seniores et scribæ ad apostolos, et præcipiendo præceperunt eis ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu.

Porro Jonathan filius Saul diligebat David valde, &c.] Porro apostoli diligebant Christum valde, rogabantque enumeratis perfidorum oblocutionibus, ut ipse defenderet ecclesiam suam, ipse fidem nominis sui servaret in ecclesia; manens clam in corde credentium, absconditus vero a conturbatione hominum. Nos autem, inquit, te inha-

tante florifera in mente piorum. Hic est enim ager plenus odoris et gratiæ, cui benedixit Dominus; Loquemur et docebimus populum hunc in nomine tuo: et qui ex illo credere quam discredere maluerint, nuntiabimus ecclesiæ tuæ sanctæ, ut cognito statu singulorum sociare se fidelibus, ab infidelibus servare noverit.

Locutus est ergo Jonathan de David bona ad Saul patrem suum, &c.] Locuti sunt apostoli de Christo bona ad Judæos, commemorantes eum virum approbatum a Deo in eis virtutibus et signis et prodigiis, quæ fecisset per illum Deus in medio eorum; qui non solum non posset argui de peccato, sed et virtutibus instans circuiret civitates omnes et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem.

Et posuit animam suam in manu sua, &c.] Commendavit, inquiunt, Dominus in vobis caritatem suam, qua majorem nemo habet, animam suam ponendo pro vobis; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolus; et liberaret eos qui per totam vitam obnoxii erant servituti. Viderunt multi ex nostro numero resurrectionis ejus gloriam, et ascensionis in cælos, et lætati sunt.

Quare ergo peccas in sanguine innoxii, &c.?] Quare peccas, ejus fidem extinguere, ejus molens amorem de ecclesia tollere, qui solus mortalium vivere potuit absque culpa?

Quod cum audisset Saul, placatus voce Jonathæ, &c.] Cum audisset populus Judæorum vocem prædicantium apostolorum, placatus est ab ira prisci furoris; et vera fidei affirmatione testatus, quia nunquam exterminari potest ecclesia Christi de medio, nunquam ejus perire memoria, qui est ante secula, et manet in æternum. Hæc dicebat populus idem in his qui spiritualium, quos Jonathan et meritis signat, vocem audire doctorum. In quibuscumque enim hæc non dicebat, illi sunt de quibus scriptum est: Et auribus graviter audierunt. Et alibi: Et quis surdus, nisi ad quem nuntios meos misi?

Et introduxit Jonathan David ad Saul, &c.] Loquitur

Jonathan bona de David ad Saul, et auditur, cum evangelizantes de Christo apostoli catechizant Judæos, sibi fidem accommodantes. Introducit autem eundem, cum etiam baptizantes eosdem Christi carne et sanguine reficiunt, Christi præceptis instituunt, Christi amore roborant. Fit vero ante eum sicut fuerat heri et nudiustertius cum eadem illum fide, et spe, et caritate susceperint hujus ævi auditores, qua susceperant et illi qui ex ipso populo eum in carne videntes, Deum cognoverunt, vel qui eum in carne venturum a seculo sperabant.

CAP. VI. *Motum est autem rursus bellum, &c.* usque ad id quod scriptum est: *Exivit proverbium, Num et Saul inter prophetas?*] In hac lectione recapitulatis ab exordio Christi incarnati mysteriis, nativitas ejus, virtutes, doctrina, passio, resurrectio, et ascensio in cœlos, necnon et fides sequentium eum, simul et perfidia dementiaque atque interitus persequentium, typico sermone describitur. Moto namque ab immundis spiritibus bello tentationum, egressus est de sinu Patris ad publicum nostrum manufortis propugnator humani generis, ille videlicet, qui ait: Exivi a Patre, et veni in mundum; iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. Et de quo Psalmista sub figura solis hoc ipsum aliis verbis edisserens, dicit: A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus. Qui omnem temporariæ suæ actionis aciem contra nefandorum tentamenta dirigens, a seducendis eos statim, vexandisque mortalibus magna ex parte cohibuit; fugiebantque, et usque hodie fugiunt a facie ejus; quia ubicunque agnoscitur juvenis gratia Christi, pellitur inde continuo diaboli nequitia fallentis.

Et factus est spiritus Domini malus in Saul, &c.] Coruscante miraculis Filio Dei in carne, accensus est contra eum invidiæ spiritus in animo Judæorum, dimittente eos Domino secundum desideria cordis eorum, ob merita præcedentium delictorum. Sedebant autem adhuc in regno suo et patria quieti, atque ejusdem regni fidentes infulus, Salvatori suo necem parare non timuerunt. Porro ipse contradicentes sibi, immo etiam blasphemando, in furem

versos, exemplo mansuetudinis et patientiæ suæ quasi dulcedinem cithara ad modestiam spiritus, ac sobrietatem revocare studebat.

Nisusque Saul configere lancea David, &c.] Nisi sunt Judæi occisa in carne Christi totum occidere, qui est Deus anima et caro. At ille commendans in manus Patris spiritum suum, inclinato capite tradidit illum. Porro plaga mortis corpus solum tetigit; fugit autem corpore, et salvata est a framea anima ejus, et de manu canis unica ejus, carnificibus sola suæ perfidiæ nocte depressis.

Misit ergo satellites suos Saul in domum David, &c.] Miserunt principes Sacerdotum et Pharisei satellites suos ad monumentum Domini, ut custodirent eum, et negata resurrectionis veritate, memoria nominis ejus deleretur in posterum. Quod cum annuntiasset illi frequens ecclesiæ gemitus, (desiderium enim pauperum exaudit Dominus,) et tremens de conjuratione perfidorum quodammodo dixisset, Nisi resurrexeris a morte, non poterit in te credentium fides et confessio firma persistere; nisi vigilantiam custodum mortem superando evacuaveris, cuncta fides mundo futuræ resurrectionis tolletur; tandem didicit eum, ne suis custodibus tumuli sedem reliquisset. Abiit autem, et aufugit a carnificibus suis, custodibusque mendacibus; et dilectionibus suis post resurrectionem apparendo, salvam illorum per omnia spem, fidemque restituit. Potest specialiter cithara David crucem Domini, lancea Saul in pariete clavos crucis, vel ipsam militis lanceam, qua latus ejus apertum est, figuraliter ostendere. Domus autem David, ut diximus, sepulchrum Domini est. Saltus per fenestram, occulta ac subita est resurgendi pernicitas. Conjux cujus orsis aufugit, ecclesia est credentium Judæorum, quæ Dominum Salvatorem et surgere cupiebat, et resurrexisse docebat.

Tulit autem Michol statuam, et posuit eam super lectum, &c.] De pelle pilosa, pelle caprarum patet historia; quia pulvillus erat de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis caput involuti in lectulo hominis mentiretur. Statua autem est imitatio veri et viventis; mortua pellis caprarum, mortui animantis exuviæ. Tulit igitur Michol statuam, et

posuit super lectum David per fenestram dimissi, et occulte salvati. Didicit ecclesia Judæos æstimare Dominum, qui in sepulchro positus sit, non Christum esse, vitam et veritatem, sed quasi simulationem veritatis et vitæ, dicentem, se Christum regem esse. Quem tamen ipsa veraci resurrectionis, eo enim more loquendi dicitur ecclesia facere, quæ ab impiis facienda vel facta testatur, quo in Levitico scriptum est, Ecce contaminabit eam sacerdos: non quia ipse lepram mundis afferre potuerit, sed eam quæ immundis inerat ostendere. Posuit et pellem caprarum pilosam ad caput statuæ Michol. Comperit in exordio sui ecclesia etiam illorum perfidiam, qui Dominum Salvatorem non solum Christum negant, sed et peccatis gravatum, neque a mortuis resuscitatum autumant. Capram enim sæpe peccatoris, sicut et justi typum ovem tenere certum est. Pili quoque qui fragiles et externi corpori superfluunt, opera mortua, ac præ suæ densitate frequentiae cunctis jam jamque manifesta significant. Et pellem pilosam caprarum ad caput statuæ pro David in lecto substitutæ collocant, qui carnem Salvatoris capitalibus peccatis quasi hispidam asseverantes, et impuram dilato resurrectionis tempore dicunt hactenus lectulum sepulchri, in quem mortua descendit, tenere. Quam tamen statuam Michol vestimentis operit, cum hujusmodi perfidiam ecclesia, postquam cognoverit, reprobatur; postquam fidelibus suis ostendit, confestim præcipuis operibus, quæ nemo alius facere potuit, damnatam per omnia demonstrat, et victam.

Misit autem Saul apparitores, qui raperent David, &c.] Miserunt Judæi infideles statim celebrata resurrectione Dominica cogitatus insidiatores, qui explorantes corda fidelium, Christi amorem eisdem vel blandiendo vel minando eriperent. At illi carnali adhuc timore silentes, et occulti usque ad diem Pentecosten, quasi hoc solum responsi reddere quærentibus, quod ægrotaret in eis fides, et necdum bene floreret, Sancti Spiritus igne firmata.

Rursusque Saul misit nuntios, ut viderent David, &c.] Prædicante ab adventu Sancti Spiritus ecclesia Christum, miserunt principes Judæorum, qui diligentius viderent,

quid crederetur de Jesu, Christus esset, an propheta, surrexisse, an adhuc in sepulchro quievisse, dicentes, Pronuntiate nobis præsentibus ; quia non surrexit a mortuis, sed adhuc in terræ lecto jacens, diem universalis resurrectionis expectaret, ut sic fides, quæ in eo est, extirpetur radicitus, et eliminetur e mundo. Cumque pedem persecutores cum ecclesia conferre cœpissent, fidelibus de Christi triumpho gaudentibus, nihil impiis occurrit aliud quam lapis offensionis, et petra scandali his qui offenderunt verbo, nec crediderunt ; putantibus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum. Ipse autem, sicut propheta consequenter adjunxit, Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.

Dixitque Saul ad Michol, Quare sic illusisti mihi, &c. ?] Dixerunt Judæi non credentes ad ecclesiam primitivam : Quare, neglectis traditionibus nostris, credere maluisti in Jesum, et confiteri quod nostros custodes resurgendo fugerit ? Cui illa : Quia ipse, inquit, mihi, immo omnibus qui in eum credere, et hæc confiteri nolunt, mortem minatur æternam.

David autem fugiens salvatus est, &c.] Ramatha excelsa, Naioth interpretatur pulchritudo, qui est locus in Ramatha. Nuntiis ergo Saul solum in lecto David cernentibus simulachrum, ac pellem caprarum, ipse David fugiens salvatur ; et Judæis tempore mortis Dominicæ conferentibus invicem simulatorem fuisse, nec vere innocentem et justum, sed sui sceleris merito crucifixum Dominum, qui clausus tenebatur in sepulchro, Dominus ipse potenter a morte resurgens in excelsa vitæ, immortalis gloria discipulis apparet, dicens : Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis ; abiitque, et moratur in pulchritudine regni perennis, quæ est in cælo. Abiit post illum et ecclesia spe anima et carne, et sic semper cum Domino erit.

Nuntiatum est autem Saul a dicentibus, Ecce David in Naioth in Ramatha, &c.] Quæ de secundis quoque nuntiis, necnon et tertiis pari ordine referuntur. Nuntiatum est Judæis ab apostolis, apostolorumque discipulis, quia Dominus Jesus Christus post passionem, resurrectionem, et

ascensionem suam, sedens ad dexteram Patris regnet excelsus in cœlis. At illi continuo ternos suæ quondam fidei et religionis, nunc autem impietatis et perfidiæ nuntios, sacerdotes videlicet, Scribas et Phariseos destinaverunt, ut ejus confessionem fidelibus persequentibus auferrent; qui universi persequentium licet et infidelium gerentes animum, mox tamen ubi disputando usque ad prophetarum dicta, quibus apostoli Christi spiritualis intelligentiæ revelatione præsumt, ventum est, hæc et ipsi divino Spiritu conscripta protestantes, simul et amando cum fidelibus, et credendo, quamvis non etiam intelligendo decantabant.

Abiit etiam ipse in Ramatha, &c.] Postquam doctrina Judaica adversus Christum non valuit, addita sunt verbis et arma, quæ sedentem ad dexteram Dei Patris Filium hominis persequerentur in terra. Sed et ipse terrenus eorum principatus, ubi abdita scripturarum de Jesu et discipulis ejus quæsiturus adiit, nihil aliud in eis potuit invenire responsi, quam quod ipse cum suis in Naioth in Rama, i. e. in pulchritudine paterni regni, in excelso cœlorum habitat. Ac per hoc certissime sciendum sit omni domui Israel, quia et Dominum eum et Christum Deus fecit. Et bene cisterna, quæ propter altitudinem sive latitudinem aquarum scripturarum abyssu congruit, in Socho, id est, in humilitate sita memoratur; quia nimirum sancta scriptura contra morem secularium doctrinarum, humilitatis magistra existens, per humiles edita scriptores, humilibus solum auditoribus vel lectoribus patet. At superbi audita per eas Christi gloria cœlesti, quem non valere gressu corporis sequi, nec gressu dilectionis voluerunt assequi, hunc gressu nefandæ factionis cœpere insequi, ita ut ipse cuidam a talibus salvando, atque a sua perfidia refrinando, de Naioth, quæ est in Rama, hoc est, de pulcherrima supernæ sedis altitudine protestetur, et dicat: Saule, Saule, quid me persequeris?

Et factus est etiam super eum Spiritus Domini, &c.] Cognovit quidem persecutor ecclesiæ Judæus, quia Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines; sed eorum ipse dicta ore promere sciens, recte autem sentire

nesciens, contra eum a quo vel de quo dicta sunt, furiosus ingredi non timuit. Prophetabat autem insanus, immo usque hodie prophetat, id est, veracia prophetarum verba non intelligens canit, legit, diligit, et eousque talis vaticinii protrahit officium, donec ad narranda ipsius pulchritudinis supernæ, quam in cœlis speramus, dans sine mente sonum, mysteria celsa perveniat.

Exspoliavit se etiam ipse vestimentis suis, &c.] Hæc manifeste furiosi sunt et amentis, exspoliare se hominem, vexatumque cadere, ac tota die et nocte nudum in terra jacere. Nec tamen divinæ potentiæ non subest etiam per talium iram mysticum quid, propter eos qui audiant et discernant dicere. Qui enim per Balaam mente sibi contrarium, tot et ante mysteria prædixit, per Caipham persecutorem impium salutiferæ suæ passionis dedit arcana prophetari, per subjugale mutum in hominis voce loquens prohibuit, prophetæ insipientiam; ipse per Saul arreptitium, præsentē Samuel et cæteris prophetis, quæque voluit mystica pandit, ut sic David innocens salutis aditum capesseret; sic persequentis eum Saulis insania cunctis ubique patesceret; sic denique daretur intelligi, quantum præsentia perfectorum conferat votis humilium, quæ etiam superbum potuit prophetiæ virtute sustollere; sic etiam futurus persecutoris populi natus signaretur informis, qui odiis insequendo Christum exspoliare meruerit ornamento regni singularis, cadere a statu priscæ rectitudinis inter prospera et adversa proficientis ecclesiæ, cœlesti simul et terrestri gloria nudus, solis desideriis miser adhærere mundanis, et inter hæc prophetiæ, quæ ecclesiæ fidem firmaret verbo tenus, scripta tenere. Et bene dicitur, quia prophetavit cum cæteris coram Samuel; æque enim adhuc synagoga infidelis cum ecclesia legis et prophetarum dicta meditatur et lectitat; sed hæc spirituali intelligentia carens, illa de Domino cuncta intelligenda cognoscens.

Unde exivit proverbium, Num et Saul inter prophetas?] In proverbium facti sunt ecclesiæ Judæi, qui mente sinistra inter fideles sacris lectionibus intentos etiam ipsi fide et sensu vacui scripturis utantur. In proverbium et illi,

qui in die novissima dicent: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? etc. Sed et cum videris indoctos quosque in ecclesia docendi sibi cathedram præsumere, et sub persona fidelis magistri perversos non mandata Dei, sed suas traditiones servandas, sua dogmata sectanda auditoribus imponere deceptis, dicito: Num et Saul inter prophetas?

IN CAP. XX.

CAP. VII. *Fugit autem David de Naioth, &c. usque ad id quod dicit, Sed et Jonathan ingressus est civitatem.*] In hac lectione Dominus persecutionem passus a Judæis, amplius collectam ex eis ecclesiam sua gratia confirmat; significans quid de eisdem Judæis, quid de gentibus ad fidem vocandis oporteat fieri. Sed et eidem reprobi Judæorum scripturarum epulis sine Christi fide celebratis, ipsum pariter cum eximiis membris ejus, id est, apostolis perdere disponunt; atque a se fugatum, ad salvandas gentes properare compellunt. Diximus autem, Naioth quæ erat in Rama, id est, pulchritudinem quæ erat in excelso, regni cœlestis gaudia, quæ Dominus corporaliter ascendendo nobis promittere et aperire dignatus est, typice designare. Diximus scripturæ sanctæ verba, quibus idem regnum præsagitur est, indicare. Sed in hac utraque pulchritudine excelsa Dominus fidelibus suis et manet semper et apparet; ab infidelibus vero ac superbis sese avertit et aufert, quia neque audientes a doctore, quod regnet in cœlis, credunt; neque ipsi legentes in propheta, quia ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Et, Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; vel cætera hujusmodi de illo dicta intelligunt. Et hoc est, David ob Saulis insidias fugere. De pulchritudine posita in excelso, Dominum Salvatorem, qui est in dextra Dei, a superbis audientibus ad cælum ascendisse non credi, cujus sacramentis tota prophetiæ scriptura redundat, ipsum quærentibus impiis, in prophetica lectione nullatenus posse reperiri, qui semper manens ubique totus,

cum abest iniquis, et recedit, videamus quo veniat et adsit.

Veniensque locutus est coram Jonathan, Quid feci? &c.] Expulsus namque non credendo Dominus a reprobis, dulcius amantium se solet corda revisere, eosque incarnationis suæ, ac vitæ innoxie, necnon et persecutionis injustæ crebrius admonere, ut lætantes in illo confiteantur memoriæ sanctitatis ejus.

Quinimmo vivit Dominus, et vivit anima tua, &c.] Uno tantum gradu a morte divisus est; hoc est, ipsius in qua manebat domus pariete, quando (sicut etiam quinquagesimi octavi Psalmi titulus continet) misit Saul, et custodivit illum, ut eum interficeret. Sed mox eidem morti per fenestram lapsus ereptus est, atque aufugiens ad integrum salvatus est, ut miserante Domino fieret, quod in eodem titulo præmissum est, in finem ne disperdas David, in tituli inscriptione. Quod pari ordine etiam de Domino Salvatore debet intelligi, quia videlicet uno tantum, quantum ad hominum temeritatem, gradu sit a morte divisus, quando miserunt principes sacerdotum, et custodierunt monumentum ejus, ut ei quasi aditum resurgendi præcluderent, negato resurrectionis aditu, cohærentes ei discipulos a fide detraherent, retractis a fide discipulis cunctam nominis ejus de medio memoriam eraderent. Sed juxta memoratæ inscriptionis testimonium, sicut non titulus, qui a Pilato scriptus est, Hic est rex Judæorum; sic nec regis ejusdem imperium potuit aliquando corrumpi.

Et ait Jonathan ad David, Veni, egrediamur in agrum, &c.] Mirus ordo dicendi, quasi ad Deum cœpit, quod tamen ad hominem loquendo complevit; sed hoc pro incomparabiliter ardente affectu juvenum, virtute mutua sibi invicem commendatorum; hoc ad indicium fidei, Deo teste, semper et ubique servandæ; quam grammatici figuram Græce paraproscociam, id est, inopinatum exitum vocant. Prius igitur in urbe secreti, deinde et in agrum egressi Jonathan et David, fœdus Domini feriunt, ut non Jonathan a David, si quid de eo pater ejus boni cogitet, abscondat; non illum ad patrem, nisi forte ad pietatem

conversum, introducat; sed et Jonathan ipse, si vixerit, misericordiam accipiat a David; si vero mortuus sit, miseretur David domus ejus usque in sempiternum. Quia primitiva ecclesia in exordio sui non parva ex parte judaizans, sed mox in fructiferam Christianæ libertatis latitudinem egrediens, pactum cum Domino perpetuæ dilectionis iniit; placuitque, ut si qui de Judæis persecutoribus Christi bonitatem agnoscere, atque ad eum converti voluissent, mox fidelibus ejus membris, hoc est ipsæ ecclesiæ eorum fides et conversio panderetur, quatenus ejus consortio plenam possent obtinere salutem, et non porcis margaritas, non ejus sacramenta profananda incredulis, sed potius his quicunque in pace vivere gauderent, pie suscipienda crederentur. Et si quidem apud Judæos integer ecclesiæ status et vita maneret, non tamen suo merito credentes, sed miseratione et misericordia sui coronarentur Auctoris. Si vero illis spernentibus ad se via vitæ converteret, nihilominus tamen et viritim usque in finem seculi de illa gente credentibus, et cunctis simul conversis in fine reliquiis, misericordiæ non negaretur introitus.

Dixitque ad eum Jonathan: Cras calendæ sunt, &c.] Calendas scriptura sancta non disparia illa mensium initia, quæ annua duodecim habent Romani, sed novilunia, quæ a Græcis Neomenia vocantur, significat; quæ sollemniter Hebræi juxta institutionem legis, hostiis, epulis et otio sabbathi, id est, requiei celebrabant. Hoc significante Spiritu Sancto, quoties Christus ecclesiam, quoties animam quamque fidelem quasi sol lunam novo suæ gratiæ lumine resperserit, mox spiritualis vitæ hostias Deo sollemniter offerendas, mox divinorum eloquiorum dapibus dulcius indulgendum, mox a cunctis exterioris curæ tumultibus felici otio esse feriandum. Unde nunc Jonathan venturus in crastinum, calendis loquitur ad David.

Descendes ergo festinus, &c.] Ut videlicet die qua operari usque ad calendas licebat, iret; quo per calendas, in quibus cunctos silere dicebat, quietus sederet. Dicit ergo Jonathan ad David, futuras in crastinum calendas, et requirendum eum a Saule usque perendie. Dicit ad Chris-

tum ecclesia primitiva, per ipsum jam docta quid dicat ad ipsum; instare tempus quo Soli Justitiæ credentes sive credituros ex Judæis, luce veritatis innovet; quæsiturosque illum incredulos, et in ipso novæ lucis exortu, qui fit per auditum verbi, et incremento lucis ejusdem, quod agitur per operationem verbi auditi. Et audientibus enim in ecclesia, et operantibus mandata evangelii, concinnabant dolos illi, de quibus loquitur Dominus: Confundantur et reveareantur inimici mei, qui quærunt animam meam. Monebat Jonathan David, ut descenderet festinus, veniretque in locum ubi celandus esset, et hoc in die qua operari liceret; sederetque juxta lapidem Ezel, quod interpretatur abiens, sive pergens. Rogabant majores natu ecclesiæ primitivæ Dominum, ut per inspirationis suæ gratiam festine descenderet in corda fidelium, locum videlicet sui semper amoris receptorum, de quo canitur in Psalmis, Et factus est in pace locus ejus. Ubi celandus esset per fidem ab eis qui Christianæ paci discredendo resisterent, ac solis exterioribus dediti, interna sui Conditoris mysteriis non mererentur intueri. Precabantur quoque devoti, ut veniens mansionem facere dignaretur apud fortes fide, qui prompti essent animo, vel ad virtutem semper alta proficere, vel virtutibus consummatis ad visenda gaudia vitæ cœlestis abire. Hæc autem cupiebant in luce gratiæ præsentibus, tempore videlicet operandi bonum ad omnes, currendique in via lucis, ne quis a tenebris exterioribus comprehendatur improvidus. Hæc et hodie sicut et tunc, et donec hodie cognominatur, sanctorum desideria Dominum Salvatorem facere votis insatiabilibus optant.

Et ego tres sagittas mittam juxta eum, &c.] Et ego, inquit ecclesia Domino, te habitante in cordibus perfectorum, prædicatores sanctæ et individuae Trinitatis mittam, qui pennis virtutum volatiles, acumine dicendi penetrabiles, arcu sedulæ lectionis exciti, fragiliores quosque adhuc, et quasi terrestres, in vicinia tamen fortium socia dilectione manentes, fidei verbo feriant, quatenus saluti-

fero vulnere caritatis attacti, visibilia quæque graviter ferre, in sola sui Auctoris memoria quiescere, solam ejus visionem pro dulci habere cogantur. Mittam autem eos, non quasi in incertum verbi cursum finituros, sed quasi exercens me ad signum veræ et unicæ salutis, quasi ad solum divinæ voluntatis intuitum, cunctos meæ doctrinæ dirigens ictus ad destinatum persequar, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Mittam quoque et auditores ad obediendum fidei alacres; qui universa spiritualium dicta sive gesta doctorum solícite perquirentes, ad mei status gloriam pie sequendo referant. Quibus videlicet auditoribus, si proximos eosdem magistros, atque intra eos positos bene vivendo capiant, ostendero, si tu me visitare digneris, solitam de Judæis benedictionem augendam; quia pax tibi est, quiescentibus interim odientium armis. Sin autem ipsis meis humilibus doctores ultra se excussos, et a Judæa persequendo repulsos intimavero, vade et intende ad visitandas omnes gentes; quia hæc est æterni voluntas et providentia Patris, ut, contingente in Israel cæcitate, plenitudo nationum vitæ januas intret. De verbo autem unico Patris, quod locuti fuerimus, ego confitendo, et tu docendo, sit ipse Deus Pater omnipotens solus testis æternus inter me et te; et recte, quia solus arcana Filii novit Pater, et soli quibus revelare dignatus fuerit Pater. De quibus loquitur idem Filius Patri: Et revelasti ea parvulis. Qui hunc Deum ante secula generatum, in fine seculorum incarnari, et illos disposuit eadem incarnatione salvari. Non autem hæc loquens Ecclesia, Dominum quæ agere debeat, quasi nescium instruit, sicut nec quasi nescium quæ ipsa factura sit docet; sed quæ ab ipso misericorditer facienda per ipsum didicerit. Hæc ut citius faciat, devotis precibus optat; quæ a se recta facienda per ipsum acceperit, hæc sibi gratias agendo confiteri laudabunda non cessat.

Absconditus est ergo David in agro, &c.] Absconditus est Christus in Christianis per fidem ne videretur ab eis, qui non nisi terrena et temporalia scire, credere et

amare didicerunt; et venerunt tempora quibus ecclesiæ splendor novo Solis Justitiæ jam magis ac magis augeretur attactu: seditque populus Judæorum in his qui de terreno potius regno superbiri, quam pro cœlesti humiliari gaudebant, ad libandas epulas lectionum sacrarum.

Vacuusque apparuit locus David, &c.] Legentibus incredulis vacuus apparet locus Christi in scripturis; quia totam licet testamenti veteris seriem recensentes, nusquam reperiri merentur eum quem scribe doctus in regno cœlorum in omnibus prope divinis novit reperire pagellis. Denique Saul in typum Judæorum ad comedendum scripturæ panem residens, Christum, quem odiendo a sua mensa pepulerat, nequit habere præsentem. At Cleopas hunc cum socio non quidem adhuc plene agnitum, sed jam tamen amatum ad mensam vocavit; ideoque confestim in panis fractione cognovit. Quod et nos utrumque facimus hodie legentes, cum alii apertas etiam de Christo sententias ad aliud perversi vertere conamur; alii allatis divinorum apicum ferculis, Christum inibi, quamvis non statim cognitum, pie tamen et sobrie quærendo, præsentem habere incipimus, donec ipso paulatim sua pridem clausa mysteria nobis pulsantibus reserante, quasi eum in panis, quem ipse nobis fregerit, oblatione cognoscamus. Nec tamen omnis qui in scripturis quas legit, Christum intelligere non potest, mox etiam quæstiones vel persecutiones movere contra Christum potest; quia paulatim deficere ad vitia, sicut et ad virtutes proficere solet animus humanus. Potest autem et ita intelligi, epulante Saul vacuum apparuisse locum David: Dominum sua membra, videlicet ecclesiam, a celebrandis legis carnalibus sacramentis ad spiritualia magis agenda vocasse. Utrique autem sensui concinit quod sequitur:

Cogitabat enim, quod forte evenisset ei, &c.] Cogitabant enim Judæi, quod non esset Jesus mundus, nec purificatus a peccatis, qui sabbatum violasset, et cætera contra legis vel potius suarum traditionum decreta faceret simul et doceret. Atque ideo merito nil in scripturis de illo signatum posset inveniri. Cogitabant quod non essent mundi

Christi discipuli, quod justitiam fidei operibus ac purificationibus legis anteponebant, cernebant, ideoque nec magni pendebant eos secum ad sacrificia non venisse, quos ob vivendi discrepantiam toto detestabantur ex animo, vel etiam extra synagogam fecerant.

Cumque illuxisset dies secunda post calendas, &c.] Cum in corde fidelium novæ gratiæ jubar augescendo feliciter post silentium audiendi sermonis ad tempus usque veniret operandi quæ docebantur, nihilominus infidelium procacitas vacuas sine Christo et scripturarum alimonias, et ritus carnalium celebrabat cæca sacrorum, quærebantque perfidi parentes ab electis Christo filiis, de quibus dicitur: Filii vestri in quo ejiciunt? Cur non Christiani ad carnalia legis opera, circumcisionem dico, victimas, et solennia multimoda vel audienda cum cæteris, vel agenda confluerent? Cur non ipse Jesus, quem de radice Jesse incarnatum, mortuum, ac resurrexisse, Christum Deum crederent, in prophetica lectione posset uspiam reperiri?

Et respondit Jonathan Sauli: Rogavit me obnixe, ut iret in Bethlehem, &c.] Mirum quidem videtur juxta literam, cur hoc modo de David vel Saul cogitare et interrogare, vel Jonathan respondere voluerit, cum manifestissima præcesserit causa regii livoris, qua non frustra David suæ salutis, immo etiam vitæ consulere debuerit: nisi forte putandus est Saul crebro se invadente dæmonio multa fecisse vel dixisse, quæ more energumenorum, nec præmeditari prius, nec post reminisci valuerit: inter quæ hæc quoque in David furentis potius quam audientis animo gesta credi debere. Cui etiam sensui videtur astipulari scriptura, quæ, absente a mensa Saulis David, non præmissam injuriam retractasse Saulem, sed tantum cogitasse dicit, ne forte esset pollutus, vel nocturno videlicet somno, vel coitu, vel aliquo rei funebris aut sordidantis. attactu, quo a mundorum juxta legis edictum arceretur convictu. Astipulari et illud quod in capite totius hujusce lectionis scribitur: Et factus est spiritus Domini malus in Saul. Verum hæc utcumque se habeant, mysticus sensus in promptu est. Respondit enim columbina simplicitas elec-

torum Christi, principatui synagogæ persecutrici: Jesus Christus, de quo interrogas, Deus et Dominus meus rogavit me obnix, ut, missis in hoc ipsum et circumquaque doctoribus, venire facerem eum in cor novi testamenti gratia gaudentium, ubi non cruor victimarum, non manna Mosaicum, sed secundum ordinem Melchisedech acto sacerdotio, ipse panis vivus, qui de cœlo descendit, in mysterio celebratur. Unde rectissime talium conventus sacrosancto nomine Bethlehem, id est, domus panis vocatur. Dimitte me, inquit, venire ad tales, baptismatis ejusdem mysterium, simul et catholicæ tuæ pacis credendo consortium. Sed et quod primum atque ultimum decet, verbi quo catechizentur, et perpetuo confirmentur, eis committendum præsidium; quoniam sacrificium solenne est ipsa vita conversorum in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Unitas electorum meorum, qui sunt fratres mei et cohæredes facti per gratiam, me crebris precibus, ut eorum semper numerum novo credentium fœtu multiplicare digner, obsecrat. Nunc ergo si diligis me ex toto corde, etiam alios per te futuros meos fratres visitando lucrificiam ob hanc causam. Neque typicam legis mensam cum suis ultra quærere curavit; neque in scriptura, quam carnaliter legendo non intelligis, eum qui spiritu-aliter est quærendus, invenis.

Iratus autem Saul adversus Jonathan, &c.] Irati synagogæ majores adversus spiritualium cœtum, matrem ejus ecclesiam adulteræ vocabulo notant, quia pro Moyse Christum, pro amico sponsi sponsum, pro servo dominum nobilius regenda suscepit. Numquid ignoramus, inquit, quia diligis Jesum in confusionem tuam, et in confusionem doctrinæ Christianæ? Quæ merito ignominiosa vocatur, quia legis sacra deferens, etiam augustissimam et longe lateque glorificam templi frequentiam ultro deserere, atque in abditis potius suos conventus despecta cogere gaudet. Quamdiu enim fides in Jesum terris adfuerit, non stabilis eris tu, neque regnum tuum. Itaque jam nunc mitte doctores, et adduc eos qui Jesum Christum et Deum credunt et confitentur, ad nos potius audiendos, nostra sequenda

dogmata; quia Filius mortis est, huic nomini servientium cœtus. Hæc quidem dicebant perfidi; quod tamen longe aliter quam querebantur, evenit; quia qui propter regni terrestris amorem peregrinantes in terra cœli cives persequebantur, et terræ regnum simul perdiderunt et cœli: quod utrumque potuissent habere, si unum utriusque Dominum non impie persequendo repellere, sed pie sequendo suscipere mallent.

Respondens autem Jonathan Sauli patri suo, ait, &c.] Respondens infidelibus cœtus fidelium Christi, ait: Quare moritur Christiana religio? Cur ipse Christus a vobis rapido dente laceratur, quem præses ipse, qui morti dedit, prius innocentem confessus est et justum? quem latro, qui pariter et mortis sententiam accepit, nihil mali fecisse testatus est? Verum persistentibus in fidei defensione cohæredibus Christi, concurrerunt ad arma perfidi, quibus eos debellarent; et quia ad Christum post resurrectionis gloriam pertingere, quia secundo in eum manus mittere nequiverant, ipsius pro eo membra percuterent.

Surrexit ergo Jonathan a mensa in ira furoris, &c.] Mota persecutione propter verbum, retrahebant se paulatim apostoli, ac primi ecclesiæ magistri, etiam ab ipsa judaizandi consuetudine, quam ob devitandum persequentium scandalum aliquamdiu tenuerant, sicut et in epistola ad Galatas, et Apostolorum plenius Acta testantur. Et quibus in audiendo carnaliter sonantia legis verba interesse non abnuerant (quod est, ut supra exposuimus, novilunii intellectualis initium) eis in observando hæc carnaliter nequam annuere vel abesse volebant. Erat enim tristitia illis magna, et continuus dolor super Christo cordi eorum, eo quod docentes eos non audissent fratres et contribules sui, ut crederent in eum; qui cum esset super omnia Deus benedictus in secula, ex eis secundum carnem inter omnia nasci, et ut nos a maledicto legis eriperet, fieri dignatus est maledictum pro bonis.

Cumque illuxisset mane, venit Jonathan in agrum, &c.] Cum post doctrinam operationemque gloriosam, etiam virtutum exhibitio quasi tertia dies calendarum in ecclesia

cœpisset oriri, venit spiritualium concors societas doctorum, relicta literalis observantiæ mensa, in fructiferam gratiæ libertatem, juxta dispositionem Domini Salvatoris; secutus est et auditorum chorus humilium, cui ipsa præcipiens ait: Vide ut crescas bonorum passibus actuum; et cunctos quos ego prope vel procul dispergo verbi ministros, in mea catholica pace conservandos intelligas, nec de cujusquam quasi duro ad præsens eventu turberis, quamvis mors immatura præripiat, quamvis Indus ater, quamvis Scythia immanis barbarusque rapiens ab invicem dirimat, omnes mei status integritas uno corde et anima conjungit, uno eodemque in cœlis vitæ præmio donavit. Vel certe ita dicentem colligere puerum, et afferre Jonathæ sagittas quas jecit, cognoscere discipulos bonos cuncta diligentius suorum dicta simul et facta magistrorum, atque hæc ad confirmationem universalis ecclesiæ pie et sobrie retractanda referri. Cumque auditores seduli dicendo pariter et operando verbo institissent, misit ipsa columbina unitas sanctorum, quæ consueve vocatur ecclesia, et alios doctores, qui ultra primos auditores progressi, etiam exteris, id est, gentium civitatibus verbum committerent. Venit itaque humilitas discentium, et ad intuenda gesta vel prædicamenta eorum quos misera ecclesia, quia et ab ipsa missione repente fide ferventis ecclesiæ nova vox insonuit, quam prævidere minorum nescivit humilitas; ostendens eos qui instar sagittarum verbi acumine corda salubriter vulnerarent, porro in gentibus esse destinandos; quarum prima et eximia sagitta Cornelii centurionis præcordia petens, excussa sanie lethifera, recipiendam melius novam vulneravit ad vitam. Clamavitque ecclesia suis auditoribus supernæ adhuc dispositionis ignaris; quod est post tergum pueri, ne quis tardaret crescentis gratiæ tempore iter peragere virtutis.

Collegit autem puer Jonathæ sagittas, &c.] Didicit humilis piorum discipulatus suorum ex ordine gesta, didicit et dicta præceptorum, atque ad ecclesiæ cunctam retulit laudem; sive juxta quod supra exposuimus, vidit vel vita adhuc vegetos, vel jam morte præreptos Christi discipulos

ab Hierosolymis, unde verbum Domini exivit, longe lateque dispersos, et cunctos in una cœlesti Hierusalem recollegendos agnovit; nec tamen divinæ voluntatis arcanum, quod pœnitentia gentibus ad salutem danda esset, scire potuit. Tantummodo enim majores quique in Domino, qualibus dicitur: Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audiavi a Patre meo, nota feci vobis; et ipse manu fortis, ac desideratus cunctis gentibus, rem novere secretam.

Dedit igitur Jonathan arma sua puero, &c.] Dedit exempla doctorum, dedit suæ bonæ conversationis imitanda moderamina suis ecclesia discipulis, et dixit eis: Ite proficientes de virtute in virtutem, conferte hæc legis et prophetarum testimoniis, et videte; quia non alia Christo docente gerimus, quam quæ Moyses et prophetæ sunt futura loquuti.

Cumque abiisset puer, surrexit David de loco, &c.] Cum abiissent discipuli obtemperantes imperio majorum, ad comparanda veterum scriptis suorum gesta temporum, apparuit gratia Christi copiosior de virtutibus sanctorum emicans, eorum nimirum qui ad accipienda dona ferventissimæ caritatis, quæ per Sanctum Spiritum dantur, humili semper subjectione sui noverunt cordis pandere sinus. Hæc est enim splendidissima illa proficientis ecclesiæ varietas, quam quadragesimus quartus Psalmus canit; ut alii miraculis coruscando, Christi in se præsentiam manifestent; alii adhuc literis sacris intenti, qualiter invicem vetera et nova concordent, inspiciant; alii alia atque alia unius ejusdemque fidei obsequium gerant; in aliis denique geratur, quod verba sequentia signant, ut cadens quodammodo, id est repentinus adveniens in terrena quondam præcordia divini respectus amoris, ad adorandam hæc ardentius sanctæ Trinitatis gloriam sedula compunctione provocarit; quod ipse manu fortis et desiderabilis noster agere dicitur, cum sanctos suos, ut agant, intus accendit; juxta quod et de Spiritu Sancto dicitur: Spiritus autem adjuvat infirmitatem nostram, (nam quid oremus, sicut oportet, nescimus,) sed et ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; id est, facit; quæ figura locu-

tionis scripturis sanctis usitatissima, Græce a grammaticis metonymia, id est, transnominatio dicitur, dum per efficientem id quod efficitur, constat intelligendum. Sicut et illud legislatoris: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum an non; id est, ut sciri faciat. Et osculantes, inquit, se alterutrum fleverunt. Nec frustra; quia quanto mutua dilectio, quam virtus altrinseca nutrierat, juvenes sanctissimos dulcius ad complexus et oscula concitavit, tanto divortium perenne, quod jam-jamque sibi imminere cernebant, acrius ad lachrymas et lamenta provocavit. Sed et in typica parte dicendum, quia Dominus noster credentibus sibi de Judæis sacrosancta sui munera contulerit oris; pro non credentibus vero, et se persequendo ejicientibus, flere non recusaverit, dicens: Quia si cognovisses et tu. Osculari etenim se alterutrum David et Jonathan est, et Dominum ecclesiæ salutaria sui verbi dona conferre, et Domino ecclesiam devota verbi ejusdem vel confessionis vel doctrina respondere. Flere pariter eosdem est, et Dominum in carne nostra, vel pro excitandis ad vitam electis, vel pro manentibus in morte æterna reprobis, pietatis lachrymas fundere; quorum in Lazari resurrectione unum, aliud in viso et defleto Hierosolymorum excidio probatum est; et sanctos ejus etiam nunc ipso inspirante lugere multos ex his qui peccare, nec ad salutem per pœnitentiam curavere reverti. Neque enim potuerunt credentes sine dolore et luctu videre Dominum Christum, relictis in incredulitate suis contribulibus, ad salvationem gentium converti. Fleverunt, inquit, pariter, David autem amplius; quia quicquid ecclesia pro suo vel cremento quo gaudeat, vel detrimento quo contristatur, laborat, parum est omnino ad comparisonem eorum quæ pro ea Deus in carne facere potuit.

Dixit ergo Jonathan ad David: Vade in pace, &c.] Surrexit autem Dominus de medio synagogæ non credentis, dicens: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt; quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat

pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta; et abiit ad ecclesiam sibi de gentibus requirendam. Sed et perfectiores quique ad doctores in ecclesia primitiva, reversi sunt a consideratu præfatæ immutationis dexteræ excelsi, ad perficienda novæ descenditis a Deo de cœlo cœpta culmina civitatis. Quod si civitas, ut supra visum est, lectionis propheticæ munitio placet intelligi; unde dictum est, Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris; et hanc afflictos mœrentesque ingredi non parum placet, quatenus in ejus tutela secretus quisque vel dulcius lachrymis vacet, vel doctius lachrymas tergat.

IN CAP. XXI.

CAP. VIII. *Venit autem David in Nobe ad Achimelech &c., usque ad id quod scriptum est: Non est huic alter similis, da mihi eum.*] Principaliter quidem in hac lectione David ostendit Dominum Salvatorem de sua stirpe Regem pariter et Sacerdotem esse nasciturum, dum panem sanctificatum, solisque comestilem sacerdotibus, sibi suisque manducandum accipit, regali jure devicturus, gladio cæteris dissimili sese fortiter armat. Sed non aliquid vetat, etiam per panem, verbi pabulum; per gladium vero eos qui verbo veritatis improbos feriant, intelligi. Ideoque in hac lectione Dominum præcepisse apostolis, ut continentibus se a vitiorum sorde gentibus evangelium crederent; et eos qui fuerant arma fortis iniqui, facerent arma justitiæ, manu forti et desiderabili, non tantum ad consentiendum veris, sed etiam resistendum falsis dogmatibus apta. Neque indecenter bifario fulget argumento; cujus ipse Dominus in evangeliis mentionem facere dignatus est. Venit ergo David, insidias Saulis fugiens, in Nobe civitatem, quæ vertitur in latratum, ad Achimelech sacerdotem, qui interpretatur frater meus. Rex venit, insidias Judæorum declinat Salvator in conventum doctorum fidelium, qui diuturnis noctibus vigiliis intenti, magnos quos-

dam pro Domino, ut ita dixerim, latratus prædicationis dare, ac domum fidei sagaciter ob memoriam internæ refectionis, ab improborum consuerunt incursu defendere; qui et ipsi recte vocabulo Achimelech sacerdotis indicantur: quia videlicet novi in Christo sacerdotii sunt ministri, qui audire merentur: Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeat super thronos, judicantes duodecim tribus Israel. Quos alibi Dominus, quia declinatis persecutoribus quærere voluerit, Patri supplicans ostendit, dicens: Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, ad defensionem meam conspice. Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam. Libera me de ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.

Et obstupuit Achimelech, &c.] Obstupuerunt antiqui electi, obstupescunt et moderni, quoties mente simplici excipiunt Dominicæ visitationis adventum, non solum majestate visionis ejus attoniti, sed et raritate eorum turbati, qui tantæ pietatis gratiam sequi concupiscant. Sic enim dictum est: Quare tu solus, et nullus tecum? Quomodo alibi dicit: Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam. Cum certum sit, tempore passionis multos sanctorum, quamvis ad comparationem turbæ persecutricis, paucissimos diligendo quæsisse animam Christi. Sed sicut ubi non erat in eis, de quibus præmissum est: Absconderunt laqueos mihi, qui quærunt animam Christi; sic et hic non erat de eis qui expulerunt Christum ullus qui sequeretur fidem Christi. Et alibi cum diceret: Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Ut non omnes prorsus homines, sed omnes de quibus loquendum suscepit, se significasse monstraret, subjunxit infra, et ait: Qui devorant plebem meam sicut escam panis: Dominum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor, et quoniam Deus in generatione justa est. Et in Evangelio Dominus: Nisi

granum frumenti, inquit, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert. Cum constet, eidem grano etiam ante mortificationem passionis suæ multos obsequiis adhæsisse fideles. Sed ipsum solum dicitur sine societate illorum, qui prius increduli per eandem passionem erant ad fidem vocandi. Quare ergo, inquit, tu solus, et nullus tecum? Quare tu solus, id est, cum membris tuis fidelibus, et nullus extra præfinitum a Patre numerum potuit de tanta multitudine salvari? Quod obstupescendo potius dictum est, quam ut contra superbum consilium ratiocinando loquantur electi.

Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem, &c.] Ait Dominus ad apostolos, regni utique perennis simul et sacerdotii hæredes: Præcepit mihi quantum valuit populus persecutorum et incredulus, ne eum docendo ad fidem vocarem. Et dixit quodammodo in auribus meis: Nemo sciat causam invidiæ et insidiarum, propter quam me relicto ad gentes saluti dandas missus es, et cujusmodi te præceptis odio iniquo redundantibus, a finibus meis eliminare sategerim. Cui simile est illud Psalmistæ: Disputaverunt, ut absconderent laqueos: dixerunt, Quis videbit eos? Cum ille videret, qui etiam hæc disputantium renes et corda scrutatus est Deus. Nam et credituros, inquit, obediturosque mihi populos nationum discevi variis in partibus orbis; quibus obsecro, si quid habetis ad manum perfecti operis, in exemplum conversionis adhibete, vel alimenta sacræ legis, quæ quinque Mosaicis præfulget scripta libris, aut quicquid ex vobis ipsis superinvenire poteritis, ad salutem eorum offerre curate. Jactant quidam vel impunitatem mendacii sui, vel scripturæ vituperationem aucupantes, quod David mentiendo suam suorumque non dubitarit quærere salutem. Quibus respondendum est, et David ipsum alibi, et multos sæpe sanctorum peccando Deum offendisse, immo non justificare in conspectu ejus omnem viventem, dicente tanto apostolo, qui præ amore eximio in Conditoris et Domini sui pectore recumbere meruerit: Si dixerimus,

quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est. Non autem scripturæ sanctæ nobis ob hoc eloquio ministrata, ut per exempla bonorum peccare disceremus; sed ideo bonorum etiam peccata scripturis sanctis indita, ut eis delinquentibus de nostra justitia non præsumere, eis pœnitentibus doceremur de nostri reatus venia, per pœnitentiam acquirenda, confidere. Hoc tamen loco facile reor posse defendi beatum David non mendacium dixisse, sed necessitate instante cautiore veritatem occultasse sermonibus. Denique non ait, amicum sibi regem, non se regis fugisse negavit insidias; sed Rex, inquit, præcepit mihi sermonem, et dixit, Nemo sciat rem, propter quam a me emissus es. Cui dicto talis sine mendacii fuco potest sensus non inconvenienter aptari: Idcirco solus et cæterorum comitatu desertus advenio, quia tale mihi rex præceptum citius fugiendi dedit, quod nullus inimicorum, ne me hic fuisse prodatur, scire debeat. Sed si qui de mendacio, an justī viri constantia ejus aliquando debeat quasi necessarium flagitare præsidium, scire velit, legat sancti Augustini librum de Mendacii generibus octo, mirifica salubrique discretione moderatum; sed et collationes patrum, ubi Joseph non ignobilis inter patres, de nil definiendo eximie disputans, etiam hujus quæstiunculæ partem plenissime assumpsit. Proposui solum, ut hoc tantum in præsentiarum breviter dicere sufficiat. Cum absque ulla dubietate perferenda sit semper mendacio veritas, aliquando tamen propter rerum circumstantiam hoc utiliter ad tempus usurpandum, et illa contra sit occulenda salubriter. Denique Raab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, et alia via ejiciens? quod absque mendacii ad tempus assumpto adminiculo, justificationis meritum implere non potuit. At Doeck Idu-meus, cujus præsens lectio explorationem, sequens prodicionem continet, ob manifestam veri cognitionem in typum Judæ Scariothis destrui in finem, evelli, emigrari et eradicari meruit de terra viventium.

Et respondens sacerdos David, ait ei, &c.] Quia laos Græce populus dicitur, panes laicos populares significat, id

est, non oblatione sacratos, sed viles, et communem præparatos ad usum. Respondens igitur Christo sacer ordo ducum spiritualium; Non, inquit, habeo quicquam sapientiæ secularis in opera justitiæ, sed tantum verbum evangelii, quod mundis committam auditoribus. Sed neque hoc gentibus credendum aestimo, nisi forte a diversis errorum illecebris, ad unius ecclesiæ virginis castitatem pietatemque conversis. Non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus.

Et respondit David sacerdoti, et dixit ei: Equidem si de mulieribus agitur, &c.] Respondit mittendis ad docendas gentes apostolis: Quæ Deus purificavit, vos commune ne dixeritis. Continuit enim se ecclesia meo præsentis auxilio ab idololatria cæterisque flagitiis, ex eo tempore, quo egressa per confessionem a priscae latebra cæcitatatis, usque dum ad lucem cognoscendæ sanctæ, quæ Deus est, Trinitatis accessit; et fuerunt corda humilium sancta per abrenuntiationem Satanæ. Porro conversatio hæc, qua vivitur inter gentes, polluta est, necdum his qui catechizantur, regenerationis fonte et gratia Spiritus ablutis, sanctificatis et justificatis; sed et ipsa præsentis luce reconciliationis sanctificabitur in eis, qui baptisma devoto corde suscipiunt. Notandum sane juxta literam, quam cauta solertia vel sacerdos David interrogaret, vel ipse sacerdoti de sua suorumque puritate responderit. Non enim solum, ut panem sanctum accipere possint pueri, si mundi sint a muliere, perquirat; sed ab omni pollutione, quæ mortalibus accidere solet, si sint mundi, scrutatur, specialiter de muliebris contagio copulæ, quasi cæteris majora perquirens. Revera enim maximum est hoc eorum duntaxat, quæ non quidem per culpam reos faciant, sed tamen per immunditiæ cujuslibet, verbi gratia, morticini, vel reptilis attactum, a sanctorum tactu deterrent. Sed et David non sine discretione se suosque discutiens, ab uxoris quidem complexu continuisse asserit, tempus ejusdem continentiae sollicitus exponit. Vasa puerorum sancta omnia, id est, arma, vestimenta, et ipsa quæ ob mittendum forte viaticum gestabant vascula, munda a totius sordis attaminatione testatur. Et quia

non sine maxima discretionē, quæ divinis erant sacrata ministeriis, in communem transferenda noverat usum; ne dispensatorem horum sacerdotem quicquam sui status celaret, viam tantum qua venerant dicit esse pollutam, jacente videlicet in ea re qualibet funebri, vel per seipsam immundam. Sed et ipsa, inquit, hodie sanctificabitur in vasis; id est, non tamen crediderim commaculari nos potuisse per hoc quod iter ipsum, cui quid immundum inesse, incederemus, qui nostra solliciti omnia et vasa et corpora ab ejusdem coinquinationis servavimus attactu.

Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem.] Quia mundos qui acciperent audivit, sanctificatum eis dare consensit; quod nullatenus facere auderet, si non eos per omnia mundos agnovisset. Si autem tam solerter munditia quærebat eus, qui sanctificatum Moysi manibus panem typicum gustaret; quantam necesse est munditiæ curam gerat, qui in sanctas ac venerabiles Christi manus acceptum panem, in sacramentum corporis ejus consecratum, in memoriam mortis ejus mortalibus creditum, ad vitæ perennis est auxilia sumpturus? Nempe illud apostoli necesse est semper animo retineat: Quia quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem.

Neque enim erat ibi panis, nisi, &c.] Dabant apostoli his qui credebant, et baptizabantur ex gentibus, verbum legis et prophetarum, evangelii gratia sanctificatum. Neque enim erat in apostolis apostolorumque discipulis scientia literalis, nisi tantum libri prophetici, qui antiquo illo populo palam ad legendum propositi, nuper fuerant per incarnationem Domini, ne ultra dicere servarentur, adimpleti; ut scriberentur libri novi testamenti, ad reficiendas sacerdotales animas, id est, sacerdotis æterni membris adunatas, Sancti Spiritus igne calefacti. Et notandum, quod ait panes petisse David, non autem quinque vel duodecim, (tot enim fuere panes propositionis), sed singulari numero panem sanctificatum accepisse perhibetur; quo-

modo et supra quinque lapides in peram misisse, sed uno Goliath stravisse memoratur. Quinque sunt libri, quibus doctrinæ legalis elementa continentur. Sed sicut apostolus ait, Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quamvis etiam recte potest intelligi, panem sanctificatum singulariter quidem dictum, vel propter unitatem fidei et dilectionis; pluraliter vero intelligendum propter vel opera virtutum multifaria, vel divinarum scripturarum, quibus ad virtutes instruimur multiplicem copiam; quomodo quod singulariter in Psalmis scriptum est, Immisit in eos muscam caninam, et comedit eos; ranam, et exterminavit eos, nulli dubium quin pluraliter accipiendum sit, præsertim cum Dominus in Evangeliiis hujus exemplo lectionis misericordiam sacrificio præferendam affirmans, plurali numero panes ei datos asseveret. Non legistis, inquit, quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Ubi secundum interpretationem, qua Dominum Salvatorem nostrum in lectione hac sacerdotem pariter et regem diximus figuraliter ostensum, oportet præsignatum intelligi, sacerdotales cibos, adveniente Domino, non ultra tribui Levi, vel uni populo filiorum Israel, sed omnibus ad fidem vocandis gentibus esse partiendos. Omnibus enim quicumque esurire justitiam, quicumque ad veri David comitatum pertinere voluerint, dictum est: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et quia de mysterio pro viribus diximus, refert etiam ad literæ sensum planius dilucidandum, Josephi dicta parumper de panibus propositionis quæ posuit intueri, quæ in beati quoque Lucæ expositione, ubi ad hujus loci commemorationem ventum est, nostro ad utilitatem legentium putavimus inserenda tractatui. Stante enim adhuc suis temporibus religione et statu Hierosolymorum ac templi, facillime poterat ea quæ avita successione gerebantur a sacerdotibus, utpote et ipse sacerdos, nosse ac manifestare legentibus. Dicit ergo, eos ex similia absque

fermento assariorum viginti et quatuor fieri solitos. Et adjungit: Coquuntur enim duo, et duo divisi ante sabbatum, et sabbato mane oblatis super sacram mensam ponuntur, sibi ad alterutrum conversi, duabus pateris aureis superpositis thure plenis, qui permanent usque ad aliud sabbatum, et tunc pro illis alii deportantur. Illi vero sacerdotibus exhibentur, et thure incenso in igne sacro, in quo omnia holocausta fiunt, aliud thus super alios panes adjicitur.

Erat autem ibi vir de servis Saul, — et nomen ejus Doeck, &c.] Erant inter prædicantes apostolos falsi fratres, princeps est Judas; intus quidem in ecclesia constituti per mysterium fidei, sed moti a firmitate suæ stabilitatis, sanguinei ad prodendam pacem fraternitatis, (Doeck namque Idumæus, motus sanguineus dicitur,) potentissimi persecutorum Judaicorum, quia proxime recepit. Nec prætereundum arbitror, quod Doeck iste apud septuaginta interpretes, non quilibet pastor, sed mulio, gregis videlicet sterilis et infructuosi pastor extitisse perhibetur. Multum namque scimus, quia ex equa et asino promiscuum genus ducit, sicut e contra ex equo et asina burdo, voluptatem solere coeundi sine fructu appetere generandi. Cui similia sunt opera infructuosa tenebrarum, de immundo quodam quasi semine luxuriosæ vel dolosæ cogitationis edita. Utrumque enim animal æque luxuriosum. Unde dicitur de quibusdam: Quorum carnes sunt ut carnes asinorum, et sicut fluxus equorum fluxus eorum. Sed asininum genus insuper acutiore sensu dolis est insidiisque semper intentum. Quibus nimirum operibus nequissimis in majus accumulandis, cum quilibet motus ipse a justitia, justis autem fraudes nectere promptus, impia sedulitate præficitur, quasi pascendo Doeck Idumæus mulorum gregi antefertur.

Dixit autem David ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam aut gladium, &c.] Hortatur apostolos Salvator, ut auditores suos non solum ad discendum, sed etiam ad docendum vitæ verbum, in quibus ipse mundum vincere possit, instituant; quia virtutes angelicas, per quas est

ordinata lex in manu Mediatoris, quæque vigiles semper pro ecclesia contra aerias potestates decertarent, evangelii præcones per orbem mittere distulerit. Sermo enim, inquit, regis urgebat, id est, humanæ pravitatis, quæ sibi neglecto Deo regnare malebat, immensitas cogebat, ut non angelos, quorum gloriam spiritualem ob consuetudinem vitæ carnalis videre nequiverant, mortales ad instruendos eos, sed mortales æque similes eis homines destinarem, qui annuntiarent eis a vanitate converti ad Deum vivum; qui, si nunquam peccassent, domestica nunc angelicæ lucis societate gauderent.

Et dixit sacerdos: Ecce gladius Goliath Philistei, &c.] Dixerunt apostoli Christo, doctores adversus mundi regnum quærenti: Ecce homines pravis diu dogmatibus pro diabolo certare soliti, quem superasti in humilitate crucis, sunt involucris primæ prævaricationis irretiti, longe post indumenta vel ornamenta sacerdotalia, id est, opera divinis conspectibus digna; si istos vis eisdem involucris absolvere, atque usque ad prædicandæ veritatis gradum promovere, tuæ hoc virtutis, non nostræ vel pietatis esse nos latet. Neque enim est in terris quisquam mortalium, qui non hujus regni mox natus fuerit addictus servitio; quia non alios vitiata radix semel, quam vitiose valuit proferre sobolis ramos. Et ait Dominus: Non est qui melius sciat dogmata vanitatis expugnare, quam qui his aliquando imbuti, hæc contra ecclesiam defendere consueverant: ex horum mihi numero, quos diaboli manibus excussisse jam novi, docendo et baptizando etiam doctores præsulesque ecclesiæ futuros. Apte meminit hujus electionis et titulus Psalmi xxxiiii. qui ita se habet: Psalmus David, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit. Mutavit enim vultum, causam sui itineris dicendo quæ non erat, et celando quæ erat. Quod ita potest de Domino interpretari; quia mutaverit vultum suum coram apostolis, vel post resurrectionis gloriam immortalis apparendo, mortalem se ante passionis agonem videre solitis; vel imperando, ut euntes docerent et bapti-

zarent omnes gentes, quibus paulo ante præceperat, ut soli Judææ prædicantes, a viis gentium intrans, Samaritanorumque civitatibus abstinerent; dimiserit autem eos profecturos, et prædicaturos ubique, ipso cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis, et abierit idem ipse per ascensionis suæ triumphum, rediturus in cœlum. Sed et in Psalmo eodem loquens ipse Dominus, in prima parte se Patrem semper benedicere testatur; admonens suos mansuetos, videlicet apostolos, ut secum in ejus laude prædicanda perseverent, qui se de tribulatione passionis et mortis eruerit. In secunda ad conversionem fidelium, quæ sint bene meritorum præmia declarat; maxime provocans ad epulas suavissimi panis illius, quem cum suis in regno Patris edendum, in præsentī lectione sanctificatum percipit. In tertia suos pueros quasi filios admonet, a quibus se, ad hunc panem accessuri, debeant abstinere contagiis. In quarta justos dicit ex omnibus tribulationibus eruendos, et impios debitas pœnas esse passuros. Hæc per excessum breviter dicta sunt, ut quam sibi pulcherrime scriptura semper et ubique congruat, lector quisque dignoscat. Quod si quis objicere voluerit, sacerdotem, ad quem venit David, Achimelech, non Abimelech fuisse vocatum; respondemus, eum fuisse binominum non nostra opinione, sed inscriptione Psalmi alterius affirmantis, ubi scriptum est: Quia venit Doeck Idumæus, et nuntiavit Saul, et dixit ei, Ecce David in domo Abimelech. Quo et ipso nomine sanctorum gloria non indecenter ostenditur. Interpretatur enim Patris mei regnum. Et ipsi sunt, de quibus Dominus regni parabolam dixit: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti. Id est, homo Christus de sinu Patris exiens, abiit ad homines, qui longe a sua gratia peccando recesserant, facere eos dignos in quibus ipse regnet, et reverti cum eis ad gaudia perpetuæ quietis. Et de quibus apostolus cum resurrectionis gloriam prædicans dixisset, Primitiæ Christus, deinde hi qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt, deinde finis; adjunxit, et ait, Cum tradiderit regnum Deo et Patri,

id est, cum sanctos quos redemit, ad Patris visionem glorificandos perduxerit.

CAP. IX. *Surrexit itaque David, et fugit in die illa a facie Saul, &c. usque ad id quod scriptum est: Profectus David venit in saltum Hareth.*] In hac lectione Dominus persequentibus se et invidentibus, despicientibusque ea quæ cœpit facere et docere primatibus Judæorum, abiit inde, et venit in corda humilium; collectisque ad se non paucis credentium turbis, factus est eorum princeps. Nec mora etiam gentibus salvandis adfuit, mansionem faciens apud eos, Deo Patri simul et ecclesiæ matri omnium nostrum rediturus quandoque, juxta vaticinia prophetarum, etiam reliquias Israel in fine mundi salvandas. Crebris enim scripturæ sanctæ paginis, crebris sanctorum actibus una eademque nostri Salvatoris incarnati dispensatio, figura variante repetitur; et recte: quia quod semper desiderabatur et sperabatur a sanctis, decebat ut semper ab eisdem prophetaretur, signareturque futurum. Fugiens ergo David a facie Saul, venit ad Achis regem Geth. Fugiens Dominus a contemptoribus sui sermonis, ne intelligatur ab indignis, venit docendo ad alios, si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant. Neque ab hoc agendo cessat, donec eos qui se humiliter recipere velint, inveniatur. Achis frater meus, aut frater mi: Geth interpretatur torcular. Et quia Christus homo, quia ex populo Judaico incarnari dignatus est, eundem populum fratrem habuit, quem persecutorem sustinuit. Unde loquitur in Psalmo: Extraneus factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meæ, id est, synagogæ vel naturæ mortalis. Qui nimirum populus rex torcularis non immerito vocatur; quia tribulationes et pressuras Christi et ecclesiæ gentibus cæteris prior excogitavit, et Dominum videlicet ipsum infantem occidere moliendo, juvenem occidendo, et ecclesiam postmodum persequendo, ac suis eliminando de finibus. Hoc autem mystice inter Achis et Saul distare arbitror, quod Saul imbutos scientia legis, Achis idiotas in eadem plebe significet; qui erudiendo licet disparet, pari adversus Dominum malignitate convenerunt; propter quod in or-

dine præpostero legisperiti, quo majus scientiæ munus perceperunt, eo majore muneris ipsius largitorem persequerentur insania.

Numquid non iste est David rex terræ? &c.] Dixerunt Scribæ et Pharisei Judaici regni, nequitiae male servientes: Videtis quia nihil proficimus: ecce mundus totus post eum abiit, cui cantabant per choros, dicentes; Osanna benedictus qui venit in nomine Domini! Benedictum quod venit regnum patris nostri David, Osanna in excelsis. Quem concinna exultatione fideles sui glorificant, sublime ferentes, quia plures per ejus doctrinam ad promerendum vitæ cœlestis denarium, quam per nostram sint ad legis servanda jussa vocati.

Posuit autem David sermones istos in corde suo, &c.] Vidit in sapientia sua Dominus incredula simul et dolosa quorundam Judæorum præcordia; et sicut humano more loqui de Deo scriptura solet, in tantum extimuit a facie populi, qui frater ei erat humanæ communione fragilitatis; persecutorum vero auctor impietate Dominicæ conjurationis, ut eidem sua sacramenta vel monita per parabolas magis et ænigmata quam aperta luce dixerit, ne videlicet sanctum canibus, et porcis margaritas committeret. Sicut enim David, qui sobrium se suis semper ostendere consueverat, os suum coram Getheis immutavit; ita et Dominus loquens in parabolis coram superbis, et ad se suosque torquendos corda prompta gestantibus, seorsum suis omnia manifesta expositione differebat; quin et apparuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. Volunt quidam immutasse os Dominum, cum dicebat, Audistis, quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis; vel cum translato sacerdotio, legis quoque et cærimoniarum translationem fieri voluit. Sed intueri debent, quod non hoc specialiter hostibus, sed suæ potius fidei mysteria suscipientibus mutationis genus ostendit; atque ideo mutationem oris, quam in typum illius beatus David, ne ab inimicis agnosceretur, exhibuit, ad eorum potius sensum referendam, qui signa et doctrina Salvatoris videntes non videbant, et audientes non intelligebant.

Et collabebatur inter manus eorum, &c.] Manus Getheorum, opera Judæorum; ostia portæ initia revelatæ gratiæ cœlestis; saliva, infirmitatem; barba, virtutem designat. Collabebatur David inter manus Getheorum; labi in peccatum cæcis videbatur Dominus, comparatus operibus Judæorum, qui non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Impingebat David in ostia portæ; casum mortis invenit Dominus inter initia prædicatæ novæ salutis, quæ vice ostiorum nunc dignis aperire, nunc claudere malebat indignis; imo ipsa sibi ostia vitæ mortis occasione habuit, vel quia persequentes eum Judæi, evangelicæ gratia prædicationis occidere; vel quia ipse, ut paradisi nobis limina panderet, gladium qui obsistebat flammeum, atque versatilem, sanguine et aqua, quem de latere suo produceret, extinguere dignatus est. Unde bene Psalmista videns eum, ut nos in portis filiæ Sion laudem suam annuntiatiuros induceret, prius impingentem in ejusdem ostia portæ, cum de nostræ spe salvationis præmisisset, dicens: Prosperum iter faciet nobis Deus salutaris noster. Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini Domini, inquit, exitus mortis. Defluebant salivæ David in barbam, et Dominus in cruce despectus ac blasphematus inter latrones ab impiis, omnia tolerando patienter objectu fragilitatis humanæ ad tempus divinitatis suæ fortia prætexebat. Unde Habacuc propheta trophæum glorificæ crucis commendans: Splendor, inquit, ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus, ubi abscondita est fortitudo ejus. Neque enim frustra in Canticis Canticorum, ubi tanta solertia, tam sedula repetitione mystica Christi, sicut et ecclesiæ membra omnia describuntur, de sola, quæ maxime virum decet, barba nihil dictum invenimus; quia nimirum quasi saliva barbam virtutem verbi perpetuam induta, ex tempore carnis celabat infirmitas. Immutavit igitur os suum, mysteria regni Dei, quæ fidelibus patefaciebat, abscondendo eis qui foris esse malebant. Collabebatur inter manus illorum, peccator apparendo eis qui de legis operibus et justitia gloriabantur. Impingebat in ostia portæ, inter auspicia revelati cœlestis introitus, passionis abjecta

subeundo salivas dimittebat in barbam, absconsa ad tempus divinæ potentia majestatis, inter vitia et irrisiones inimicorum, ignominiosa tunc temporis, id est, crucis morte moriendo.

Et ait Achis — Vidistis hominem insanum, &c. ?] David quidem suspectus ob famam virtutum Getheis, industrie furentis actus imitabatur, quatenus energumenus creditus, miserantibus his qui eum viderant, dimitteretur illæsus. Sed eorum rex dispensatoriæ transfigurationis ejus inscius, ut vere furiosum eum a se repellit, suæ domus ingressu privat ut insanum. Nec porro ab umbra historiæ graditur allegoriæ veritas. Dominus enim ad sanandos oculos cordis eorum, qui gloriam divinitatis suæ videre nequiverant, protulit humanæ collyrium humilitatis; sed impiorum nonnulli et in passionibus eum quasi hominem fragilitatis arguebant, et in virtutibus quasi dæmoniosum, et contraria Deo potestate miracula facientem abominationi habebant. Denique narrante evangelio, didicimus non solum quid ab adversariis, sed quid a suis etiam, necdum plena fide roboratis sentiretur, dicereturque de illo: Et venerunt, inquit, ad domum et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum; dicebant enim, Quoniam in furorem versus est. Hæc quidem sui carnales adhuc ob inæstimabilem crebrescentium virtutum ejus quantitatem simul et qualitatem egerunt; sed alieni vide quid etiam illi: Et scribæ, inquit, qui ab Hierosolymis descenderunt, dicebant, Quoniam Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Sed et post resurrectionem ascensionemque ejus in cœlos, prædicantibus apostolis veritatem evangelii, dementes nonnulli quasi fabulosam derisere et abjecere vesaniam. Unde est, quod ille sapientibus et insipientibus debitor, Christo testimonium perhibens, audit: Insanis, Paule, multæ literæ ad insaniam te convertunt. Quotquot ergo Christum furoris arguunt, et maniae, non mirum si hunc a domo suæ mentis furiose contemnendo rejiciunt.

IN CAP. XXII.

Abiit ergo David inde, et fugit in speluncam Odollam.] Odollam interpretatur testimonium eorum; et Dominus superborum corda fugiens, in humilium spiritu pectora, quæ de terreno culmine vel decore nihil habent, gratus mansor ingreditur; quorum ipsa humilitas testimonium est fidele, quoniam digni sunt, ut qui Christum suscipere debeant. Vel certe testimonium eorum, a quibus superbientibus Deus fugit, appellantur humiles; quo videlicet testimonio convincantur, quia et ipsi Deo placere, Deum potuissent suscipere, si vellent.

Quod cum audissent fratres ejus, descenderunt, &c.] Manente inter humiles Christo, descendunt ad eum humiliando seipsos omnes electi; vel homines, qui sunt fratres ejus, propter quod ipse homo factus est; vel angeli, qui sunt maxime domus Patris ejus, et locus habitationis gloriæ ejus. Conveniunt et omnes qui peccatorum suorum conscientia depressi, amaris pœnitentiæ lachrymis desiderant ablui, liberarique ab ære alieno, id est fœnore peccati, quod diabolus contulit: Christo duce ac principe sperant ad regni gaudia provehi.

Fueruntque cum eo quasi quadringenti viri.] Adhærent Domino stantes quique in fide, viriliter agentes, et confortati corda per doctrinam evangelii, quæ quatuor librorum pulcherrima unitate signata est, ad speranda, quærenda, et obtinenda cœlestia regna vocati. Centenarius namque numerus, qui post tot in læva currentes numeros primus dexteram petere solet, sicut sæpe dictum est, finitis laboribus infimis superni regni pandit introitum. Sane notandum, quod hæc quæ in spelunca Odollam gesta, pro viribus explanavimus, sic ad primitivam ecclesiam referri possunt, ut etiam totius ecclesiæ non indecenter statui aptentur. Nam quæ sequuntur, specialiter ad nostram, id est, gentium spectant ecclesiam.

Et profectus est inde David in Maspha, &c.] De Sion exivit lex, et verbum Domini de Hierusalem, pervenitque crescendo ad ecclesiam gentium, in altissima fidei et virtu-

tum specula constitutam. Maspha namque transfertur in speluncam. Pervenit et ad oratores dialecticos, philosophos, et ipsos rerum dominos sibi reconciliandos abiit; sed et his Christus usque ad complenda tempora nationum, fidem Dei Patris, et ecclesiæ pietatem religiosa sedulitate tutandam commendavit.

Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere in præsidio, &c.] Dicit Christo prophetia, quæ nihil sacramentorum ejus canere prætermisit, ut ingressa plenitudine gentium, non ultra suam fidem ab insidiis Judæorum infirmissimo credentis ecclesiæ studeat munimine tutari; sed reliquias potius Israeliticæ gentis secundum electionem gratiæ salvas facere dignaretur; qui vaticinia exequens prophetarum, tempore præfinito veniet ad inculta diu, sed per se jam extollenda superbæ pectora plebis, cui nomen Hareth, id est, more, non immerito congruit. Ipsa est igitur, cui suus auctor, quasi desponsatæ sibi virgini sponsus, sed a nuptialibus gaudiis multo tempore dilatæ loquitur per prophetam: Dies multos expectabis me, non fornicaberis, et non eris viro, sed ego expectabo te. Quod quomodo diceret idem propheta, consequenter exposuit: Quia dies multos, inquit, sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum.

CAP. X. *Et audivit Saul quod apparuisset David, &c.* usque ad id quod ait David ad Abiathar: *Mane mecum, ne timeas, &c.*] Hæc lectio typice signat reversa in fine seculi ad finem Judææ, quid pressurarum sit a suis passura contribulibus, quid pro ejusdem fidei etiam inter Antichristi tribulationes constantia sit a Domino, immo etiam cum Domino perpetuæ nactura mercedis; quod æque primordiis quoque nascentis ecclesiæ, ipsisque apostolorum potest convenire temporibus. Audivit ergo Saul, quod apparuisset David, et viri qui erant cum eo; audituri sunt circa finem mundi infideles et impii Judæi, post

longam negationem prædicari credi et confiteri Jesum Christum inter se nec dubium, quin ubi prædicantibus Enoch et Helia, cæterisque qui tunc futuri sunt verbi ministris, Salvator apparuerit cordi Judæorum, non mora etiam Antichristi sit persecutio secutura.

Saul autem cum maneret in Gabaa, &c.] Populus persecutor ex Judæis, cum manserit id temporis in Gabaa, id est in colle propheticæ, non videlicet intelligentiæ, sed lectionis solummodo; et fuerit in umbroso legis et prophetarum oblectatus eloquio, quod est in Rama, id est, in excelso sensus spiritualis cæteris incomparabile scripturis, elatus de terreni regni gloria, quod in eo temporibus Antichristi non dubitatur esse futurum, cunctique socii persecutionis ejusdem vallaverint eum vigilantes, stantes in perfidia, fortiter agentes, ut omnia fidei et caritatis munimina subvertant. Hujusmodi dictis suos exhortans, ad depræliandam concitabit fidem, constantiamque bonorum: Audite, filii Jemini, id est, dexteræ meæ, mecum videlicet vita et gaudio meliore beandi. Sinistræ namque nomine censeo notandos eos, si quidem vestro numero cum Nazarenis damnari, quam cum Christo, qui nobis apparuit, regnare et vivere malunt. Numquid omnibus vobis Jesus, qui de radice Jesse venisse non ambigitur, et hoc in seculo fructus dare potest operum perfectorum vinumque sapientiæ salutaris, quod lætificat cor hominis, et in futuro vos facere universos sedere super sedes ad judicandos, sicut crebro promisit, duodecim tribus Israel, subaudi, ut ego? qui et perfectam cum bonis operibus sapientiam docere, et beata recte operantes et sapientes possum mercede donare, quoniam conjurastis omnes in fidem nominis ejus; nec est qui mihi cultores fidei ejus, qui merito puniantur, ostendat ubi sint absconsi, maxime cum et per me eruditus in lege non modice, majus fœdus junxerit cum Jesu Nazareno, credens et confitens illum esse Filium Dei, qui, servili habitu deformis, multo me vilior apparuit, docueritque eum in meam injuriam Deum esse colendum, qui nisus est statuta legalia sua per evangelium suum insidiando corrumpere, quod ipsum per suos

usque hodie ministros agere nullatenus cessat. Hæc et hujusmodi innumera ministros Antichristi ad evitanda pectora fortium Christi blasphemare non latet; ad quorum orsa nefanda piis in fide persistentibus, mox impiorum caterva, quid intus habuerit, prodet. Nam sequitur:

Respondens autem Doeck Idumæus, &c.] Doeck, ut supra diximus, motus sive sollicitus; Idumæus, sanguineus; Nobe, latratus; Achimelech, fratris mei regnum; Achitob, frater meus bonus interpretatur. Respondebit ergo persequentibus Christum Judæis motum ad effundendum sanguinem innoxium, pravorum cœtus sociorum; qui aliis aperte fidem impugnantibus, ipse interius insidiari solet ad exploranda sollicitus, et prodenda tempore persecutionis conventicula fidelium Christi, quem merito primus servorum Saul insinuat; quia quanto perversior quisque bonisque est insensior, tanto majorem apud impios locum tenet. Sine ulla autem dubietate plus gravant ecclesiam falsi fratres, qui intus, quam manifeste hostes, qui hanc de foris impugnant. Respondebit, inquam, tempus novissimæ contra Christum conjurationis hostis, sicut de Juda scriptum est: Et nox nocti indicat scientiam. Quæ sobria, justa, et pia cognovit, impie prodet, vidisse se dicens fidem Domini Jesu in doctrina eorum, qui contra impiorum quasi furum latronumque nequitiam, more acutissimi ac vigilantissimi canis oblatrent; et juxta exemplum bonorum qui præcessere fratrum, etiam ipsi possessionem regni præstolentur æterni. Sed et Patrem supplices pro Christi regno deprecantur, eumque in membris suis spiritali semper pane reficiant; atque omnes quos possunt diaboli manibus eripientes, pro ereptoris sui pace potius certamen agere suadeant, jubeant, adjuvent.

Misit ergo rex ad accersendum Achimelech, &c.] Accersitis ad rem Domini sacerdotibus, Saul amicitiam et suspensionem David, crimen conceptæ adversum se conjurationis appellat. Comprehensis impii Judæi Christiana pietate consecratis, quicquid pro fide veritatis actum viderint, contra se hoc actum rati, mox ulcisci parabunt, et merito; abominatio est enim peccatori religio.

Respondensque Abimelech regi, ait: Et quis, &c.?] Respon-

debit Judæorum populo, Christi fidem et dilectionem pro crimine ducenti, sacer ordo præceptorum pro Christi regno militantium: Et quis in omnibus prophetis ac sanctis, quos dictis, precibus, exemplisque suis constat tuis quamplurimum servisse commodis, æquiparare potuit apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo illius? ampliore enim gloria iste præ Moyse dignus habitus est, quanto ampliore honorem habet domo, qui fabricavit illam; qui ecclesiam sibi gentium ex antiqua patrum vestrorum fide progenitam, sponsæ fœdere copulavit. Neque alia apparens in carne fecisse vel docuisse probatur, quam quæ vos ipsi secundum eloquia prophetarum didiceratis, immo semper optaveratis Christum, cum venisset, esse facturum. Num hodie fidem hanc in eum habere, et pro ejus ecclesiæ statu divini quærere cœpimus oracula verbi, et non magis avita patriarcharum prophetarumque traditione datam eam nobis commendatamque suscepimus, veneramur et colimus?

Non enim scivit servus tuus, &c.] Ad hoc respondit, quod insimulabatur a Saule juvasse David, sciens eum sibi fraudes insidiasque nectentem; quia nihil id temporis hujusce negotii cognoverit. Sed et Christiana fides negat se nosse, si Dominus Jesus statuta legalia ullis unquam fraudulentis insidiis corruerit: quod est aperte confiteri se Christum Jesum non insidiatorem, cupidumque laudis alienæ, sed verum paternæ voluntatis nuntium didicisse; qui et ideo recte magni consilii angelus a propheta vocetur. Quale est illud apostoli: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum pro eo ut diceret: sciebam, quia princeps non est sacerdotum, apparente jam et clarificato pontificatu illius, qui cum suis filiis electis est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Et ait rex emissariis, &c.] Disparem malorum semper, disparem et bonorum cernimus statum. Alii namque ad summum nequitiae verticem conscendentes, persecutionis fiunt auctores; quos Saul ipse David persequendo designat. Alii nefandæ auctoritati palam in exequenda ejusdem per-

secutionis rabie male astipulando subduntur; quorum Doeck Idumæus typum tenet. Alii quasi mitioris ingenii, a docenda quidem proximos, vel pœnis extorquenda, quamvis non etiam ab agenda impietate manus servare videntur innoxias; quibus servi Saul a sacerdotum Domini injuria continentes, non indecenter aptantur. Item inter fideles malorum tentationibus probandos, alii sunt qui usque ad sanguinem pro veritate decertant; qui sacerdotum Nobecum suis perditorum præmonstrantur exemplo, qui pari fide ac dilectione, sed minori adhuc perferendæ tribulationis fortitudine præditi, fugæ potius præsidia subeunt; scientes, quia montes quidem excelsi cervis, sed petra refugium erinacii et leporibus; quibus unus, qui manus Saul ferientis evasit sacerdos, figuraliter æquatur. Quam meritorum morumque distantiam, quia in præteritis vidimus, etiam in ultima, quamvis cæteris majore persecutione futuram credimus; videlicet ut sævientibus licet, et infanda mandantibus impietatis auctoribus, inter mutos ad mala obtemperantes non desint, qui a læsione se bonorum servant immunes; nec talium, tamen quantulumcumque modestiam immanissimæ tribulationis fervorem posse removere. Nam sequitur:

Et ait rex Doeck Idumæo: Convertere tu, &c.] Quod persecutores impii ministris dixere nequissimis, motis videlicet ab omni statu rectitudinis, insuper et innoxio stabilium sanguine coinquinatis: Convertimini ad malum, et post prodicionis scelus etiam suppliciorum acerbitates fidelibus Christi, quibus vel mori vel negare compellantur, augete.

Et trucidavit, &c.] Octoginta quinque viri trucidati in die illa, significant eos qui veniunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas in sanguine Agni; fortes nimirum operibus, et evangelii pariter et legis spirituali observatione perfectos. Quinquies enim deni et septem, octoginta quinque faciunt; et quinque quidem, ad totidem notissimos nostri corporis sensus; decem vero et septem, ad legem et evangelium, propter Decalogum legis, et Sancti Spiritus gratiam abundantius super omnem carnem temporibus evangelii clarescentis effusam, pertinere, rarus

qui dubitet; et ideo quicumque forti animo quicquid videndo, quicquid audiendo, quicquid gustando, quicquid olfaciendo, quicquid tangendo valent, ad legis et gratiæ perficienda jussa, et promissa nanciscenda conferunt, quasi decem et septem per quinque multiplicantes, octogenariam et quinariam virorum summam perficiunt. Qui recte etiam vestiti ephod, id est, superhumerali lineo narrantur, ut cuncta sua opera (humeri enim solent pro operibus accipi) et ante gloriam martyrii mortificatione carnis commendata, et perfectius adornata demonstrent.

Nobe autem civitatem sacerdotum percussit in ore gladii, &c.] Trucidatis Antichristus doctoribus Christi, famam quoque doctrinæ illorum, qua contra impia dogmata quasi latrando certare, et in qua suam ipsi vitam semper operibus inhabitando munire consueverant, ore pestiferæ locutionis infamare, ac funditus extirpare contendit: sed et fortes quosque in opere, fœcundos in generandis nutriendisque Christo filiis, parvulos quosque in Christo, et adhuc pia castæ matris ubera lambentes, necnon et jugum ejus suave atque onus leve, portantes, vocem quoque illius innocenter audientes, eumque ad æterna supernæ beatitudinis pascua sequentes, vel ad negandam ejus fidem, vel ad subeundam pro eo mortem, tormentis impiis cogere non omittit.

Evadens autem unus filius Achimelech — Abiathar, &c.] Sicut Doeck Idumæus unus qui sacerdotes percussit, omnem carnificum manum; ita Abiathar unus qui percutientis gladium evasit, omnes qui persecutioni illi sævisimæ superesse potuerint, Christi confessores exprimit. Unde recte Abiathar pater superfluum interpretatur, utpote illos significans, qui paterno in ecclesia vocabulo gloriosi, tanto turbini superfuissent. Fugit autem ad David, et annuntiavit ei occisos a Saule sacerdotes Domini: cum pia remanentium, expleta cæde, devotio conversa ad Dominum, ardentius occisorum sub testamento ejus fratrum memoriam ei orando, vel sacras hostias offerendo commendat; cui ipse super suum respondet evangelium, præscisse se et prædestinasse jam olim, omnes volentes pie vivere in eo, persecutionem pro ejus nomine passuros; ideoque se

quasi certi fœnoris debitorem, universas animas hujusmodi morte solutas, ad vitæ æternæ gaudia perducturum. Sciebam, inquit, quod cum in ecclesia numquam defuturi essent falsi fratres, proculdubio per scandala intestina juvarent hostes externos. Sciebam, quod cum in hoc toto seculo numquam defuturi essent mali, quibus bonorum vel sapientia disputantium, vel certantium patientia exerceretur, simul et probaretur; proculdubio semper hic peregrinantem ecclesiam tribulationes et tentamenta manerent. Sed ego sum, qui singulas electorum animas post desudatos in terris agones, cœlesti in perpetuum corona donabo.

Mane mecum, ne timeas, &c.] Manete, inquit, in dilectione mea; ne timeatis eos qui occidunt corpus: si me persecuti sunt, et vos persequentur; sed ubi sum ego, illic et minister meus erit; si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. Hæc proditio simul et percussio Doeck Idumæi, et ipsis Domini apostolorumque temporibus in Juda Iscariote cæterisque falsis fratribus, et in fine mundi in ipso majore cæteris Antichristo potest intelligi, quo modo Psalmus quinquagesimus primus, qui in ejus mentionem canitur, utrique illi hosti non inconvenienter aptatur, dicente titulo, In finem intellectus ipsi David, cum venit Doeck Idumæus, et annuntiavit Sauli, et dixit: Ecce David in domo Abimelech; ubi non ob aliud intellectus ipsi David in capite ponitur, quam ut significetur intellexisse David inter ærumnas quas patiebatur innocens, quid contra verum David de suo semine nasciturum esset nequitia machinatura pravorum. Venit enim glorians in malitia, potens iniquitate, tota die injustitiam cogitans; et cætera, quæ in Psalmo subjunxit. Qui hæc futura per Spiritum intellexit, peccatorum et ponderibus gravatus, et pœnis gravandus Judas, annuntiavit Judæis, et dixit: Ecce Jesus in hortum montis Oliveti solet frequenter cum discipulis suis. Nam de ultima tribulatione quomodo titulus hic accipi debeat, ex his, quæ supra disputata sunt, apertissime lucet. Verum quia sermonem in longum duximus, tertiumque in expositionem beati Samuelis

secundo et primo prolixiorum dictavimus librum, et huic cum triumphatorum martyrio sacerdotum finem imponendum, aliquantumque censuimus ob reparandas silentio vires, a labore cessandum.

LIBER QUARTUS.

PROCEMIUM.

TERTIO in beatum Samuelem completo volumine, putabam me aliquandiu reparata per quietem meditandi vel scribendi voluptate, sic demum ad inchoationem quarti manum esse missurum. Verum hæc eadem mihi quies, si tamen quies dicenda est inopinata mentis anxietas, prolixior multo quam decreveram, nova circumstantium rerum mutatione provenit, maxime discessu abbatis mei reverendissimi, qui post longam monasterialis curæ observantiam, subitus Romam adire, atque inter loca beatorum apostolorum ac martyrum Christi corporibus sacra, extremum senex habitum reddere disponendo, non parva commissorum sibi animos, et eo majore, quo improvisa conturbatione stupefecit. Sed qui Moysi longævo ab humanis rebus tollendo Jesum Nave in ducatum, qui Eleazarum in sacerdotium Aaron patri substituit, ipse provecto ætate Ceolfrido, ad beatorum apostolorum limina sancta properanti, Huetbertum juvenem, cui amor studiumque pietatis jam olim Eusebii cognomen indidit, ad regendas sacerdotio ducatuque spirituali fidelium animas abbatis vice substituit. Ejusdemque substitutionis gradum post electionem fraternali, sua per tuum, dilectissime Antistes, officium benedictione confirmavi. Redeunte temporum statu tranquilliore, redit et mihi otium pariter ac delectatio mirabilia scripturæ sanctæ tota anima, solerti intentione scrutandi. Igitur quartum in Samuelem allegoricæ expositionis libellum, a victoria beati David, qua salvavit habitatores Ceilæ, atque ab oppugnantium Philistinorum irruptione defendit, cum tuis, amantissime pontificum, orationibus incipiens,

quicquid, illo reserante qui habet clavem David, potuero, mysticum legentibus communicare curabo.

IN CAP. XXIII.

CAP. I. *Et nuntiaverunt David dicentes : Ecce Philistiim oppugnant Ceila, &c. usque ad id quod scriptum est : Quærebat tamen eum Saul cunctis diebus, &c.]* Hæc lectio sub typo virorum Ceilæ, per David quidem ab hoste salvatorum, sed eundem David mox hosti tradere paratorum, notat eorum levitatem, qui verbum audiunt, et continuo cum gaudio accipiunt illud; non habent autem in se radicem, sed sunt temporales; facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizantur. Nuntia-verunt igitur David, qui noverant Philisteos oppugnare Ceilam; fugatisque intra muros incolis omnibus, areas quæ foris forte reperiri poterant, eorum vastatione diripi. Nuntiant electi Christo veraciter manu forti, non eum quasi nescium rerum humanarum loquendo instruantes, sed ad eum quasi misericordem miserorum pericula supplicando referentes; cum viderint vel unam quamlibet animam, vel multarum simul turbam animarum, sive vitiorum fascibus aggravatam, seu certe gentilibus adhuc ritibus mancipatam, ab immundis spiritibus occupari; et si quid naturaliter insitæ virtutis, ac velut salutiferi germinis habet, totum hoc nimirum, quia foris inventum, hoc est pro solis mundialibus est commodis actitatum, eorum improbitate deprædari. Nuntiant enim hæc intellectuali David, qui, communi humanitatis miseria contemplata, contra regnum immundorum spirituum queruntur et exorant, dicentes: Facti sumus in opprobrium vicinis nostris, derisui et contemptui his qui in circuitu nostro sunt. Usquequo, Domine, irasceris in finem, accendetur velut ignis zelus tuus? Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt; et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. Quia comederunt Jacob, et cætera, usque ad finem Psalmi.

Num vadam et percutiam Philisteos istos? &c.] Quia David pæne semper in scripturis, dum mystice accipitur,

Dominum Christum, sed modo in suis membris, modo in seipso significat; recte intelligitur hoc loco, ubi Dominum an aggredi et vincere hostes debeat, consuluit, ad membrorum, id est, fidelium ejus personam referendus, qui dolentes nonnunquam super cognito a proximis interitu perfidorum, consultis scripturæ divinæ oraculis, quid super his fieri debeat inquirunt. Nam et supra, ubi eidem David Ceilam a Philisteis oppugnari nuntiatur, potest non immerito signari fideles quosque sæpissime perfectioribus æque Christi fidelibus ea tentationum pericula in mundo, quibus ipsi devincendis sufficere se non posse perspiciunt, ostendere. Qui nimirum perfectiores ac manu fortiores ecclesiarum magistri, perscrutatis mox scripturarum testimoniis, miserendum subveniendumque oppressis, et refracto malignorum spirituum conatu, catervam diutina tentatione laborantium, inveniunt esse salvandam; sed infirmioribus sæpe pro imminente persecutione paventibus, rursus divinorum eloquiorum lectio consulta, non timendos eos qui occidunt corpus, sed surgendum a torpore recta operando, eundum ad oppressos utilia prædicando, expugnandos oppressores exorcizando, cito responsione manifestat. Sunt enim qui persecutionum turbine incumbente, vix ipsi fidem, qua imbuti sunt, palam profiteri audent; quanto minus et alios ad fidem vocando, vel in fide solidando, adversus agmina spirituum malignorum bellum subire præsumunt? Et quid est typice, viros David ad eum dicere: Ecce nos hic in Judæa consistentes timeamus, quanto magis si ierimus in Ceila adversum agmina Philistinorum? nisi infirmos quosque auditores, præparantibus se ad opus verbi, magistris spiritualibus paventes aperta voce respondere: Ecce nos intra domesticos ecclesiæ parietes confessionem paternæ fidei, quam Judæa significat, libere defendere timeamus; quanto magis, si euntes ad eos qui viam veritatis vel nunquam cognovere, vel cognitam deseruere, verbo salutis instruendos, potestates aerias bello lacessere cœperimus, gravioribus periculis nos patere non ambigimus? Sed horum infirmitatem ac timorem Dominus crebris evangelii sui vocibus erigere, atque ad

deprecandi fiduciam confortare non omittit. Et hoc est quod sequitur: Ego enim tradam Philisteos in manu tua. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.

Abiit David et viri ejus in Ceila, &c.] Abiit Dominus in prædicatoribus suis ad sanandos contritos corde, et pugnavit adversus spiritus mendacii et perfidiæ, patefacta luce veritatis et fidei, et abegit ab eis justa segregatione animas redemptorum, in quibus ipsi pridem erroris freno constrictis quasi superequitanter, suoque has juri ac ditioni mancipientes, aliis efficacius potentiusque diripere, ac sibi subjugare consueverant, et anathematizare faciens eos execratione magna. Sic nimirum salvavit eos, qui nuper horum tentamenta vitantes, suum solliciti flagitavere præsidium. Hæc et ab initio nascentis ecclesiæ sæpe facta, et quotidie per loca fieri, nemo fere est qui dubitet.

Porro eo tempore quo fugiebat Abiathar, &c.] Ephod est, ut supra meminimus, sacerdotale indumentum, quatuor insignissimis auro interlucente coloribus, duobus in utroque humero lapidibus pretiosis, et duodecim patriarcharum nominibus sacrosanctum, quod significandis sublimium virorum sensibus decentissime convenit. Confugientes namque ad Christi gloriam magis magisque prædicandam, hi qui multas pro illo martyrium passis carnificum persecutorumque manus evaserint, sensus et præcordia secum quatuor excellentioribus caritate interfulgente virtutibus sublimia, in adversis et prosperis pretioso discrimine temperata, et præcedentium patrum verbo exemploque docta simul ac munita deferunt. Et bene fugiens ad David ephod secum habito sacerdos non ascendisse, sed descendisse memoratur, juxta illud quod scriptum est: Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Verum quia crescente fidei devotione, crescit et odium perfidorum, superno videlicet agente judicio, ut et integros in fide tentatio examinans clariorem reddat, et eadem simulatores suæ levitatis arguat, recte subjungitur:

Et præcepit Saul omni populo, &c.] Augescente enim statu ecclesiæ, non defuere suis quique temporibus adver-

sarii ; qui patientiam sapientiamque ejus Domino permit-
tente probaturi, gravissimo eam certamine pulsarent ; ip-
sum pariter Dominum in ea et viros ejus, id est, fortes
quosque propugnatores evangelii ejus impia obsidione
capere, ac de medio tollere quærentes ; nec tamen unquam
ad perfida suæ malitiæ vota pervenientes.

*Quod cum rescisset David, quia præpararet ei Saul clam
malum, &c.]* Applicato per Abiathar ephod, David con-
suluit Dominum, si venturus sit ad eversionem Ceilæ Saul,
et si tradituri se cives ejus. Unde datur conjici, quo or-
dine supra Dominum consuluerit, id est, applicata ad se
sacerdotali veste, et sic ex ore sacerdotis Domini respon-
sione quæsita, et hunc fuisse morem consulentium Deum
id temporis, eorum duntaxat qui arcam Domini accedere
nequirent. De hac namque scriptum est : Inde loquar ad
te, de medio scilicet propitiatorii et duorum Cherubim.
At ubi comperit David et superventurum hostem, et in-
fidum sibi hospitæ urbis suffugium, egressus cum viris
suis quasi sexcentis applicatis ad se, huc illucque vagatur
incertus. Sancti quippe, summi videlicet membra regis,
per viros egregiæ virtutis et doctrinæ sanctarum scriptu-
rarum quærunt, quomodo se habeat status ecclesiæ novis-
simis temporibus ; discuntque per scripturas venturum ad
subversionem ejus Judææ gentis imperium ; virosque
Ceilæ, id est, mentis inquietæ, et sibimet, non Creatori
vivere volentes, fidem, qua initiati sunt, ocius esse prodi-
turos. Egredietur Christus a talibus, nec mansionem
apud eos facit. Egrediuntur et doctores spe atque opere
perfecti. Sex quippe opera, centum spem æternorum,
viri perfectionem designant. Deserunt namque tepidos,
ne non servaturis loquendo amplius lædant, in exemplum
historiæ quæ David facta describens adjungit :

Surrexit ergo David, &c.] Væ autem animæ illi, væ civi-
tati, quam sermo Dei relinquens, huc illucque vagatur,
incertus ubi, in cujusve pectore sedem requiemque capes-
sat. Vulpes, inquiens, habent foveas, et volucres cæli
nidos ; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet ;
et hoc est quod alibi dicit : Verumtamen Filius hominis

veniens, putas inveniet fidem in terra? Sane notandum, quod hæc generaliter ad omne tempus ecclesiæ, cui nunquam falsi fratres desunt, sed specialiter ad novissima tempora, quibus amplius abundabunt, possunt typice referri, quorum levitati ac perfidiæ ipsum etiam nomen Ceilæ convenit. Dicitur enim ad fundam jacta, sive suscitans eam, aut tollens sibimet. Et quidem quare anima falsi Christiani instabilis nimirum et erronea ad fundam jacta vocetur, exponit mulier sapiens, quæ in typo ecclesiæ manu forti ac desiderabili suo loquitur dicens: Porro anima inimicorum tuorum rotabitur in impetu et circulo fundæ. Cur autem infideliter fidelis suscitans eam, haud dubium quin persecutionem, recte nuncupetur, probat ille traditor, qui de numero discipulorum Christi, numero additus persequentium, hactenus in ecclesia suæ pravitatis hæredes habere non desistit. Porro tollens sibimet, qua ratione dicatur, manifestant qui scientiam fidei sibi specialiter usurpantes, ab unitate catholica se segregare non timent.

Nuntiatum est Sauli, quod fugisset David de Ceila, &c.] Dissimulant hostes fidei eos persecutionibus onerare, quos sponte fidem deserere cernunt. Sed et ipse adversarius antiquus acrioribus tentationum flagris fatigat eos, quos sibi fortes fide et actione repugnare contuetur; aut quos vel inertes in fide, vel prorsus infideles sive apostatas videt, hos quasi proprios, et sibi per omnia subjectos, quieto jure possidere contentius, nullis sæpe, vel certe rarioribus iræ, superbix, fornicationis, et invidiæ, cæterarumque talium passionum tentamentis infestat.

Morabatur autem David in deserto, &c.] Dimissis Christus his qui fidem verbo tenus suscipiunt, moratur potius in eorum pectoribus firmissimis, qui in ariditate seculi præsentis sitiunt ad Deum fontem vivum, quando veniant et appareant ante faciem Domini. Manet libenter in eis, quorum cor excelsum illecebris mundi remotum, et felici solitudine secretum, in defectivo gaudet germine ac flore virtutum. Ziph namque flos sive germen interpretatur.

Quærebat tamen eum Saul cunctis diebus, &c.] Ab initio

nascentis usque in finem, et impii Christum piorum cordibus auferre satagunt, et ipse pios ne unquam ab impiis expugnentur, defendit; cum quibus se mansurum promisit omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et alibi: Cum transieris, inquit, per aquas, tecum ero, et flumina non operient te.

CAP. II. *Et vidit David, quod egressus esset Saul, &c.* usque ad id quod scriptum est: *Propter hoc vocaverunt locum illum petram dividentem.*] Hæc lectio mystice signat, persequentibus ecclesiam perfidis, quanta devotione socios Christi fideles, quanta sub Deo fratres impietate fidei adversarios adjuvent, quo denique miraculo suos Christus ab ipso nonnunquam mortis articulo pius redemptor eripiat. Et vidit, inquit, David, quod egressus esset Saul, ut quæreret animam ejus.

Porro David erat in deserto Ziph in sylva.] Vidit Dominus, cujus oculis nuda et aperta sunt omnia, quod egressus esset ab interna sui custodia cœtus perfidorum, ut quæreret persequens ecclesiam fidelium ejus, quorum est cor et anima una. In deserto porro ipse manebat, in ecclesia de gentibus assumpta, quæ pectora virtutum variantium germine gravida quasi ligna solet generare fructifera; de quibus Psalmista ædificandam post captivitatem domum remissionis et vitæ decantans: Tunc, inquit, exultabunt omnia ligna sylvarum ante faciem Domini, quoniam venit. Quæ nimirum ligna late fructificantis ecclesiæ, tanto altius bonorum operum flore sive germine (utrumque enim Ziph interpretari dicitur) spiritualiter fœcundata præeminent, quanto hujus mundi studiosius gaudia cuncta deserunt.

Et surrexit Jonathan filius Saul, et abiit ad David, &c.] Et proficiens inter adversa persecutionum columbinus et simplex electorum animus, de ipso sæpe persequentium numero ad fidei gratiam vocatus, virtutum crescentium passibus appropriavit ad Christum, et confortavit operarios, id est, doctores verbi ejus, in divino semper in opportunitatibus adfuturo præsidio.

Dixitque ei: Ne timeas, &c.] Etsi falsam Jonathas sen-

tentiam de se ipso sub David regnatura protulit nescius, utpote homo, fati sortisque futuræ; verumtamen juxta mysticos sensus Christi et ecclesiæ gaudia pandit. Verum regno illi inviolabili, ad quod et ipse pertinet, testimonium perhibuit, asserendo hostes non esse timendos, qui ad extinguendum fidei et veritatis imperium nequaquam perungere possint, immo et ipsum, cujus multiplicabatur imperium, pacisque non erit finis, super electos angelos atque homines perpetuo regnatura; et eos qui fideliter illum totoque ex corde dilexerint, proximos illi per omnia in ejusdem regni arce futuros. Prostratis et devictis eorum inimicis Christi quoque pedibus, et ejus imperio prorsus subjectis, dicente Paulo: Oportet illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus ejus; novissimis autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus ejus: cum autem dicat, Omnia subjecta sunt ei; sine dubio præter eum qui subiecit sibi omnia, hinc perspicuum est, quæ ab ipso desciverunt potestates, inanes et vacuas Christum redditurum, præfixurumque trophæa in victore signum contra salutis nostræ æmulos, quos longe ante jam sua morte devixerat; sicut scriptum est, Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit eisdem, ut per mortem suam ipse destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum. Textus: Sic percussit; et cætera.

Percussit igitur uterque fœdus coram Domino, &c.] Percutiunt invicem fœdus Dominus et fideles, ut ipsi videlicet sequantur eum, et ille vitam æternam det eis; et hoc coram ipso divinitatis conspectu, in cujus fide nos vivere jubet, et ad quam videndam nos suspirare suadet, adjuvat. Manetque Dominus in ecclesia multiplici populorum nemore condensa, omnibus diebus ad consummationem seculi. Singuli autem fidelium, peracto orationis vel exhortationis, vel alterius cujuslibet oblatae Domino devotionis officio, revertuntur ad conscientiam suam, quatenus ab exteriori actione vacantes, licentius se ad tempus in cunctis quæ acta a se vel agenda sunt pensent, liberius ab his quæ male acta sunt purgent, perfectius ad ea quæ bene agenda

sunt accingant; tales siquidem scientes dicere cum propheta: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam? merito etiam cum Jonathan columbæ donum vocari, immo et cum apostolo Petro filii columbæ possunt cognominari.

Ascenderunt autem Ziphei ad Saul in Gabaa, &c.] Ascendunt sæpe falsi fratres, dimisso suarum germine ac flore virtutum, ad superbos fidei hostes contra ecclesiam juvandos, et detestantes simplicitatem fidelium, quodammodo persecutoribus dicunt: Nonne Christus habitat apud nos per fidem in cordibus gentium tutissimis? Nec vacat quod dicitur in colle Hachilæ, id est, suscipientis eam. Ubi enim putandum est gratius manere spiritum Christi, quam in celsitudine mentis firmiter suam fidem suscipientis? quæ est ad dexteram deserti; quia propter dexteriora, id est, æternæ vitæ gaudia, mundi pompam deserit. Nam qui temporalis et terrenæ mercedis intuitu seculares declinat illecebras, non ad dexteram deserti, sed ad lævam potius divertisse dicendus est, ubi non desiderabilis rex noster, sed hostis consuevit habitare detestabilis. Et hæc omnia Sauli dicunt Ziphei, cum vel mysteria fidei, vel ipsos ejus cultores aliqui falso fideles apertis persecutoribus produnt, animoque perverso, a quibus fidei agnitione distant, ejusdem fidei odio concordant; et quo interius arcana Christi, quasi David latibula cognoverunt, eo nequius illos qui deforis ecclesiam expugnare moliuntur, adjuvant.

Dixitque Saul: Benedicti vos a Domino, &c.] Benedictionem sibi Judæis suisque fautoribus promittunt a Domino futuram, cum æmulationem Dei habentes, sed non secundum scientiam, nomen Jesu Christi Filii Dei, vel odii insequuntur vel armis. Et sicut alibi de eis eorumque complicitibus, ait Dominus: Quia venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Sed vae benedictionibus eorum, qui insidias explorantes contra ecclesiam, vel saltem contra unumquodlibet ecclesiæ membrum, ut scandalizent aliquem de pusillis Christi, vicem persequentium dolere probantur. Vae his qui ad florem illum de radice Jesse ascendentem nomine tenus

pertingentes, tota jam mentis intentione arescentia, citoque pereuntia præsentis vitæ commoda quærunt; illius benedictionis obliti, qui ab omnibus spectanda et speranda est; de qua scriptum est, Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. Utrosque autem benedicens, benedixit omnes timentes Dominum. Quæris, Quos utrosque? Respondetur, pusillos cum magis, hoc est, domum Israel cum domo Aaron; eos utique qui ex ipsa gente crediderunt in Salvatorem Jesum, quia non in omnibus illis bene placuit Deo; sed si quidem illorum non crediderunt, numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit? absit. Neque enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed sicut scriptum est, Reliquiæ salvæne factæ sunt. Quo Esaiæ oraculo Judæorum nonnulli sic hanc cœlestem benedictionem consecuturi prædicuntur, ut eorum major pars sit excæcata; quorum typum et figuram prætulit Saul a Deo reprobatus, et in eorum locum suffecti fuere gentiles: accesserunt enim oves, quæ non erant de hoc ovili, ut fieret unus grex et unus pastor; accessit fides omnium gentium, et crevit numerus non solum sapientum antistitum, sed etiam obedientium populorum; quibus Dei benedictiones non paucae sunt repromissæ, sicut dictum est: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo; benedixit autem nos Deus, non in una benedictione, sed in cunctis. Non quo omnes omnia consequamur, sed dum singuli vel singulas vel plures habemus ex omnibus, omnes per singulas possideamus. Et non in terrenis benedictionibus, Judæorum instar, de quibus dixit Esaias: Si audieritis me, bona terræ comedetis; sed in spiritualibus. Sunt quippe terrenæ benedictiones, habere quempiam liberos; affluere opibus, honore et sanitate gaudere; quæ terreant benedictio usque ad irrationabilia jumenta descendit, dictum est quippe de illis: Benedixit eis Dominus, et dixit: Crescite et multiplicamini, et replete terram. Spirituales vero benedictiones in cœlestibus sunt, quia terra benedictionem non capit spiritualement. Siquidem

et benedictiones illæ quæ in Levitico, Dei præcepta servantibus promittuntur; verbi causa, externis gentibus fœnerare, plena esse horrea frumentis, benedictos esse in urbibus, benedictos in agris; et his similia, non videmus expleta in prophetis; qui in milotis et in pellibus caprinis erraverunt, egentes, angustiat, afflicti; quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et cavernis terræ. Spiritualiter ergo accipienda sunt omnia; et spiritualia non in terrenis locis, sed in cœlestibus expectanda.

Quod si etiam in terra se abstruserit, &c.] Terra est fructifera fidei operibus, mens electorum; quam visitante et inebriante Deo, ac multiplicante, perscrutari eam jactat superbissimus perscrutator; quia non solum in publico operis sive confessionis, sed et in ipso fidei et dilectionis intimæ secreto suis cultoribus Christum tollere possit. Quod si etiam, inquit, in terra se abstruserit, perscrutabor eum in millibus Juda. Ac si patenter dicat: Quod si ad tantam paucitatem sive paupertatem Christianorum populus per nos minoratus devenerit, ut subtracta fiducia prædicandi, sua solennia celebrandi, palam conventicula cogendi, saltem quod Christiani sint profitendi, vix in ipsis pectorum latebris Christum quasi abditum colere præsumpserint; et illinc eum paulatim abundante persequentium simul et explorantium copia, exterminare satagam. Sunt mihi namque innumera Juda, id est divinæ laudationis sive confessionis agmina, quibus universa eorum qui aliter sapuerint, temere cœpta facile restinguam. Quod etiam simpliciter accipi potest, quia nonnunquam Christiani et de cryptis ac latebris extracti, ad mortem sint pro Christo suscipiendam protrahi.

At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul.] Recte insidiantes David Ziphei ante Saul dicuntur abiisse in Ziph, quia nimirum schismatici vel hæretici, quo vicinius Judæis aut paganis, utpote intus admissi, eo nequius, et quasi priores ecclesiæ fructum deflorant. Quod et temporibus Antichristi Judæis majorem cæteris persecutionem moventibus, in ecclesia maxime futurum, et quotidie factum

utinam nesciremus. Denique Judas quo interius susceptus est, quo dux et notus Domini effectus, simul cum illo dulces capiebat cibos, eo potentius contra eum levavit calcaneum suum.

David autem et viri ejus erant in deserto Maon, &c.] Maon interpretatur habitaculum, Jesimuth adducens mortem. Plerumque autem fideles Christo duce potiti æternam gaudent patriam sitire, quod inaquosa deserti loca significant, supernæ beatitudinis ardent habitatione suspirare, quod vocabulum Maon, id est Hab insinuat, æternam norunt vitam de illata pro Deo morte sperare, quod dextra Jesimuth figuraliter exprimit. Sed necdum vastos terrenarum cogitationum perfecte campos transcendere possunt. At ubi turbo persecutionis ingruerit, mox totam se mens abjectis mundi hujus omnibus ad munitissimam fidei petram humiliata recolligit, statutisque super hanc petram pedibus, ac directis gressibus dulcius jam in cœlestibus animo spatari, et canticum novæ spei ac lætitiæ ardentius dicere flagrat, quod est post arreptum petræ præsidium David et socios ejus versari in deserto Maon. Idem quippe desertum Maon, idem habitaculi, non solum desiderium perpetuæ mansionis propter exusta calore ardua designat; sed et propter hoc quod desertum, a deserendo nomen accepit, ipsam supernæ quietis habitationem, quam dudum homo deserunt, indicat. Denique in evangelii parabola, Pastor bonus, relictis in deserto nonaginta novem ovibus, vadit quærere unam quæ erraverat. In quo nimirum deserto David duce versatur, qui Christi gratia præditi dicere possunt: Nostra autem conversatio in cœlis est.

Quod cum audisset Saul, persecutus est David, &c.] Hæc ad Judæum persecutorem specialiter respiciunt, qui, audita fide et devotione credentium, persequitur eos in terris, qui tota mentis intentione cœlos aspectent, credens ipse Christum in carne venturum, quem illi jam venisse didicerant. Hoc est enim Saulum ad latus montis ex parte una incedere, David autem et viros ejus in latere montis ex parte altera mansisse; hos a Christo vacuos, quasi ad

Christum adhuc incarnandum spe perversa properare ; illos auctore Christi gratia jamdudum sacramenta fidei Christianæ, quibus salvarentur, accepisse. Ipse est enim mons domus Domini, præparatus in vertice montium, super quem civitas posita non potest abscondi. Nec mirum, si desperent se carnaliter hostes evadere posse, quibus non est dictum : Nolite timere, quia non occide- mini ab inimicis ; sed, Nolite, inquit, timere eos qui occi- dunt corpus, animam autem non possunt occidere. Qui tamen nonnunquam desperati, et ad præsens eruuntur ab inimicis, sicut pueri tres de fornace, Daniel de lacu leonum, sicut Paulus et Silas, et ipse apostolorum prin- ceptus ; sed et alibi, omnes simul apostoli de carcere ; sicut denique multi deinceps martyrum magnæ in Christo et ecclesia laudis et gloriæ. Unde recte subjungitur :

Itaque Saul et viri ejus in modum coronæ cingebant David, &c.] Protegente namque suos fideles Domino Salvatore, sæpissime qui propter timorem Dei noluerant, humanæ tamen pacis aut commodi alicujus intuitu compulsi sunt ab eorum laceratione quiescere. Propter hoc rectissime fides Christi, super quam ædificata ejus ecclesia, portis inferi prævalet, petra dividens appellatur, quia et suos plerumque desperatos in præsentī mirifice defendit, et in futuro sperantes a conturbatione hominum perpetua remuneratione discernit. Verum hæc sive modernis temporibus acta, seu futuris sub Antichristo crediderimus agenda, videat lector, nec sine lachrymis rem lachrymis dignam contempletur, quantum ecclesiæ status ad pejora quotidie, vel, ut mitius dicam, ad infirmioragerenda devolvatur. Nobe civitas propter susceptum David cum suis omnibus marty- rium passa est, quod est terram bonam fructum per pa- tientiam reddere. Ceila cum suis civibus per David ab hoste salvata, imminente persecutionis articulo, salvatorem suum, quia prodere non timuit, amisit ; et hoc est audi- tum verbi semen cum gaudio suscipere ; facta autem tribu- latione propter verbum, continuo scandalizari. Ziphei morantem prope David comperientes, non solum non ad se invitare, sed et sponte prodere ; nec quidem propter peri-

culum vitandum, verum propter amicitiam Saulis nanciscendam, vias ejus explorare, et gressus evertere ac supplantare meditantur; et hi sunt, qui juxta memoratam Domini parabolam audiunt quidem verbum, sed sollicitudo seculi istius et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Neque hæc ita prosequutus sum, quasi non et hodie multos existere, multos semper extituros perfectos in fide et veritate crediderim; sed quod maxima in parte viderim jamjamque instare tempora quæ olim prædicta sunt, in quibus, abundante iniquitate, refrigescat caritas multorum. Hujus lectionis et Zipheorum prodicionis meminit quinquagesimi tertii Psalmi titulus, ita se habens: In finem, in carminibus, intellectus David, cum venerunt Ziphei, et dixerunt ad Saul: Nonne ecce David absconditus est apud nos? Quem ut breviter exponam, In finem, in Christi personam Psalmum dictum significat. Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti. In carminibus, in magna angustia, licet Psalmistæ lætitia eundem canticum declarat juxta eum qui dixit: Sed et gloriamur in tribulationibus. Semper enim, ni fallor, Psalmi qui in carminibus inscribuntur, exultationem canentis inter adversa denuntiant. Intellectus David, ostendit illum David angoribus obsessum, sed et inopinate liberatum, intellexisse quod corpus veri David, cujus et ipse membrum erat, esset ab iniquis passurum, quanta sui gratia Redemptoris, et ad præsens sæpe liberandum, et semper coronandum in futuro. Quod autem in ejusdem Psalmi capite dicitur: Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua libera me; hoc est, quod in hac lectione David refugium petreæ petit. Et hæc propter auspiciū ereptionis petra dividens appellatur. Bibebant enim patres de spiritali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus.

IN CAP. XXIV.

CAP. III. *Ascendit ergo David inde, &c., usque ad id quod scriptum est: Consurgens autem David descendit in desertum Pharan.*] In hac lectione Dominus absconsa a sapi-

entibus et prudentibus sua dona parvulis revelat; mortis claustra subiens, mox eadem resurgendo destruit; Judæos, adempto ex parte regno carnali, per discipulos ad pœnitentiam vocat. Nec mora deficiente legis umbra, desertis diu ferisque gentium cordibus in veritate evangelii colendus infertur. Fugiens namque David insidias Saulis, et infirma Zipheorum præsidia deserens, ascendit et habitat in locis tutissimis Engaddi, quæ interpretatur, Fons hœdi. Fugiens Dominus superba non credentium Judæorum præcordia, dimittens et ea quæ cœptos virtutum flores ultro relinquere non dubitant, ascendit ad quasi superiora, et inhabitat corda humilium spiritu; quæ confessa jam suæ scelera fœditatis vivifico fonte Salvatoris abluerant, ut sic de hœdis in agnos felici mutatione transirent. Meminit hujus loci ecclesia, in Canticis Canticorum loquens: Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Videlicet aperte dicens: Quia sicut botrus insulæ Cypri cæteris esse præstaptior, ita gratiæ mei Redemptoris incomparabili studiorum spiritualium ardore mentem solet debriare quam cœperit. Et hoc in illis solum populis, qui in remissionem peccatorum fonte baptismatis innovati, fructifera bonæ actionis norunt gaudia propagare. Vineas autem Engaddi, balsami, cujus locus ille ferax est, arbores nuncupat. Quarum cortice inciso destillans humor ille, lachrymis pulcher rorantibus, et chrismati conficiendo aptissimus, quam virtutibus significandis sit accommodus, manifestissime liquet.

Cumque reversus esset Saul, &c.] A persequendo Philisteos Saul repente ad investigandum David, occidendumque sinistra mente revocatur; a justo, quo hostibus obviabat, ad injustum, quo et civem feriat, certamen arma convertit. Sic nimirum Judæi increduli, dum verbo scripturæ sanctæ præditi, nonnulla sæpe contra idola, variosque gentium disputando certant errores, repente miseri contra Christum Christianamque religionem verborum infidelium jacula retorquent. Dumque eum cognoverint publicanos et peccatores per undæ salutaris ablutionem purgatos, atque ab illecebris seculi jam secretos ad se admisisse, quod est

typice David in deserto Engaddi manere; abscondunt statim tendiculas contra insontem frustra, deglutire quærentes eum, sicut infernus viventem, et integrum quasi descendentem in lacum. Unde apte subjungitur:

Assumens autem Saul tria millia electorum virorum, &c.] Sicut in bono ternarius numerus certi mysterii gratia poni consuevit, eos nimirum designans, qui vel Sanctæ Trinitatis confessione gloriosi, vel fide, spe, et caritate devoti, vel cogitatione, locutione, et actione sunt perfecti, vel aliquid hujusmodi; ita et in malo exercitu cum ponitur, illos non immerito denuntiat, qui his per omnia probantur agere contraria. Ideoque in hoc loco tria millia armatorum, cum quibus Saul ad persequendum David et viros ejus egreditur; illi sunt mystice accipiendi, qui triformi acie adversus Dominum et adversus Christum ejus, inania meditantes, id est, abeuntes in consilio impiorum, et in via peccatorum stantes, et in cathedra pestilentiæ sedentes, cuncta beato viro gessere contraria; illi videlicet, cujus in lege Domini voluntas, et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Pergit autem ad investigandum David Saul, etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus perviæ sunt, cum deceptionis insidiarumque laqueos tendit Judæorum regnum Domino; in summis etiam dictis ejus, quæ perfectis solum auditoribus vix capacia restant. Ibices namque, quæ sunt parva quadrupedia, nec nisi in petris manere ac parere norunt, et si quando etiam de altis saxorum cacuminibus ruunt, in suis se cornibus illæsa suscipiunt, humiles verbi Dei signant auditores, qui quanto minoris se meriti, sapientiæ, et virtutis conspiciunt, tanto magis fortia sanctarum scripturarum præsidia, in quibus mente habitare, ac boni operis fœtus ponere debeant, quasi petrarum ibices refugia quærunt, et quicquid eis ruinæ temporalis accesserit, in testamentis eloquiorum cœlestium se sustentantes, quasi cornuum suorum exceptione salvantur. Meminit hujus animantis Dominus, et quam non contemnenda sit ejus figura, signavit ad beatum Job mystice loquens: Numquid nosti tempus partus ibicum in petris?

Et venit ad caulas quoque ovium, &c.] Inter persequendum

Judæa pastorem magnum ovium Dominum nostrum Jesum Christum, ad conventicula quoque fidelium ejus discipulorum, qui se sævientibus quasi lupis oves offerebant, impetum nefandæ quæstionis protelavit, si forte vel in ipsis aliquid unde magistrum reprehendere posset, inveniret. Unde illud: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet in sabbatis, et cætera.

Eratque ibi spelunca, &c.] Spelunca hæc Dominici est figura monumenti, cujus ostium ingressus est Saul, ut purgaret ventrem, cum proceres regni Judæorum abeuntes a Pilato, munierunt sepulchrum, signantes lapidem cum custodibus, ut auctori vitæ quasi resurrectionis iter occludere nitendo, diu conceptum intrinsecus decoctumque jam suæ perfidiæ mentis fœtorem foras cunctis ostenderent. Porro Dominus in interiore parte sepulchri conditus latebat, latebant et viri ejus, id est, fortes eo tempore, fortiores futuri discipuli ejus, qui ubicunque Hierosolymitanæ civitatis tunc temporis erant corpore; constat prorsus, quia tota mentis intentione ac desiderio sedem tenebant monumenti, ubi solum quem diligebant, sepultum jacere dolebant. Et quidem latebant in spelunca, quia quid devotionis et amoris erga injuste occisum haberent, eos qui occiderant, omnimode scire nolebant. Vel certe viros David cum eo latuisse in spelunca, immo etiam cum eo resurrexisse ac processisse de spelunca, juxta illud intelligendum apostoli: Quia vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Et sicut præmisit, dicens: Quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.

Et dixerunt servi David ad eum: Ecce dies, &c.] Dixerunt Christo discipuli sui carnales, adhuc et animi servilis, cum crucifixi potentiam, et crucifigentium vāsaniā cernerent: Ecce adest tempus, de quo locutus est Deus Pater ad te, per os sanctorum suorum a seculo prophe-

tarum, positurum se omnes inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Hæc autem animo toto, tametsi non verbo, dicebant, quicunque illorum perire cupiebant eos, qui, latrone dimisso, Salvatorem morte damnarent; quia probatum est in eo qui auriculam servo principis sacerdotum abscidit, nolens Dominum calicem, quem Pater dedit, bibere. Probatum in eis qui ignem de cœlo super impios descendere quærebant, nescientes cujus spiritus essent; quia Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. At ille congruo suæ pietatis moderamine non occidit funditus improbos, sed regni illis habitum, haud parva ex parte subtraxit; ut vel sic confusi, ad agnitionem suæ dementiæ, correctionemque venirent.

Post hæc percussit David cor suum, &c.] Dolebat Dominus humanam gentem, de qua carnem suscepit, miserationis affectu, quod exigentibus illius meritis demere cogeretur ei regalis quidpiam ornatus, malens hanc servata lege divina regnum hic, et in futuro seculo semper habere perpetuum. Denique videns civitatem peccatricem, flevit super illam dicens: Quia si cognovisses et tu, et cætera. Quibus abscisionem regni detestabilis, quam divina distractione justus futuram decernebat, humana pius miseratione deflebat.

Dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus, &c.] Duas maxime ob causas David manum ab occidendo Saul, quamvis se inimicissime persequente, continuisse declaratur; quia videlicet eum et Dominum suum, et regali meminit chrismate perunctum. Ubi primo regnum vel unguentum, quod et ipsum Dominici semper videlicet inviolabilis regni ac spiritualis unguenti noverat prætendere figuram, digno veneratur honore. Deinde etiam nos moralibus instituit disciplinis, ne præpositos nobis, eos maxime qui sacris ordinibus insigniti sunt, quamvis nos injuste persequentes, verbi austerioris ense fœdare, et vel ultimæ superflue actionis eorum quasi fimbriam vituperando decerpere præsumamus. Sed et si forte nos tale aliquid incautius egisse contigerit, mox dolendo cor percutere, et temerarium admissum studeamus pœnitendo corri-

gere. Verum juxta cœptæ explanationis ordinem, qua Saul Judaicum populum sive regnum, David vero Christum significare diximus, possumus intelligere, quod eundem populum sive imperium Dominum suum vocaverit Christus, eo quod ex illo formam servi sumere dignatus sit: Christum vero Domini, quod ei præ cæteris gentibus antiquitus gratiæ spiritualis unctionem contulerit. Ideoque noluerit in eum mittere manum, qua funditus perderet iniquos; sed quasi chlamyde detruncata regali dispartitus sit eos a terra, et supplantaverit eos in vita ipsorum. Et sicut alius Psalmus ait: Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, et destrue eos, protector meus, Domine.

Et confregit David viros suos sermonibus, &c.] Et confregit Dominus discipulorum suorum austeritatem, qua impios perire desiderabant, dicendo: Nolite judicare, et non judicabimini. Nolite condemnare, et non condemnabimini. Et alibi: Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum; cæteraque hujusmodi, et non permisit eos, ut vindictam mox delinquentium, sed vitam potius amarent correctorum.

Porro Saul exsurgens de spelunca, &c.] Surgentes Dominici monumenti custodes, qui advenientis angeli timore prostrati, et facti fuerant velut mortui, ac fugientes a monumento, nihilominus cœpta contra Dominum pravæ conjurationis itinera peragebant, dicendo venisse discipulos ejus nocte, et furatos esse eum, illis dormientibus. Quod etiam de illis qui custodes monumento adhibuere, potest recte intelligi; qui etsi servando monumento Domini gementes confusique discesserint, non tamen a persequendo fidem illius gressum propositi sævientis averterunt. Quibus utrisque a monumenti observantia deturbatis, et ipse Dominus suæ resurrectionis, quam occulte induerat, gloriam suis paulatim revelare non tardavit. Atque hujus jam confirmata ac prædocta veritate, mox per eosdem clamore liberæ prædicationis intonans, aversos a se suos persecutores, benigne ad pœnitendi remedium, suique revocabat amorem. Quos dum primis humanitatis

ac pietatis sibi reconciliaret alloquiis, nonnullos eorum post se respicere, id est, commissi in Deum sceleris pœnitere perdocuit.

Et inclinans se David pronus in terram adoravit, &c.] Et pronum pietatis suæ pectus Salvator ad compatiendum subveniendumque terrenis infirmisque cordibus, per ministros sui sermonis ostendens, primus ipse exempla adorandi et reconciliandi Deo his qui illum jamdudum offenderant, exhibuit. Dixitque ad populum Judæorum per evangelii præcones: Quare audis sermones humana sapientium, Scribarum, et Pharisæorum loquentium: Jesus quærit malum adversum te; si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum et locum et gentem. Ecce in tempore meæ passionis tot miraculis apparentibus, viderunt quicumque vera videre potuerunt in te, quod tradiderit te Dominus in potestate mea, cum ad unam mansuetissimam meæ responsionis vocem qua dixi, Ego sum; tanta armatorum manus tremefacta corruit, cum me crucifixo insolita cœlum totum meridie caligo tenebrarum obtexit; me spiritum exhalante, terra tota commota, petraë conscissæ, monumenta aperta, et innumera mortuorum sunt excitata cadavera. Meæ denique resurrectionis teste angelo apparente, æque et terræmotus factus immensus, et tui sunt exterritis ac mortuis assimilati custodes. Et quidem cogitavi, ut si non pœniteres, occiderem te; sed pepercit tibi patienter agendo meæ miserationis respectus, malens te acta pœnitentia veniam salutemque mereri. Dixi enim: Non percutiam funditus, auferamque de medio gentem, quamvis peccatricem, et inimicam mihi, ex qua habitum servi, in quo totum mundum lucrifacerem, suscepi; quamque in patribus olim divina largitio singularis gratiæ benedictione perfudit.

Quin potius, pater mi, vide, &c.] Quin potius, inquit Dominus, popule mi, ex quo ad confirmandas promissiones patrum ut Filius hominis vocarer, et essem, ne me incarnari non piguit. Vide et cognosce terminum regalis habitus tui in potestate mea; quoniam cum præciderem

summitatem regni tui terrestris, multos ab ejus defensione, quæ per arma, lites, et bella geritur, ad fidei et religionis meæ simplicitatem vocando, multos ob reatum perfidiæ in manus hostium dando, nolui manum in te apertæ ultionis extendere. Animadvertite et vide, quoniam non est in opere meo quicquam mali vel iniquitatis, meque illum esse cognosce, de quo propheta testatur: Qui peccatum, inquit, non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Quis enim ex vobis arguet me de peccato, qui mei nominis memoriam de terra viventium eradere insidiando conamini?

Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? &c.] Israel, vir videns Deum, interpretatur. Quem ergo persequeris, inquit, popule, qui ad videndam divinæ claritatis gloriam prior cæteris nationibus electus es? Quem persequeris? Illumne magnum ac vigilantissimum ovium sanctarum custodem, quem morti tradere non dubitasti, etiam post mortem sequi odiendo non desistis? Eum qui humanitatis habitu modicus, sed resurrectionis saltu velocissimus, tuis inter captandum manibus elapsus est, jam de cœlo intonantem denuo te apprehendere posse stultus arbitraris? Et quidem ego non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet. Non absurdum videatur cuiquam, canem mortuum vel pulicem Domini gestare figuram; cum et ipse alibi propter fragilitatem carnis, quam sine semine virili, virginea carne suscepit, dicat de se: Ego autem sum vermis, et non homo. Et propter resurrectionis gloriam, quam subito et citissime de morte ad vitam quasi saltu peregit: Et excussus sum, inquit, sicut locusta.

Et levavit Saul vocem suam, et flevit, &c.] Et docente per apostolos Domino, levavit populus Judæorum in eis qui erant prædestinati ad vitam æternam, vocem suam in confessionem fidei, quam dudum negando in infima depresserat, et prisci contagia reatus dignis pœnitentiæ fletibus affluendo deterisit, confitens Domini justitiam pariter et bonitatem; necnon et suæ commemorans errata malitiæ, quod ipse quidem totius auctorem bonitatis morti ferox tradiderit: ille autem morti datus injuste, cum sit omni-

potens, mortificatores ad vitam reservare, quam perdere maluerit.

Et nunc quia scio quod certissime regnaturus sis, &c.] Vox hæc pœnitentis est populi Judæorum, et a Christo quem recognovit salutis aditum quærentis. Et nunc quia scio certissime, quod tu sis ille de quo dictum est: Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis, habens in ditione tua regnum illud, in quo mundi corde Deum sine ullo beatitudinis fine videbunt; confirma quæso fidem quam donasti tuorum largitione sacramentorum, tuisque donis cœlestibus ipsam in me fidem augmenta, quatenus, accepto pignore Spiritus, fiduciam habere queam, quod progenitam ex meo corde stirpem operum post absolutiorem corporis, ab æterno salves interitu. Neque auferas nomen meum de domo supernæ habitationis, quam patribus meis, qui te per legem fideliter et amanter expectavere venturum, donare digneris. Hæc autem et hujusmodi confessionis verba fundentibus nonnullis Judæorum, annuit Dominus juste illorum petitioni, et imbutos evangelii sacramentis, de catechumenis eos et competentibus fecit esse fideles.

Abiit ergo Saul in domum suam, &c.] Abiit populus Judæorum in eis qui apostolis docentibus respiscere a perfidia potuerunt, ad curam suæ intrinsecæ salutis operandam. Porro ipse Dominus et prædicatores ejus, scientes ex eodem populo plures contra fidem bella moturos, relictis imis et terrestribus, ad tutiora mox et celsiora loca, id est recte creditura, fortiter perseveratura, Samaritanorum gentiumque proximarum corda illustrando conscenderunt. Meminit hujus lectionis, quodque ad Christum spiritualiter referenda sit edocet, quinquagesimi sexti Psalmi titulus, qui ita inscribitur: In finem, ne disperdas David, in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncam. Qui quidem duobus verbis, quasi de David scriptus videtur; sed duobus aliis, quia veraciter totus Christum signet, aperit. Quod enim dicit, Ne disperdas David; videtur prohibere ab inimico insidiante disperdi eum qui fuerat a Domino promissum præparatus ad regnum. Et quod

in clausula subjungit, Cum fugeret a facie Saul in speluncam, ipsi temporis articulo, quo disperdi posse putabatur, arridet. Verum quod in principio ponitur, in finem, ad illum cuncta referenda præmonet, qui nobis omnium restat perfectio bonorum; quia cum ad ipsum venerimus, nil ultra quærere opus habemus. Quodque in sequentibus inseritur, in tituli inscriptione, ipsum Dominicæ passionis titulum, quem Hebraice, Græce, et Latine Pilatus scripsit, exprimit; qui et ipse in figuram regni inviolabilis, nulla vel ab eo qui scripsit, potuit ratione disperdi. Sensus ergo totius tituli iste, præcipientis Judæis, ne se Christi vel etiam occisi ac sepulti gloriam tollere posse suspicerentur: In finem ne disperdas David, in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncam, in eum qui finis legis est ad justitiam omni credenti; Psalmum cantatum intellige, ne disperdere quæras Christum in auferendo vel imminuendo regnum ipsius, quod tituli veracis inscriptione signatum est, etiam cum videas eum insistentibus impiis per mortem monumenti claustra subiisse; atque nimirum claustra a facie fugit persequentium, ne eum ultra persequendi, vel saltem videndi haberent potestatem. Sed et ipse Psalmus juxta tenorem hujusce lectionis, passionem, sepulturam, resurrectionemque Dominicam, necnon et fidem gentium, quæ et ipsa præsentis in fine lectionis mystice continetur, aperta simul et idonea testificatione decantat, ubi inter cætera de passione triumphali, Dedit, inquit, in opprobrium conculcantes me. De sepultura et resurrectione: Animam meam eripuit de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus. Quæ tamen conturbatio melius in membris ejus intelligitur, necdum plene resurrectionem ejus in sepulchro dormientis credentibus. Item de resurrectione: Exsurgam diluculo. At de gentibus illo inspirante et cooperante credituris: Confitebor tibi in populis, Domine, psalmum dicam tibi inter gentes. Sed et damnationem gentis Judaicæ, quam abscisio chlamydis Saul in hac lectione signat, memoratus Psalmus ita describit: Foderunt ante faciem meam foveam, et ipsi inciderunt in eam.

IN CAP. XXV.

Mortuus est Samuel, &c.] Defecit evangelio coruscante futuræ prædicatrix umbra veritatis, nec sine dolore subtrahi potuit populus a consuetarum ritibus cærimoniarum quos divinæ legis institutione non dubitabat fuisse collatos. Unde Jacobus ad apostolum Paulum loquens: Vides, inquit, frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, et omnes hi æmulatores sunt legis. Attamen paulatim cessante in ecclesia Judaizandi consuetudine, quasi frigescentia prophetæ membra humanis abstracta conspectibus, in domo sua in Rama, id est, in excelso conduntur; quia dum exterius celebrari legis sacramenta desierant, cuncta interius in Christo et ecclesia cœperunt quærenda intelligenda probari. Domus quippe prophetæ, ecclesia credentium est, et hæc in illo sita excelso, de quo scriptum est: Et ipse fundavit eam Altissimus. Et alibi: Quia excelsus reputatus est ipse.

Consurgens autem David descendit in desertum Pharan.] Pharan interpretatur onager, sive frugifer, aut ferocitas eorum. Cessante ergo prophetiæ typo, et in Rama, id est in Christo, ut dictum est, et ecclesia consummato, relictæ Judæa, fidei veritas gentes diu feras, et indomabilis animi, sed jam nunc justitiæ fruge fœcundandas adire dignata est. Nec solum propter nomen agreste vel ferum, sed et propter incolas diros ac feroces Pharan gentibus significandis aptissime congruit. Narrat enim scriptura Ismaelem, a quo genus duxere Sarraceni, in deserto Pharan habitasse, illum videlicet de quo dictum est, Ejice ancillam et filium ejus; non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Cujus vicinitatem turbulentam horrescens filius liberæ, id est, populus spirituali gratia renovatus, queritur dicens: Heu me, quod incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar; et cætera, usque ad finem Psalmi; quæ Sarracenos specialiter adversarios ecclesiæ cunctos generaliter describunt. Sed ut etiam de ancillæ filiis, id est, de huic seculo servientibus populis Christus ad libertatem vocaret, hosque secundum

Isaac promissionis efficeret filios, fugatos a superbis Judæis, descendit in desertum Pharan, hoc est, humiliata gentilium corda, eisque suæ gratiam pietatis infudit.

CAP. IV. *Erat autem vir quispiam in solitudine Maon, &c.*, usque ad id quod scriptum est: *Saul autem dedit Michol filiam suam uxorem David, &c.*] Hæc lectio typice docet synagogam damnatam principum doctorumque ejus malitia, a Domino salvatam, sed et ipsam post modum vocatis ad fidem gentibus, non parva ex parte rejectam; alii quidem personis humilium salvationem, aliis autem rejectionem notans superbiorum. Erat igitur vir quispiam in solitudine Maon, id est, habitaculi. Erat cœtus Scribarum et Phariseorum in sanctæ scripturæ studiis conversatus; quæ singulari præ cæteris scripturæ virtute prædita, insuper omnes suos lectores mundo solitarios effici, hoc est, a concupiscentiis pompisque ejus separari, et seipsos dignum Deo habitaculum facere docet. Et possessio, inquit, ejus in Carmelo, id est, in agnitione circumcisionis; quia sermo legis, quam prædicabat, veram castigationem intelligi, non autem dedit perfici. Nam quod litera jubens ostendit, non ipsa, sed gratia juvans perfecit. Non ergo in perfectione, sed in agnitione consummatæ castigationis Phariseus et Scriba legalis habebat possessionem: Quia lex per Moysem data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est. Magnus autem nimis homo ille vocatus est; quia doctor memoratus, quamvis ex parte non parva terrenum sapiens, multum tamen antecellit omnes secularis philosophiæ præceptores, qui ex toto divinæ legis ignari, seipsis solum magistris in his quæ docerent utebantur.

Erantque ei oves tria millia, &c.] Erant commissæ ad docendum Scribis et Phariseis innocentes simul et pœnitentes animæ: hæ fide, spe, et caritate perfecte; illæ prima, fidei adhuc quæ a timore inchoat, rudimenta secantes.

Et accidit, ut tonderetur grex ejus in Carmelo.] Accidit ut perfectiores quique auditores scribarum in agnitione castimonix legales exterioris hominis actus deponerent, ut

interior renovaretur de die in diem. Accidit ut populus omnis eisdem subditus, primitiarum decimarumque suarum quasi superflua sibi, et quæ sine dolore amitti poterant, Domino vellera traderet.

Nomen autem viri illius erat Nabal, &c.] Nabal stultus, Abigail dicitur patris exultatio: et stultus erat legisperitus, qui habens clavem scientiæ, ipse non introibat, et eos qui volebant intrare, prohibebat. Patris autem exultatio recte vocata est synagoga in eis, quibus dicit: Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Erat namque in talibus prudentissima, ad intelligendum verbum fidei; et speciosa, ad agendum quæ intelligere poterat. Porro magistri ejus duri non credendo, pessimi male vivendo, et malitiosi erant contra Dominum insidias machinando.

Erat autem de genere Chaleb.] Erant magistri synagogæ de discipulatu legislatoris. Super cathedram enim Moysi sederunt Scribæ et Pharisei: qui quoniam cæteros tunc mortales, et humanæ simul et divinæ sapientiæ gratia præbant, non immerito Chaleb, id est, omne cor potest appellari; vel quia Chaleb patriarcham fide ac virtute potentem legimus, possumus dicere quod augmentum damnationis sit infidelibus vita fidelium, a qua degenerare, parentum.

Cum ergo audisset David in deserto, quod tonderet Nabal gregem suum, &c.] Cum audisset Dominus in homine conversatus in mundo, quod periti legis auditores suos vel ad exonerandos se vitiis, vel ad sua pro Domino tribuenda, exercitationis congruæ quasi forfice præpararent, misit discipulos suos fortissimos, videlicet denarii cœlestis adipiscendi præcones, quorum in baptismo renovata fuerat, sicut aquilæ juvenus, et dixit eis: Ascendite in agnitionem circumcisionis, apertis virtutum et doctrinæ profectibus, arcem vos castimonie spiritualis veraciter nosse et conscendisse monstrate: et hæc agendo venietis ad ipsos legis doctores, et illis quoque salutem ex meo nomine, qui Salvator appeller et sim, evangelizantibus superna in pace futuram, dicentes: Sit omnibus pax, quicumque in nomine Dei Patris credendo fratres Christi esse voluerint, sit

etiam vobis pax in eandem fidem pia societate conversis ; immo et omnibus quos erudistis, et universis quæ agitis pax. Illa videlicet pax, quæ fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvit, inimicitias in carne sua.

Audivi quod tonderent pastores tui, &c.] Et hæc per apostolos suos Judæorum primatibus loquutus est Dominus, Audivi quod docerent discipuli vestri populum, qui iisdem nobiscum scripturæ sacræ pascuis utebantur. Numquam eis molesti fuimus, sed quiete conversati ad omnes, insuper etiam jugum suave humilitatis, atque onus leve prædicavimus : nec aliquando periit aliquid de doctrina vel actibus eorum : omni tempore nobiscum fuerunt in agnitione circumcisionis, id est, quo spiritualem circumcisionem, sicut et nos, in altissimis eloquiorum divinorum verbis agnoverunt. Ubi subintelligendum est, perire potuisse aliquid de substantiis eorum qui sine David fuissent in Carmelo ; id est, supervacuam in multis, neque ad salutem animæ proficuam lectionem eorum, qui scripturas legentes, Christum in scripturis intelligere nescissent. Interrogate, inquit, innocentes quosque, ac veraciter et scienter humiles de vestra gente qualium est regnum cœlorum ; et indicabunt vobis, quod evangelii gratia non est literæ legis adversaria, sed in utroque testamento justus ex fide vivit.

Nunc ergo inveniant pueri gratiam in oculis tuis, &c.] Quia, inquiunt, vos populum docetis, quod est intellectualem tondere gregem, curate ut etiam Christi discipuli prædicantes, in vobis gratiam fidei et bonæ actionis inveniant. In luce enim gratiæ singulariter bona prædicaturi venimus, adeo nimirum bona, ut et regnum cœlorum inauditum mortalibus prædicet ; et ad hoc universum genus convocet hominum, a qua etiam bonitate præcipua evangelium Græce nomen accepit. Quodcumque obedientiæ fidelis invenerit vestra virtus, doctoribus salutis vestræ servire gaudentibus, et de vestra stirpe progenito, veraciter manu forti ac desiderabili Jesu Christo libenter impendite.

Respondens autem Nabal pueris David, &c.] Respondentes stulti principes Judæorum prædicantibus sibi

Christi discipulis, aiebant: Nos Moysi discipuli sumus, hunc autem nescimus unde sit. Et increverunt discipuli Jesu ad præsumptionem docendi, ita ut a nullo valeant superari, qui fugerant contemnendo legisperitos, multo se in scientia majores. Tollemus ergo nos sanctæ dicta scripturæ, nobis specialiter ad docendum commissa, quæ partim simpliciter legi et intelligi possunt; quod est, aquam bibi: partim diligentius tractari, ut sic intelligi valeant, debent; quod est panem frangendo ac mandendo comedi. Tollemus et facta patrum præcedentium, quæ in auxilium vitæ ac virtutis nostris auditoribus docendo præparavimus, et dabimus doctoribus, a nostra prorsus religione ac fide separatis, qui ad sui dogmatis sensus sancta verba perversi transfigerent.

Tunc David ait viris suis, Accingatur unusquisque gladio suo, &c.] Potest quidem intelligi gladius Spiritus, quod est verbum Dei; quo Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, ad debellandos infideles accinctus sit, quoties verbum Patris per evangelium suum mundo patefecerit. Accincti et discipuli ejus, cum et ipsi idem prædicaverunt. Sed quia legitur in sequentibus: Abigail intercedente, prohibitus David ne feriret impios. Numquam autem rogat ecclesia Christum, ne incredulis salubre sui verbi vulnus infligat. Melius intelligitur hoc in loco gladius vindicta excidii, quæ Judæis post Domini passionem imminebat; quo nimirum gladio Dominus ipse, accincti et ministri verbi illius, non ipsi utique pœnam peccatoribus irrogando, sed hanc peccatoribus, nisi pœniterent, futuram prædicendo. Cujus metu gladii occurrens ecclesia Domino ultra annorum LX. tempus ejus ictum intercedendo suspendit.

Et secuti sunt David quasi quadringenti viri, &c.] Secuti sunt Dominum ad officium prædicandi quicumque prudentia, fortitudine, temperantia, et justitia perfecti poterant inveniri. Porro alii caritatis geminæ perfectione contenti, magis elegerunt cūm acquisitis Christo proximis quiete vivere, quam pro acquirendis aliis ad spiritualia bella præcingi.

Abigail autem uxori Nabal nuntiavit unus de pueris, &c.] Sprenentibus verbum fidei primatibus Judæorum, nuntiavit unitas Christi discipulorum subjectæ illis synagogæ, et dixit: Ecce misit Jesus Christus apostolos, nuntios videlicet veritatis, divinis scripturis instructos, ut benedictionem mandarent æternam majoribus nostris, et aversati sunt eos. Homines isti, id est, Christi apostoli, boni apostoli, boni satis fuerunt nobis, regnum cœleste prædicando; et non molesti, onera legis cervicibus nostris ultra imponendo. Nec quicquam aliquando periit eorum quæ gessimus omni tempore quo in eorum quam docent sumus fide conversati, in deserta a mundi illecebris, et quasi solitaria vita degentes. Omni, inquam, tempore, hoc est, sive legis adhuc ritibus observatis, seu revelatæ et prædicatæ jam gratiæ celebratis mysteriis, quicumque se fidei Christi conjungere, ab omni prorsus sunt perditione salvati. In auxilium docendi erant nobis, tam in obscuris scripturarum investigandis, quam in apertis palam proferendis, omnibus diebus, quibus juxta eorum sensum vere evangelicum nostros instituimus auditores.

Quamobrem considera et recogita quid facias, quoniam, &c.] Exposui, inquit, quid utilitatis et gratiæ fides Christi habeat, et quanta duritia eidem principes nostri restiterint. Quamobrem considera et recogita, quo ordine declinata et vitata superbiorum malitia, qui noluere benedictionem, et prolongabitur ab eis, ipsa non solum iram ejus effugere, sed et benedictionem hæreditatis accipere merueris; quoniam completa est militia vindictæ adversus principes gentis tuæ, et adversus ipsam gentem tuam; qui occisis olim lapidatisque prophetis, ad complendam sui peccati malitiam, in ipsum etiam singulariter manu fortem prophetarum Dominum manus mittere non timuerunt, et ipsi sunt filii diaboli, Barrabbam pro Christo Salvatore sibi eligentes latronem; ita obdurati sensibus, ut nullius doctorum spiritualium dicta capere possint.

Festinavit igitur Abigail, et tulit ducentos panes, &c.] Compuncta ad prædicationem apostolorum, festinavit synagoga reconciliari Christo, quem a principibus suis cog-

novit offensum, tulitque suos auditores per legis jam literam imbutos; et imposuit super humiles simplicesque verbi evangelici dispensatores, quorum ministerio vel intercessionem perveherentur ad Christum: super eos videlicet qui dicere possent, Ut jumentum facti sumus apud te in terra, et nos semper tecum; et: Nos stulti propter Christum. Ducenti etenim panes sunt hi qui per ejusdem fidei et actionis consortium, ita sibi sunt mutuo fœdere connexi, in tantum supernæ devotionis igne confortati, ut nullatenus ab invicem valeant separari. Duo utres vini, qui geminæ dilectionis virtute debriati, mortificari carne, vivificari autem Spiritu desiderant, et interius renovari de die in diem, ad percipiendum continendumque spiritualis gratiæ mustum. Quinque arietes cocti, quicquid in suis sensibus superbum, et contra infirmiores proximos, quasi male cornutum deprehenderint, totum devota Deo mortificatione compressum, congruæ compunctionis solent flamma decoquere. Quinque sata polentæ, qui memoratos corporis sensus spiritui subjugare, et humilitatis necessariæ quasi mola norunt edomare; quæ videlicet humiliatio vel contritio carnis, quia moderate, et nec minus nec plus justo debet exerceri, bene polenta hæc sato, quæ apud Hebræos certa mensura est, unum et dimidium habens modium, comprehensa describitur. Centum ligaturis uvæ passæ signantur, qui continentia virginali gaudentes, insuper individuae caritatis ad invicem vinculis astringuntur, perfectissimamque angelicæ castitatis pulchritudinem etiam in carne positi degustant. Passa quippe uva a vite, quæ genuit excisa, cum suo quo plena est vino, ad majoris gratiæ munus solet non contrita servari; et virginalis caro a communis ecclesiæ convictu arctiori continentiae ferro secreta, dulcorem in se maturæ jam castitatis, quasi ad totius ecclesiæ gratiam Domino dilecta complectitur. Centum sane, quia cœlestis et angelicæ perfectionis mysterium signet, late omnibus claret. Ducentæ caricarum massæ, sunt animæ, quæ suavitatem suæ spiritualis et perfectæ societatis etiam proximis docendo impertiunt, ut duplicata virtute duplicem mereantur et palmam. Quæ cuncta per

Abigail in David epulas missa sunt, cum diversis per legis doctrinam imbutos viros virtutibus, synagoga baptizandos, et evangelii sacramentis instituendos misit ad Christum.

Dixitque pueris suis: Præcedite me, &c.] Præcesserant multi de Judæa viritim venientes ad fidem, secuta est post eos synagoga. Prius namque dictum est, Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in id ipsum; ac postmodum ecclesia quidem per totam Judæam et Galilæam, et Samariam, habebat pacem, et ædificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione Sancti Spiritus replebatur. Stultis autem principibus suis synagoga credentium, ne eos ad pejora provocaret, mysterium suæ credulitatis indicare detrectavit.

Cum ergo ascendisset asinum, &c.] Cum se synagoga cunctis fateretur stulto eatenus sensui servisse, atque ad initia fidei Christianæ descenderet, quæ ab infirmitate Dominicæ incarnationis incipiens, ad divinitatis agnoscendæ solet celsa perducere. Christus et discipuli ejus descendebant in occursum ejus, ut conatus ejus prædicando juvantes, ab ipsis humanitatis ejus, quibus imbueretur, mysteriis, ad divinitatis eam culmina summa subveherent.

Et ait David: Vere frustra servavi, &c.] Ait Dominus, longam superbientium Judæorum stultitiam detestans: Vere frustra tanto tempore dementibus meæ gratiæ munera cæteris præ gentibus obtuli, et reddidere malum perfidiæ, persecutionis, et crucis, pro bono gratiæ quam dedi. Tollam ergo nefandos de terra, ut usque in mane universalis judicii, nullus de progenie perversa dimittatur immunis. Quod ita dictum est, non ut Judæi omnes increduli ante diem judicii monstrentur esse morituri, sed ut digni per omnia morte et damnatione doceantur. Cui simile est quod Core seditionem movente in deserto, Dominus Moysi loquitur et Aaron, Separamini de medio congregationis hujus, ut eos repente disperdam; et tamen illis intercedentibus ac dicentibus, Fortissime Deus spirituum omnis carnis, num uno peccante contra omnes tua ira desæviet?

ira suspensa, et gratia est pietatis impensa. Sed et sequenti die, murmurante omni multitudine contra eos, Recedite, inquit, de medio ejus multitudinis, etiam nunc delebo eos. Sed quod per justum judicium impios meruisse monstravit, piis intervenientibus misericordia mutavit. Ita ergo et hoc loco Dominus sub typo David, perfidi quid meruerint eos judicare detrectat, sicut sequentia lectionis hujusce spiritualiter intellecta monstrabunt. Nam sequitur :

Cum autem vidisset Abigail David, festinavit et descendit de asino, &c.] Cum cognovisset synagoga Christum, immo ipsa cognita esset a Christo, festinavit renuntiare priscae suae conversationi, quae habebat Dei æmulationem, sed non secundum scientiam; et humiliatione devotissima terram se cineremque testata, Dominicæ incarnationis cœpit suppliciter adorare vestigia, vel pro se pœnitente, ut suscipiatur a Domino; vel pro sua gente ac principibus incredulis, ne corporaliter feriantur exorans, aperta jam confessione, et impios ad pœnam servatos æternam, et Christi regnum perpetua in pace mansurum contestans, seque ad hoc potius pertinere posse cunctis animæ votis obsecrans.

Ne ponat, oro, Dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal, &c.] Pia humilitate commota synagoga credentium, rogat Dominum, ne impios suos magistratus ac procures ante punitionem extremi judicii usque ad internecionem deleat, ut quos pro suae stultitia perfidiæ perennis expectat interitus, his saltem ad modicum temporali gaudio liceat hac voluptate perfrui; seipsam simul humiliter excusans, sive potius flebiliter accusans, quod et ipsa tam tarde cognoverit tanti boni præcones, hoc est apostolos quos misit.

Quapropter suscipe benedictionem hanc, &c.] Quoniam, inquit, impios justo judicio perituros esse non latet, obsecro, eos quos pie conversos tibi mancipandos, a te consecrandos, per te benedicendos obtuli, benigne suscipias, et tuis qui præcessere famulis ecclesiastica societate committas.

Aufer iniquitatem famulæ tuæ, &c.] Amplius, inquit, lava me ab injustitia mea, et a delicto meo munda me. Absque

ulla enim dubietate credo et confiteor, quia compressis ac devictis persequentium machinis, plebem tua fide consecratam Deus Pater longe lateque multiplicet, qui solus mundum a maligno principe salvare ac defendere sufficis.

Et cum benefecerit Dominus Domino meo, &c.] Cum posuerit Deus Pater omnes inimicos tuos scabellum pedum tuorum, perpetuumque cum tuis electis intraveris in regnum; obsecro, me ad dexteram tui throni statuens, ejusdem regni participem facere digneris.

Et ait David ad Abigail : Benedictus Dominus Deus Israel, &c.] Credenti synagogæ gratiam Dominus ad Patris gloriam refert, benedicendum nobis eundem semper, laudandumque significans; ipsam quoque credentem, et in parte perfectionum etiam pro incredulis orantem, merita benedictione remunerat. Pariter ostendens, quam gratam ducat orationem, quæ pro adversariis benevola mente fundatur.

Suscepit ergo David de manu ejus omnia quæ attulerat ei, &c.] Suscepit Dominus devotionem omnium credentium, quam manus, id est, operatio synagogæ prædicantis de suis ei filiis attulerat; monuitque benignus, ut post acceptam ab eo pacis supernæ gratiam, ad conscientiam rediret, et qualiter sibi vivendum esset, sedula mente dignosceret.

Venit autem Abigail ad Nabal, et ecce erat ei convivium in domo ejus, &c.] Post ostensum Domino suæ devotionis affectum, synagoga credentium venit videre vitam mentemque non credentium, si forte posset et eos ad fidem vocare; quos ubi legalium victimarum epulas saturos, genus se regale præ cæteris gentibus esse gaudentes; et quod est gravius, contra verbum evangelii insana quasi ebrietate vidit inflatos, tacuit aliquamdiu sceleris admissi periculum, donec et ipsa Spiritus Sancti luce magis magisque confirmata, liberior ad arguendum procederet, et ipsi coruscante palam Christi gloria evidentius ex tempore piaculum, quod in eum commiserant, agnoscerent, agnoscentes dolerent, dolentes abluerent. Verum illi agnoscentes reatum suum, non hoc pœnitendo abluere, sed superbiendo maluerunt augere. Nam et ipsi apostoli, et quotquot resi-

piscebant a laqueis diaboli, ad Abigail, id est, Patris exultationis personam, vel comites, vel dona pertinere non dubitantur.

Cumque pertransissent decem dies, &c.] Mortem Nabal non aliud melius quam exterminium regni Judæorum superbissimi, eversionem templi, et cessationem observationum legalium possumus intelligere. Denique pertransitis decem diebus factum est, quod ad consummationem legis, quæ in decalogo data est, pertinere nemo est qui dubitet.

Misit ergo David et locutus est ad Abigail, &c.] Misit Dominus prædicatores, ut perditis Romanorum gladio cum suis sequacibus perfidis synagogæ primatibus, ipsam in his qui remansere reliquiis, ad spirituales ejus nuptias invitarent.

Quæ consurgens adoravit prona in terram, &c.] Consurgens ad exercitium boni operis synagoga tunc temporis credentium, primum dat suæ credulitatis indicium, Christum adorare ut Deum; dehinc promittit se humillim o famulatu opera servorum ejus terrena sorde polluta, et primo baptismatis unda, et post intercessionis exhortationisque suæ gratissimo fonte diluere. Juxta quod ipse lotis ejus vestigiis insinuat: Quanto magis, inquit, vos debetis alter alterius lavare pedes!

Et ascendit super asinum, &c.] Secuta nuntios verbi Dominici synagoga fidelis, quo plus appropiat donis ei percipiendis, eo certius suam stultitiam, tarditatem, et immunditiam cognoscit. Quod etiam de unaquaque anima fidei recte potest intelligi, quæ ascenso asino etiam quinque puellas secum ducat ad David; cum cognita sua naturali pigritia et hebetudine, quicquid videndo, audiendo, gustando, olfaciendo, tangendo agere valet, totum hoc in implendis auctoribus sui præceptis impendere gaudet. Aliter, veniens ad David Abigail, quinque puellas habet comites; quia copulanda Christi mysteriis synagoga, non alias quam legis, quæ quinque libris scripta est, ritibus imbutas secum animas ducit. Quod si quis dubitat post illatam a Vespasiano et Tito Judæis necem, ecclesiam ex

eorum numero fuisse collectam, legat historiam ecclesiasticam, et inveniet, completo Hierosolymorum excidio, Christianos illo accolas, maxime de circumcisione, qui Romanorum ensem Domino revelante fugerant, continuo redisse; ibique per annos amplius sexaginta usque ad supremam, quæ sub Adriano facta est, ejusdem gentis eversionem, non defuisse de Judæis, qui fideliter in ecclesia Domino servirent, ita ut illo omni tempore non aliunde Hierosolymis episcopi, quam de circumcisione sint electi. Igitur Abigail synagogæ fidelis typum tenens, non uniuscujuslibet temporis solum personas signat, sed aliquando eos qui Domino in carne constituto credere cœperunt; aliquando eos qui post ejus ascensionem ad prædicationem apostolorum pœnitentiam egerunt; aliquando eos qui de horum numero etiam, usque ad officium prædicandi pervenire potuerunt; aliquando eos qui post occisos, venditos, dispersos Christi et ecclesiæ persecutores ad fidem venerunt. Qui quoniam omnes unum Dominum, unam fidem, unum baptisma, unum Deum et Patrem habere didicerunt, recte omnes eadem Abigail significat, mulier prudentissima et speciosa, cujus vocabulum in Patris exultationem transfertur. Illam nimirum significans, quam assistentem a dextris suis in vestitu deaurato, id est, in operibus caritatis gloria præfulgidis, idem Pater exultans affatur: Audi, inquit, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, quoniam concupivit Rex speciem tuam.

Sed et Achinoem accepit David de Jezrahel, &c.] Achinoem fratris decor, Jezrahel interpretatur semen Dei. Non solum ergo de synagoga Judæorum Dominus, quos sibi interno amore conjungeret, elegit, sed et de gentibus populum suis sacramentis imbuendum, sua dilectione confirmandum propitiatus assumpsit. Qui fratris decor recte vocatur, in quantum sui redemptionis gloriam, non autem suam quærere delectatur. Ipse enim frater noster fieri dignatus est, vel propter humanitatem naturæ nostræ similem quam adsumpsit; vel quia, quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Denique in Canticis Cantico-

rum, et ipse Dominus frater ecclesiæ propter unius ejusdemque naturæ consortium, et ipsa soror appellatur illius; unde est illud: Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum. Et illa in antiquis fidelibus incarnationem ejus desideranter expectans, Quis mihi det te, inquit, fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer? id est, in hominis habitu te videre merear et alloqui, quem invisibili natura Deitatis semper credere, diligere, adorare consuevi. Qui fratris decor pulcherrime de Jezrahel, id est, de semine Dei originem duxisse perhibetur, illo nimirum semine, quod exiit seminare, qui seminat, hoc est verbo fidei; quod postquam per seipsum Judæis commisit, etiam exteris gentibus per apostolos suos Dominus evangelizare curavit; ut, juxta evangelii parabolam, fieret unum ovile et unus pastor.

Saul autem dedit Michol filiam suam uxorem David, &c.] Phalti salvator meus, Lais leo, vel sibi metuit, Gallim transmigrantes dicuntur. Principes et magistri Judæorum postquam gentiles Christo credere viderunt, subtraxerunt subditam sibi synagogæ plebem ab eo, docueruntque credere potius Antichristo, quem suum quasi salvatorem præstolantur in fine futurum, filium utique diaboli, qui factus est ut nullum timeret, et circumiit tamquam leo rugiens ecclesiam, quærens quem devoret; et est de numero immundorum spirituum, qui et olim ipsi de cœlis transmigraverunt ad tartara, et suos quotidie sequaces de virtutibus ad vitia, de malis ad pejora transmigrare non cessant.

IN CAP. XXVI.

CAP. V. *Et venerunt Ziphei ad Saul in Gabaa, &c. usque ad id quod scriptum est: Saul reversus est in domum suam.]* Hæc lectio docet Judæam pro culpa perfidiæ, quam erga Dominum exercuerat, regnum quod vel in cœlis ab eo accipiendum sperare, vel in terris ab eo acceptum servare debebat, amisisse; sed et in totum observantiam cærimoniarum perdidisse legalium, qua, si credere Christo voluisset, in spiritualem mutata intellectum, et ipsa spiritualis spiritualiter custodire valet; attamen ipsa, si vel sero con-

verti, et pœnitentiam agere consenserit, promissum a Domino regnum cœleste concedi. Ziphei, qui interpretantur florentes, Judæorum doctores exprimunt, de flore et quidem odorifero, id est, rudimentis legalis scientiæ glorientes, sed fructum justitiæ fidei prorsus ignorantes. Saul, qui dicitur expetitus, regnum eorum, quod sibi a Domino petierunt, typice denuntiat. Gabaa civitas ejus, quæ transfertur in collem, superbam regni ejusdem extollentiam demonstrat. Achila, quæ interpretatur suscipiens eam, constantiam eorum quæ fidem Christi in Judæa, pia mente susceperit, designat. Venerunt igitur David habitante in deserto Ziphei ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce David absconditus est in colle Achilæ, quæ est ex adverso solitudinis: de hac infra scribitur, quia fuerit ex adverso solitudinis in via. Veniebant Domino prædicante in Judæa Scribæ et Pharisei hypocritæ, dicentes suæ regiæ potestati superbia tumidæ, ut hanc ad invidiam excitarent, absconditam Jesu dilectionem in corde turbæ, quæ fidem ejus susceperit, Christum regem eum venisse credens in mundo; de qua benedicitur, Quæ est ex adverso solitudinis in via. Civitas quippe, in cujus colle David absconditur, ex adverso solitudinis sit posita, cum caterva justorum Christo hospite beata, terrenorum desideriorum vitare tumultus, et ab illecebris secularibus solitariam se reddere curat. Et hæc est unica via ad percipiendam hanc perfectissimam mentis solitudinem, in altitudine, quasi colle mentis ejusdem adventum Christi suscipi, illum videlicet de quo ipse dicit: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.

Et surrexit Saul, et descendit in desertum Ziph, &c.] Gabaa Achilæ, non Gabaa civitatem Saulis, sed collem Achilæ, qui Hebraice Gabaa vocatur, intellige. Incitantibus ergo doctoribus perversis, commotum est regnum Judæorum ad persequendum Dominum, habens in exercitu impietatis eos qui contra fidem, spem, et caritatem dimicaturi, quasi triplici acie, infidelitatis, desperationis, et odii procederent ad bellum. Quo armatum milite castra ini-

quiritatis in medio turbæ, quæ Christum corde susceperat, metari festinabat, si forte posset eum vel corporaliter inventum extinguere, vel spiritualiter a fidelium ejus amore repellere. David ergo habitante in deserto, Saul post eum venit in desertum; quia suscepto habitatore Christo in corde illorum, qui mundum deserere studebant, statim aderat persecutio, quæ probaret credentes, et illato agone occasionem promerendæ tribueret palmæ. Quod ipsum et hodie et cunctis ecclesiæ temporibus fieri non desinit. Sed veniente post se Saul, David quid fecerit videamus.

Et surrexit David, et venit ad locum ubi erat Saul.] Persequentibus se Judæis Dominus non reliquit provinciam, non abstulit beneficia disposita, sed semper docebat in synagoga et in templo, quo omnes convenerant, et curabat languidos eorum.

Et ait David ad Achimelech Hettheum, &c.] Multi prædicante in carne Domino de gentibus, multi de Judæis confluebant ad fidem, sed ipse primos sui verbi ministros, quibus castra regni persecutoris deturbaret ac devinceret, de Judæis, qui ei arctiori dilectione simul et sacramentorum perceptione adhærebant, elegit. Achimelech quippe Hettheus, qui interpretatur, Frater meus rex abscisus, natione quidem populum gentium, nomine autem et fide eundem ab idololatriæ ritibus abscisum, et Christi regno conjunctum atque adunatum demonstrat. Porro Abisai filius Sarviæ frater Joab, id est, patris mei incensum, filius angustiae, frater inimici, electos de Judæis discipulos Christi dilectione ferventes, filios pœnitentiæ, fratres secundum naturam populi persecutoris figurate designat.

Venerunt ergo David et Abisai ad populum nocte, &c.] Venit Dominus et discipuli ejus ad visitandum populum, qui sedebat in tenebris et in umbra mortis, et invenit regnum ejus cognatione tota in imis deprimi, et cæco sopore torpens, omnia virtutum munimina, quibus contra hostes spirituales armari debuerat, in desideriis vixisse terrenis, sed et doctores simul omnes et auditores eadem cum principibus desidiae peste languescere.

Dixitque Abisai ad David: Conclusit Deus hodie inimicum

tuum, &c.] Intellexerunt discipuli spirituali jam fide præditi, omnia a Patre tradita in manus Salvatoris; sed carnali adhuc ignorantia præditi, putabant ab eo quærendum superbos et contemptores verbi illius igne cœlitus misso devorari. Quos ille confestim ab hac intentione revocans, patientiam potius habendam esse decrevit, dicens: Quia Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare. Sane quod David adjungit;

Quis enim extendit manum suam in Christum Domini, &c. ?]

Juxta cœptam quidem expositionem demonstrat, neminem sacrilegii scelere immunem, qui Judaici populi regnum specialiter ei a Domino datum, et oleo sancto consecratum, irrumpere, civitatemque ac templum divino cultui dedicatum, abjecto Dei timore profanare tentaret. Verum juxta supplicem dicentis sensum, docet quanta reverentia sit divinis adhibenda sacramentis, quamvis per malorum manum dispensatis; quantus personis sacri altaris officio mancipatis honor impendendus, quantum ab harum læsione quamlibet male viventium, propter insigne gradus sit cujuslibet temperanda præsumptio, cum ipse exul innocens ab interfectione se injustissime persequentis, propter solum sanctæ unctionis oleum, quod in figuram Christi vel nominis vel regni non servaturus acceperat, et militem suum præcepto, et seipsum divino timore compescuerit. Cavendum ergo, ne episcoporum, presbyterorum, diaconorum, famam passim lacerare et attaminare præsumamus.

Nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput ejus, &c.]

Hasta vel ipsam regni potentiam, vel arma virtutum spiritualium, quibus regnum juvari poterat, insinuat. Potest autem et de terreno quod habebant, et de cœlesti regno quod sperabant, quicumque de illis hoc sperare noverant, accipi. Quod utrumque perfidis merito constat ablatum. Scyphus autem aquæ, carnalium observatio typorum; quæ ad comparisonem evangelicæ perfectionis, quasi scyphus aquæ ad calicem vini est, non inconvenienter accipitur; unde et supra Nabal poscenti David aquas, dare contempsit. Abigail etiam vinum dedit, quia populus infidelium legis vel literam Christo ascribere tenuit; fidelis autem

quisque et ad ipsum cuncta referenda, et hæc spirituali sapore plena fervere cognoscit. Hasta igitur et scyphus aquæ Saulis aufertur, cum Judæis ob reatum perfidiæ regnum omne simul, et literalis custodia legis adimitur. Quod quidem per Abisai David jubente fit, cum jubente Domino apostolorum quisque evangelii jura prædicans, vetera omnia docet esse transitura. Quod autem sublata hasta et scypho David adjunxit, dicens, Et abeamus; significat, abiturum a Judæis Christum, et ad gentes salvandas cum prædicatoribus suis fuisse transiturum. Quod et ipse venturus ad passionem eodem pene verbo pronuntians ait: Surgite, eamus hinc.

Et non erat quisquam qui videret et intelligeret, &c.] Non erat quisquam in parte reproborum qui Domino vel apostolis ejus, prædicantibus futuram Judææ desolationem, et statum ejus antiquum eradendum de terra, vel præterita sua facinora, vel futuram intelligens damnationem, evigilaret ad pœnitendum; sed omni in impietate perdurarent, quia Dominus, exigentibus meritis præcedentibus, excæcavit sensus eorum. Aliter, sopor Domini irruit super eos, id est, gravior solito, quem Dominus eis specialiter ob adventum David immisit, non sinens eos expergefieri, donec ipse rediens abiisset.

Cumque transisset David ex adverso, &c.] Cum transisset Jesus de hoc mundo ad Patrem, et in altitudine regni paterni imperturbabilis maneret, longe nimirum segregatus ab aspectu mortalium, essetque grandis distantia inter eum qui immortalis victor mortis, in carne Deus ad dexteram Patris sederet, et eos qui in hoc mundo mortales miseri et impii contra ipsum certare laborarent; clamabat per apostolos suos prædicando ad populum Israel, et ad legisperitos ejus, eosque de somno sui noxii torporis exsurgere, et sibi credendo respondere cogebat. Abner quippe, qui interpretatur Patris lucerna, eos qui populo veritatis lucem tunc temporis ministrare debuerant, ostendit. Pater ejus Ner, qui lucernam vertitur, horum magistros qui in luce legalis scientiæ spiritualiter accendenda, et illis ac populo pandenda præcesserunt, typice designat.

Et respondens Abner, ait : Quis es tu qui clamas, &c. ?] Responderunt Pharisei et Scribae, non se nosse discipulos Jesu, qui clamarent docendo populum, et inquietarent regnum Judaeorum, quasi fuso Christi sanguine reum. Et vultis, inquiunt, inducere super nos sanguinem hominis istius ?

Et ait David ad Abner, Numquid non vir tu es ? &c.] Dicunt apostoli, Numquid non vos scribae estis legis periti, principes sacerdotum et Pharisei, gradu pariter et scientia populo praecellentes ? quare non custodistis immutilatum vestrae gentis imperium, perfecti operis simul et doctrinae insistendo vigiliis ?

Ingressus est enim unus de turba, ut interficeret regem dominum tuum.] Juxta literam de Abisai dicitur, qui ea mente castra intravit, ut si quomodo posset regem interficere. Juxta allegoriam de apostolis intelligitur, qui perditionem regni nefandi propter peccata futuram, sedula contestatione praedicebant.

Nunc ergo vide ubi sit hasta regis, &c.] Videte, inquiunt, nunc ubi sit imperii vestri sceptrum, quod et in terris amisistis, et in coelis sperare desivistis ; ubi umbratica legis observatio, quam toto ex animo sitistis, in qua vestrorum manus actuum ab omni peccatorum sorde lavari potuisse jactastis. Omnia pariter quia Christum perdidisti et ipsum templum abiit. Quae quidem omnia, etsi apostolorum temporibus necdum completa, maxima tamen ex parte coepta, et ante ipsorum tempora, et ipsis adhuc superstitibus, qui historiam veterum legerit, inveniet. Denique Herodes major, et filii ejus, inter innumeras quas Judaeis intulere calamitates, etiam sacerdotibus vestem sanctam eripuerunt, neque eis unquam in hac ministrandi concessere licentiam ; vicem pontificatus, rescisso ordine legali, ad libitum suum mutaverunt. Pilatus templum secreto noctis imagines Caesaris introducendo polluit, secutus impietatem Herodis, qui hoc prius aquilam auream in eo statuendo profanavit ; et juvenes qui hanc causa religionis ejicere tentabant, flammis exuri mandavit. Caius et ipsum templum et omnes eorum synagogas profanari

sacrificiis gentilium, ac repleti statu simulachrisque imperavit, seque ibi ut Deum coli præcepit. Hæc quidem de religionis, cæterum de regni deterioratione, donec penitus periret, dicere nullus est finis.

Cognovit autem Saul vocem David, &c.] Cognita Saul voce David, et ejus humilitate, innocentia, et justitia permotus, peccasse se, neque ultra in eum peccatum esse confitetur, et promittit, eumque jam reverti præcipit. Cognita multi ex principibus Judæorum per apostolorum exhortationem voce Christi, pœnitentiam agentes se peccasse confessi sunt, et eum per gratiam veniæ ad sua corda, quæ ob perfidiam deseruerat, reverti multis lachrymis ac magnis precibus implorant.

Si Dominus incitat te adversum me, &c.] Si Dei, inquit, Spiritu ductus me persequeris, necesse est, ut divinam mihi pietatem sacrificiis et precibus placem; sin autem non Domini nutu, sed contra voluntatem ejus, hominum nequam deceptione depravatus, tantisper adversus insonantem sæviendum putasti; certum est eos maledictione dignos in divino examine teneri, qui me malis suasionibus ab ejus tabernaculo et terra sancta repulsum, inter idololatrias, quos maxime detestor, vitam ducere cogunt. Et si hæc ex hominibus, ut dixi, flamma persecutionis exarsit, justum est per omnia, ut non meus ab impiis effundatur sanguis, quem manus persequentium hactenus injuste quærere non cessavit. Juxta intellectum vero mysticum, membrorum Christi, id est fidelium ejus vox est, qui pravorum persecutione correpti, diligenter sua corda discutere solent. Et si pro peccatis suis sibi a Domino per tales pœnam castigationis irrogari cognoscunt, confestim ipsi hæc compunctionis debitæ sacrificiis expurgare contendunt. Si autem se injuste pati injurias aut mortes ab impiis, ut a via veritatis avocentur, aspiciunt, illos quidem qui hæc agunt, æterna a Domino maledictione plectendos intelligunt; quia fideles Christi ab hæreditate catholice fidei usque ad idololatriam gentilitatis vel hæreseos cujuslibet deflectere voluerint. Si autem qui hæc innoxii patiuntur, ab omni morte et corruptione salvandos a Do-

mino, immo etiam patientiæ suæ palmam percepturos esse lætantur. Possumus et ex apostolorum persona ad Judæos persecutores ita dictum accipere: Si Dominus incitat vos ad persequendum nos, placet iræ ejus orationibus nostris; si autem, quod magis verum est, filii hominum maledicti sunt apud Dominum, qui nos divina prædicantes ejecerunt, ut non habitemus in Judæa et in Hierosolymis; dixeruntque, Recedite; et quia Jesum Deum creditis, huic potius inter gentes, quæ deos alienos colere solent, servite.

Et ait Saul: Peccavi, &c.] Duas sui exultatus causas proponenti David, et quæ sit vera inquirenti a Saule, Saul ipse sui conscius animi respondit, non se Domini incitamento, sed sua dictante stultitia eum fuisse persecutum; sed jam nunc eum domum reverti precatur, nil a se mali ultra passurum. Et Judæorum multi confessis suis sceleribus, Dominum, quem infidelitate pepulerant, fide ad se revocare curarunt.

Et respondens David ait: Ecce hasta regis transeat unus de pueris, &c.] Respondens Dominus per doctores suos pœnitentibus Judæis, et a persequendi facinore conversis: Ecce, inquit, penes me est vestri regni potestas; transeat unitas fidelium in infidelia corda superborum, et promissi vobis olim regni cœlestis spiritualia velox arma reportet. Quod et apostolorum temporibus non parva ex parte completum, et Helix prædicantis ac reducentis cor patrum in filios, plenius complendum restare temporibus. Tacet et de scypho aquæ tollendo; quia legis umbram Dominus non docet ultra servandam. Meminit prodictionis Zipheorum titulus Psalmi LIII. qui tamen ad superiorem magis prodictionem respicere videtur, eo quod ibi juxta modum tituli dicatur: Nonne David absconditus est apud nos? Hic autem aliter: Ecce David absconditus est in colle Achilæ.

IN CAP. XXVII.

CAP. VI. *Et ait David in corde suo: Aliquando incidam uno die in manus Saul, &c.* usque ad id quod ait Achis de David: *Multa mala operatus est contra populum suum Israel, &c.]* Hæc lectio præsentem ecclesiæ statum, quo

post longa martyrum certamina, pace in gentibus, quantum inter homines continua gaudet, insinuat. Ait David in corde suo : Aliquando incidam uno die in manus Saul ; nonne melius est ut fugiam, et salver in terra Philistinorum ? et cætera. Ait Dominus in sapientia sua, in qua omnia facit et disponit : Ecce ecclesiam sanctorum, membra videlicet mea, persequuntur Judæi, neque semel accensam sæviendi unquam mitigare rabiem norunt ; ne ergo repentino incursu subvertant ejus statum, tollantque de medio, melius est ut me semper duce potita ad gentes salvandas secedat ; quarum latitudine in ejus fidem et amorem conversa desperent insani posse se ejus delere constantiam ; cessentque etiam in Judæa minis cædibusque persequi, quam in gentibus viderint gratia cœlesti coruscam.

Et surrexit David, et abiit ipse, &c.] Relinquit Dominus sedem, quam in corde Judæorum antiquitus habere solebat, et abiit ad gentes suæ fidei acquirendas ipse et ministri sermonis illius, senario et centenario numero insignes, id est, perfectæ operationi impræsentiarum intenti, et cœlestium spe indubia, in futura mente suspensi.

Et habitavit David cum Achis in Geth, &c.] Geth, quæ in torcular vertitur, pressuras et tribulationes, quibus in hac vita fides ecclesiæ probatur, insinuat ; quod etiam Psalmi, qui pro torcularibus intitulantur, declarant. Achis, qui dicitur Frater vir, populum gentium qui in Christum credendo frater ejus esse per gratiam, et viriliter agere gaudet, significat. Pater enim Maoch, qui in eviratum transfertur, hoc est, virili actione, mente et virtute privatum, priorum temporum gentiles, qui idolis servientes, a virtutis opere simul et mercede vacui permansere, demonstrat. Habitavit ergo Dominus inter gentes primo in persecutionibus pressurisque quam maximis, donec et ipse fidem ejus suscipere nossent, ipse et apostoli ejus ; pastor quisque cum subjecta sibi quam gubernat et erudiebat, ecclesia Christus ipse geminarum unus pastor ovium, et earum videlicet quas de gentibus adduxit, et earum quas

de Judæis in die caliginis nubisque dispersas ipse inter gentes servare et pascere non cessat. Possunt etiam duæ uxores David, animæ fidelium castæ, quæ in duarum conversatione vitarum, activæ scilicet et contemplativæ, Christo adhærent, intelligi. Achinoem Jezrahelites, id est fratris mei decor, a semine Dei originem ducens, ipsa sit cujus illuminati mentis oculi Regem in decore suo videre totis viribus ardeant. Abigail vero, id est, Patris mei exultatio; uxor Nabal Carmeli, id est, Stulti, mollis, ea intelligatur, super quam nuper a doctoris stulti blanditiis per pœnitentiam salvata, gaudium ita cum angelis habeat Pater in cœlis, quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia.

Et non addidit Saul ultra ut quæreretur eum.] Præsens ecclesiæ tempus significat; cum hanc Judæi glorificatam in gentibus, et regum quoque secularium favore tutam, quamvis odisse non cessant, spem tamen omnem et intentionem eam superandi funditus amiserunt.

Dixit autem David ad Achis: Si inveni gratiam in oculis tuis, &c.] Dixit Dominus per discipulos suos ad populum gentium: Si tibi doctrina veritatis, quam prædico, et vita quam promitto, placet, detur meis sermonibus humile cor audientium in unitate firma fidelium, ubi habitem per gratiam Spiritus Sancti.

Dedit itaque ei Achis in die illa Sicelech, &c.] Sicelech interpretatur defæcatio vocis adductæ; defæcare autem vocem, est vocem ad se usque perductam, sollicita discretionem, qui sermo veritatem, qui fallaciam redolet, inquirere. Dederunt ergo credentes ex gentibus ad dedicandam Christo mansionem suam, quæ intelligitur ecclesia, illarum catervas animarum, quæ venientes ad se prædicantium voces ex ratione discernere, et puritatem apostolicæ vocis a fæce philosophicæ vel paganæ vocis noverant secernere. Propter quam causam talium cœtus animarum gentilium cæremoniis ereptus, factus est in perpetuum apostolorum juri subjectus. Quem sensum, ni fallor, et Antiquitatum Josephi juvat Historia, quæ dicit: Cui dedit rex

quendam vicum Sicelech nuncupatum. Quem vicum ita dilexit, ut cum regnasset David, eum ipse et ejus pueri tanquam possessionem propriam honorarent.

Fuit autem numerus dierum quibus habitavit David in regione Philistinorum, &c.] Fuit, est, et erit tempus mansionis Christi in ecclesia gentium, donec quatuor mundi plagas omnimoda cœlestis suæ gratiæ luce perfundat, donec evangelii fulgur, quod quatuor librorum unanima varietate continetur, credulis gentium cordibus infundat. Et nota, quod David veniens ad Philisteos, in Geth incipit habitare; sed citius permittente Achis in Sicelech divertit: quia veniens ad gentes in discipulis Christus, prius torculari pressurarum, calcatus ab infidelibus, tandem post plures expressas martyrum uvas, imbuendos eos qui inter faciem vinumque cauponum intellectualium, id est, docentium sensus diversos dijudicare nossent, adiit.

Et ascendit David et viri ejus, &c.] Sur saxum, Ægyptus sonat tenebras. Proficiebat ergo instantibus Christi discipulis ecclesia, et eripiebat animas a paganis ritibus, quæ non novi, sed antiqui hominis exempla sectantes, terrenis desideriis inhæserant, euntibus cunctis ad duritiam cordis, et pervenientibus usque ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine, terram miseriæ tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, et sempiternus horror inhabitat.

Et percutiebat David omnem terram, &c.] Percutit Dominus gladio verbi sui quicquid incredulis infimum terrenumque repperit; nec quemquam eorum qui fidem vere percipiunt, vel spiritu vel carne ulterius in pristina conversatione vivere permittit, sed omnes veridica confessione facit cum apostolo dicere: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.

Tollensque oves et boves, &c.] Tollens sibi de gentibus Christus diversorum morum animas, ad unitatem omnes præcedentis in ipso ecclesiæ congregare festinat.

Dicebat autem ei Achis: In quem irruisti hodie? &c.] Quamvis fallere videatur ad literam, qui contra Palæstinos insurgens, eorumque provinciam non longe positam devas-

tans, suscitanti eorum regi contra suam gentem se irruisse dicebat: non tamen fallit figura sermonis, quia dum gentes ad fidem protrahit, contra manifestam ferventemque Judæorum blasphemiam Christus irruit. Ipsius enim justo iudicio cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret; dum ergo gentes adducit, contra Judæam irruit; qui non paucos bonæ olivæ ramos propter superbiam fregit, ut oleastrum inserens, participem bonæ radices et pinguedinis efficeret olivæ. Et bene irruere dicitur: Quia qui ceciderit, inquit, super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum.

Virum et mulierem non vivificabat David, &c.] Conversos quosque ad se Christus peccatis vivere vetat. Juxta quod primo ecclesiæ suæ magistro ostendens, immundorum cordium catervis imperat, dicens: Surge, Petre, occide et manduca. Et Paulus docet, mortuos quidem nos esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu. Sed neque hoc tempore credentes martyria pro suo nomine ab impiis, mortesque subire præcipit.

Dicens, Ne forte loquantur, &c.] Idcirco non vivificabat, ne loquerentur adversum se. Adversus doctorem namque suum testimonium dat auditor, qui minus perfecte se vel credendo vel operando eruditum, minus ab improba sive actione seu cogitatione probat extinctum.

Credidit ergo Achis David, &c.] Credit Christo universa fraternitas gentium, dicens; quia populum, in quo natus est, infidelitatis causa deseruit: totque bonæ olivæ ramos ob infidelitatem, ut ipsa credendo inserer dejecit, et igni comburendos injecit. Erit utique mihi jam credenti, speranti, amanti, vitæ æternæ debitor; ut sine quo nihil possum facere, et in præsentī pignus Spiritus, et in futuro mihi sempiternam protectionis suæ gratiam ministret. De qua servitute perpetua fidelibus servis a Deo Domino impensa, dicit ipse Dominus: Amen dico vobis, præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.

IN CAP. XXVIII.

CAP. VII. *Factum est in diebus illis, &c.* usque ad id quod scriptum est: *Qui cum comedissent, &c.*] Hæc lectio significat, Judæos propter completum in Christo prophetiæ totius ministerium, post confirmatam gentium fidem, contraque eorum pariter et hæreticorum perfidiam spiritualiter erectam, non jam nunc ecclesiam Domini salvandos, sed perituros synagogam frequentare Satanæ; nec factam Christi in carne dispensationem, sed futurum Antichristi sperare et credere regnum. In qua primo notandum, non easdem res vel personas eandem semper tenere significantiam; sed et aliquando per bonos mala, sicut etiam per malos bona posse figurari. Philistiim namque, qui pæne semper in malo poni consueverunt, hoc loco, quia David secum habent, credentes ex gentibus signant. At contra, Israel populus Dei, quia hunc a se persequendo expulerat, vel Judæorum præsentis ævi perfidiam vel hæreticorum nequitiam figurate denuntiat. Et e contra Israel Philistiim congregatis agminibus præparantur ad bellum, cum congregatis doctorum conciliis, credentes ex gentibus, vel hæreticorum versutiam, vel perfidiam Judæorum, ut aut ex toto corrigantur, aut minus contra bonos valeant disputando, superare proponunt. Quod si cui videtur absurdum per Philisteos infideles, fideles debere figurari, tantumque gentilium eos putat prætere typum; sciat et ipsos gentiles multorum cultores deorum, contra Judæos pariter et hæreticos, quia et hi unius veri Dei cultu, et illi Christi nomine gloriantur, solere præliari; certissime tamen intelligens, quod Achis, qui interpretatur frater vir, qui David exultantem benigne suscipit, qui locum ad manendum tribuit, qui tantum ejus virtuti et amicitiae fidet, ut eum secum ad certamen postulet, egredi fideles ex gentibus signet. Denique sequitur:

Dixitque Achis ad David: Sciens nunc scito, &c.] Quod est aperte catholicos quosque cum errantes increpando, vel ratiocinando, vel scripturæ verba memorando expugnare proponunt, Domino dicere: Deus, tu scis insipientiam

nostram et infirmitatem, quia sine te nihil possumus facere, tu nobis certantibus auxilium præbe, tui nobis sancti opem suæ intercessionis impendant; et quicumque de eis sanctas te auctore condidere scripturas, spiritualis scientiæ nobis arcana, quibus carnales devincamus, adhibeant.

Dixitque David ad Achis: Nunc scies, &c.] Patet juxta literam, quia promittente David auxilium regi, promittit et ipse custodem capitis sui, sive in belli certamine, seu post victoriam, se eum esse facturum. Verum juxta sensum spiritualem, caput fratrum fortium, et viriliter agentium, Christus est. Quibus, ipso dicente, Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi; respondent illi: Et nos custodem regentis nos gratiæ tuæ, qua permaneas in nobis, nullum præter te ipsum habendum esse didicimus, non solum cunctis hujus seculi diebus, sed et in futuro, ubi melior est dies unus in atriis tuis super millia.

Samuel autem mortuus est, &c.] Hoc biennio ante occisionem Saulis Josephus factum narrat, ita scribens: Regnavit itaque Saul, Samuel quidem vivente annis decem et octo, moriente autem alios duos. Et quidem superius in ordine historiæ iisdem pæne verbis mors Samuel et sepultura describitur; sed hic ideo recapitulatur, ut qua instante necessitate Saul pythouissam quærendam putarit, legentibus ad memoriam revocetur. Verum mystice mors Samuel cessationem passo Domino legalium figurarum, simul et prophetarum, quæ ejus incarnationem futuram præcinerent, indicat. Planctus Israel, quia non absque dolore permaximo, carnales a veteribus Domini institutis possent avelli, denuntiat. Credo omnis Israel, qui videre potuit desolationem templi Hierosolymorum, et terræ repromissionis, quæ et ipsa in typum cœlestis gratiæ patribus data sunt, nullatenus planctum et lachrymas tenere valuerit. Sepultura, quæ post mortem et planctum facta est, illud tempus significat, quo funditus ab umbrarum observatione legalium fideles cessavere Judæi. Nam tempore non paucio primitivam Judaizasse constat ecclesiam, donec evangelica paulatim prævalente doctrina, et ipsa

radicitus a legali se observatione contineret. Et bene Samuel in Rama urbe sua, qua natus est, quæ interpretatur excelsa, sepelitur; quia eadem ecclesia Christi, quæ olim prophetiæ inchoantis exordia profudit, ipsa consummatas prophetiæ figuras, quasi mortui membra Samuelis, honorifica devotione conclusit.

Et Saul abstulit omnes magos, &c.] Magi et arioli, quorum primi, qui vulgo malefici vocantur, sanguine utuntur ac victimis, et sæpe contingunt corpora mortuorum, sequentes (quos aliæ translationes incantatores appellant) verbis rem peragunt, omnes gentilium vates et idololatrias mystice designant, quos a se funditus hoc tempore Judæorum populus, et si terrena plus quam cœlestia sapiens, abstulit. Neque enim quisquam Baalim nunc, vel Astaroth, vel quælibet alia gentilium audet colere portenta, quamvis nec Domino perfecta fide subdatur.

Congregatique sunt Philistiim, &c.] Philistiim hoc loco in quantum David auxilium et virorum ejus desiderant, fideles ex gentibus; in quantum vero spernunt et abjiciunt, infideles, qui Christo repugnant, ostendunt. Utrique enim et Judæis infidelibus, et hæreticis male fidelibus, et catholici videlicet Christiani et pagani, utrisque illi repugnant. Unde bene Philistiim in Sunam, quæ interpretatur coccinea, castrametati esse dicuntur. Coccus quippe ignis speciem tenet. Et fideles autem Christi amore ferventes, et pagani persecutionis igne sævientes, suos quique adversarios impugnare non dubitant. Pugnant enim inter se boni et mali; pugnant inter se mali et mali; pugnare autem inter se boni et boni nullatenus possunt: porro Israel, quia Saul morituro et impio, non autem David justo et regnaturo duce in prælium convenit, vel modernam, ut supra dictum est, ejusdem sui populi cæcitatem, vel pravitatem designat hæreticam; et ideo recte propter superba suæ fidei detrimenta ad montem decursus, quod nomen Gelboe significat, convenisse, ibique cecidisse describitur.

Dixitque Saul servis suis: Quærite mihi mulierem habentem pythonem, &c.] Negato sibi Domini responso, Saul mulie-

rem habentem spiritum immundum, per quam sciscitaretur, quæsit; et cessantibus post Domini passionem prophetarum veterumque cærimoniarum figuris, populus Judæorum consulit et frequentat synagogam Satanæ, qualis est hodie synagoga eorum, habens pythonem, qui illorum lingua significat os abyssi. Neque aliud in melius quam ingressus perennium intelligitur pœnarum. Sed et ipsum nomen usitatum a perfidæ factionis significatione non discrepat. Namque ab Apolline Pythio, qui harum artium cultor sedulus extiterit, ductum fertur, qui et ipse hujusmodi vocabulum inde mutuasse perhibetur, quia serpentem Pythonem in ultionem sui filii ab eo necati percusserit.

Et dixerunt servi ejus ad eum, &c.] Recte pythonissa, quam quidam ventriloquam appellant, in Endor, hoc est in fonte sive oculo generationis habitasse narratur, ut et ipse locus mansionis ejus perditæ jam synagogæ testimonium reddat, quæ, serpentino decepta colloquio, lumen ac poculum sapientiæ suis auditoribus se dare mentitur.

Mutavit ergo habitum suum, &c.] Mutato populus Judæorum in pejus vel sui regni terreni, vel fidei et operum, quibus spiritualiter ornari simul et amari debuerat, habitu, venit ad auditionem talis synagogæ, quam pythonissa significet, in cæcitate cordis obscuri; cum his qui unitatem recte fidei vel caritatis transgredientes, nequaquam ad agnitionem Sanctæ Trinitatis pervenire noverant. Dualem namque numerum in malo nonnunquam poni solere novit, qui cur in mundi creatione sola secundi diei opere benedictionem divinæ visionis non meruerint, et immunda in arca animalia sub hoc numero intrant, cæteraque hujusmodi in scripturis innumera recte intelligere novit.

Dixitque ei mulier: Quem suscitabo tibi? &c.] Et populus Judæorum synagogam suam ingressus, per prophetias olim in Christo recapitulatas et completas quasi a mortuis sibi suscitari desiderat, agendo videlicet, ut sacrificiis, sabbato, neomeniis, lepræ domorum et vestium, cæterisque literalibus denuo serviat umbris.

Et ait mulier ad Saul, &c.] Unum videns pluraliter ap-

pellat, more scripturis usitatissimo, quo et plures singulari, et singuli sæpe solent plurali numero designari. Denique uno facto vitulo dixit populus: Hi sunt dii tui, Israel. Et non una super impios immissa rana vel musca, dictum est: Immisit in eis muscam caninam, et comedit eos; ranam, et exterminavit eos; et alia innumera hujusmodi.

Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me, &c. ?] Et ipsi veteris testamenti libri prophetiæ gratia plenissimi, palam testantur legentibus, non se debere post Domini passionem ad figuratam literæ custodiam resuscitari, immo ipsos prophetiæ ministros inquietari, cum ea quæ scripserunt, aliter quam ipsi senserunt, viderint intelligi.

Et ait Saul: Coarctor nimis, &c.] Judæi a Deo derelicti, prophetiæ donum habere non meriti, a cunctis gentibus impugnari, emortuam, ut ita dicam, legis et prophetiæ umbram cæca sub nocte sequuntur. Hanc ærumnis obsessi quid sibi agendum sit, quasi consulendam existimant. Verum ipsæ quoque cærimonie legales idipsum nunc frustra et in angulis celebratæ significant, quod olim Deo jubente, et gratanter accipiente, in publico exhibitæ monstrabant, vetera scilicet transitura, et facienda omnia nova, delendum funditus Judæorum et Christianorum toto orbe regnum esse dilatandum, quomodo Samuel mortuus, sed impia arte suscitatus, idipsum per omnia de regni mutatione, quod et vivus antea prædicebat. Si quem vero movet, quomodo mulier arte dæmonica prophetam post mortem inquietare et suscitare potuerit, sciat pro certo aut falsam tunc umbram quærentibus ostendisse diabolum, aut si vere Samuel extitit, tantum in his agendis licere diabolo, quantum Dominus permiserit. Nec mirum pro quibusdam secretioribus causis talia maligno spiritui permitti, cum et Salvatorem constituerit in pinnam templi, et Job petierit, acceperitque tentandum. Quod si fantasiam potius mundi spiritus fuisse quod apparuit, credimus; neque hoc turbare debet, quomodo talis vera et prophetica narrare potuerit. Novimus enim diabolum multa sæpe futura, quæ ab angelis sanctis didicerit, præscire vel præ-

dicare posse; sed eo minus illius dictis auscultandum, quo cuncta quæ loquitur, agitve apud homines, seducendi studio facit. Quod autem dictum est inter cætera :

Cras autem tu et filii tui tecum eritis.] Sive Samuel dixerit, seu spiritus nequam, non aliter melius quam sine corpore, id est, in alia vita intelligitur. Quia nequaquam Saul malus ibi post mortem, ubi Jonathan bonus potuit recipi, immo chaos magnum inter eos confirmatum est, quorum unus in sinu est Abrahæ cum Samuele receptus, alter cum diabolo in inferni flamma sepultus. Ambo sunt tamen de hujus vitæ conversatione, qua diabolus semper carebat, ablati. Neque aliquid vetat intelligere, si hæc a diabolo fantastice dicta et ostensa crediderimus, voluisse malignum inter vera, quæ diceret, permiscere fallacia; dicentemque sub persona Samuelis ad impium, Tu et filii tui tecum eritis, latenter persuadere peccantibus, quia sopitis dimissisque post mortem etiam majoribus peccatis, et ipsi cum eis qui bene ante mortem vixerant, beate tunc vivere possint.

Statimque Saul cecidit porrectus in terram, &c.] Legens prophetarum dicta, celebrans irrita sacrificia populus Judæorum, terrorem quidem patitur miser; sed robur fidei quo beatificetur, non habet, quia coruscante per orbem tanto tempore gratia prædicationis evangelicæ, panem vivum qui descendit de cælo, comedere nescivit.

Ingressa est igitur mulier illa ad Saul, &c.] Et populus ille perfidus, tantis hodie calamitatibus inter gentes oppressus, undique conturbatur, ut nec ipsa eum sacræ lectionis verba, quæ tamen in tenebris ignorantie percipit, quamvis sua synagoga cogente, legendo vel audiendo percipere delectet.

Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, &c.] Vitulus tenerrimus atque optimus, et panes similaginei, quos Abraham et Sara ad reficiendum Dominum fervente diei mediæ sole præparant, fidem Dominicæ incarnationis, et perfectionem devotæ humiliationis, quibus sancta ecclesia cum suis magistris spiritualibus dilectionis et sapientiæ luce flagrans, Dominum placate, insinuat. At contra

vitulus iste pascualis, et farina quæ mulier dæmoniosa morituro Sauli, servis ejus intempesta nocte coxit, et comedenda apposuit, nativitatem regnumque Antichristi, et contritionem cordis eorum, qui ei stulta humilitate famulantur, exprimit: quæ synagoga Satanæ, a tenebris impietatis involuta, miseris, et æterna morte damnandis suis auditoribus credenda et speranda suggerens, quasi dulcibus eos epulis a circumstantium ærumnarum pavore reficit; quo corda pasti edulio proficientes in pejus, vadunt obscuri sola sub nocte per umbram.

IN CAP. XXIX.

CAP. VIII. *Congregata sunt ergo Philistiim universa agmina in Aphec, &c. usque ad id quo dictum est: Philistiim autem ascenderunt in Jezrahel.*] Hæc lectio, in qua principes Philistiim David suis castris ejiciunt, illud nimirum tempus signat, de quo Dominus ait: Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Congregantur ergo Philisteorum agmina in Aphec, quæ interpretatur furor novus; furit gentium perfidia contra Judæos, furit contra hæreticos. Utrosque enim hoc in loco Israel significat, novisque semper insidiis veteres augmentare non cessat; contra hos quidem, quia unum solum Deum; contra illos autem, quia Christum prædicant; contra utrosque, quia idola derident, certamina dira gerens.

Sed et Israel castrametatus est super fontem, &c.] Fons qui erat in Jezrahel, id est, in semine Dei, lavacrum baptismatis, quo ecclesiæ filii per gratiam Spiritus Sancti regenerantur, insinuat. Si ergo Judæos infideles, seu deteriores infidelibus hæreticos, in nomine Israel figuratos intelligas, ambo super fontem gratiæ renascentis castra perfida ponunt; unus per superbiam despiciendo, alius per hæresim violando.

Et satrapæ quidem Philistiim incedebant in centurionibus, &c.] Novissimum agmen, vel humilitatis merito, vel ordine temporis intellige. Nationibus quippe gentium omni tempore seculi contra Judæos, ex quo gens illa condita est, in acie constitutis, et eos manu vel ore debellare certantibus;

sed et contra hæreticos, quia portio sunt ecclesiæ, propter invidiam nominis Christi, simili mente furentibus, Dominus in electis suis humilis et despectus secularibus adest ; quia filii seculi hujus prudentiores sunt in sua generatione filiis lucis. Qui etiam suo tempore incarnatus, et in plenitudine temporum, et humilis mundo apparuit, humilitatis, abjectionis, et paupertatis exempla suis sequacibus foris ostendit, quos tamen intus quam manu fortis in debellando superbos, quam in beatificando subjectos sit desiderabilis edocuit.

Dixerunt principes Philistiim : Quid sibi volunt Hebræi isti ?] Despiciunt pagani vitam, societatem, doctrinam fidelium Christi, qui merito Hebræi, id est, transitores appellantur ; quia nunc de vitiis ad virtutes transire in futurum, de morte ad vitam transitum sperare, ima carnalium desideria, simul et adversa mundi omnia supinæ mentis culmina transcendere norunt.

Et ait Achis ad principes Philistiim, &c.] Laudante Achis amicitiam David, irati principes Philistiim ejus contubernium in prælio vitant, cujus virtutem præliantis fama vulgante pavescunt. Denique inter alia dicunt :

Nonne iste est David, &c. ?] Laudante gentium ecclesiæ fidem Christi, per quam vita mereatur æterna ; irati philosophi et pontifices idolorum, ei se credere timent, cujus verbo suam culturam simul et sapientiam dolent esse destructam ; cujus triumphum de antiquo hoste talem, qualem nemo alius promereri potuit, in unanimo sanctæ ecclesiæ choro celebrari conspiciunt, ejus se membris adunare, ejus regimini subdi fidem percipiendo refugiant.

Vocavit autem Achis David, et ait ei, &c.] Achis quidem ipse rectum David, innocentem et bonum, sicut angelum Dei confitetur ; sed ne offendat oculos satraparum Philistiim, e prælio descendere, in pace iræ præcipit. Fidelium turba de gentibus Christi justitiam, misericordiam, et sanctitatem, tanquam ejus qui ad salutem gentium a Deo fuerit missus, laudat, amat, prædicat, sed blasphemis superbisque idololatriæ ducibus verbum committi non debere precatur, ne forte audiendo et non credendo majus judicium sumant ;

et quasi hortatur Dominum, ut magis pacato serenoque in corde credentium requiescere contentus sit, quam non credituris prædicando oblatum, occasionem tribuat, persecutionum scandalis excitandis.

Scio quia bonus es tu in oculis meis, &c.] Et ecclesia in Domini laudibus præstans, etiam ista perorat: Scio quidem ipsa, et apertis fidei oculis intelligo bonitatem tuæ gratiæ cœlestis, teque ipsum esse de quo propheta prædixit, Et vocabitur nomen ejus magni consilii angelus; hoc est, paternæ voluntatis nuntius. Sed principes dogmatum culturarumque gentilium, spreto tuæ protectionis auxilio, sua se virtute et industria salvari debere confidunt.

Philistiim autem ascenderunt in Jezrahel.] Abeunte cum suis David, Philistiim in Jezrahel, id est, in semen Dei præliaturi ascenderunt, quo secum prius demorante in Aphec, id est, in furore novo convenerant. Et reprobi sæpe, pulsus a sua vicinitate fortioribus ecclesiæ doctoribus, tota se virtute in fragiliores quosque depravandos exerunt, quos ob majorum reverentiam vel timorem prius, quamvis animo furibundi tangere et inquietare minime præsumpserant. Non solum autem qui arma certantes, vel argumenta disputantes contra bonos ferunt, sed etiam qui exempla pravitatis sub fratrum nomine præferentes piorum aspectibus ostentant, in Jezrahel, id est, semen Dei ascendentes, zizaniis hoc diabolici seminis inficere tentant. Hujus mysteria lectionis, et hodie multis Dominum de suo corde fugantibus, electosque ejus prementibus, innumera per loca compleri videmus et audimus; sed appropinquante mundi termino, crescentibus malorum cumulis, magis magisque complenda, quia non ambigimus, tremula expectatione formidamus.

IN CAP. XXX.

CAP. IX. *Cumque venisset David et viri ejus in Sicelech, &c. usque ad id quod scribitur: David misit de præda his qui erant in illis locis, in quibus commoratus fuerat David ipse et viri ejus.]* In hac lectione typice ostenditur, seductos ab hæreticis, quamdiu dilectionem unitatis non perdiderint,

facile Christi gratia per doctores veritatis, ad fidem posse recipi; et sive doctores ipsos, seu simpliciores quosque et propria salute contentos, uno omnes eodemque vitæ æternæ remunerandos esse denario; sed et ipsos hæresiarchas, partim corrigendos a Domino, partim perpetua ultione plectendos. Amalech dicitur populus bruchus, sive populus lingens; et Amalechitæ impetum faciunt ex parte australi, in Sicelech, cum hæretici, qui per blandos sermones et benedictiones seducere solent corda innocentium, et omnes spiritualis scientiæ fructus maledica erodere lingua, ex ipsis sanctæ scripturæ verbis, quæ Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt, et composuere sancti Dei homines, simplicibus quibusque insidias tendunt.

Et percusserunt Sicelech, &c.] Sicelech interpretatur defæcatio vocis adductæ, quam percutiunt et succendunt, qui discretionem auditæ prædicationis argumentationum suarum ariete confundunt, ecclesiasticæque fidei tranquillitatem maligno sui erroris igne dejiciunt. Cui nimirum igni simillimus ille est, quo Hieremiæ prophetæ libros rex superbus incendit; contrarius autem ille, quem Dominus misit in terram, et voluit vehementer accendi.

Et non interfecerant quemquam, &c.] Captivant et non interficiunt hæretici; qui etsi fidei simplicitatem minus erudit, non tamen fervorem caritatis, quæ vita virtutum est, eripere valent.

Cum ergo venisset David et viri ejus ad civitatem, &c.] Adveniens Dominus in electis suis catholicisque doctoribus, et videns ecclesiæ turres ac tecta quondam fulgentia, sermonis hæretici terræ complanata, primo ut decet, pro ea restauranda Patrem fletibus pulsat et precibus, ac deinde confestim etiam restaurandi cœpta molitur. Plangunt doctores commissas sibi ecclesias animasque, quas Deo genuerant et nutriebant, dilato ad tempus Christi auxilio, a fidei simplicitate corruptas; quod est, dilato ad tempus David adventu, virorum ejus uxores ac liberos ductos esse captivos; si enim ejus gratia juvenis adesset, corrumpi omnino non poterant.

Siquidem et duæ uxores David captivæ ductæ fuerant, &c.]

Quod uxores David utramque sanctæ ecclesiæ vitam, qua in præsentī vero regi servire gaudet, activam scilicet et speculativam significant, supra jam dictum est. Tanta autem sæpe hæreticis a gentibus, quod Ariana maxima seditione claruit, ecclesiam tempestas involvit, ut non solum speculativæ vitæ decor, quem juxta nomen Jezrahel, auctor ipse gratiarum Deus in cordibus quietorum et humilium spiritu seminavit; sed et activæ constantia, quam hi potius, qui nuper antiqui hostis manus evaserunt, exercere solent, propulsante persecutoris ira videatur interire.

Et applicavit Abiathar ephod ad David, &c.] Quæ Domino inspirante sancti ejus faciunt, more scripturarum ipse facere dicitur, qui juvat ut faciant; sicut etiam de Spiritu Sancto, cui est una cum Patre et Filio virtus atque operatio, dictum est: Ipse enim postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quia quos repleverit, gemitibus vacare, et pro salute sua Dominum facit postulare. David igitur, applicata ad se stola pontificali, an latrunculos prosequi debeat, Dominum consulit; cum pastores ecclesiæ gratia sui auctoris intus edocti, per scripturæ sacræ lectionem, qua doctores in ministerio verbi semper oportet indui, qualiter erga errantes quosque agere debeant, consilium supernæ voluntatis inquirunt. Respondet Dominus persequendos ab David latrunculos, et comprehensis excutiendam prædam; cum in eadem lectione docuerit, a doctoribus ecclesiæ magistris persequendos disputando hæreticos, comprehendendos superando, excutiendam eis prædam revocando ad ecclesiam animas eorum, prius sui vel fraude seductas.

Abiit ergo David ipse, et sexcenti viri qui erant cum eo, &c.] Torrens Besor, qui interpretatur annuntiatio, sive caro, vel carnalem hæreticorum sensum perdifficilem ad corrigendum, vel redundantiam significat eloquentiæ secularis, et ipsam æque violento fluxu rapidam, nec facile nisi perfectis quibusque doctoribus superabilem. Abiit ergo desiderabilis noster rex, veraciter manu fortis, ad bellandam verbo veritatis errantium pervicaciam, ipse et electi ejus operis integritate, simul et spei certitudine probati, quod

senarius numerus, quo sua Dominus opera complevit; et centenarius, qui in computo auricularis primus dexteram petit, manifeste denuntiant. Denique in centesimo Psalmo extremi iudicii discrimen, quo spes omnium recte sperantium ardet, aperte describitur, ubi misericordia et iudicio cantato, fideles quidem terræ, et ambulantes in via immaculata, per misericordiam ad sedem perpetuæ beatitudinis ac sui Redemptoris ministerium provehendi; omnes autem peccatores terræ per iudicium justum in matutino declaratæ suæ, quæ diu latuerat, actionis interficiendi, ac de civitate supernæ pacis memorantur esse disperdendi. Comitantibus autem in via veritatis Dominum sanctis ejus, ubi ad articulum disputandi, et hæreticos revincendi ventum fuerit, nonnulli sæpe etiam magni viri, non quidem a credendi puritate, sed tamen a peritia dicendi lassati subsistunt. Non enim omnes qui recte credere norunt, etiam eos qui contraria rectæ fidei sapiunt, ratiocinando devincere norunt. Obsistit enim sæpe quasi torrens annuntiationis, sive carnis, vel carnalis eorum sensus, qui spiritualia capere nesciunt, vel impetus pronuntiandi carnalia quæ sentiunt; quem superare, et instar Heliae vel Helisæi suæ discretionis potentia perrumpere ac dissipare minus periti nesciant. Quod in Nicæna maxime synodo patuit, ubi tot ac tantis de toto orbe collectis doctoribus, non facile quisquam primitus, præter Athanasium Alexandrinæ ecclesiæ diaconum, poterat inveniri, qui cum Ario configere, et ejus tergiversationes ac dolos statim deprehendere, traducere, ac devincere nosset. Ubi gentilis quidam philosophus, Aristotelicis permultum armatus argumentis, Christianos creberrime provocans, a nullo penitus doctorum etiam dialectica arte illustrium quibat superari, donec exsurgens unus miræ sanctitatis episcopus, sophisticæ quidem locutionis funditus ignarus, sed divinæ fidei sapientia præclarus, multifidas ejus versutias simplici per omnia, sed veraci prosecutione cassaret. Non ergo torrentem hujusmodi transire docendo sufficiunt, nisi qui vel eximia Spiritus gratia in fide roborati, vel majore disputandi sint, industria prædocti. Qui quoniam prudentia, fortitudine, temperantia,

et justitia sublimiter eminent, quoniam pro evangelio configere gaudent, recte quadringenti fuisse memorantur, qui latrunculos insequuntur; recte ducenti qui lassi subsistunt; quia sunt qui fidem et actionem, quam defendere disputando nesciunt, ipsi vivendo exercere non nesciunt.

Et invenerunt virum Ægyptium in agro, &c.] Properantes catholici doctores ad certamen cum hæreticis agendum, inveniunt sæpe relictos ab eis viros, tenebrosa peccatorum suorum nigredine notabiles, nec præ ingenii teneritudine magistros erroris ad ecclesiam vastandam sequi valentes; adducuntque eos ad audiendam fidem catholicam, panem aquamque verbi tribuunt; sed et dicta magistrorum præcedentium addunt, qui olim de pulcherrima præsentis ecclesiæ quasi ficu, vel vitæ mortis articulo succisi, per totum seculi hujus qui nunc agitur annum, maturam suæ doctrinæ memoriam ad reficiendas fidelium mentes conservare non cessant. Et bene fragmen massæ dant, quia non integra opuscula talibus, sed dicta patrum quotquot sufficere putant suggerunt. Bene duas ligaturas uvæ tribuunt; quia geminæ dilectionis eos vinculis Christo et ecclesiæ copulandos ostendunt.

Qui cum comedisset, &c.] Cum accepisset rectæ fidei alimoniam, accepit et fiduciam mentis, qua se misericordiæ gratiam speraret adepturum.

Dixit itaque ei David: Cujus es tu, vel unde, &c. ?] Regula est ecclesiæ, transfugientes ad se ab hæreticis per doctores suos inquirere; qui priusquam fugerint, quid de fide senserint, quo in futurum mente tendant. Et cum eos tota intensione hæresibus contradicere, et catholicæ fidei favere cognoverint, tunc demum eis ejusdem fidei sacramenta reconciliandis adhibere, ne sanctum canibus, et porcis margaritas passim mittere videantur. Cujus, inquit, auditores, et de qua, vel ad quam modo venire sectam disponis? Respondeat necesse est, qui vel hæreticorum laqueos evadere quærit: Peccatis fateor obscuratus ego sum, hactenus audiendis mancipatus hæreticis; reliquit autem me magister, qui erroribus imbuunt; quia ubi contra ecclesiam bella gerebantur, minus me idoneum lingua vel ingenio ad hoc

certamen esse perspexit; neque ultra ad talem voluit secum ducere conflictum. Siquidem nos erumpentes ab austro, id est, luce, perfectum et Spiritus Sancti flatu vivificum dogma nostrum promittentes, et gentilium non paucos ad nostram adduximus sectam, et ipsam ecclesiæ fidem non parva ex parte turbavimus.

Dixitque ei David: Potes me ducere ad istum cuneum? &c.] Dux David ad inveniendos debellandosque prædones esse suadetur, qui ab Amalechitis relinquebatur ægrotus; quia sunt qui inter hæreticos conversati, ob pigritiam ingenii, vires nocendi bonis non habent, et iidem subito gratia superna respecti et attacti, sufficientem ex Deo sumunt virtutem resistendi perversis; immo commodius multo et certius per eos qui hæreticorum arcana norunt, conversos ad catholicam, errantia eorum dicta confunduntur. Quod autem jurari sibi rogat, ne occidatur, et ne in manus domini sui tradatur, ita demum persequenti cuneum proditurus hostilem; hoc nimirum quærit a magistris spiritualibus, ut ea solum conditione illis hæreticorum pandat arcana, si ipsi sibi absque dubietate fidem, qua mortem vitare perpetuam possit, ostendant; neque eum rursum doctrinis subdi patiantur inanibus.

Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant, &c.] Super faciem terræ discumbunt hæretici, comedentes et bibentes; qui sive obscura scripturarum, seu legant aperta, (hoc enim inter comedere et bibere distat,) nequaquam per hæc cœlestia, sed terrena semper inquirunt, nec dicere cum apostolo valent: Nostra autem conversatio in cœlis est. Et quasi festum celebrant diem pro spoliis, quæ de terra Philistiim et Juda rapuerant, cum ad inventa sua, quibus vel paganorum aliquos sub prætextu nominis Christi pejus errare docuerant, vel fideles quosque a via veritatis averterant, quasi optimum scientiæ lumen arbitrantur, aiuntque gaudentes: Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea.

Et percussit eos David, &c.] Duobus modis percutit hæreticos Christus, vel castigando videlicet ad recipiendam fidem, vel anathematizando ad subeundam perpetuam

pœnam. Quæ utraque percussio a vespere usque in vesperam producit, quia ab agnitione obscurantis corda erroris, usque ad ejusdem erroris vel pœnitentiam ad tempus amaricantem, vel supplicium pertingit æternum. Quadringenti sane viri, qui ascensis camelis gladium David, totidemque ejus militum fugiendo evaserunt, illi sunt profecto, qui catholicorum despecta voce doctorum, nec corrigi ab his consentiunt, nec metuunt damnari; sed virtutum suarum, immo tumoris et jactantiæ celsitudine quasi camelorum gibbo confisi, non minus se perfectionis evangelicæ nomen et numerum tenere, ac dexteriora, id est vitæ cœlestis gaudia, sperare et adepturos esse gloriantur.

Eruit ergo David omnia, &c.] Devictis vel correctione vel ultione, vel detectione nefandi dogmatis hæresium conditoribus, eruit Dominus animas quas deceperant, et ad catholicæ pacis reducit unitatem.

Venit autem David ad ducentos viros, &c.] Perfecta de prædonibus victoria, David æque eos qui lassi substiterant, cum his qui pugnaverunt, spoliis parte ditavit. Non gloriatur sapiens in sapientia sua. Non omnia possumus omnes. Numquid omnes apostoli? Numquid omnes prophetæ? Numquid omnes doctores? Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratias habent curationum? Attamen omnes in ejusdem Dominicæ vineæ cultura diverso tempore laborantes, unum eundemque sunt vitæ denarium in contemplanda summi regis imagine percepturi.

Et misit dona de præda senioribus Juda, &c.] Amat monetque Dominus cuncta in diversis personis, conditionibus, et ætatibus ecclesiæ suæ membra, de sua semper victoria, sui regni perennis augmentatione lætari, et quoties animas diabolica pridem seditione corruptas viderint ecclesiæ restitui, glorificare ac benedicere Patrem qui in cœlis est. Quod eos maxime facere gaudet, quos dilectionem suam in corde puro, et jam inter acervas persequentium discipulas servasse, quos sanctorum dicta vel exempla in sedula castæ conscientiæ memoria tenuisse perspexerit. Hoc est enim verum David exultantem, et viros ejus vel hospitio donasse, vel defendisse latibulo. Sed et doctor

quisque catholicus, cum hæreticorum spineta nuper investigat, prodit, expugnat, necesse est hæc et aliis fratribus propter scientiam cavendi et superandi talia, sive colloquendo, sive etiam scribendo revelare non taret. Et nota, non solum in credendo Deum, sed et in diligendo proximos, multum hæreticos a catholica, multum a Christiana perfectione distare gentiles. Amalechitæ lassescentem moriturumque sui itineris socium relinquentes abeunt, et quasi feris avibusque lacerandum exponunt. At suos David comites lassos, et tuto in loco ad certamen ipse præparans statuit, et opima re dux pace et benedictione locupletat. Meminit hujus lectionis et titulus Psalmi quinquagesimi secundi, qui ita se habet, In finem pro Amalech, intellectus David; quo significat in Christum, qui finis est legis ad justitiam omni credenti, pro adversariis ecclesiæ sive corrigendis sive damnandis, intellectus figurativi David, qui in tolerando, in persequendo, depræliando Amalechitas, quid civitas veri David a perfidis passura, quid eisdem ipse sit retributurus, intellexit. Sed et Psalmi textus intellectu facillimus, lectionis hujusce per totum mysteriis adgaudet; quia perfidis iniquorum cœptis inchoat, Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus; vel nullum videlicet Deum esse, qui res humanas curet, vel aliquam in sancta Trinitate personam Deum verum non esse, insipienti pectore tractans; et in veri David a triumpho finem facit, Dum avertit Dominus captivitatem plebis suæ, exultavit Jacob, et lætabitur Israel.

IN CAP. XXXI.

CAP. X. *Philistiim autem pugnabant adversus Israel, &c.* usque ad id quod scriptum est: *Et tulerunt ossa eorum, &c.*] In hac lectione figurate monstratur, optimatibus Judæorum per gentium exempla vel dicta corruptis, et suæ scientiæ spiritualis arma, quibus contra hostem muniri debuerat, ad necem propriam negligendo vertentibus, minores quoque bonæ actionis castra succedentibus suo loco reliquisse gentibus. De quorum casu malis exultantibus boni potius, si quid in eis exempli utilis, si quos

inter eos invenerint electos, horum memoriam proferant; porro exitum reproborum superni judicis examini relinquunt. Quæ et de hæreticis æque omnia, et de falsis catholicis eodem ordine possunt intelligi. Imminente igitur tempore Davidici regni, Philistiim sicut semper pugnabant adversus Israel. Appropinquante novæ gratiæ tempore, gentiles, sicut et ante consueverant, castitatem Israeliticæ fidei per exempla pravitatis oppugnabant, nunc opera perversa perituris, nunc idololatriæ cultura ostendendo, juxta exemplum Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filiis Israel, edere et fornicari.

Et fugerunt viri Israel ante faciem Philistiim, &c.] Et decepti sunt, qui fortes videbantur in contemplanda Dei voluntate, quod nomen Israel significat, cum opera gentilium incautius, doctrinamque sequerentur, et perierunt depravati in superbia luxuriosa, quam vocabulum montis Gelboe, id est, lubrici designat. Sed et hæreticorum perditionem non parum secularis sapientia juvat. Unde pulchre quidam nostrorum ait, Philosophi patriarchæ hæreticorum ecclesiæ puritatem perversa maculavere doctrina.

Irrueruntque Philistiim in Saul, et in filios ejus, &c.] Irruerunt tota intentione gentes circumpositæ in regnum Judææ destruendum, et filios ejusdem regni tollendos de medio, et depravarunt sua corruptione sacerdotes, Scribas, et Pharisæos, filios scilicet doctoresque regni illius. Sed et hæreticos, ne Spiritus Sancti gratiam simplici corde prædicarent aut colerent, vetarunt; quod est Jonathan percutere, id est columbæ donum; ne Patrem, qui nos sibi non natura, sed adoptione filios fecit, digna confessione laudarent, interdixerunt; quod interfectio significat Abinadab, id est, Patris mei spontanei; ne in Christi regno salutem mundo affuturum crederent, obstiterunt; quod occisus indicat Melchisue, qui dicitur, Rex meus salus, credo. Qui Arium seduxit philosophus, quasi Melchisue peremit; qui Macedonium, Jonathan; qui Manichæum, Abinadab; quia videlicet hunc veri regis Christi omnipotentiam negare, illum Spiritus Sancti donis derogare, istum

summi Patris bonitatem blasphemare magister corruptionis edocuit.

Totumque pondus praelii versum est in Saul, &c.] Totis viribus agebant gentiles, ut regnum Judææ tollerent. Et appropriabant ei viri dolis deceptionum instructissimi, et seducti ac depravati sunt proceres regni illius vehementer ab eis qui cordi illorum abrepta simplicitate veritatis, multifidum fraudulentiae et astutiarum vulnus inflixere. Sicut enim gladius hostilis apertam idololatriæ graviorumque flagitiorum suasionem, ita subtiliora deceptionum argumenta sagitta demonstrat. Non autem gladio Philistiim, sed sagittis Saul interiit; quia non apertis sceleribus, quæ mortifera esse nemo dubitaret, Judaici regni duces extremi ipso periere cum regno, sed his potius quæ sub velamine pietatis acta, impiissimum mortis virus inferrent. Verbi gratia, dicente Deo: Honora patrem tuum et matrem. Ipsi contra docebant suos auditores dicere parentibus: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit. Et sic ab eorum penitus honoratione cessare. Item dicebant: Qui jurat in templo, nihil est; qui jurat in auro templi, debet. Et cætera hujusmodi, quæ Dominus in evangelio multiplici illis increpatione depromit; maxime illud, quod ipsum legis et evangelii Dominum quasi transgressorem legis interficiunt. Quæ omnia scelerum argumenta ad imitationem faciunt astutiæ gentiles, cum philosophiæ studiis exercitatum ingenium ad nefarias artes inflectunt, sagittariis nimirum Philistiim vulnerantibus cadunt. Nihil autem prohibet, sagittarios, immundos spiritus accipere, quorum dolis imbuti perierunt.

Dixitque Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, &c.] Armiger Saul legis doctores significat; quia sicut arma et sagittæ Philistiim, pravorum deceptiones, sic e contra Israelitarum arma non aliud sunt mystice intelligenda, quam spiritualis verba doctrinæ, quibus se Dei populus a cunctis debuerat munire periculis. Sed vulneratus usque ad desperationem a sagittariis Saul, maluit armigeri sui quam incircumcisorum gladio perire;

quia principes regni Judæorum sumpto semel proposito in peccatis suis moriendi, maluere doctoribus suis mandata legis solventibus, et sic se docentibus, quam gentilium, quos communes et immundos vocabant, consortio se polluerent perimi. Denique timebant introire prætorium gentilis, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha. Quod tamen pascha, versa in suam perniciem lege, quam acceperant, insontis sanguine contaminare non timebant.

Et noluit armiger ejus, &c.] Non est ambigendum, inter reprobos legis doctores extitisse aliquos, qui verbi acumen ad occidendos suos auditores sinistra interpretatione pervertere nollent, et nihilominus ipsos auditores ea quæ recte dicta a magistris acceperant, vel despiciendo, vel, quod pejus est, blasphemando in suam vertisse perniciem; quorum visa morte spirituali, id est, obstinatione peccandi, et ipsos verbi ministros per tempora deterioratos, testimonia legis, quæ male interpretari timuerant, male contempta sibi occasionem fecisse ruinæ. Hæc et hodie nobiscum sæpius agi, utinam nesciremus. Sed et hæretici peccatorum suorum et ipsi jaculis cruentati, cum verba divinorum eloquiorum in argumenta sui erroris immutant, sua nimirum arma morituri contra suum pectus invertunt; et frater quilibet etiam in catholica permanens unitate, cum artem quamcumque pro communi ecclesiæ, eorumque inter quos vivit, utilitate didicit, in superbix, cenodoxix, philargyriæ, alteriusve cujuslibet vitii contagione polluit, suo se miser gladio confodit; quia quod defendi ab hoste debuerat, hostem potius juvit.

Videntes autem viri Israelitæ, &c.] Videntes indocti quique, et humilitatis veræ medicamina, lavacrumque baptismi salutaris ignorantes, in Judæa doctos quosque, magistrosque suos in certamine spirituali peccato triumphante devictos, sed et vulgus non paucum, eorum prius auditui proximum persequente adversario a prisca suæ constantiæ sede fugatum, et ipsi confestim majorum ruina turbati, opera virtutum omnia ac munimina scientiæ spiritualis, quæ habuerant, amiserunt; veneruntque peccata gentilium, et cuncta in Judæis incredulis studia virtutum, per-

versa inhabitatione corruperunt; venerunt immundi spiritus, et corda quæ fidei constantia deseruit, et occuparunt; vel certe venerunt gentes, et optima quondam Judæorum studia credendo sua fecerunt. Nam et olim divina eloquia, quæ illi non parva ex parte jam tunc reliquere, ipsa sibi interpretari fecerunt; et nunc projectam ab eis cum ipsis eloquiis divinæ scripturæ fidem Christi susceperunt, ac velut in habitando possident. Sane quod dictum est, trans vallem, et trans Jordanem, ut apertius mystice pateat, situs ipse loci paucis intimandus est. Vallis est circa Jordanem grandis, et ipsa campestris, in immensam longitudinem se extendens, Hebraice Elon sive Aulon vocata, quæ circumdatur ex utraque parte montibus sibi invicem succedentibus et cohærentibus, qui incipientes a Libano, et ultra eum usque ad desertum Pharan perveniunt; suntque in ipso Aulone, id est, in valle campestri urbes nobiles, Scythopolis, Tyberias, stagnumque prope eam, sed et Jericho, Mare Mortuum, et regiones in circuitu; per quas medius, ut diximus, Jordanis fluit, oriens de fontibus Paneadis, et in Mari Mortuo interiens. Quia ergo vallem dejectionem humilitatis, Jordanem in qua Dominus baptizari dignatus est, undam baptismatis significare non latet, merito Jordanis valle cingitur, ut nos humiliter salutiferi fontis ingressum quærere, humiliter egresso eo conversari et ipse loci situs admoneat. Quicumque ergo non in valle Jordanis, sed trans vallem et trans Jordanem erant, fugiunt; quia qui humilitatis et baptismi remedium vel suscipere, vel susceptum servare neglexerint, contra malignos spiritus valere nullatenus possunt. Quod de Judæis et paganis, de hæreticis et malis catholicis potest generaliter accipi.

Et præciderunt caput Saul, &c.] Usque adeo corruptores vel dæmones Judæam impietatis armis persecuti sunt, donec ipsum ei regni principale radicitus adimerent, munimina legis sacræ, quibus contra omnia adversa prævalebant, eriperent. Cujus mox dejectionem, quasi proprii signum triumphi, propriæ causam lætitiæ suis longe lateque complicibus fama vulgante spargere festinarunt; et aug-

mentum sceleris armaturam Dei, quam beatus apostolus Paulus, et nos adversus spiritualia nequitiae in cœlestibus militaturos induere præcipit; et ipse prior indutus, bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit, accipiens a Domino coronam justitiæ. Hanc, inquam, militiæ cœlestis armaturam, Judæis ereptam, impii decepti, et decipientes inferis inducere laribus, hoc est, divina eloquia dæmoniorum doctrinis æquiparare contenderunt. Quod duobus modis eos egisse et agere constat; cum vel dicta spiritualia carnaliter interpretando perverse intelligunt, vel easdem literas divinas, quasi communes et nulla superna auctoritate suffultas, prout volunt ventilant. Gentem vero ipsam Judææ regni arce privatam, quasi ad nihili redactam, et inimicorum potestati concessam, in derisum sibi palam deceptores, publicumque proposuere proverbium; quod est figurate corpus Saulis truncum in muro Bethsan, id est, domus inimici habendum ostentui, manibus suspendisse nefandis. Sed et hæreticos peccatorum præcedentium sagittis stratos, cum præsidio caritatis, quæ arx est virtutum omnium, fraudant. Quasi caput Saul immundi spiritus præcidunt, cum suum magis quam scripturæ sensum sequi persuadent. Armis exspoliant, cum divina eloquia ad suum, id est, dæmonicum sensum pervertunt. Arma Saul in templo Astaroth ponunt. Astaroth quippe non solum, quia idolum est, sed etiam quia factura exploratorum interpretatur, doctrinam significat spirituum malignorum, qui caulas fidelium circumeunt quotidie, si quem devorare possint, explorant. Cum opera ipsa, quibus Deo servierant, ad suæ malignitatis obsequia dira permutant, membra nimirum lucis et vitæ expertia in muro domus inimici suspendunt.

Quod cum audissent habitatores Jabes Galaad, &c.] Jabes, quæ interpretatur exsiccata, ecclesiam designat, quam ab omni carnalis concupiscentiæ fluxu, ab omni inquinamento carnis ac spiritus fervor Justitiæ Solis, hoc est aspiratio divini temperat amoris. Unde recte talis in monte sita describitur. Et ipse Galaad, id est, acervus testimonii vocatur, ut significet subtilissimam sanctorum vitam, ne

ad errorem deflecti possit, idoneis scripturarum testimoniis, esse firmatam. Ipsa autem est civitas, quam in auspiciis sui regni Saul, cum adhuc humili pietate Domino serviret, ab hostium obsidione liberavit. Cum ergo audissent habitatores Jabes Galaad quæcunque fecerunt Philistiim Saul, surrexerunt omnes viri fortissimi.

Et ambulaverunt tota nocte, &c.] Cum audissent habitatores civitatis Christi super montem positæ, Judæam, ex qua sibi in patriarchis, prophetis, et apostolis, præcones et ministros salutis advenisse meminerunt, agentibus contemptam habitamque derisui, surrexerunt in opus verbi omnes viriliter agere gaudentes; et inter medias errantium tenebras ipsi virtutum iter ambulantes, prohibuerunt de illorum casu, quorum delicto salus gentibus quasi ad diaboli domum pertinentium, publica insultatione lætari. Quod si delibatio, inquit, sancta est, et massa; et si radix sancta, et rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem, cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos, &c. quæ apostolus ad Romanos miro ac multiplici sermone digessit.

Venerunt Jabes, et combusserunt ea ibi, &c.] Cadavera, carnales sive carnalia ossa, fortiores quosque et virtutum opera designant. Combusserunt ergo cadavera Saul et filiorum ejus, qui infirma casus Judæorum superno reliquere judicio, ut hæc altitudinem divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, juxta incomprehensibile suæ voluntatis consilium fecisse vel permisisse cognoscerent. Combustionem quippe hoc in loco juxta illud intelligere debemus, quod de percipiendis scrutandisque Dominicæ passionis sacramentis sub Agni edendi typo præcipitur: Si quid residui fuerit, igni comburetis. Ossa in nemore Jabes sepelierunt, cum si quid in infirmis virtutis et firmitatis invenerunt, non hoc quasi nihil despicere, sed fructuosis sanctorum operibus maluerunt adjungere; si quos inter carnales ac fragiles virtutibus animæ studere cognoverunt, hos sanctorum consortio annumerare curarunt. Per nemus quippe bonorum operum fructus novit exprimi, qui in Genesi

legens, quod vel quale nemus Abraham in Bersabee plantaverit, recte intelligere novit. Aliter Saul pro peccatis suis mortuus et derisus, a viris Jabes, quos salvavit, publico eripitur opprobrio. Cadaver comburitur, et ossa conduntur in nemore; quia dignum profecto est, ut si quis fidelium magnorumque virorum peccato victore spirituales mortem incurrerit, ab his maxime quibus in bono profuit, ut reviviscere possit, adjuvetur, horumque et ferventissimis in compunctione precibus ejus carnalia detegantur, et spiritualia quæ gessit, suo digna pietate commendantur auctori.

Et jejunaverunt septem diebus.] Recte et ad literam pro mortuis, ut ad requiem pervenire valeant, septem diebus jejunatur, qui post sex hujus seculi ætates, in quibus in carne laboramus, septima est in illo seculo ætas requietionis animarum carne exutarum, in qua beatæ tempus illud glorificum, quando resurgere mereantur, expectant. Cujus figuram quietis et resurrectionis, et septima dies in lege, et septimus sive quinquagesimus annus, in quibus requies operum dabatur, typice prætendebant. Ipsum vero exemplum nostra spei et fidei dispensatione Dominus ostendit, qui sexta sabbati crucifixus, septima requiescens corpore in monumento, octava et quæ una sabbati est, resurrexit a mortuis. Sed in parte allegoriæ, cum de cæcitate Judæorum sabbatum hactenus carnaliter observantium, cives contribulesque sui fideles merito tristitiam et continuum in corde retinent dolorem, quasi septem diebus jejunant; quia constitutis adhuc in errore fratribus cognatisque suis, nullatenus plenam possunt habere lætitiā. Cum autem et ipsi octavæ diei, id est, Dominicæ simul et suæ resurrectionis mysterium perfecte cognoverint, utrique pariter juvante gratia Christi, perpetua festivitate gaudebunt.

IN LIBROS [SAMUELIS

ET

LIBROS] REGUM

QUÆSTIONUM XXX.

LIBER UNUS.

[Libros Samuelis et Regum sub uno titulo in Bibl. Vulg. comprehensos esse, lectoribus non est ignotum.]

EPISTOLA AD NOTHELMUM PRESBYTERUM DE XXX. QUÆSTIONIBUS.

DILECTISSIMO fratri Nothelmo Beda, Salutem !

Quæ de libro Regum dilucidanda, frater dilectissime, misisti, statim, prout potui, Domino juvante, explicare curavi, ea duntaxat distinctione, ut xxx. ex his propositiones, quæ graviores forte videbantur, brevibus distinctas capitulis, quo facilius possent inveniri, hoc volumine comprehenderem. Cætera vero quæ commixtim annotasti nomina vel verba, quæ facilius ac brevius solvi poterant, in aliis schedulis seorsum collecta, simul tuæ fraternitati transmiseram. Quamvis ipse noveram, plurima in eodem libro multo obscuriora, quam ea esse quæ a me quærenda judicasti. Sed et hoc non ignorabam, sæpius fieri solere, ut is qui obscuriora forte nonnulla jam bene intellexerat, quia videlicet hæc in tractatibus magnorum auctorum sufficienter explanata repererat, ipse adhuc in quibusdam facilioribus sensu incertus perseveret, ac dubius ; quæ illi fortasse qui profundiora tractabant, quæsitu digna non ducebant. Fit etiam, ut non omnia quæ a patribus scripta sunt, ab omnibus possint haberi, et ignorentur quæstiones

scripturarum a legentibus; non quia a doctoribus expositæ non sint, sed quia ipsæ earum quæstiones vel non habeantur, vel habitæ non intelligantur a quærentibus; sicut in plurimis eorum, quorum a me responsa et petisti et accepisti, constat esse factitatum. In quibus videlicet responsis, qui a tuis petitionibus vestigia patrum sequens, satisfacere studui, precor ut vicem debitam nostræ devotioni reddens, pro sospitate nostri et cordis et corporis, una cum fratribus qui illis in locis vobiscum Domino deserviunt, intercedere memineris. Sed et si quid de his quæ scripsi aptius forte alicubi, quod facillime contingere poterit, expositum inveneris, nobis quoque ocus hoc destinare non graveris. Bene vale, semper dilectissime in Christo frater.

1. (1 Sam. ii. 35.) *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum, &c.* Quod ait propheta, ad Heli loquens ex persona Dei: Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat: et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Sub figura Samuelis de Domino Salvatore, summo videlicet ac vero pontifice, debet intelligi, quod nimirum sicut Samuel defuncto Heli successit in sacerdotium, non de stirpe Aaron, sed de alia Levi familia electus: fuit enim filius Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thou, filii Suph, filii Elcana, filii Maath, filii Amasai, filii Elcana, filii Joel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, filii Thaath, filii Asir, filii Abiasaph, filii Core, filii Isaar, filii Caath, filii Levi, filii Israel, ut verba dierum narrant: ita Mediator Dei et hominum, ut esset nobis pontifex, non de Levi, sed de alia utique tribu, id est, Juda, carnis originem sumpsit; aliam quam legalem hostiam, id est, ipsam suam carnem obtulit Patri pro nobis; alios quam de genere Aaron pontificatus sui reliquit hæredes, filios videlicet gratiæ novi testamenti, de universa gentium natione collectos. Quod vero quasi humano more loquens Deus dicit, Qui juxta cor meum et animam meam faciat; de Samuele quidem recte potest accipi, quod in omnibus ejus voluntati sicut homo Deo paruerit; de Domino autem Sal-

vatore, quod sicut Filius unigenitus paternorum fit in omnibus conscius arcanorum, juxta quod de se ipse manifeste testatur, dicens: Et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est; et non relinquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Cui domum fidelem ædificat Pater, quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque in finem firmam retineamus. Et hæc domus ambulabit coram Christo ejus, ipso videlicet summo pontifice, cunctis diebus; quod nimirum usque ad finem seculi suorum augmentatione membrorum ecclesia sancta proficere nunquam cessabit. Alioquin quo modo de Samuele potest accipi, quod ædificata sit ei domus fidelis, quæ coram Christo Domini, id est, ipso Samuele cunctis diebus incederet; cum legamus in sequentibus, quod filii illius aversi de viis ejus post avaritiam declinaverint, et perverterint judicium? Nisi forte domum ejus hoc loco plebem Israeliticam intelligamus, quæ cunctis diebus sacerdotii ejus Domino servierit. De qua scriptum est: Et requievit omnis domus Israel post Dominum. Et paulo post: Abstulerunt ergo filii Israel Baalim et Astaroth, et servierunt Domino soli. Quod vero subditur, Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat ut oret pro eo, et offerat nummum argenteum, et tortam panis; et in præsentī tempore aliquantulum solet impleri, et in fine mundi perfecte complebitur. Nam etsi pauci, tamen aliqui quotidie ex Judæorum, non tantum plebeia, sed et sacerdotali stirpe ad ecclesiam confugiunt; et cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet. Quicumque autem ex his salvandus est, is etenim est qui remansurus esse dicitur in domo. Pereunte sacerdotio Heli, necesse est ad ecclesiam offerat pro se sacerdote Christiano nummum confessionis Deo devotæ, quæ in symbolo continetur; brevem quidem verbo, sed virtute præcipuam. Constat argento claritatem verbi cœlestis, sicut fulgorem sapientiæ spiritualis auro sæpe designari. Offerat et panem sacrificii salutaris, abjectis carnibus legalium victimarum, dicatque: Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem,

id est, ad ipsam plebem Christo sacerdote præclaram, cui Petrus ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium. Quod autem addit, Ut comedam buccellam panis; etiam ipsum sacrificii genus eleganter expressit, de quo dixit sacerdos ipse: Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Quod enim dixerat superius, dedisse se cibos domui Aaron, de victimis veteris testamenti, quæ fuerant sacrificia Judæorum; ideo hic dixit, postulandum ad comedendum buccellam panis, quod est in novo testamento sacrificium Christianorum.

II. (1 Sam. iii. 19.) *Et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.*] Quod dictum est de Samuele, postquam verba divini oraculi, quæ noctu acceperat, mane Heli retulit, Et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram; significat, quod nihil ex his quæ locutus est, irritum fuit, sed omnia sunt rebus completa quæ dixit. Cadunt namque in terram verba supervacua, quæ pro nihilo habenda, et universorum sunt calcanda despectu; sicut et beatus Job dixit: Et lux vultus mei non cadebat in terram: quia nimirum in tanta gravitate vultum tenere consueverat, ut nunquam contemptibili lætitia resolveretur; sed quotiescunque hilariorem se præsentibus exhiberet, certa semper hoc causa utilitatis eorum faceret.

III. (1 Sam. vi. 19.) *Et percussit de populo LXX. viros, et L. millia plebis.*] Quod dictum est de eis qui videre arcam Domini reversam de terra Philistinorum ausi sunt, cum non essent de stirpe Levitica: Et percussit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis. Populus et plebs pro una eademque re indifferenter accipitur. Nam et ex uno Græco, quod est laos, solet utrumque transferri. Sed in hoc videtur esse distantia, quod in priore commate versiculi additum est viros. Nam quod tuus codex habet, septuaginta binos, omnino mendosum est: viros enim majores natu significat; ut sit sensus, quia de optimatibus populi septuaginta sunt percussi, de ipsa autem turba vulgari hominum quinquaginta millia: quod ne pateretur in Exodo, populus a longe stabat, et orabat, solus Moyses ascendit ad Dominum.

IV. (1 Sam. vii. 2.) *Ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies, &c.*] Quod dictum est, Quod ex qua die mansit arca in Cariathiarim, multiplicati sunt dies, erat quippe jam annus vicesimus, et requievit omnis domus Israel post Dominum; non ita intelligendum est, quasi viginti anni, quibus arca maneret in Cariathiarim, ad octavum usque annum regni David, quando eam congregata populi frequentia in Hierusalem adduxit, sint computandi. Invenitur namque in sequentibus, quod temporibus Saulis fuerit elata de hac civitate, et allata in castra, pugnante eo adversum Philisteos. Sic etenim scriptum est: Et ait Saul ad Achiam, Applica arcam Domini, erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel. Et quia constat, quod David eam in Hierusalem adduxerit, tulitque eam de domo Abinadab, in quam illatam esse perhibetur; restat intelligi, quod in diebus Saulis relata de castris, et in præfatam sit illata civitatem, unde denuo, regnante David, affertur in Hierusalem. Est ergo sensus memoratæ sententiæ, quia ex quo mansit arca in Cariathiarim, erat annus vicesimus, cum eam inde transferri temporibus Saul causa belli contingeret. Vel certe vicesimus erat annus, cum adhuc omnis domus Israel requievit post Dominum, abjectis videlicet idolis illi soli serviens. Quod eam fecisse toto tempore præsulatus Samuelis, qui Josepho teste duodecim annis completus est; et primo tempore regni Saul, quod eodem historiographo affirmante, viginti annis tenuit, nullus sanctæ historiæ curiosus ignorat. Namque postmodum cum recessisset a Saule spiritus Domini, et agitare eum spiritus nequam, maxime ad persequendum David innoxium et justum, necesse erat partem militiæ vel plebis ejus, nonnullam malitiæ illius extitisse complicem.

V. (1 Sam. xx. 14.) *Si vixero, facies mihi misericordiam Domini, &c.*] Quod dicente Jonatha ad David, quem insecutionibus patris sui non justis dolebat fatigari: Si vixero, facies mihi misericordiam Domini; si vero mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum; quando eradicaverit Dominus inimicos Da-

vid, unumquemque de terra. Cum adjungeret scriptura, *Pepigit autem fœdus Jonathan cum domo David*; continuo subintulit, dicens: *Et requisivit Dominus de manu inimicorum David*. Per anticipationem utique fecit, prius historiæ interserendo, quod multo post tempore factum est, cum interfecto Saule regnum ad domum David translatum est; et qui innocentem eum injuste persequabantur, justa sunt divinitus ultione multati. Tunc enim requisivit Dominus de manu inimicorum, quare virum sanctum affligerint. Tunc cogeabantur rationem reddere odiorum, quibus contra illum tanto tempore sævierant. Quod et de Absalon, et de Seba filio Bochri, et de cæteris hostibus David potest intelligi. Aliter, si scire vis quid de manu inimicorum David requisierit Dominus, potest, ni fallor, a superiore sententia, qua dictum est, quod fœdus pepigerit Jonathan cum domo David, aperte intelligi; quod hoc de manu inimicorum David requisierit, id est, quare non et ipsi fœdus cum eo pacis inire voluerint, cum quo esse Dominum viderant. Idcirco autem scriptura hæc sententiam hanc præoccupando interponere videtur, ut testimonium Jonathanæ, quod dixerat, Quando eradicaverit inimicos David, unumquemque de terra; verum esse comprobaret, quia videlicet eradicati sint inimici David de terra, non ipso David sede adversariis ulciscente, sed judicante Domino pro illo. Bene autem subjungitur: *Et addidit Jonathan dejerare David, eo quod diligeret illum*; sicut enim animam suam, ita diligebat eum: ut ille nimirum, qui tam perfecto juxta legem Dei amore complectebatur David, a perditione inimicorum ejus ostenderetur immunis. Qui etsi ita morte præreptus, regnum cum eo, ut sperabat, terrenum habere nequivit commune, absque ulla tamen contradictione regni cœlestis consortium cum eo, quem pro gloria virtutum tantisper dilexit, cum esset et ipse virtutum plenus, accepit.

vi. (1 Sam. xxv. 29.) *Si enim surrexerit homo aliquando persequens te, &c.*] Quod Abigail interpellans pro se et pro domo sua ait ad David, quem vir ejus stultitia et ebrietate sopitus offenderat, Si enim surrexerit aliquando homo per-

sequens te, et quærens animam tuam, erit anima domini mei custodita, quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum. Porro anima inimicorum tuorum rotabitur, quasi in impetu et circulo fundæ; pulcherrima comparatione statum justorum a reproborum sorte discernit. Horum quippe animas appellat viventes, ut illorum e contrario spirituali morte præoccupatas insinuet, juxta illud prophetæ: Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Hos fasciculo, illos lapidi fundæ assimilat; fasciculus enim constringitur, ut integer maneat et conservetur; lapis in funda expeditus ponitur, ut abjiciatur. Sic etenim in hoc seculo electi pressuris tribulationum coangustantur, ut his admoniti arctius se ad invicem mutua caritate connectant, et coadunati ad invicem manu sui Redemptoris in perpetuum conserventur. At vero reprobi quanto licentius in hac vita voluptatibus propriis velut liberi dimittuntur, tanto longius in futuro a divinæ visionis gloria projiciuntur; ut de eis merito dicatur, Et quidem ipsi de manu tua expulsi sunt. Mire autem omnipotentem providentiam describit superni protectoris, cum dicit animam viri sancti, quasi fasciculo viventium apud eum necesse custoditam. Sicut enim facillimum est cuilibet fasciculum herbæ vel fœni, sua manu retentum conservare; ita virtus Domini et Salvatoris nostri omnes per orbem electos ab initio usque ad finem seculi, ne quis ex eis ulla ratione pereat, sine labore tuetur. Juxta quod ipse in evangelio sub figura ovium de eis loquens: Et sequuntur me, inquit, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eos quisquam de manu mea. Sicut fasciculus unus quibuscumque vinculis alligatur, ita omnis sanctorum cœtus una eademque fide, spe, et caritate ad invicem constringitur, uno divinæ protectionis munimine circumdatus. Patet sane literæ sensus, quia anima David, persequentibus licet hostibus, custodita semper fuit in sorte viventium. Porro inimici ejus, insistentibus sibi adversitatibus, sicut lapis funda circumactus, sic instabili motu perturbandi, et suis essent expellendi de finibus, vel etiam humanis rebus auferendi.

VII. (2 Sam. i. 18.) *Et præcepit, ut docerent filios Juda arcum, &c.*] Quod scriptum est de David, quando plangebat interfectos Saul et Jonathan, Et præcepit ut docerent filios Juda arcum; hoc ideo fecit, ut quia Philisteos sagittariis abundare jam noverat, unde et Saul maxime horum ictibus perierat, eandem bellandi artem et sui milites ad revincendos eos discerent. Quod vero sequitur, Sicut scriptum est in libro justorum; ipsum librum hodie nusquam, neque apud ipsos Hebræos inveniri posse asseverant, sicut nec librum bellorum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est; neque carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura, herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium, et piscium; vel quod in libro verborum dierum dicitur: Reliqua vero operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, et in libris Ahiaë Silonitis. In visione quoque Addo videntis contra Hieroboam filium Nabat, et multa hujusmodi volumina, quæ scriptura quidem fuisse probat, sed hodie constat non esse. Vastata namque a Chaldæis Judæa, etiam bibliotheca antiquitus congregata, inter alias provinciarum opes hostili igne consumpta est. Ex qua pauci qui nunc in sancta scriptura continentur libri, postmodum Ezræ pontificis et prophetæ sunt industria restaurati. Unde scriptum est de eo: Ascendit Ezras de Babylone, et ipse scribe velox in lege Moysi. Velox videlicet, quod promptiores literarum figuras quam eatenus Hebræi habebant, repperit. Et in epistola regis Persarum: Artaxerxes rex regum, Ezræ sacerdoti, scribæ legis Dei cœli doctissimo, salutem.

VIII. (2 Sam. viii. 2.) *Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo coæquans terræ, &c.*] Quod scriptum est de David, Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo coæquans terræ; hyperbolice debet accipi. Non enim fieri poterat, ut homines in terra viventes, in tantum humiliarentur, donec ipsius terræ dorso funiculo super extenso comprobante apparerent æquales; sed immensam humiliationem captæ et oppressæ gentis voluit scriptura hoc verbo

accumulare, ut diceret coæquatos eos terræ, quasi a Deo essent evirati atque contempti, ut in nullo amplius homines in terra degentes, quam terra ea quæ nullos haberet homines, possent valere. Cujusmodi locutionis plura habes exempla in scripturis, quale est illud evangelii: Sunt autem et alia multa quæ fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere eos qui scribendi sunt libros. Quomodo enim non caperet mundus libros qui scribi potuissent in mundo? Sed ad insinuandam magnitudinem ac multitudinem operum Domini, tali verbo voluit uti scriptura. Et in planctu David, aquilis velociores, leonibus fortiores. Cui simillimum est illud etiam secularium literarum:

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

Quod autem mensus eos funiculo dixit, funiculum allegorice pro sorte posuit, eo quod funiculo solent agrorum spatia metiri. Unde scriptum est: Et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. Significat autem, quod tam libera dispositione David regiones Moabitarum hæredibus, quibus vellet, divideret, quam si possessor quilibet agros proprios ad nutum suum ducto hinc inde funiculo dirimeret. Mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, et unum ad vivificandum. Et hoc allegorice dictum significans quod in sua David potestate habuerit, nullo utique contradicente, quos eorum neci daret contumaces, quibus parceret subjectis.

IX. (2 Sam. xxiii. 8.) *Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus.* Quod dicitur de sapientissimo principe fortium David, cujus quidem nomen in Regum libro tacetur; at vero in libro Paralipomenon Jesbaam nominatur, et fuisse filius Hachamoni commemoratur. Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus. Virtus simul bellica et modesta viri designatur civilitas; quod videlicet sicut vermiculus ligni tener quidem et fragilis toto suo corpore, necnon et permodicus apparet, nihilominus tamen fortissimum ligni robur exedens consumit, et cariosum reddit. Unde et a terendo ligna, teredinis nomen habet. Sic ille affa-

bilis omnibus domi, et quietus atque humilis videbatur: at in certamine publico robustum se atque intolerabilem hostibus exhibebat leonem.

x. (2 Sam. xxiii. 20.) *Ipse descendit, et percussit leonem in media cisterna.*] Quod dicitur de Banaia: Et ipse descendit, et percussit leonem in media cisterna diebus nivis. Quomodo sit factum, Josephus narrat apertius; quia videlicet cisterna fuerit nimium profunda, quæ tempore hyemis, cum essent omnia nivibus plena, ipsa quoque nimio nivium aggestu fuerit cœquata. Quam cum leo superveniens, periculi nescius, incidisset, ibidemque conclusus grandi rugitu clamaret, adcurrerant homines videre quid esset. Et dum cum aliis ad tale spectaculum advenisset et Banaias, desilivit statim in cisternam, et aggressum mediis in nivibus percussit et interfecit leonem.

xi. *Quare in lib. Regum (2 Sam. vi.) dicatur, quod templum habebat xxx cubitos in altitudine, cum in lib. (ii.) Paralip. (vi.) habeatur cxx.*] Quod in constructione templi dicitur in libro Regum, quod habebat triginta cubitos in altitudine, cum in libris Paralipomenon scriptum sit: Porro altitudo centum viginti cubitorum erat; nequaquam discrepare, sed utrumque verum esse noscendum est. Nam ut Josephi narrat Historia: Triginta erant cubiti a pavimento usque ad medium cœnaculum, triginta rursus a medio usque ad tertium, quousque porticum, quæ templo ab Australi, et Occidentali, et Septentrionali latere cohærebant, altitudo pertingebat, id est, simul sexaginta; deinde alii sexaginta usque ad supremum domus tectum: itaque tota ejus altitudo centum viginti cubitis adimpletur.

xii. (1 Reg. vi. 8.) *Ostium lateris mediî in parte erat domus dextræ.*] Quod dicitur, Ostium lateris mediî in parte erat domus dextræ; non, ut quidam putant, hoc indicat, quod ostium quo intraretur in templum ab Australi parte, hoc est, in latere medio parietis meridiani fuerit factum. Alioquin simpliciter diceret scriptura: Ostium domus erat positum contra austrum. Nunc vero ostium quidem, quo ad quotidiana templi ministeria ingrediebatur, erat ad Orientem, ut Josephus refert; et porticus ante

faciem illius, et ipsa patens ad Orientem, ita ut exoriens sol æquinoctialis sine ullo obstaculo radios suos per ostia templi et oraculi in ipsam arcam, quæ erat in sanctis sanctorum, mitteret. Porro ascensus qui in domum superiorem, et a superiore ducebat in tertiam, in Australi erat templi latere (hoc est enim dextra pars domus) abscondite factus, habens ostium permodicum inferius ab Oriente in ipso angulo dextri parietis. Unde consequenter adjungitur: Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium. Cujus dispositio ascensus mysterium nobis multum memorabile commendat; claret namque quod templum hoc quod Salomon fecit, corpus pacifici regis Christi, non solum illud quod est ejus ecclesia tota, verum etiam ipsum quod sacrosanctum de virgine, ut esset caput ecclesiæ, suscepit, figurate insinuat. Erat autem ostium lateris medii in parte domus dextræ, de quo occulte ab inferioribus in medium cœnaculum, et a medio ascenderetur in tertium. Quod, passo in cruce Domino, unus militum lancea latus ejus dextrum aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua, qui est sanguis nostræ redemptionis, et aqua nostræ ablutionis, quibus emundati et consecrati mysteriis, de hac quam in terris agimus vita, ad requiem spiritus in futuro, quasi ad superiorem domum tendimus. Et ubi carne soluti ad requiem spiritus ascenderimus, carnis etiam nostræ receptione in die resurrectionis, quasi supremi cœnaculi expectamus ascensum.

XIII. (1 Reg. vi. 9.) *Texit quoque domum laquearibus cedrinis.*] Quod dicitur, Texit quoque domum laquearibus cedrinis; laquearia sunt tabulata, quæ supposita trabibus, affiguntur clavis, decoremque picturæ suæ solent expectantibus præmonstrare mirandum. Terna autem erant in templo laquearia. Prima videlicet habebant triginta cubitos a pavimento; secunda habebant cubitos sexaginta, contra summitatem porticuum; tertia habebant cubitos centum et viginti, in summitate totius domus. Non enim in Palæstina, sicut nec in Ægypto, culmina in tectis habentur, sed plana potius tecta domorum, ad sedendum videlicet vel deambulandum apta construuntur. Unde

dicit in evangelio Dominus: Et quod in aure audistis, prædicabitur in tectis. Talis namque locus aptissimus est, de quo verbum prædicatur, vel assidentibus sibi, vel inferius positis auditoribus proferat. De quo et in Proverbiis Salomon: Melius est, inquit, habitare in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa in domo communi; quod enim Latine tectum, Græce dicitur doma. Sed et porticus ipsæ circa templum terna habebant laquearia. Prima habebant cubitos a terra viginti, secunda habebant quadraginta, tertia habebant sexaginta. Plana enim et ipsorum facta erant tecta. Erant autem porticus triginta inferius, triginta in medio, triginta desuper, non muris ab invicem, sed tabulatis discretæ, ita ut singulæ earum quæ erant numero nonaginta, quinos cubitos in latitudine et longitudine, videnos autem in altitudine haberent. De quibus videlicet porticibus frequens in libro verborum dierum mentio est. Sed quo sint ordine dispositæ, plenius explicat Josephus. Quod autem sequitur, Et ædificavit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis; hoc est, quod in Deuteronomio præcepit Moyses: Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio, et in præceps ruente. Hoc etenim tabulatum in extrema summitate murorum templi vice cancellorum erat erectum, ne quis ad superiora conscendens, dum ad terminum tecti perveniret, incaute progrediendo dilaberetur ad ima. Quod esse passum regem Ochoziam, in sequentibus invenitur; qui per cancellos cœnaculi decidens, lethiferum incidit in languorem. Quibus videlicet tabulatis, vel muris, vel cancellis, cum ad tutelam viæ ponuntur, vulgus luricularum nomen indidit. Quodque subditur, Et operuit domum lignis cedrinis; supremum totius instructuræ tegumentum designat, hoc est tabulatum quod illis trabibus desuper appositum erat, quibus suprema quæ prædiximus laquearia subter erant affixa.

xiv. (1 Reg. viii. 8.) *Cumque vectes eminent, et appa-
rerent summitates eorum, &c.*] Quod illata arca in sancta
sanctorum dicitur, Cumque eminent vectes, et appare-

rent summitates eorum foris sanctuarium, non apparebant ultra extrinsecus; hoc manifestius in Paralipomenon volumine scribitur. Vectium, inquit, quibus portabant arcam, quod paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum. Si vero quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Ubi notandum, quia etsi capita vectium accedentibus propius, ac diligentius intuentibus, parebant ante oraculum; non tamen fieri poterat, ut ipsa eorum capita ante oraculum emerent; quia nimirum necesse erat, ut clauso oraculo, et appenso ante ostia velo, ipsi quoque vectes totī cum arca et cherubin abderentur interius. Quod fieri non poterat, si prominentes ulterius vectes producendis ad claudendum ostiis locum non darent. Quorum positionem vectium scriptura non sine causa, sed magni intuitu sacramenti tam diligenter expedire curavit. Constat enim, quod domus templi exterior peregrinantem in terris ecclesiam, sancta autem sanctorum internam supernæ patriæ felicitatem designat. Item illata in sancta sanctorum arca, assumptam Christi humanitatem, et intra velum regiæ cœlestis inductam; vectes vero quibus eadem arca portabatur, prædicatores verbi, per quos ipse mundo innotuit, typice denuntiant. Erat autem in arca urna aurea habens manna, quod in homine Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Erat virga Aaron, quæ excisa denuo floruerat; quod potestas omnis iudicandi penes eum est, cuius iudicium in humilitate passionis videbatur esse sublatum. Erant et tabulæ testamenti, quia in illo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Adhærebant ei vectes, quibus portabantur; quia doctores qui quondam laborabant in verbo Christi, nunc præsentī visione gaudent gloriæ Christi. Quod enim unus eorum de se dixit, Cupio dissolvi, et esse cum Christo; de omnibus utique sui operis consortibus intelligendum reliquit. Apparebant summitates vectium foris ante oraculum non semper, sed cum ostia ejusdem oraculi aperiri contingeret; neque hoc omnibus, sed his solummodo, qui propius accedentes, attentius ea quæ intus erant satagebant intueri. Ipsa autem arca qualis et quomodo

esset posita, solis eis qui oraculum intrassent, videre licebat; quod nullus sanctorum in hac adhuc vita positus, tametsi multum in altitudine se mentis attollens, sed soli illius patriæ cives gloriam inibi sui Redemptoris plene contuentur. Sunt et vectes cum arca in oraculo reconditi, quod absconditi sunt etiam nunc perfecti, quique electi, qui nos præcesserunt, de mundo, in abdito vultus Dei, a conturbatione hominum. Quorum tamen summitates vectium nonnunquam aperto oraculo, his qui appropiant visuntur, cum perfectioribus quibusque, atque oculum sui cordis tota intentione purificantibus, divina gratia aliquid extremum de supernorum civium gaudio contemplandum donaverit; quæ nimirum contemplatio his, qui paulo longius recesserint, minime conceditur, quod quanto exterius mente vacua manent, tanto minus quæ sint interna gaudia vident.

xv. (1 Reg. viii. 65.) *Fecit Salomon festivitatem celebrem, &c.*] Quod dicitur, Quia fecit Salomon festivitatem celebrem, et omnis Israel cum eo; multitudo magna ab introitu Emath usque ad rivum Ægypti coram Domino. Per introitum Emath, Septentrionalem terræ repromissionis plagam; per rivum sive torrentem Ægypti, ut verba dierum nominant, designat Australem. De quibus aliqua latius ex verbis sancti Hieronymi ponere, gratum puto esse lectori. Scriptum est in libro Numerorum, in quo omnis terra repromissionis per quatuor plagas brevi sermone dividitur: Pars meridiana incipiet a solitudine Sin, quæ est juxta Edom, et habebit terminos contra Orientem mare Salsissimum, qui circuibunt Australem plagam per ascensum scorpionis, ita ut transeant Senna, et perveniant in Meridiem usque ad Cades-barne, unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, et tendent usque ad Asemona, ibitque per gyrum terminus ab Asemona usque ad torrentem Ægypti, et maris Magni littore finietur. Pro quo in ultima visione prophetæ Ezechielis ita dicitur: Plaga autem Australis Meridiana a Thamar usque ad aquas Mariboth, id est, contradictionis. Cades quoque et torrens usque ad mare Magnum, quæ significat latissimam solitu-

dinem Sin, quæ est juxta Edom, et in Mari Rubro terminum circumire, et per ascensum scorpionis, et per Senna, et Cades-barne, et atrium sive villam Adar, et ab Asemona pervenire usque ad torrentem Ægypti, qui juxta urbem Rhinocoruram mari influit. Hic vero terminus plagæ Australis incipit a Thamar, quæ urbs in solitudine est, quam et Salomon miris operibus extruxit, et hodie Palmyra nuncupatur, Hebraicoque sermone Thamar dicitur, quæ in lingua nostra palmam sonat; usque ad aquas contradictionis Cades, quam in deserto esse non dubium est. Et torrens ingrediens mare Magnum, hoc quod Ægypti Palestinæque prætendit littoribus. Sequitur in libro Numerorum: Plaga autem Occidentalis a mari Magno incipiet, et ipso fine claudetur: hoc est, a mari usque ad mare, a torrente videlicet Rhinocorure, qui in mare influit, usque ad eum locum ubi est Hemath urbs Syriæ. Cujus in hac plaga et nomen ponit Ezechiel: Et plaga, inquit, maris mare Magnum a confinio per directum, donec venias Hemath, quæ nunc Epiphania nominatur, ab Antiocho crudelissimo tyrannorum nomine commutato; nam cognomentum habuit Epiphanes. Porro ad Septentrionalem, inquit, partem a mari Magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altissimum, a quo venient in Hemath usque ad terminos Sedada, ibuntque confinia usque Zephrona et villam Enan. Hi erunt termini in parte Aquilonis. Dicunt Hebræi Septentrionalem plagam incipere a mari Magno, quod Palæstinæ, Phœnicis, et Syriæ, quæ appellatur Cœle, Ciliciæque, prætenditur littoribus, et per Ægyptum tendit ad Libyam. Quod autem dicit, pervenientes terminos usque ad montem altissimum, iidem Hebræi autumant, vel Amanum montem significare, vel Taurum, quod nobis videtur verius. Ibuntque confinia, inquit, usque Zephrona, quam urbem hodie Zephyrium oppidum Ciliciæ vocant. Quod autem sequitur, et villam Enan, pro quo in Hebræo scriptum est Haser Enan, quod interpretatur atrium fontis, terminus est Damasci. Unde dicit Ezechiel: Et erit terminus a mari usque ad atrium Enan, sive Haser Enan, terminus Damasci, et ab Aquilone

ad Aquilonem plaga Septentrionalis. Inde metabuntur, inquit, fines contra Orientalem plagam de villa Enan usque Sephama, et de Sephama descendent termini in Rebla contra fontem. Inde pervenient contra Orientem ad mare Chenereth, et tendent usque ad Jordanem, et ad ultimum Salsissimo claudentur mari. A fine igitur Septentrionalis plagæ, hoc est, atrio Enan, tendunt fines usque ad Sephama, quam Hebræi Apamiam nominant. Et de Apamia descendunt termini in Rebla, quæ nunc Syrice vocatur Antiochia. Et ut scias Reblam hanc significare urbem, quæ nunc in Syria Cœle nobilissima est; sequitur, contra fontem, quem perspicuum est significare Daphnim, de quo fonte supradicta urbs aquis abundantissimis fruitur. Inde, inquit, pervenient termini contra Orientem ad mare Chenereth, id est, ad stagnum Tyberiadis. Mare autem dicitur, cum habeat dulces aquas, juxta idioma scripturarum, quo congregationes aquarum appellantur maria. Et tendent, inquit, termini usque ad Jordanem, et ad ultimum claudentur mari vel Mortuo, vel (ut alii putant) lingua maris Rubri, in cujus littore Ahila posita est.

xvi. (1 Reg. xvi. 34.) *In diebus ejus ædificavit Ahiel de Bethel Jericho.*] Quod scriptum est de temporibus regni Achab: In diebus ejus ædificavit Ahiel de Bethel Jericho; in Abiram primogenito suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus. Patet sensus, quod cum præfatæ Conditor urbis fundamenta illius ponere inciperet, primogenitus ejus, qui vocabatur Abiram, mortuus est. Et cum urbe ædificata portas munire tentaret, novissimum filiorum suorum cognomento Segub amisit. Quod ita futurum Josue, cum eam destructam anathemati traderet, imprecando prædixit: Maledictus, inquit, vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, et in novissimo liberorum ponat portas ejus. Quod vero Ahiel vivens Deo, Bethel interpretatur domus Dei; Ahiel de Bethel destructa a Josue, atque anathematizata Jericho mœnia restaurat, cum quis eorum qui in ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agenda scelera, quæ ei Dominus Jesus in die baptismatis donaverat, redit, quasque ipse anathemati-

zaverat, diaboli pompas luxuriose vivendo repetit, cum hæreticorum dogmata, vel gentilium fabulas veritati præponit ecclesiasticæ, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens, ruinas Jericho resuscitat. Meritoque talis coram Domino maledictus, et primum filiorum in fundatione nefariæ civitatis, et novissimum in portarum positione amittit. Quia et fundamenta fidei, a quibus bona ædificia inchoare, et domum bonæ actionis, quibus perficere debuerat, perdit. Hæc et allegorico sensu sic exposui, ut reminiscaris quam sit verus apostoli sermo, qui dicit, quod omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.

XVII. (1 Reg. xx. 10.) *Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, &c.* Quod Benadab rex Syriæ, obsidens, et impugnare incipiens Samariam, ait: Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, Si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi mei qui sequitur me; hunc habet sensum, Samaria, juxta morem civitatum, habebat terram interius prope muros, pæneque muris æqualem, ne videlicet eos sine subsidio terræ adjacentis erectos creber insistente manu hostili dejiceret ictus arietis. Extrinsecus autem murorum altitudo longe super faciem terræ transcenderat, maxime cum in montis vertice, ut scriptura refert, fuerit urbs eadem posita. Ait ergo rex superbus, obsessam terrenis civitatem, quod tantam haberet secum exercitus multitudinem, ut etiam si quisque militum ejus unum solummodo lapidem, vel cespitem, vel stipitem ad construendum contra urbem aggerem adportasset, tam sublimis ex eo posset agger exsurgere, qui superficiem civitatis ipsius, quæ erat intra muros, esse videretur æqualis, ita ut ex æquo pugnantes contra civitatem tela vel faces mittere possent. Cujus temeritatem arrogantiae modesto sermone compescens rex Israel, ait: Dicite ei, Ne glorietur accinctus, æque ut discinctus. Aliud est autem accinctus, aliud discinctus, aliud non accinctus. Accinctus namque est, qui cingulo circumdatus incedit; discinctus, qui cingulum nuper deposuit. Verbi gratia: Balneum intraturus, vel lectum ascensurus, vel alteram forte tunicam induturus. Non accinctus, qui nuper tunicam induturus

necdum se addita zonæ circumpositione munivit. Sic ergo et in expeditione castrensi qui positus est, recte accinctus nominatur, id est, armis indutus. Qui pugna confecta victor domum rediit, jure discinctus vocatur, quia nimirum depositis armis optatæ pacis otium gerit. Qui vero necdum pugnare, neque se ad certamen parare jam cœperat, merito non accinctus esse dicitur. Ait ergo rex Israel regi Syriæ, glorianti quod jam cepisset Samariam, quam obsidere cœperat: Ne gloriatur accinctus æque ut discinctus. Ac si aperte dicat: Noli gloriari, quasi jam victor bellici discriminis, qui adhuc in acie positus, quem victoria sequatur, ignoras. Et verum profecto dicebat. Nam mox into certamine Benadab non victis adversariis triumphans, sed cæso suo exercitu fugiens domum rediit.

XVIII. (2 Reg. xi. 6.) *Tertia pars vestrum introeat sabbato, &c.* Quod ait Joiada pontifex sacerdotibus et Levitis: Et proferens Joas filium Azariæ, quem sex annis, quibus regnavit Athalia, clam nutriebat in templo. Tertia pars vestrum introeat sabbato, et observet excubitus domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Seir, et tertia pars ad portam, quæ est post habitaculum scutariorum. Custodietis excubitus domus Messæ. Duæ vero partes e vobis omnes egredientes, sabbato custodiant excubias domus Domini circum regem, et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris; et cætera, quæ ibidem dicta vel facta commemorantur, melius intelliguntur, si de locis templi, in quibus actum est, latius aliqua replicentur. Templum quidem ipsum, exceptis porticibus, quibus omni ex parte sibi adhærentibus circumdabatur, habebat intra parietes (hæc est enim mensura prima, quam verba dierum nominant) sexaginta cubitos longitudinis, viginti autem latitudinis. Cujus omnis ambitus atrii tres cubitos alto erat circumdatus, habens introitum a parte orientis, cujus in libro Regum ita meminit scriptura: Et ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri. Interius videlicet hoc appellans atrium, eo quod alia circa hoc exteriora sint facta. Porro in verbis

dierum ita: Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica, quæ textit ære. Atrium videlicet sacerdotum hoc nominans, quia nimirum ad hoc erat factum, ut ab ingressu templi cæteros arcerat, solisque hoc ingredi sacerdotibus licere designaret. Erat autem hoc idem atrium ab Australi, Occidentali, et Septentrionali parte vicinius muro templi. Porro ad ortum solis, unde et introitum per gradus habebat, in magnam se prolixitatem a templo protendebat; utpote quod in illa sui parte altare holocausti, in illa luteris bis quinos, in quibus hostiæ lavarentur; in illa mare æneum, in quo intraturi ad ministerium sacerdotes lavarentur, in illa sacerdotum immolantium et psallentium habebat choros Levitarum. Circumdabatur autem hoc atrium undique versum a longe æde permaxima in quadrum. Cujus interior paries, id est qui templum a quatuor mundi partibus respiciebat, inferius erat per totum in arcubus constructus, ulterior vero firma soliditate fundatus. Et januas habens æreas, ut supra dictum, commemoravimus. Et ostia in basilica, quæ textit ære; quæ etiam porticibus communita maximis, et opportunis erat discreta cœnaculis. Et rursus extra hanc ædem in gyro altera simili schemate facta. Sed et tertia nihilominus circa illa eodem ordine facta per gyrum, interiora omnia longe lateque circuibat; in hoc tantum a prioribus distans ædibus, quod Orientalis, et Septentrionalis ejus paries ostia minime habebat, eo quod uterque eorum ad muros pertineret civitatis. Hæc autem sunt atria, de quibus canitur in Psalmis, Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Et quoniam ipsa domus Domini in editiore loco constructa erat, fiebat ut atria quanto exteriora fierent, tanto altiores haberent parietes, utpote inferius fundamenta habentes; adeo ut ultima quadringentos in altitudine cubitos haberent, nec tamen æquandæ templi altitudini aliquantulum propinquarent. Quorum omnium in libro Paralipomenon ita generalis fit mentio: Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus et templi, et cellariorum, et cœnaculi, et cubiculorum in adytis, et domus propitiationis,

necnon et omnium quæ cogitaverat atriorum et exedarum per circuitum in thesauris domus Domini, et in thesauris sanctorum. Sed Josephi scriptura vel pictura ab antiquis formata, plenius quo sint hæc ordine facta distinguit. His vero ita compositis, in sancta sanctorum summi tantum sacerdotis erat, semel in anno cum sanguine hostiarum ingredi, in sanctuario ante oraculum sacerdotes tantum purificati introibant, in atrio interiore sacerdotes omnes et Levitæ. Circa hoc atrium sub dio, vel, si tempestas arcebat, in ædibus circumpositis viri Israelitæ ad orandum sive audiendum verbum convenire solebant. In tertio ordine atriorum stabant ad orandum mulieres Israeliticæ sub dio, vel, si tempestas non sinebat, proxima circumpositarum ædium tecta subibant. Porro in ultimum ordinem atriorum gentiles, qui ad orandum forte conveniant, intrabant. Ubi etiam post tempora dispersionis, hi qui de gentibus nuper advenerant Israelitæ, diebus septem purificati sic tandem interiora sanctorum petebant. Quæ autem inter atria vel in atriis erant pavimenta, lapide vario sunt omnia strata. Ita vero ostia in ædibus contra invicem posita erant, ut et hi etiam, qui in ultimis consistebant, templum possent intueri. Erant autem sortes vigintiquatuor et sacerdotum et Levitarum et janitorum, qui per totidem septimanas sibi ex ordine succederent, sabbato nova turma intrante ad officium, et post sabbatum ea quæ proxima septimana ministraverat, domum redeunte. Sed hic pontifex propter necessitatem augendi circa novum regem exercitus, et eos qui intrandi septimanam ordinem habebant, suscepit; et illos qui jam suam septimanam ministrando impleverant, ne abirent retinuit. Qui alios quoque Levitas de cunctis urbibus Juda, simul et principes familiarum Israel, missis in hoc centurionibus Hierosolymam congregaverat, ut verba dierum narrant. Quos educturus, filium regis tali ratione distinxit, ut omnes qui impleverant sabbatum, et egressuri erant, in duas divisi partes, regem in interioribus atrii locis armati circumstarent. Reliqua vero multitudo, id est, hi qui non erant de stirpe Levi, exteriores atriorum januas contra furorem reginæ, si quid

forte adversi moliretur, custodirent. Porro hi qui nuper ad sabbatum venerant sacerdotes, Levitæ, et janitores, in tres divisi partes, domum regis, id est, palatium observarent; ne vel hoc regina collecto exercitu contra regem defenderet. Servarent et portam habitaculi scutariorum, per quam de templo ad palatium descendebatur, sicut infra dicitur: Duxeruntque regem de domo Domini, et venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, et sedit super thronum regum. Ubi etiam porta Seir, et domus Messa, quæ cum porta scutariorum nominatur, esse videntur. Scutarios autem tutores regis appellat, testante libro Paralipomenon; qui cum Roboam scuta aerea pro aureis fecisse commemorasset, adjecit: Et tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii. In quo videlicet libro distinctius hæc cuncta replicantur. Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum, et Levitarum, et janitorum, erit in portis. Tertia vero pars ad domum regis, et tertia in porta, quæ appellatur fundamenti. Omne vero reliquum vulgus sit in atriis domus Domini. Nec quisquam alius ingrediatur domum Domini, nisi sacerdotes et qui ministrant de Levitis: ipsi tantummodo ingrediantur, qui sanctificati sunt; et omne reliquum vulgus observet custodias Domini. Levitæ autem circumdant regem, habentes singuli arma sua; et cætera.

XIX. (2 Reg. xi. 12.) *Produxitque filium regis, et posuit super eum diadema et testimonium.*] Quod sequitur de eodem: Produxit filium regis, et posuit super eum diadema et testimonium. In diademate insigne capitis regium, in testimonio designat decreta legis Dei; quibus quid agere rex debeat, qualiter vivere, præcipitur. Denique in libro verborum dierum apertius: Et imposuerunt, inquit, ei diadema, dederuntque in manu ejus tenendam legem; et magnæ utique erat salutarisque prudentiæ, ut post tyrannicæ impiæque necem reginæ, succedenti in regnum filio regis legitimi, cum ipso regni habitu simul disciplina legis Dei servanda committeretur; ut qui se prælatum populo regendo videret, ipse se regendum divinis legibus subdi debere meminisset.

xx. (2 Reg. xii. 15.) *Et non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniam, &c.*] Quod instaurante templum Domini præfato rege Joas, dicitur, Et non fiebat ratio his hominibus qui accipiebant pecuniam, ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam; devotionem ostendit eorum, de quibus sermo est, quia tantum studii in religione habuerint, ut nullus dubitaverit, quin pecuniam Domini sine alicujus fraudis suspicione tractarent, et hanc de ærario sublatam fideliter artificibus ad muniendam domum, prout singulis opus esset, offerrent.

xxi. (2 Reg. xiv. 7.) *Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, &c.*] Quod dicitur de Amasia rege Judæ: Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, et apprehendit Petram in prælio, vocavitque nomen ejus Jecethel. Vallis Salinarum erat ubi salem faciebant, vel fons videlicet salsuginis, ut multis in locis deciso, exsiccato, et incenso, vel aquis puteorum salsis fervefactis, et usque ad salis firmitatem coquendo perductis, vel alio quolibet ordine quo sal fieri consuevit. In quo etiam loco Joab duodecim millia Idumeorum percussisse legitur. Nec prætereundum, quod pro valle Salinarum vetus editio quasi nomen regionis Gemelach posuit. Petra autem civitas est Arabiæ nobilis. In eadem terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, et a Syriis hodie usque sic appellatur. Jecethel vero, quod Amasias victor ei nomen imposuit, interpretatur cœtus Dei, vel auxilium Dei, agente eo fideliter, ut perenni inderetur memoriæ, quia hanc vel cœtus populi Dei, vel Deo adjuvante cœperit.

xxii. (2 Reg. xiv. 25.) *Ipse restituit terminos Israel ab introitu Hemath, &c.*] Quod dicitur de Hieroboam rege Israel: Ipse restituit terminos Israel ab introitu Hemath, usque ad mare Solitudinis. Hemath, quæ nunc Epiphania dicitur, septentrionalis erat terminus Israel. Mare autem Solitudinis, quod Hebraice dicitur Araba, mare Mortuum designat, quod in longitudine per stadia 580 usque ad Zoaras Arabiæ, in latitudine 150 usque ad vicina Sodomorum progreditur.

xxiii. (2 Reg. xvii. 29.) *Et unaquæque gens fabricata est*

deum.] Quod dicitur de his quæ in Samariam a rege Assyriorum adductæ sunt nationibus: Et unaquæque gens fabricata est deum suum, posueruntque eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, gens et gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babylonii fecerunt Socoth Benoth, viri autem Cutheni fecerunt Nergel, et viri de Hematha et Hama fecerunt Asima. Porro Evei fecerunt Nebaaz et Thartha. In libro quidem Locorum legitur, quod Benoth et Nergel fuerint civitates, quas construxerint in regione Judæ Samaritani, qui de Babylonia transierant. Asima quoque oppidum, quod ædificaverint, qui eodem venerant de Hemath. Nebaaz enim et Thartha civitates, quas Evei in eadem Judææ terra condiderint. Videtur autem juxta consequentiam sermonis, etiam idolorum, quibus hæ gentes prius in terra sua servierant, hic posse vocabula intelligi. Quod cum dictum esset, Et unaquæque gens fabricata est deum suum; quasi ad expletionem sententiæ subjunctum sit, Viri enim Babylonii fecerunt Socoth Benoth, id est, tabernacula Benoth. Et melius, ni fallor, faceret interpres, si Socoth Latine in tabernacula verteret, et nomen idoli Benoth absolute poneret; et sicut in sequentibus manifeste dicitur: Hi autem qui erant de Sepharvaim, comburebant filios suos igni Adramelech et Anamelech diis Sepharvaim; ubi ostenditur Adramelech et Anamelech idola fuisse urbis Sepharvaim. Ita videtur consequens, ut etiam Nergel Cuthenorum, Asima Hema-theorum, Nebaaz et Thartha, idola fuerint Eveorum.

xxiv. (2 Reg. xviii. 34.) *Ubi est deus Hemath et Arphat? ubi est deus Sepharvaim?*] Quod ait Rapsaces inter alia quibus Deum blasphemabat, clamans contra Jerusalem: Ubi est deus Hemath et Arphat? ubi est deus Sepharvaim, Ana et Ava? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea? Ostendit harum omnium civitatum sive gentium diis servisse Samaritas, et quod non erant dii, sed idola, merito cultores vanitatis, ut decebat, esse subversos. Est autem Hemath urbs Cœlesyriæ, quæ nunc Epiphania dicitur, juxta Emesam, ut supra monuimus Arphad urbs Damasci, quam expugnatam a rege Assyriorum etiam Hie-

ronymus scribit. Sepharvaim, quod numero plurali libros vel literas sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrii transmigrantes habitaverunt in Samaria, ut in Locorum libris invenimus. Verum in Esaia hoc quoque vocabulum esse civitatis apparet, ubi aperte dicitur: Ubi est deus urbis Sepharvaim? tametsi pluraliter dictum, ut Thebarum, Athenarum. Pro Ana et Ava, vetus editio quasi unius urbis nomen Aneugava posuit, et quidem in Hebræo ita scriptum est; verum quia syllaba u, quæ in medio nominis posita est, conjunctionem ET apud eos significat; potest etiam ita distingui, ut dicatur Ane et Gava, ut Aquila transtulit; sive Ana et Ava, ut noster vertit interpret.

xxv. (2 Reg. xx. 9.) *Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem, &c.*] Quod ait Ezechiae regi propheta Esaías, Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? Idem nomine graduum quod et linearum significat, id est, distinctionem horarum, quas 12 per diem in horologio notare solemus; sive, ut Hieronymus dicit, ita erant exstructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spatia terminaret. Erat autem hora diei decima, quando hoc regi propheta loquebatur: Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis, procedente sole supra terram per boreales plagas usque ad orientem, quæ subtus terram quotidiana consuetudine sui cursus erat facturus: an ut revertatur umbra totidem gradibus, conversa retrorsum facie solis, ipsoque per australem plagam ad orientem regresso? At rex, Facile est, inquit, umbram crescere decem lineis; nec hoc volo ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Vidit namque quod majoris miraculi esse poterat, si sol contrarium suo mori cursum ageret, quam si consueto processu incedens; tametsi multo altius, id est, supra terras elatus ad orientem, quasi secundi diei mane nulla interveniente nocte, facturus advolaret. Nam et hoc qui in insula Thyle, quæ ultra Britanniam est, vel in ultimis Scytharum finibus degunt, omni æstate diebus aliquot fieri vident; quia sol cætero orbi in occasu et sub terra positus, ipsis nihilominus tota nocte supra terram appareat; et

quomodo a parte occidentis ad orientem humilis redeat, manifeste videatur, donec tempore opportuno denuo toto orbi communi exortu reddatur, sicut et veterum historiæ, et nostri homines ævi, qui illis de partibus adveniunt, abundantissime produnt. Nunquam autem hi qui interiora austri incolunt, videre solem per meridianas plagas ad orientem ab occasu redire.

xxvi. (2 Reg. xxii. 14.) *Quæ habitat in Hierusalem in secunda.*] Quod dicitur de Holda prophetissa: Quæ habitat in Hierusalem in secunda; quid significet, in libro Paralipomenon declaratur, ubi scriptum est de præfato rege Ezechia: Ædificavit quoque, agens industrie, omnem murum, qui fuerat dissipatus, et extruxit turres desuper, et forinsecus alterum murum. Meminit hujus loci Sophonias, dicens: Vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda. Pro quo vetus editio, quasi proprium nomen loci transtulit, in Masena. Masena quippe interpretatur secunda. Quod ergo dicitur prophetissam habitasse in secunda, in secundi muri parte intellige.

xxvii. (2 Reg. xxiii. 10.) *Contaminavit quoque Tophet, &c.*] Quod dicitur de Josia rege: Contaminavit quoque Tophet, quod est in convalle filii Ennon, ut nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem Moloch. Frequens est in scripturis horum mentio locorum, maxime in libro Regum, et Hieremiæ prophetæ. Est autem vallis Ennon, sive filii Ennon, juxta murum Hierusalem, contra orientem, in qua nemus pulcherrimum Siloe fontibus irrigatur. Tophet autem, sive Taphet, (utrumque enim scribitur) erat locus in eadem convalle, juxta piscinam fullonis, cujus meminit scriptura, et juxta agrum Acheldema, qui usque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant autem in Tophet, qui locus erat amœnissimus, unde hodie usque hortorum præbet delicias, posita ara sacrificare dæmonibus, nefandoque igni suos consecrare liberos, sive holocaustum offerre, sicut in libro verborum dierum de Achaz rege scriptum est: Ipse est qui adolevit incensum in valle Benennon, et lustravit filios suos in igne. Benennon siquidem filium Ennon significat. Vallis autem Ennon dicitur Hebraice Gehennon, cujus nomine in novo tes-

tamento pœna inferorum, gehenna cognominatur; quia nimirum sicut in convalle Ennon, qui idolis servierunt, in ea prophetis attestantibus perierunt, ita peccatores ex his quæ peccaverunt, æterna damnatione punientur. Denique Hieremias cum refert præcepisse sibi Dominum, et dixisse, Egredere ad vallem filii Ennon, quæ est juxta introitum portæ Fictilis; paulo post dicit, Et non vocabitur locus iste amplius Tophet, et vallis filii Ennon, sed vallis Occisionis; et dissipabo consilium Judæ et Hierusalem in loco isto, et subvertam eos gladio. Esaias quoque manifestissime Tophet infernum appellat; qui cum perpetuum diabolo interitum sub nomine Assur describeret, dicens: A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum; statim quomodo et ubi esset periturus, subdidit dicens: Præparata est enim ab heri Tophet a rege præparata, profunda, et dilatata. Pulchre ait, Et dilatata; quia Tophet dicitur latitudo. Nutrimenta, inquit, ejus ignis, et ligna multa; flatus Domini sicut torrens sulphuris, succendens eam. Contaminavit autem Josias Tophet, vel ossa mortuorum ibi, sicut in sequentibus de aliis idolorum locis fecisse legitur, vel alia quælibet immunda dispergens, quatenus abominationi potius quam delectationi aptus omnibus qui aspicerent locus appareret.

xxviii. (2 Reg. xxiii. 11.) *Abstulit quoque equos quos dederant reges Judæ, &c.*] Quod sequitur de eodem rege Josia, abstulit quoque equos, quos dederant reges Judæ soli in introitu templi Domini; et paulo post, Currus autem solis combussit igni; ostendit omni generi idololatriæ et superstitionis Judæos omni tempore fuisse mancipatos; ita ut in venerationem solis, quem more gentilium Deum esse credebant, simulachro ejus quod fecerant, currus equosque subdiderint, et hoc in atriis templi Domini. Sic enim solent gentiles pingere vel facere simulachrum solis, ut puerum juvenem in curru ponentes, equos eidem quasi cursu cælum petentes subjungant. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia sol, velut quotidie novo ortu natus, nullum per secula senium incidit. Ut autem eidem currus

et equos tribuant, de miraculo sumptum esse Heliae prophetæ, qui curru igneo et equis igneis est raptus ad cælum, Joannes Constantinopolitanus episcopus æstimat. Quod enim Græce Helios dicitur sol (sicut etiam Sedulius, cum de Heliae ascensu caneret, ostendit, dicens :

Quam bene fulminei præluces semita cœli,
 Convenit Heliae, merito qui et nomine fulgent.
 Hac ope dignus erat : nam si sermonis Achivi
 Una per accentum mutetur litera, sol est)

audientes Græci ab Israelitis, quos divinas habere literas fama prodebat, prædicari, quod Helias curru igneo et equis sit igneis ad cœlestia translatus, vel certe hoc ipsum inter alia depictum in pariete videntes, crediderunt, vicinia decepti nominis, solis hic transitum per cœlos esse designatum ; et miraculum divinitus factum commutaverunt in argumentum erroris, humana stultitia commentatum ; quos imitati ipsi Judæi, satagerunt ne in aliquo gentilium stultissimis minus stulti parerent.

xxix. (2 Reg. xxiii. 13.) *Excelsa quoque quæ erant in Hierusalem, &c.*] Quod paulo post de eodem rege dicitur : Excelsa quoque quæ erant in Hierusalem, ad dextram partem montis Offensionis, et cætera, usque, Polluit rex, et contrivit statuas ; luce clarius est, quod excelsa nominare solet scriptura, loca collibus posita frondentibus, in quibus vel dæmonibus immolabant, vel etiam Domino, locorum amœnitate allekti, contra interdictum relicto altari quod erat in templo hostias offerebant. Unde sæpius in hoc libro de regibus qui minus perfecte justi fuere, dicitur : Verumtamen excelsa non abstulit. Montem autem offensionis, montem idoli dicit ; quia nimirum consuetudinis est scripturarum, offensionem idola nuncupare, quia vel in illis offenditur Deus, vel offensionem et ruinam suis afferunt cultoribus, sicut in hac ipsa sententia subsequenti intimatur, dum dicitur : Quæ ædificaverat Salomon rex in Israel Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab, et Melchon abominationi filiorum Ammon. Ubi hoc quoque, ni fallor, palam ostenditur, quod utinam non ostenderetur ;

quia videlicet Salomon de admissæ idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret ante omnia, ut idola quæ ædificaverat, de civitate sancta tollerentur; et non in scandalum stultorum, quæ ipse, cum fuisset sapientissimus, erronea fecerat, quasi sapienter ac recte facta relinqueret. Meminit supra et hujus loci scriptura, dicens: Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Hierusalem, et Moloch idolo filiorum Ammon. Nec videri contrarium debet, quod ibi mons, in quo facta sunt hæc idola contra Hierusalem, hic in Hierusalem esse positus asseritur; quia nimirum in tanta erat urbis vicinia positus, ut ad ipsam pertinere, et ipsam quoque sordibus, quæ in eo congregabantur, attaminare videretur.

xxx. (2 Reg. xxiv. 14.) *Et transtulit omnem Hierusalem, &c.*] Quod referens de Nabuchodonosor, qui transtulerit omnem Hierusalem, et universos principes, et omnes fortes exercitus, decem millia, in captivitatem; addidit scriptura, dicens: Et omnem artificem et conclusorem. Hoc est quod supra eidem populo Israeli Philistiim regnantes fecisse narrantur, cum dicitur: Porro faber ferrarius non inveniebatur in Hierusalem et in omni terra Israel. Cave-rant enim Philistiim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Sicut enim tunc illi caverant, ne habentes fabros ferrarios Hebræi, arma ad repugnandum facerent; ita nunc Chaldæi, destructa Hierusalem et vastata omni terra repromissionis, satagunt ut nullus in ea remaneat artifex, nullus inclusor, qui vel sædata urbis mœnia componere, vel possit resarcire dirupta; quin potius quicquid apud gentem exterminatam artis invenerant, totum in Babyloniam transferunt; ut vel ad nihilum valeat ultra, vel illius civitatis utilitatibus proficiat. Cujus tam de-flendæ historiæ, quia multum negligentiae nostri temporis congruit, non opinor allegoriam esse reticendam. Constat namque, quod Hierusalem et terra Israel civitatem Christi, id est, ecclesiam sanctam; Babylon autem et Chaldæi sive Philistei, civitatem diaboli, id est, omne malignorum sive hominum seu angelorum multitudinem designant; ser-

vitque Israel Philisteis sive Chaldæis, cum fideles quique nomine tenus in ecclesia consistentes, cæterum ab immun-
dis vel spiritibus vel hominibus decepti, aut avaritiæ, aut
luxuriæ, aut alteri cuilibet peccato mentis colla submittunt.
Abducit autem Nabuchodonosor Israel, et universos prin-
cipes, fortesque exercitus, decem millia, in captivitatem,
cum aut magistros populorum, et eos qui invincibili animo
Domino servire, ac decalogum legis fideliter in Dei ac
proximi videbantur amore conservare, subito sive illecebris
mundi, seu adversitatibus subacti, aut majoribus se facino-
ribus polluant; aut certe in hæresim declinando, apertæ
apostasiæ notam incidunt. Arma vero, quibus contra
diabolum repugnantes, libertatem a Deo nobis donatam
defendamus, quæ sunt alia, nisi eloquia scripturarum? In
quibus et ipsius Domini, et sanctorum ejus exemplis, quo
ordine bella vitiorum superari debeant, luce clarius dis-
cimus. Sed Philistei filios Israel fabris armorum privant,
cum maligni spiritus animas fidelium a meditatione sacræ
lectionis, secularia illis negotia inserendo retardant, ne vel
ipsi per hujus exercitium resistendi fiduciam sumant, vel
alios forte qui legere nesciunt, ad resistendum vitiis ex-
hortando aut corripiendo accedant. Tollunt fabros armo-
rum, cum eos qui sacra eloquia norunt, in tantum scele-
ribus obruunt, ut dicere bona quæ didicerant, prorsus
erubescant. Transferunt omnem artificem et inclusorem
in Babyloniam de Hierusalem, cum eos qui multifaria vir-
tutum operatione pluribus prodesse, et civitatem Dei contra
irruptiones tentationum munire solebant, a proposito
deflectunt; atque ingenium quod tuitioni sanctæ ecclesiæ
impendere debuerant, ad voluntatem potius regis vitiorum
dispensare compellunt. Quod si inclusorem hoc loco non
ostiorum sive murorum, sed auri potius gemmarumque
intelligere voluerimus, ad unum profecto, eundemque spi-
ritualis expositio finem respicit. Dictum quippe est de
sapientia, quia aurum est et multitudo gemmarum; atque
ideo inclusores horum non alios aptius quam doctores
intelligere valemus, qui quamdiu recte vivunt ac docent, in
ornatum sanctæ civitatis industriam suæ artis impendunt.

At si forte erraverint, quid nisi a gente Chaldæorum captivi Babyloniam transferuntur? Et quoniam artificem et inclusorem ab Hierosolymis Babyloniam transmigrare, hoc est talentum verbi cœlitus acceptum in terram defodi, id est, scientiam spiritualem ad peccatorum opera converti.

Obsecro, lector, ut si quid tibi in his explanatiunculis gratum dixi, ad laudem donantis Dei referas. Sin autem alias, ita imperitiæ vel præsumptioni meæ veniam tribuas, ut ipse cum omnibus quibuscunque potes crebræ meditationi, continuæ observationi, opportuniæ prædicationi divinarum insistas scripturarum; communique labore satagamus, ut nos negotiatores Dominicæ pecuniæ fideles, nos artifices et inclusores spiritualium gemmarum sive mœniorum, nos propugnatores sanctæ civitatis, nos cœlestium inveniamur fabri armorum; nobis reversus a nuptiis summus Paterfamilias dicere dignetur: Quia super pauca fuistis fideles, super multa vos constituam, intrate in gaudium Domini vestri. Amen.

DE TEMPIO SALOMONIS,

LIBER.

EPISTOLA AD EUNDEM ACCAM, DE TEMPIO SALOMONIS.

HORTATUR nos vas electionis, et magister gentium, ad lectionem divinorum eloquiorum, veridica voce contestans, quia quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum, spem habeamus. Ubi optime ad obtinendam spem cœlestium bonorum, patientiam nobis habendam, et consolationem scripturarum inspiciendam esse declarat. Patientiam videlicet, ut ea quæ occurrerint adversa, mente humili ac submissa, quasi a justo iudice et pio patre irrogata flagella toleremus; sive ad virtutum gloriam, augmentumque meritorum, si iusti et innocentes ferimur; seu ad correctionem morum, si vitiis implicamur. Consolationem vero scripturarum, ut harum crebra meditatione ad memoriam revocemus, quantum illi summi patres, et præclara ecclesiæ lumina tenebrosæ afflictionis sæpe in vita præsentī pertulerint, quantum in futura vita gloriæ cum Domino merito pietatis et patientiæ perceperint, quantum etiam in hac vita apud fideles omnes indefectivæ laudis et claritatis reliquerint, dicente scriptura (Prov. x.): Memoria iusti cum laudibus. Et iterum (Eccl. xlv.): Corpora sanctorum in pace sepulta sunt; et nomina eorum vivent in generationes et generationes. Et apostolus Jacobus (Jacob. v.): Ecce beatificamus, inquit, eos qui sus-

tinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis. Non autem frustra commemoratis justorum pressuris addidit, Et finem Domini vidistis; quia neque ille hinc sine flagello exiit, qui hic sine vitio vixit; quique ad sanandos infirmos, mortuosque suscitandos apparuit in mundo, ipse ad præmonstrandum nobis exemplum patientiæ, per infirmitatem mortis voluit redire de mundo. Unde Psalmista cum dixisset, (Psalm. lxxvii.) Deus noster, Deus salvos faciendi; mox admirando vel potius obstupescendo subjunxit, Et Domini Domini exitus mortis. Itaque per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus, etiam nos consolandi post nostrarum afflictiones pressurarum, cum et ipsi in tribulatione patientes extiterimus, et eorum actus ad mentem reduxerimus, qui nos et merito justitiæ longe præcesserunt, et longe majora nobis adversitatum certamina tolerarunt. Illi etenim propter justitiam qua excellenter eminebant, persecutiones sæpe patiebantur injustorum, quatenus cum operatione justitiæ coronam insuperabilis patientiæ perciperent, et insuper cunctis se sequentibus, gloriosa perseverantia sua vestigia præfixa relinquerent. Nos autem sæpius misericordia et provisione Conditoris nostri pro nostris castigamur erratibus, ut salubri compunctione ad conscientiam nostram redeuntes, puniamus sollicite lachrymis diluentibus, quod illecebris fallentibus ac negligentiis admisimus; sicque juvante Domino correcti ad spem vitæ, ad illorum, qui innocentes afflicti sunt, mereamur pertinere consortium. Nam et hoc in consolatione scripturarum invenimus, quia benedixit Dominus omnes timentes se, pusillos cum majoribus, multasque nobis in domo Patris sui mansiones esse declaravit. Quarum nunc consolatione et te, dilectissime antistitem, præsentis rerum temporalium angores quotidie alleviare, atque ad videnda bona Domini in terra viventium, transcendens malis hominum quæ regnant in terra morientium, sublimiter animari non ambigo, utpote abundantem non tantum divinarum paginis literarum, sed et piis earum expositionibus, quas veneranda patrum nobis scriptura reliquit. Verum quia nova quæque nonnunquam amplius

delectant, visum mihi est, opusculum quod de factura templi Dei sequens magnorum vestigia tractatorum nuper allegorice condideram, tuæ sanctitati percurrendum mittere. Cujus lectioni intentus, quanto plura Christi et ecclesiæ sacramenta antiquis indita paginis inveneris, quanto ampliora ibi Dei dona, sive in præsentis nobis data, seu in futuro promissa perspexeris, tanto leviora credo, et minus curanda omnium labentium rerum, et adversa judicabis et prospera; juxta exemplum beati Joannis, qui ab imperatore nefando intra angustias unius parvissimæ relegatus insulæ, confestim a pio Conditore, per Spiritum est, ad contemplanda infinita illa cœlestium mansionum arcana, introductus; et ubi putatus est a deceptis hostibus amicorum hominum auxilio ac societate destitui, ibi amicorum angelorum meruit aspectu atque colloquio perfrui. A quibus edoctus, eo magis magisque illecebras seculi et amaritudines didicit esse spernendas, quo sublimius illa speculabatur, quæ pro magnitudine atque æternitate sui longe amplius vel metuenda constat esse, vel amanda. Bene vale semper, dilectissime, et pro nobis intercede.

CAP. I. Domus Dei quam ædificavit rex Salomon in Hierusalem, in figuram facta est sanctæ universalis ecclesiæ, quæ a primo electo usque ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiam regis pacifici, sui videlicet Redemptoris, ædificatur. Quæ partim peregrinatur adhuc ab illo in terris, partim evasis peregrinandi ærumnis cum illa jam regnat in cœlis, ubi, peracto ultimo judicio, tota est regnatura cum ipso. Ad hanc domum pertinent electi angeli, quorum nobis similitudo in futura vita promittitur, dicente Domino: Illi autem qui digni habebuntur seculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores; neque enim ultra mori poterunt. Æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. Ad hanc pertinet ipse Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, ipso attestante cum ait: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Quod exponens evangelista, subjunxit: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Dicit autem

apostolus de nobis: Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si ergo ille templum Dei per assumptam humanitatem factus est, et nos templum Dei per inhabitantem Spiritum ejus in nobis efficitur, constat utique quia figuram omnium nostrum et ipsius, Domini videlicet et membrorum ejus quæ nos sumus, templum illud materiale tenuit. Sed ipsius, tanquam lapidis angularis singulariter electi, et pretiosi, in fundamento fundati, nostri autem tanquam lapidum vivorum, superædificatorum super fundamentum apostolorum et prophetarum, hoc est super ipsum Dominum. Quod melius ex considerato ordine ipso templi ædificati patebit, ut in quibusdam videlicet figura ad ipsum Dominum, in quibusdam vero ad omnes electos pertineat; in quibusdam intemeratam in cœlis angelorum felicitatem, in quibusdam invictam in terris hominum patientiam describat, in quibusdam collata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam remunerata cum angelis hominum certamina demonstret. Designat eandem domum Domini spiritualem, etiam tabernaculum quondam factum in eremo per Moysen. Verum quia illa domus in itinere, quo ad terram repromissionis veniebatur, hæc autem ædificabatur in ipsa terra repromissionis et in civitate Hierusalem; illud ut de loco ad locum crebro Levitarum ministerio deportatum tandem in terram promissæ hæreditatis induceretur, hæc ut mox in patria ipsa et civitate regia constructa inviolabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum cœlestium munus impleret; potest in illa præsentis ecclesiæ labor et exilium, in hac futura requies et beatitudo figurari. Vel certe quia a solis filiis Israel illa, hæc autem a proselytis etiam et gentibus facta est; possunt in illa principaliter patres veteris testamenti, et antiquus ille Dei populus, in hac autem congregata de gentibus ecclesia figuraliter exprimi. Quamvis ædificium utriusque domus enucleatius spirituali sensu discussum, et labores præsentis ecclesiæ quotidianos, et præmia in futuro perennia, gaudiaque regni cœlestis, et electionem primæ de Israel ecclesiæ, et salutem omnium gentium in Christo multimodis ostenditur insinuare figuris.

Tractaturi igitur juvante Domino de ædificatione templi, et in structura materiali spiritualem Dei mansionem quæsiti, opportunum videtur ut primo de operariis ejus, qui et unde fuerint, simul et de ipsa materia unde factum est, aliqua dicamus. Nam et hæc spiritualibus grava esse sacramentis testatur apostolus, qui ait, Omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.

CAP. II. Narrat Regum historia, quia Salomon ædificaturus domum Domino, quæsierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus David omni tempore, et cum ipso quoque Salomone, postquam regno potitus est, pacem habere jam cœperat; promptumque mox ad adjuvandum se in omnibus ejus animum invenerit, ita ut artifices illi et ligna, et aurum, prout opus habebat, dederit. Cujus beneficii gratia, Salomon ei per annos singulos plurimos tritici et olei coros, in cibum domui ejus dabat. Nulli autem dubium, quod Salomon, qui interpretatur pacificus, et ipso nomine, et serenissimo regni sui statu, illum significet, de quo dicit Esaias: Multiplicabitur ejus imperium, et pacis ejus non erit finis. Hiram vero, qui Latine dicitur vivens excelse, credentes ex gentibus et vita simul cum fide gloriosos figuraliter exprimit. Neque aliquid prohibet, quin Hiram, quia rex erat, regalique potentia Salomonem in ædificio domus Domini juvabat, conversos ad fidem ipsos rerum dominos typice denuntiet, quorum ope constat ecclesiam sæpius adjutam, nobiliter augmentatam, et contra hæreticos, schismaticos, et paganos principalibus erectam esse decretis. Petit ergo Salomon in opere templi auxilium ab Hiram, quia cum veniens in carne Dominus dilectam sibi domum, videlicet ecclesiam, ædificare disponderet, non de Judæis tantummodo, verum etiam de gentibus adjutores operis elegit. Nam de utroque populo ministros sermonis assumpsit. Misit Hiram Salomoni præcisa de Libano ligna cedrina et abiegna, quæ in domum Domini ponerentur, quia conversa gentilitas misit ad Dominum viros quondam in seculo claros, sed securi Domini crepationis de monte suæ superbiæ jam dejectos et humiliatos, qui ad normam evangelicæ veritatis instituti,

in ædificio ecclesiæ pro suo quoque merito, vel tempore collocantur. Misit quoque artifices, quia conversos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populis, quoque regendis jure præponerentur, Domino gentilitas obtulit. Qualis ipsis apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps doctor suavis et fortissimus martyr Cyprianus, aliique quamplurimi. Misit et aurum, quod in eadem significatione accipitur, quia nimirum viros sapientia claros ostendit. Pro quibus cunctis oblationibus gentilitas a Domino expectat dona gratiæ cœlestis, triticum videlicet verbi Dei, et oleum caritatis atque unctionis, et illuminationem Spiritus Sancti. Convenit autem apte rebus ecclesiæ, quod in auxilium operis sancti flagitanter ait ad Hiram Salomon: Præcipe igitur ut præciant mihi cedros de Libano, et servi mei sint cum servis tuis. Servi quippe Hiram, qui præcidebant Salomoni cedros de Libano, doctores sunt electi de gentibus, quorum officium est, eos qui in hoc mundo rebus et gloria lætabantur, a superbiæ fastu corrigendo sternere, atque ad obsequium sui Redemptoris eorum vota transferre. Cum quibus videlicet servis erant et servi Salomonis, ac pariter memorato instabant operi; quia primi doctores ex gentibus necesse habebant ipsorum apostolorum, qui a Domino didicerant eruditione in verbo fidei institui, ne si absque magistris docere inciperent, magistri existerent erroris. Idcirco enim Salomon servos Hiram cædere sibi voluit ligna de Libano, quia doctiores erant servis suis ad cædendum. Et idcirco simul servos suos adesse voluit, ut ostenderent cædentibus, cujus mensuræ ligna fieri deberent. Cujus rei figura in promptu est, quia nimirum apostoli certius verbum evangelii, quod a Domino audire meruerunt, aliis prædicare noverunt; sed gentiles ab errore conversi atque ad veritatem evangelii transformati, melius ipsos gentium errores noverant, et quo certius noverant, eo artificiosius hos expugnare, atque evacuare didicerunt. Paulus quidem sacramentum evangelii, quod per revelationem didicerat, melius novit, sed Dionysius melius refellere poterat falsa Athenarum dogmata, quorum

cum erroribus syllogismus a puero et argumenta cuncta noverat. Cui sensui convenit apte quod sequitur: Scis enim quod non est in populo meo vir qui noverit cædere ligna sicut Sidonii. Non enim erat in populo Judæorum, ubi Dominus corporaliter præsens docebat, ullus eorum qui tam docte nosset errores refellere gentium, quam ipsi conversi ad fidem gentiles, et ex gentibus facti Christiani. Sidonii namque et Tyrii, quia gentilium fuere populi, merito in figura gentium accipiuntur.

CAP. III. Quot autem servos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur cum dicitur: Elegit Salomon operarios de omni Israel, et erat indictio triginta millium virorum, mittebatque eos in Libanum decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis. Ubi primo notandum, quod non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neque erat ulla portio populi de qua non digni tantopere viri assumerentur; quia nimirum non nunc de una stirpe sacerdotis Aaron eligendi, sed de omni sunt ecclesia quærendi, qui ædificare domum Domini vel exemplo suo vel dicto sufficiant, et ubicunque inventi fuerint, mox in officium doctorum absque ulla personarum acceptione promovendi. Talesque cum ad erudiendos infideles atque in collegium ecclesiæ vocandos ordinantur, quasi ad cædendas in Libano templi materias viri strenui atque electi nutriuntur. Et quidem numerus triginta millium quo iidem lignorum cæsores censebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide Trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime congruit. Verum quia triginta millia ita erant ordinata, ut dena millia per menses singulos operi sancto instarent, magis denarii numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namque millia virorum de Israel ad cædenda ligna in opus Domini mittuntur; quia quicumque doctores atque insipientium eruditores sunt ordinandi, decem præcepta legis per omnia et ipsi observare, et auditoribus suis debent observanda monstrare, et præmia in cælis futura, quæ denario solent figurari, et ipsi sperare, et auditoribus suis speranda sem-

per debent intimare. Terni autem menses, quorum distantia singulis erat cæsoribus imposita, perfectionem trium virtutum evangeliorum typice denuntiant, eleemosynæ videlicet, orationis, et jejunii. Cum enim dixisset Dominus in evangelio, Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; in prosecutione ejusdem sententiæ, non aliud quam eleemosynæ, orationis, et jejunii fecit mentionem, quæ non ad hominum ostentationem, sed ad solam inspectoris interni gloriam essent facienda, alioqui a fructu æternitatis vacua manerent. Quibus verbis aperte docuit, omnes virtutum fructus his tribus quasi ramis de una caritatis radice prodeuntibus insinuari. Per eleemosynam namque comprehenduntur omnia, quæ ad dilectionem proximi explendam benevole in fratres operamur. Per orationem omnia quibus per internam compunctionem nostro Conditori conjungimur. Per jejunium omnia quibus nos a contagione vitiorum et illecebris seculi observamus, ut libera mente et corpore casto, dilectioni valeamus inhærere semper et Conditoris nostri et proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi. Nam quia mensis plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, per illum plenitudo virtutis cujusque spiritualis ostenditur, in qua mens fidelium a Domino quotidiana illustratione, quasi luna a sole respicitur. Unus mensis quo ligna ad opus templi cædebantur, eleemosyna est, id est, opus misericordiæ quo erga salutem proximi, ut in unitatem sanctæ ecclesiæ bene proficiendo perveniant, docendo, castigando, commoda temporalia impendendo, vitæque exempla monstrando laboramus. Duo autem reliqui menses, quibus in domibus suis manere ac suis necessitatibus sunt vacare permitti, oratio est et jejunium, quibus præter ea, quæ erga necessitatem fratrum foris operamur, nostræ salutis propriæ curam intus conversi mente ad Dominum gerimus. Et quoniam illi solum perfecte, vel suæ vel fraternæ salutis curam gerunt, qui se intuitioni divinæ gratiæ humiliter subdunt, recte sequitur: Et Adoniram erat super hujusmodi indictionem. Adoniram namque, qui Latine dicitur Dominus meus ex-

celsus, quem melius quam ipsum quem nomine imitatur insinuat, Dominum videlicet Salvatorem? Et nunc Adoniram operariis templi præponitur, ut sua provisione rite ordinetur, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuo ad curandum domum suam redeant; cum Dominus et Salvator noster mentes sanctorum prædicatorum sua familiariter illustratione informat ad discernendum, quando oporteat ædificandi ecclesiam opus inire prædicando, vel alia pietatis opera præstando; et quando rursum conveniat ad suam ipsorum conscientiam examinandam, quasi ad inspiciendam domum suam reverti, et hanc orationibus ac jejuniis superno visitatore ac inspectore dignam reddere. Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte, absque præpositis numero trium millium trecentorum præcipientium populo et his qui faciebant opus. Latomos dicit lapidum cæsores. Idem autem lapidum cæsores, quod et lignorum figurate designant; hoc est, sanctos prædicatores, qui mentes insipientium labore verbi Dei exercent, eosque ab ea in qua nati sunt turpitudine ac deformitate transmutare contendunt, ac regulariter institutos unitati fidelium, ædificationi videlicet, aptos reddere curant. Quod autem et ligna et lapides in monte cæduntur, et cæsa ac præparata utraque materies ad montem domus Domini transfertur, patet sensus, quod omnes homines in monte superbix nati sumus, quia de prævaricatione primi hominis, quam superbia fecit, originem carnis traximus. Quicumque autem gratia Dei præordinati ad vitam excidimur catechizando, et sacramenta fidei percipiendo, de monte superbix in montem domus Domini transferimur, quia eruti de potestate tenebrarum, ad arcem virtutum, quæ est in unitate sanctæ ecclesiæ, pervenimus. Notandum autem, quod iidem operarii ita erant distributi, ut pars in monte lapides cæderent, pars item onera portarent. Diversa namque sunt dona Spiritus, et quidam majorem dicendi, atque protervos arguendi constantiam habent, quidam mitiores ad consolandos pusillanimes et sublevandos infirmos existunt; quidam utriusque virtutis

munere præditi ad opus Domini conveniunt; quales fieri voluit quibus loquitur Apostolus dicens, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Præpositi autem qui præerant singulis operibus, ipsi sunt sacræ conditores scripturæ, quorum magisterio in omnibus erudimnr, quomodo inscios docere, contemptores corripere, quomodo nos invicem onera nostra portare, ut impleamus legem Christi, conveniat. Quanto autem quisque plus in sustentandis proximorum necessitatibus, sive in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, vel quietis animarum post mortem, vel beatæ corporum immortalitatis expectat. Unde recte præfati operarii LXX. millia et LXXX. millia esse perhibentur. Septuaginta videlicet propter sabbatismum animarum; septimus enim dies in sabbatum, id est, requiem consecratus est. Octoginta propter spem resurrectionis, quæ octava die, id est, post sabbatum in Domino præcessit, et in nobis quoque octava die simul et octava ætate, futura speratur. Præpositi autem erant tria millia trecenti, propter fidem nimirum sanctæ Trinitatis, quam sancta nobis eloquia prædicant. Quod vero pro tribus millibus trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria millia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimium virorum respicit perfectionem. Nam quia in senario numero Dominus mundi ornatum complevit, recte in eo perfecta bonorum solent opera figurari; et quia sancta scriptura cum fide veritatis opera justitiæ docet habenda, recte præpositi templi tria millia sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereundum, quod hæc septuaginta et octoginta millia portantium onera, et latomorum cum præpositis suis non fuere de Israel, sed de proselytis, id est, advenis qui morabantur inter eos. Scriptum namque est in libro Paralipomenon: Numeravit autem Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem quam dinumeravit pater ejus David, et inventi sunt centum quinquaginta tria millia sexcenti, fecitque ex eis septuaginta millia, qui onera portarent, et cætera. Proselytæ autem Græce vocabantur, qui ex aliis nationibus

progeniti in fidem et consortium populi Dei accepta circumcissione transierunt. Fuerunt itaque operarii domus Domini de filiis Israel, fuerunt de proselytis, fuerunt de gentibus. De filiis videlicet Israel triginta millia, qui ad præcidendas de Libano cedros missi sunt. De proselytis isti de quibus nunc locuti sumus, lapidum cæsores. De gentibus Hiram ipse et servi ejus, qui cum servis Salomonis ligna cædebant de Libano. Omne igitur hominum genus, per quod ædificanda erat ecclesia, in ædificio templi præcessit. Judæi namque, proselyti, et gentiles conversi ad veritatem evangelii, unam eandemque Christi ecclesiam, sive recte vivendo, sive etiam docendo construunt.

CAP. IV. *Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes pretiosos in fundamentum templi, &c.*] Fundamentum templi nullum est aliud mystice intelligendum, quam illud quod ostendit Apostolus dicens: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest vocari, quia (sicut ait Petrus) non est aliud sub cælo nomen datum hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri. In quod fundamentum lapides grandes et pretiosi tolluntur, cum præcipui factis ac sanctitate viri, familiari mentis sanctitate suo adhærent Conditori, ut quo firmitus in eo spem suam ponunt, eo fortius aliorum vitam dirigere, quod est latitudinem portare, sufficiant. Lapidem ergo qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebantur, proprie sunt prophetæ et apostoli, qui verbum et sacramenta veritatis, sive visibiliter sive invisibiliter, ab ipsa Dei sapientia perceperunt. Unde et nos qui horum doctrinam, sive vitam studemus pro nostro modulo imitari, fundatos dicit Apostolus super fundamentum apostolorum et prophetarum. Sed et generaliter perfecti quique, qui fideliter ipsi Domino adhærere, et impositas sibi fratrum necessitates fortiter ferre didicerint, his possunt lapidibus grandibus ac pretiosis indicari. Qui bene lapides primo quadrari, ac sic in fundamento poni jubentur. Quadratum namque omne, quocunque ver-

titur, fixum stare consuevit. Cui nimirum figuræ corda assimilantur electorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum adversitate, nec ipsa etiam morte, a sui rectitudine status possint inclinari. Quales videlicet doctores ecclesia non solum de Judæa, verum etiam de gentibus perplures suscepit. Unde bene de lapidibus hujusmodi grandibus pretiosis et quadratis subditur: Quos dolaverunt cæmentarii Salomonis et cæmentarii Hiram. Dolantur namque lapides pretiosi, cum electi quique credentium, sanctorum instructione et instantia quicquid in se habent noxium et inane relinquunt, atque ante conspectum sui Conditoris solam insitæ justitiæ regulam, quasi quadraturæ formam ostendunt. Dolaverunt autem lapides non solum cæmentarii Salomonis, sed etiam cæmentarii Hiram; quia ex utroque Dei populo fuere nonnulli, qui ipsorum quoque doctorum sublimium jure doctores existerent, et quasi quadrantes eos ad sublevandum domus Domini ædificium pararent. Neque enim solum Hieremias et Isaïas, et cæteri ex circumcissione prophetæ; verumetiam beatus Job cum filiis suis qui erant ex gentibus, maximam vitæ sive patientiæ formam, maxima doctrinæ salutaris præconia sequentis ævi doctoribus ministravit, quo abjectis verbis, actibus, cogitatibus supervacuis, ad portandum onus sanctæ ecclesiæ digni fierent et apti. Porro Giblii præparaverunt ligna et lapides ad ædificandam domum. Giblos est civitas Phœniciæ, cujus meminit Ezechiel, dicens: Sapientes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui, senes Giblii et prudentes ejus; pro qua in Hebræo continetur Gobel sive Gebel, quod interpretatur definiens, sive distermians. Quod vocabulum apte convenit eis, qui corda hominum ad ædificium spirituale, quod ex virtutibus animæ construitur, parant. Sic etenim solum suos auditores fidem et opera justitiæ docere sufficiunt, dum ipsi prius sacris paginis edocti, diligenter quæ sit fides tenenda, quo virtutum calle incedendum, certa definitione veritatis didicerunt. Nam frustra sibi officium doctoris usurpat, qui discretionem catholicæ fidei ignorat. Neque sanctuarium Domino, sed ruinam sibi ædificant,

qui docere alios regulam, quam ipsi non didicere, conantur. In ædificanda enim domo Domini, primo sunt ligna et lapides cædendi de monte; quia eos quos in fide veritatis instituere quærimus, primo necesse est ut abrenuntiare diabolo, ac de sorte primæ prævaricationis, in qua nati sunt, doceamus renascendo erui. Dein quærendi sunt lapides pretiosi et grandes, atque in fundamentum templi deponendi; ut meminerimus abdicata conversatione priori eorum in omnibus vitam moresque inspicere, eos nostris auditoribus imitandos proponere, quos per virtutem humilitatis specialiter Domino adhærere noverimus, quos invincibili mentis stabilitate quasi quadratos quodammodo, atque ad omnes tentationum incursus immobiles perdurare conspiciamus, quos pretiosos et grandes fama et merito comperimus. Post fundamentum vero talibus ac tantis lapidibus compositum, ædificanda est domus, præparatis diligentius lignis ac lapidibus, ac decenti ordine collocatis, quæ olim prisco suo situ vel radice fuerant abstracta; quia post fidei rudimenta, post collocata in nobis juxta exemplum sublimium virorum fundamenta humilitatis, addendus est in altum paries bonorum operum, quasi superimpositis sibi invicem ordinibus lapidum, ambulando ac proficiendo de virtute in virtutem. Vel certe lapides fundamenti grandes, pretiosi quadrati, primi sunt (ut supra dixeram) ecclesiarum magistri, qui ab ipso Domino verbum audire salutis. Suppositi autem ordines lapidum sive lignorum, sequentes suo quique tempore sacerdotes ac doctores, quorum vel prædicatione ac ministerio fabrica crescit ecclesiæ, vel ordinatur virtutibus. Quali autem colore fuerint lapides, quibus factum est templum, in libro Paralipomenon aperte declaratum est, dicente David ad Salomonem, cum ei impensas templi, quas præparavit, ostenderet: Omnem pretiosum lapidem et marmor Parium abundantissime præparavi. Marmor autem Parium, marmor candidum dicit, quale eadem insula gignere consuevit; unde poeta dicit:

Olearon, niveamque Paron, sparsasque per æquor
Cycladas, et crebris legimus freta concita ventis.

Niveam ergo Paron dicit, eo quod marmor candidissimi generis mittat; est autem una de Cycladibus, quo videlicet lapide templum fuisse factum Josephus insinuat, dicens: Elevavit itaque templum usque ad cameram, ex lapide albo constructum, altitudo fuit 60 cubitorum et centum; nec mysterii sensus in abdito est. Cuivis etenim patet, quia marmor candidum, ex quo domus Domini constructa est, mundam electorum actionem simul et conscientiam ab omni nævo corruptionis castigatam designat. Quales esse voluit sapiens ille architectus eos, quos super fundamentum Christi locabat, lapides pretiosos auro argentoque redimitos: Carissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.

CAP. V. *Factum est igitur quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, &c.*] Quod dicitur anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ordinis sensus est. In anno quarto regis Salomonis, mense Zio, ipse est mensis secundus. Mensem autem secundum Maium dicit: namque Aprilis, quo Pascha celebratur, principium mensium apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste claret, quia mox, peracto Pascha, cœpit ædificare domum Domino, et consecratus mystica solennitate populus manus ad opus mysticum misit. Fit autem commemoratio egressionis de Ægypto, quando tabernaculum ædificari cœptum est, ut admoneatur lector, quot annorum tempus inter ædificationem utriusque domus extiterit, et hujus quoque summæ temporis sacramentum spirituale cognoscat. Quater namque centeni et viceni, quadringentos et octoginta faciunt. Quatuor autem evangelicæ perfectioni apte conveniunt, propter ipsum evangelistarum numerum. Centum 20, doctrinæ legali, propter annos totidem legislatoris. In quo etiam numero virorum gratiam Spiritus Sancti primitiva suscepit ecclesia, patenter ostendens, quia qui lege legitime utuntur, id est, qui Christi in ea gratiam cognoscentes amplectuntur, jure Spiritus ejus gratia replentur, qua in caritate ejus amplius ignescant. Diximus autem per tabernaculum quod fecit

in deserto Moyses et filii Israel synagogam; per templum vero, quod Salomon et filii Israel cum proselytorum et gentilium auxilio construxit, ecclesiam gentium posse designari. Permansit autem cultus et religio tabernaculi annis quadringentis et 80, et sic templum ædificari incœpit, quia scriptura veteris testamenti tanta perfectione redundat, ut si quis eam bene intellexerit, cuncta in se novi testamenti mysteria contineat. Patres quoque veteris testamenti per plures, tantæ perfectionis arcem vivendo tenuerunt, ut in nullo apostolis apostolicisque viris putandi sint esse minores. Manebat tabernaculum usque ad constructionem templi in populo Dei per annos quadringentos et 80, id est, centum 20, per quatuor multiplicatos: quia ex tempore datæ legis Dei usque ad incarnationem Dominicam, et tempus revelatæ gratiæ, non defuere viri qui in lege constituti, evangelicam per omnia perfectionem mente et opere servarent; non defuit scriptura, quæ gratiam novi testamenti in veteri propheticiis intimaret eloquiis. Quod autem quarto anno regis Salomonis ædificari cœpta est domus Domini, potest eo referri mystice, quod post expletam dispensationem Dominicæ incarnationis, quæ in quatuor evangelii libris scripta est, misso de cælo Spiritu Sancto, ecclesiæ structura cœperit. Et quod mense secundo cœpta est, potest ad electionem gentium referri, quæ secundo loco post Israel ædificationem in se suscepit creatos. Unde et secundus mensis in lege concessus est ad faciendum Pascha his, qui immundi super anima, vel in via procul positi ad faciendum in primo mense Pascha, occurrere nequirent. Ubi nos apertissime designati sumus, qui immundi super animæ nostræ morte, et procul adhuc positi a populo Dei, non potuimus primum Pascha facere, quod in carne et sanguine Agni fiebat. Celebramus autem hodie Pascha secundum, quod in corpore et sanguine Redemptoris nostri, a quo quæsit et mundati sumus, actum est. In quo autem loco templum sit ædificatum, manifestius in libro Paralipomenon ostenditur, ubi scriptum est: Et cœpit Salomon ædificare domum Domino, in Hierusalem, in monte Moria, qui demonstratus

fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornan Jebusæi. *Ædificatur ergo in monte domus Domini, in visione pacis, quia dilatata per orbem ecclesia in una eademque fide et veritatis catholicæ societate consistit. Namque in scissura mentium Deus non est, sed factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion. Ædificatur in monte, videlicet in ipso Domino Salvatore, de quo Esaias ait: Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium. Et ipse de se in evangelio: Non potest, inquit, civitas abscondi, supra montem posita. Ipse est enim mons montium, qui de terra quidem per originem assumptæ carnis ortus est, sed omnium terrigenarum potentiam ac sanctitatem singularis culmine dignitatis transcendat. In quo nimirum monte civitas sive domus Domini constructa est, quia si non in illo radicem figat, spes et fides nostra nulla est. Qui recte mons Moria, id est, visionis vocatur, quia electos suos, quos ad æternam suæ claritatis visionem conservat, in hac interim vita laborantes videre et adjuvare dignatur. Ipse est enim locus in quo obtulit Abraham Isaac filium Domino, ac devotione obedientiæ videri ab illo meruit, unde et nomen accepit. Denique ubi Dominus ait: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis, atque offer eum holocaustum. Pro terra visionis, in Hebræo terram Moria habet. Et quia immolatio Isaac typus Dominicæ passionis extitit, recte in loco immolationis ejusdem templum ædificatur; quia per fidem et mysteria Dominicæ passionis ecclesia dedicata, crescit in templum sanctum in Domino. De quo monte bene subditur: Qui demonstratus fuerat David patri ejus. Ostensus namque erat David, sicut et cæteris prophetis, venturus in carne Dominus, qui vocatam de gentibus ecclesiam, per sacramenta ejusdem suæ incarnationis ablueret a peccatis, atque in domum sibi fidelem dilectamque consecraret. Bene autem additur: In loco quem paraverat David. Paraverat namque David psallendo, paraverant alii prophetæ vaticinando locum Domino, vero utique Salomoni, in quo domum ædificaret, quia corda auditorum suorum fide*

veritatis instituerunt; sedulo admonentes, ut venientem in carne Dei Filium, fideli ac devota mente susciperent. Hinc etenim Dominus, de paratis sibi ad credendum populis, ait discipulis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem; et qui metet, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam, ut qui seminat, simul gaudeat et qui metit. Quasi aliis verbis de ædificatione templi diceret: Levate oculos vestros, et videte locum, quia paratus est jam ad ædificandam domum Domini. Et qui docendo ædificat, mercedem accipit, et congregat lapides pretiosos in vitam æternam, ut et qui parat locum ædificio, simul gaudeat et qui ædificat; id est, propheta venturum prædicens, et apostolus venientem prædicans Dominum una simul in illo mercede potiantur. Bene idem locus in area erat Ornan Jebusæi, quia ecclesia areæ vocabulo solet designari, dicente Joanne de Domino: Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam. Ornan, qui interpretatur illuminatus, erat natione Jebusæus. Natione gentiles quidem significat, nomine autem eosdem illuminandos a Domino, atque in filios ecclesiæ commutandos ostendit, quibus merito dicat apostolus: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Jebus eadem est civitas, quæ et Hierusalem. Et Jebus quidem interpretatur conculcata; Hierusalem autem visio pacis: in qua quamdiu Ornan gentilis regnabat, Jebus dicta est. Cum vero David in ea locum holocausti emeret, cum Salomon in ea templum Domino ædificaret, non jam Jebus, sed Hierusalem vocata est; quia nimirum gentilitas, quamdiu divini cultus nescia permanebat, conculcabatur et illudebatur ab immundis spiritibus ad simulachra muta, prout ducebatur sequens. Cum vero illum gratia sui Conditoris respexit, continuo pacis in se; et locum invenit et nomen, dicente de ipsa Domino: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Cum ergo Ornan in hac civitate regnum adhuc haberet, Jebus vocabatur; cum autem locum areæ suæ cum bobus ac tribulis David regi venderet, nomen Hierusalem accepit; quia persistens adhuc in sua obsti-

natione gentilitas conculcabatur, quasi vilis et abjecta, a malignis spiritibus. Porro cum omnia sua vendere, ac vero regi offerre didicit, non ultra conculcari a dæmonibus ac vitiis potuit, sed internæ pacis, quam cum suo Conditore haberet, magis compos effecta est.

CAP. VI. *Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino, habebat 60 cubitos in longitudine, &c.*] Longitudo domus, longanimitatem designat sanctæ ecclesiæ, qua in exilio peregrinationis hujus patienter adversa quæque tolerat, donec ad patriam, quam expectat, perveniat. Latitudo insinuat caritatem, qua dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo, sed inimicos gaudet diligere propter Deum, donec veniat tempus, quando ad pacem suam conversis seu funditus extinctis, cum solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cujus intuitu libenter infima quæque sive quæ demulcent, seu quæ adversantur, contemnit, usque dum, utrisque transcensis, sola mereatur videre bona Domini in terra viventium; unde apte longitudo domus, sexagenario cubitorum numero comprehenditur. Senarius namque numerus, in quo mundus factus est, perfectionem solet operum designare bonorum. Et necesse est nos ita per longanimitatem molestias ferre nostræ peregrinationis, ut merito bonæ operationis promissam patriam, cum apparuerit, valeamus intrare. Latitudo vicenario numero determinatur, propter geminam ejusdem caritatis, qua Deum et proximum amamus, distantiam. Altitudo tricenario, propter fidem sanctæ Trinitatis, qui unus est Deus, in cujus visionem cuncta spei nostræ desideria suspenduntur. Sex ergo ad operis perfectionem, duo ad dilectionem Dei et proximi, tria pertinent ad spem divinæ visionis. Singuli autem numeri recte per decem multiplicantur, quia non nisi per fidem et custodiam decalogi legis, vel patientia nostra salubriter exercetur, vel caritas utiliter ardescit, vel spes sublimiter ad æterna desideria rapitur. Ubi notandum est quo 30 cubiti altitudinis non usque ad tectum templi, sed usque ad cœnaculum inferius pertingebant: namque in libro Paralipomenon aperte scriptum est, quod altitudo 120 cubitorum erat.

De cujus rei sacramentis aptius in sequentibus tractabitur, ubi ad medium usque cœnaculum, ac tertium lectionis ordo pervenerit. Porticus erat ante templum 20 cubitorum longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi, et habebat 10 cubitos latitudinis ante faciem templi. De hac porticu in libro Paralipomenon ita scriptum est: Porticum vero ante frontem quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum 20. Patet ergo quia porticus ista ad orientalem templi partem facta est. Templum namque erat conversum ad orientem, sicut et tabernaculum, habebatque ostium porticus ab oriente contra ostium templi, juxta quod historicus Judæorum Josephus apertissime docet; ita ut sol æquinoctialis oriens, directis radiorum suorum lineis per ostia tria, porticus videlicet, et templi, et oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia vero templum sanctam ecclesiam designat, porticus quæ erat ante templum et propior, lumen solis accipere solebat; quid aptius quam illam ejus partem quæ Dominicæ incarnationis tempora præcessit, typice denuntiat? in qua sunt patriarchæ et prophetæ, qui orientem huic mundo Solem Justitiæ primi susceperunt, et nascenti Domino in carne testimonium, sive vivendo, sive prædicando, sive nascendo, sive moriendo præbuerunt. Ostium ergo templi, Dominus est; quia nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum. Hinc alibi dicit: Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur. Ostium porticus, sermo propheticus est, qui quasi recto calle ingredientibus ad ostium Domini perducebat; quia gratiam Domini Salvatoris, qua mundum erat redempturus, prædicabat. Factura ergo porticus tota, fideles illius temporis signat. Ostium ergo in porticu, doctores, qui cæteris lucem vitæ, januamque intrandi ad Dominum pandebant, exprimit. Et bene unum ostium propter consonam in omnibus sanctis fidem ac dilectionem veritatis; quæ videlicet porticus juxta latitudinem templi 20 cubitos longa erat, quia nimirum antiqui justi multa diu patientia et longanimitate expectabant, quando apparens in carne Dominus novam evangelii gratiam mundo afferret, non acceptis ipsi promissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes.

Æquabant ergo longitudine sua longitudinem templi, quia per longanimitatem devotæ mentis desiderabant venire dilatationem ecclesiæ in caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro; qui quamvis adhuc tempore fuerint a sacramentis Dominicæ incarnationis separati, fide tamen ac prædicatione fuere proximi. In hujus sacratissimæ porticus prima fronte, fuere beatus protomartyr Abel, et Seth, et Enoch, cæterique justi mundi originalis; in intimo autem penetrati ejus et quasi prope murum templi mysticum obtinere locum parentes præcursoris Domini, Symeon, et Anna, et cæteri. Qui etsi nativitatem ejus videre meruerunt, ad auditionem tamen doctrinæ ejus et perceptionem sacramentorum ejus pervenire nequiverunt. Quæ bene porticus decem cubitos erat lata, quia tales etsi necdum verba sive mysteria evangelii, quæ erant per Dominum tradenda, receperunt; præcepta tamen decalogi, quæ perceperunt perfecta dilectione dilatati in Domino cordis servabant.

CAP. VII. *Fecitque in templo fenestras obliquas.*] Fenestræ templi doctores sunt sancti, et spirituales quique in ecclesia, quibus mente excedentibus Deo arcana secretorum cœlestium specialius cæteris videre conceditur. Qui dum ea quæ in occulto vident, publice fidelibus pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestræ obliquæ, id est, intus latiores fuisse perhibentur; quia nimirum necesse est, ut quisque jubar supernæ contemplationis vel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad majora capescenda solerti exercitatione præparet. Et ædificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus, per circuitum templi et oraculi, et fecit latera in circuitu. Tabulatum quod supererat quinque cubitos habebat latitudinis, et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Hæc tabulata in evangelio, ubi Dominus tentabatur a diabolo, pinnacula templi vocabantur. Sed et Jacobum fratrem Domini apostolum in pinnaculum templi, unde ad populum concionaretur, levatum esse legimus. Utrum autem moris fuerit doctoribus, ut in his sedentes tabulatis ad circumstantem in-

ferius turbam facerent sermonem, nusquam in scripturis invenimus. Patet ergo ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria totidem fidelium gradus, conjugatorum videlicet, continentium, et virginum, designant, distinctos quidem altitudine professionis, sed societate fidei et veritatis ejusdem omnes ad domum Dei pertinentes, eique fixa mente inhærentes. Ubi pulchre dicitur, quia tabulatum quod supererat, quinque cubitos habebat latitudinis, medium sex, tertium septem. Supremum ergo tabulatum erat cæteris angustius, medium supremo latius, sed infimo erat factum angustius, quia nimirum altior professio virtutis altiore debet vitam tenere vivendi. Nam quicumque abrenuntiato vinculo conjugali virginitatem suam Domino consecraverint, mores simul oportet virginitati condignos ostendere. Abstineant ab otiosis eloquiis, ira, rixa, detractatione, habitu impudico, comessationibus, potationibus, contentione, et æmulatione; et e contrario vigiliis sanctis, orationibus, lectionibus divinis, et psalmis, doctrinæ et eleemosynis, cæterisque Spiritus fructibus operam impendant, ut qui futuræ statum vitæ in professione tenent in qua non nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cælo. Hujus quoque statum, quantum mortalibus possibile est, in præsentī contendunt imitari. At vero infimum tabulatum amplioris erat latitudinis, quia non dicitur conjugatis: Vade, vende quæ habes et da pauperibus: sed, si vis, inquit, ad vitam ingredi, serva mandata. Non homicidium facies, non adulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, et cætera. Medium inter hos locum tenent continentes, quantum virginibus inferiores, tantum eminentiores conjugatis. Quorum portio gloriosissima primitivam in Hierusalem ædificabat ecclesiam, scribente beato Luca, quia multitudinis credentium erat cor unum et anima una, et cætera. Quorum maximam partem uxorios reliquisse complexus testatur historia sancti Stephani, ubi fœminas eadem religione pollentes, non conjuges, sed viduas appellat eorum. Singula autem tabulata in circuitu habebant latera, id est, turriculas, ne quis in eisdem tabulatis consistens, sive residens, posset ad inferiora decidere, quod

Ochoziæ regi contigisse legimus in Samaria. Quæ nimirum latera non incongrue quotidiana divinæ protectionis erga nos munimenta designant. De quibus Psalmista : Immittet, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Ascendit quidem in cœnaculum Ochozias rex Samariæ, qui se a domo David separaverat, sed per cancellos decedit ; quia etsi sive hæretici sive schismatici aliquam bonæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen compagem ecclesiæ unitatis non habent, quasi patentibus et non solidis laterum præsidiis, semper ad vitiorum infima relabuntur, dum divino destituti auxilio suæ pertinaciæ fastu intereunt. Qua autem arte præfata tabulata parietibus templi sint affixa declaratur, cum subditur : Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris templi. Trabes ergo, quæ intrinsecus domum muniebant et ornabant, tantæ erant longitudinis, ut capita earum forinsecus prominerent, in infimo quidem ordine cubitorum septem, in medio sex, in supremo quinque. At in eisdem capitibus earum tabulata componerentur, nequaquam muris templi infixæ, sed juxta muros trabes, quæ de muris exierant superpositæ. Qui itaque per trabes domus, quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sunt typice designati ? Qui dum ipsi sublimem atque honorabilem in ecclesia Dei locum tenent, infirmiores quosque ac fragiles suis prædicationibus ab infimorum appetitu sustollunt, atque ad cœlestia desideranda ac speranda suspendunt, suis etiam intercessionibus, ut in cœptis persistent, adjuvant. Legimus autem in libro Paralipomenon, quod trabes templi, sicut et cætera ejus interiora, fuerint auro vestitæ. Quod ita factum esse non dubium est, ut illæ trabium partes, quæ intus in templo erant, auri essent laminis tectæ, quæ vero foris parebant, hæ minime deauratæ, ipsam cedri speciem formamque cunctis ostenderent. In qua tamen imposita sibimet tabulata gestabant. Quod ergo extrinsecus eminebat trabium, vitam sanctorum, quæ nobis inferius innotescere potuit, designat. Quod intus in templo deauratum fulgebat, claritatem illam qua in cœlesti patria, qua in aspectu sui Creatoris gaudent,

figurate denuntiat. Quæ nimirum claritas trabium aurea illis solummodo, qui templum intraverant, patebat; quia quam sit magna multitudo dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se, et perfecte sperantibus in se, soli norunt illi qui regnum cœleste meruerunt intrare. Et tamen nos cum vitam, passionem, doctrinam sanctorum cernentes, sive in scripturis legentes, ad benefaciendum exemplo excitamur eorum, quasi in capitibus trabium foras apparentibus a terra sublevamur, quia quamvis internam sanctorum gloriam percipere necdum valemus, ex eo tamen quod exterius videre valuimus, sublimibus ecclesiæ membris fideliter adhæremus. Possumus etiam hæc de sanctis in hac vita, adhuc positis, intelligere, quorum puritatem dilectionis qua in secreto cordis coram Domino refulgent, inspicere nequimus. Attamen ex eis quæ loquendo, vel agendo, vel patiendo foras ostendunt, auxilium nostræ salutis invenimus.

Domus autem cum ædificaretur de lapidibus dolatis, &c.] Hæc ad illam ecclesiæ partem, quæ post hujus seculi labores et certamina ad æterna præmia meruerit introduci, proprie pertinent. Ibi etenim perfecti solummodo et immaculati, atque ab omni labe iniquitatis castigati, ingrediuntur. Non enim aliquid coinquinatum faciens abominationem et mendacium intrabit in illam civitatem, sicut in Apocalypsi scripsit Joannes. Malleus et securis, et omne ferramentum, non auditur, quia hic tundimur adversitatibus, et disciplina veritatis exercemur, ut illic locis juxta meritum congruis disponamur, et castigatione cessante solo amoris glutino, quo adinvicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur. Cæterum quamvis dicatur Noe vir perfectus in generationibus suis, et beati immaculati in via, et cætera hujusmodi, nullus vere perfectus et absque macula, quamdiu in hujus vitæ via est, incedere potest. Non est enim justus in terra qui faciat bonum, et non peccet. Veruntamen secundum hujus temporis modum perfecti et immaculati vocantur, qui tunc vere perficientur, cum nexibus corporis absoluti ad immortalem illum domus Domini decorem pervenerint, locumque tabernaculi gloriæ ejus

ascenderint, perfectique solummodo et immaculati, atque ab omni labe iniquitatis castigati, ingredientur in illam civitatem.

CAP. VIII. *Ostium lateris medii in parte erat domus dexteræ, &c.*] Quidam hunc locum male intelligentes, putant ostium templi a meridie fuisse, non attendentes quia si hoc significare voluisset scriptura, non ita diceret; ostium lateris medii in parte erat domus dexteræ, sed ita potius simpliciter, et habebat domus ostium ad meridiem. Nunc autem longe aliud significat. Partem namque domus dexteræ, latus templi meridianum dicit. In cujus parte orientali ostium erat in ipso angulo factum, juxta terram. In quod introeuntes, statim ad altiora gradatim ascendeabant, habentes viam ascensus per ipsa parietis interiora, donec tali itinere ad medium cœnaculum, et a medio pervenirent ad tertium. Hæc ita esse non dubitandum, quamlibet scriptura non dicat, quia sic ascendentes creberrimas habebant a meridie fenestras, quarum luce certum per omnia et sine offensione iter agerent. Qui nimirum locus proprie ad corpus Dominicum, quod de virgine assumpsit, respicit. Ostium namque lateris medii in parte erat domus dexteræ, quia defuncto in cruce Domino, unus militum lancea latus ejus aperuit. Et bene in parte domus dexteræ, quia dexterum ei latus a milite apertum sancta credit ecclesia. Ubi et apto etiam verbo usus est evangelista, ut non percussit diceret aut vulneravit, sed aperuit, videlicet quasi ostium lateris medii, per quod nobis iter ad cœlestia panderetur. Denique ita subjunxit: Et continuo exivit sanguis et aqua. Aqua scilicet, qua abluimur in baptismo, et sanguis quo consecramur in calice sancto. Per hoc namque hostium nobis est ascensus in medium cœnaculum, et a medio in tertium; quia per fidem et mysteria nostri Redemptoris, de præsentis ecclesiæ conversatione, ad requiem animarum post mortem ascendimus, rursumque de requie animarum adveniente die judicii ad immortalitatem quoque corporum quasi in tertium cœnaculum sublimiore profectu penetrabimus, ex quo in magna amborum, corporis videlicet et animæ, beatitudine, perpetuo vivamus.

Quod quidem iter invisibiliter agebatur, ita ut soli hoc qui intraverant nossent, quamvis ipsum ostium etiam foris positi viderent, quia nimirum actus fidelium in hoc seculo, et celebrationes sacramentorum etiam reprobi possunt intueri; verum arcana fidei et intimæ gratiam dilectionis nullus nisi per hæc Domino duce ad cœlestia scandit, agnoscat. Qui enim se dicit nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est. Notandum sane quod 30 cubiti altitudinis, de quibus supra legitur, usque ad medium cœnaculum pertinebant. Denique alii triginta cubiti usque ad tertium cœnaculum addebantur, quousque ad porticum quæ erant circa templum ab austro et aquilone et occasu tectum perveniebat, ut Josepho narrante discimus. Deinde usque ad supremum templi tectum alii 60 cubiti numerabantur, et sic tota altitudo domus juxta librum Paralipomenon in 120 cubitos consummata est. Porticus quoque quæ erat ante frontem templi ad orientem, juxta fidem præfati voluminis, eandem cubitorum summam in altitudine habebat. Qui videlicet liber illas de quibus prædiximus porticus circa templum, cellaria vocat et cubicula. Dedit autem, inquit, David Salomoni filio suo descriptionem porticus et templi, et cellariorum, et cœnaculi, et cubiculorum in adytis et domus propitiationis. Ubi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra atrium sacerdotum in circuitu templi fecit mentionem, cum protinus adjunxit: Necnon et omnium quæ cogitaverat atriorum et exedarum per circuitum in thesauros domus Domini, et in thesauros sanctorum. Quod autem omnis altitudo templi 120 cubitorum erat, ad idem sacramentum respicit, quod primitiva ecclesia in Hierosolymis post passionem, resurrectionem, et ascensionem Domini in cœlos in hoc numero virorum gratiam Sancti Spiritus accepit. Quindecim namque, qui ex septem et octo constant, solent nonnunquam ad significationem referri futuræ vitæ, quæ nunc in sabbathismo geritur animarum fidelium, perficitur autem in fine seculi resurrectione corporum immortalium. Ipsa autem quindecim in trigonum ducta, id est, cum omnibus suis partibus annumerata 120 efficiunt.

Quapropter apte numero centenario et vicenario magna electorum beatitudo in futura vita designatur. Aptè in hoc tertium domus Domini cœnaculum consummatur, quia post præsentes fidelium labores, post acceptam in futuro requiem animarum, plena totius ecclesiæ felicitas in resurrectionis gloria complebitur. Ad quod mysterium æque pertineat, ut diximus, quod resurgens a mortuis Dominus atque ad cœlos ascendens, huic numero virorum Spiritum Sanctum in linguis igneis misit, qui eos, qui diversitate linguarum ab invicem discreti erant, cognatione loquelarum communem in laudem Dei fecit habere sermonem. Nam et ecclesia suo tempore resurgens a morte, atque ad cœlos in carne incorruptibili ascendens, plene ac perfecte dono Sancti Spiritus illustrabitur, quando secundum promissum apostoli erit Deus omnia in omnibus. Tunc plena erit adunatio linguarum in omnibus ad prædicanda magnalia Dei, quia consona mente ac voce omnes divinæ gloriam majestatis, quam præsentem visuri sunt, collaudabunt.

CAP. IX. *Et ædificavit domum, et consummavit eam, &c.*] Laquearia sunt tabulata, quæ, magno decore composita et ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur. Et quia ternæ altitudinis domus Domini facta fuerat, terna nimirum habebat laquearia. Quid autem aptius per laquearia, quam sublimiores quosque in sancta ecclesia justos significare credamus? Quorum opus et doctrina cunctis in exemplo proposita quasi longius in alto præeminet, quique suis intercessionibus et exhortationibus animos infirmorum ne in tentationibus deficiant protegent. Quæ nimirum laquearia, recte cedrina esse describuntur. Cedrus namque arbor est imputribilis omnino naturæ, odoris jucundi, aspectus nitidi, serpentes accensa nidore fugans ac perimens. Quæ perfectis quibusque conveniunt, quorum insuperabilis est patientia, fama virtutum eximia, præsentia cunctis gratissima bonis, auctoritas ad revincendos confutandosque eos qui veritati resistunt constantissima, qui et in hac vita et in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent.

Et ædificavit tabulatum super omnem domum, &c.] Turriculas significat, quæ in supremo domus tecto per circuitum erant factæ, ne quis ad altiora perveniens repente laberetur ad ima. Quod in omni domo, quam quisque ædificaret, Moyses fieri præcepit. Cum ædificaveris, inquit, domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio, et in præceps ruente. Hæc autem tabulata sive turriculæ, supra sunt latera vocata; ubi cum dictum esset, *Ædificavit super parietem templi tabulata per gyrum*, in parietibus domus, per circuitum templi et oraculi; continuo subjunctum est, *Et fecit latera in circuitu*. In quibus nimirum lateribus intelleximus divina esse præsidia designata, quæ nos in hoc adhuc seculo laborantes, ac pro captu nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus, adjuvant. Ad cujus formam sensus etiam hunc locum intelligere debemus, sed ea distinctione, quod in hac vita inter crebra vel hostis impacati tentamenta, vel nostræ fragilitatis obstacula, crebro immo continuo supernæ pietatis munere, ne corruamus, defendimur. In illa vero vita, quam supremum templi tectum, ut supra docuimus, insinuat, tanta præsentis gratia munimur, ut nec velimus ultra peccare, nec possimus, nec ullo mortis sive doloris, sive tentantis adversarii metu afficimur. De præsentibus Domini auxiliis, quasi de lateribus tabulatorum, dicit ipse Dominus, loquens de populo suo: *Invocavit me, et ego exaudiam eum, et glorificabo eum*. De futura autem ejus gratia, qua superna illa civitas illustratur, dicit eidem civitati propheta: *Lauda, Hierusalem, Dominum, et cætera usque: Fines tuos pacem*. Bene autem hoc tabulatum in tecta domus Domini quinque cubitos altum esse memoratur, quia nimirum ita nos in illa patria divinæ præsentia claritatis adimplet, ut nihil aliud visus noster, nihil auditus, nihil olfactus, nihil gustus, nihil tactus, dulce habeat, nisi diligere Dominum Deum nostrum ex toto corde, tota anima, tota virtute; diligere et proximum tamquam nos ipsos. Et operuit domum lignis cedrinis. Hic supremum ipsum domus tectum dicit, id est, tabulatum illud, quod

supremis trabibus superpositum erat. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum; sed erat æquale, quomodo omnibus in Palæsthina et Ægypto domos ædificantibus facere moris est. Idipsum autem hoc tabulatum, quo operta est domus et laquearia, designat eximios quosque in resurrectionis gloria viros, et singulari sanctitate ad ipsum virtutis apicem pervenientes; de quorum uno dicitur, Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. Cujus si comparem magnitudinis scire vis, audi quid Patri ipsius angelus ait: Et ipse præcedet ante Dominum in spiritu et virtute Eliæ. Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, a pavimento domus usque ad summitatem parietum, et usque ad laquearia operuit lignis. Intrinsecus autem domus cedro erat vestita. Nam forinsecus tanto nitore lapis ipse, de quo facta erat, fulgebat, ac si calculo candido esset tecta. Juxta sensus vero mysticos, parietes templi, sunt populi fidelium, ex quibus sancta universalis ecclesia consistit; quorum dilatationem per orbem latitudo designat parietum, spem vero et intensionem omnem ad cœlestia erectam altitudo. Vel certe altitudo parietis, qui ex ordinibus lapidum super invicem positis constat, præsentis statum ecclesiæ designat; ubi electi super fundamentum Christi omnes ædificati, sibi invicem in ordine per temporum curricula succedunt, seseque invicem portantes, legem Christi, quæ est caritas, adimplent. Dum enim, qui nunc præcedentibus erudiuntur magistris, rursum ipsi alios erudiunt, quasi super invicem positis ordinibus, quique lapidum vivorum in domo Dei, sic ab aliis fixa constantia portantur, ut ad portandos alios et ipsi sufficiant, usque ad ultimos, qui in fine mundi nascituri sunt, justos; qui quasi in summo domus Dei locati cacumine, docentur et portantur ab aliis; sed quos doceant, quorumve fragilitatem tolerent, ipsi non habent; qui videlicet intrinsecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore virtutis redundant. Sicut enim cedri natura perfectos homines, ut supra docuimus, typice denuntiat; ita etiam locis opportunis celsitudinem virtutum, quibus ad eandem perfectionem perve-

nitur, non immerito designat. Teguntur autem omnia lignis, a pavimento domus usque ad summitatem parietum, et usque ad laquearia, cum electi a primis fidei rudimentis, usque ad perfectionem bonæ actionis, et usque ad ingressum patriæ cœlestis, bonis insudare non desistunt operibus, cum a primis justis usque ad ultimos, in consummationem seculi omnes virtutibus student, quorum merito jure valeant protestari, quia bonus Christi odor sumus Deo in omni loco. Et texit pavementum tabulatis abiegnis. Hoc quomodo factum sit, plenius in libro Paralipomenon explicatur, ubi scriptum est: Stravit quoque pavementum templi pretiosissimo marmore, stratum decore multo. Unde patet quod tabulas abiegnas, quibus pavementum tegeret, nequaquam in terra posuit; sed primo illud marmore prætexit, ac deinde tabulas superposuit; ac tertium his duobus auri vestitum superaddidit, ut in sequentibus legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exsurgens, atque usque ad laquearia perveniens, profectus virtutum, quibus electi ad regnum cœleste perveniunt, vel certe ipsos electorum choros, sibimet per tempora variantia succedentes significant, ita æqualitas pavimenti concordem eorundem humilitatem, qua in temporali adhuc vita positi, socialiter invicem caritate dictante conversantur, non immerito demonstrat. Quod videlicet pavementum pretiosissimo erat marmore stratum, decore multo; idemque marmor mox tabulis tectum abiegnis; quia nimirum vita justorum primo fidei firmitate præmunienda in corde, ac deinde virtutum spiritualium latitudine est adornanda in opere; alioquin quid utilitatis habebat decor marmoris pretiosissimi lignorum tabulis obtectus, si non mysticum aliquid tacite signaret, ac bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei intemeratæ suffulciendam esse docebat? Abies vero propter altitudinem sui, et robur durable, mentem electorum infima mentis quæque desideria spernentem, et cœlestium contemplationi semper intentam, virtuteque patientiæ excellentem, non incongrue demonstrat. Auri autem laminæ, quæ marmori ac tabulis sunt abiegnis superpositæ, ipsa est latitudo caritatis, de puro corde, et conscientia

bona, et fide non ficta; quæ sicut aurum aliis pretiosius est metallis, ita cæteris eximior virtutibus, in templo Dei singulari luce refulget. Unde bene apostolus, cum plurima virtutum bona, quæ humilibus corde essent servanda, quasi pavimenti ornatus enumeraret, dicens: Induite vos ergo, sicut electi Dei, sancti et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferentes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut Christus donavit nobis, ita et vos facite; repente, velut desuper addendo auri velamine subjunxit: Super omnia autem caritatem habentes, quod est vinculum perfectionis.

CAP. X. *Ædificavit quoque 20 cubitorum, — tabulata cedrina, &c.*] Posteriorem templi occidentalem dicit. Ab ortu enim solis ingressum habebat templum, et ab occasu domum interiorem, hoc est sancta sanctorum. Quod autem tabulata, quæ interiorem domum ab exteriori separabant, a pavimento usque ad superiora esse dicit ædificata: non usque ad laquearia significat, quæ 30 cubitis erant in sublime a pavimento suspensa, ut supra jam dictum est; sed tantum usque ad cubitos 20 altitudinis, ut in sequentibus aperte legitur. Reliquum vero erat supra tabulata apertum et inane, usque ad laquearia cubitorum decem altitudinis, et cubitorum 20 longitudinis, juxta latitudinem domus, per quam nimirum januam fumus incensorem thymiamatis solebat in sancta sanctorum ascendere, atque ad arcam Domini operiendam penetrare. In qua distinctione domus Domini patet figura mystica, et apostolo exponente luce clarius est; quia prior domus, in qua semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes, præsens est ecclesia, ubi quotidie piis insistentes operibus, Domino sacrificia laudis offerimus. Interior vero domus, quæ ad posteriorem templi partem erat facta, ipsa est promissa nobis vita in cœlis, interior quidem hac conversatione nostri exilii; quia in præsentia Regis summi, perpes ibi beatorum angelorum et hominum solennitas agitur. Unde bene de ea merito servo dicitur, Intra in gaudium Domini tui. Sed posterior est tempore, quia post

seculi hujus labores, ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem quæ utramque domum ab invicem dividunt, ipsa sunt claustra cœli, quorum nobis apertionem quotidie suspiramus: et quantum Dominus donaverit, pia semper instantia, donec aperiuntur, et intrare liceat, pulsamus: ubi etsi necdum ante solutionem corporum intrare permittimur, apertam tamen habemus januam divinæ pietatis, qua orationumstrarum, eleemosynarum, jejuniorum, cæterorumque operum thymiamata præmittamus. Hinc est enim quod paries cedrinus, domus interioris januam habebat in superioribus per totum, ubi fumus incensorum intraret; quia oculi Domini aperti sunt super domum ejus, nocte ac die, et aures ejus in orationes servorum suorum intendentes, et hoc per totam latitudinem diffusæ per orbem ecclesiæ. Altare quoque thymiamatis, quod in domo quidem exteriore, sed prope ostium stabat domus interioris, typus fuit perfectorum justorum, qui carne quidem adhuc in mundo retenti, sed omni desiderio sunt ad cœlestia suspensi, et velut incenso thure fumum ascendentem in sancta sanctorum emittunt; quia superno amore flagrant, crebris orationum vocibus aures sui pulsan auctoris. Apertamque late januam fumus incensorum in superioribus invenit; quia quanto mundiores quique in terris, et quasi viciniore cœlesti patriæ commorantur, tanto citius a Domino cuncta quæ poscunt accipiunt. Bene autem interior domus 20 cubitos longa facta est, propter mysterium geminæ dilectionis, de qua supra diximus, quæ in hac interim vita ex parte maxima electorum illustrat mentes, sed in illa patria, cessantibus aliarum virtutum operibus, sola perpetuo regnat. Porro 40 cubitorum erat ipsum templum, pro foribus oraculi. Diximus ipsum templum ecclesiæ typum gessisse; unde recte fuit 40 cubitorum: qui numerus sæpe in significationem ponitur præsentis fidelium laboris, quomodo quinquagenarius in significatione futuræ quietis et pacis. Denario namque numero continentur præcepta, quorum observatione ad vitam pervenitur. Denario æque significatur ipsa, quam desideramus, et pro qua laboramus, vita perennis. Qua-

dratus vero est mundus, in quo pro acquirenda eadem vita certamus. Unde et Psalmista congregandam de gentibus ecclesiam prævidens aiebat: De regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Decem autem quater ducta, sexaginta faciunt. Unde populus ab Ægypto liberatus, in figuram præsentis ecclesiæ, quadraginta annis in eremo multis laboribus exercebatur, simul et pane cœlesti reficiebatur, ac sic tandem ad promissam olim patriam pervenit. Exercetur enim tentationibus quadraginta annis, ut latores ecclesiæ, quibus totum per orbem in observanda Dei lege desudat, insinuentur: pascitur manna de cœlo per eosdem quadraginta annos, ut ostendantur ipsæ, quas ecclesia tolerat passiones, spe denarii cœlestis, hoc est, æternæ beatitudinis esse levigandæ: ubi hi qui nunc esuriunt et sitiunt justitiam, saturabuntur; et sicut eadem ecclesia suo canit Redemptori Deo, Ego autem cum justitia apparebo in conspectu tuo, satiabor, dum manifestabitur gloria tua. Pariter ergo populus Dei et afficitur adversis, et reficitur manna; ut sit illud apostoli, Spe gaudentes, in tribulatione patientes. In qua figura et Dominus noster quadraginta diebus jejunabat ante mortem carnis suæ: quadraginta etiam epulabatur cum discipulis suis post resurrectionem carnis suæ, apprensus eis in multis argumentis, et loquens de regno Dei, et convescens. Jejunando etenim ostendebat nostrum in se laborem, manducando autem et bibendo cum discipulis, ostendebat in nobis suam consolationem. Jejunans velut clamabat: Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ: manducans autem et bibens, velut clamabat, Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi; et iterum ait: Videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Simul enim cum viam Domini carpimus, et a vanitate præsentis seculi jejunamus, et promissione futuri reficimur, hic non apponentes cor, illic pascentes sursum cor.

CAP. XI. *Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, &c.]* Diximus de cedro, quod insuperabilem virtutum venustatem signaret. Quo nimirum ligno, omnis domus

Domini intrinsecus vestitur, cum corda justorum solo bonorum operum amore nitescent. Habet domus Domini in tabulis cedrinis tornaturas suas, et conjuncturas fabrefactas, cum electi quique sese ad invicem pulcherrima caritatis copula connectunt; ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor, unam habere animam pro communis fidei ac dilectionis societate merito dicantur. Namque tornaturæ, quæ juncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatum, ipsa sunt officia caritatis, quibus ad invicem fraternitas sancta copulatur, atque in unam Christi domum toto terrarum orbe componitur. Quæ etiam domus habet cælaturas eminentes, cum opera virtutum sancti nequaquam occulte tegunt, sed manifesta expressione foris omnibus, quales sint ipsi, quid agant, in exemplum vivendi proferunt; quomodo fecit apostolus Paulus, qui non solum prædicando Christum gentibus, et patiendi pro Christo, quantum emereret, ostendebat, verumetiam in epistolis ad ecclesias destinatis, quot pericula pro Christo tolerarit, quantis revelationibus sit a Christo sublimatus, felici glorificatione declarabat, qui cum dicere suis auditoribus non dubitaret: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Quid in domo Domini, nisi cælaturas eminentes ostendit, quia singulari culmine virtutis se cunctis imitabilem præbuit? Omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. Et lapides parietis sive pavimenti, et tabulæ et aurum, sanctorum omnia in ecclesia vitam designant. Sed ea utique distinctione, cum pariter ponuntur, ut lapides vivi sint sancti, fortitudine fidei in unam eandemque regulam sibimet agglutinati; tabulæ cedrinæ sive abiegnæ sint sancti, latitudine variarum virtutum, secundum donationes Sancti Spiritus in una eademque fide sibimet alterutrum connexi; auri laminæ, sunt sancti supereminentes, scientiæ caritatem habentes, hujusque fulgore gratissimo ad invicem congaudentes. Quæ tria beatus apostolus una sententia complexus est, dicens, Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. Fidei namque invictæ lapis figuram

tenuit, cedrus actionis odoriferæ, aurum transcendentis omnia dilectionis. Vestiturque lapideus paries tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatur operibus, ne sine operibus otiosa judicetur aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina vero evangelii per lignum est Dominicæ passionis confirmata, unde et populus lapide circumcidebatur in præputio, nos signo crucis consecramur in fronte. Possunt non incongrue parietes templi, lapidei, sive pavementum pretiosissimo marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte vixerunt, typum gerere; tabulæ vero cedrinæ sive abiegnæ, novi testamenti justos indicare, qui volentes post Dominum venire, abnegant semetipsos, et sumpta cruce sua quotidie sequuntur illum. Et quoniam utriusque temporis justos communis gloria supernæ manet retributionis, lapidibus ac lignis pretiosis terna est species aurearum adjuncta laminarum. Nec contrarium debet videri, quod supra diximus, porticum quæ erat ante templum, antiquorum figuram gestare fidelium; ipsum vero templum, eorum qui post incarnationis Dominicæ tempus in mundum venerunt; porro domum interiori regni cœlestis gaudia, quæ utrisque justis dantur, figurare; nunc autem dicamus parietes lapideos antiquum Dei populum, tabulata cedrina novum, aureas laminas utriusque in cœlis præmia designare, cum iidem parietes templi, et in porticu, et in ipso templo, et in sanctis sanctorum pari fuerint modo de lapidibus et lignis et auro compacti. Multiplex namque est in diversis rebus earundem repetitio figurarum. Sed et hoc dicendum, quia fuerunt et in lege, et ante scriptam legem plurimi, qui legaliter Domino deservirent, non occidentes, non fornicantes, non furtum facientes, non falsum testimonium loquentes, honorantes patrem et matrem, et diligentes proximos sicut seipsos. Hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alii, qui majori perfectione, relictis mundi negotiis, et assumpta cruce sua, sequebantur Dominum, qui ut apostolus ait: Ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt; circuierunt in melotis, in

pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Hi qui ante manifestata tempora evangelii, vitam duxere evangelicam, quid nisi ante ingressum templi tabulata cedrina in porticu fulgebant? Quos utroque, quia idem regnum cœleste communiter, quamvis in mansionibus discretis recipit, quasi porticus templi, post lapides et cedrum, intrinsecus est auro cooperta. Sunt autem hoc in tempore perplures, qui legalibus contenti præceptis, quæ supra commemoravimus, sufficere sibi credunt tantum, si ad vitam venire mereantur. Sunt alii qui ad perfectionem nitentes, venditis quæ habent omnibus, Dominum sequuntur, memores promissi illius, quo talibus in resurrectione non solum vitam, sed et specialem prædixit honorem esse tribuendum: Amen dico vobis, inquit, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Hi ad parietes templi albo de lapide factos, illi figuraliter ad cedrina pertinent tabulata, utrique a Domino perpetuæ præmia lucis, quasi auri laminas quibus decorentur, expectant. Sunt in abditis templi lapides pretiosi, sunt tabulæ ligni aromatici, utraque auro cooperta; quia et illi qui in lege Domini immaculate ambulaverunt, et qui gratiam evangelii perfecte susceperunt, pariter æterna vita perfruuntur. Oraculum autem in medio domus in interiore parte fecerat, ut poneret ibi arcam fœderis Domini. Hoc superius præoccupando expositum est; quia videlicet interna domus secreta patriæ cœlestis, arca fœderis Dominum Salvatorem, in quo solo fœdus pacis apud Patrem habemus, designaret; qui post resurrectionem suam ascendens in cœlum, carnem quam assumpserat ex virgine, in Patris dextera collocavit. Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, et viginti cubitos latitudinis, et viginti cubitos altitudinis. Parietem significat cedrinum, qui oraculum, id est, sancta sanctorum ab æde exteriori segregabat, sicut et supra diximus. Oraculum ergo, ubi erat arca, habebat vicenos cubitos in longitudine et latitudine et altitudine, id est, per quadrum; quia in superna illa

patria, ubi Regem in decore suo vident oculi sanctorum, sola caritas divinæ ac fraternæ gratiæ per omnia fulget; quod præsentibus quoque verbis astruitur, cum dicitur, Et operuit illud atque vestivit auro purissimo. Quod est aperte dicere, quia supernæ mœnia civitatis gratia caritatis implevit.

CAP. XII. *Sed et altare vestivit cedro.*] Altare dicit thymiamatis, quod erat ante oraculum, de quo paulo post subinfertur: Sed et totum altare oraculi textit auro. Unde intelligi datur, quod idem altare de lapide quidem fuerit factum, et cedro vestitum, ac deinde auro coopertum. Significat autem typice perfectorum vitam justorum, qui quasi in vicinia oraculi sunt positi; quia desertis infimis delectationibus, de solo regni cœlestis ingressu curam omnem impendunt. Unde bene in hoc altari non carnes victimarum, sed sola incendebantur thymiamata; quia tales non adhuc peccata carnis et illecebras cogitationum in se mactare opus habent, sed tantum orationum spiritualium et cœlestium desideriorum odoramenta, per ignem æterni amoris in conspectu sui Conditoris offerunt. Quid autem in hujusmodi altari lapis, cedrus, et aurum figurent, ex his quæ superius dicta sunt, facile potest intelligi. Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, et fixit laminas clavis aureis. Domum ante oraculum præsentis ecclesiæ typum tenere diximus, ubi ita Redemptoris nostri amore flagramus, ut necdum ipsum videre facie ad faciem valeamus. Unde apte domus hæc auro quidem optimo cooperta, sed interposito erat medio pariete ab oraculo secreta. Oraculum namque vocatur, cum vel divina hominibus, vel angelica allocutio cum secretorum quorumque revelatione conceditur. Unde bene oraculum in abditis, hoc est, in interiore domo factum est; quia in superna patria et angelorum nobis visio et allocutio, ipsaque Dei præsentia revelabitur; juxta hoc quod Veritas ipsa diligentibus se pollicetur, dicens: Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum; et iterum: Venit hora cum jam non in proverbiiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annun-

tiabo vobis. Domus ergo ante oraculum auro tecta est, quia perfecti quique justī in hac vita, ubi necdum palam de Patre audire; id est, necdum palam videre queunt, fidem et opus justitiæ divino ornant amore, per quem perfectam visionem et plenam Dei cognitionem mereantur. Laminæ aureæ, quibus cooperta est domus, operationes sunt multifariæ pietatis, quos in obsequium vel sui Creatoris, vel fraternæ necessitatis amor castus exhibet. Clavi aurei quibus erant affixæ laminæ, ipsa sunt præcepta caritatis, sive promissa æternæ claritatis, per quæ in exercitio studioque virtutis, ne deficiamus, donante Christi gratia continemur. Unde bene de eisdem clavis in libro Paralipomenon scriptum est, Sed et clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent. Quinquagenario namque numero solet in scripturis remissio peccatorum, et gratia Spiritus Sancti, et requies æterna figurari; quoniam quinquagesimus Psalmus est pœnitentiæ et remissionis, quinquagesimus annus jubilæus, et quinquagesima die post Pascha Spiritus Sanctus adveniens primitivam ecclesiam consecravit. Et quinquagenorum erant siclorum clavi singuli, quibus laminæ aureæ affigebantur, in parietibus domus Domini; quia nimirum verba cœlestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, et conservamur, veniam nobis promittunt peccatorum, gratiam Spiritus Sancti, et sabbatismum in futuro pollicentur æternum. Et hi quidem clavi dilectionis. Sunt vero alii clavi timoris, quibus incipientes quique, et necdum ad perfectionem pervenientes, illecebras vitiorum carnalium voluptatumque mortificant; illi videlicet sermones veritatis, quorum institutione carnem nostram crucifigere cum vitiis et concupiscentiis edocemur, quos habere desiderabat propheta cum ait: Crucifige clavis et timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui. Qui rursum ad perfectionem perveniens dicit de clavis dilectionis: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Nihilque erat in templo, quod non auro tegeretur. Sed et altare totum oraculi auro textit. Supra de altari dictum est, plenius vero hæc in libro Paralipomenon explicantur, ubi porticus quoque, quæ

erat ante frontem templi deaurata esse intrinsecus, cœnacula quoque tecta esse perhibentur. Ubi figura mysterii in promptu est, quod tota ecclesia, et in hoc seculo et in futuro, præ cæteris virtutibus Deo placitis dono caritatis abundat, et sola hic quasi singulariter eminens clare videtur. Deaurata est quippe porticus ante templum, quia patres veteris testamenti Deo per caritatem placuerunt; deauratum est templum, quia eadem ipsa caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; deaurata est domus interior, quia in superna patria sola caritas regnat. Sed ibi eo verius et securius, quo præsens ipse Deus, qui est caritas, videtur: ibi eo certius, quo ipse Mediator Dei et hominum, qui solus paternorum est conscius secretorum, velut arca testamenti semper aspicitur. Quod autem cœnacula quoque tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit. Sicut enim interior domus sancti sanctorum, ubi erat arca fœderis, vitam sanctorum in conspectu sui Conditoris et Redemptoris designat, juxta illud psalmistæ, Abscondes eos in abscondito vultus tui a conturbatione hominum; ita cœnacula eandem in alto vitam, hoc est, in cœlis esse, et non in hoc mundo designant, dicente apostolo: Quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

CAP. XIII. *Et fecit in oraculo duos Cherubin, &c.]* Cherubin, sicut propheta Ezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis vocabulum est, numeroque singulari Cherub, plurali Cherubin dicitur. Unde apte in figuris Cherubin, quæ erant in oraculo facta angelica ministeria, quæ Conditori suo in cœlis semper assistunt, possunt intelligi. Qui recte de lignis olivarum facti esse perhibentur, quia nimirum virtutes angelicæ gratia Spiritus Sancti, ne unquam ab amore Dei arescant, unctæ sunt. Ipsi etenim una nobiscum sunt participes illius, de quo ait in laude Christi propheta: Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Recte de lignis olivarum sunt figuratim facti, quos luce sapientiæ cœlestis mox ipse qui creavit, implevit. Unde Cherub appellari voluit, qui Latine

multiplicata scientia, sive scientiæ multitudo interpretatur. Decem autem cubitorum sunt altitudinis, quia denario vitæ æternæ fruuntur, habentes inviolatam in se sui Redemptoris imaginem, servata in perpetuum sanctitate et justitia et veritate, quam a prima conditione perceperunt. Denarius namque decem obolis constat, et continere in se nomen Cæsaris et imaginem consuevit. Quapropter et figuræ regni cœlestis aptissime congruit, ubi et sancti angeli in imagine sui Conditoris, ad quam facti sunt, semper manent, et electi homines imaginem ejus, quam peccando amiserant, recipiunt. Scimus enim, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam et videbimus eum sicuti est. Quinque cubitorum ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera, id est, decem cubitos habentes a summitate alæ unius usque ad alæ alterius summitatem. Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, virtutes significant eorum, quibus ad cœlestia semper volare, atque in his conversationem delectantur habere. Cum vero in significatione angelorum ponuntur alæ, quid aptius quam gratiam perpetuæ et indefectivæ felicitatis eorum, qua semper in cœlestibus in ministerio sui persistunt Auctoris? Vel certe quia levitate spiritualis naturæ sunt præditi, ita ut ubicumque voluerint, statim quasi volando perveniant, et hic cum alis figurati, et prophetis sunt cum alis ostensi. Bene autem dicitur quod quinque cubitorum fuerit ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera; quoniam virtutes angelicæ legem Dei, quæ in quinque libris descripta est, indefessa devotione custodiunt, diligendo videlicet Deum et Dominum suum ex omnibus viribus suis, diligendo et proximos tanquam seipsos. Plenitudo enim legis est caritas. Proximi autem eorum, et ipsi adinvicem sunt angelici spiritus, et homines electi eorum æque concives. Unde utraque ala ejusdem esse mensuræ perhibetur, quia videlicet eadem ipsa devotione, qua sese in alterutrum in Deo diligunt, nostram quoque ad se ascendentium societatem desiderant. Sicque simul alæ decem cubitos complent cum in geminæ caritatis exhibitione angeli de Conditoris sui præ-

sentia lætantur. Decem quoque cubitorum erat Cherub secundus mensura pari, et opus unum erat in duobus Cherubin. Duo erant facti Cherubin propter consortium ejusdem, de qua loquimur, caritatis significandum; quia minus quam inter duos stare caritas non potest. Unde et Salvator binos ad prædicandum mittere discipulos curavit, ut tacite doceret, ab eis qui verbum fidei prædicarent, virtutem dilectionis ante omnia opera esse tenendam. Uniusque mensuræ et operis erant duo Cherubin, quia disparilitas voluntatum sive cogitatum in superna illa patria nulla est, ubi una omnes eademque Dei præsentis visione et gloria illustrantur. Posuitque Cherubin in medio templi interioris. Extendebant autem alas suas Cherubin, et tangebant ala una parietem, et ala Cherub secundi tangebant parietem alterum. Alæ autem alteræ in medio pariete templi, se invicem contingebant. Manifestum est ex his, quæ prædicta sunt, quare Cherubin in medio templi interioris sint positi, quorum habitatio semper est in cœlis. Extendebant autem alas Cherubin quasi ad volandum, quia spiritus angelici semper habent animum ad obsequium divinæ voluntatis paratum. Quod vero ala una tangebant parietem, et ala Cherub secundi alterum parietem, ad illam caritatis administrationem, quam nobis exhibent angeli, pertinet. Quod alæ alteræ in medio templi se invicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua se alterutrum complectuntur, exprimit. Bene autem sequitur: Texit quoque auro Cherubin, quia et naturam eorum Conditor immortalī caritate sublimavit, et mentem vera dilectionis atque humilitatis luce replevit. Notandum sane, quod Moyses, dum tabernaculum faceret, fecit et duos Cherubin aureos, quos posuit in propitiatorio, quod erat super arcam. Salomon autem addidit alios duos majores, quos in templo poneret, sub quorum alis arcam in medio poneret cum propitiatorio et Cherubin prioribus. Sicque factum est, ut in tabernaculo quidem essent Cherubin duo, in templo autem quatuor. Ad unam vero eandemque significationem utrique pertinent. Sed repetitum est opus auguste factum et per Salomonem, ut typice

doceretur, quia multiplicata per incarnationem Dominicam ecclesia, latius esse gentibus sublimitas cœli civium pandenda. Qui sic Conditorem de collato sibi munere beatitudinis collaudant, ut de nostra quoque ereptione, atque ad eandem beatitudinem introductione congaudeant. Extendunt enim alas adinvicem super arcam, cum ad laudem Domini Salvatoris referunt bonum omne quod acceperunt. Extendunt alteras alas ad parietes oraculi, cum sanctos etiam homines secum videre lætantur, eosque velut alarum suarum summmitatibus tangunt, quos consortes atque imitatores fuisse in hac vita suæ puritatis exultant. Duos autem æque parietes alis suis tangunt, quia fideles utriusque populi, Judæos scilicet et Gentiles, possessores secum habent aulæ cœlestis. Non quod in illa patria distinctio sit localis inter utrumque populum, sed quia major fiat festivitas internæ beatitudinis, de consortio adunatæ fraternitatis. Extendunt ergo Cherubin ad utrumque parietem oraculi alas suas, quia lætantes in cœlesti patria justos utriusque populi visionē quoque suæ gloriæ ad laudem sui Creatoris excitant. Nec solum de illorum, quos secum intus habent, hominum justorum felicitate lætantur agmina cœlestia, verumetiam nostri, qui foris adhuc positi, de profundis ad Dominum clamamus, curam gerunt sedulam. Unde bene de eisdem Cherubin, in libro Paralipomenon scriptum est: Ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum versæ erant ad exteriorē domum. Stabant erectis pedibus Cherubin, quia a via veritatis, in qua mox ut conditi sunt positi, nunquam aberraverunt. Angeli habent facies ad exteriorē domum, quia nos ab hujus ærumna peregrinationis ereptos, ad suum desiderant pervenire consortium. Sic ergo pedibus stabant erectis, sic alas suas ad auro textos oraculi parietes extendunt, ut facies habeant ad domum versas exteriorē; quia angeli sic suam perpetuo innocentiam conservant, sic de animarum sanctarum in cœlis beatitudine congaudent, ut eis quoque quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt, electis opem ferre non desinant, donec et illos ad cœlestem patriam introducant. Omnes enim sunt administratorii spiritus, in ministerium missi,

propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Possunt etiam per duo Cherubin, duo testamenta figurari; qui nimirum Cherubin in oraculo sunt facti, quia in consilio divinæ provisionis nobis utique inaccessibili atque incomprehensibili ante secula dispositum est, quando, et qualiter, quibusve auctoribus sacra scriptura conderetur. De lignis olivarum sunt facti, quia per viros misericordiæ, quorum pietatis opera non defuerunt, per viros unctione Spiritus Sancti illustratos, divini sunt libri conscripti. De lignis olivarum sunt facti, quia lucem nobis scientiæ tribuunt, juvante flamma caritatis Dei, qui per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti, quia per observantiam decalogi legis Deo serviendum prædicant; quia Deo servientes fideliter, denario remunerandos esse regni perpetis ostendunt. Geminas habent alas, quæ testamenta per aspera æque et prospera indefesso proposito semper ad cœlestia tetendisse, ac pervenisse declarant; quia hoc quidem suis auditoribus sciendum esse demonstrant. Quinque cubitorum ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera; quia in omni labentium dierum varietate, sancti universos sui corporis sensus in obsequium sui Conditoris extendunt, oculos habentes semper ad Dominum, audire desiderantes vocem laudis ejus, et enarrare universa mirabilia ejus, dulcia faucibus suis habentes eloquia illius, super mel et favum ori suo, currentes in odore unguentorum ejus, et donec superest habitus in eis, et Spiritus Dei in naribus, non loquentes labiis iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes. Sicque per arma justitiæ a dextris et a sinistris incedentes, ad perceptionem cœlestis denarii, quem summus paterfamilias cultoribus suæ promisit vineæ, perveniunt. Et opus unum erat in duobus Cherubin, quia utriusque instrumenti scriptores una eademque castitate operis, et caritatis devotione Deo serviebant, una et consona Domini voce ac fide prædicant. Et quidem novum testamentum de Dominica incarnatione, passione, resurrectione, ascensione, gentium vocatione, Judæorum expulsionem, multimoda ecclesiæ tribulatione facta narrat; hæc

eadem vetus testamentum, si recte intelligitur, veraciter fienda prædicabat. Adventum ergo Antichristi, finem seculi, extremi diem iudicii, et æternam bonorum gloriam, pœnamque reprobatorum concordi utrumque testamentum veritate probat. Alæ igitur Cherubin interiores super arcam se invicem contingebant, quia utraque testamenta pari de Domino attestatione consentiunt. Item alis exterioribus iste unum parietem, ille alterum contingebant; quia vetus testamentum proprie antiquo Dei populo scriptum est, novum vero nobis, qui post incarnationem Dominicam ad fidem venimus: et secundo parieti, id est, septentrionali recte comparamur, quibus post frigora, ac tenebras idololatriæ lucem veritatis cognoscere datum est. Nam etsi primitiva ecclesia maxime de Judæis effloruit, et omnis Israel circa finem seculi salvandus esse creditur, plurimi tamen fidelium hujus temporis de gentibus congregantur ad evangelii suscipienda sacramenta; quibus etiam divinitus hoc datum est, ut revelatis oculis sui cordis, manifeste cognoscant literam veteris testamenti evangelicæ gratiæ plenam esse mysteriis. Versas habent facies Cherubin ad exteriorem domum, quia ad nos qui adhuc foris stamus, nec re ipsa, sed spe salvi facti sumus, divini sunt libri conditi; quia scriptores eorum jam regnantes cum Domino, illumque collaudantes in cœlis, curam nostræ gerunt salutis, proque nostris erratibus apud ejus pietatem interpellant. Circumdati sunt auro Cherubin, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas testamentorum. Manifestata autem cognitione per orbem divinarum scripturarum, sive interna gloria cœlestium agminum, (utrumque enim Cherubin, ut diximus, et angelos videlicet, et testamenta designant,) confestim plures ad fidem converti et bonis abundare cœperunt operibus, unde apte subditur:

CAP. XIV. *Et omnes parietes templi per circuitum sculpti, &c.*] Omnes parietes templi per circuitum omnes sanctæ ecclesiæ populi sunt, quibus super fundamentum Christi locatis, totius ambitum orbis replevit, cœptumque fidei ædificium, quotidie nova membrorum suorum pro-

genie, quasi lapidum pretiosorum appositione superaumentare non desistit. Qui nimirum parietes variis cœlaturis sculpuntur, cum alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum; alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Et ut ad illas veniamus, quas omnes habere valeamus virtutes; caritas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia, et cæteri fructus Spiritus, quid nisi cœlaturæ sunt parietum templi? quia ornamenta sunt mentium populi Dei. Sculpuntur iidem parietes et torno, cum prompto pollent animo fideles ad faciendum cuncta quæ Dominus præcepit, ad patiendum cuncta quæ permittit, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt: Benedicam Dominum in omni tempore; et, Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo, et psalmum dicam Domino. Sculpuntur torno, cum in tantum virtutibus operam impendunt, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum periculis, nullis possint blandimentis averti. Quia enim tornatura et cæteris artibus velocitate præcellit, et ipsa sibi regulam, qua sine errore opus perficiat, sistit; apte per hanc pia sanctorum vita signatur, quæ et parata est semper ad obsequium divinæ voluntatis, et hanc absque diverticulo errandi complere longo virtutum usu exercitata didicit. Unde et sancta ecclesia in Canticis Canticorum sponsi et Redemptoris sui virtutes admirata, dicebat: Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Tornatiles quippe sunt manus ejus, quia apparens in carne, sanctitates et miracula quæcunque voluit, absque omni morarum tarditate, absque ullis errorum ambagibus, Dei virtus et sapientia perfecit. Aureæ sunt, quia quæ foris verbo jussit intus ut fierent, divina plenius potentia dedit. Plenæ sunt hyacinthis, quia ad gloriam Patris universa quæ fecit, retulit; quia per opera quæ fecit, nostros ad cœlestia quærenda sensus erigit. Omnes ergo parietes templi per gyrum variis cœlaturis et torno sculpuntur,

cum per mundum ecclesia virtutum spiritualium executioni, absque ullo prorsus errore, prompta devotione insistit, ubi bene dicitur: Et fecit in eis Cherubin et palmas, et picturas varias, quasi prominentes de pariete, et egredientes. Cherubim namque in parietibus templi facit Salomon, cum electos suos ad regulam sanctarum scripturarum, in quibus est multitudo scientiæ, vitam suam dirigere donat. Cherubim facit, cum eos in hoc mundo castitatem angelicæ conversationis, pro modulo suo docet imitari, quod maxime vigiliis ac laudibus divinis, dilectione sincera Conditoris et proximi geritur. Palmas facit, cum memoriam æternæ retributionis eorum mentibus infigit, ut eo minus ab arce justitiæ declinent, quam semper ante cordis oculos habent: facit picturas varias, quasi prominentes de pariete, et egredientes, cum multifarias virtutum operationes fidelibus tribuit; verbi gratia, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferre invicem et donare sibimetipsis, super omnia autem hæc, caritatem habere, quod est vinculum perfectionis. Quæ videlicet virtutes cum in tantam electis consuetudinem venerint, ut velut naturaliter eis esse videantur insitæ, quid aliud quam picturæ domus Domini prominentes, quasi de pariete exeunt? Quia et verba, et opera veritatis non adhuc ab aliis extrinsecus discunt, sed infixæ radicibus parata semper ab intimis cordis, quæ sunt agenda sive docenda, proferunt. Sed et pavementum domus textit auro intrinsecus et extrinsecus. Intrinsecus et extrinsecus, in oraculo et in ipso templo significat. Diximus autem supra, quod pavimenti æqualitas, humilem concordiam designaret sanctæ fraternitatis; ubi cum sint Judæi et gentes, barbari et Scythæ, liberi et servi, nobiles et ignobiles, cuncti se in Christo esse fratres, universi eundem se habere Patrem, qui est in cœlis, gloriantur. Neque enim de concordissima humilitate supernorum civium dubitare cuiquam fas est. Textit ergo Salomon pavementum domus auro intrinsecus et extrinsecus, quia Rex noster pacificus et angelos et animas justorum, in cœlis perfecte ac plenarie dono dilectionis implevit, et peregrinantes in hoc seculo

cives ejusdem patriæ cœlestis signaculo dilectionis a cæterorum mortalium vilitate secrevit: In hoc cognoscent, in-
quiens, omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem
habueritis ad invicem.

CAP. XV. *Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis olivarum, &c.*] Quod primo dixerat, Fecit ostiola de lignis olivarum, hoc ipsum apertius videtur explicare voluisse, cum adjunxit: Et duo ostia de lignis olivarum; unus quippe erat ingressus oraculi, sed idem ingressus duobus ostiis claudebatur. Rursumque reseratis eisdem aperiebatur, sicut et templum et porticus ante templum unum non amplius habebant introitum; certi utique causa mysterii, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, unus in ecclesiam præsentem per baptismum, unus in regnum cœleste per opera fidei est sperandus introitus. Nam quod unus esset ingressus oraculi, testatur hoc quod inferius de arca scriptum est: Cumque eminent vectes, et apparerent summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus. Ubi patenter ostenditur, ni fallor, quod unus erat ingressus oraculi, et hic e regione factus arcæ, quæ erat in medio ejusdem oraculi; cujus ingressus ostiola, per significationem multifarie possunt accipi. Nam et angelicos spiritus, quorum ministerio in habitationem patriæ cœlestis introducimur, apertissime designant; et apostolicorum æque virorum, quæ apostolorum figuram tenent, quibus claves regni cœlorum datæ sunt; quæ accepta a Domino potestate ligandi atque solvendi, et dignos intra januam regni admittunt, et contumaces impuros et superbos excommunicando, vel anathematizando ab ingressu vitæ perennis eliminant. Sed et opera justitiæ, quorum merito ad regnum cœleste pervenitur, recte per ostia, per quæ in sancta sanctorum ingrediebatur, possunt typice designari; juxta quod in libro Sapientiæ scriptum est, Custoditio autem legum, consummatio incorruptionis, incorruptio autem facit proximum Deo. Concupiscentia autem sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Quibus omnibus apte congruit, quod eadem ostiola de lignis fiunt olivarum; quia nimirum et angeli et

homines perfecti, fructu misericordiæ, et operibus lucis sese in domo Dei gloriosos exhibent; immo omnes electi per arma lucis et pietatis aditum sibi patriæ cœlestis aperiunt. Duo sunt autem ostiola, sive quia Deum et proximos diligunt et angeli et homines sancti; neque janua vitæ nisi per hanc geminam dilectionem possunt intrare; seu quia utrisque populis fidelibus, Judæis videlicet et gentilibus, eadem vitæ janua reseratur. Postes habent angulorum quinque, quia non solum animas electorum aula cœli recipit, sed et corporibus immortalis gloria præditis, in iudicio suas fores aperiet. Quinque enim sunt sensus corporis nostri, quorum et supra meminimus; visus, auditus, gustus, olfactus, et tactus. Vel certe postis uterque tabernaculi quinque factus est cubitorum, quia solis illis supernæ patriæ introitus panditur, qui omnibus sui corporis et cordis sensibus Domino servire studuerint; corporis videlicet cum per eosdem sensus aliquid pro illo agunt, cordis vero, cum sobrie, et juste, et pie cogitant de eis, quæ per ipsos corporis sensus agere decernunt. Et sculpsit in eis Cherubin, et palmarum facies, et anaglypha valde prominentia, et textit ea auro. Γλυφῇ Græce, Latine dicitur cœlatura. Cuncta autem hæc supra idem cum Cherubin in ornatu parietum templi posita, et pro captu nostro exposita sunt. Nec laborandum in astruendo, quod virtutum operibus, quæ per totum orbem ecclesia in suis sanctis ac perfectis exercet, illi præcipue, quibus fidelium cura commissa, et claves regni cœlorum sunt datæ, omni debeant solertia insistere; ut quantum gradu præminent cæteris, tantum et merito præcellant bonæ actionis. Habent namque in se picturam Cherubin sculptam angelicam in terris vitam, quantum mortalibus possibile est, et mente imitantur, et opere. Habent et palmarum species, cum dona supernæ retributionis fixa semper intentione meditantur. Palma namque manus victricis ornatus est. Habent anaglypha valde prominentia, cum certissima bonorum operum documenta, et quæ nemo in sinistram partem interpretari valeat, cunctis sese intuentibus ostendunt. Et hæc omnia opera aureis sunt laminis operta, cum sicut sæpe dictum est et semper dicen-

dum, cæteris virtutum floribus specialius in magnis ecclesiæ membris fulgor supereminet amoris. His ostiolis etiam velum fuisse additum, Verba dierum narrant. Fecit quoque velum, inquit, ex hyacintho, purpura, cocco, et bysso, et intexuit ei Cherubin. Quod decoris quidem gratia factum est, ut inter parietes deauratos etiam holosericum fulgeret. Sed in ejusdem mysterii significatione, cujus et ostiola ante arcam, atque ingressum oraculi appensum est; ut sicut ostiola congruis horis aperiebantur, sic et velum revelaretur quoties advenirent, quibus in sancta sanctorum esset ingrediendum. Hujus ergo veli sedula revelatio legis apertionem significat, et regni cœlestis, quæ nobis per incarnationem Domini et Salvatoris nostri donata est. Unde et baptizato eo, cœli aperti sunt, ut ostenderetur quia per baptismum quod nobis ipse consecravit, januam patriæ cœlestis deberemus ingredi. Et moriente illo in cruce, idem velum scissum est medium a summo usque deorsum, ut aperte doceretur, quia figuræ legales jam tunc ad finem venissent, ac veritas evangelii arcanæque cœlestia, et ipse cœli ingressus non adhuc prophetandus, ac figuratiter significandus, sed jamjamque esset proxime omnibus aperiendus, qui ab initio mundi usque ad id temporis in fide veritatis de mundo transierunt. Nam die post resurrectionem Domini quadragesimo, universi cum eo cœlum petierunt, remotoque omni velamine, multifarias in domo Patris mansiones pro suis quique meritis acceperunt. Sed et nobis qui adhuc futuri eramus, eadem hora jam reseratus est supernæ illius civitatis ac domus Patris ingressus. In quam profecto civitatem, non nisi per interna æternorum bonorum desideria, per fidem et sacramenta Domini cæ passionis, per fervorem sinceræ dilectionis, per mortificationem concupiscentiæ carnalis, et per quotidiana angelorum auxilia conscenditur. Unde bene idem velum, sub quo in oraculum intrabatur, ex hyacintho et purpura, cocco et bysso factum esse, ei quoque Cherubin intexti esse memorantur. Hyacinthus quippe, qui cœli colorem imitatur, supernorum desiderii apte comparatur; purpura quæ sanguine conchyliorum conficitur, et sanguineam ipsam profert speciem, non immerito sacramentum Do-

minicæ passionis signat, quo nos initiari, quod imitari crucem nostram portando, debemus. Coccino, qui rubeo colore flammescit, congrue exprimitur virtus amoris, de quo mirantes dixere, qui cum Domino ambulaverunt, discipuli: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis scripturas? Byssus qui de terra virenti germine nascitur, et longo artificum exercitio, nativum exuit virorem, atque ad albam deducitur speciem, congrue castigationem nostræ carnis insinuat. Cujus quasi humorem ingenitum exsiccare jubet apostolus Paulus, dicens: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulachrorum servitus. Ad quantam vero candoris gratiam hanc velit perducere, ostendit idem apostolus, dicens: Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem; rationabile sit obsequium vestrum. Intextuntur velo Cherubin, eisdem quatuor coloribus eximiis conficiuntur, cum in universis quæ pie agimus a venenatis dæmonum telis, per angelorum præsidia, Domino donante, protegimur. Intextuntur velo Cherubin, cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indesinenter utimur, respicientes semper ad eloquia divina; et ne forte a virtutum calle aberremus, horum intuitu contenti, vestigia nostra regimus. Fecitque in introitu templi postes, de lignis olivarum quadrangulatos, et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus; et utrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. Sicut ingressus oraculi, quo ad arcam Domini Cherubin perveniebatur, introitum significat regni cœlestis, quo ad visionem nostri Conditoris supernorumque civium nos introduci speramus, et desideramus; ita introitus in templum, primordia nostræ conversionis ad Deum, quando in præsentem ecclesiam ingredimur, typice demonstrat. Iste ingressum nostrum ad fidem, ille designat ad speciem. Unde apte postes hujus introitus quadrangulati sunt facti, propter quatuor sancti evangelii libros, quorum doctrina in fide veritatis erudimur; seu propter totidem quatuor virtutes principales, prudentiam, fortitudinem, temperantiam,

justitiam, quarum veluti fundamine quodam firmissimo, omnis bonorum actuum structura innititur. Prudentia namque est, qua discimus quid nos agere, qualiter vivere deceat. Fortitudo, per quam ea quæ agenda didicimus, implemus; quas uno versiculo virtutes propheta breviter complectitur, dicens: Dominus illuminatio mea, et salus mea. Illuminatio videlicet, ut quæ agere debeamus, edoceat; salus vero, ut ad hæc nos peragenda confirmet. Temperantia, qua discernimus, ne plus aut minus justo prudentiæ sive fortitudini operam dare inveniamur. Et quoniam quisque prudentia, fortitudine, temperantia utitur, absque ulla contradictione justus esse probatur. Virtus quarta post prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitia sequitur. Duo ostia quæ in hunc ingressum facta sunt, dilectio est Dei et proximi; quæ bene altrinsecus facta esse dicuntur, quia ad invicem respiciunt, adeo ut una sine altera nequaquam possit haberi: Omnis enim qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum qui natus est ex ipso. Et sicut iterum dicit: Quia qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Unde recte ostium exterius dilectio fraterna, interius dilectio intelligitur divina; quia illa prior tempore, hæc est dignitate sublimior. Et per illam ad hanc intratur, quia ex amore proximi discitur, qualiter amari Conditor debeat. Utrumque autem ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur; quia in utraque dilectione duo sunt, quæ principaliter observare debemus. In dilectione etenim Dei, fidem veritatis, et puritatem necesse est habeamus bonæ operationis. Sine fide enim impossibile est placere Deo; et fides sine operibus mortua est; in amore autem fraternitatis patientia est et benignitas servanda, dicente apostolo Paulo: Caritas patiens est, benigna est. Patiens videlicet ad tolerandas molestias injuriasque proximorum; benigna vero ad dimittendum ex corde, et benefaciendum eis, quorum injurias sustinet. Qualem nos caritatem habere Dominus voluit, cum ait: Dimittite, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis.

Dimittite injurias lædentibus vos, date subsidia pietatis eis quibus laxatis injurias. Qualem nos impendere dilectionem desiderat ipse, qui nos in oratione dicere præcepit : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie ; et, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Utrumque autem ostium duplex erat, et dilectio utraque gemino ordine perficitur. Utrumque se invicem tenens aperiebatur, quia junctæ sunt virtutes, neque ab invicem queunt dividi. Nam neque fides sine operibus, neque sine fide possunt opera bona placere. Neque item injurias ferre sufficit, qui ei quem tolerat etiam quæ necesse habet, cum posset, ministrare contempsit ; neque ei qui substantiam mundi habuerit, sat est de hac egenti proximo dare, si non eas quas sibi forte irrogaverit molestias, sincero ex corde remittit. Quod enim de utroque illo ostio dicitur, quia se invicem tenens aperiebatur, non hæc apertio separationem ab invicem spiritualium designat virtutum ; sed hoc potius indicat, quod per harum conjunctionem ingressus nobis sanctæ ecclesiæ magis patescit, ut quo his amplius abundemus, eo verius sanctorum cœtibus associemur. Sicut etiam divisio Maris Rubri, per quam populus Dei Ægyptium persequentem evasit, non divisionem unici baptismatis, sed apertionem potius signavit, qua, extinctis peccatis omnibus, ad littus et solitudinem transeamus virtutum ; vel certe ostium quod invicem se tenebat, aperitur, cum per ministerium prædicatoris discernitur, quid proprie ad cognitionem fidei, quid ad vivendi castitatem pertineat ; quæ tamen utraque a sua nequeunt connexionem separari ; quantum distet inter se proximorum mala tolerare, et eis nostra bona commendare, cum hæc certissime soleant in uno eodemque corde perfectorum indissolubilia permanere. Notandum sane, quod in ingressu oraculi, duo quidem ostia fuisse dicuntur, sed hæc duplicia fuisse non dicuntur ; in templi vero, id est, domus prioris introitu ita erant duo ostia, ut duplex esset utrumque ; quia nimirum in præsentī ecclesia talem nos ingredi ac ducere vitam necesse est, in qua dilectionem Dei et proximi per fidem et operationem, per patientiam

et benignitatem, servemus. In futura autem vita, ubi Deum et proximos in luce æternæ beatitudinis videbimus eadem utique dilectione gemina, absque ullo prorsus labore, immo in magna requie, multitudine divinæ dulcedinis fruemur. Unde apte introitus domus interioris duo quidem ostia, sed hic simplicia habebat. Non enim ibi fides necessaria est, ubi ea quæ nunc credimus ac speramus, omnia manifesta luce videbimus; non enim est labor operum necessarius, ubi mercede perpetua eorum quæ hic laboramus, donabimur; non necessaria patientia, ubi nemo aliquid adversi irrogat; non munificentia benignitatis, ubi nemo indiget quod opus est. Hæc de ostiorum figura pro modulo nostro, sequentes patrum vestigia, disseruimus; verum juxta formam operis, decoris gratia provisum est, ut in uno eodemque templi ingressu, duo essent ostia. Necesse etenim erat parietes domus, quæ viginti cubitos habebant in altitudine, nonnullas etiam grossitudines habere, in cujus nimirum grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquale parieti esset utrumque ostium, et sive intus sive foris templum quisque positus ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse videretur. Similiter et cedrinus paries, cum vicenorum in longitudine et altitudine esset cubitorum, non parvam et ipse debuit habere grossitudinem. Quapropter et in hujus ingressu duo facta sunt ostia, ut videlicet ab utroque latere, hoc est, intus et foris, æquale parieti ostium pateret; et quoniam easdem picturas ostium, quas et paries habebat, veraciter unus per omnia et continuatim extentus paries videretur; unum decoris gratiam prætendens, aliud mysteriî dispensationem præfigurans. Quod vero descriptis templi ostiis sequitur, Et sculpsit Cherubin et palmas, et cælaturas valde eminentes, operuitque omnia laminis aureis, opere quadro ad regulam, jam supra expositum est; quia et in parietibus domus, et in ostiis, et in interioribus ecclesiæ picturæ sive cælaturæ sunt factæ. Patetque ratio figuræ, quare easdem ipsas picturas et cælaturas, eosdem Cherubin prima templi janua, quos et interior recipiat; quia nimirum eadem arcana fidei, spei, et caritatis, sublimes quique ac perfecti

sublimiter capiunt. Quæque omnes electi in cœlis plene in divina visione percipiunt, etiam catechizandos rudibus per suos quosque discenda et confitendo traduntur, quatenus sacris initiati mysteriis, quandoque etiam ad capienda ea quæ pie credidere, perveniant.

CAP. XVI. *Ædificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, &c.*] De interiore atrio breviter loquitur, de exteriori prorsus tacere videtur. Verum in Verbis dierum utriusque fit mentio, ubi ita scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica quæ textit ære. Atrium ergo interius, quod vocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes et Levitæ in eo ministrarent, ex omni parte erat templo circumdatum, sed ab oriente, unde templi erat ingressus, multo longius erat a templo, quam a cæteris tribus plagis secretum; quia nimirum in ea plaga, id est, in facie templi, fiebant ministeria sanctorum. Ibi altare æneum ad hostias Domino offerendas, ibi decem conchæ ad lavandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum, ad lavandas manus pedesque sacerdotum, cum ad ministrandum intrarent. Habebat autem hoc atrium tres cubitos altitudinis, ut Josephus narrat, quatenus ab ingressu templi externos prohiberet, et solum hoc sacerdotibus licere significaret. Eratque janua ad orientalem plagam, ad quam usque populus hostias suas et sacrificia inserebat, inde suscipienda a sacerdotibus, atque ad altare perferenda. De exteriori vero atrio, quod Verba dierum basilicam grandem vocant, ita Josephus scribit: Extrinsecus autem hujus templi, aliam ædificavit aulam, quadranguli schemate factam, erigens maximas porticus atque latas; et portas excelsas et amplas, per quatuor mundi partes in eo constituens, quarum singulæ ad unumquemque ventum, quatuor angulis attendebant, ubi æreas januas collocavit. Et paulo post: In hoc sacrarium omnes populi, quibus purgatio et observatio legitimorum inerat, introibant. Has vero porticus Cassiodorus senator in Pandectis, ut ipse Psalmorum expositione commemorat, triplici ordine distinxit. Primum videlicet ordinem ponens extra atrium sacerdotum, ex omni parte per

quadrum ; secundum eodem modo extra intimas porticus, undique versum in gyro ; extremum similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu. Sicque templum triformi ædificiorum præsidio ab omni erat parte munitum, facto pavimento sub divo inter ædificia singula de marmore, et parietibus domorum interioribus ; hoc est, eis qui ad templum respiciebant, factis inter columnis, exterioribus vero solidis. Sicque fiebat ut omnis structura templi pro graduum esset varietate rationabiliter distincta. Nam quando in sancta sanctorum ingrediebatur pontifex, in ipsum templum sacerdotes erant purificati ; in atrium sacerdotum sacerdotes non purificati, una cum Levitis et cantoribus in intimum atrium basilicæ majoris, viri Judæi purificati stantes et orantes, sub divo si serenum esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes ; in exterius autem atrium mulieres Judææ purificatæ ; in extremum vero atrium, Gentiles et Judæi, qui nuper venerant ex gentibus, usque ad sextum purificationis diem. Hæc, ut in pictura Cassiodori reperimus distincta, breviter annotare curavimus, ita eum ab antiquis Judæis didicisse ; neque virum tam eruditum voluisse in exemplum legendi proponere, quod non ipse prius verum esse cognovisset. Hæc sunt loca quorum meminit supremus graduum Psalmus, qui ita incipit : Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. In his porticibus Hieremias et alii prophetæ, in his Dominus et apostoli verbum populo prædicabant. In harum aliqua Dominus sedebat docens, quando a tentantibus Pharisæis mulier illi adultera judicanda oblata est. In his invenit vendentes et ementes boves, et oves et columbas, hosque cum suis mercimoniis eliminavit e templo. In his Petrus et Joannes claudum invenientes, sanaverunt, ac secum ingrediente interius ad orandum duxerunt. In his orabat omnis multitudo populi, quando incensum ponenti Zachariæ, angelus ad altare thymiamatis apparuit, eumque de præcursoris Domini nativitate perdocuit. Non autem hæc atria cum porticibus suis aspectum templi de longe aspec-

tantibus abscondere potuerunt, quia locus in quo templum erat situm, multo sublimior erat, quam ubi porticus fundatæ fuere. Nam sic Josephus scribit : *Extremæ atriorum fabricæ, cum in quadringentis cubitis essent erectæ, tamen ad verticem usque montis, in quo templum ædificatum est, pervenerunt; hæc quidem destructura templi studioso lectori credidimus intimanda. Verum in eis quæcumque scriptura sacra referre commodum duxit, figuras mysteriorum quæramus, cæteris per historiæ cognitionem simpliciter utamur.* Ædificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectorum in sancta ecclesia, et sublimium vitam exprimit virorum, eorum videlicet qui et excellentia virtutum Domino appropinquare, et aliis verbo atque opere ducatum solent ostendere salutis. Sacerdos namque ab eo Latine nomen accepit, quod sacrum præbere ducatum minoribus debeat. Quo nomine in scripturis mystice non soli altaris ministri, episcopi videlicet et presbyteri, sed omnes utique censentur, qui altitudine rectæ conversationis, ac doctrinæ salutaris eminentia, nec sibimetipsis tantummodo, sed sibi et pluribus prosunt, dum corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem exhibent. Neque enim episcopis solis aut presbyteris, verum universæ ecclesiæ loquebatur apostolus Petrus, cum ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Cujus honore dignitatis etiam antiquus Dei populus erat insignitus, dicente ipso ad Moysen: Hæc dices domui Jacob, et annuntiabis filiis Israel. Et paulo post: Et vos eritis mihi regnum sacerdotale et gens sancta. Basilica vero grandis, quæ erat extra atrium sacerdotum, in quo omnis populi multitudo adorare, sive ad verbum audiendum confluere solebat, carnalium in sancta ecclesia vitam, moresque secularium figuraliter insinuat, quibus dicit apostolus: Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam. Qui bene per basilicam grandem designatur, quia absque ulla dubietate multo major est in sancta ecclesia talium quam perfectorum numerus. Sed quantum numero præstant, tantum

succumbunt merito. Unde apte basilica hæc grandis, etsi plurimos capit, non eos tamen in interiora templi deaurati, non ad altaris officium, non in ipsum saltem atrium sacerdotum intromittit; quia carnales quique atque infirmi adhuc in ecclesiis, etsi ob meritum castæ fidei ac pietatis Deo devoti, ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis æquantur, qui cum fiducia proloquuntur: Non enim audeo aliquid eorum loqui, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis. Et iterum: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, de cætero reposita est mihi corona justitiæ. Accedebat quidem vulgus usque ad atrium sacerdotum, et hostias suas ad hujus usque januam deferbat susceptas a sacerdotibus, atque in altari oblatis oculis prosequeretur. In ipsum etiam templum cum aperiebatur, intuitum suum a longe dirigebat, nec tamen atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat; verum de inferioribus clamabat ad Dominum, quia nec carnalium in ecclesia simplicitas a Domino despicitur, quando fideliter ea quæ valent, vota pietatis offerunt. Dirigunt enim visus a longe in templum Dei, cum vitam sublimium discere et imitari sedulo congaudent, et quos virtutis imitatione sequi nequeunt, piæ venerationis affectu amplectuntur. Vident hostias sacerdotum in altari igne sacrosancto consumi, quia magna operum præmia cognoscunt a Domino per Spiritum Sanctum dignanter accipi. Adferunt et suas hostias ad atrium sacerdotum offerendas Domino per illos, dum bona quæ prævalent operantes, majorum ac doctiorum et firmanentur exhortatione, et intercessione commendantur. Offerunt etiam tunc hostias suas sacerdotibus per eos Domino commendandas, cum sanctis quibusque egentibus necessaria mundi hujus, quibus ipsi abundant, summæ mercedis intuitu tribuunt, Domino admonente ac dicente: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Et quicumque (inquit) potum dederit uni ex minimis meis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Ac sic utrorumque hostias unus

idemque in altari Dei ignis absumit, quando Dominus eleemosynas divitum, quibus ministraverunt sanctis, una cum magnis eorumdem sanctorum virtutibus suo intuitu ac retributione dignas judicat. Multitudo ergo credentium, qui, relictis possessionibus, uno corde et anima Domino serviebant, ipsa est templum Dei, et locus intra atrium sacerdotum specialiter illi consecratus. Porro basilica grandis, et orantes in ea circa atrium sacerdotum in gyro, figuram gestant eorum, qui eodem tempore credebant ex gentibus in Syria et Antiochia, cæterisque provinciis et civitatibus, quibus apostoli et seniores qui erant in Hierosolymis nihil amplius imponebant oneris, quam abstinerent se ab idolis immolato et sanguine, et suffocato, et fornicatione. Quorum tamen oblationibus volebant pauperes sanctorum, qui erant in Hierosolymis, sustentari, quatenus eis carnalia sua ministrantes, spiritualium eorum possent fieri participes. Barnabas vero et Paulus cum sociis suis qui oblationes eorum accipientes Hierosolymam deferebant, ipsi sunt sacerdotes, qui oblationes suscipientes, ad altare Domini consecrandas perducebant, quia devotionis eorum, sanctis pro illis orare deberent, attulerunt. Atrium ergo quod positum inter locum vulgi et sacerdotum medium erat, divisionem illam significat; quæ carnales in sancta ecclesia nuper quidem incipientes viam justitiæ ab arce perfectorum, non quidem sorte electionis, sed meritorum quantitate discernit. Namque carnales sufficere sibi credunt, si fidem, spem, et caritatem, operum quoque munditiam habeant. Perfecti autem et hæc habent, et insuper verbo prædicando laborant, pauperibus omnia sua tribuunt, vigiliis, jejuniis, hymnis, et canticis spiritualibus, sacris quoque lectionibus operam dant, persecutiones, pericula propter justitiam tolerant, et cætera quæ se fecisse cum sociis Paulus gloriatur, prompta devotione mentis exequuntur. Unde bene atrium sacerdotum tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri ædificatum esse memoratur. Tres quippe ordines sunt lapidum politorum, fides, spes, caritas. Et recte politorum, quia certe necessaria est discenda solertia,

quo quisque modo quid credere, quid sperare, seu quid diligere debeat, dinoscat. Unus autem ordo lignorum cedri, ipsa est bona operatio sine corruptione simulationis exhibita, sine cujus superadjectione, fides, spes, caritas, vera esse non valet. Dictum namque est sæpius, quod ligna cedri propter odoris gratiam, et imputribilem suæ naturæ potentiam, perseverantiam, famamque piæ designent actionis. Ad hoc atrium usque universi conscendunt electi, qui fide, spe, et dilectione atque opere Deo placere appetunt. Hoc alta meritorum gratia transcendunt perfecti, cum in tantum virtutum culmine proficiunt, ut dicere suis auditoribus possint: Imitatores nostri estote, sicut et nos Christi; glorianturque et dicunt: Nescitis quoniam angelos judicabimus, quanto magis secularia?

CAP. XVII. *Anno quarto fundata est domus Domini, &c.]* Patet allegoriæ sensus, quare septem annis ædificata sit domus Domini: quia nimirum sancta ecclesia toto hujus seculi tempore, qui sex dierum circuitu peragitur, ex electis construitur animabus, et cum fine seculi suum quoque crementum ad finem ipsa perducit. Vel certe septem annis ædificatur, ob significationem gratiæ spiritualis, per quam ecclesia solum ut sit ecclesia, percipit. Septem quippe dona Sancti Spiritus enumerat Esaias, sine quibus nemo vel fidelis effici, vel fidem servare, vel merito fidei ad coronam potest pervenire justitiæ. Quod autem in septimo anno, et in octavo ejus mense perfecta est domus Domini in omni opere suo, et in universis utensilibus, ad futurum seculum diemque judicii pertinet, quando ad tantam jam perfectionem sancta ecclesia perveniet, ut quid ei amplius addi possit, inveniri non possit. Habebit enim tunc, quod pius ille desiderator supplex a Domino quærebat, dicens: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. Constat enim quia dies judicii sæpe in scripturis octonario numero typice exprimitur, eo quod hoc seculum, quod septem diebus currit, sequatur. Unde et propheta Psalmo titulum pro octava imposuit, quem ob metum ejusdem districti judicis cantavit, ita incipiens: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo, et reliqua. Sed

non contemnenda nascitur quæstio, quomodo dicatur domus Domini in mense octavo perfecta in omni opere suo et in universis utensilibus; cum in sequentibus legatur, mense septimo perfectionem et dedicationem ejus esse completam. Neque autem incredibile est, quod septem quidem annis templum ædificans Salomon, octavo mense octavi anni perfecerit, vel usque ad septimum anni noni mensem, dedicationem perfecte distulerit. Unde potius verisimile videtur, domum septem annis ac septem mensibus ædificatam, ita ut eodem mense septimo dedicationis sit celebrata solennitas, ac die vicesimo tertio ipsius mensis, ut verba dierum narrant, populum Salomon ad tabernacula sua dimiserit, sicque post unam septimanam, adveniente mense octavo, perfecta inventa sit domus Domini, et operibus ejus videlicet universis, et ipsa dedicatione prius completa. Nisi forte putandum est post dedicatum templum aliquid adhuc utensiliorum in ministeria ejus additum fuisse, usque ad ingressum octavi mensis, accelerante rege, ut omnino mense septimo, qui totus erat solennis, templum dedicaretur; atque ita verum reperiatur utrumque, et templum videlicet octavo mense in omni opere suo atque utensilibus perfectum, et ipsum septimo mense dedicatum fuisse. Misit quoque rex Salomon, et tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduæ, de tribu Nephtholim patre Tyrio, artificem ærarium, et plenum sapientia, et intelligentia et doctrina, ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus. Et hoc mysterii gratia factum est. Artifex quippe Tyrius, quem adiutorem Salomon assumpsit, operis electos de gentibus verbi ministros significat; qui videlicet artifex pulchre dicitur, quia filius erat mulieris viduæ de Israel. In qua persona solet nonnunquam præsentis ecclesia temporis figurari, pro qua vir suus, videlicet Christus, morte gustata resurrexit, atque in cœlos ascendens, eam interim a se peregrinantem reliquit in terris. Non autem laborandum in explanando, quomodo hujus viduæ filii sint sancti prædicatores, cum omnes electi viritim se filios esse fateantur ecclesiæ, cum etiam de eisdem prædicatoribus novi testamenti specialiter promittatur, dicente propheta: Pro

patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Fecit autem Hiram omne opus Salomoni; quia nimirum sancti prædicatores, dum fideliter ministerio verbi insistunt, opus utique Dei operantur; quoniam illis loquendo foris viam veritatis aperiunt, quos illustrando intus ipse ad vitam præordinavit æternam. Ego (inquit) plantavi, Apollo rigavit; Deus autem incrementum dedit. Fecit autem opus ex ære, quia illis committere verbum quærit doctor strenuus, qui pie suscipere ac perseveranter custodire desiderant, quique etiam aliis prædicando latius diffamare quæcunque ipsi didicerunt, recte satagunt. Æris namque metallum valde esse durabile constat, atque omnimodo sonorum.

CAP. XVIII. *Et finxit duas columnas æreas, &c.*] Hæ sunt columnæ, de quibus Paulus ait: Jacobus et Cæphas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteram dederunt mihi et Barnabæ societatis; ut nos in gentes, illi autem in circumcisionem. Quibus verbis quasi exponere videtur mysterium columnarum materialium, et quid videlicet figuraverint, et quare duæ sint factæ. Apostolos namque et doctores cunctos spirituales significant, fortes nimirum fide et opere, et contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autem, ut et gentes et circumcisionem prædicando in ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, et ingressum illius, suo decore ac pulchritudine, ex utraque parte mirabiliter ornabant. Ostium autem templi Dominus est, quia nemo venit ad Patrem, nisi per illum: et sicut alibi dicit, Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur. Quod videlicet ostium columnæ ab utroque latere coram positæ circumstant, cum ministri sermonis utrique populo introitum regni cœlestis ostendunt, ut sive a luce scientiæ legalis quisque, seu ex rigore gentilitatis ad fidem evangelii venerit, habeat paratos eos, qui iter sibi salutis et verbo monstrent et exemplo. Vel certe quia de eis columnis in libro Paralipomenon ita scriptum est, Ipsasque columnas posuit in vestibulo templi, unam a dextris, et alteram a sinistris; ideo sunt factæ duæ columnæ, atque ita dispositæ ut nobis et in prosperis et in adversis

ingressum patriæ cœlestis ante oculos mentis habendum esse doceant. Hinc etenim Paulus columna utique domus Domini excellentissima, per arma justitiæ nos a dextris et a sinistris communiendos esse, suis suorumque sedulus hortatur exemplis; ut nec prosperis delectati, nec fracti asperis, a regia vitæ via, qua ad promissam nobis hæreditatem patriæ cœlestis gradiendum est, ulla in parte declinemus. Notandum sane in hac sententia Paralipomenon, quam posui, quod eadem porticus templi etiam vestibulum templi vocabatur; et quod in prophetis legimus, Inter vestibulum et altare orabant sacerdotes; inter porticum et altare debere intelligi. Bene autem utraque columna 18 cubitos altitudinis habere memoratur. Ter etenim seni, decem et octo faciunt. Tria vero ad fidem pertinere propter sanctam Trinitatem, sex ad operationem, quod in eo dierum numero mundus sit factus, luce clarius est. Et tria per sex multiplicantur, cum justus qui ex fide vivit, cognitionem piæ credulitatis executione bonæ actionis accumulât. Columna namque ante fores templi decem et octo cubitos alta est, cum prædicator quisque egregius palam cunctis insinuat, non nisi per fidem et opera justitiæ nos ad supernæ gaudia vitæ posse pervenire. Quamvis possit et hoc altius intelligi, quod nomen Jesu apud Græcos ab hoc numero incipiat. Prima enim litera nominis Jesu apud eos decem, secunda octo significat. Et apte octodecim cubitos altæ sunt columnæ domus Dei; quia doctores sancti, immo omnes electi, ad eum finem bene vivendo intendunt, ut Conditorem suum facie videre mereantur ad faciem. Neque enim ultra quid quærere habebunt, cum ad eum, qui est super omnia, pervenerint. Et linea cubitorum duodecim ambiebat columnam utramque. Linea cubitorum duodecim, norma est apostolicæ institutionis; quæ nimirum linea ambit columnam utramque, cum quisque doctor sive Judæis sive gentibus prædicare missus, ea tamen facere curat, ea docere, quæ sancta per apostolos accepit ac didicit ecclesia. Nam si quis aliter vivere sive prædicare voluerit, et vel apostolica decreta spernere, vel pro suo libitu nova quælibet statuere maluerit, non est talis

columna templo Dei apta; quia dum apostolica statuta sequi contemnit, quasi vel exilitate inertiae suae vel elationis tumidae grossitudine duodecim cubitorum lineae non convenit. Has nimirum lineas Dominus templi sui columnis circumdedit, cum missis ad docendas baptizandasque omnes gentes discipulis ait: Docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis. Qui ergo servat, ac docet omnia quaecunque mandavit apostolis Dominus, neque alia superaddens, neque horum quidpiam praeteriens, ipse profecto est columna in domo Dei, quae est ecclesia, et firmamentum veritatis, qualem fore Timotheum monuit apostolus Paulus. Verum quia absque scientia scripturarum non potest esse firma vel vita vel loquela doctorum, apte subditur: Duo quoque capitella fecit, quae ponerentur super capita columnarum, fusilia ex aere. Quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, et quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum. Capita enim columnarum, hoc est suprema pars earum, praecordia sunt doctorum fidelium, quorum Deo devotis cogitationibus, sicut capite membra, ita ipsorum omnia opera diriguntur et verba. Duo autem capitella, quae his capitibus erant superposita, duo sunt testamenta, quorum meditationi atque observantiae doctores sancti toto et animo subduntur, et corpore. Unde bene utrumque capitellum quinque cubitos habebat altitudinis; quia nimirum quinque libris scriptura Moysaicae legis comprehensa est, quinque etiam seculi aetates tota veteris testamenti series complexa est. Novum vero testamentum non alia nobis praedicat, quam quae Moyses praedicanda per hoc praedixerat, et prophetae. Unde Dominus Judaeis veteris testamenti literae frustra adhaerentibus, et gratiam novi spernentibus, ait: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit. Scripsit enim Moyses de Deo, et multa figuraliter, et illud apertissime, cum promissum narrat Abrahae per Dominum, quia in semine tuo benedicentur omnes familiae terrae; et cum per se ipse dicit filiis Israel, Quia prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam meipsum audietis, juxta omnia quaecunque locutus fuerit

vobis. Cujus præsagii admonuit discipulos vox Patris de cœlo, cum apparente illis Domino in gloria, inter ipsum Moysen et Heliam, in monte sancto intonuit, ita dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Cum ergo admirabili divinæ operationis concordia, et primo novi testamenti gratia in velamine erat veteris condita, et nunc sacramenta veteris testamenti per lucem sunt novi revelata, quasi capitellum utriusque columnæ quinque est cubitos altum; quia videlicet manifestum est, quod in testamento veteri, cujus sacramenta vel in quinque libris legis præsignata, vel in quinque ætatibus omnia sunt plenius comprehensa, evangelicæ quoque perfectionis est insita gratia. Sicque fit, ut prædicator quisque egregius, sive ad Judæos, seu mittendus ad gentes, consono divinorum eloquiorum testimonio confirmatus, certamen fidei, et operis rectitudinem, absque errore conservet; noveritque docens proferre de thesauro suo nova et vetera. Non solum autem testamenta sibi invicem divinorum sacramentorum relatione concinunt, sed et omnes, qui in eorundem testamentorum libris scripti continentur electi, una fide præditi, eademque sunt ad invicem caritate connexi. Unde apte de ipsorum capitellorum factura subinfertur: Et quasi in modum retis, et catenarum sibi invicem miro opere contextarum, utrumque capitellum columnarum fusile erat. Quod in libro Paralipomenon ita scriptum est, Nec non et quasi catenulas in oraculo et superposuit eas capitibus columnarum. Species namque catenarum, similitudo retis in capitellis, varietas est virtutum spiritualium in sanctis, de qua Domino canitur in Psalmis: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate; hoc est, in vestitu fulgidæ dilectionis circumamicta varietate diversorum charismatum. Vel certe multiplex contextio catenarum, et retis expansio, multifarias electorum personas insinuat; quæ cum verbis sanctorum prædicatorum fideliter auscultando, atque obediendo adhærent, quasi columnarum capitibus superpositæ catenulæ miraculum suæ connexionis cunctis aspectantibus præbent. Hæ etenim catenæ miro sibi invicem sunt opere

contextæ; quia mirabili prorsus gratia Spiritus Sancti actum est, ut vita fidelium et locis et temporibus, et gradu et conditione, et sexu et ætate, multum secreta ab alterutrum, nihilominus una eademque fide ac dilectione sit ad invicem conjuncta. Nam quod hæc conjunctio fraterna justorum locis et temporibus disjunctorum adunatione fiat donorum spiritualium, sequentibus quoque verbis ostenditur, cum de capitellorum factura adjungitur: Septena versuum retiacula in capitello uno, et septena retiacula in capitello altero. Septenario namque numero Spiritus Sancti solet gratia designari, Joanne attestante in Apocalypsi; qui cum vidisse se diceret Agnum habentem cornua septem et oculos septem, mox exponendo subjunxit, Qui sunt septem Spiritus Dei, missi in universam terram. Quod propheta Esaias apertius explicat, cum de nascituro Domino in carne loquens: Requiescet (inquit) super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum Spiritus timoris Domini. Septena ergo versuum retiacula erant in capitello utroque, et patres utriusque testamenti per gratiam unius ejusdemque Spiritus septiformis, ut essent electi, acceperunt. Et fecit columnas et duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella. Duo quidem ordines erant retiaculorum in gyro capitelli, sed uterque ordo septemplici versuum numero currebat, donec circumacto capitello rursum in seipsum, quasi circulo facto, rediret. Hæc figura sacramenti in abdito non est, quare duo retiaculorum sint ordines, cum constet geminæ discretionis esse virtutem dilectionis; quando videlicet Deum ex toto corde, et ex tota anima, tota virtute, et proximum tanquam nosipsos amare præcipimur. Sed uterque ordo ille septem habet versuum retiacula; quia nec Deus absque gratia Spiritus Sancti potest amari, nec proximus. Manet namque sententia veridica, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, non ex merito nostro, sed per Spiritum Sanctum qui datus est nobis. Ubi autem caritas Dei, ibi profecto et proximi diffunditur in cordibus fidelium, quia nimirum una sine altera haberi nequaquam valet. Facta sunt autem

retiacula hæc, ut tegerent capitella, hoc est undique in gyro circumdarent; quia omnis scripturæ sanctæ pagina, cum recte intelligitur, gratiam per omnia caritatis sonat ac pacis. Capitellum etenim divinorum eloquiorum, retiacula sunt vincula mutuæ dilectionis. Et retiaculis teguntur capitella, cum sacra eloquia, ut ita dixerim, dono caritatis undique probantur esse restituta. Nam et in eis, quæ non intelligimus in scripturis, caritas late patet. Bene autem de eisdem retiaculis sive capitellis adjungitur: Quæ erant super summitatem malogranatorum. Malogranata namque, quorum natura est, uno foris cortice multa interius grana circumdare, apte in figura sanctæ ponuntur ecclesiæ, quæ catholica unius fidei munimine innumera electorum agmina solet includere. Potest autem et uniuscujusque justitiam moresque designare, qui velut plurima uno cortice grana circumplectens, multa cogitationum virtutumque spiritualium insignia, ne forte diffuant, firma fidei et humilitatis curat vallare custodia. Et apte prorsus mysterio capita columnarum malis granatis erant in gyro circumdata; quia sanctos doctores necesse est priorum vitam fidelium ad memoriam revocare, eorumque exemplis semper actus suos ac sermones omni ex parte communire; ne si aliter forte, quam illorum habet regula, vixerint aut docuerint, errent. Sicut ergo retiaculorum admiranda connexio, unitatem designat fidelium, quæ est in vinculo pacis; ita etiam mala granata eandem ipsam typice denuntiant unitatem, quæ innumeros per orbem populos in unam fidei catholicæ regulam cohibet. Vel certe mirabilis retiaculorum connexio, manifestam omnium fidelium concordiam demonstrat; malorum granatorum vero positio internas animi virtutes, quæ ab aliis videri nequaquam queunt, exprimit; patientiam videlicet, humilitatem, benignitatem, modestiam, et cætera hujuscemodi. Et quasi pulcherrima foris pomorum superficies apparet, sed inclusa intus granorum copia non paret, cum pia sanctorum operatio palam cunctis ostenditur; sed ea quæ intus est, fidei, spei, ac dilectionis, cæterorumque animi bonorum gratia non cernitur. Cum ergo dictum sit de retiaculis, ut tegerent capitella, quæ erant super summitatem malorum granato-

rum, videtur juxta ordinem operis illius, quia mala granata fuerint facta in circuitu capitellorum, a parte inferiori, atque ex eisdem malis granatis orirentur retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegerentur. Patetque figura mysterii, quia retiacula super summitatem fuerint malorum granatorum adnexa, quæ ad unam pæne significationem sive personarum seu virtutem pertinent spiritualium. Scimus enim virtutes de virtutibus nasci, et sanctos ambulare de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion. Unde et apostolus: Scientes (inquit) quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Sed et in ipso universali electorum collegio varie sibimet invicem succedunt personæ justorum, minoresque majorum ac prædecessorum suorum gaudent fideliter adhærere vestigiis eorumque dictis sive scriptis, ne forte in errorem labi possint, inniti. Retiacula ergo super summitatem sunt malorum granatorum apposita, cum concordia caritatis perfectis fuerit superadjecta operibus. Et cum utroque virtutis munere, et operatione videlicet, et caritate, vita sanctorum clarescit, quasi circulum malorum granatorum in capitellis columnæ concatenatio retiaculorum superaddita comitatur. Et quoniam omnia virtutum dona præsentium ad æternæ gloriæ remunerationis, quæ per evangelium est nobis promissa ac ministrata, respiciunt, apte subjungitur: Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opere lilii fabricata erant in porticu, quatuor cubitorum. Quid per lilia nisi supernæ claritas patriæ, atque immortalitatis floribus redolens, paradisi designatur amœnitas? Quid per quatuor cubitos, nisi evangelicus sermo, qui introitum nobis æternæ beatitudinis illius promittit, et iter, quo ad hanc perveniatur, ostendit? Cum ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cœlestis in quatuor sancti evangelii libris ostendunt, quasi capita columnarum opus in se lilii quatuor cubitorum exhibent. Ubi notandum juxta literam, quia cum opus lilii in capitellis quatuor cubitorum esse memoratur, neque addidit latitudinis aut altitudinis, lectoris utique judicio, utrum in altitudine an in latitudine intelligi debeat, relictum est. Constat autem absque ulla

prorsus dubietate, quia columna, quam duodecim cubitorum restis ambiebat, quatuor habebat cubitos grossitudinis. Omnis etenim circulus quantum habet spatii in diametro, tantum habet ter in gyro. Denique mare æneum, quia diametrum habebat decem cubitorum, ut in sequentibus legitur, consequenter habebat triginta cubitos in gyro. Verum quia dicitur opus lilii quatuor fuisse cubitorum, sive latitudinem seu designet altitudinem, nihilominus ratio figuræ perspicua est; quia non nisi per evangelium exoptatissima illa mundo vox insonuit, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Quod vero sequitur: Et rursum alia capitella in summmitatibus columnarum desuper, juxta mensuram columnæ, contra retiacula; juxta mensuram columnæ dicit, tantæ altitudinis quantæ erat et columna, cujus tamen altitudo quanta fuerit, minime narratur. Hæc autem capitella qualiacunque et quantacunque fuerint (non enim mensuram eorum aperte scriptura designat) more liliorum videntur esse apposita; de quorum factura si quid mysticum inquirere delectat, illam regni perennis sublimitatem potest non incongrue designare, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Post lilia etenim quatuor cubitorum, alia sunt apposita capitella, quorum altitudo quanta fuerit, non dicitur; quia multa quidem de cœlesti beatitudine in evangelio legimus, quod videlicet ibi mundi corde Deum videbunt, quod erunt æquales angelis Dei, quod non nubunt, neque nubentur, quod nec mori ultra poterunt, quod ubicunque est Christus, ibi et ministri ejus erunt, quod manifestabit seipsum illis, quod palam de Patre annuntiabit eis, quod gaudium visionis ejus nemo tollet ab eis. Sed ipsa species horum quæ diximus, ipse status et conversatio patriæ ipsius cœlestis, quomodo sese habeat, solis eis qui hanc intrare meruerunt, ejus civibus patet. Unde bene factura sive altitudo horum capitellorum, quæ supra lilium erant, ut incomprehensibilis esset terrestribus, qualitas cœlestis habitationis insinuatur; de qua tamen hoc minime latet, quia omnes ibi communi felicitate divinæ visionis fruuntur, tanto quisque sublimius, quanto mun-

diores ad eum videndum oculos habuerit cordis. Qui enim dixit, Benedixit omnes timentes Deum, pusillos cum majoribus; ipse dixit, Quia tu reddes singulis secundum opera eorum. Communis ergo ibi benedictio omnium erit electorum. Attamen pro distincta operum qualitate, multæ sunt mansiones beatorum in una eademque domo Patris æterna in cœlis: quod in harum quoque structura columnarum mystice reor esse designatum, cum dicitur: Et rursus alia capitella in summitate columnarum desuper, juxta mensuram columnæ, contra retiacula. Juxta mensuram quippe columnæ fiunt capitella desuper, cum sancti doctores, immo omnes justī, eorundem doctorum vestigia sequentes, præmia supernæ retributionis, secundum merita piæ recipiunt operationis. Contra retiacula quoque fiunt eadem capitella, quia juxta modum dilectionis, qua sibi ad invicem in hac vita fraternitas sancta copulata est, supernorum quoque civium societate in præsentia sui Creatoris conjungitur in cœlis. Verum quod eadem supernorum societas civium utriusque populi fidelibus tribuitur, recte subjungitur: Malorum granatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi. Diximus mala granata totius sanctæ ecclesiæ typum tenere; centenarius vero numerus, qui ad dexteram manum primus pervenit, nonnunquam vitam æternæ beatitudinis figurare consuevit. Duplicatur autem hic numerus malorum granatorum in circuitu capitelli secundi, ut insinuetur mystice, quod utriusque testamenti populus adunandus in Christo ad æternæ vitæ sit introducendus coronam. Cui figuræ convenit hoc, quod de apostolis post resurrectionem Domini piscantibus scriptum est, cum ipsum in litore stantem viderunt: Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium. Per ducentos autem cubitos rete plenum magnis piscibus discipuli ad Dominum trahunt, effectum suæ resurrectionis in litore monstrantem, cum sancti prædicatores et Judæis et gentibus verbum fidei committunt, atque utriusque populi electos a fluctibus præsentis seculi extractos, ad futuræ gloriæ pacis et immortalitatis perducunt. Cir-

cuitus ergo capitelli secundi ducentos habet ordines malorum granatorum, cum sublimitas regni cœlestis, utriusque populi electos in una beatitudinis arce colligit. Et statuit duas columnas in porticu templi. Cum statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachin, id est, firmitas. Similiter erexit secundam columnam, et vocavit nomen ejus Booz, id est, in robore. Dexterâ columna, ut supra diximus, exprimit figuram doctorum, qui primitivam in Hierosolymis instituerunt ecclesiam; secunda eorum qui ad prædicandum gentibus destinati sunt. Vel certe dexterâ columna eos significat, qui venturum in carne Dominum prophetando prædixerant; secunda illos, qui hunc jam venisse, et mundum suo sanguine redemisse, testantur. Et apte vocabulo simili ambæ censebantur columnæ, cum una firmitas, altera in robore dicta est; ut una fidei et operis fortitudo cunctis inesse doctoribus monstraretur, nostrique temporis inertia notaretur, ubi se nonnulli doctores, sacerdotes et columnas Dei videri, atque appellari volunt, cum nihil in se prorsus firmæ fidei ad contemnendas seculi pompas, ac desideranda invisibilia bona, nihil habeant roboris ad corrigendos, nihil industriæ saltem ad intelligendos eorum, quibus prælati sunt, errores.

CAP. XIX. *Fecit quoque mare fusile, &c.*] Mare hoc fusile in figuram lavacri salutaris, quo in remissionem peccatorum emundamur, factum est. Namque sacerdotes in eo lavabantur, ut verba dierum aperte testantur. Sacerdotes autem constat omnes electos typice in scripturis vocari, eo quod sint membra summi sacerdotis Domini nostri Jesu Christi. Et recte huic vasi nomen maris scriptura indidit, in memoriam videlicet Maris Rubri, in quo prius per extinctionem Ægyptiorum, et populi Dei liberationem, forma baptismi præcessit, exponente Apostolo ac dicente: Quoniam omnes patres nostri sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari. Sacramentum autem baptismi, et vitæ nobis munditiam acquirit in hoc seculo, et vitæ nobis æternæ gloriam promittit in futuro. Quod utrumque in mari hoc æneo una sententia designatur, cum

esse decem cubitorum a labio usque ad labium perhibetur. Decem namque præceptis, in lege Dominus omnia quæ facere debeamus, expressit. Denario æque mercedem benefactorum signavit, cum hunc in vinea laborantibus dandum esse prædixit. Erat ergo mare decem cubitorum a labio usque ad labium; quia a primo baptizato in nomine Jesu Christi usque ad ultimum, qui in fine seculi crediturus, et baptizandus est, omnis fidelium chorus unam eandemque viam veritatis ingredi, et communem debet a Domino coronam sperare justitiæ. Rotundum erat in circuitu, ut orbis universus in gyro lavacro vitæ a sorde peccatorum designaretur esse mundandus; de quo bene subditur, Quinque cubitorum altitudo ejus; quia nimirum quicquid visu, quicquid auditu, quicquid olfactu, quicquid gustu, quicquid tactu delinquimus, totum hoc nobis gratia Dei per ablu-tionem vivifici fontis relaxat. Sed non sufficit præterito-rum remissio peccatorum, si non quisque bonis deinceps insistere studuerit operibus; alioquin diabolus qui exierat de homine, si hunc a bonis vacare actibus viderit, multi-plicius redit, facitque novissima hominis illius pejora priori-bus. Unde apte subditur: Et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum. Per resticulam namque disciplina præceptorum cœlestium, qua a nostris volupta-tibus religamur, potest apte signari, scriptura teste; quia funiculus triplex difficile rumpitur; quia nimirum obser-vatio mandatorum Dei, quæ in cordibus electorum, fide, spe, et dilectione supernæ retributionis firmata est, nullo temporalium rerum potest obstaculo dissolvi. Et resticula mare ambit, cum sacramentum baptismi quod accepimus, piis communire operibus studemus; quæ nimirum resti-cula apte triginta dicitur esse cubitorum. Quinquies etenim seni triginta faciunt. Senario autem numero, in quo Deus hominem fecit cum non esset, et cum perisset, refecit, recte bona operatio etiam nostra figuratur. Et sex per quinque multiplicantur, ut ad triginta pervenias, cum omnes nostri corporis sensus divinis humiliter subjugamus imperiis. Possumus autem et aliter hunc tricenarium mystice maris numerum non inconvenienter accipere;

ter etenim deni, triginta faciunt. Et genus humanum post diluvium ex progenie trium filiorum Noë, latitudinem totius orbis implevit. Sem quippe prosapia Asiam, Cham posterius Africam, Japhet soboles Europam et insulas maris obtinuit. Et quia mysterium baptismi cum executione bonorum operum, et spe cœlestium præmiorum, cunctis erat nationibus ministrandum, apte resticula triginta cubitorum mare illud, in quo baptismatis unda figurabatur, cingebat. Sed et hoc dicendum, quod Dominus triginta habens annos ætatis venit ad Jordanem baptizari a Joanne. Qui quoniam baptismate suo, quod tricenarius accepit, undam nobis lavacri salutaris consecravit, recte mare, quod nostrum baptismum figurabat, triginta cubitorum restis circuibat; ut significaretur a dono illius qui baptismum sine peccato subiit, baptismum nobis omnibus in eum credentibus in remissionem peccatorum dedicari. Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare. Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles. Cum prædictum sit supra, quod resticula triginta cubitorum mare circumierit, et nunc addatur, quod sculptura hoc subter labium posita decem cubitis ambierit; patet ex utraque relatione, quod vas erat in modum lilii repandum ac diffusum, quod a triginta cubitis circuitus, quos habebat in labio, usque ad decem est cubitos coaptatum. Sculptura autem histriata est, quæ historias rerum aliquas imitatur. Unde recte per sculpturas histriatas, quibus mare circumdabatur, exempla sunt priorum temporum designata, quæ necesse est nos solerter intueri, ut videamus quibus operibus sancti Deo placuerunt ab initio, qua obstinatione in sceleribus perdurarunt iniqui, quanta iniquitate ob scelera perierint reprobi; quomodo in exordio nascentis seculi Cain ob malitiam invidiæ damnatus, Abel sit ob justitiæ meritum coronatus, Lamech ob adulterium et homicidium maledictus, Enoch ob gratiam pietatis ad paradysum reductus; quomodo post diluvium Cham ob impietatem a patre detestatus, Sem et Japhet populi ob obsequium reverentiæ perpetua sint benedictione donati, Abraham ob meritum fidei hæres sit

divinæ promissionis effectus, cætera gentium multitudo in avita sit infidelitate relicta; qualiter adveniente in carne Domino, Judæa ob perfidiæ noxam repulsa, et gentilitas sit per gratiam fidei ad salutem reducta; et cætera hujusmodi quæ in utroque testamento solerter ac pie considerata multum studiosis quibusque prosunt. Et ideo forsitan duo sunt ordines sculpturarum histriatarum in mari æneo facti, ut hi qui fonte baptismatis imbuti sunt, utriusque testamenti diligenter auscultent historias. Ideo decem cubitorum erant in gyro, ut quoscunque in iisdem historiis deditos, jussis cœlestibus, ac tota intentione ad superna præmia suspensos esse perspexerint, hos imitari contendant. Bene autem sequitur: Et stabat super duodecim boves, e quibus tres respiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem. Per boves quippe apostolos et evangelistas, immo omnes verbi ministros debere intelligi, Apostolo docente, cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dictum est: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus (inquit) cura est Deo? an propter nos utique dicit; nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare, et qui triturat, spei suæ fructus percipere. Duodecim ergo boves, duodecim apostoli sunt, et omnes qui vice eorum regendam susceperunt ecclesiam sanctam; qui nimirum boves mare sibi superpositum portant, cum apostoli apostolorumque successores instructum sibi evangelizandi officium prompta implere devotione satagunt. Et tres ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem respiciunt, cum in universis quadrati orbis partibus fidem sanctæ Trinitatis prædicant. Nam et apostoli eo mysterio duodecim, hoc est, quater terni sunt electi, ut fidem et confessionem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi plagas evangelizantes baptizarent in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; quorum videlicet apostolorum successorumque eorum verba, actus et passiones perfacile in præsentem videre, vel legendo cognoscere valemus; quæ vero illos in futuro maneat gloria retributionis, necdum videre possumus.

Unde apte subditur : Quorum posteriora universa intrinsecus latitabant. Intrinsecus namque latitant universa boum posteriora ; quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine jam dispositum est ; sed nobis, qui adhuc foris sumus, manet omnimodis occultum. Quibus tamen hoc esse occultum nullatenus potest, quia omnis qui lavacrum baptismi ad salutem accipit, et vitam, fidem, spem, et caritatem debet habere ; nec sine his tribus virtutibus quisque aliquid jam operari, neque intrare ad vitam valet. Unde recte subjungitur : Grossitudo autem luteris trium unciarum erat. Grossitudo etenim luteris in mari, firmitas est virtutis in baptismo. Et trium unciarum est hæc grossitudo, dum fidei, spei, et dilectionis robore perceptio baptismi communitur. Neque aliter proficuum esse accipientibus ostenditur, nisi harum firma certitudo virtutum mentem accipientium, simul et opera confirmet. Accipitur autem, et celebratur baptismi lavacrum in exemplo Dominicæ passionis et resurrectionis a mortuis ; juxta quod Apostolus exponens ait, Quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quemadmodum resurrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus. Quod in figura quoque maris ænei typice signatum est, cum consequenter adjungitur : Labiumque ejus sicut labium calicis, et folium repandi lilii. Per labium namque calicis, gustus Dominicæ passionis ; per folium lilii repandi, patefacta claritas resurrectionis ipsius exprimitur. Nam quod in calice poculum passionis designetur, ait ipse Dominus, qui veniens ad passionem Patrem orat dicens : Pater, si vis, transfer calicem istum a me. Lilium vero quod comitante odoris jucundissimi gratia candidum foris colorem, intus ostendit aurosum, apte gloriam resurrectionis ejus insinuat, qui et corporis immortalitatem foris ostendit discipulis, et animam divina luce coruscantem, simul sibi inesse perdocuit. Potest etiam in lilio repando ipse Media-

tor Dei et hominum, post passionem mortis gloria et honore coronatus, non inconvenienter accipi; qui ante passionem quidem suam, quasi clausum adhuc lilium fuit, cum signis miraculorum, quæ fecit, clarus homo refulsit; post resurrectionem vero et ascensionem suam repandum se lilium supernæ patriæ civibus exhibuit, quod in assumpta humanitate potentiam divinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquam mundus esset, ostendit. Unde et in amoris Cantico lilii se vocabulo designare voluit, dicens: Ego flos campi, et lilium convallium. Labium ergo maris, in quo sacerdotes lavabantur, quasi labium fuit calicis, et folium repandi lilii; quia lavacrum salutare, quo membra summi sacerdotis efficitur, in fide nos sacrosanctæ passionis ejus a peccatorum omnium labe purificat, ac purificatos ad visionem gloriæ ipsius perennis intromittit: in quo nimirum lavacro uterque populus, circumcisionis videlicet et præputii, per fidem, spem, et dilectionem unum in Domino efficitur, ipso attestante, qui circumcisionem per se prædicans ait inter alia: Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere; et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus Pastor. Quod in hoc quoque mari typice figurabatur; nam sequitur, Duo millia batos capiebat. Millenarius namque numerus pro significatione perfectionis solet poni in scripturis; quia nimirum denarium numerum quadratum solidum facit. Decim quippe decies ducti, centum faciunt. Quæ vicelicet figura jam quadrata, sed adhuc plena est. Verum ut in altitudinem surgat, et solida efficiatur, multiplica centum per decem, et fiunt mille. Quo profecto numero stabilis et insuperabilis, et velut conquadrate, justorum conscientia designatur. Quacumque enim verteris, quadrum stabit. Sic et animus electorum nullo tentationum occurso novit a suæ rectitudinis statu inclinari. Batus autem Hebræorum mensura est, quam ipsi bath nominant, habens modios tres. Ipsa est et ephi, quod et illi epha nuncupant. Sed et ephi ad mensuram pertinet aridarum frugum, tritici, hordei, leguminum; batus vero est in speciebus liquidis, vino, oleo, aqua.

Itaque batus, qui certæ normæ mensura est, opera designat æquitatis et justitiæ, quibus hi qui in remissionem peccatorum baptizantur, necesse habent institui. Batosque mille capiebat mare, cum aqua baptismatis plebem Judæorum abluens, ad regnum cœleste transmisit. Recipiebat et alios mille, cum etiam turbas nationum eodem fonte renatas, et operibus justitiæ confirmatas, ejusdem regni perennis fecit esse participes. Notandum sane hoc in loco, quia sunt qui putant lege Dei prohibitum, ne vel hominum, vel quorumlibet animalium, sive rerum similitudines sculparamus, aut depingamus in ecclesia aut pariete, aut alio quolibet loco, eo quod in decalogo legis dixerit: Non facias tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Qui nequaquam hoc putarent, si vel Salomonis opus ad memoriam revocassent, qui et in templo intus palmas fecit, et Cherubin cum variis cælaturis; in columnis illius mala granata et retiacula, in mari quoque hoc æneo duodecim boves et sculpturas histriatas, sed et in basibus luterum, ut in sequentibus legitur, leones cum bobus, palmas, axes, et rotas, cum Cherubin et vario picturarum genere fecit; vel certe ipsius Moysi opera considerassent, qui, jubente Domino, et Cherubin prius in propitiatorio, et postea serpentem fecit æneum in eremo, cujus intuitu populus a ferorum serpentium veneno salvaretur. Si enim licebat serpentem exaltari æneum in ligno, quem aspicientes filii Israel viverent; cur non licet exaltationem Domini Salvatoris in cruce, qua mortem vicit, ad memoriam fidelibus depingendo reduci, vel alia ejus miracula et sanationes, quibus de eodem mortis auctore mirabiliter triumphavit, cum horum aspectus sæpe multum compunctionis soleat præstare contuentibus, et eis quoque qui literas ignorant, quasi vivam Dominicæ historiæ pandere lectionem? Nam pictura Græce *ζωγραφία*, id est, viva scriptura vocatur. Si licuit duodecim boves æneos facere, qui mare superpositum ferentes quatuor mundi plagas terni respicerent; quid prohibet duodecim apostolos depingere, quomodo euntes doce-

rent omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; viva, ut ita dixerim, præ oculis omnium designare scriptura? Si contra legem non fuit in eodem mari sculpturas histriatas in gyro decem cubitorum fieri, quomodo legi contrarium putabitur, si histriatas sanctorum ac martyrum Christi sculpamus, sive pingamus in tabulis, qui per custodiam divinæ legis ad gloriam meruerunt æternæ retributionis attingere? Verum si diligentius verba legis attendamus, forte parebit non interdictum imagines rerum ac animalium facere, sed hæc idololatriæ gratia facere, omnimodis esse prohibitum. Denique dicitur in monte sancto Dominus, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem; præmisit, Non habebis deos alienos coram me; ac deinde subjunxit, Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra; atque conclusit, Non adorabis ea, neque coles. Quibus verbis aperte declaratur, quod illæ similitudines fieri prohibentur ab omnibus, quas in veneratione deorum alienorum facere solent impii, quasque ad colendum atque adorandum gentilitas errabunda reperit. Cæterum simpliciter hæc fieri, nulla, ut reor, legis divinæ litera vetuit; alioquin et Dominus tentantibus se Pharisæis de tributo Cæsaris reddendo, in quo nomen et imaginem Cæsaris expressam esse dicebant, nequaquam ita responderet, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo; sed potius eorum corrigeret errorem, dicens: Non licet vobis percussura auri vestri imaginem facere Cæsari, quia talem sculpturam lex divina prohibet esse; neque locutus ostenso sibi numismate census hoc diceret, si in eo Cæsaris imago causa idololatriæ, et non ad iudicium magis regiæ potestatis esset deformatæ.

CAP. XX. *Et fecit bases decem æneas, &c.*] Multifarie et multis modis una eademque nostræ salutis sacramenta præfigurantur. Namque iidem apostoli apostolicique viri, qui per boves portantes designati sunt; designantur etiam per bases, quæ portandis erant luteribus præparatæ, quomodo ipsi luteri ejusdem lavacri spiritualis, cujus et

mare typum gerebant. Siquidem ut verba dierum narrant, omnia in eis, quæ in holocaustum oblaturi erant, lavabant. Holocaustum ergo Domini generaliter omnis electorum multitudo potest intelligi, quæ juxta vocem præcursoris baptizata est ab ipso in Spiritu Sancto et igni. Sicut ergo sacerdotes, qui in mari lavabantur, formam exprimunt eorum, qui per baptismum efficiuntur summi sacerdotii consortes, quod est in Domino Jesu Christo; ita etiam eorundem figuram holocausta apertissime prætendunt, cum per ablutionem baptismi gratia Spiritus Sancti implentur. Lavatur namque in lutere hostia, cum quis fidelium aqua perfunditur; offertur vero in holocaustum, cum per impositionem manus episcopi, donum Spiritus Sancti accipit. Philippus evangelista cum prædicaret in Samaria, quid nisi in lutere templi hostias Domini lavabat? Sed quia necdum in quenquam eorum Spiritus Sanctus descenderat, sed baptizati erant tantum in nomine Domini Jesu, velut ablutæ hostiæ, necdum ad sacrosancti altaris ignem pervenerant; at cum missi illo Petrus et Joannes imponebant baptizatis manus, et accipiebant Spiritum Sanctum, loquebanturque linguis, jam ad ignem altaris pervenerant hostiæ, ut fierent holocaustum, quod Latine dicitur totum incensum; quia videlicet conscientiam illorum gratia Spiritus Sancti adimplens, divino fecit amore fervere. Quia vero ad portandos luteri decem sunt bases factæ, poterat ita mystice interpretari, quod ministri lavacri vitalis ad æternæ gaudia beatitudinis, quæ denario solet numero figurari, eos quos imbuunt voce, exempli opere fulciunt. Verum quia de illis luteribus distincte in sequentibus scriptum est, quod videlicet quinque ex his positi sint ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram, magis in eis quinary numeri sunt intuenda mysteria. In utraque etenim parte templi sunt bases luterum, ut utrique Dei populo sacri fontis gratia designaretur esse pandenda. Et quinque sunt in utraque parte, ut sicut in expositione maris, quod quinque cubitis altum esse jam diximus, sic et in quinque basibus luterum demonstraretur typice, universa fidelibus,

quæ per quinque corporis sensus deliquerant, per lavacrum baptismi esse remittenda. Sicut ergo in uno mari duodecim bobus superposito unitas exprimitur baptismatis, quæ per apostolos toto erat orbi prædicanda; ita et per duos ordines luterum mystice ostenditur, quod gentilitas et Judæa in unum consortium fidei per baptismatis erat undam colligenda. Nam etsi in geminis luteribus hostiæ lavabantur, quædam quidem a dexteris atrii, quædam vero a sinistris, uno tamen igne consumeantur altaris, ut holocaustum fieret; quia sive quis in parte circumcisionis, sive in præputii lavacrum Christi susceperit, uno omnes Spiritu, ut filii Dei fieri possint, sanctificantur. Hinc et enim apostolus, Sed accepistis (inquit) Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Unum (inquit) Spiritum accepistis, in quo omnes filii adoptionis efficiamini; in quo nimirum Spiritu clamamus, Abba Pater; Abba videlicet qui ex Hebræis venimus ad fidem; Pater, qui ex gentibus, variis quidem linguis pro diversitate nationum, sed unum eundemque Patrem Deum, propter unius donum Spiritus invocantes. Quod autem quatuor cubitorum longitudinis, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis, bases singulæ fuere, facile intellectu est. Longitudo etenim ad patientiam longanimitatis, latitudo ad dilatationem dilectionis, altitudo pertinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor autem sunt principales virtutes, quibus cætera virtutum structura imminet; prudentia scilicet, fortitudo, temperantia, atque justitia. Et ideo quaternorum cubitorum erat longitudo et latitudo basium, quia sancti prædicatores sive adversa mundi, et longitudinem exilii atque laborum præsentium foris tolerent, seu cor in dilectione sui Conditoris suorumque proximorum in exultatione æterna dilatent, semper operam dare virtutibus curant, prudenter videlicet inter bona et mala discernentes, fortiter adversa sustinentes, cor ab appetitu voluptatum temperantes, justitiam in operatione tenentes. Trium vero cubitorum fit altitudo basium, cum per exercitium virtutum, quas cum patientia malorum et dilectione bonorum exercent, continua intentione ad Sanctæ Trini-

tatis pervenire visionem satagunt. Et ipsum opus basium interrasile erat, et sculpturæ inter juncturas. Juncturas videtur dicere eas, quibus ipse luterum tabulæ sibimet invicem connexæ sunt, ut scilicet ex quatuor sive quinque tabulis una fieret basis. Quales autem sculpturas inter has juncturas, id est, in ipsis suis lateribus ante et retro, a dextra et sinistra, et supra quoque habuerint, subdendo aperitur, cum dicitur: Inter coronulas et plectas, leones, et boves, et Cherubin, et juncturas similiter desuper. Non ergo plana erat illa ex parte superficies basium, sed undique versum mysticis sculpta figuris; quia mentes sanctorum, immo universa conversatio eorum, virtutum in omnibus gratiam præterdit, neque aliqua illas hora inanis et vacua præterit, in qua piis vacare operibus, vel sermonibus, vel certe cogitationibus desistant. Coronulas quippe in se sculptas habent, cum ad ingressum vitæ perennis infatigabili desiderio anhelant. Et plectas habent, cum inter desideria vitæ, quæ sursum est, nunquam fraternæ societatis, quæ juxta est, vincula dissolvunt. Habent inter coronulas et plectas leones, cum ita ad speranda cœlestia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes quosque, qui sibi commissi sunt, fervorem asperæ invectionis exercere non tardent. Habent cum leonibus boves, quando ipsam invectionem corripienti cum spiritu mansuetudinis exhibent; quando in fervore corrigendi nunquam fissam ungulam discretæ actionis ad loquelam, nusquam verba divinæ lectionis velut ruminanda in ore volvere cessant. Denique beatus Stephanus, basis videlicet templi Domini eximia, sævos leonis dentes atque ungues ostendere videbatur, cum suis persecutoribus aiebat: Dura cervice, et incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis. Quem prophetarum patres vestri non sunt persecuti? et cætera. Verum hæc loquens, quantum pietatis, et, ut ita dixerim, bubulæ mansuetudinis intus in corde gestaret, ostendit, cum pro iisdem persecutoribus usque ad necem suam desævientibus, genu flectens, dixit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Sed quia neque spem æternorum in cœlis, neque amorem proximo-

rum in terris, neque fervorem zeli mordentis, neque lenitatem modestiæ compatiens absque sanctorum scientia scripturarum habere possumus, apte inter coronas et plectas, leones et boves, Cherubin esse sculpti memorantur. Cherubin namque constat scripturæ sacræ typum tenere, sive quia duo cherubin in propitiatorio arcæ, in figuram duorum testamentorum concorditer de Christo canentium sunt, seu quia ipsum nomen scientiæ multitudinem sonat. Quanto autem quisque studiosius legendis divinorum eloquiorum paginis institerit, tanto necesse est amplius in omnibus quæ agit aut judicat, interni testis aut iudicis examen pertimescat, ne aut plus juste in peccantes vindicans, aut rursum absque moderamine justæ discretionis ignoscens, iram justi Iudicis incurrat. Qui enim addit scientiam, addit et laborem. Unde hic quoque præter sculpturas Cherubin, convenienter adjungitur: Et super leones et boves, quasi lora ex aere dependentia. Super leones quippe et boves lora dependent, quando sancti doctores et in severitate districtiois, qua peccantes judicant, et in mansuetudine lenitatis, qua pœnitentibus remittunt, iudicium sui timent auctoris, ne forte injuste ligando ipsi juste ligari ab eo cujus iudicium errare nequit, mereantur. Et quatuor rotæ per bases singulas, et axes ænei, et per quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, contra se invicem respectantes. Quatuor rotæ, quatuor sunt evangeliorum libri, qui aptissime rotis comparantur: quia sicut volubilitas rotæ citissimo cursu quocunque ducitur currit; ita sermo evangelicus, juvante Domino, per apostolos universas in brevi mundi plagas implevit. Sicut rota superimpositum sibi currum a terra sublevat, et sublevatum quo auriga dirigit, portat; ita evangelica prædicatio mentes electorum a terrenis cupiditatibus in cœlestia desideria suspendit, ac suspensos ad profectum bonæ operationis, sive ad ministerium prædicationis, quocunque adjuvans gratia Spiritus voluerit, ducit. Namque in sequentibus dicitur, Quia tales erant rotæ, quales in curru fieri solent. Legimus autem de sanctis: Currus Dei decem millium, multiplex millia lætantium. Quid est ergo

quod rotæ basium rotis assimilantur curruum, nisi quia unus idemque sermo evangelii, quosdam eorum quos instituit currus Dei, quosdam bases facit? Quicumque ad evangelizandum verbum doctores longe lateque mittebantur in mundo, utique currus Dei, et quidem velocissimi fuerunt; quia per cuncta discurrentes, Deum ad corda credentium perducebant. At vero illi, qui in uno loco commorantes, verbum salutis proximis annuntiant, eosque ad lavacrum vitæ, quæ vel in baptismo, vel in compunctione lachrymarum celebratur, accendunt, quasi bases sunt templi, quæ portant luteris ad lavandas hostias. Quia ita fidelibus, quibus præsent, ministerium salutis impendunt, ut longius excurrendi ad acquirendos novos populos, labores non subeant. Rotæ ergo basium rotis sunt curruum similes; quia iidem libri evangeliorum, qui hos doctores ad prædicandam fidem veritatis mittunt, illos ad confirmandam amplius fidem inter doctores, jam sacramentis cœlestibus imbutos, manere præcipiunt. Rotæ quatuor basim luteris sustentabant, cum evangelia Jacobum fratrem Domini ad confirmandam in Hierosolymis ecclesiam residere jusserunt. Rotæ earum similes curruum Dei suppositæ ad currendum parabant, cum eadem evangelia Paulum et Barnabam ad prædicandum gentibus per omnia discurrere voluerunt. Rotæ bases suppositæ ad portandum luterem templi a terra sustollebant, cum nostris nuper temporibus beatus papa Gregorius, evangelicis roboratus eloquiis, Romanam rexit ecclesiam. Rotæ eadem currui Dei subnexæ longe stabant, cum reverendissimi patres Augustinus, Paulinus, et cæteri socii eorum, eisdem evangelicis confirmati oraculis, jubente illo, venire in Britanniam, et verbum Dei commisere dudum incredulis gentibus. Si ergo bases luterum sancti doctores sunt, qui lavacrum nobis vitæ ministrant, et rotæ quaternæ basium quatuor sunt libri evangeliorum, quid axes rotarum qui bases gestant, nisi ipsa eorundem sunt corda doctorum? qui dum præceptis evangelii sedulo intenti eos ab infimorum appetitu sustollunt, velut immissi rotis axes altius basim a terra sublevant. Porro humeruli, qui rotis antepositi, ne

ab axibus delabi possent, assistebant, præconia sunt prophetarum, quibus evangelica et apostolica scriptura, ne cui legentium in dubium forsitan veniat, confirmatur. Unde et apostolus Petrus de Domino loquens, ait: Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis intendentes. Sed et omnes evangelistæ atque apostoli in eis quæ scripsere, legis et prophetarum mentionem facere solebant. Denique Marcus ait, Initium evangelii Jesu Christi Filii Dei, sicut scriptum est in Esaia propheta; et Matthæus, Hoc totum factum est, ut adimplerentur scripturæ prophetarum, et cætera hujusmodi. Bene autem dicitur, quod humeruli, qui per quatuor partes subter luterem erant positi, contra se invicem fuerint respec- tantes; quia nimirum omnis scriptura prophetica sibi- met consentanea est, utpote uno dicitur Spiritu condita. Quatuor autem fuere per bases singulas humeruli, videlicet juxta numerum rotarum, non quia quatuor sunt tantum libri prophetici, sed quia in omnibus quæ locuti sunt prophetæ et Moyses, dictis quatuor evangelistarum testi- monium præbuere, ut ex consensu utriusque una fides et dilectio Christi nostra omnium corda firmaret. Os quoque luteris intrinsecus erat in summitate capitis, et quod forin- secus apparebat unius cubiti, erat totum rotundum, pari- terque habebat unum cubitum et dimidium. Os luteris unius cubiti erat, propter unitatem confessionis et fidei; qua omnes in confessione Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizamus, dicente apostolo: Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium. Et ipsum os in capitis erat summitate, ut ad cælestia nobis regna per baptisma iter esse patefactum doceret. Ipse vero luter in amplitudine cubitum habebat unum et dimidium, prop- ter operis nimirum perfectionem, et initium contempla- tionis. Integer etenim cubitus in lutere, perfectionem bonæ designat actionis. Quod absque ulla dubietate ha- bebat ille, de quo tentatori antiquo Dominus aiebat: Nun- quid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo? Est vero alter cubitus divinæ visionis,

qui ex parte nonnulla etiam in hac adhuc vita retentis fidelibus donari consuevit, ut idem Job devicto adversario cum Domino loquens ait : Auditum auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te ; ut Moysi Dominus facie visus est ad faciem, ut Esaiaë sedens in solio regni circumstantibus cum laude debita cœli civibus, ut cæteris sæpe visus est prophetis, ut beato Stephano in articulo passionis, apertis cœli januis gloria Dei ostensa est, ut Paulo introitus paradisi, et tertii cœli sunt patefacta mysteria. Sed universa hæc ex parte permodica, in comparatione ejus, quæ in futuro revelanda est gloria. Ideo post cubitum bonæ operationis, quæ in hac vita perfici potest in sanctis, cubitus incipit supernæ contemplationis, quæ in futura vita in cunctis jam constat perficienda electis. Quæ nimirum mensura unius et dimidii cubiti, non luteribus tantum, sed et rotis earum inerat ac basibus. Scriptum namque est in sequentibus, Una rota habebat altitudinis cubitum et semis. Et paulo post, In summitate autem basis erat quædam rotunditas unius et dimidii cubiti, ita fabrefacta, ut luter desuper posset imponi. Luterum quippe mensura unius erat cubiti et dimidii ; quia nimirum ea fide in fonte vitæ lavamur, ut per opera justitiæ ad vitam intrare mereamur æternam, quamvis sine peccato, dum hic vivimus, esse nequeamus. Ipsam vero vitæ cœlestis dulcedinem gustare ex parte, ac diligere in hac interim vita, perfecte autem videre nulla ratione valemus. Rotæ quoque uno ac dimidio cubito mensurantur ; quia studium lectionis evangelicæ, qualiter hi qui perfecti esse velint, vivere debeant, ostendit ; spemque nobis æternæ retributionis in præsentī demonstrat, ipsam vero retributionis illius qualitatem in futuro nobis pandendam, simul et donandam esse promittit. Bases et ipsæ unum habent cubitum, ac semissem amplitudinis in summitate sui, ubi luteri recipere ; quia ipsi doctores summi, ac ministri lavacri salutaris, opere quidem perfecti in hac vita fulserunt, sed luce contemplationis ex parte sunt fructi, unde et aiunt, Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus ; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur

quod ex parte est. In hunc modum fecit decem bases, fusura una et mensura, sculpturaque consimili. Fecit quoque decem luteri æneos. Quare sint bases factæ, totidemque eis superpositi luteri, supra jam dictum est. Quod vero una erat fusura mensuraque, et consimilis sculptura omnium basium sive luterum, non in ea significatione factum est, quod æqualia possint esse omnium merita doctorum; sed in ea potius, quod una fides evangelii, qua instituuntur, unum est et sacramentum baptismi, quo abluuntur, unus idemque Spiritus est, quo omnes consecrantur electi, tametsi donationes habent diversas in ipso Spiritu, qui dividit singulis prout vult. Quadraginta batos capiebat luter unus. Quadragenarius numerus solet magnæ perfectionis typum tenere, quia nimirum quater deni faciunt quadraginta. Decem autem sunt præcepta, quibus omnis nostra operatio in lege divina præfixa est; quatuor vero evangeliorum libri, quibus per dispensationem Dominicæ incarnationis cœlestis patriæ nobis est patefactus introitus. Et quia omnes, qui ad mysterium sacri baptismatis pertinent, cum fide et sacramentis evangelii debent fructum rectæ operationis ostendere, apte luteri singuli, in quibus holocausta lavabantur, quadraginta batos capiebant. Quod vero sequitur, Eratque quatuor cubitorum, sive in altitudine seu in latitudine significet, intellectus mysterii in promptu est. Luter enim unus quatuor cubitorum erat, vel propter sancti evangelii libros, in quibus forma nobis baptismi præfixa est; vel propter quatuor cardinales virtutes, quibus quisque fidelis, si non frustra fidelis est, debet institui; vel certe propter mundi quatuor plagas, quibus lavacrum salutis ministratur, dicente Psalmographo: Quos redemit de manu inimici, de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari. Quod vero supra dixit, Pariterque habebat unum cubitum et dimidium; et neque ibi altitudinem an amplitudinem significaret, adjecit, videtur quod fundum ipsius luteris unius esse amplitudinis voluerit intelligi. Quod ex mensura (ni fallor) basis, in qua positus erat, quisque luter facillime conjicitur, quæ ita describitur: In summitate

autem basis erat quædam rotunditas unius et dimidii cubiti, ita fabricata, ut luter desuper imponi posset. Latitudo ergo fundi in luteribus, unius erat cubiti ac dimidii, ipsa vero capacitas luterum, quatuor habebat cubitos. Sed utrum in altitudine, an in longitudine, an in utroque dicat, qui noverit? Et constituit decem bases, quinque ad dexteram partem templi, quinque ad sinistram. Dexteram partem templi et sinistram non intus in templo ipso, sed ante templum dicit ad orientalem plagam, videlicet in atrio interiore, quod sacerdotum proprie vocabatur. Quinque autem posuit ad dexteram partem templi propter Judæos, qui Sole Justitiæ pro doctrina legis antiquitus uti solebant: et quinque ad sinistram propter nos, qui cæco diutius corde servituti adhærebamur ejus, qui ait: Ponam sedem meam ad aquilonem; quod est aperte dicere: Illis in cordibus requiescere desidero, quæ a luce veritatis et flamma divinæ caritatis aliena esse considero. Mare autem posuit ad dexteram partem templi, contra orientem ad meridiem. Et hoc in eodem atrio positum est ad orientem. Quod autem ait, Ad dexteram partem templi, hoc est quod repetit dicens, Ad meridiem. Ingredientibus enim atrium ab oriente, primo divertendum erat ad meridiem, ubi mare in ipso angulo stabat, sacerdotibus ad lavandum paratum; deinde progredientibus intro, occurrebant luteri ad lavandas hostias, ab utraque parte positi; intra hos erat basis ænea quinque cubitorum longitudinis, et quinque cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis, in qua stans Salomon dedicavit templum; deinde ultra progredientibus, occurrebat altare holocausti contra meridiem atrii; deinde porticus templi sive vestibulum, in quo erant columnæ æræ, circa ostium templi. Quod ergo mare posuit ad dexteram partem templi, significat nos per lavacrum baptismi ad regnum cœleste, quod jure vocabulo dexteræ figuratur, debere pervenire. Qui enim crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nam ubi dextera simul et sinistra in bono accipiuntur, vel Judæam et gentilitatem, ut in expositione basium supra diximus; vel præsentem ecclesiæ vitam et futuram, vel lætitiā sancto-

rum et tristitiam, vel aliquid hujusmodi; ubi vero absolute dextera in bono ponitur, æterna gaudia sæpius demonstrat. Quod vero contra orientem posuit mare, ad eandem prope significationem respicit, quod videlicet per lavacrum sacri fontis splendor nobis internæ claritatis aperitur. Quod ad meridianum latus atrii, significat fideles per acceptionem Sancti Spiritus ad flagrantiam solere veræ caritatis accendi. Fervor etenim meridiani solis consuevit in scripturis ardorem dilectionis, et illustrationem Spiritus Sancti, per quem eadem dilectio diffunditur in cordibus electorum, significare.

CAP. XXI. *Omnia vasa — de aurichalco erant, &c.*] Apte in regione Jordanis fusa sunt vasa domus Domini, in quo videlicet flumine Dominus noster baptizari dignatus est, tinctusque ejus undis aquarum nobis elementum in ablutionem peccatorum convertit: quia omne fidelium baptisma, quo Domino consecrantur, in exemplum celebratur baptismatis illius, quo ipse aquas sanctificavit. Recte in regione Jordanis vasa domus Domini sunt facta. Neque enim aliter vasa electionis et misericordiæ fieri possumus, nisi ad baptismum illius, quod illo in flumine subiit respicientes, et ipsi vitali flumine satagamus ablui. Notandum autem, quod non tantum in regione Jordanis, sed et in campestri regione illius facta dicit eadem vasa; significans multiplicationem fidelium, quæ non solum in Judæa, sed et in omnium nationum erat latitudine futura, expleta prophetia quæ dicit: Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. Cui simile est hoc, quod idem Psalmista de sacramenti Dominicæ incarnationis arcano, a qua ad fidem venerunt, ait: Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvæ. Audimus quippe in Ephrata, id est, in Bethleem sacramenta Dominica; quia revelatum per prophetas de Virgine, quæ erat ex eadem civitate, de fructu ventris ejus Christum in carne venturum. Invenimus ea in campis sylvæ; quia revelata in latitudine gentium per orbem, ipsi cognovimus, ipsi vidimus, ipsi participes sumus facti. Fudit ergo rex vasa domus Domini in campestri regione Jordanis, quia Dominus baptismum salutis, de quo vasa

misericordiæ faceret, per totam mundi latitudinem implevit. Argillosa autem terra, de qua factæ sunt formæ ad fundenda vasa domus Domini, quæ melius quam scriptura sacra, de qua regulam bene vivendi accipimus, valet intelligi? Quasi enim argilla ignibus durata formam vasis Domini, quanta et qualia fieri debeant, exhibet, cum nobis scriptura regulam justitiæ quam sequamur, ostendit, sanctorumque nobis exempla, qui in igni tribulationum invincibiles perdurarunt, in omnibus sequenda præmonstrat. Si vasa in domo Domini electa ac pretiosa esse concupiscimus, sicut æs igni liquefactum argillæ formas ingreditur, quo vas possit aptum ministeriis cœlestibus effici; ita et ipsi salubriter humiliati, et flamma sive divinæ caritatis, seu etiam humanæ adversitatis emolliti, viam patrum bonum operando intramus, ut ad præmia patrum bene currendo perveniamus. Neque enim semper nos regulis necesse est bonæ operationis aptari, sed completa operatione bona palma est speranda beatæ retributionis; quia nec semper vasa in formis argillæ tenebantur inclusa, verum ubi ad perfectionem pervenerant, fractis formarum claustris producebantur in lucem, et in templo Domini pro suis quæque locis disponebantur. Hoc autem dicimus, non quia opera sanctorum unquam sint interitura, sed quia ubi coronam justitiæ, quam bene operando meruerunt, acceperint, laboriosæ operationis cuncta jam cessent officia. Quis enim in illa vita pro fide Christi martyrium patiatur, ubi, expulsis adversariis, omnes electi in præsentia Christi lætantur? Quis ibi mortuum sepeliat, ubi sola viventium terra est? Quis lugentem consoletur, ubi absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum? Quis ibi domum peregrino et hospiti aperiatur, ubi omnes simul electi habitationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in cœlis? Quis mihi illic panem esurienti, potumve adferat sitienti, ubi Dominus pascet me, et nihil mihi deerit? Diruptis ergo formis vasorum quondam necessariis, vasa ipsa in domo Domini splendida jam refulgent; quia cessantibus in fine seculi non solum persecutionibus, quas propter justitiam patiuntur, verum etiam laboriosis justitiæ operibus quibus sponte sua pro æterna beatitudine insu-

dant electi, sola visione sui Conditoris præcepta immortalis claritate lætabuntur.

CAP. XXII. *Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini, &c.*] Altare aureum corda significat perfectorum justorum, internæ claritatis et castitatis luce corusca, quorum sublimitati significandæ etiam locus convenit ejusdem altaris. Stabat enim ante ostium sancti sanctorum, ut in factura tabernaculi manifeste legimus. In quo videlicet altari non hostiarum sanguis, neque libamina, sed thymiamata tantum incendebantur, quorum fumus ad superiora ascendens operiebat arcam, atque oraculum odore suavitatis implebat. In quo figuram exprimebat sanctorum, qui, dum neglectis temporalium cupiditatibus, tota intentione cœlestia quærunt, velut intus in vicinia oraculi sunt positi, nec longe remoti sunt a velo, quo templum et sancta sanctorum dirimuntur. Qui corpore tantum terram incolunt, cæterum secundum interiorem hominem totam conversationem habent in cœlis. Ascenditque ab hujusmodi altari fumus incensorum intra sancta sanctorum, ubi arca est recondita, cum orationes sanctorum flamma caritatis excitatæ, ad cœlum usque perveniunt, ubi Christus est in dextera Dei sedens. Non enim in hoc altari sanguis hostiarum, sed thymiamata tantum incendebantur; quia tales viri non habent opera carnis et sanguinis, quæ in ara sui cordis immolantes Domino mactant, sed solummodo lachrymarum et orationis ei vota, pro desiderio regni cœlestis offerunt. Verum quia nemo repente fit summus, sed per oblationem carnalium voluptatum sollicita mente ad desiderium cœleste conscenditur, non prætermisit scriptura in mystica domus Domini factura et illorum ponere figuram, qui carnales adhuc in se concupiscentias, quæ militant adversus animam, flamma superni laboris incendere laborant, quatenus his corde sive corpore suo extirpatis, consequenter ad majora possint ascendere, ac Deo spiritualium thymiamata orationum et compunctionis offerre. Factum namque est aliud altare ad offerendas victimas, multo quidem majus, sed quantum magnitudine præstans, tantum situ loci, et specie metalli inferius. Nam

et de aere factum, et ante fores positum erat templi. In quo nimirum illi sunt figuraliter expressi, qui tali devotione Domino deserviunt, ut caro eorum adhuc concupiscat adversus Spiritum, et Spiritus adversus carnem, soleantque dicere, Quia mente servimus legi Dei, carne autem legi peccati. Qui cum incentiva carnis edomare, fluxa luxuriæ restringere, frequentibus jejuniis et orationibus, vigiliis et eleemosynis, cæterisque Spiritus fructibus ad tranquillitatem castimoniam Deo digne accedere contendunt, quid nisi victimam illi suæ devotionis immolant, implentes illud apostoli, quo obsecrat nos per misericordiam Dei, ut exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem? Qui quoniam flagrant spiritualis fervore amoris, sed nondum triumpho eminent devictæ concupiscentiæ carnalis, altare holocausti ignem quidem de cœlis sacrosanctum habet, sed speciem æris, et non auri prætendit. Verum quia plures sunt in sancta ecclesia carnales, quam spirituales, plures qui vitiorum illecebras refræmando cohibent, quam qui superato ac sopito vitiorum certamine de adepta virtutum securitate lætantur, merito altare holocausti majus esse multo, quam altare thymiamatis asserebatur. Scriptum namque de eo est in libro Paralipomenon: Fecitque altare æneum 20 cubitorum longitudinis, et 20 cubitorum latitudinis, et 10 cubitorum altitudinis. Et quidem altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habens cubitum longitudinis, et alterum latitudinis, et duos cubitos in altitudine. Quantæ autem magnitudinis hoc Salomon fecit, scriptura non dicit, sed tantum quod altare aureum fecerit, dicitur. Constat autem quia tantum facere non potuit, quantum fecit holocausti; quia si viginti cubitorum in longitudine factum esset, totam templi latitudinem impleret. Quanto igitur ulterius erat positum altare holocausti quam incensi, quantumque genere oblationis ac vilitate metalli ignobilius fuit, tantum quantitate mensuræ, et hostiarum frequentatione præstabat; quia nimirum plures sunt multo, quibus dicatur: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata; quam quos audire delectet, Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus. Nec tamen hujus

mensura altaris ratione mystica caret, et numero. Habet enim viginti cubitos longitudinis, et totidem cubitos latitudinis, et decem cubitos altitudinis; de quo quidem numero in expositione templi, et vestibulo ejus diximus. Sed et nunc dicendum breviter. Quod altare holocausti electorum in ecclesia typum tenet, qui suum corpus et animam Deo consecrare per ignem amoris illius quærunt, perseverantia horum in bona operatione per longitudinem altaris, amplitudo in caritate Dei et proximi, per latitudinem, spes in expectatione divinæ visionis, per altitudinem figuratur. Quod vero longitudo et latitudo altaris vicenorum erat cubitorum, magnam utique perfectionem designat ejusdem indefessæ longanimitatis ac sinceræ dilectionis, quæ per utriusque testamenti nobis observantiam tribuitur. Quater enim quini vicenarium numerum complent. Quinque autem libri Moysaicæ legis, quatuor evangelicæ sunt libertatis. Et cum ad intelligentiam atque custodiam legis spiritualem illustrante evangelii gratia pervenimus, vicenarium profecto numerum perficimus. Fitque idem numerus vicenarius in longitudine et latitudine altaris, cum corda electorum, docente utroque testamento, et adjuvante ipso uno utriusque testamenti auctore, et perseverantiam boni operis etiam in persecutionibus servant, et hilaritatem dilectionis in eos qui persequuntur exhibent. Denario autem numero spes cœlestium præmiorum designari solet, Domino affirmante, cum eos qui in vinea magni patrisfamilias laborabant, denario remunerandos esse testatur. Et merito per hunc numerum merces æterna figuratur, in qua nostra natura, et in æternum divinæ visioni conjungitur, quia in ipso numero mystice divina simul et humana natura designatur, Deus quippe trinitas est. Homo autem septenario numero comprehenditur; quaternario videlicet propter corpus, quod ex quatuor elementis consistit; ternario vero propter triplicem interioris hominis differentiam quam scriptura nobis sancta ostendit, cum diligere nos jubet Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute. Unde et in decalogo legis tria sunt mandata, quæ nos ad cultum divini amoris excitant, septem quæ dilectionem commen-

dant proximi. Qui ergo decalogum in Dei et proximi amore custodiunt, jure mercedem hujus custodiæ in Dei simul et proximi visione percipiunt. Quique in hac vita et proximum quem vident, et Deum quem non vident, diligunt, hi in futura vita et Deum regem in decore suo, et proximum glorificatum ac decoratum videbunt. Et ideo altare quod in figura factum est electorum, ad significandam eorum vitam perpetuam, decem erat cubitos altum. Cum vero dictum esset quod fecit Salomon altare aureum, additum est continuo: Et mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream. Mensa autem aurea, scriptura est sacra spiritualis intelligentiæ claritate sæcunda; de qua Psalmista Domino, Parasti (inquit) in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me. Ne enim nos adversarii tribulantes ad errorem inflectant, mensam nobis Conditor noster scientiæ cœlestis, per quam in fide veritatis confortemur, paravit. Panes namque propositionis, sancti sunt doctores, quorum nobis opera, vel verba salutaria, ad exemplum vitæ proposita, semper in divinis paginis quisquis bene quærit, invenit. Unde et apte iidem panes in Exodo duodecim fieri præcepti sunt, videlicet propter apostolos duodecim, per quorum ministerium et novi scriptura testamenti condita est, et instrumenti veteris, donante Domino, revelata mysteria. Quo nimirum numero non tantum iidem apostoli, sed et omnes sunt designati, qui prædicando verbum pabulum vitæ fidelibus ministrant; quia omnes utique ipsam doctrinæ formam, quam apostoli a Domino accepere, sequuntur. Legimus autem de his panibus in Exodo, per singula sabbata eos mutari debere et novos pro veteribus in mensa Domini proponi, unius quoque mensuræ ac similis formæ semper eos parari præceptos. De quibus omnibus mysticus de interna refectione sensus, luce clarior refulget. Ablatis enim veteribus, novi restituuntur panes, cum assumptis de hac vita aliquibus doctorum fidelium alios loco eorum sancta ordinat ecclesia. Et hoc non nisi de die sabbati, quia quisquis bonum certamen certaverit, cursum consummaverit, fidem servaverit, tempore suæ resolutionis

requiem beatæ perennitatis intrabit. Unius mensuræ, et non disparis, similes semper fiebant panes; quia nimirum una eademque forma est veritatis et fidei, quam primo apostoli suis auditoribus ostendebant, ac deinde successores eorum, et omnes usque ad fidem seculi pii doctores in ecclesiis Christi per orbem prædicare non desistunt.

CAP. XXIII. Quod vero in verbis dierum legimus, quia fecit Salomon mensas decem, et posuit eas in templo, quinque a dextris, et quinque a sinistris, phialas quoque aureas centum, non tam ad panes propositionis, quam ad vasa Domini factas esse, credibile est; phialas videlicet, quas pariter factas scriptura refert; thymiamateria, thuribula, et cætera quæ in sequentibus leguntur. Nam quod paulo post in eodem verborum volumine subinfertur: Fecitque omnia vasa domus Domini, et altare æneum, et mensas, et super eas panes propositionis; vel pluralem posuit pro singulari, more scripturis usitatissimo; ut in Jesu Nave, Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate, cum Achan solus, et non plures filii Israel hoc fecerint; vel certe quia panes propositionis solebant ante sabbathum coqui, ut in sabbatho mox poni possent in mensam propositionis; potuit fieri, ut panes noviter cocti, mox illis mensis imponerentur, ibidemque nocte illa servarentur operti, donec primo mane ablatis veteribus, super mensam propositionis ponerentur calidi. Non autem hæ mensæ decem a figura unius mensæ propositionis discrepant. Nam sicut mensa duodecim panibus onusta unanimem totius scripturæ concordiam, auctoritate apostolica munitam designat; ita non immerito et mensæ decem aureæ divinæ legis, et prophetarum eloquia figurate denuntiant, quæ vel refectionem nobis verbi Dei, quasi panes propositionis offerunt, vel nobis exempla fidelium, quasi positorum in se vasorum, Domini claritatem et miracula proponunt. Recte autem bis quinæ sunt mensæ, non solum quia legislator quinque volumina scripsit, verum etiam quia tota veteris testamenti series quinque ætates seculi complectitur. Geminatur autem numerus mensarum quinarius, et quin-

que a dextris, et quinque a sinistris ponuntur, cum post incarnationem Dominicam eadem scriptura, sive utrique Dei populo, Judæo scilicet et gentili, committitur, sive evangelicis plena figuris ostenditur, quæ quondam Dei populo antiquo juxta literam solum intelligenda esse putabatur. Cum enim legentes in sancta scriptura, verbi gratia, Abel coronatum martyrio, Enoch translatus de mundo, Noe per eunte mundo mirabiliter salvatus, hospitalem Loth exterminatis impiis sublimiter remuneratus, Abraham merito obedientiæ patrem cunctarum gentium constitutum, Joseph post venditionem merito castitatis et innocentiae exemplum virtutis assumimus; quid mensæ quinque aureæ, sive vasa Domini, seu panes propositionis adhuc in sinistris templi, nisi quia divinæ literæ juxta historicum sensum januam nobis et recte vivendi, et æterna præmia a Domino speranda aperiunt? At cum easdem altius intelligentes, vel dispensationem Dominicæ incarnationis, vel alia quælibet sanctæ ecclesiæ sacramenta sonare videmus; quasi alias quinque mensas ad portanda vasa electionis, et alimoniam vitæ spiritualis in dextris templi invenimus; quia eadem ipsa verba sacræ historiæ novum omnino fulgur nobis sapientiæ cœlestis, novos aperire sensus de veteribus cognoscimus; in qua profecto figura et candelabra quina sunt facta in templo. Cum enim dixisset scriptura regem Salomonem fecisse mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream, adjunxit subsequenter, et ait,

CAP. XXIV. *Et candelabra aurea quinque, &c.*] Hæ enim mensæ ex typo sanctæ scripturæ recte ponuntur, quia et justitiam esurientibus panem verbi ministrant, et vasa ferunt ministerii cœlestis, id est, justorum nobis actus in exemplum proponunt; ita et aptissime per candelabra eadem divina eloquia figurantur, videlicet quia lucem sapientiæ errantibus proferunt. Hinc etenim Psalmista, Lucerna (inquit) pedibus meis verbum tuum, &c. Hinc etenim Salomon ait, Quia mandatum lucerna est, et lex lux. Quare autem quinque a dextris, et quinque a sinistris, sint posita candelabra, ex his quæ de mensis tractavimus, facillime patet. Cum vero dixisset, Quinque a dex-

tris, et quinque a sinistris, convenienter additur, Contra oraculum. Oraculum namque ubi erat arca, ut sæpe dictum est, aditum designat patriæ cœlestis, ubi Christus est in dextera Dei sedens, paternorum utique conscius secretorum. Vel candelabra templi aurea contra oraculum sunt posita, quia divina eloquia ad habitationem semper supernæ civitatis aspectant, ut hujus agnitionem ac desiderium nostris cordibus infundant, et eos qui originem carnis e terra habent, ad appetendam promerendamque in cœlestibus sedem perpetuæ mansionis accendant. Sunt autem qui hoc quod de candelabris dicitur, quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram, ita putant intelligendum, quod quinque fuerint a dextris illius candelabri, quod fecit Moyses in deserto, et quinque a sinistris, utraque tamen ad meridianam plagam, in qua candelabrum, quod unum fecit Moyses, stare præceptum est. Quod eodem ordine de mensis decem intelligunt, quæ omnes quidem ad septentrionalem plagam fuerint positæ; sed quinque ad dexteram Mosaicæ illius mensæ, et quinque ad lævam. Verum si consideres verba sacræ scripturæ, quibus dicitur, Et candelabra aurea quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra oraculum; patet, ni fallor, quod æque utraque per latus utrumque templi in longum sint posita. Nam si omnia candelabra ad australe latus templi in longum posita essent, non diceretur contra oraculum posita, sed potius contra aquilonem, sive contra mensas, sive etiam in mensis ubi stabant; quod dictum est in Exodo, de illo uno candelabro in tabernaculo testimonii, e regione mensæ, in parte australi; itemque in libro Numerorum, Cum posueris septem lucernas contra eam partem, qua candelabrum lucere debuit. Ex utraque parte templi candelabra, ex utraque erant mensæ; quia divina scriptura ad illustrationem ac refectionem utriusque Dei populi condita est, quæ nos in prosperis et adversis, tristibus ac lætis venientibus vel accidentibus reficere, ne deficiamus, et ne cæci remaneamus, illustrare consuevit. Vasa quoque misericordiæ sibi superposita, hoc est, scripta in se justorum opera, utrisque nobis, per quæ in actione justitiæ et ipsi confortemur, proponit.

Si autem quæris, quid inter candelabra et lucernas eorum typice distet, possumus recte intelligere lucernas esse viros sanctos, qui oleo Sancti Spiritus infusi, et ipsi igni dilectionis ardent in corde, et proximis lucem scientiæ profertur in lingua. Candelabra autem quæ has lucernas in sublime tollunt, ut longe lateque videri possint in ecclesia, scripturam esse sacram, quæ sanctorum nobis virtutes, et doctrinam sua lectione demonstrat; cui videlicet interpretationi annuit sermo Domini, quo dicitur de Joanne, Ille erat lucerna ardens et lucens. Possumus etiam ita aptissime dicere, quia lucernæ sunt divina eloquia, juxta illud Psalmistæ, quod et supra posuimus: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Candelabra autem harum lucernarum sancti omnes, qui sua corda et corpora ferendis Domini mandatis, humili semper intentione supponunt. Quisquis enim in nullo propriam sequi curat voluntatem, verum in omnibus quæ scriptura sancta dicit, attendit, ejusque se subicere mandatis satagit; auscultare promissis, quasi candelabrum domus Dei aureum aureas ejus gestat lucernas; quia casta corporis sui membra castas mentis cogitationes ad faciendâ quæ Deus jubet, supponere contendit. Et hoc tam fixa intentione quam candelabrum, necesse est firmiter ad superna erectum, impositas sibi lucernas non solum absque ruina, sed etiam absque ulla status sui mutatione servare. Quod vero cum dixisset, Et candelabra aurea quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra oraculum ex auro puro; addidit, Et quasi lili flores, et lucernas desuper aureas, videtur juxta literam, quia suprema pars candelabrorum in modum sit lili repandi deformata, quod in candelabro tabernaculi factum esse legimus, cujus et stipes medius, et calami ex ipso procedentes cum scyphis et sphæruleis, lilia scribuntur habuisse perplurima. Flores autem lili, sicut sæpe dictum, amœnitatem semper virentis terræ viventium designant. De qua dicit beatus Petrus, regeneratos nos a Domino in spem vivam, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem conservatam in cœlis. Et bene lili flores aurei in candelabro sunt facti domus

Domini, quia divina scriptura, spretis temporalibus gaudiis, ad appetenda nos bona patriæ cœlestis provocare consuevit. Et quomodo erectum in altitudine candelabrum lilii flores et lucernas habet aureas in capite; ita omnes electi qui in eadem scriptura sacra continentur, erecto ad superna sensu, cœlestia bona a Domino quæsisse, et percepisse probantur. Diximus plenius de mensa et candelabro, et utroque altari, ac basi domus Domini, in libris quos de factura tabernaculi et habitu sacerdotali scripsimus. Si quis ergo juxta capacitatem nostri sensus ex patrum traditione progenitam de his scire desiderat, in illo opere requirat. Sequitur:

CAP. XXV. *Et cardines ostiorum domus Domini, &c.*] Si ostia domus interioris sancti sanctorum angelica sunt mysteria, quæ nobis de corpore egressis introitum vitæ cœlestis reserant, et ostia domus templi doctores sancti ac sacerdotes, qui instruendo, baptizando, Dominici corporis et sanguinis mysteria communicando, prima nobis præsentis ecclesiæ lumina pandunt, quid cardines utrorumque ostiorum, nisi sensus et corda eorundem sunt angelorum sive sanctorum, quibus immobiliter contemplationi ac dilectioni sui Conditoris adhærent, ut eo ministerium divinitus sibi delegatum, recte compleant, quod a voluntate illius, cui ministrant, nunquam oculos avertunt. Aperiuntur ergo et clauduntur ostia tempore congruo, sed nullo suum cardinem tempore deserunt; quia et angeli et homines sancti sive in hac vita fidei, sive in illa speciei fideles atque electos suscipiant, semper animum in radice internæ dilectionis fixum tenent. Unde bene iidem cardines ex auro facti esse perhibentur, propter videlicet meritum propriæ claritatis.

Et perfecit omne opus, &c.] Perficit Salomon opus quod faciebat in domo Domini, cum Rex pacificus noster in die novissima omnes electos resurrectionis immortalitate glorificat. Alioquin quamdiu status hujus seculi geritur, facit quidem opus domus Domini Salomon, sed nondum perficit; quia corda electorum Dominus, ut bona operentur, inspirat et adjuvat; nullum tamen in hac vita duntaxat

commorantem absque peccato esse tribuit; namque hoc donum futuræ vitæ beatitudini reservat. Perficit vero omne opus templi sui, et hoc dedicationi aptum reddit, cum translatos de hac vita electos, æternum perducit ad regnum. Quod bene significatur et in hoc, quod templum septem annis ædificatum est, octavo autem perfectum ac dedicatum est. Septem namque diebus omne hoc tempus volvitur. Octava est dies iudicii et resurrectionis futuræ, de qua Psalmi sextus et undecimus attitulati sunt; cui videlicet tempori convenit apte quod sequitur:

Et intulit quæ sacrificaverat pater ejus David, &c.] Argentum namque ad nitorem eloquentiæ; aurum ad splendorem sapientiæ, vasa generaliter ad rationalem pertinent creaturam. Sanctificatque David pater Salomonis argentum, cum Deus pater eloquentes quosque gratia Sancti Spiritus ad loquendum verbum evangelii confortat; sanctificat aurum, cum naturali ingenio præditos suo replens Spiritu, ad considerata in lege sua mirabilia illuminat; sanctificat et vasa, cum omnibus generaliter filiis ecclesiæ ejusdem Spiritus gratiam largitus, ad amanda illos, et appetenda dona perpetuæ salutis inflammatur. Hoc autem argentum, hoc aurum, hæc sanctificata vasa Salomon infert in templum, cum Dominus noster peracto universali iudicio omnes electos, et doctores videlicet, et cæterorum fidelium cœtum in gaudium regni cœlestis introducit: reponitque vasa diversi generis argentea sive aurea in thesauris domus Domini, quando eos qui multitudine dulcedinis ejus frui meruerint, abscondit in abdito vultus sui a conturbatione hominum. Et apte multi sunt thesauri, in quibus vasa electionis recondantur, sed una domus Domini in qua iidem sunt facti thesauri; quia et una est ecclesia, in qua omnes continentur electi, quantumlibet meritis distent: et una est et non diversa patria illa cœlestis, quæ electis promittitur omnibus; quamvis, sicut stella a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum. Quod utrumque iudex ipse ac distributor præmiorum Dominus una sententia demonstravit, cum ait: In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Unam ergo domum

Domini fecit Salomon, sed multos in ea thesauros ad recipienda vasa diversi generis, una tamen benedictione sanctificata paravit; quæ nimirum domus Patris non manufacta æterna est in coelis; sed multæ in ea mansiones, ad recipiendos omnes timentes se ac diligentes, quibus Dominus benedixit, pusillis cum majoribus. Amen.

IN

EZRA ET NEEMIAM

PROPHETAS

ALLEGORICA EXPOSITIO. .

PRÆFATIO.

EXIMIUS sacræ interpres ac doctor scripturæ Hieronymus, cum libros ejusdem scripturæ in epistola ad amicum breviter percurreret, et quæ in singulis continerentur, strictim contingeret; Ezras, inquit, et Neemias, adjutor videlicet et consolator a Domino in uno volumine narrantur, et instaurant templum, muros exstruunt civitatis; omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, et descriptio sacerdotum, Levitarum Israel, proselytorum, ac per singulas familias murorum et turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla. Quapropter, reverendissime antistes Acca, tuis diligenter obsecundans hortamentis, considerando eidem volumini operam dedi. Confidens vero adjutore et consolatore Domino ac Salvatore nostro Jesu Christo, quia donet nobis propitius, resecto cortice literæ, altius aliud et sacratius in medulla sensus spiritualis invenire; quod videlicet ipsum Dominum, ac templum et civitatem ejus, quæ nos sumus, prophetis quidem figuris, sed manifesta ratione designet. In quo nimirum opere maximo nobis adjumento fuit præfatus ecclesiæ magister Hieronymus in explanatione prophetarum; qui eadem quæ Ezras et Neemias facta scribunt, ipsi sub figura Christi et ecclesiæ fienda prædixerant.

LIBER PRIMUS.

CUNCTIS legentibus liquet, domum sive templum Dei in scripturis sanctis, et unumquemque electorum, et omnem simul ecclesiam, hoc est universitatem justorum solere appellari; pro eo quod in cordibus in se credentibus ac sperantibus, seque diligentibus, Deus inhabitare dignetur, juxta hoc quod ipse ait: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Unde et apostolus: Templum, inquit, Dei sanctum est, quod estis vos. Et in epistola ad Hebræos: Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tamquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant; Christus vero tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque in finem firmam retineamus. In cujus figuram domus sive templi spiritualis, Salomon rex fecit templum Domino in Hierusalem; nam Salomon ipse, qui interpretatur pacificus, apte figuram tenuit ejus de quo canit propheta: Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. De quo et apostolus ecclesiæ de gentibus scribens: Et veniens, inquit, evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope; quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem. Quod vero idem templum septem annis ædificavit, octavo autem consummavit ac dedicavit, significat quod toto tempore seculi hujus, quod septem diebus circuit, ecclesiam Dominus collectis ad ædificium cœleste fidelibus construit. Porro in vita futura, apparente gloria resurrectionis, ad integrum perficit, atque in gaudium vitæ immortalis in æterna suæ claritatis visione sustollit. Quia enim ipse octava die, hoc est post septimam, sabbati resurrexit a mortuis, recte octonario numero tempus etiam nostræ resurrectionis exprimitur. Quod autem ævo sequente quædam templi ædificia prænimia vetustate dissolvi cœperunt, sed eadem mox instantia regum ac sacerdotum, qui illis fuere temporibus, instaurata, et in pristinum sus-

citata sunt statum ; significat quodidianos fidelium ac levissimos erratus, de qualibus Salomon : Septies, inquit, cadit justus, et resurgit ; qui quodidiana æque ipsorum solertia, donante Domino, per exempla vel exhortamenta præcedentium justorum, quasi per regum ac sacerdotum Dei corriguntur industriam ; reges namque ac sacerdotes merito omnes in ecclesia perfecti vocantur, cum sint membra regis ac sacerdotis summi, cum seipsos bene regere, cum sua corpora Domino hostiam viventem exhibere didicerint. Quod postmodum crescentibus malis, ipsum templum idolorum sordibus profanatum, et ad ultimum a Chaldæis destructum atque incensum est ; significat graves lapsus eorum qui per confessionem quidem rectæ fidei, ac sacramentum lavacri salutaris, sanctæ ecclesiæ membris adunati, sed denuo fraude malignorum spirituum ab statu fidei dejecti, ac vitiorum sunt flamma combusti. Quod diruto templo, ac destructa pariter urbe Hierusalem, cives ejus in Babyloniam transmigrati, sed post annos 70 acta de malis suis pœnitentia, ad patriam sunt Domino miserante remissi, ac rursus idem templum atque urbem sanctam grandi cum labore restaurarunt ; figurate designat eos qui decepti a diabolo, non solum fidei sinceritatem atque integritatem boni operis perdunt, verum etiam per acerbiter scelerum gentilibus ac publicanis assimilari videntur, juxta illud Dominicum : Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Quorum tamen nonnulli per divinæ respectum gratiæ resipiscentes, ad ecclesiam revertuntur ; cum illustratione Sancti Spiritus compuncti, præcepta divinæ legis, quæ reliquerant, denuo audire incipiunt, et custodire. Septem namque sunt dona Sancti Spiritus, quæ propheta Esaias manifesta distinctione enumerat. Decem vero præceptis omnis divinæ legis summa comprehenditur. Et septem multiplica per decem, septuagenarium numerum perficiunt. Unde apta significatione, qui per opera perversa in Babyloniam fuerant captivati, post septuaginta annos liberantur, ac domum Dei et civitatem sanctam reædificant. Quia nonnunquam hi, qui per sua peccata a communione ac societate sanctæ

ecclesiæ separati, infidelium sorti ac numero copulabantur; rursum per donum Sancti Spiritus, studio se bonæ operationis exercent, ac per hoc consortium fidelium, domus videlicet et civitatis Domini, de qua fuerant ejecti, recipiunt. Notandum enim, quod unam eandemque pœnitentium ad ecclesiam reversionem, et domus Domini reædificata post incendium, et civitas restaurata Hierusalem post destructionem, necnon et populus post captivitatem patriam remissus, et vasa sancta, quæ ablata erant, domum reducta, typice denuntient. Verum quia de his omnibus propheta Ezras, quomodo sint facta, sufficienter explicat, libet de volumine ejus aliqua commemorare, et, prout Dominus dederit, spirituali sensu exponere; quo manifestius patefiat, qualiter his qui per negligentiam vel errorem perierant, sit ad pœnitentiam redeundum; quanta Dei gratia, quanto ipsorum conatu sit admissorum poscenda vel impetranda venia; quomodo iidem pœnitentes, una cum eis qui nuper ad fidem venerant, unam eandemque Christi domum ædificent, ac pariter in futuro dedicationis illius solemnia expectent.

IN CAP. I.

CAP. I. *In anno primo Cyri regis Persarum, &c.*] Narrant veteres historiæ, quibus et prophetæ Danielis scriptura concordat, Cyrum regem Persarum, juncto sibi socio Dario rege Medorum, Babyloniorum destruxisse imperium, occiso ultimo eorum rege Balthasar, et ipsa urbe diruta ac vastata. Qui videlicet Cyrus sciens a Deo Israel regnum sibi traditum, mox ut regnum illud, quod populum Israel captivarat, ac servitio premebat, superavit, dedit facultatem eidem populo patriam redeundi, ac domum Dei sui, quæ in ea erat incensa, reædificandi; eandemque libertatis sententiam non tantum verbo præsentibus intimavit, verum etiam eis qui longius per omnes regni sui provincias aberrant, missis epistolis mandavit, ipsum qui est Deus Israel, verum esse Dominum et Deum cœli, omniumque regnorum auctorem, publica voce est confessus. Quæ omnia sic futura, prophetæ sancti, et Hieremias aperte prædixerunt.

Quorum Hieremias etiam numerum annorum quibus essent in Babylonia servituri, et quando in patriam revocandi, præcinit. Esaias autem etiam nomen regis Cyri, per quem a servitio liberandi, et in patriam revocandi, cuius permissu templum essent restauraturi, sine ullis propheticae locutionis enigmatibus ostendit. Ait enim Hieremias: Hæc dicit Dominus exercituum, Deus Israel, omni transmigrationi quam transtuli de Hierusalem in Babylonem: Ædificate domos, et habitate, &c. Hæc dicit Dominus exercituum: Cum cœperint impleri in Babylone 70 anni, visitabo vos, et suscitabo super vos verbum meum bonum, et reducam vos ad locum istum. Porro Esaias: Hæc dicit Dominus Redemptor tuus, et Formator tuus ex utero: Ego sum Dominus faciens omnia. Et paulo post: Qui dico profundo, desolare, et flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro: Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Hierusalem: Ædificaberis, et templo fundaberis. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam, et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur. Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum Deus Israel, propter servum meum Jacob, et Israel electum meum. Et vocavi te in nomine tuo, assimilavi te, et non cognovisti me. Ego Dominus, et non est amplius, extra me non est deus. Accinxi te, et non cognovisti me. Ex qua Esaiæ prophetia credendum est, maxime Cyrum regem dilexisse filios Israel, eosque de captivitate exemptos domum remisisse, ac templum Domini reædificare jussisse, quod audierit prophetas eorum per Spiritum Dei de suo regno et Babyloniorum destructione fuisse prælocutos. Nam specialiter ipsum genus expugnationis, quo Babylonia destrui cœpit, expresserant idem prophetæ; quorum Esaias, Qui dico, inquit, profundo, desolare, et flumina tua arefaciam. Porro Hieremias: Murus Babylonis ille latissimus suffossione suffodietur, et

portæ ejus excelsæ igni comburentur. Narrant enim historiæ, quia diviso atque exinanito per plurimos rivos flumine Euphrate, qui per medium Babylonis influebat, per arefactum ac desolatum ejus profundum, urbem hostis intraverit. Hæc de historia paucis dixerimus. At vero juxta mysticos sensus, Cyrus rex Dominum Salvatorem et nomine designat, et factis, quod non ex nostra conjectura, sed ex manifestissimis Esaiæ verbis dicimus, quibus ex persona Domini dicebat: Assimilavite, et non cognovisti me. Assimilavit namque eum Deus filio suo, quamvis ipse Deum se assimilantem minime cognoverit; primum in eo quod Christum suum eum cognominare dignatus est; deinde quod eum Cyrum, qui interpretatur hæres, multo antequam nasceretur, vocandum esse disposuit; hoc etenim vocabulum recte congruit illi, cui dicit idem Deus Pater: Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. De quo et apostolus: Quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula. De quo etiam in carne apparente, inimici persequentes dicebant: Hic est hæres, venite occidamus eum, et nostra erit hæreditas. Sed et in eo Deus Pater, quod subjecit ante faciem Cyri gentes, et dorsa regum vertit, portas æreas contrivit, et vectes ferreos confregit, videlicet Babylonis, vel aliarum quas cepit civitates; quod dedit ei thesauros absconditos, et arcana secretorum, diversarum videlicet opes ignotas provinciarum assimilavit eum Domino et Salvatori nostro, qui prædicantibus per orbem apostolis, gentium sibi universarum colla subjecit, ipsos quoque rerum dominos, et sapientiæ secularis auctores suæ ditioni substravit; qui portas inferorum destruxit, ut ablatos inde electos suos ad libertatem patriæ cœlestis introduceret; qui errores contrivit gentium, et doctrinas humana ratione munitas, per humilium ora subvertit; ut eisdem correctis lumen suæ fidei et veritatis aperiret, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Quos videlicet thesauros idem Dominus noster in natura Divinitatis æternaliter ex Patre habuit; sed in assumpta humanitate ex tempore accepit, illo nimirum, ex quo ipse esse homo cœpit. Assi-

milavit ergo Cyrum Dominus unigenito Filio suo, Deo et Domino nostro Jesu Christo; quia sicut ille, destructo Chaldæorum imperio, populum Dei liberavit, ac patriam remisit, templumque quod erat incensum in Hierosolymis, reædificari præcepit, et hoc ipsum edictum etiam per literas manifestare curavit, ut implerentur verba Hieremiæ, quibus hoc futurum esse prædixit; ita Mediator Dei et hominum, destructo per orbem diaboli regno, electos suos qui erant dispersi, ab ejus tyrannide revocatos, in suam congregat ecclesiam. Quæ et in præsentì justificata ex fide, pacem habet ad Deum per ipsum, et ad visionem perpetuæ pacis festinat in futuro: Hierusalem quippe visio pacis dicitur. Qui etiam templum, quod erat incensum, facit restaurari, cum illos qui insidiis antiqui hostis fidem perdiderant ad salutem reducens, sua inhabitatione dignos efficit. Sed et scripturas sanctas universum misit in mundum, quibus fidem sui nominis, ac spem salutis cunctis qui ad regnum suum pertinent, hoc est electis omnibus prædicaret. Quod ita futurum non Hieremias solus, sed communi sensu omnes prædixere prophetæ. Juxta hoc quod ipse discipulis ait: Quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. Suscitavit autem Dominus Spiritum Cyri regis Persarum, ut, agnita potestate ac providentia Dei Israel, faceret quæ de eo narrat scriptura. Et Dominus ait in evangelio Judæis: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a me ipso facio nihil; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Quod vero in scriptura sua dicit idem Cyrus, Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli; bene quidem Deum Israel, Dominum Deum cœli esse confessus est, quem etiam regna terræ omnia in potestate habere, et cuicumque vellet, dare posse cognovit. Sed minus verum videtur sonare, quod sibi omnia regna terræ ab eo tradita dicit; nisi forte intelligendum est, quod eo tempore, quo hæc scripsit, nullum sui regni adversarium habuerit; vel certe victo, destructo, atque exhausto tam robusto tamque antiquo Chaldæorum imperio, nullum suo regno in toto orbe resistere posse

crediderit. Veraciter autem hic sermo convenit majestati ejus, qui dixit : Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Sequitur eadem scriptura Cyri :

Quis est in vobis de universo populo ejus, sit Deus illius cum eo, &c.] Magna in his verbis fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quod populum Israel præ cæteris nationibus Dei esse populum intellexit. Pietas, quod nullo prorsus excepto, omnes qui vellent liberos patriam redire permisit. Fides, quod eundem Dominum Deum et habitare in cœlis, et esse in Hierusalem, et cum singulis revertentium de Babylone in Hierusalem ascendere posse confessus est. Annon luce clarius est, quod hunc non corporeum, et loco comprehensibilem, sed Spiritum, et ubique præsentem credidit? quem ita in Hierosolymis et in templo habere locum confessus est, ut simul eum regno cœli præsidere non dubitaret; ita in cœlis regnare credidit, ut nihilominus cum suis fidelibus esset in terra, eorumque et animos, et manus ad ea quæ salutaria essent, facienda dirigeret? Cæterum omnia scripturæ hujus verba spiritualem sensum redolent. Cui enim non facile pateat, solos illos, cum quibus Deus est, de confusione peccatorum, ad virtutum opera, quasi de servitio Babylonico, in Hierosolymam ad libertatem posse transire? Quia sine ipso nihil possumus facere. Quis non videat recte in eadem sententia ascensionem esse nominatam? Quia nimirum omnes qui peccant, quique seculi curis serviunt, in imo sunt. Qui vero Deo placere desiderant, ad altiora necesse est mentem erigant, cœlestia suspirent, pompas mundi omnes atque illecebras æternorum amore transcendant. Hierusalem quoque esse in Judæa, hoc est in confessione memoratur; ut qui per oblivionem Dei captivari a Chaldæis, qui interpretantur quasi dæmonia, hoc est, malignis spiritibus mancipari meruimus, per confessionem divinæ pietatis ad visionem liberæ pacis et lucis redeamus; ibique ædificemus domum Domino Deo Israel, hoc est in unitate catholicæ pacis, in confessione sive nostræ iniquitatis, seu divinæ miserationis et gratiæ. Præparemus corda nostra, in quibus Dominus ipse propitius inhabitare, atque sua

præsentia illustrare dignetur. Sed et proximorum corda ad laudem sui Conditoris, et opera pietatis accendere curemus. Utroque etenim modo domum Domino ædificamus, cum vel nosmetipsos in operibus justitiæ exercemus, vel eos quos valemus ad iter justitiæ et exemplis provocamus, et verbis. Sequuntur reliqua ejusdem scripturæ Cyri regis :

Et omnes reliqui in cunctis locis, ubicunque habitant, adjuvent eum, &c.] Notanda distinctio verborum, quia omnibus solutis ab injuria captivitatis, dedit facultatem rex, ut quicunque vellet, ad ædificandum templum Domino duce ascenderet. Non tamen omnes illuc ascendere jussit. Si qui enim essent de eodem populo Dei, quos plus aliis quibusque in locis libertate donata uti delectaret, hos ascendentibus auxilio esse de suo quemque loco præcepit, data scilicet illis in necessitatem tam longi itineris pecunia sive pecoribus. Sed et alia illis dona eos dare et commendare desideravit, quæ illo pervenientes, in templum Domini pro memoria manentium offerre deberent. Omnes ergo de captivitate Babylonica liberati sunt. Omnes pietatis actibus sunt dediti; sed perfectiores ad ædificandum Domino templum ascenderunt, cæteri eos qui ascenderant adjuvarunt. Quia etsi omnes electi de potestate tenebrarum eruti, ad libertatem pertinent gloriæ filiorum Dei, omnes ad societatem sanctæ civitatis, id est, ecclesiæ, sed adnumerari lætantur; non tamen omnium, sed perfectorum solummodo est, in ædificationem ejusdem ecclesiæ etiam aliis prædicando laborare. Unde tales præ cæteris fidelibus, duplici honore ab apostolo digni esse censentur; sicut et angelus Danieli, Qui docti fuerint, inquit, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Qui nimium eruditores multorum, quo magis suos adjuutores ad cœlestia quærenda ac diligenda instituunt, eo minus ipsi pro terrenis acquirendis sive possidendis curam gerunt, immo etiam sæpissime, quæcumque temporalia acquisiere, cuncta pro spe æternorum relinquunt. Unde necesse est eorum inopiæ, ut ad prædicandum subsistant, ditiorum,

qui prædicare nequeunt, largitate subveniri, ut etiam ipsi divites prædicationis ejusdem possint esse consortes. Ex quorum persona dicit Gaio Joannes: Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. Quamobrem nunc dicitur, quod hi, qui ascendebant ad ædificandam domum Domini, adjuvari deberent largitione pecuniarum ab amicis suis ubicunque habitarent, id est, sive in Chaldæa, sive aliis in locis, in quæ ob metum profugissent Chaldæorum; excepto, inquit, quod voluntarie offerunt templo Dei, quod est in Hierusalem; quia oportet eos qui temporalibus abundant divitiis, non solum ex his pauperibus Christi necessaria ministrare, verum etiam ipsos bona quæ possunt pro se libenter operari; quatenus horum merito velut oblationis spontaneæ, et ipsi in templo Dei, quod est ecclesia, partem mereantur habere. Hæc de scriptura regis Cyri paucis dixisse sufficiat. Neque aliquis ambiget, ejus verba spiritualibus redundare sacramentis; cum prædictum sit, quod Deus suscitaverit Spiritum ejus, ut hæc scribenda sive imperanda esse intelligeret; cum ad implenda prophetarum verba, hæc eum populis mandasse, ipse propheta Ezras admonuerit. Quomodo enim fieret, ut arcana cœlestia scribere non posset rex divino admonitus instinctu, qui Deum cognovisset, et confessus esse, verumque decorem domus ejus dilexisset, atque instaurare probatur? cum præses perfidus, hostis et homicida Redemptoris nostri, maximum fidei veræ scripserit sacramentum, ut cruci ejus superposuerit: Hic est Jesus Nazarenus, rex Judæorum. In cujus intentione tituli, tam fixus perstiterit, ut nullatenus eum Judæis, licet multum poscentibus, posset corrumpere. Quem etiam certi nobis mysterii gratia, Hebraice, Græce, et Latine conscripsit; quia nimirum omnis divina lex, quam habebant Hebræi, omnis sapientia mundana, in qua gloriabantur Græci, omne regnum terrestre, in quo tunc maxime præeminebant Romani, Christum regem contestatur omnium sanctorum et confitentium Deum. Si ergo Deo infesti principis scriptura tot et tantis est gravis sacramentis,

quanto magis amator ac factor divini cultus rex, et Domino inspiratus sive suscitatus, ut propheta dicit, ea quæ Domini sunt prædicare simul et scripto divulgare potuit arcana? Quem autem fructum edicta vel scripta ejus habuerint, sequens ex ordine scripturæ sacræ textus ostendit.

Et surrexerunt principes patrum de Juda et Benjamin, &c.] Cyrus quidem, transducta voce, et missis literis in universo regno suo, permisit, immo præcepit de universo populo Israel, qui duodecim tribubus constabat, eos cum quibus esset Deus, ascendere Hierusalem, ad ædificandum domum Domini. Nec tamen de omni populo, sed tantum de Juda et Benjamin, et tribu sacerdotali ac Levitica, ad quos ipsa Hierusalem prius ac templum Domini pertinebat, ascendere voluerunt. Nam cæteræ decem tribus jam olim fuerant sub rege Hieroboam a templo Domini et cultu pietatis alienatæ, atque ob meritum tantæ transgressionis a regibus Assyriorum captivatæ, et ultra Medorum montes transmigratæ, neque unquam omnes perhibentur patriam remissæ. Porro duæ tribus Juda et Benjamin, quæ Hierosolymam et circumpositas Judæ regiones tenebant, una cum sacerdotibus et Levitis, ad quos ministerium templi pertinebat, quamvis et ipsæ peccata decem tribuum fuerint imitatæ, non tamen unquam habitationem urbis Hierusalem, et templi cærimonias desehebant. Unde et ultimæ sunt captæ a Chaldæis, et primæ, regnantibus Persis, domum redire permissæ; et merito, quia de tribu Juda ortus est Dominus noster, materque ejus Maria etiam de tribu Levi erat consanguinitatis jure sociata. Unde Elizabet, uxor Zachariæ sacerdotis, cognata ejus ab angelo nuncupatur. Tribus quoque Benjamin his sese religiosa fide conjunxerat, maxime quod ipsa civitas Hierusalem in ejus sorte fuerit, atque ideo collatæ illis misericordiæ meruit esse particeps. Pulchre autem dicitur: Quia principes patrum de præfatis tribubus surrexerint ut ascenderent ad ædificandum templum Domini. Principum namque et patrum, id est, magistrorum est opere et doctrina prædicatorum, ad ædificandam mentem errantium, in studio boni operis exhortando, increpando, corrigendo cer-

tamen pii laboris assumere. Qui bene etiam surrexisse dicuntur, ut ascenderent in Hierusalem; quia quasi jacent animo debili atque inertī, qui vel suæ vel fraternæ salutis curam gerere detrectant. Surgunt vero audito regis edicto, immo suscitante spiritum ipsorum Domino, ut ad ædificandam domum Domini ascendunt; cum verbis sanctarum scripturarum admoniti, et gratia sui Conditoris accensi, veternum negligentiae prioris discutiunt; atque arrepto proposito instituti melioris, quotidianis bonorum operum profectibus, velut quibusdam gradibus ascensionum, ad summa virtutum, quæ sunt in æternæ pacis visione, tendere satagunt. In quibus videlicet gradibus primi sunt, ut quisque propriam vitam a vitiis bene vivendo compescat. Secundi, ut etiam proximos a suis erratibus sive negligentibus bene docendo convertat. Supremi, ut post bona opera et doctrinam gaudia perpetuæ remunerationis expectet. Quod autem eos qui ita ascenderunt ad ædificandum domum Domini, universi qui erant in circuitu, adjuvarunt in argento et auro, substantia et pecoribus; superius breviter, quomodo sit mystice accipiendum, disseruimus; prædicatorum videlicet inopiam, divitum credentium debere copia sustentari. Quod etiam ita recte potest accipi; quia manus ædificantium templum socii sui, qui ædificare nequeunt, datis adjuvent pecuniis; cum viri seculares prædicatoribus sanctis liberos suos vel familiam Domino educandam committunt; ut quod per seipsos nequeunt, per eos qui perficere possunt, Domino munus suæ devotionis offerant. Dant autem vasa argentea, cum viros eloquentia nitidos; dant aurea, cum naturali ingenio præclaros; dant jumenta, cum sensu tardiores, sed ad portandum jugum leve ac suave onus evangelii mansuetos; dant pecora, cum humiles spiritu ac mites, qui de substantiis suis, quasi de lacte sive lanis, pauperibus gratis dare soleant; dant etiam substantiam et suppellectilem variam, cum multifariis bonorum operum floribus insignes viros sive fœminas parentes vel Domini sui sanctis doctoribus commendant, per quos Domino consecrentur, atque in ædificium domus ejus proficiant. Sunt enim plerique naturali dono casti, patientes,

modesti, liberales, abstinentes, benigni, honores simul mundi ac delicias respuentes, amatores justitiæ non minus quam sapientiæ, et forte sicut Cornelius, orationibus atque elemosynis instantes; de qualibus dicit apostolus: Quia legem non habentes, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. Hi cum sanctis prædicatoribus in Christo renascendi, vel in fide amplius confirmandi offeruntur, quasi supellex varia, quæ ad ædificandum domum Domini deferatur, principibus patrum tribuitur.

Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, &c.] Nabuchodonosor tulit vasa Domini de Hierusalem, cum quilibet immundus spiritus fidelium aliquos de ecclesia rapiens, gaudio internæ pacis privat. Ponebat autem ea in templo Dei sui, cum eos consortio jungit reprobos, qui sunt templum et civitas diaboli, capitis videlicet omnium malorum et angelorum et hominum. Sed profert ea Cyrus rex, et annumerat principi Juda referenda in Hierusalem, cum Dominus noster, qui est hæres universorum, eos quos ad salutem prædestinavit æternam, de potestate Satanæ eruit, et ecclesiæ sacerdotibus reconciliandos per pœnitentiam offert; et bene annumerata esse dicit vasa principi Juda; quia novit Dominus numerum electorum suorum, neque aliqua perit ex ovibus ejus confitentibus nomini ejus magno et terribili; Juda enim confessio interpretatur.

Et hic est numerus eorum: phialæ aureæ triginta, &c.] Diversa vasorum species, diversas fidelium personas sive operationes designat. Denique in Apocalypsi legimus, quia viginti quatuor seniores habebant phialas aureas plenas odorem suorum; et exponens scriptura subdidit, Quæ sunt orationes sanctorum. Phialæ ergo, quæ sunt vasa patula, lucida; simplicium corda designant, quæ nihil in se subdolæ cogitationis celare norunt, sed ea quæ animo tenent, pura solent lingua proferre. Unde recte talibus aromata, hoc est orationes Deo acceptabiles inesse referuntur. At contra impura reproborum pectora spongiis, quæ cæcis sunt tenebræ anfractibus, merito comparantur. Unde et Judæi Domino crucifixo spongiam aceto plenam obtulerunt; ut tali ministerio figurarent, quia Con-

ditori suo ad se in carne venienti, de corde subdolo cogitationes et verba acerba, ac procul a meracissimo patrum suorum sapore degenerantia offerant. Cultri vero, quibus utebantur ad incidendos ac dividendos juxta rationem congruam artus victimarum, ut omnibus rite distinctis, pars in altari sacro igne consumeretur, pars in sacerdotum, pars in Levitarum, pars in offerentium usum cederet; illos nimirum in ecclesia demonstrant, qui discretionis sunt gratia insignes, qui perfecte norunt discernere de sacrificio salutari, quod est Christus, quæ omnibus sint dicenda, quæ perfectioribus tantum, quæ humanæ cogitationis modum excedentia, Spiritus Sancti sint igni tribuenda; item quia victimæ Dei sint omnes qui ei fideli obsequio mancipantur. Cultri quibus artus victimarum in frusta dividuntur, scribæ docti in regno cœlorum sunt typice intelligendi; qui merita sensusque auditorum suorum solerter examinantes, bene dijudicare norunt, quem in quo gradu ministerii ecclesiastici promovere debeant. Scyphi, quæ sunt vascula potandi, illos figuraliter exprimunt, qui ferventiore caritatis internæ solent flagrantia inebriari. Quod autem vasa quædam aurea, quædam argentea fuisse referuntur; aurea significant eos, qui majore sapientiæ spiritualis splendore rutilant; argentea illos, qui dicendi venustate nitidi, eloquentius ea quæ norunt exponere sciunt; quos ab invicem distinguens apostolus, ait: Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum. Quod autem numerus vasorum, et specialiter singulorum, et in summa generaliter omnium commemoratur; admonet nos, quia Dominus summam electorum suorum, non solum eorum qui in acceptæ fidei munditia perseverant, verum etiam eorum qui postquam deviavere, resipiscendo ad fidem redeunt, in libro æternæ memoriæ scriptam continet. In quorum figuram apte subjungitur:

Universa tulit Sasabasar, &c.] Quia nimirum nullus de his qui ad vitam prædestinati sunt, perire in perpetuum potest; sed omnes qui Domini sunt, quamvis tempore aliquo in Babylonem, id est, confusionem peccatorum, esse

videantur abducti, divina provisione per societatem justorum quoquo modo ad pacem reducuntur ecclesiæ. Porro vasa quæ exercitus Chaldæorum capta Hierusalem fregisse, et fracta in Babyloniam transtulisse perhibetur, illorum typum exprimunt, qui ita victore diabolo capiuntur, ut priusquam pœnitendo salventur, ab humanis rebus ablati perennem rapiantur ad pœnam.

IN CAP. II.

CAP. II. *Hi sunt autem filii provinciæ, qui ascenderunt de captivitate, &c.*] Filios provinciæ Judææ dicit, non Babyloniam. Ad hanc enim pertinebant non tantummodo illi qui de ea in Babyloniam transmigrati, sed etiam qui ex illorum stirpe in Babylonia fuerant nati. Qui etsi in Babylone corporaliter orti sunt, animo tamen toto Judæam et Hierosolymam suspirabant. Quorum figuram gerebat dux egregius ipsorum Zorobabel, qui nomine quidem ipse, quod sit ortus in Babylone demonstrat; sed intentione et actibus, quod sit civis Hierosolymitarum ostendit. Altero autem sensu filii sunt ecclesiæ, filii patriæ cœlestis, non solum qui ecclesiæ sacramentis jam sunt imbuti, verum etiam illi qui etsi foris, hoc est inter impios tempore aliquanto oberrantes, divina tamen electione ante secula præordinati ad vitam, divinæ sunt gratiæ mysteriis suo tempore consecrandi. De quibus apte subditur:

Et reversi sunt in Hierusalem et Juda, &c.] Cum enim liberati de potestate Satanæ hi qui a fide aberraverunt, cum eis qui nuper fidem didicerant, in Hierusalem optatæ pacis, et in Judam devotæ confessionis sive laudationis redierint, mox suam quisque civitatem repetens ingreditur; id est, custodiam atque operationem virtutum, quam ipsi divina largitio secundum mensuram fidei largita est, devotus exequitur. Et bene cum dixisset generaliter reversos eos esse in Hierusalem et Judam, continuo subjecit, Unusquisque in civitatem suam; quia nimirum sic in suis singuli civitatibus commorabantur, ut generaliter omnes ad Hierusalem et Judam pertinerent. Designet ergo Hierusalem, universalem sanctæ ecclesiæ, quæ per orbem est,

statum. Designant civitates ad eam pertinentes, singulas fidelium virtutes, in quibus quasi præsidio civitatum, a tentamentis atque incursibus malignorum spirituum muniuntur; possunt per civitates, in quibus commorabantur hi qui de captivitate in Hierusalem et Judam venerant, etiam diversæ per orbem Christi ecclesiæ, ex quibus omnibus una catholica perficitur, accipi. In quibus quicumque conversantur, singuli se filios catholicæ ecclesiæ, quasi cives Hierusalem profitentur. Utebantur autem ante alios ducibus Zorobabel et Jesu; quorum unus de regia, alter de sacerdotali prosapia genus duxisse, multis sacræ historiæ locis ostenditur; qui ambo unam eandemque Redemptoris nostri, veri videlicet regis, et summi sacerdotis personam designant. Ipse enim solus est, per quem venire ad salutem debeamus. Unde ait: Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Qui singulos electorum, sive per seipsum occulta inspiratione, seu aperta eruditione per sanctos prædicatores, de confusione vitæ præsentis ad visionem perpetuæ pacis, et confessionem divinæ laudis, quasi ad Hierusalem et Judam de Babylone colligit. Quæ nimirum visio pacis, quæque confessio gratiarum, ipso donante, in præsentem quidem inchoatur, sed in futuro perficitur.

Numerus virorum populi Israel, filii Phares duo, &c.] Post catalogum ducum, consequenter numerus populi; post recensitam populi summam, dicati Dei gradus in ordine sequuntur. Populum autem Israel, tribum Juda et Benjamin dicit, et quicumque de aliis tribubus Assyriorum quondam evaserant manus; sed cum his a Babyloniis comprehensi, nihilominus in captivitatem fuerant abducti. Denique notandum, quia in ipsa serie catalogi, magisque ubi idem catalogus in secunda parte libri, hoc est in verbis Neemiæ repetitur, quindecim ferme civitatum vocabula inseruntur; quæ, ni fallor, omnia non nisi in Juda et Benjamin tribu inveniuntur. Unde verisimile est, populum Israel hoc loco de ipsis maxime tribubus, una cum sacerdotibus et Levitis, qui inter eos sortem habuerant, debere intelligi. Nathinnei autem, qui post sacerdotes, Levitas, cantores, et janitores in ordine describuntur, ipsi tunc

fuere, qui nunc in ecclesia subdiaconi vocantur, obediētes officiis Levitarum, et oblationes in templo suscipientes a populis. Porro filii servorum Salomonis dicebantur auctores templi, qui curam habebant ad sacra tecta reficienda; aut quæcumque fuissent vexata, per eos denuo de sacra pecunia restaurarentur. Quod autem de vasis supra diximus, idem nunc de populo dicendum; quod ideo scriptura tam vigilanter distinxerit, quot de quaque generatione captivorum patriam soluti redierint; ut ex eo admoneamur, quanta certitudine Dominus summam electorum suorum in libro vitæ conscribat, et velut in albo cœli consignet, quot animas quique fidelium, vel prædicando, vel bonorum exempla operum monstrando ab errore converterint; pro quibus singulis certa mercede illos, qui converterant, remuneret.

Et hi qui ascenderunt de Thelmela, &c.] Hoc in loco etiam juxta literam, gratia Dei, qua et in veteri testamento gentiles ad salutem recipiebantur, ostenditur. Dum exposito catalogo eorum quos veraciter ad populum Dei pertinere constabat, adjuncti sunt etiam aliqui ex eis, qui utrum ex Israel an ex proselytis essent, ignorabatur, eorumque simul inter filios Israel numerus exponitur. Qui etsi ob longam separationem patrum suorum a templo vel populo Dei, quomodo ad eum pertinerent, indicare nequiverant; tamen quia data generali licentia, de captivitate ascenderant, et cum eis qui certum ex Israel semen duxerant, ad ædificandum Deo templum properabant, recipiebantur ab illis ut socii. Gaudebant namque eos ob amorem communis fidei et religionis habere velut fratres et notos, tametsi ob incertitudinem originis carnalis videbantur eos minus cognitos habuisse. Porro in sensu spirituali, inter pœnitentes, qui liberati a captivitate vitiorum, ad ædificandam, vel in seipsis vel in aliis, domum Domini ascendunt. Sunt plerumque nonnulli gravioribus peccatis adstricti, qui adeo ab omni actu pietatis et castitatis videntur alienati, ut nihil prorsus bonitatis ac religionis, quam a doctoribus sanctis acceperant, in eis remansisse videatur. De quibus quid aliud dicendum, quam non posse eos indicare, utrum ex

Israel, id est, ex sancta ecclesia fuerint generati credendo; quia nimirum tales peccando facti sunt, ac si in nullo unquam ad semen sanctum pertinuissent; qui tamen pœnitendo nonnunquam adeo corriguntur, ac meliorem convertuntur ad vitam, ut numerus eorum inter veros Israelitas, in quibus dolus non est, merito conscribatur in cœlis.

Et de filiis sacerdotum, filii Thobia, &c.] Eadem cautela filii transmigrationis erga sacerdotes agunt, qua et erga populum egisse referuntur. Curabant namque multum, ut sine confusione patesceret, qui vere ad populum Israel vel ad sacerdotale genus pertinerent; qui autem suspecti, aut certa proselytorum, hoc est advenarum, essent stirpe procreati. Itaque sacerdotes suspectos ab altaris quidem officio, usquedum certius eorum origo claresceret, amoverunt; sed nihilominus in societate transmigrantium unanima secum pace servabant. Juxta sensum vero mysticum, quærunt filii sacerdotum, de captivitate Babylonica ascendentes, scripturam genealogiæ suæ, et non inveniētes de sacerdotio ejiciuntur; cum ipsi altaris ministri tanta in scelera, tamve infanda dogmata decidunt; ut si pœnitendo ad salutem redeant animæ, non tamen digni fieri possint, qui ad sacrum quem perdidere gradum promoveantur, ac docendi in evangelio, sive sacramenta conficiendi officium repetant. Hi etenim quamvis inter fideles vitam expectant æternam, non tamen scripturam gradus sui, quem repetere nequeunt, inter perfectos sacerdotes inveniunt.

Omnis multitudo quasi unus, &c.] Nota gratiam primitivæ ecclesiæ, in qua multitudinis credentium erat cor et anima una, etiam in hoc transmigrantium cœtu reperiri: ita ut cum tantus esset exercitus, qui prope quinquaginta millium summam compleret, et hic diversi gradus et conditionis existens, nihilominus omnis multitudo ob eandem fidem et dilectionem, quasi unus esse videretur homo, donante illo qui habitare facit unanimes in domo. Servi autem et ancillæ redeuntium de Babylone Hierusalem, illorum in ecclesia typum tenent, qui profectu quidem vitæ emendationis vitia superare, ac virtutum culmen ascendere

satagunt; necdum tamen ipsi sibi ad providendam viam vitæ regularis sufficiunt, sed eorum potius qui in Christo præcesserunt, opus habent adhuc industria coerceri, atque ad tramitem desideratæ veritatis dirigi. Sequitur:

Et in ipsis cantores atque cantatrices ducenti.] Non solum in ordine Levitarum cantores cum janitoribus templi et Nathinneis, sed iidem quoque in ipso Dei populo junctis sibi cantatricibus reperti, ad restauranda domus Dei ædificia properant. Cantores autem juxta literam appellat eos qui psalmos dulci modulamine resonabant; quod Levitas in templo Dei inter sacrificia quotidiana facere solitos, verba dierum testantur. Sed hoc ipsum eo tempore etiam plurimos de plebe suis quemque in locis fecisse credibile est. Juxta vero mysticos sensus, cantores sunt in templo vel populo Dei, qui majore animi dulcedine et cœlestia mandata ipsi custodiunt, et hæc eadem suis auditoribus custodienda crebris exhortationibus commendant. Bene autem cantoribus etiam cantatrices junguntur, propter sexum videlicet fœmineum, in quo plurimæ reperiuntur personæ, quæ non solum vivendo, verum etiam prædicando, corda proximorum ad laudem sui Creatoris accendant, et quasi suavitate sanctæ vocis ædificantium templum Domini adjuvent laborem. Quorum omnium ministerio congruit et titulus et textus Psalmi xcv. Est enim titulus, Quando domus Domini ædificabatur post captivitatem, canticum huic David. Quod secundum literam, restaurationem templi, de qua præsens liber scribit, sonare videtur. Sed anagogico, id est altiori sensu, ædificationem insinuat sanctæ ecclesiæ, quæ sit de animabus a captivitate dæmoniaca salvatis, atque ad agnitionem sui Creatoris revocatis; in qua videlicet ædificatione canticum laudis et confessionis, manu forti ac desiderabili, videlicet Domino Jesu Christo, electus quisque debet resonare; veraciter intelligens, quod absque gratia ipsius nihil possit boni facere. Cui videlicet titulo congruit et Psalmus: Cantate, inquit, Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus, benenuntiate de die in diem salutare ejus. Annun-

tiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus, &c. Primo ergo jubemur in ædificatione domus Domini, ipsi Domino cantare canticum novum, id est, amorem ejus et interno in corde retinere, et observantiam mandatorum ejus foras ostendere; et hoc non pauci, sed omnis terra facere, per quam ecclesia sancta dilatata est. Deinde salutare ejus, videlicet Christum evangelizare (hoc est enim Latine bene nuntiare) præcipimur: et hoc non paucis auditoribus, sed omnibus populis quibus ecclesia constat toto orbe diffusa; non quia unus aliquis in omnibus possit gentibus evangelizare, sed omnes in omnibus suo quisque tempore vel loco possumus, singulique universis et debemus et possumus gaudium perpetuæ salutis optare, dicentes: Laudate Dominum, omnes gentes, et callaudate eum, omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, &c.

Equi eorum sexcenti triginta sex, &c.] Mulus ex asino et equa gignitur, mula ex equo et asina. Inter homines ergo qui de captivitate ascenderunt, etiam animalia, quibus iter eorum adjuvabatur, pariter describuntur; eorumque, sicut et hominum numerus in libro prophetico designatur. Quia nimirum sunt multi in ecclesia, vel sensu tardiores, vel etiam animo carnales, qui tamen cum magistris spiritualibus submissa devotione obtemperant, atque ad portanda humiliter onera fraternæ necessitatis, dorsum mentis supponunt, et ipsi cum cæteris electis de confusione diabolicæ captivitatis erepti, ad supernæ civitatis mœnia tendunt. Quorum profecto numerus, sicut et perfectiorum, integer in memoria interni testis æterna conservatur. Unde ex persona sanctæ universalis ecclesiæ Deo dicitur: Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur. Et in alio Psalmo: Homines et jumenta salvos facies, Domine; quemadmodum multiplicasti misericordias tuas, Deus. At mox de perfectioribus: Filii autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt, &c.

Et de principibus patrum, cum ingrederentur templum Domini, &c.] Magnæ indicium devotionis est, cum quis non debitas tantum oblationes, id est, Domini lege præ-

ceptas, sed insuper alia, quorum non præceptum, sed consilium accepit, donaria sua sponte divinæ majestatis obtutibus offert. Præceptum namque est: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices; honora patrem et matrem, et diliges proximum tuum sicut teipsum. Voluntaria vero oblatio: Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus. Et quod apostolus ait: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do. Et de seipso: Et Dominus ordinavit his qui evangelium annuntiant, de evangelio vivere: ego autem nullo horum usus sum. De quo et ad Thess. Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatigue nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus; non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Recte ergo principes patrum donaria ad construendum domum Dei sponte obtulisse referuntur; quia quo amplius quique cum continentia interdictorum etiam a licitis abstinere, eo efficacius ecclesiam Dei ædificant; cum omnes qui exempla perfectionis eorum cognoverint, tanto magis in illicitis defluere ipsi formidant, quanto eos nec licitis per omnia uti considerant; sed potius dicere, Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Bene autem dicitur, quia secundum vires suas dederint in impensas operis. Hæc est namque mensura humanæ perfectionis, juxta vires quemque pro Domino laborare, ac statum sanctæ ecclesiæ primo in sua recte conversatione, deinde et in proximorum correctione firmare. Et recte hi qui taliter in populo Dei conversantur, principes patrum vocantur; quia nimirum per suæ perfectionem vitæ ac doctrinæ, etiam illis qui per studium piæ sollicitudinis patres in ecclesia vocari meruere, altius vivendo et generalia legis mandata transcendendo principantur. Dederunt autem ultroneam oblationem, aurum, argentum, vestes sacerdotales. In auro sapientiæ claritatem, in argento nitorem eloquii, in vestibus sacerdotalibus opera justitiæ, vulgi mores multum transcendentia, et sacerdotalibus tantum ac Deo consecratis cordi-

bus digna. Thesaurus enim desiderabilis requiescit in ore sapientis ; et eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum ; et sacerdotes tui induantur justitia. Aurum ergo et argentum, et vestes sacerdotales, principes patrum secundum vires suas in impensas offerunt operum templi, cum viri sancti, quicquid sapientiæ, quicquid eloquentiæ, quicquid percipiunt actionis bonæ, totum hoc bene utendo in ædificationem conferunt fidelium Christi. Certum autem pondus auri et argenti, certus vestium numerus sacerdotalium in sacra historia continetur ; ut juxta præcedentem expositionem numeri vasorum, hominum, et animalium, meminerimus Dominum omnes cogitatus nostros, sermones, et actus nosse semper, ac digna mercede remunerare. Inter hæc vero notandum est, quantum populo Dei injuria captivitatis ac longæ servitutis profuerit. Qui enim in paucissimo numero captivati sunt, hoc est animæ hominum, ut Hieremias scribit, quatuor millia sexcentæ, cæteris vel occisis vel timore hostium longe lateque dispersis, vel certe eorundem hostium miseratione in patria relictis, nunc inter hostes multiplicati, ad quinquaginta ferme millia in patriam viri redierunt. Qui nudati opibus, et æquali omnis servitio addicti transmigrati sunt, nunc non solum liberati, sed et auro et argento, vestibus, servis, substantia, et jumentis locupletati revertuntur. Et quia maxime ad rem pertinet, qui propter multitudinem deorum falsorum patriam perdiderant, ita ut eis increpante propheta diceretur, Secundum numerum quippe civitatum tuarum erant dii tui, Juda ; nunc eandem patriam repetere, non tantum unius veri Dei fide gaudentes, verum etiam ipsam fidem una concordantes et animæ devotione colentes, atque ejus sese laudibus canendis, religiosa mente ac lingua subdentes ; ita ut qui quondam ob diversitatem religionis diviso Israel et Juda nomine censebantur, nunc ob unitatem pietatis antiquo Israel vocabulo omnes appellarentur. Cultum namque pietatis, quem in terra sancta prophetis reclamantibus, atque exempla justitiæ demonstrantibus spreverunt, hunc in terra aliena hostibus idololatriæ servientibus ad animum vocarunt. Quid ergo

in his intuendum? quid memoriæ commendandum? nisi quod eos, quos libertas et copia rerum omnium in patria negligentes reddidit, et cœlestium immemores mandatorum, ipsos servitus peregre et inopia ad obsequium sui Creatoris ac Liberatoris adduxit. Familiaris namque res est, humanum cor opibus ac libertate dissolvi, ærumnis vero ac paupertate ad semetipsum recolligi. Quod ergo de uno populo semel factum est, hoc de omnibus post peccatum pœnitentibus quotidie solet actitari; dum hi qui per negligentiam in tentationes et laqueos inciderunt diaboli, per industriam pœnitentiæ divinitus adjuti resurgunt; qui virtutum opibus ab hoste antiquo nudati, de ecclesiæ societate recesserunt, plerumque ad communionem illius majoribus quam antea perdiderunt virtutibus exerciti redeunt; quia nimirum quo se gravius errasse meminerunt, eo ardentius bonis insudare operibus satagunt.

Habitaverunt ergo sacerdotes et Levitæ de populo, &c.] Universum Israel dicit, non decem tribus solummodo, quæ quondam Israel vocabantur, ad distinctionem duarum tribuum, quæ Juda vocabantur; sed omnes generaliter qui ex captivitate ascenderant, sive ex Juda et Benjamin, seu de aliis tribubus originem ducentes. Nam decem tribubus in Assyrios transmigratis, et Samaritis in terra eorum substitutis, quicumque remanserant, dereliquerunt ac fregerunt omnia simulacra, et integro ex corde Domino servire, atque in templum hostias suas offerre cœperunt; ut verba dierum manifeste probant, ubi scriptum est: Abstulit ergo Josias cunctas abominationes de universis regionibus filiorum Israel, et fecit omnes qui residui erant in Israel, servire Domino Deo suo, cunctis diebus ejus non recesserunt a Domino Deo patrum suorum. Et paulo superius sub eodem rege, cum de instauranda domo Domini ageretur: Acceptaque, inquit, pecunia quæ illata fuerat in domum Domini, et quam congregaverant Levitæ et janitores de Manasse et Ephraim, et universis reliquiis Israel, ab omni quoque Juda et Benjamin, et habitatoribus Hierusalem, tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo Domini. Hi ergo qui residui

cum tribu Juda et Benjamin, quibus sociati fuerant, simul captivati in Babyloniam, ac simul sunt in patriam remissi, suasque singuli civitates, quas vacuas cum agris ac villulis ingressi reperiunt. Non enim eas, cum ipsi in Babylonia servirent, sicut nec duarum tribuum terras quisquam colonus intrarat, dicente scriptura: Si quis evaserat gladium, ductus in Babylonem, servivit regi et filiis ejus, donec imperaret rex Persarum, et compleretur sermo Domini ex ore Hieremiæ, et celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usquedum complerentur 70 anni. Completo itaque hoc longissimo sabbato, recepit terra Judæa cum reliquis Israel habitatores suos. Porro major pars decem tribuum, quæ transmigrata erat ab Assyriis ultra Medorum montes, nunquam domum rediit; quæ nec si rediret, suas poterat civitates ingredi, quippe Samaritæ quas possidere. De quibus hodie Judæi multum Judaice et infideliter sibi promittunt, quod veniente ac regnante Christo suo, hi etiam cum cæteris suæ gentis hominibus sint in Judæam reversuri, atque in toto orbe regnaturi; non intelligentes dicta prophetarum, qui regnum et divitias Hierusalem civitatis Dei, non uni genti Judææ carnaliter, sed omnibus in Christo gentibus spiritualiter, quod nunc per orbem agitur, promiserint. Hæc de superficie literæ paucis sint dicta. Spirituali autem sensu, sacerdotes, Levitæ, cantores, janitores et Nathinnei in urbibus suis, universusque Israel in civitatibus suis habitant, revertentes de Babylone; cum et ministri altaris sancti, ac doctores, et ipsa Dei plebs in suis singuli gradibus Deo fideliter serviunt; sive qui eodem gradu aliquando vitiis sordidato vel perduto, per pœnitentiam correcti sunt; seu qui nuper de regno diaboli ad ecclesiam venientes, bonum sibi gradum bene ministrando acquisierunt. Suas etenim civitates introierunt Levitæ, vel filii Israel; non solum illi qui easdem civitates quondam captivati amiserant, verum etiam hi qui de captivorum stirpe progeniti, ad ipsas se civitates ex paterna successione pertinere didicerunt. Sic et in sensu spirituali civitatem suam, de qua transmigratus est a Chaldæis, Levita recipit, quan-

do diaconus aliquis sanctæ ecclesiæ virtutem perfectionis, quam a diabolo seductus perdiderat, Domino donante redintegrat. Verbi gratia, qui per ebriositatem, vel concupiscentiam, vel superbiam, ad gradum quem acceperat, factus est indignus; et denuo per continentiam, parsimoniam, humilitatem, et cætera vitæ correctionis insignia, ad eundem dignior redit. Rursus Levita in Babylone natus, civitatem suam in terram Judæam veniens ingreditur, quando quis regeneratus in Christo, reatum primæ prævaricationis exuit, ac bene institutus in ecclesia, semel acceptum diaconatus gradum, regulari moderamine custodit. Nam et ille sicut per gratiam sui Redemptoris, quasi de Chaldæa servitute liberatus est, ita etiam per executionem bonorum operum, in quibus prædecessores ejusdem gradus conversati sunt, velut ad mœnia propriæ civitatis ascendit. Quicumque vero filiorum Israel ita captivi abducti sunt, ut nunquam patriam reversi, aliis potius suas civitates ac fundos possidendos relinquerent; illorum utique designant erratus, qui sic peccando ab ecclesia discedunt, ut nunquam pœnitendo resipiscant; sed aliis potius qui digni sunt, promissa sibi præmia percipienda relinquunt; quorum uni, immo universitati pœnitentiam suadens, dicit in Apocalypsi Dominus: Memor esto itaque unde excideris, et age pœnitentiam, et prima opera tua fac. Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Qui rursum alteri in fide perstanti, ne caderet, suggerens: Ecce, inquit, venio cito; tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.

IN CAP. III.

CAP. III. *Jamque venerat mensis septimus, et erant filii Israel in civitatibus suis, &c.*] Septimus mensis, qui apud nos Octobris appellatur, totus erat præ cæteris mensibus legali observatione solennis; in quo etiam dedicatio templi celebrata est. Congruebat ergo devotioni fidelium, qui de captivitate ascenderant, ut cum primo suas civitates singuli cum pecudibus, et pecunia quam attulerant, intrassent, atque in his mansiones sibi suisque congruas provi-

dissent, mox omnes pariter in Hierusalem confluerent, ibique altare ad offerenda Deo holocausta construerent; et hoc eo tempore anni, quo olim templum ipsum cum altari et omnibus vasis ejus consecratum est, quo ad diem consecrationis ejusdem annuatim venire consueverant. Altiore autem sensu, mensis septimus gratiam Spiritus Sancti, quæ in Esaia propheta, et in Apocalypsi sancti Joannis septiformis describitur, insinuat. In quo videlicet mense post captivitatem de civitatibus nostris in Hierusalem convenimus, cum post ablutas sordes, erroresque vitiorum, post inchoata præsidia operum bonorum, majore ejusdem Spiritus gratia illuminamur, sicque in amore supernæ pacis, quæ in vera unitate continetur, accendimur: Hierusalem quippe visio pacis dicitur. Et bene dicitur, quod omnis Israel quasi vir unus septimo mense in Hierusalem congregatus sit; hoc etenim quotidie in spirituali Israel agitur, cum per gratiam Sancti Spiritus omnes per orbem electi, una eademque fide Deum colunt, una et non dispari dilectione ad gaudia perpetuæ pacis et fidelitatis anhelant; atque hæc in quantum valent, etiam in præsentī alterutrum sese diligendo ac sufferendo imitantur. Bene autem subditur:

Et surrexit Josue filius Josedech, &c.] Utebatur enim ad opus divini cultus magistris Josue et Zorobabel, qui ambo, ut supra diximus, unam eandemque Domini et Salvatoris nostri figuram complent: Josue videlicet propter sacerdotium, Zorobabel propter regnum; quia ille de sacerdotali, hic de regia stirpe descendit. Dominus autem noster verus est rex Israel, id est, omnium Dominum videntium; verus et pontifex secundum ordinem Melchisedech. Pontifex scilicet, quia nos per hostiam corporis sui lavat a peccatis nostris, qui etiam post passionem et ascensionem suam ad dexteram Patris interpellat pro nobis. Rex, quia et in præsentī ad bellum nos spirituale accingit, atque ut vincamus, adjuvat, et vincentibus in futuro regnum perenne tribuit. Non solum autem Josue ac Zorobabel, sed et fratres eorum cum eis in ædificationem plebi præfuerunt; illi nimirum fratres, de quibus idem rex et sacerdos noster,

post gloriam suæ resurrectionis mulieribus se quærentibus apparens ait: *Ite nuntiate fratribus meis.* Qui videlicet fratres, id est, altiores quique in ecclesia, et suo Redemptori familiarius adhærentes, domum ejus cum illo ædificant, cum corda fidelium verbis et exemplis suis, ipso auxiliante, confirmant. Et bene fratres Josue sacerdotes appellat. Cunctæ namque ecclesiæ dicit apostolus Petrus: Vos autem genus electum, regale sacerdotium. De cuncta item ecclesia, dicit in Apocalypsi Joannes: *Beatus et sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei et Christi.* Cum enim electi quique membra sint summi sacerdotis, qui cum exhibent membra sua hostiam viventem, cum spiritum suum contritum Deo sacrificium reddunt, recte et ipsi cum merito fraternitatis et sacerdotii nomine censentur. Magna autem provisione religionis, filii transmigrationis primo omnium altare Dei ædificaverunt, ut quia templum Dei necdum erat fundatum, haberent tamen ubi holocaustomata et hostias offerendo, devotionem mentis suæ ostenderent. Quod et nos hodie spiritualiter facimus in ecclesia, cum ante omnia in corde nostro fidem Dominicæ incarnationis et passionis collocamus, cum hanc nostris auditoribus ante alia suscipiendam, atque intimo corde radicandam tradimus, juxta illud apostoli, quod rudibus in Christo adhuc Corinthiis loquitur, dicens: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum.* In quo videlicet altari holocaustomata nostra, hoc est cogitationes et opera perfecta, offerre debemus; quia nimirum ita solummodo vota actionum nostrarum, Deo Patri possunt esse placabilia, si sacramentis nostri Redemptoris participemus, si virtute Spiritus ipsius quasi igne sacrosancti altaris incendimur; holocaustum namque totum incensum dicitur, quo nomine illa sacrificia vel hostias vocabant, ex quibus nil in humanos usus cedere, sed totum Deo dari, et sacro igne consumi præceptum erat. Quibus mystice illorum vita fidelium exprimebatur, qui nihil proprium quærentes, omne quod vivunt, in famulatum interni arbitri impendunt. Qui non

solum voluptates animæ sive corporis sui pro Domino calcare, sed et ipsam animam pro illo ponere gaudent, qui possunt dicere cum apostolis: Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te; quid ergo erit nobis? De quibus et ipse respondens: Et omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. Hoc autem holocaustum vitæ continentioris, et sacratoris in altari Dei Israel offerendum est, quia non nisi per fidem Redemptoris nostri, bona nostra opera, ut diximus, Deo Patri esse possunt accepta. Nam Diogenes, et similes ejus stultæ philosophiæ sequaces, cum propria reliquissent, et nudam in seculo ac pauperem vitam gererent, Dominum non sequebantur. Holocaustum quidem facere videbantur, sed hoc in altari Dei Israel non fecerunt; quoniam a suis quidem se voluptatibus alienos reddiderunt, sed Christum Jesum apud Patrem advocatum habere nescierunt. De quo altari bene subditur:

Collocaverunt autem altare super bases suas, &c.] Bases quippe altaris sunt corda electorum, ad suscipienda Dominicæ fidei sacramenta, præceptis magistrorum præcedentium, quasi fabrorum ferramentis præparata. Et bene unum altare, sed plures sunt quæ hoc portent bases; quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, sed multa sunt corda fidelium, quæ una veritatis regula instituta, quasi æqualem collecta in sinum, communi devotione cœlestium onus portant sacramentorum. Alioquin quisque minus instructis, et necdum vitia pristina deserere curantibus, fidei sacramenta committit, quasi altare Domini in terram sine basibus ponit, quia terrenis adhuc mentibus quæ sunt cœlestia tradit. Congruit autem huic loco, quod in evangelio Dominus ait: Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sicut altare Dominus recte vocatur, quia nos ab iniquitatibus nostris emundat, quia vota orationumstrarum suscipiens Patri commendat; sic etiam lucerna potest non inconvenienter appellari, quia

in testa assumptæ humanitatis lumen imposuit æternæ divinitatis. Supponuntur autem bases altari, supponitur lucernæ candelabrum, cum fideles quique sua corda sive corpora ad exercendum operando quod credunt, humili intentione submittunt. Bene autem, cum diceretur collocasse eos altare super bases suas, adjunctum est, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum; quia cum inceptis fidelium Deo devotis, mox aderit contradictio nefandorum vel spirituum vel hominum, qui opus bonum ne perficiatur, impedire contendunt. Unde bene tales populi terrarum vocantur, ad distinctionem eorum videlicet qui dicunt: Nostra autem conversatio in cœlis est. Sed quamvis populi terrarum deterreant, necesse est cives supernæ civitatis cœptis virtutum operibus insistant. Nam sequitur: Et obtulerunt super illud holocaustum Domino mane et vespere. Offerimus namque holocaustum Domino super altare ipsius, cum stabilita in corde nostro fidei ejus integra devotione, bonis actibus operam damus. Et hoc mane ac vespere facimus, cum nos pro certo meminerimus, et initia salutiferæ intentionis ab illo accepisse, et non nisi per auxilium gratiæ ejus, ea quæ inchoavimus bona posse perficere, ideoque illi vota gratiarum in omnibus, cum ardente desiderio piæ conversationis referimus. Item mane holocaustum facimus, cum pro lumine accepto spiritualis scientiæ, Conditori nostro vicem bene vivendi rependimus. Vespere holocaustum facimus, cum pro requie sempiterna, quam nos in illo post bona opera accepturos speramus, incessabili studio flagramus. Potest et juxta literam recte accipi, mane nos et vespere holocaustum Domino offerre, cum ita divinæ majestatis obtutibus placere omni tempore curamus, ut diluculo surgentes, non prius ad agenda humanæ fragilitatis necessaria procedamus, quam igne divinæ caritatis inflammati, devotis nos orationibus Domino commendemus, juxta eum qui dixit: Et mane oratio mea præveniet me. Similiter completis diei operibus, non antedemus somnum oculis nostris, aut palpebris nostris dormitationem, quam locum Domino in nobis solertiore orationum instantia consecremus, juxta hoc quod idem dicit

propheta: Dirigitur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Feceruntque solennitatem tabernaculorum, &c.] Solennitas tabernaculorum, quæ in evangelio Græce Scenopegia, id est, fixio tabernaculorum nuncupatur, festivitas erat septem dierum, incipiens a quinto decimo die mensis septimi, in quibus præcepit Dominus omnem populum facere sibi tabernacula de frondibus ac ramis ligni pulcherrimi, et egredientes de domibus suis, manere in iisdem tabernaculis septem diebus, quotidie decreta divinæ legis scrutantes, et holocausta Domino offerentes in igne. Hoc autem totum facere sunt jussi in memoriam temporis, quo egressi quondam de Ægypto, in tabernaculis morabantur in solitudine, prædicante legem Moyse, et crebrius in divina sibi apparente præsentia, expectans longo tempore, quando terram repromissionis intrare liceret, ne unquam eis tanti gratia beneficii mente excideret. Venientes ergo qui de Babylone ascenderant in Hierusalem, cum essent magna devotione ad facienda omnia Domini mandata accensi, hanc solennitatem quintodecimo die septimi mensis collecti celebrare curabant, diebus singulis ejusdem septimanæ ea quæ erant lege præcepta gerentes. Quæ nos omnia pari devotione spiritualiter agere convenit. Egressi enim sumus et nos per sanguinem agni de Ægyptia servitute, ut veniremus ad terram repromissionis, cum in sacramenta Dominicæ passionis baptizati, jugum grave prævaricationis abjecimus, quatenus in libertatem gloriæ filiorum Dei adoptati, hæredes regni cœlestis esse possimus. Manebamus namque in tabernaculis et tentoriis, per desertum longo tempore iter agentes, donec veniremus ad patriam, cum in baptismo renuntiantes non solum Satanæ quasi regi Ægypti, id est, tenebrarum, sed et omnibus pompis atque operibus hujus seculi, velut peregrinos nos in hoc mundo ac viatores, alterius autem vitæ, quam a Domino speraremus, cives esse promisimus. Cujus in memoriam spei et promissionis, septimo mense debemus in tabernaculis manere, hoc est illustrante nos gratia Spiritus Sancti, quæ septiformis describitur, tota mente hunc mundum velut extra-

neum urgentemque deserere, ac fixa intentione ad immarcescibilia paradisi gaudia properare; et hoc nos septem diebus, hoc est toto tempore vitæ præsentis, quæ totidem diebus circumagitur, indesinenter facere oportet, singulisque diebus hujus hebdomadis holocaustum facere debemus, et opus diei in die suo; holocaustum videlicet, hoc est oblationem totam incensam, in his quæ ad divinum servitium proprie pertinent, ut sunt orationes et jejunia. Opus vero diei in die suo, in illis quæ ad obsequium fraternæ dilectionis attinent; ut est esurienti panem, potum sitienti, argenti vestem, hospitium peregrino, infirmo visitationem, sepulturam mortuo, erranti doctrinam, dolenti solatium ministrare. Et bene cum diceret eos holocaustum diebus singulis secundum præceptum legis, et opus diei in die suo facere, interposuit, Per ordinem; quia nimirum quicquid in obsequiis sive divini seu fraterni amoris inordinate geritur, meritum suæ perfectionis amittit. Honor enim regis judicium diligit; nam quæcunque in honorem summi regis devote agimus, certe necesse est discretionem judicii, quando vel quantum sint agenda distinguamus; ne si rectum opus nostrum minus ordinate agimus, normam ejus rectitudinis depravemus. Hæc nobis solennia tabernaculorum, hoc est scenopegiæ mystice celebranda, Paulus insinuabat, cum inter prædicandum scenofactoriæ arti vacabat. Faciebat enim scenomata, id est, tabernacula, ut et seipsum incolam esse mundi, ac peregrinum doceret, et eos quos erudiebat, peregrinandum in hac vita, in futuro autem patriam expectandam sperandamque institueret. Tabernaculis namque peregrinantes vel iter agentes uti solemus; quod in hac vita sanctos agere testatur idem apostolus, cum ait: Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Et ad Hebræos: Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Quoniam vero voluit ut hi qui mentem perfecte a mundo alienant, ac se cives ejus quæ sursum est patriæ fideliter confitentur, mox universis in se virtutibus introitum pandant, recte subjungitur:

Et post hæc holocaustum juge, &c.] Holocaustum juge dicit, quod mane offerebatur et vespere. Calendas autem

vocat initia mensium, id est, ortum lunæ nascentis ; a quo semper Hebræi menses incipiebant, utpote nullos menses exceptis lunaribus habentes. Unde pro calendis Græci melius neomenias, hoc est novilunia, nuncupant. Si autem mense, propter dies triginta, quibus implentur, plenitudinem designant operum lucis, quando in fide Sanctæ Trinitatis decalogi præcepta perficimus ; quid exordia mensium, in quibus luna, ut denuo nobis lucere queat, nuper a sole dicitur accendi, nisi initia designat uniuscujusque bonæ operationis, quæ donante gratia Conditoris nostri, quasi Solis Justitiæ præsentia percipimus ? Ob cujus significantiam divinæ illustrationis, sine qua nihil boni vel inchoare vel perficere valemus, Dominus omnes calendas, hoc est, exordia mensium celebrari, et victimarum cærimonias observari præcepit. Unde est illud Psalmistæ : Canite in initio mensis tuba, in die insigni solennitatis vestræ. Quod est aperte dicere : Gaudete, justi, in Domino et verbo doctrinæ proximis insonante ; mox ut vos ad faciendum opus bonum ab illo esse respectos consideratis in luce insigni internæ inspirationis ejus, per quam vos a cupiditate mundi hujus avocari, ac divinis rebus altius vacare condecet. Bene ergo dicitur, quod peracta festivitate tabernaculorum, filii transmigrationis faciebant holocaustum juge, tam in calendis quam in universis solennitatibus Domini, quæ erant consecratæ, et in omnibus in quibus ultro offerebatur munus Deo. Quia postquam animus semel huic mundo perfecte abrenuntiaverit, oportet ut totum se obsequio divinæ voluntatis, quod holocaustum designare diximus, jugiter impendat ; et hoc faciat tam inchoatione cujusque bonæ actionis, quam in earum quas Dominus præcepit devota executione virtutum, necnon et in eis quibus pia mens exceptis generalibus mandatis sponte Domino famulari lætatur. De qualibus ipse Dominus non præcipiens, sed consilium tribuens : Si vis, inquit, perfectus esse, vade, vende quæ habes. Et cum de uxore non ducenda disputaret, non imperando, sed suadendo ait : Qui potest capere, capiat. Sed et Paulus de his quæ in spontaneum munus Domino obtulerat, gloriabatur di-

cens: Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? numquid non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi? et cætera, ejusdem loci.

A primo die mensis septimi cœperunt holocaustum, &c.] Sæpius dictum est, septimum mensem, septiformem gratiæ spiritualis illustrationem designare. Unde bene nunc dicitur: Quoniam a primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum Domino, quia nimirum ab ipso exordio divinæ inspirationis, necesse est humana conscientia immutetur, ac neglectis infimis delectationibus, in ea quæ Domini sunt, sola cogitanda atque agenda inardescat. A die primo mensis septimi, hoc est a prima illustratione gratiæ cœlestis, offerebant holocausta virtutum Domino, qui superveniente in igneis linguis Spiritu Sancto, mox velut ab eo quod fuerant immutati, novis jam intimi amoris facibus ardere, et omnium linguis gentium magnalia Dei prædicare cœperunt; atque adeo sunt hoc holocausto dediti, immo ipsi holocaustum factum, ut facilius occidi ab eis, qui contraria sapiebant, quam a sua intentione possent revocari. Unde merito idem mensis septimus apud Hebræos novus annus vocatur; suo nobis nomine indicans, quia per donum Sancti Spiritus fidelibus datur, ut mandatum novum mutuæ dilectionis implere, et canticum novum supernæ laudis in ædificatione domus Domini valeant resonare. De cujus videlicet mensis observatione Dominus ita mystice præcepit: Mense septimo, prima die mensis erit vobis sabbatum memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum; omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino. Sabbatum quippe memoriale, id est, requies erit prima mensis hujus die, cum mens accensa divinitus, a temporalibus sese illecebris abstinerit, et in contemplanda Dei voluntate contenderit. Clangunt tubis sacerdotes, cum fideles eam quam cœperint flagrantiam internæ suavitatis, etiam proximis prædicare satagunt. Omne opus servile non fit in tali sabbato, cum ab omni delectatione et contagio peccati, quantum in hac vita potest, mens se placendo Deo immunem servaverit; servile namque opus peccatum est. Quia qui facit pecca-

tum, servus est peccati. Atque ideo recte holocaustum Domino in eodem sabbato offertur, quia nimirum ille veraciter a servitio peccati liber redditur, cujus totum cor igne amoris incenditur. Notandum autem juxta literam, quod septimo mense congregatus esse populus in Hierusalem, ibidemque congregatis omnibus Josue et Zorobabel cum fratribus suis altare ædificasse, atque a primo die ejusdem mensis septimi holocaustum Domino obtulisse referuntur. Unde colligitur, hoc altare multum citato opere de lapidibus impolitus compositum, et non sicut olim de ligno fabrefactum, atque æreis esse laminis coopertum. Neque enim aliter, tametsi plurima fabricantium turba instante, potuit una eademque die, qua cœptum est perfici atque ad offerendum in eo holocaustum præparari. Nam et in libro Machabæorum de lapidibus factum probatur, ubi ab ethnicis profanatum, et post annos sex a Juda Machabæo renovandum fuisse memoratur. Et acceperunt, inquit, lapides integros secundum legem, et ædificaverunt altare novum secundum illud quod fuit prius. Notandum quoque, quod initium quintæ ætatis mundi, sicut et quatuor præcedentium, oblati Domino holocaustis consecratur. In prima namque ætate beatus protomartyr Abel, primo omnium electorum, de primogenitis ovium suarum, et de adipibus earum, Deo holocausta obtulit, ingressumque seculi nascentis, et primo hostiis pecorum, et ad extremum proprio cruore dicavit. Secundæ exortum ætatis Noe, oblati Deo holocaustis de cunctis quæ arca continuerat animabus mundis consecravit. Tertiam ætatem Melchisedec sacerdos Dei summi, et Abraham patriarcha, hic pane et vino, ille proprio filio Deo oblato, sacratum; cujus ipsum quoque principium, id est, acceptum, cum venisset in terram repromissionis, facto ibi altari, et invocato ejus nomine, consecravit. Quartam ætatem rex David Domino consecravit, ædificato altari in area Areuna Jebusæi, et oblati Deo holocaustis, quibus iram ejus, quam in populo numerando contraxerat, placaret. In quo loco et quondam Abraham filium obtulisse perhibetur; et deinde ædificato a Salomone templo altare holocaustorum constat esse loca-

tum. Quintæ nunc ætatis exordium Josue filius Josedech sacerdos magnus, et Zorobabel filius Salathiel, ædificato in eodem loco altari, et oblatis Deo holocaustis, mox ut discusso jugo longæ captivitatis, Hierosolymam rediere, dedicarunt; ac deinde holocausto jugi quotidie Dominum sibi placare curabant. Quæ cuncta in figuram præcesserunt ejus qui in sexta ætate venturus in carne, et hostia ejusdem suæ carnis ac sanguinis totum orbem erat redempturus. Ædificato igitur altari, et oblatis Deo holocaustis, sequitur scriptura dicens :

Porro templum Dei fundatum necdum erat.] Fundatio templi Dei, illorum hoc in loco typice figuram tenet, qui nuper ad fidem conversi, locum mansionemque Domino in suo corde et corpore præparant, dicente apostolo : An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est ? Et iterum : Per fidem habitare Christum in cordibus vestris. Qui ergo de captivitate liberati Hierosolymam venerant, ædificare quidem templum disposuerunt, quod etiam postmodum opere patrarunt; sed primum ædificato altari, seipsos quotidianis holocaustomatibus Domino commendabant, ut sic purgatiores ad ædificandum templum mererentur accedere. Sic autem et in spirituali ædificatione, sic omnimodo necesse est, ut quisquis alios docere decreverit, prius seipsum doceat; qui proximos ad timorem vel amorem Dei instituere intendit, primo seipsum instantius Deo serviendo dignum doctoris officio reddat, ne audiat ab apostolo : Qui ergo doces alium, teipsum non doces ? qui prædicas non furandum, furaris ? Unde et ipse de se apostolus : Castigo, inquit, corpus meum, et servituti subjicio; ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Quapropter apte filii transmigrationis, non ullas alias victimas, vel sacrificia, quam holocausta, hoc est totas incensas oblationes Deo obtulisse reperiuntur; quia totum se, necesse est, bene vivendo, et a licitis etiam continendo, suo Creatori mancipet, quisque male vivens cupit ab illicitis actibus docendo compescere, ut et merito bonæ actionis supernum copiosius in prædicando obtineat auxilium, et exemplo ejusdem boni operis suos auditores ad

ea quæ docet, efficacius sequenda provocet. Potest etiam ita mystice interpretari, quod, ædificato altari, holocausta offerant Deo; sed necdum templum ædificant hi qui nuper ad Dominum conversi, mox fide ejus agnita, tanto diligendo illum toto ex corde inardescunt, ut jam inter perfectos adnumerari valeant, etiam si necdum bona quæ cupiunt, operandi ac perficiendi tempus sive facultatem accipiant. Hujusmodi holocaustum beatus Abraham Domino, etsi nondum constructo templo, obtulit, cum perfectus jam fide extitit, et priusquam opera fidei exequeretur, dicente scriptura: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Cum ergo fidei perfectæ operis quoque boni plenitudinem addidit, offerens Isaac filium suum super altare, quasi etiam templo constructo, perfectiora Deo obtulit holocausta; quia nimirum singuli actus sive gressus piæ devotionis, velut ordines sunt lapidum politorum, quibus nostro in corde dilectam Deo domum habitationemque construimus. Quomodo autem filii transmigrationis post altare constructum, post oblata Deo holocausta, ad ædificandum templum pervenerint, subsequenter ostenditur.

Dederunt autem pecunias latomis et cæmentariis, &c.] Latomi sunt lapidum cæsores. Unde scriptum est in libro Paralipomenon: Et præcepit David, ut congregarentur omnes proselyti de terra Israel, constituit ex his latomos ad cædendos lapides. Cæmentarii sunt, qui cæmenta ad conglutinandos lapides ex gypso vel calce faciunt. Unde alia translatio pro latomis et cæmentariis, cæsores lapidum et fabros habet. Notanda ergo pia populi solertia, quia in nullo suis opibus parcentes, ex his quæ sibi necessaria erant, et ex quibus ipsi vivebant, vel materias ad ædificationem templi emebant, vel operarios conducebant. Joppe autem est civitas Palæstinæ maritima, xl. fere millibus passuum ab Hierosolymis distans. Porro Sidon et Tyrus urbes fuere Phœnicis nobilissimæ, Libanum montem habentes in vicino. Unde illorum auxilia comparantes filii transmigrationis, rogaverunt sibi ligna cedrina de Libano cædi, et hæc ratibus per mare in Joppen usque deferri, unde rursum per terram possent Hierosolymam ad opus

templi perferri, quod eodem ordine constat in prima templi constructione fuisse factitatum. Propter quod sibi Salomon regali potentia, ab amico rege Hiram, absque nullo labore quæque voluit accipiebat. Hic autem exules post multa annorum curricula patriam repedantes, quia potentiam regni non habuere, cuncta pretio quæ opus desideratum poscebat, obtinebant. Spirituali autem sensu latomi sunt in constructione domus Dei, qui corda proximorum docendo, vel increpando instituunt; quos dum firmo gradu inter participes ejusdem gratiæ consistere docent, quasi quadrando circumpositis lapidibus aptant. Quocumque enim verteris quadratum, stabit. Et electorum mens dum inter universa mundi, sive adversa, seu prospera permanserit immota, quasi quadratam sibi inesse figuram virtutis invictæ demonstrant. In qua significatione etiam arca Noe de lignis quadratis facta esse describitur. Nam eandem ecclesiam, quam templum de lapide factum significat, etiam arca de lignis compacta figuravit. Eandem et tabernaculum de tabulis et cortinis compositum demonstravit. Cæmentarii vero sunt in domo Domini, iidem sancti prædicatores; qui dum eos quos bonis operibus instituunt, copula caritatis ad invicem nectunt, quasi quadratos politosque lapides, ne ordinem suæ compositionis deserant, cæmenti infusione conjungunt, dicentes: Estote prudentes et vigilantes in orationibus, ante omnia mutuam in vobismetipsis caritatem habentes continuam. Et apostolus Paulus habenda nobis præcipiens viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, et cætera hujusmodi, velut lapides, videlicet ædificii cœlestis, continuo subjecit: Super omnia autem hæc caritatem, quod est vinculum perfectionis. Sed et Sidonii Tyriique, qui cædebant ligna cedrina de Libano ad structuram templi, eosdem sanctos prædicatores figurate denuntiant, qui homines quondam in gloria seculi hujus sublimes ac nitidos, securi sermonis Dei de statu priscae conversationis dejiciunt, ut salubriter prostratos, et velut ab humore corruptivo ingeniti sensus excostos, ab omni vitiorum tortitudine corrigant, atque in ornatum sive muni-

mentum sanctæ ecclesiæ sublimiter erigant. De quo typice dicitur in Psalmo qui inscribitur, In consummatione tabernaculi: Vox Domini confringentis cedros. Vox quippe Domini confringit cedros, ut consummetur tabernaculum, cum superna inspiratione corda superbiorum humiliantur, ut, his quoque correctis, sanctæ ecclesiæ numerus perficiatur. Unde bene Sidonii venatores, Tyrii coangustiati interpretantur. Venatores quippe sunt sancti prædicatores, cum vagos atque erraticos malorum sensus retibus fidei Christo subjiciendos capiunt, ipso dicente: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. Idem sunt et coangustiati, quia pressuram habent in mundo; tametsi confidentes, quia Dominus vicerit mundum. Latomi ergo et cæmentarii, lapides et cæmentum præparantes; Sidonii et Tyrii, cedros de Libano ad opus templi deferentes, sanctos prædicatores insinuant, qui mentes auditorum suorum ad societatem ecclesiæ erudiendo instituunt. Dant autem principes patrum, Josue videlicet et Zorobabel, ac fratres eorum, pecunias eisdem latomis et cæmentariis, quo eos promptiores ad operandum reddant, cum evangelizantibus verbum, hi qui tempore, merito, eruditione præcessere doctores, Christo auctore vel exempla virtutum suarum proponunt, vel divinatorum apicum paginas largiuntur, quorum exhortationibus vel promissis confortati, minus in labore cœlesti lassescant. Dant et Sidoniis Tyriisque cibum, potum, et oleum, ut deferant ligna cedrina de Libano ad mare Joppen, cum eisdem doctoribus, ut ad prædicandum idonei esse valeant, spiritualia charismata, in quibus maxima est caritas, æmulanda commendant. Vel certe cum Dominus noster, quem per Josue simul et Zorobabel designari docuimus, eisdem verbi sui ministris spiritualia dona partitur; quibus intus illustrati, fortiores efficiantur ad debellandam prædicando superbiorum jactantiam, ac sapientiam stultam. Neque opus habet doceri, quomodo cibus, potus, et oleum internam mentis nostræ refectionem significet, qui bene dicit illud Psalmistæ Domino canentis: Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in

oleo caput meum, et poculum tuum inebrians quam præclarum est. Dantur ergo pecuniæ latomis et cæmentariis, datur lignorum cæsoribus cibus, potus, et oleum, ut ad ædificandum domum Domini materias præpararent, cum prædicatoribus veritatis divinitus virtutum copia confertur, quibus adjuti ad corrigenda pravorum corda, ac perceptioni supernorum bonorum aptanda sufficiant. Deferunt vero ligna excisa in mare, non in illo demergenda, sed per illud Joppen, quæ interpretatur pulchritudo, perferenda; cum iidem doctores auditoribus suis ad fidem vocatis, tentationes mundi sibi occurrentes, sed fide superandas pronuntiant, ita ut primo sive vitiorum, seu pravorum hominum, feri sint fluctus tolerandi, et sic ad pulcherrima virtutum mœnia portumque perveniendum. Possumus et ita intelligere, ligna ad ædificium templi futura per mare ad Joppen deferri, ut primum quidem abrenuntiemus diabolo, qui dictus est a propheta draco, rex omnium quæ sunt in aquis, hoc est impiorum; quorum conversatio non est in cœlis, sed in maris est perturbationibus seculi fluctuantis. Abrenuntiemus omnibus pompis atque operibus ejus, ac deinde ad pulchritudinem perveniamus fidei, qua sanctam Trinitatem, unum et verum Deum, qua dispensationem Dominicæ incarnationis, qua unitatem sanctæ ecclesiæ, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem confitemur. Unde recte in hac civitate Petrus Thabitam, devotam Deo fœminam, a morte suscitavit; quia nimirum in hujus perfectione fidei, et generaliter omnis ecclesia per baptismum a morte suscitatur peccatorum; et cum post baptismum denuo mortem peccati incurrimus, per eandem necesse est fidem pœnitendo reviviscamus, ac per reconciliationem sacerdotum ecclesiæ rursus fidelium cœtu redamur.

CAP. IV. *In anno autem secundo adventus eorum, &c.*] Ad templum Dei eos venisse dicit, non quia templum factum invenerunt, quippe cum prædictum sit illud, necdum fuisse fundatum; sed ad templum Dei dictum est, ad locum templi Dei, ad opus quod templum reædificare cupiebant. Fallunturque moderni Judæi, qui dicere solent numquam

parietes templi, sed tantummodo tectum a Chaldæis fuisse subversum; cum manifeste scribat Ezras, filios transmigrationis templum a fundamentis fecisse. Cum autem supra dicatur, quod septimo mense venerunt in Hierusalem; hic vero addatur, quod anno secundo adventus eorum, mense secundo, opus templi inchoaverint; patet profecto, quod in septem mensibus lapides, cæmentum, ligna, et cætera opera necessaria præparaverint; octavo autem incipiente mense operi optato jam instare cœperint. Sex enim erant menses anni primi, et septimus sequentis; quod in magno utique mysterio gestum quisque doctus facillime inveniet. Septem quippe ad sabbatum pertinent, in quo die Dominus vel condito mundo requievit ab omnibus operibus suis, vel redempto per passionem suam mundo requievit in sepulchro. Octo ad primam sabbati, in qua ipse resurrexit a mortuis. Septem ad spem nostri post mortem sabbatismi. Octo respiciunt ad gaudium nostræ post resurrectionem perpetuæ beatitudinis. Quia ergo omnis electorum operatio, qui sunt templum et domus Dei, per gratiam Sancti Spiritus et incipit, et perficitur, omni respectu et intentione futuræ quietis et immortalitatis peragitur; recte scrutatores templi a septimo mense oblati Deo holocaustis, sumptus ad ædificandum præparare incipiunt, atque in septem mensibus sumptibus præparatis, octavo opus ipsum aggrediuntur. Neque alius omnino in præparatione tanti operis reperitur numerus, quam ille qui vel gratiam Sancti Spiritus septiformem, qua adjuvamus operantes, vel requiem animarum, aut resurrectionem corporum, quam bene operantes speramus, figurate denuntiat. Quid autem tempus significet quadraginta et sex annorum, quibus ædificatum est templum, ut etiam evangelii scriptura testatur, suo loco exponitur. Magna autem totius populi illius devotio, et nobis quoque solerter imitanda ostenditur, cum non solum majores natu, Zorobabel videlicet et Josue, et reliqui sacerdotes ac Levitæ, sed et omnes qui venerant de captivitate in Hierusalem a majore usque ad minorem, statuerunt Levitas, qui urgerent opus Domini. Gaudebant namque, se de captivitate Babylonica

Hierosolymam fuisse reversos; et quantum superbæ civitatis idola ac flagitia quæ evaserant, horrebant, tantum sacratæ Domino civitatis, ad quam pervenire meruerant, decorem videre cupiebant. Quantum phana idolorum, quibus diutius interfuerant, abominabantur; tantum templum sui Conditoris, quod dirutum esse dolebant, et a quo diutius captivi exulaverunt, ocius restaurari volebant. Eodem namque ordine etiam nunc non solum episcopi ac presbyteri, et plebem fidelium, domum videlicet Dei, debent ædificare docendo, et doctores illi qui opus verbi sanctissimum diligenter impleant, consulendo præponere. Sed et ipse populus de captivitate vitiorum, ad visionum veræ pacis vocatus, ministerium sibi verbi necesse est ab his qui dicere norunt, exigat. Qui videlicet ministri sermonis, id est, Levitæ, a viginti annis et supra constituti esse narrantur; quia nimirum tales sunt ad prædicandum Dei verbum populo præferendi, qui decalogum legis, non solum executione operis in exemplum suis auditoribus ostendant, sed et puritate atque integritate cordis in conspectu sui Conditoris intemeratum custodiant. Nec dubitandum est ibi statum ecclesiæ prosperum sumere profectum, ubi et præsules suum gradum rite custodientes, populo magistros veritatis, a quibus erudiatur, regulariter ordinant, et ipse populus datos sibi magistros, ne a dicendo cessent, diligenter audiendo, ac dictis eorum obtemperando compellunt. Sed heu, pro dolor, juvat nostrorum socordiam temporum, majoresque simul et minores lædit, hos a prædicando verbum, illos ab audiendo, utrosque a faciendo præpediens, quod minus sollicitè pensemus, vel quanta acerbitas dæmonicæ captivitatis, de qua eruti sumus; vel quanta sit solennitas, ad quam vocati sumus, supernæ Hierusalem matris omnium nostrum, cujus in præsentī ecclesia jam pignus accepimus. Verum intueamur eximia patrum opera, quo amplius de nostræ actionis pusillitate confundamur. Sequitur:

Stetitque Josue et filii ejus, &c.] Josue hoc loco non filium Josedec sacerdotem magnum dicit, sed unum de Levitis, de quibus prædictum erat, quod constituti fuerint

a viginti annis et supra ad urgendum opus Domini; de quibus fuit et Cedmiel, et filii Henadad, qui pariter injecto sibi eidem operi, cum filiis et fratribus suis curam adhibuisse narrantur; denique supra in catalogo populi Israel, hi post sacerdotes, primi Levitarum nominatim commemorantur. Levitæ, inquit, filii Josue, et Cedmiel filiorum Odeviæ LXXIV. Unde ex utroque loco colligitur, principes eos et patriarchas fuisse Levitarum temporis illius. Ubi bene filii Juda in medio Levitarum interponuntur, qui simul instaurando templo Domini curam impenderint; et hi propter eundem pietatis consensum quasi unus stetisse commemorantur. Hic namque est ille, de quo prædiximus, nobis semper imitandus ordo virtutis, ut ecclesiam sanctam, et dicati Deo gradus omnes, et communis populi totius devotio pro suo quisque modulo ædificet. Notandumque, et crebrius rememorandum, quantum boni populo malum captivitatis contulerit; de qua eruti tanta omnes intentione, quanta nunquam antea cœlestibus obsequiis operam dare probantur. Sed et hodie multis qui in pace ecclesiæ negligenter vixerant, subito errasse, et in flagitia aliqua cecidisse profuit, dum post casum pœnitendo erecti, vigilantius Domino servire cœperunt; et qui pigri ac desides in innocentia stare videbantur, per accidentem sibi ruinam admoniti sunt solertius erga sui custodiam contra omnes antiqui hostis insidias accingi; ita ut qui nec propriam vitam curando offenderant, postmodum etiam fraternæ salutis cum sua erectione curam gerant. Omnis igitur populus revertentium de Babylone in Hierusalem, curam templi restaurandi, sed maxime Levitæ, et filii Juda habuere, videlicet propter sacerdotalem simul et regiam sanctæ ecclesiæ dignitatem. Regalis enim præcipue et sacerdotalis tribus templum ædificant; quia omnes nimirum, qui corda fidelium vel docendo vel bene vivendo instituunt, ad corpus æterni regis ac sacerdotis, hoc est Domini et Salvatoris nostri pertinent. Unde et ipsi auctores operis de utraque tribu, Jesus videlicet de sacerdotali, Zorobabel vero de regia, originem duxere.

Fundato igitur a cæmentariis templo Domini, &c.] Magna

omnium personarum devotio ostenditur, cum fundato templo Domini, et sacerdotes, et Levitæ, et populus omnis, juxta suum quique gradum misericordiam Domini laudabant. Sacerdotes quidem sanctis ornati vestibus, prout stante adhuc templo consueverant, tubis personantes, et cor populi ad suavitatem supernæ laudis accendentes : Levitæ autem in cymbalis bene sonantibus hymnos Domino concinentes ; populus vero clamore communi affectum sui cordis in laudando Dominum ostendens. Laudabant autem Dominum Levitæ per manus David, sive in organis, quæ ipse fecit ; sive psalmos, quos ipse instituit, concinentes, sive quia David in collocatione arcæ principem fecit ad confitendum Domino Asaph et fratres ejus, ut Verba Dierum testantur, de quo rursum dicitur : Quia filii ejus sub manu ipsius erant, prophetantes juxta regem. Merito et hoc in loco, cum filii Asaph laudarent et confiterentur Domino, per manus David, hoc est juxta dispositionem ejus hoc fecisse intelligendi sunt. Juxta mysticum vero sensum, fundato a cæmentariis templo Domini, stant sacerdotes in ornatu suo cum tubis, cum conversis ab errore peccatoribus, et fundata in corde illorum fide ac dilectione Christi, congaudent omnes qui audiunt ecclesiarum magistri ; seque ipsos solertius operibus bonis ornantes, tubis doctrinæ salutaris insonant, quatenus et exemplo virtutum, et hortamento sermonum adjuvent bona cœpta eorum qui vel nuper ipsi pœnitendo ad gratiam Christi convenire, vel nuper alios ad gratiam Christi docendo convertere. Stant et Levitæ, ut laudent Deum in cymbalis, cum etiam secundi ordinis ministri ad informationem neophytarum piis actibus suo Conditore deserviunt, et hoc in mutuæ dulcedine caritatis. Cymbala namque, quæ se invicem tangunt ut resonent, aptissime opera caritatis exprimunt, quibus alterutrum se sancti ad laudem sui excitant auctoris. Laudant etiam illum per manum David regis Israel, cum ipsius Domini et Salvatoris ea quæ per carnem gessit opera diligenter considerare, et in quantum sufficiunt imitari satagunt.

Plurimi etiam de sacerdotibus et Levitis, &c.] Qui vide-

rant templum prius fundatum, et hoc templum coram oculis suis, partim fletus, partim gaudii voces emittebant. Gaudii quidem, quia templum Domini, quod destructum fuerat, jam restaurari cœpisset. Fletus vero, quia dolebant, cernentes quantum paries cœptus illius temporis a magnificentissima quondam Salomonis potentia, qua prius templum fundatum est, distaret. Lætabantur multum, quia soluti a captivitate, templum reædificandi facultatem acceperant. Sed flebant voce magna, quia prius templum ob sua scelera noverant esse dirutum, cujus nec magnitudinem ipsi, nec decorem ullatenus æquiparare valebant. Nam quia propheta dicebat: Magna erit gloria domus Domini istius novissimæ, plus quam primæ; quia majoris, non ad magnitudinem vel ornatum domus, sed ad rem ipsam pertinet; quia majoris miraculi, et evidentioris erat divinæ virtutis, quod paucæ captivorum reliquiæ inimicis etiam resistantibus tantum opus perficere valuerunt, quam quod rex opulentissimus, nullum omnino habens adversarium, immo potentissimum ac ditissimum Tyri regem habens adiutorem, hoc cum artificibus doctissimis, prout voluit, fecit. Item major erit gloria domus illius novissimæ, quam primæ; quia in priore domo cultores veteris testamenti, legis et prophetarum scripta populis prædicabant. In secunda autem Christus et apostoli gratiam novi testamenti, ac regni cœlestis evangelizabant introitum. Sed et in reædificatione templi spiritualis fletus et lætitia simul principibus nascitur. Gaudent namque doctores sancti in salute pœnitentium; lugent, quia unquam pœnitenda commiserint, et non semper in Auctoris sui voluntate perstiterint. Exultant ipsi de sua salute, qui per pœnitentiam a morte animæ surrexerunt; lugent se unquam peccando vitam animæ perdidisse. Lætantur et neophyti gratia sui Redemptoris se esse collectos; dolent se cum toto genere humano in primo parente perisse, et quasi corrupto ab hostibus templo Dei, statu videlicet corporis et animæ immortalis, in Babylonem, id est, confusionem præsentis exilii se fuisse transmigratos. Verum quia crescentibus bonorum profectibus, crescit pariter invidia ma-

lorum, neque unquam inter augmenta piorum deerunt tentamenta pravorum, qui vel bonum fecte ostentando, vel aperte malum ingerendo, sanctos lædere conentur, recte subjungitur.

IN CAP. IV.

Audierunt autem hostes Judæ et Benjamin, &c.] Nota est historia; quia hostes Judæ et Benjamin Samaritas dicit, quos captivitatis decem tribubus rex Assyriorum de diversis gentium populis in civitates eorum et terras translulit. Qui postmodum accepta Dei lege, et hanc ex parte servabant, et nihilominus eisdem quibus antea simulacris serviebant. Hi ergo, quia veros Dei cultores abominabantur, polliciti sunt eis auxilium operis, ut in societatem recepti possent inferre dispendium. Facile autem cuivis patet, quia tales populi falsos fratres, hoc est hæreticos, et malos catholicos figuraliter exprimunt. Qui hostes sunt Judæ, hoc est confessionis et laudis, quam ecclesia Domino in præsentî per fidem rectam et opera fide digna offert. Hostes quoque Benjamin, hoc est filii dexteræ, dum eos qui se audiunt, a sorte segregant populi fidelis, qui ad dexteram Judicis in futuro benedictionem est et regnum percepturus æternum. Tales ergo dicunt ad Zorobabel et principes patrum, *Ædificemus vobiscum*, quia ita ut vos quærimus Deum vestrum, cum affectant hæretici auctoritatem sibi prædicandi æque inter catholicos tribui, promittentes se unam eandemque cum eis rectæ fidei et operationis tenere ac diligere castitatem, quatenus accepta potestate docendi in medio boni seminis, a quo apostolus Paulus cognomen accepit, ut spermologos, id est, seminiverbius diceretur, zizania doctrinæ occultæ interserant. Sic fecere quidam in Nicæno concilio, qui recte fidei inter catholicos patres non catholica mente subscripserunt; ut quo fidelibus familiarius essent admixti, eo recipiendæ perfidiæ Arianæ liberius locum struerent. Sic Pelagius in concilio Palæstino hæresim suam, qua gratiam Dei acerrime impugnabat, confessione et scripto non ex animo anathematizavit, ne ipse a catholicis sacerdotibus anathematizatus, locum docendi in ecclesia, ac suum erro-

rem seminandi facultatem amitteret. Ecce, inquit, nos immolavimus victimas ex diebus Assorhaddan regis Assur, qui adduxit nos huc. Immolastis victimas, sed immundas; quia non renuntiastis idolis. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Belial? Intrastis namque terram filiorum Israel, non a Josue introducti, non Hierosolymorum imperio subditi, sed a rege perfido, ab hoste populi Dei, in terram ejus adducti, non ut in hac Domino, sed eidem regi adversario serviatis. Sic etenim hæretici, sic falsi catholici, cum pacem ecclesiæ, vel vivendo perverse, vel etiam docendo impugnant, ab Hierosolymorum sunt regno prorsus extranei, et ad gentilium magis, quorum peccata non deserunt, sortem perditam pertinent; immo, ut apertius dicam, tales non Domino Jesu, sed diabolo duce, cujus figuram Assorhaddan rex Assur tenuit, sanctæ ecclesiæ fines introeunt. Quo enim nisi diabolo instigante agitur, cum quis sacramenta ecclesiæ percipit, non ut per hæc ipse Deo consecratur sanandus, sed ut consecratus Deo alios ex familiaritate corrumpat, acrius indamnandus? Sic fecit Simon ille Magus, qui baptismum in ecclesia, non ob suæ studium salvationis, sed ut res ecclesiæ certius ex vicinitate dignosceret, accepit; quod exitu ipso perdocuit, cum ecclesiam, quæ in persona ficti fratris nequit, in persona aperti hostis acerbissime turbavit. Sequitur:

Non est vobis et nobis, ut ædificemus domum Deo nostro, &c.] Non est hæreticorum ædificare domum Domini, quæ est ecclesia, a qua ipsi probantur esse alieni; sed eorum solummodo qui Christo vero regi ac sacerdoti adhærentes, principes patrum vocati meruerunt, ob curam videlicet piam, quam habent erga eos qui Deum videre desiderant, quod interpretatur Israel.

Factum est igitur, ut populus terræ impediret, &c.] Recte populum terræ dicit eos, qui operarios veritatis turbabant, atque opus ecclesiæ tentabant impedire. Populum autem Juda, id est, confitentem, et glorificantem eum qui integra mente Domino Deo suo ædificare, hoc est ejus voluntatem

faciendam, gloriam quærendam, omnium quos posset animos atque ora convertere quærebat. Quoties autem hæretici non solum in civitatibus singulis, verum et in provinciis integris, vel perverse docendo, vel etiam hostiliter sæviendo, dogma veræ confessionis impedierint, utinam nesciremus. Nam ut de magistro gentium sileamus, qui biennio vinctus in Cæsarea ob persecutionem Judæorum, ab officio ædificandæ domus Dei linguam compescuit; ecce sequentium hæreticorum insidiis, beatus Athanasius pluribus annis patria profugus, Ambrosius in sua civitate obsessus, Hilarius in exilium relegatus, Eusebius martyrium passus; plures in Africa episcopi linguis abscisis, a sua provincia ejecti, alii atque alii diversis pœnis vexati vel interempti, domum Dei, quam ædificaverant, populis terræ, hoc est hominibus sua quærentibus, non quæ sunt Jesu Christi, prophanandas demisere; donec tempore divinitus proviso, denuo sapientibus architectis reædificandæ post captivitatem ejusdem domus copia suppeteret; id est, donec catholicis patribus restaurandæ, post deprehensas ac superatas hæreses, ecclesiæ facultas daretur.

Conduxerunt autem adversum eos consiliatgres, &c.] Notanda distinctio verborum; quia consiliarios quidem, dicit, dato pretio conduxerunt adversum instauratores templi, ut destrueretur consilium eorum; non tamen destructum dicit consilium eorum esse, aut quod opere cessarent, priusquam scripta ad Artaxerxen epistola accusationis, ipso jubente prohibuerunt eos, ut scriptura dicit, In brachio et robore. Ibi enim sequitur: Tunc intermissum est opus domus Dei in Hierusalem, et non fiebat usque ad annum secundum Darii regis Persarum. Unde colligitur, quia toto quidem tempore Cyri operi cœpto, quamvis segnius justo, instabant; illo autem mortuo, non consiliis pravis impediti, sed aperta sunt impugnatione ab operando repulsi. Non enim audebant hostes, vivente adhuc Cyro, qui opus illud jusserat fieri, aperte obluctando, quamvis occulte suggerendo vel consiliando, edictis illius contraire. In promptu est autem allegoricus sensus: quia ecclesiam hæretici, prout temporis opportunitas arriserit, nunc con-

siliis malignorum dogmatum, nunc acerbiorē gladiatorum pugna insequuntur, et aliquando etiam suffragio gentiliū principum eam vexare non metuunt. Impediunt enim manus populi Judæ, cum ecclesiam in membris suis infirmioribus ab operibus piæ professionis retardant. Destruere nituntur consilium operandi, cum etiam animos eorum ab intentione ipsa bonæ actionis revocare satagunt. Accusant eos ad reges, cum principum quoque terrenorum contra ecclesiam præsidia conquirunt. Quod quantum noceat fidei, tempore Arianæ perfidiæ luce clarius innotuit.

CAP. V. *In anno autem regni Asueri, — scripserunt accusationem, &c.*] Artaxerxen hunc, qui epistolam accusationis a Samaritis suscipiens, vetuit Hierusalem ac templum construi, Josephus putat esse Cambysen filium Cyri, qui post patrem triginta annis imperio functum, ipse octo annis regnavit; et post eum Magi uno anno regnantes, Darium filium Hystaspis regni habuere successorem. Cujus secundo anno, templum quo ædificari permisit, dixit per Zachariam prophetam angelus, pro populo interveniens: Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Hierusalem et urbium Juda, quibus iratus es? Iste septuagesimus annus est. Asuerus autem, cui pariter epistola accusationis missa dicitur, ideo fortasse an aliquid rescripserit, aut responderit, tacetur, quia vel eodem quo regnare cœpit anno decedens, Artaxerxi potius apicem regnandi, et hæc curandi reliquit; vel contemporaneus quidem erat Artaxerxi, sed quasi minoris potentiæ illum magis hæc tractare ac decernere permisit.

Hoc est exemplar epistolæ, &c.] Artaxerxes, cui suadetur, et qui suasus præcepit, ne Hierusalem ædificaretur, figuram tenet vel alicujus gentiliū principum, ecclesiæ utique inimici et persecutoris; vel ipsius antiqui hostis omnium bonorum, adversarii que Judæis qui accusabant apud regem viros ecclesiasticos: Samaritani, qui accusabant, hæreticos, ut semper, designant. Unde congrua sibi voce Hierusalem civitatem rebellem ac pessimam nuncupant. Talem namque hæretici catholicam, quam impugnant,

unitatem judicant. Re autem vera rebellis est, et muros parietesque rectæ fidei lapidibus testimoniorum cœlestium adversus tela impugnantium errorum componit, de quibus Esaïas dicit : Et occupabit salus muros nostros, et portas tuas laudatio. Sed non est pessima dicenda, nisi ab illis solummodo, qui ab optima sunt sententia prorsus aversi. Inter quæ notandum, quod ex eo tempore populus Dei, Judæorum cœpit nomine censi, eo quod ex tribu Juda maxime fuerint hi qui primo de captivitate ascendentes, Hierosolymæ urbis mœnia, et opus templi restaurarunt, evacuatamque habitatore provinciam, denuo superatis hostibus, qui proxima tenebant loca, possederunt.

Nunc igitur notum sit regi, &c.] Deo gratia, quia verum de civitate Domini, quæ est ecclesia, hostes ipsius civitatis confitentur; quia si ædificata post captivitatem fuerit, et muri illius civitatis de lapidibus vivis, hoc est animabus sanctis, contra mundi hujus superbiam erecti, tributum nefandæ servitutis cives illius, hoc est electorum populi, ultra malignis spiritibus peccando non dabunt. Quinimmo principibus potestatis aeris hujus, ædificatio pietatis nocebit, dum quotidie per lavacrum regenerationis regno diaboli auferuntur plures ex his, qui in servitium regni illius ob reatum primæ transgressionis fuerant generati; qui agente gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, amplius hosti indebitum, sed suo Conditori jam justum vectigal debitæ servitutis tribuunt, annuosque redditus primitiarum ac decimarum suarum, quæ per inchoationem ac perfectionem bonorum operum fiunt, illi a quo acceperunt largitori donorum, et bene vivendo, et gratias agendo referunt.

Nos ergo memores salis quod in palatio comedimus, &c.] Sal in palatio comedunt Samaritani, cum hæretici sapore mundanæ philosophiæ, cum suavitate rhetoriæ, cum versutia dialecticæ artis instituunt. Qui etiam læsiones regis perfici videre nefas ducunt, cum sufferre nequeunt, si qui regnum diaboli pia fide vel actione impugnare conantur, et timent bella concitari in ecclesia, ne a propugnatoribus illius hæreses et fallaciæ ipsorum una cum gentilium dog-

matibus debellantur, duce nimirum illo qui ait: Non veni pacem mittere, sed gladium. Et iterum: Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut ardeat? Gladium videlicet sui verbi, quo adversarios sternat; et ignem caritatis, quo suorum corda accendens, omnia contrariæ sectæ arma et scuta comburat.

Nuntiamus nos regi, quoniam si civitas illa ædificata fuerit, &c.] Fluvium dicit Euphratem, intra quem Syria est. Qui merito rivum sancti baptismatis insinuat, vel quia unus de quatuor fluminibus est, quæ de uno paradisi fonte orientia totum orbem irrigant; in figuram nimirum quatuor evangelistarum, qui ab uno fonte vitæ, id est Domino Salvatore inspirati, consona voce gentibus cunctis lavacrum salutis prædicant; vel quia Euphrates frugifer interpretatur; quod vocabulum aptissime congruit illi sacramento, quo orbis ablutus et sanctificatus, fructum animarum tricenarium, sexagenarium, et centenum Deo gignere consuevit. Quærit ergo rex Persarum, qui interpretantur tentantes, possessionem trans fluvium, cum antiquus hostis excitatis tentationum incursibus, ecclesiæ fines irrumpere, et eos etiam qui sacro sunt fonte redempti, sibi subjugare conatur. Juvant eum Samaritæ, cum impugnantes ecclesiam hæretici, pro regno diaboli militant, et quasi dolentes dicunt: Quoniam si civitas illa ædificata fuerit, et muri ipsius instaurati, per fidem utique rectam, et opera religiosa justorum, ille trans fluvium, id est in cordibus eorum qui jam Deo renati sunt per baptismum, possessionem locumque habere non possit. Intelliguntur etiam hi qui fidem rectam non intelligunt, quod unam eandemque mentem lux simul et tenebræ, iniquitas et justitia, Christus et Belial, possidere nequeunt.

Verbum misit rex ad Rehum Beelteem et Samsai scribam, &c.] Patet literæ sensus, patet et allegoriæ; quia rex profanus, antiquus videlicet adversarius, libentissime favet votis eorum qui ecclesiam persequuntur, et eam ædificari prohibent. Habitant autem hostes Hierosolymorum in Samaria, quæ interpretatur custos; non quia præcepta fidei et veritatis ulla ratione possint custodire, qui visioni veræ

pacis obstinata mente probantur contraire, sed quia ipsi custodiam penes se virtutum manere jactant, quando adversus mœnia pacis per hæresim pugnant.

Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est, &c.] Patet autem ordo historiæ, quod hostes populi Dei primo opus sanctum persequendo impediabant, deinde consilium rectæ intentionis eorum consiliis nequam dissipare tentabant, nec adhuc tamen eos ex toto ab opere domus Domini retrahere valebant, priusquam regali auxilio fulti, auctoritate illis publica obsisterent. Quorum notanda in accusando fraudulentia, quod eos qui domum Dei ædificabant, civitatem contra regnum Persarum ædificare querebantur; et præcipiente rege ne civitas ædificaretur, ipsi mox accepta regalium literarum auctoritate, ne templum ædificaretur, noxia virtute restiterunt; cum neque ipsi aliquid de constructione templi, sed tantummodo civitatis accusassent, neque rex aliud quam civitatem prohibuisset construere.

LIBER SECUNDUS.

IN CAP. V.

CAP. VI. *Prophetaverunt autem Haggeus propheta, et Zacharias, &c.]* Hæc in libris eorundem prophetarum plenius scripta sunt; quibus videlicet verbis ipsi vel socordiam redarguerint eorum qui negligentiores erga opus templi extiterant, vel promisso Dei auxilio eos ad operandum accenderint; qua item devotione ad exhortationem illorum Zorobabel ac Josue, seu populus omnis sese ad opus ædificandæ domus Domini accinxerint. Et quidem Haggeus propheta ita incipit: In anno secundo Darii regis, in uno die mensis sexti, factum est verbum Domini in manu Haggei prophetæ dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel, et ad Jesum filium Josedec sacerdotem magnum, dicens: Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Populus iste dicit, Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum est verbum Domini in manu Haggei prophetæ

dicens : Nunquid tempus vobis est, ut habitetis in domibus laqueatis, et domus ista deserta? Et paulo post: Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel ducis Juda, et spiritum Jesu filii Josedec sacerdotis magni, et spiritum reliquorum de omni populo; et ingressi sunt, et faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui, in die vicesima et quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darii regis. Et in sequentibus, quod supra posuimus: Magna erit gloria domus istius novissimæ plus quam primæ, dicit Dominus exercituum. Item Zacharias ita incipit: In mense octavo, in anno secundo Darii, factum est verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiz filium Addo, prophetam. Ex quo titulo clarius apparet, quomodo eundem prophetam Ezras filium Addo nominet, videlicet quod nepos illius fuerit. Ipse autem Addo propheta fuisse nobilis intelligendus est, cujus Zacharias cum esset eximius in prophetis, jure filius diceretur. Inter quæ notandum, quanti spiritus isti prophetæ fuerint, ut adversum tanti regis edictum et Samaritanos, gentesque cunctas per circuitum ædificationem templi impediētes, juberent templum exstrui. Zorobabel quoque et Jesus, et populus qui cum eis erat, non minoris fidei probantur extitisse, ut prophetas magis audirent jubentes, quam prohibentis regis imperium. Verum quia sæpius in hoc volumine de Zorobabel et Josue, sive Jesu (unum enim est nomen), diximus, quomodo Dominum Salvatorem, regem ac sacerdotem summum et genere designarent et actione, commodum videtur ipsa etiam nomina eorum, quomodo illum significent, exponere. Zorobabel ergo dicitur hortus in Babylone, sive magister Babylonis; Salathiel petitio mea Deus; Jesus sive Josue, salvator; Josedec, Dominus justus. Et quidem aperte, sicut et filius Nun Dominum Christum Jesum sonat. Unde uterque populum in terram repromissionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore servitio captivitatis introduxit, in figuram veri Jesu, qui electos suos ab omnibus malis eruens, ad promissa superni regni gaudia inducit, qui est filius Josedec, id est, Domini justī, de quo canitur in Psalmo: Dominus justus concidet cervices pec-

catorum, confundantur et revereantur omnes qui oderunt Sion. Zorobabel, quod hortus in Babylone vocatur, juxta historiam ad ipsum respicit; quia ibi natus est, cum esset de stirpe David, qui est natus in Bethlehem. Juxta vero allegoriam, ad Dominum pertinet; qui ut modum a confusione errorum erueret, in Babylone, id est, in confusione hujus mundi ad tempus oriri et conversari dignatus est. Qui etiam magister Babylonis vocatur, non quod ea quæ Babylonis, id est, hujus mundi sunt doceat; sed quod eos quos Babyloniorum jugo pressos invenit, ad gratiam libertatis erudiat, atque eruditos ad mœnia patriæ cœlestis perducatur. Cujus pater est Salathiel, id est, petitio mea Deus, qui ipse dicit in Psalmo: Pete a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Sed et unusquisque fidelium Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi invocans cum non aliud ab illo quam ipsum Deum quærit, potest recte Salathiel, id est, petitio mea Deus nominari, juxta illud psalmistæ: Quid enim mihi restat in cœlo, et a te quid volui super terram? et cætera, usque dum ait: Mihi autem adhærere Deo bonum est. Petitio ergo nostra Deus est, cum ipsum solum ab ipso quærimus, ut æterna ipsius mereamur visione perfrui.

In ipso tempore venit ad eos Thathannai, &c.] Patet literæ sensus, quia confortati verbis prophetarum optimates Judæorum, non valebant hostium insectationibus a sancto opere præpediri, a quo quiescentibus adhuc prophetis præ timore hostium cessaverant. Quod eodem nunc ordine in sancta ecclesia geritur, dum hi qui malignorum vel hominum vel spirituum insidiis retardati, tepidiores erga opus bonum aliquandiu permanserant, repente verbis sive doctorum fidelium seu divinarum scripturarum correcti, in tantum bonis studiis fervere incipiunt, ut nullis tentationum valeant machinis vinci, aque proposito suæ intentionis revocari. Quæritur autem merito, quomodo dictum sit, Ad quod respondimus eis; quasi et ipse qui scripsit, tunc præsens adfuerit, cum Ezras hunc librum scripsisse dicatur, qui non his temporibus Hierosolymæ fuisse, sed longo post tempore, regnante Artaxerxe, illo venisse reperitur.

Aut ergo vere ibi fuit tempore illo quo templum ædificabatur, et facto templo rediit Babyloniam, ut plures de filiis Israel reduceret ad Hierusalem; aut certe etiam si adhuc ibi non erat, cum ædificaretur templum, se tamen illis jungit qui ædificabant, quia quasi suum esset omne quod erga fratres suos agebatur, vel quod ipsi agebant, æstimabat. Sic et apostolus ob concordiam fraternitatis, se quodammodo consociat eis qui in fine seculi futuri sunt sanctis: Nos, inquit, qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini nostri non præveniemus eos qui dormierunt.

Placuitque ut res ad Darium referretur, &c. usque ad finem epistolæ.] Multum dissimilis est hæc epistola, quam Thathannai scribit Dario, illi epistolæ quam Rehum et Samsai scripserunt Artaxerxi. Illa namque accusatione Hierosolymitarum, hæc laude non solum gentis, sed et Dei omnipotentis plena est. Denique ita incipit: Dario regi pax omnis. Notum sit regi, isse nos ad Judæam provinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, et ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter extruitur, et crescit in manibus eorum. Interrogavimus ergo senes illos, et ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem, ut domum hanc ædificaretis? &c. In quibus verbis hoc quoque notandum, quomodo dictum sit, lapide impolito domum Dei ædificatam; cum constet, tantum opus non nisi de politis lapidibus potuisse fieri. Sed lapide impolito intelligendum est lapide novo, quem ipsi quidem impolitum reppererunt, sed poliendo aptum ædificio domus Domini fecerunt; nam etsi veterum lapidum, qui, sicut Hieremias plangens ostendit, dispersi erant in capite omnium platearum, aliqui remanserunt; nulli tamen dubium, quin novi essent lapides poliendi, ex quibus opus templi possit impleri. Cujus nimirum rei in promptu est mysterium, cum viderimus ecclesiam Dei ædificari, non solum de his qui pœnitendo resipiscunt ad vitam sanctitatis, quam olim peccando perdiderant; verum etiam de illis qui nuper ad fidem vocati, institutione magistrorum quasi norma opificum compositi, atque in ædificium domus Do-

mini congruo sibi sunt ordine locati. Quamvis et ita recte possit accipi, quod de veteribus ac novis lapidibus, de jamdudum politis, ac diutius impolitis templum sit ædificatum; cum de utroque populo, Judæorum scilicet et gentili, una Christi ecclesia colligitur; uno, qui jamdudum cognitione atque observantia legis Dei velut politus extiterat; altero, qui idololatriæ mancipatus, nulla spiritualium architectorum industria, nullo pietatis cultu deformitatem agrestis ac terrenæ mentis exuerat. Quodque sequitur in eadem epistola: Et ligna ponuntur in parietibus. Ligna quæ ad monimentum vel ornatum erant parietum templi apposita, eandem sanctorum vitam in ornatu sanctæ ecclesiæ, quam et lapides signant, juxta quod supra docuimus. Quorum videlicet lignorum meminit propheta in Psalmo, in quo domus Domini ædificatur post captivitatem: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum ante faciem Domini, quoniam venit judicare terram. Exultant quippe corda superborum quondam, quoniam de monte impio paternæ traditionis excidi, atque in ædificationem domus Domini meruere transferri. Exultant autem ante faciem Domini, quoniam venit judicare terram; cujus distractionem judicii salubriter timendo prævenerunt, et cujus adventum quondam peccatores poterant timere, jam nunc correcti et justificati, ocius hunc ad se desiderant. Illa ergo epistola insidiosis, hæc amicalibus est scripta literis; et merito, quia illa a Samaritis hostibus ubique Judæorum; hæc autem missa est a duce regionis, qui erat trans flumen, hoc est inferioris Syriæ ac Phœnicis, et a sociis ejus, qui nullas contra Judæos inimicitias habuere domesticas, sed tantum regis, a quo potestatem ducatus acceperunt, voluntatem scire et exequi curabant. Unde recte Samaritæ, qui primam scribentes epistolam, animos regis adversus structores templi accenderunt, hæreticis comparantur, qui ecclesiam sæpe in tantum fœda peste commaculant, ut etiam gentilibus exosam reddant, eorumque furorem adversus illam excitent. Porro dux iste Syriæ, qui regem de opere domus Dei non accusando instigat, sed consulendo interrogat, eorum recte imaginem exprimit, qui adhuc in gentilitate positi, fidem et

opera mirantur ecclesiæ; nec se credituros abnegant, si hanc veram esse ac justam divinitatis culturam intelligere possint. Denique audiens a senibus Judæorum, cum rationem suæ ædificationis redderent: Nos sumus servi Dei cœli et terræ, et ædificamus templum, quod erat exstructum ante hos annos multos, quodque rex Israel magnus ædificaverat et exstruerat. Postquam autem ad iracundiam provocaverunt patres nostri Deum cœli, et tradidit eos in manu Nabuchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit; et cætera, quæ de renovatione ejusdem templi, quæ per Cyrum præcepta est, responderunt; nil ultra cum suis consiliariis contradicere, neque ædificantes volebat impedire; verum simplici animo perquirebat, utrum nam Cyrus templum ædificari jussisset, et utrum ipse Darius hoc ædificari vellet. Agnita autem voluntate utriusque regis, sive ædificatione templi diligenter, et ipse cum suis, ut totius opus perficeretur, auxilium ferre curavit, ut in sequentibus scriptum est. Quæ cuncta menti et actioni conveniunt eorum, qui in gentili prius vita constituti, conversationem sanctæ ecclesiæ repente visam obstupescere, deinde rationem ejusdem religionis audire ac discere student; atque ad ultimum agnito, quod hæc a Deo cœli et terræ, qui est solus Deus verus, originem sumpserit, et ipsi ejus sacramentis credentes communicare, ejusque ædificium juvare lætantur. Verum Darius rex, accepta ducis et consiliatorum ejus epistola, quid egerit videamus.

IN CAP. VI.

CAP. VII. *Tunc Darius rex præcepit, &c.*] Josephus nomen loci in quo hæ Cyri literæ sunt inventæ, ita posuit: Et inventus est in Ecbatanis constructa turre, in regione Mediæ codex. Porro alia translatio sic habet: In Egbatana, in ædificio tutissimo regionis Medorum. Unde verisimile videtur, quod nomen Medena, non aliud quam Mediam significet. Quod autem sequitur:

Et ut ponant fundamenta supportantia, &c.] Non est nobis exponendum; quia neque in priore templi ædifica-

tione, neque in posteriore aliquid harum mensurarum vel hujusmodi operis invenitur. Unde colligitur hoc Cyrus de suo sensu protulisse, et mensuram sive ordinem operis, ut sibi congruum videbatur, annotasse; siquidem templum, ut Verba Dierum narrant, in mensura prima, hoc est intra muros interiores, habebat sexaginta cubitos longitudinis, viginti cubitos latitudinis. Porro altitudinis, ut Regum historia scribit, usque ad cœnacula cubitos triginta; deinde alios triginta cubitos usque ad cœnaculum superius, quousque altitudo porticum ascendebat, ut Josephus testatur; deinde alios sexaginta usque ad summum tecti; id est, simul centum viginti cubitos, ut Verba Dierum docent. Quomodo autem dicit ordines ponendos de lapidibus impolitus tres, et sic ordines de lignis novis, cum templum omne fuerit interius cedro vestitum? nisi forte Persarum erat moris ita templa facere opere variato, ut terni ordines lapidum essent per parietes, et quartus de lignis fabrefactis: et hoc quoque in templo Hierosolymorum eodem modo fieri debere putavit. An forte de atrio sacerdotum intelligendum est eum dixisse, quod circa templum in gyro factum, tres ordines habebat lapidum politorum, et quartum lignorum cedri, eratque astantibus ad pectus usque altum; aut certe domus Domini, quæ erat ante faciem templi, de qua scriptura, cum palatium regis Salomonis fabricaretur, ita commemorat: Fecit et atrium majus rotundum trium ordinum de lapidibus sectis, et unius ordinis de dolata cedro, necnon et in atrio domus Domini interiori, et in porticu domus.

Sed et vasa templi aurea et argentea, &c.] Quod dicit posita tunc fuisse vasa in templo Dei, significat templum Babyloniorum, in quo ea Nabuchodonosor posuerat, ut apertius supra legitur, de quo hæc Cyrus auferri, ac Hierosolymam jusserat referri. Hucusque literæ Cyri regis, quæ in Ecbatanis fuerant inventæ; quibus repente novo atque insolito more ex persona et auctoritate Darii regis additum est:

Nunc ergo Thathannai dux regionis, &c.] Talis est ergo consequentia textus, quasi si Darius ipse legisset Cyri

literas, easdemque perlectas statim sua auctoritate confirmaret, ita ut omnes adversarios eorum compescens, templum Dei, prout illis legebatur, in loco suo ædificare juberet, cultoresque illius ipse in omnibus devotissima mente ad serviendum illius voluntate juvaret. Designet ergo Artaxerxes, qui supra domum vel civitatem Dei ædificari vetuit, illos dominos, qui constructioni sanctæ ecclesiæ mortis persecutionibus contradixerunt; inter quarum perturbationes eadem ecclesia maxime martyrum victoria floruit. Designet Darius piam illorum regum devotionem, qui agnita voluntate Christianæ fidei, non solum non resistere, sed et suis eandem adjuvare curabant. E quibus multi interdictis priorum persecutionibus, se quoque ipsos cum subjectis sibi populis ejusdem fidei sacramentis consecrari voluerunt; quorum personæ convenit apte, quod verbis Darii regis subsequenter adjungitur :

Sed et a me præceptum est, &c.] Quis etenim explicare valeat, quantum ecclesia liberalitate donorum regaliū, vel adjuta sit, vel etiam locupletata per orbem? Quamvis etiam juxta allegoriam possit accipi, quod de arca regis sumptus in opus templi tribuantur, cum etiam ex familia principum secularium aliqui ad fidem Christi faventibus ipsis principibus conveniunt; qui velut in arca erant regis, dum regaliū essent arcanorum conscii. Sed dantur presbyteris, hoc est senioribus Judæorum in sumptus operis templi, dum his qui in Christi confessione præcesserunt magistris erudiendi, atque ecclesiæ membris adunandi committuntur; qualis fuit Cassiodorus quondam senator, repente ecclesiæ doctor; qui dum in expositione Psalmorum, quam egregiam fecit, diligenter intuitus est, quid Ambrosius, quid Hilarius, quid Augustinus, quid Cyrillus, quid Joannes, quod cæteri fratres dixerunt, edoctum se procul dubio a senioribus Judæorum, id est, confidentium et laudantium, probavit. Cui simile est illud quod sequitur :

Quod si necesse fuerit, et vitulos, &c.] Quis namque nesciat vitulos, agnos, et hœdos, quæ sunt munda animalia, frumentum quoque, sal, vinum et oleum, quæque per

legem Deo offerebantur, sæpius in scripturis sanctis in significatione bonorum hominum, sive operum perfectorum, seu charismatum spiritualium solere intelligi? Quæ cuncta nunc, jubente rege, in holocaustum Deo cœli offeruntur, cum faventibus mundi hujus potestatibus res sanctæ ecclesiæ crescunt, subditique eis populi undique in unam eandemque fidem veritatis Christo consecrandi aggregantur, et quicquid boni naturalis quisque divinitus audierit, quicquid a viris ecclesiarum salubre didicerit, totum hoc in obsequium divini cultus impendit. De quibus apte dicitur, quod secundum ritum sacerdotum qui sunt in Hierusalem, dari deberent; quia nimirum ita solum accepta fiunt Domino vota offerentium, si secundum catholicæ pacis ritum offerantur. Nam quæcunque vel pagana superstitione vel contentione hæretica sunt bona permixta, hæc bona æstimari nullatenus debent. Offerunt autem ea sacerdotes iidem pro vita regis et filiorum ejus, juxta illud apostoli: Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus.

A me ergo positum est decretum, &c.] Patet literæ sensus: quia gravissima voluit pœna perire eum, si quis decretum suæ religionis mutare tentasset; damna videlicet, et omnium quæ habere possit, et animæ suæ, quam etiam confixus in ligno, cum tormento diutini cruciatus, amitteret. Sed et spiritualis patet intellectus, quia opera nostra lignis omnia comparantur; bona quidem fructiferis, prava autem sterilibus atque incendio dignis. Tolliturque lignum de domo illius, qui holocaustis Domini contradicere nisus est; et erigitur, atque in eo ipse configitur, cum opera eorum qui paci sanctæ universalis ecclesiæ repugnant, omnibus manifeste quam sint inutilia, quam perversa, patescunt; et ipsi in eisdem operibus non gaudium sibi vitæ, sed mortis potius laqueum conquisisse probantur. Domus quoque talium publicatur, id est publico censui perscribitur, cum corpora etiam eorum in quibus diutius in hac vita manserunt, ad resurrectionem

perpetuo punienda tormento sævissimis exactoribus, hoc est spiritibus in potestatem traduntur. Bene autem ac fideliter Darius decretum suum auxilio divinæ potentiæ confirmari desiderat, dum repente deprecando subjungit, dicens: Deus autem qui habitare fecit nomen suum ibi dissipet omnia regna, et populum qui extenderit manum suam, ut repugnet et dissipet domum Dei illam, quæ est in Hierusalem.

Ego Darius statui decretum, &c.] Et ipse ergo sicut homo temporaliter regno præditus, pro pace domus Dei, publica lege omnia quæ potest facit, contradicentes in quantum potest confringit: et Deum, quia æternam atque omnipotentem habet virtutem, hoc idem veraciter perficere rogat, piaque devotione desiderat, ut et nomen ejus in domo sua perpetuo maneat; et quicumque hanc impugnare præsumserint, ipsi in æternum regno et vita priventur. Quod eodem ordine nunc quoque in sancta ecclesia geritur, cum terrenæ potestates ad fidem conversæ, pro statu ejusdem ecclesiæ publica edicta proponunt, et hanc Domino adjuvante, atque inimicos omnes sub pedibus ejus ponent, placidam semper habere quietem cupiunt, ac pacem.

Igitur Thathannai dux regionis trans flumen, et Starbuzannai — sic diligenter executi sunt, &c.] Et nunc quoque confluentibus ad fidem populis, et aliquando etiam ex his qui foris sunt, paci illius faventibus, seniores Judæorum, hoc est illi qui sede magisterii sunt digni, ecclesiam suam quotidie vel verbo vel exemplo ædificant ac prosperantur; quia etsi aliquandiu antiquus hostis impugnet, invenit tamen sermo Dei aliquos, in quibus vincat, ac fugatis adversariis muros veritatis exstruat.

Et prosperabantur juxta prophetiam, &c.] Prædixerant enim iidem prophetæ, quia si ædificando templo insisterent, mox donante Domino, et opus ipsum complerent, et bonis quoque omnibus pro mercede devotionis largius abundarent. E quibus est illud Zachariæ: Manus Zorobabel fundaverunt domum istam, et manus ejus perficient eam; et scietis, quia Dominus exercituum misit me ad vos. Hoc est, cum videritis templum ab ipso Zorobabel, a quo

est fundatum, esse perfectum, tunc intelligetis missum a Domino, et quæ locutus sum, ipso mandante, dixisse. Item Haggeus: A die, inquit, vigesimo et quarto noni mensis, a die qua fundamenta jacta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum: Nunquid jam semen in germine est? et adhuc vinea et ficus, et malogranatum, et lignum olivæ non floruit ex die ista? Quod veraciter fuisse prædictum, ipse exitus rerum docuit. Sed et omnes prophetæ, immo omnes sacræ auctores scripturæ prospera structoribus sanctæ ecclesiæ, id est, doctoribus pollicentur, si non ipsi adversitatibus fatigati, a labore sancto quiescant. Aderit namque divinum auxilium, quo cœpta domus Domini in auditorum corde credendo ac bene vivendo compleatur. Adveniet architectis eisdem benedictio frugum vineæ, fici, malogranati, et olivæ, id est, abundantia copiosior spiritualium charismatum, quæ absque ulla dubietate tanto nobis largius a Domino præstabitur, quanto diligentius habitaculum gloriæ illius, sive in nobisipsis, seu in proximorum cordibus exstruere sategerimus. Neque aliquis hoc quod ait Haggeus, sub Dario rege templi esse jacta fundamenta, contrarium æstimet huic sacræ quam exponimus historiæ, in qua scriptum est: Secundo anno regis Cyri fundatum esse a cæmentariis templum, multum gaudente et collaudante Deum populo. Namque tunc ipsius templi fundatio descripta est, id est, domus sanctæ interioris, cujus mensuras specialiter et Regum et Paralipomenon, historia refert. Nunc autem cum ædificatione domus ipsius etiam porticum et gazophylaciorum, quæ ipsam domum undique versum in gyro ambiebant, ædificia fundata narrantur, quorum in libro Paralipomenon ita fit mentio: Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica, quæ textit ære. In qua basilica templo circumposita, et populus ad orandum consistere, et custodes ac janitores templi per vices suas die noctuque solebant excubare, sicut ibidem liber Paralipomenon abundantissime docet. Hæc aliquando generaliter domus cum ipso templo adnumeratur; ut in evangelio, ubi docente in templo Domino mulierem in adulterio deprehensam adduxere Pharisæi et

Scribæ, quam nullatenus nisi in porticus templi aliquas introducere potuerunt; aliquando separatim, sub nomine gazophylaciorum, sive exedrarum, sive porticum, sive atriorum. Unde est illud Psalmistæ: Qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.

Et ædificaverunt et construxerunt, &c.] Artaxerxen dicit illum qui post Darium regnavit, cujus tempore Ezras de Babylone Hierosolymam ascendit. Quæritur autem quomodo dicatur, jubente non solum Cyro et Dario, sed et Artaxerxe, domum Dei esse constructam; cum continuo subjungitur, eam regnante adhuc Dario fuisse completam ac dedicatam. Nisi forte credendum est etiam Artaxerxen misso Hierosolymam plurimo auri et argenti pondere, jussisse, ut si quid minus in ædificatione, vel in ornatu templi, sive vasorum ejus esset completum, ex ipsa quam miserat et donaverat pecunia perficeretur. Nam et Ezra illuc properante scriptum est, quod idem rex cum principibus et consiliariis suis plurimum auri et argenti, et vasorum pretiosorum, miserit ad templum. Ubi inter alia positum est in exemplari regis epistolæ: Sed et cætera quibus opus fuerit in domo Dei tui, quantumcunque necesse est ut expendas, dabis de thesauro et de fisco regis. Mensis autem Adar, cujus die tertia domus Domini completa est, ipse est qui apud nos Martius vocatur, quem scriptura duodecimum annum juxta cursum lunæ solet appellare. Nec vacat a mysterio, quod domus Domini, quæ septimo mense in ædificio altaris cœpta est, duodecimo est mense perfecta. Cœpta est enim initio septimi mensis; quia omne quod facimus bonum, præveniente nos gratia Spiritus Sancti, incipimus, et hac comitante ad perfectionem tendimus. Completa est autem duodecimo mense, ob significantiam perfectionis, quæ hoc numero continetur, maxime propter summam apostolorum, in quorum fide ac doctrina ecclesia perficitur. Item duodenarius numerus ideo perfectionem rectæ fidei et operationis designat, quia sive tria per quatuor, seu quatuor per tria multiplices, duodecim consummabis. Tria autem ad fidem merito propter confessionem Sanctæ Trinitatis referuntur; quatuor ad opus bonum, propter totidem virtutes excellentiores, pru-

dentiam, fortitudinem, temperantiam, et justitiam; quarum liber Sapientiæ, in laudibus ipsius sapientiæ ita meminit, dicens: Sobrietatem enim et prudentiam docet, et justitiam et virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominis. Recte ergo domus Domini septimo mense inchoata, et duodecimo est perfecta ac dedicata; quia mens electorum gratia Spiritus Sancti illustratur, ut ad perfectionem bonæ operationis perveniat cum fide sanctæ et individue Trinitatis, sicque lætabunda dedicationem beatæ retributionis expectat. Et quoniam hæc ipsa retributio futuræ nostræ solennitatis in tempore universalis resurrectionis, et in visione ejusdem in quam nunc credimus Trinitatis perficitur, recte domus Domini non solum duodecimo mense, sed et tertia ejus die completa esse memoratur; quia enim Dominus tertia die resurrexit a mortuis, recte nostra resurrectio triduo potest numero designari, de qua dicit propheta: Quia ipse cædit, et sanabit nos; percutiet, et curabit nos; vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Cœpta est ædificatio templi primo anno Cyri regis, et sexto Darii anno consummata; qui sunt anni juxta fidem Chronicorum XL. Siquidem Cyrus regnavit annis triginta, post quem Cambyses filius ejus annos octo, qui in hoc volumine, ut Josephus autumat, Artaxerxes vocatur; post quem Magi qui illum interfecerunt, anno uno, post quos Darius usque ad consummationem ac dedicationem templi, annis sex; qui sunt, ut diximus, anni quadraginta quinque. Quæritur autem quomodo, dicente Domino Judæis subfigura templi de passione ac resurrectione sua: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud; responderunt ipsi: Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu tribus diebus excitabis illud? cum non amplius quam quinque et sexaginta anni reperiantur a primo Cyri usque ad sextum Darii regis annum. Sed si in Historia Josephi legamus, in qua post consummationem ac dedicationem templi, tres adhuc annos addit, in quibus peribolos, id est, circumposita templo munitionum constructio, et quædam alia quæ remanserant perfecta sint; videbimus quia recte in ædificatione templi, quadraginta et sex annorum potuerit summa computari, in

quibus eminentiora ejus ædificia fuere cuncta completa. Verum nos hoc evangelii capitulo admoniti, debemus animo retinere, quia templum, quod a Salomone ædificatum, a Zorobabel et Jesu reædificatum est, multiplicem habet figuram. Nam et unamquamque animam designat electam, quæ propter inhabitantem in se Christum, Christi domus ac templum ejus recte vocatur; et ecclesiam totam, hoc est congregationem omnium electorum, et angelorum et hominum; et ipsum Domini corpus, quod ex virgine natum, ac sine peccato in mundo conversatum, ab impiis morte solutum, sed ab ipso est die tertia resuscitatum ad vitam. Cujus figuræ specialiter aptatur illud, quod templum quadraginta sex annis ædificatum esse dicitur. Narrant namque physiologi, quod hoc numero corpus humanum in utero a tempore conceptionis, usque ad perfecta membrorum lineamenta crescendo perveniat. Et decebat omnimode, ut domus quæ Dominici figuram corporis erat habitura, eo annorum numero conderetur in Hierusalem, quo dierum numero ipsum Domini corpus in utero virginis sacrosancto erat creandum, quæ videlicet virgo veracissime Hierusalem, id est, civitas Regis magni, et visio pacis est cognominanda, illius nimirum de qua dictum est: Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum. Sicut etiam illud quod de eodem templo scriptum est: Ostium autem lateris medii in parte erat domus dextræ, et per cochleam ascendebant in superius cœnaculum, et a superiore in tertium; specialiter Dominici corporis figuram prætulit, de quo scriptum est: Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. Ostium quippe lateris medii in parte erat domus dextra, hoc est ab orientali angulo lateris meridiani in terra incipiens, et per interiora ejusdem lateris occulto itinere paulatim ad altiora cœnaculorum perducens; quia Dominus et Salvator noster januam nobis salutis in dextro latere sui corporis voluit aperire, per cujus sacramenta abluti ac sanctificati, altiorem regni cœlestis aulam possumus intrare. Ascendimus namque per ostium lateris medii in superius cœnaculum, quando per aquam baptismatis, et poculum Dominici calicis consecrati, ab hac terrestri conversatione ad cœlestem

animarum vitam pervenimus. A superiore quoque in tertium penetramus cœnaculum, cum beatitudinem animarum, etiam corporum immortalium perceptione cumulamus.

CAP. VIII. *Fecerunt autem filii Israel, sacerdotes, et Levitæ, &c.*] Merito gaudent filii transmigrationis, quod ipsi et jugum captivitatis abjicere, et domum Dei, quæ destructa erat, merentur construere, offeruntque quasi devoti Deo famuli plurimas in dedicationem domus ejus hostias; offerunt etiam quasi fraternitatis amatores pro peccato totius Israel, hoc est non eorum tantummodo, qui præsentibus adesse potuerunt, verum etiam illorum qui vel in Babylone, vel in aliis adhuc provinciis positi, extra terram repromissionis inter hostes debebant; rogantes eis quoque Deum fieri propitium, et eos vel inter hostes a malis custodire, vel ab hostibus erutos optatam revocare ad patriam. Verum quia reædificatio domus post captivitatem illorum, ut sæpe dictum est, correctionem designat, qui a via veritatis, quam paululum inchoaverant, peccando aberraverunt; apte restauratum hujusmodi templum dedicatur a sacerdotibus et Levitis, et reliquis filiorum transmigrationis in gaudio; quia correctis his qui peccavere, multum fit gaudium in cœlo coram angelis Dei. Fit et magistris qui pro errantium salute laboraverunt; fit et omnibus qui a Babylone, id est, confusione peccatorum ad virtutum arcem, terram utique repromissionis mente et opere transmigraverunt. Et sacerdotes ergo et Levitæ, et omnis populus in dedicatione restauratæ domus Domini gaudent, quia omnes necesse est ordines sanctæ ecclesiæ, reconciliatis per pœnitentiam his qui peccaverunt, congaudeant. Offerunt in hanc dedicationem hostias, cum per errantium conversationem vota gratiarum Deo referunt, cum multi conspecta eorum vita Deo devota, et ipsi se ad majorum virtutum opera accingunt, nolentes eis seniores in operibus bonis existere, quibus innocentiores minus peccando permanserant. Quod etiam de eis qui nuper ad fidem, ad sacramenta Christi suscipienda perveniunt, æque potest accipi, quod multi sæpe illorum qui in fide præcesserunt, ferventiora novitiorum studia æmulentur, et eorum in bono perficiant exemplis. Non

solum autem sacerdotes, Levitæ, et populus hostias in dedicationem domus Domini, quam renovaverant, sed etiam pro peccato totius Israel offerebant; quia nimirum sic oportet eorum qui nobiscum adsunt bonis favere, sic illorum bona imitando, nostra facere, ut etiam pro statu totius quæ per orbem est ecclesiæ, solerti cura Dominum precemur juxta ipsum Dominicæ orationis exemplum; in qua sibi nemo specialiter panem quotidianum dari, vel peccata dimitti, vel se specialiter a tentatione et malo liberari, sed potius pro omnibus qui eundem habent Patrem in cœlis, orare jubetur. Item ædificato templo dedicatio sequitur, cum impleta in fine seculi summa electorum pervenerit ad gratiam cœlestium præmiorum. In quam dedicationem offeruntur hostiæ Deo multum acceptabiles; illæ nimirum de quibus eadem domus Dei, id est sancta ecclesia, post captivitatem longam ærumnæ mortalis, reædificata per gloriam immortalitatis suo Conditori ac Redemptori canit, dicens: Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Et quoniam eadem hostia laudis offerenda est Deo, non solum ob collata virtutum dona, verum etiam ob expurgatas atque ablatas sordes vitiorum: recte post oblatos in dedicationem templi vitulos, arietes, et agnos, hirci quoque pro peccato totius Israel mactati esse perhibentur; gratia namque Dei, quæ virtutum beneficia confert, ipsa nequitiam scelerum aufert. Neque ullum Pelagius in domo Dei habet locum, qui se suosque persuadebat libertate proprii arbitrii, vel liberari a malis, vel confirmari posse in bonis. Offeruntur autem in hac vita hirci pro peccato, cum electi supernæ pietatis supplicant, ut liberentur a peccatis. Offeruntur et in futura, cum iidem gratias ei referunt, quod ipso concedente sint liberati a peccatis; ideoque misericordias Domini in æternum cantabunt; quia nunquam se miseros fuisse ac per donum ipsius beatos esse factos obliviscuntur.

Et statuerunt sacerdotes in ordinibus suis, &c.] Ordo poscebat devotionis, ut post ædificatam ac dedicatam domum Domini, mox sacerdotes ac Levitæ, qui in ea ministrarent, ordinarentur; ne sine causa domus erecta

fulgeret, si deessent qui intus Deo servirent. Quod sæpius inculcandum eis qui monasteria magnifico opere construentes, nequaquam in his statuunt doctores, qui ad opera Dei, populum Dei cohortentur, sed suis potius inibi voluptatibus ac desideriis serviant. Quod autem dicit sacerdotes in ordinibus suis, et Levitas in vicibus suis constitutos, vices hebdomadarum significat; in quibus coetus omnis utriusque gradus, per viginti quatuor partes erat distributus, ita ut unusquisque ordo vicem suæ hebdomadis per octonos dies, videlicet a sabbato usque ad sabbatum in templo ministraret; et deinde viginti tres hebdomadas templi liber officiis, curam propriæ domus ageret, ut Verba Dierum narrant. Nam et in circuitu interioris sacrarii jam fecerunt porticus templi, in quarum januis per vices observabant Levitæ, sicut et ibi legitur. Quod vero dicitur, Sicut scriptum est in libro Moysi; non ad vices Levitarum, sed ad operâ Dei pertinet. Moyses namque scripsit quid sacerdotes, quid Levitæ in domo Dei operari deberent; vices vero Levitarum, et ordines sacerdotum per viginti quatuor sortes, de quibus diximus, non Moyses, sed David rex cum prophetis, sacerdotibus, et Levitis illius temporis descripsit. Et nunc quoque ædificata ac dedicata Christi ecclesia, per regenerationem novorum ad fidem populorum statui decet sacerdotes ac Levitas in ordinibus et vicibus suis, super opera Dei; et non solum sacramentis fidei initiantur populi, sed exemplis atque eruditione præcedentium in Christo justorum ad agenda ea quæ Dei sunt, instituantur; et hoc non pro captu humani ingenii, sed sicut scriptum est in libro Moysi. Cui consonat illud Dominicum: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Non ergo nostros auditores nostra propria, sed ea quæ legis et evangelii sunt mandata, docere debemus, si ad præmia quæ Dominus promisit, una cum eisdem auditoribus pervenire curamus.

Fecerunt autem filii transmigrationis pascha, &c.] Quid pertinuit ad historiam de celebratione paschæ post ædifi-

catam domum Domini referre? cum jamdudum esset promissum, quod a die primo adventus sui in Hierusalem, in cunctis solennitatibus Domini legitimas hostias atque holocausta offerrent; nisi forte propterea de pascha facto specialiter referre voluit, ut admoneret lectorem, quia filii transmigrationis ædificationem templi eadem qua cœperant mentis devotione complerint. Ibi namque prædictum est, quia congregatus est populus quasi vir unus in Hierusalem, et surrexit Josue filius Josedec, et fratres ejus sacerdotes, et Zorobabel filius Salathiel, et fratres ejus, et ædificaverunt altare Dei Israel, ut offerrent in eo holocaustomata. Et nunc dedicato templo, instante jam anno quadagesimo sexto, eadem pietas religionis omnium mentibus inesse memoratur, dum dicitur purificatos fuisse sacerdotes et Levitas quasi unum, omnes mundos ad immolandum pascha. Quæ enim major in hac vita potest esse perfectio, quam mundæ unitas multitudinis? Multa namque sacerdotum, multa Levitarum millia erant, qui tamen omnes purificati et mundi fuerant ad immolandum pascha. Neque hoc diversis animarum intentionibus, sed, sicut Lucas de primitiva novi testamenti scribit ecclesia, corde et anima una, quæ vera fidei ac dilectionis in Deum, nec dispar in populo unitas dilectionis et castitatis invenitur. Cum dicitur ad immolandum pascha universis filiis transmigrationis, et fratribus suis sacerdotibus, et sibi, statim subinfertur:

Et comederunt filii Israel, &c.] Universis ergo filiis transmigrationis immolatum est pascha, omnes comederunt filii Israel, non solum qui reversi fuerant de captivitate, sed et omnes qui alicubi antea constituti, eo tempore sese paraverant a coinquinationibus gentium terræ ad eos. Quod etiam de proselytis recte potest intelligi, qui cum natura essent gentiles, irritum converterentur populi Dei, accepta circumcisione, et hostiis purificati legalibus, ut digni essent et ipsi participatione sacrificii salutaris. Et notandum, quia gentes terræ dicit eos, qui coinquantibus serviunt; ut e contrario gentes esse cœli doceret eos, qui ab eis separati, in unitate et castitate Domino servirent, ejusque solen-

nia sincero corde celebrarent. Nusquam alias, nisi fallor, idem populus Israel, ex quo egressi sunt ex Ægypto per Moysem, tantæ devotionis cum sacerdotibus et Levitis, magistris videlicet suis extitisse reperitur: sed hæc devotio castigatione divina facta est, cum pro peccatis suis hostibus affligendi sunt traditi; afflicti adversitatibus, a peccatis sunt pœnitendo aversi; merito pœnitentiæ et conversationis sunt liberati ab hostibus; et Deo melius servituri, propriam revocati ad patriam. Sed et hactenus videmus sæpissime illos, qui templum sui corporis sæpius peccando prophanaverunt, et per hoc diabolo sunt captivati, redire ad Dominum per pœnitentiam. Et merito majore instantia quam prius consueverant, bonis insudasse operibus, quibus mansionem denuo in seipsis suo Auctori præparent. Notandum enim, quod Salomon prius templum in pace sui regni permaxima, tempore brevi, nullo omnimode contradicente perfecit; nunc autem destructum hoc propter peccata, filii transmigrationis in magna cordis compunctione labori longo insistentes, et sæpissime ab inimicis retardati, tandem divinitus adjuti restaurarunt. Facile namque est, conversum quemque ad fidem agnitionemque veritatis, abrenuntiare diabolo, et confiteri Deum vivum et verum, sacramenta Christi percipere; hisque initiatum, in remissionem omnium peccatorum, templum ejus effici, atque acceptam vitæ innocentiam comitante ejus gratia servare; sed multi laboris est, eum qui accepta fidei sacramenta peccando contemnit, pristinam recipere dignitatem; quia non huic facile emundatio per aquam baptismi denuo dari potest, sed infectum scelus longo pœnitentiæ labore, largis lachrymarum fluentis, districtiori continentiae sudore eluendum est, cujus emundatione ipsa quoque consuetudo vitiorum, quasi inimica Samaritanorum turba, repugnat; tanto ad superandum difficilior, quanto diutius terram cordis virtute vacuam possidebat. Potest et hoc dici, quod ideo specialiter reædificata ac dedicata domo Domini, de pascha facto commemoretur, cum nulli esset dubium, quin homines tantæ religionis pascha suo tempore facere velent; ut mystice insinuaretur, hanc esse summam totius

perfectionis, cum transcensis mundi cupiditatibus, atque illecebris universis, tota semper intentione mentis, alterius vitæ meditatur ingressum. Pascha enim transitus interpretatur, nomen inde habens, quod vel filii Israel in eo per immolationem agni de Ægyptia servitute ad gaudia libertatis transirent, vel ipse Agnus immaculatus, id est, Dominus Christus immolatus pro nostra redemptione, transierit ex hoc mundo ad Patrem. Quod et nos imitatur, cum ab infimis voluptatibus ad cœlestia quærenda transimus. Vere autem perficimus, cum a carnis ergastulo soluti cœleste regnum intramus. Cui sensui apte convenit quod sequitur:

Et fecerunt solennitatem azymorum, &c.] Hanc namque solennitatem quomodo spiritualiter facere debeamus, docet apostolus dicens: Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. Quæ septem diebus est celebranda; quia per omne seculi hujus tempus, quod tot diebus currit, in sinceritate nobis est et veritate, immo in omnium bonorum operum victimis atque holocaustis vita ducenda. Quoniam vero Dominus noster paschali tempore mortem transitorie gustatam, æterna resurrectionis virtute devicit; potest hoc in loco celebratio paschæ ad tempus nostræ resurrectionis typice referri; ut ædificatio quidem templi præsentem sanctæ ecclesiæ statum designet, dedicatio vitam futuram, quæ in animarum sanctarum, cum de corpore exierint, exultatione geritur. Immolatio paschæ gloriam insinuet resurrectionis, cum omnes electi carne Agni immaculati, id est, Dei et Domini nostri, non amplius in sacramento credentes, sed in re ipsa ac veritate videntes reficiuntur. Unde et in hoc pascha omnes sacerdotes ac Levitæ, omnis populi cœtus, omnes qui de gentibus ad eos confluerant, mundi fuisse omnes, quasi unus adfuisse perhibentur; quia tunc veraciter Agnus Dei tollit peccata mundi. Et sicut Joannes apostolus ait: Sanguis Jesu Filii Dei emundat nos ab omni peccato. Tunc vera erit unitas, cum fuerit Deus omnia in omnibus. Tunc vera azymorum solennitas in lætitia celebrabitur, cum

nullo in electis permanente fermento malitiæ et nequitiae, omnes in veritate ac sinceritate cordis, divinæ visioni adhærebunt; et hoc non in septem diebus seculi labentis, sed in una die vitæ perennis in atriis Domini, quæ melior est super millia in luce Spiritus Sancti, cujus nobis septiformem Propheta gratiam commendat.

Fecerunt solennitatem azymorum septem diebus, &c.] Hæc est namque maxima in hoc seculo et in futuro lætitia justorum, perfectum esse opus ecclesiæ, conversis etiam gentilibus, qui olim resistebant, ad adjuvandum ejus statum et confirmandam per orbem universum pacem Christianæ ecclesiæ religionis. Hucusque reditus de Babylone in Hierusalem populi, qui captivatus fuerat; reductio vasorum, quæ abducta; restauratio ac dedicatio templi, quod incensum; celebratio solennitatum, et decantatio canticorum Domini, quæ in terra aliena non poterant, sub ducibus Zorobabel et Josue scribitur. Quæ cuncta unam eandemque cognitionem humanæ in Christo salvationis continent, cum vel hi qui cum peccato primæ prævaricationis in mundum venerant, sacramentis fidei purificati salvantur; vel hi qui peccando fidem acceptam corruperant, pœnitendo resipiscunt, et utrique per unum eundemque Salvatorem, verum regem ac sacerdotem, quasi pascha felicissimum celebrantes, de hoc mundo ad Patrem, de morte transeunt ad vitam. Verum quia templo incenso, atque urbe Hierosolyma subversa, scripturæ quoque sanctæ, quæ ibidem servabantur, simul fuerant hostili clade perustæ, et has, miserante Domino atque ad suum populum reverso, reparari oportebat; ut quia ædificia eruta restauraverant, haberent unde ipsi admoniti, restaurari intus in fide et dilectione sui Creatoris discerent. Unde bene sequitur:

IN CAP. VII.

CAP. IX. *Post hæc autem verba in regno Artaxerxis regis Persarum, &c.*] Hunc Artaxerxen, sub quo Ezras de Babylonia Hierosolymam ascendit, Josephus putat esse Xerxen filium Darii, qui post eum regnavit. Porro Chronicorum libri, successorem ejusdem Xerxis, qui etiam apud

eos Artaxerxes appellatur, hic designatum æstimant. Regnavit autem Darius, sub quo ædificatum est templum, annos triginta sex; post quem Xerxes annos viginti; post quem Artabanus menses septem, quos chronographi pro anno posuere; post quem Artaxerxes annos quadraginta. Scriba autem velox in lege Moysi Ezras, eo quod legem quæ erat consumpta reficeret; non solum legem, sed etiam, ut communis majorum fama est, omnem sacræ scripturæ seriem, quæ pariter igni absumpta est, prout sibi videbatur legentibus sufficere, rescripsit. In quo opere ferunt, quia nonnulla verba, quæ opportuna arbitraretur, adjecerit; e quibus est illud: Et non surrexit propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem; et cætera. Quæ videlicet verba non nisi is qui longo post Moysen tempore viveret, dicere potuit. Et in libro Samuelis: Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum, Venite et eamus ad videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns. Nonnulla autem integra volumina, quæ quondam in populo Israel habebantur, intacta reliquit; quorum ideo nunc nil aliud in sacra scriptura, quam nominis tantum memoria habetur; ut est illud in libro Numerorum: Unde dicitur in libro bellorum Domini. Et in Josue: Nonne scriptum est hoc in libro Justorum? Sed et in Regum et Paralipomenon volumine commemorantur libri historici prophetarum Achizæ Silonitis, et Semeizæ, Jaddo, et Nathan, Esaiæ quoque, et Jehu filii Hanani; de quo dicitur, quia librum Regum Israel scripserit; et multa alia, e quibus omnibus dicunt hodie nulla uspiam posse vestigia reperiri. Ferunt quoque Hebræi, neque apud eos de hac re ulla dubitatio est, quod idem Ezras leviores literas excogitaverit sub nominibus earum quas eatenus habuerant, quibus velocissime tantam librorum copiam, quæ erat consumpta, reficeret. Unde non solum scriba, verum etiam scriba velox cognominatur. Priores autem literæ remanserunt apud Samaritas, quibus illi quinque libri Moysi, quos solos de sancta scriptura receperant, scribere solebant.

Et ascenderunt de filiis Israel, &c.] Quia in primo die

mensis primi cœpit ascendere de Babylone, et in prima mensis quinti venit in Hierusalem, præoccupando dicit eos venisse in Hierusalem. Nam et in sequentibus quomodo venerint, et ubi exercitum suum coadunaverint, plenius ex ordine describit. Notandum autem, quod in capite voluminis hujus scriptum est, quia ad promissum Cyri ascenderint de Babylone, ducibus Zorobabel et Josue, de filiis Juda et Benjamin cum sacerdotibus et Levitis omnes, quorum suscitasset Deus spiritum. De quibus etiam additum est, quod essent de captivitate quam transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem. Hic autem sub Ezra duce nulla Judæ et Benjamin, nulla transmigrantis Nabuchodonosor, sed tantummodo filiorum Israel, et sacerdotum ac Levitarum, qui cum illo ascenderint, mentio est. Unde verisimile videtur, quod illi qui tunc revocati sunt Hierosolymam, de Juda et Benjamin fuerunt, qui a Nabuchodonosor fuerant in Babyloniam transmigrati. Hi autem qui nunc reducti per Ezram leguntur, de decem tribubus, qui specialiter post divisionem Israel vocabantur, extiterint; quos reges Assyriorum longe ante tempora Nabuchodonosor captivarunt, et ultra montes Medorum habitare fecerunt. Tunc itaque duæ tribus maxima ex parte domum redierunt, ac templum gravi cum labore restaurarunt. Decem autem tribus, quæ minorem templi et religionis curam habuerunt, jubente licet rege, patriam redire neglexerunt, eo quod destructo Chaldæorum imperio, libere sub regibus Persarum, qui gentem ipsorum diligebant, viverent. At vero cum templum re-ædificatum, et comprehensam esse Samaritanorum invidiam compererant, tandem et de ipsis aliquid domum redire consenserunt; tametsi plures ibidem resederunt, quorum progenies usque hodie eisdem in partibus detineri, et Persarum genti servire perhibetur. Sicut autem Zorobabel et Jesus, ut sæpe dictum est, Dominum Salvatorem designant, qui captivitatem generis humani sua gratia relaxat, suamque in nobis domum ipse nos sanctificando ac possidendo ædificat; sic et Ezras sacerdos ac scriba velox, eundem Dominum, qui non venit solvere legem, sed

adimplere, manifeste denuntiat. Qui et ob id scriba legis Dei, sive scriba velox in lege Moysi potuit recte vocari, quia ipse Moysi legem per angelum dedit, ipse prophetas sanctos per gratiam sui Spiritus docuit omnem veritatem, ipse omnium mentes electorum mox ut suo amore tetigerit, intelligendam faciendamque Dei Patris voluntatem accendit. Unde gratiam novi testamenti promittens propheta dicebat: Et hoc testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus; dabo leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas. Cujus scribæ pulchre meminit Psalmista dicens: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. Lingua quippe prophetæ calamus erat scribæ velocis; quia quæ Dominus illum sine ulla mora temporis intus illustrando docuit, hæc ipse per officium linguæ foris hominibus temporaliter declaravit. Quem suo quoque nomine Ezras, qui interpretatur adjutor, aperte demonstrat. Ipse est enim, per quem solum populus fidelium a tribulationibus liberari, et quasi de Babylo-nica captivitate ad libertatem Hierosolymorum, de confusione vitiorum ad pacem serenitatemque virtutum, proficientibus meritorum gradibus solet introduci. In secundo Anabathmon, hoc est, ascensuum eorundem Psalmo exclamat cunctis ad summa tendentibus, quo duce tendere ac pervenire debeant, insinuans: Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram. Cujus etiam in actibus suis figuram Ezras tenuit, cum et ipse partem populi non minimam de captivitate Hierosolymam reduxit, simul et pecuniam ac vasa Deo sacrata in gloriam templi ejus advexit, cum eundem populum ab uxoribus alienigenis pontificali auctoritate purgavit. Quæ cuncta quid in ecclesia sancta gestum a Domino, sive gerendum insinuent, docto patent lectori; sed et nos, ut etiam simplicioribus pateant, elaborare curabimus. Quod enim ascendit Ezras de Babylone, ascenduntque cum eo de filiis Israel, et de filiis sacerdotum ac Levitarum; significat piam Redemptoris nostri dispensationem, qua in carne apparens, confusionem mundi hujus, liber ipse a confusione vitiorum, intravit, ut nos secum rediens, ab omni confusione liberatos, ad tranquillitatem

supernæ pacis induceret; cujus videlicet pacis sempiternæ in præsentī ecclesia pignus accepimus, dicente Domino: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; id est, temporalem in terra peregrinantibus relinquo, perpetuam ad cœlestem patriam pervenientibus do. De quo benedicitur, quia in primo mense cœperit ascendere de Babylone, et quinto mense cum filiis transmigrationis, quos ducebat, venerit in Hierusalem. Quatuor namque mensibus iter de Babylonia Hierosolymam completur; quia per quatuor libros sancti evangelii, fidem et sacramenta veritatis discimus, quibus de captivitate hostis antiqui Domino duce eripi, atque ad libertatem gloriæ filiorum Dei debeamus ascendere. Quatuor eisdem libris præcepta continentur operum, quorum quasi gressibus quotidianis ad superna promissa pervenire valeamus. Neque hoc sine figura mysterii factum est, quod prima die mensis cœpit ascendere de Babylone, et prima rursum die mensis pervenit in Hierusalem; primordium namque mensis, in quo luna novum a sole lumen mutuari creditur, novum doni cœlestis initium designat. Et apte prima die mensis primi ascendit Ezras de Babylone cum eis quos a captivitate salvabat; quia principium sanctæ conversationis, in quo Satanae et regno ejus abrenuntiamus, illustratione divinæ pietatis agitur in nobis. Prima quoque die mensis quinti pervenit in Hierusalem, quia et hoc non nostri libertate arbitrii, sed inspiratione supernæ lucis geritur in nobis, ut, auditis evangelii oraculis, sanctæ ecclesiæ membris incorporemur. Pulcherque ac salubris in ecclesia mos, doctrina patrum inolevit, ut his, qui catechizantur, quatuor evangeliorum sacramentum explanetur, ac recitentur exordia. Item prima die mensis quinti venit cum his qui liberati ab hostibus fuerant, in Hierusalem; quia dum completis quatuor sancti evangelii præceptis cœleste regnū ingredi-mur, quasi novum mensis initium celebramus, quia novæ jam lucis gaudia in Sole Justitiæ cernimus, et velut post quatuor menses lucidæ actionis, quod in via vitæ peregrinus, quintum mensem perpetuæ remunerationis in luce patriæ cœlestis agimus.

Et in prima mensis quinti venit in Hierusalem, &c.] Id est, confirmatus gratia et protectione divina, quia prosperum cœptum iter perficeret. Item in sensu mystico venit in ecclesiam mediator Dei et hominum, juxta manum Dei sui bonam super se, id est, juxta dispositionem divinæ virtutis, quæ erat in ipso. Deus enim erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Quæ videlicet manus erat super illum, secundum id quod ille homo factus est. Unde ait: Pater major me est. Major namque humanitate Christi, divinitas est non solum Patris, sed et ipsius Christi, et Spiritus Sancti, quæ una est. Qua etiam manu divinæ potentiæ exaltatus in passione, ad mœnia supernæ civitatis ascendit, hac fidelibus suis se humiliter sequentibus ascensionis iter ostendit.

Ezras enim paravit cor suum, &c.] O quanta virtus dicti, quæ sublimitas meriti, parare hominem cor suum ad obsequium divinæ voluntatis, ac dicere posse: Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo, et psalmum dicam Domino! Id est, et animo toto exultabo in Domino, et operum executione quæ ejus sunt jussa perficiam. Paravit ergo cor, ut investigaret ac rescriberet legem Domini, quam flamma vorax absumpserat. Paravit etiam, ut ipse prior hanc faciendo impleret, et sic ad alios docendos os aperiret. Quod eodem modo de Domino Jesu accipere in promptu est; paravit namque cor suum, ut investigaret legem Domini, quia talem sibi hominem quem susciperet, divinitus providit, qui non solum sine peccato, verum etiam plenus esset gratiæ et veritatis, quia nulla sibi repugnante lege peccati, legem Dei absque omni mentis sive carnis contradictione servaret. Unde dicit in Psalmo: In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui legem tuam in medio cordis mei. Item Dominus investigavit legem Dei, quia abjectis Pharisæorum traditionibus, sanctam scripturam, qualiter esset mystice intelligenda, quid arcanorum spiritualium intra tegmen literæ celaret, edocuit; quia decreta evangelii, quæ ipse attulit mundo, magis perfecta, magis Deo Patri accepta, quam quæ Moysen præmiserat, ostendit. Unde ait ipse:

Audistis quia dictum est ab antiquis, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum: ego autem dico vobis, Diligite inimicos; et cætera hujusmodi.

Hoc est exemplar epistolæ edicti, &c.] Artaxerxes hic, qui devotissima mente pro suo modulo templum ac sacerdotes Dei veneratur, eique promptum defert famulatum, Christianos principes, sicut et prædecessor ejus Darius, significat. Nec mirandum, si successores Cyri, qui templum Domini et civitatem ædificari fecerunt, qui servos ejus ac legem dilexerunt, atque juverunt, Christianorum regum figuram tenere dixerimus, cum ipse Dominus per prophetam, Cyrum in figuram venire dixerit filii sui, ejusque illum nomine honorari dignatus sit, dicens: Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro; et cætera, quæ de illo supra latius posuimus.

Artaxerxes rex regum Ezræ sacerdoti, &c.] Scribam legis Dei cœli doctissimum nominat, quia et ad ipsum regem fama pervenerat divinæ virtutis, per quam ille incensam a Chaldæis legem eisdem quibus prius sermonibus, tametsi alio literarum caractere, novaverit. Deum autem cœli et ipse nominat, ad distinctionem illorum quos de hominibus mortuis, aut certe nonnullis, stultam miserorum vesaniam instituisse noverat. Obsecro autem, ne sit grave lectori, breviter textum epistolæ percurrere, et quantum personæ Christianorum regum conveniat, videre.

A me decretum est, &c.] Omnibus qui velint ire Hierosolymam, licentiam tribuit, nullum ire compellit: et Christiani principes nullum cogentes, ne sit incerta aut dubia voluntas fidei, universis quibus placuerit de suo regno Christum colere permittunt.

A facie enim regis et septem consiliatorum ejus missus es, &c.] Et in libro Hesther legimus moris fuisse regibus Persarum, ut in cunctis, quæ agenda sive decernenda essent, septem sapientum uterentur consilio. Septem consiliariis utuntur fideles, cum in omnibus quæ faciunt, præcepta ac decreta sequuntur scripturæ divinæ. De qua dicit Psalmista: Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum septuplum.

Hoc est, sancta septiformis Spiritus illustratione perfectum. Quod si cui videtur incongruum consiliarios ejus regis Persici, a quibus populus et propheta Domini laxati a captivitate ad patriam remittitur, aliquid in ecclesia sancta boni posse figurari, legat opuscula patrum, qui actus sive casus regum reproborum Sauli et Jechoniæ sanctissima Redemptoris nostri opera figuraliter designari dixerunt: Saulis videlicet uncti in regem, sed merito scelerum suorum occisi, super innoxia regis Christi morte interpretantes: Jechoniæ vero translationem de Juda in Bethlehem, quam propter peccata sua tenuit, ad gratiam Redemptoris nostri ejusdem typice referentes, quo relictis ob perfidiam Judæis ad salvandas per orbem nationes transmigrare dignatus est. Qui dicta vel acta Pharaonis, sive Nabuchodonosoris, typice super hostibus ecclesiæ intelligenda tradiderunt. Verbi gratia, Pharaon præcepit infantes populi Dei masculos in flumine necari, fœminas reservari; quia diabolus fortia in nobis extinguere, fluxa et infirma cupit enutrire. Item Nabuchodonosor jussit omnes populos sibi subditos audita voce symphoniarum et musicorum prostratos adorare statuum suam. Et diabolus satagit genus humanum per dulcedinem pompæ terrestris, a rectitudine mentis inflectere, et ad sequendam cupiditatem, quæ est simulachrorum servitus, deceptorum corda pervertere. Si ergo mala reproborum opera in figura non solum malorum, sed et bonorum præcesserunt; cur non et boni bonorum actus sive sermones, quæ in prophetico volumine continentur, bona sequentium gesta præfigurare potuerunt? Item videamus opuscula sancti Augustini, qui etiam septem viros unius mulieris sine filiis defunctos, de quibus Sadducæi resurrectionem negantes, Dominum tentabant, certam ecclesiastici sacramenti figuram dixit habere, necnon et mulierem, et sterilitatem ejus, et mortem. Ipsorum quoque virorum mortem figuras esse rerum memorabilium docuit, cum hanc historiam neque ipse Dominus, neque evangelistarum quispiam ex sua persona narraverit; sed quæ impii nefando ore contra Dominum protulerant, evangelistæ propter sacratissimum Domini responsum suis lite-

ris indiderint. Mittitur ergo Ezras a facie regis et septem consiliatorum ejus, ut visitet Judæam et Hierusalem. Et conversi ad fidem principes seculi, et scripturarum quoque sanctarum cohortationibus roborati, Dominum Christum ad salvandam ecclesiam suam, et congregandam de gentibus per quotidianum auxilium, quod Ezræ nomen significat, venire desiderant, sedulo voce proclamantes: Domine Deus virtutum, convertere, respice de cœlo, et vide et visita vineam istam. Ut visites, inquit, Judæam et Hierusalem in lege Dei tui, quæ est in manu tua. Lex enim Dei in manu erat Ezræ; quoniam hanc non lingua solum prædicabat, sed actu implebat. Dominus quoque noster in carne apparens, legem in manu habebat, non solum quia legis præcepta in omnibus secutus est, verum etiam quia in potestate edicta legis habebat; et ipse videlicet eam quondam per Moysen, prout volebat, statuens, et nunc eandem prout volebat per seipsum immutans, atque ad perfectiora transferens. Unde aiebat: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. Et mirum quomodo verbum, quo uti solebant prophetæ, in epistola Artaxerxis inveniatur, ut dicat legem Dei esse in manu servi illius. Scriptum est enim: Factum est verbum Domini in manu Haggei prophetæ; et, Dominus fecit quod locutus est in manu servi sui Heliae; et, Testificatus est Dominus in Israel et in Juda per manum omnium prophetarum. Quia nimirum prophetæ non minus operando quam loquendo cunctis ea, quæ Dei sunt, prædicabant, sequitur:

Et ut feras argentum et aurum, &c.] Notanda fides ac sapientia regis et consiliatorum ejus, qui dona quæ Domino offerre voluerunt, magis per illum qui legem Dei in manu habebat, id est, opere complebat, offerenda esse intellexerunt. Mirumque dictu, quam fideliter ac docte rex ipsum in Hierusalem habere tabernaculum dicat, quem supra Deum cœli dixerat; tabernaculo namque in itinere uti solemus, et Deus cœli tabernaculum habet in Hierusalem; quia qui æternam in cœlis sedem habet, ipse cum peregrinantibus in hac ecclesia sanctis ad tempus

demorari dignatur. Unde est illud Apocalypseos, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Verum quia beatus Ezras non solum prædicatorum sanctæ ecclesiæ, e quibus unus ipse erat, sed etiam Domini Salvatoris, ad cujus membra pertinebat, typum gessit, quasi per illum dona nostra offerimus, cujus in omnibus opitulatione indigemus, ut bona quæ agimus, Deo Patri esse possint accepta. Nemo enim, inquit, venit ad Patrem nisi per me. Et de illo Joannes: Ipse est enim propitiatio pro peccatis nostris.

Et omne argentum et aurum quodcunque inveneris, &c.] Patet historia, quod ad hoc rex et consiliatores ejus dederunt Ezræ pecuniam ad templum Domini deferendam, ad hoc et alios dare cupiebant, ut de hac pecunia emerentur hostiæ, et sacrificia, et libamina, quæ offerrentur super altare Dei: et si quid superesset pecuniarum, hoc non aliter nisi juxta voluntatem Dei dispensaretur. Ubi et hoc notandum, quia dum dicit de sacerdotibus oblatores in domum Dei sui, manifeste docet, et si aliqui de sacerdotibus ac Levitis cum Ezra Hierosolymam ascenderint, nonnullos tamen adhuc in Babylonia cum residuis sui populi remansisse. Patet et sensus allegorice, quia fideles ad hoc sua opera bona in sancta ecclesia clarescere cupiunt, ut et ipsi per hæc partem cum sanctis habere mereantur, et alii ipsorum proficiant exemplis. Nam velut de argento et auro nostra sacrificia, libamina, et hostiæ ad offerendum Domino comparantur, cum conspecta nostrorum operum claritate proximi convertuntur ad officium pietatis, quo et ipsi bene vivendo, Domino consecrantur. Sed et si quid argenti superesset, et auri, de quo oblationes non essent emendæ, et hoc secundum voluntatem ac placitum Dei jussit ordinari. Sunt enim quædam clarissimæ sanctorum virtutes, quæ non tamen omnibus in exemplo operis possunt ostendi, sed tantum ad glorificandam Dei gratiam recitari; ut est illud quod Daniel et Hieremias pueri prophetaverunt, quod Joannes nondum natus, quod Cornelius cum domo sua nondum baptizatus, Spiritum Sanctum accepit, ut sunt innumera sanctorum miracula, quæ instar argenti et auri fulgent in domo Domini; nec tamen

ex eodem argento sive auro oblationes, quæ super altare imponantur, emi possunt; quia talia cum audimus, mirari quidem velut divina debemus, sed non hæc tamen quasi possibilia valemus imitari. Sacrificia autem proprie dicebantur, quæ de frugibus terræ offerebantur, ut est panis, similia, spicæ; libamina autem, quæ de vino ac liquidis rebus fiebant.

Vasa quoque quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, &c.] Non solum argentum et aurum diversi ponderis, verum etiam vasa dantur Ezræ deferenda in Hierusalem. Sed et Dominus noster typicus, videlicet Ezras, vasa quæ sibi creduntur ab hominibus, cujusmodi est vas electionis Paulus, et de quibus ille loquitur, vasa misericordiæ, cuncta tradidit in conspectu Dei Patris in superna Hierusalem. De his vasis loquitur ipse in evangelio: Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc bona illius diripiet? Fortis etenim rex erat Babylonis, id est, diabolus reprobis male dominans; sed victus ac ligatus a Domino, ea quæ injuste possidebat vasa, id est, electorum corda, amisit. Neque hæc auferenti, atque ad supernam civitatem, cujus erant propria, reducenti contradicere potuit.

Et a me ego Artaxerxes rex statui, atque decrevi, &c.] Et principes Christiani subjectis sibi omnibus imperant, ut quicquid ab eis petierit Dominus et pontifex noster, absque mora tribuant, nil omnino retractantes, quin veloces divinæ voluntatis jussa perficiant. Dent autem illi aurum in confessione veræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, vinum in fervore dilectionis, oleum in exhibitione et hilaritate misericordiæ. Et hæc cuncta sub numero centenario sacerdoti magno et scribæ legis Dei cœli dari jubentur; id est, Domino Jesu Christo, qui cœlestia nobis a Patre deferens mandata, cœlestia sequentibus in domo Patris præmia repromisit; et nulla prorsus alia quam supernæ gratia retributionis bonis insistamus actibus. Centenarius namque numerus, qui in computo digitorum de læva transit in dexteram, ea quæ in dextera indicis, hoc est, in vita æterna sunt, solet gaudia designare.

Talentum autem triplicis esse mensuræ traditur, minimum librarum L; medium librarum LXXII; summum librarum CXX; coros xxx modii, batos qui et ephi, decima pars cori, id est, modii sunt tres.

Sal vero absque mensura. Omne quod ad ritum, &c.] Sal sapientiam designare constat omnibus, unde et in communi locutione insulsi vocantur hebetes; sed distat cujusmodi sit sal. Nam et Dominus per legem in omni sacrificio sal offerri præcepit, et in evangelio dicit: Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos. Nec tamen frustra David in valle salinarum Idumæos percussisse legitur, quia nimirum sal cœlestis sapientiæ, quo initiantur catechumeni, in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre jubemur. Salinas vero vallium cum incolis suis percutit David, quia infirmam ac mundanam sapientiam cum sectoribus ejus destruit Christus. Unde bene nunc præcipitur, sal absque mensura tribui diligenter in domo Dei cœli; quia nimirum necesse est, ut quicquid sapientiæ quis habet, totum hoc in obsequium sui Creatoris exhibeat. Et recolendum, quod in superioribus hujus libri legitur dixisse Samaritanos, scribentes ad alterum Artaxerxen, quia memores fuerint salis quod in palatio comederant, ideoque tolerare non potuerint, ut templum et civitas Dei contra utilitatem ejus ædificaretur. Nunc autem hic Artaxerxes jubet omnibus arcæ publicæ custodibus, ut inter alia donaria sal suum, in quantum opus sit, in domum Dei cœli tribuant. Ibi namque cognoscitur, quod hæretici nonnunquam ad impugnandam ecclesiam fraudulentò humano sapientiæ gustu animentur. Hic autem insinuat, quod conversi ad fidem simul sapientes, ipsam sæpe fidem per disciplinam ejusdem sapientiæ secularis adjuvent, dum adversarios ejus per eam potentius vincunt.

Vobisque notum facimus de universis sacerdotibus, &c.] Hoc privilegio, quo sacerdotes, Levitæ, et cæteri domus Dei ministri a vectigalibus immunes redduntur, manifeste ostenditur, quod cætera plebs filiorum Israel, ad patriam perveniens, tributa regi pendebat. Quod discreta omnimode provisione rex fecisse cognoscitur, ut hi qui in divino

servitio semper occupati erant, a suo essent famulatu liberi; quique nil in terra proprium possidebant, sed ex decimis populi vivebant, ab his nemo tributa solvenda exigeret. Ex quibus omnibus apertissime probatur, regem non solum dilexisse, sed et optime didicisse quæ divinæ servitutis posceret cultus.

Tu autem Ezra secundum sapientiam Dei tui, &c.] Repe- tit rex sermonem quem dixerat, et veritatem, quam cog- novit, iterato sermone confirmat. Supra namque ait, in manu Ezræ legem esse Dei ipsius. Nunc autem dicit, sapientiam Dei ejus in manu illius. Quia nimirum sapi- entia est lex Dei, dicente Psalmista: Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius. Et justus in manu sua legem Dei et sapientiam habet, dum in omnibus quæ agit et loquitur, memorem se esse divinæ voluntatis ostendit. Patet ergo literæ sensus, patet et intelligentia spiritualis, quia videlicet Dominus et Salvator noster habet sapientiam Dei in manu sua. Ipse enim Dei virtus et Dei sapientia, cujus solius est constituere judices ac præsules ecclesiarum, qui secun- dum voluntatem ejus judicent omnia, et inductis per orbem fidem ejus prædicent. Et omnis qui decreta contemnit legis illius, vel præsentis pœna, vel futura juxta modum quisque sui punietur erratus. Hæc ergo Artaxerxes scri- bens Ezræ, et amorem quem erga cultum religionis habe- bat literis comprehendens, patenter expressit, quid futuris temporibus Christiani reges devotionis habituri, quid erga fidem veritatis essent acturi. Unde breviter epistolam ejus, quibusque licet intermissis, commemorare curavi- mus; ut lector cognosceret, quantum concordet his quæ revelata evangelii gratia Christiani principes pro sanctæ ecclesiæ pace fecerunt. Possumus sane personam Ezræ non solum ad Dominum Christum, sed etiam aliquem præsulem sive doctorem ecclesiæ figuraliter referre; qui- bus sæpe reges ac principes literas pro fidelium statu miserunt. Meritoque ipse Ezra, cui hæc est data epistola, subsequenter in Dei laudem erumpit, dicens:

Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, &c.] Et

quis dubitet sancta ejus ac mystica dicta confiteri, quæ propheta divinitus ei inspirata commemorat, a quo etiam domum Domini glorificatam asseverat?

CAP. X. *Et ego confortatus manu Domini Dei mei, &c.*] Manum Dei, virtutem Dei, quæ omnia operatur, appellat. Merito autem ille congregat, quos de Babylone Hierosolymam adducat, qui manum Dei, qua confortetur, ipse habere in se cognoscitur. Quia nimirum sic demum quisque idoneus ad alios Deo per suam doctrinam aggregandum efficitur, dum prius ipse gratiam ejus contra omnia quæ opus sanctum impediunt, intus in mente roboratur.

IN CAP. VIII.

Hi sunt ergo principes familiarum, &c.] Usque ad finem genealogiæ diligenter principes qui secum de Babylone ascenderunt, enumerat, et genealogiam ipsorum explicat. Numerum quoque eorum qui ad M. CCCC. et XL. pervenit, adjungere satagit; ut ita insinuet, quia nomina eorum qui de confusione mundi hujus ascendunt, in libro vitæ Agni continentur ascripta. Sed et doctores quique, principes videlicet familiarum populi Dei, quantum animarum numerum Domino acquisiere, in tantum augmenta perpetuæ remunerationis accipiunt, juxta illam evangelii parabolam, ubi dicente servo bono et prudente: Domine, ecce mna tua decem mnas acquisivit. Respondit eidem dominus, dicens: Et tu esto super decem civitates; id est, ex eorum quos docuisti vita, gloriosior in cœlesti regno appare.

Congregavi autem eos ad fluvium qui decurrit ad Ahava.] Nomen hoc loci nusquam alibi me legisse memini. Cum vero in sequentibus scriptum est, Et prædicavi ibi jejunium juxta fluvium Ahava; et post aliquanta, Promovimus ergo a flumine Ahava duodecimo die mensis primi; videtur verisimile, quod et Ahava fluvius sit, et alter aliquis fluvius in eum decurrat, in quorum confinio Ezras eos, qui ascenderunt secum, congregaverit. Josephus autem pro hoc nomine ponit Euphratem. Unde potest Ahava non incongrue rivus aliquis fluminis Euphratis intelligi.

Et mansimus ibi tribus diebus, &c.] Opportune egit Ezras, ut priusquam iter tantum inciperet, diligenter sibi copiam provideret ministrorum domus Dei, per quos Hierosolymam perveniens, ea quæ in templi usus essent necessaria, perficeret.

Et misi eos ad Eddo, &c.] Mare Caspium, ut scribit Orosius, sub aquilonis plaga ab oceano oritur, cujus utraque circa oceanum littora et loca deserta incultaque habentur. Inde meridiem versus per longas angustias tenditur, donec per magna spatia dilatatum, Caucasi montis radicibus terminetur. Habet ab oriente usque oceanum Hircanorum et Scytharum gentes plurimas, propter terrarum infœcundam diffusionem late oberrantes. Ab occidente gentes habet plurimas. Sed generaliter regio multo Albania ulterior sub mari et monte Caspio, Amazonum nuncupatur. Ubi notandum, quod cum historici Caspium scribant, Ezras hoc loco Casphiæ nominet. Hebræi namque Pliteram non habentes, pro hoc in nominibus Græcis sive barbaris Ph litera utuntur, ut Phetrus, Philatus. Ergo et in Casphiæ loca filii Israel per captivitatem Assyriorum vel Chaldæorum pervenisse probantur, dum illo mittit Ezras, ad adducendos sibi ministros domus Domini, Levitas videlicet et Nathinneos, quos Josephus sacros servos nominat. De quibus notandum, quod multum libera in pace, quamvis inter externos vivebant, qui statim ad imperium sive ad preces Ezræ, tantam exercitus copiam destinare valebant. Nam ducentos quinquaginta et octo viros electos in illa expeditione fuisse, sequens eorum catalogus ostendit; quibus adjunctus Ezras, in exercitu suo mille septingentorum prope virorum summam habuisse reperitur.

Et prædicavi ibi jejunium, &c.] Exemplum jejunandi et orandi, cum aliquid magnæ virtutis incipere volumus; et quia nunquam fallit fida in Dominum spes, neque fieri potest, ut quod justum a pio et justo auxiliatore per continentiam atque orationes cum fide quærimus, non impetremus. Sed diligentius intuendum, quod jejunium præmittitur, et sic oratio subsecuta docetur. Primo namque

ait, Et prædicavi jejunium, ut affligeremur coram Domino. Ac deinde subjungit: Et peteremus viam rectam nobis et filiis nostris, &c. usque in conclusionem sententiæ: Jejunavimus autem, et rogavimus Dominum nostrum pro hoc, et evenit nobis prospere. Oportet namque omnimode, ut quicumque ad deprecandam misericordiam Domini ingreditur, primo continentius vivendo, dignum se qui exaudiatur præbeat; atque ita Dominum rogans, non dubitet prospere sibi eventura quæ postulat.

CAP. XI. *Et separavi de principibus sacerdotum duodecim, &c.*] Sæpius dictum est, quod argentum et aurum, et vasa, quæ de Babylone Hierosolymam mittebantur, animas designarent, quæ de confusione et erroribus mundi hujus converterentur ad Dominum. Unde apte hujusmodi vasa sacerdotibus commendat Ezras, qui ea Hierosolymam perferant; quia per sacerdotum necesse est manus diluantur in baptismo, et consecrentur Domino, quicumque ad consortium sanctæ ecclesiæ pertingere desiderant. Per sacerdotum æque officium debent reconciliari sanctæ ecclesiæ pœnitendo, qui ab ejus societate peccando recesserant, et in servitium diaboli, in captivitatem Babylonii regis in peccatis perseverando deciderant. Et bene duodecim sunt sacerdotes, quibus hæc cura delegata est, propter duodecim apostolos, per quorum doctrinam ecclesia et per orbem primo fundata est, et usque ad finem seculi per successores eorum ædificari non desinit. Quibus convenit hoc quod eisdem sacerdotibus dixit Ezras:

Vos sancti Domini, et vasa sancta, &c.] Oportet enim ut doctores ecclesiæ nunquam obliviscantur sanctimoniam, qua ipsi sunt Domino consecrati per Spiritum Sanctum, in die redemptionis, ad quam suscipiendam etiam suos auditores instituant; ut qui jam Domino oblati sunt per rudimenta fidei, etiam per eorum qui in fide præcesserunt exempla ac monita magis magisque confirmentur, ac supernæ civitatis introitu digni efficiantur. Quibus vigilandum est per omnia, et curandum, ne aliqua de creditis sibi animabus, vasis videlicet Domini pereat, sed integro eos numero ad sanctæ civitatis adyta perducant.

Vigilate et custodite, donec appendatis, &c.] Appendimus autem argentum et aurum, et vasa, quæ accepimus ab Ezra, coram principibus sacerdotum et Levitarum, et duobus familiarum Israel in Hierusalem, et in thesaurum domus Domini, quando eos quos nobis superna dispositio commisit, tales instruendo ac docendo exhibemus, qui irreprehensibiles inveniantur, et apti thesauro aulæ cœlestis, hoc est sedibus internæ pacis ac lucis; et hoc non iudicio quorumlibet hominum qui facile possint falli, sed examine beatorum apostolorum, cæterorumque sublimium virorum, qui cum Domino sunt de nostris actibus iudicaturi. Hi etenim merito principes sacerdotum ac Levitarum, et duces familiarum Israel, hoc est virorum sive animarum Deum videntium sunt intelligendi. De quibus Psalmista Domino: Constitues, inquit, eos principes super omnem terram. Et de quibus Salomon in ecclesiæ laudibus: Nobilis, inquit, in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ. In portis autem, in discrimine dicit novissimi examinis.

Promovimus ergo a flumine Ahava duodecimo et cætera omnia plena mysteriis.] Superius namque legitur, quod prima die mensis primi cœperint ascendere de Babylone; et nunc dicitur, quod duodecimo ejusdem mensis die promoverint a flumine Ahava. Primo ergo die mensis de portis Babylonis exierunt, sed usque ad duodecimum diem juxta memoratum flumen expectabant, donec ad se Levitas et Nathinneos de Casphiæ locis evocarent, seque ipsos ob pericula longi itineris solertius Domino ex tempore jejunando et orando commendarent. Et nos ergo cum novos ecclesiæ populos diabolo renuntiare, et Deum verum credere ac confiteri docemus, quasi primi mensis initio de Babylone cum pecunia Domino consecranda egredimur; quia principium eis novæ conversationis, quæ ereptos a diabolo ad regnum cœleste ducat, ostendimus. Unde idem mensis in scriptura sacra mensis novorum sive novarum frugum solet appellari. Nam et ipso mense, sub eadem significatione novæ conversationis, patres de Ægypto per Moysen educti sunt. Verum cum eisdem novæ vitæ

auditoribus symbolum fidei tradimus, quod per duodecim apostolos ordinatum, et totidem est sententiis comprehensum, quasi duodecim diebus in prima mansione consistimus; et sic cœptum ad terram repromissionis iter aggredimur, qui per acceptam fidei notitiam, virtutum eis callem, quo ad vitam perveniamus, ingrediendum esse monstramus. Quibus diebus Ezras cum filiis transmigrationis, jejuniis, et orationibus, et congregatione Levitarum ac Nathinneorum deditus erat; quia nimirum necesse est, ut cum novos populos fidei acquirere proponimus, tum ipsi virtutum studiis maxime operam demus, quibus et nosipsos Domino familiarius commendemus, et eis, quos erudimus, exemplum bonæ actionis præbeamus; fratrum quoque cohortem religiosam nobis in auxilium advocemus, quo adjuti animas fidelium ad societatem electorum, atque ad arcem vitæ perfectioris, quasi vasa sancta ad templum Domini efficacius transferamus. Apte quoque subjungitur, quia venientes Hierosolymam qui ascenderant de Babylone, triduo manserint ibi, et sic argentum et aurum, et vasa quæ attulerant, oblata et appensa sint in domo Domini. Tres quippe dies sunt mansionis in Hierusalem, eximiæ virtutes cunctis fidelibus habendæ, fides, spes, et caritas. Has ergo oportet doctores primo in seipsis ostendere, et sic eos quos docuerunt, quosque eisdem virtutibus instituerunt, præcedentibus in Christo patribus probandos offerre. Cum enim sancta ecclesia eos, quos catechizamus, in fide et actione probos invenerit, quasi vasa quæ offerimus in templum, per manum sacerdotum appendens, et puri metalli et perfecti ponderis esse reperiet. Quod et in hac ecclesia per electos quotidie in credentium vita examinanda agitur, et in superna æque Hierusalem, ut supra diximus, in eis qui ad eam intrare meruerint, perfectius completur. In hac namque vita doctores sancti quasi triduo manentes in Hierusalem, quarto die argentum et aurum quod obtulerant appendendum, sacerdotibus offerunt, cum et sese fide fortes, spe sublimes, dilectione ferventes exhibent, et suos quoque auditores per confessionem rectæ fidei, instar argenti probati clarescere, per puritatem sensus inviolati, in

modum auri primi fulgescere, per susceptionem in se spiritualium charismatum, quasi vasa Deo consecrata præminere demonstrant. In superna quoque patria iidem doctores cum primo pro sua fide, spe, et caritate, deinde etiam pro illis, quos docuerunt, gratiam remunerationis accipiunt, quasi post gaudium triduanæ mansionis in Hierusalem, ob donaria et vasa pretiosa, ac Deo digna quæ attulerunt, amplius honorantur. Distat autem inter hæc vasa quæ Ezras cum sacerdotibus in Hierusalem offert, et ea quæ supra Zorobabel ac Jesus obtulisse referuntur; quod illa de templo Domini translata in Babylone, et postmodum sunt Hierosolymam relata; hæc autem in ipsa Babylonia facta, sed devotionis sunt gratia Hierosolymam missa a rege vel principibus Persarum, vel etiam a populo Israel, qui illis in partibus morabatur. Illa ergo vasa designant eos qui post acceptam notitiam et sacramenta fidei, post inchoata virtutum opera decipiuntur ab hoste antiquo, et in confusione rapiuntur errorum; sed miserante Christi gratia revocantur ad salutem. Hæc autem illos qui cum peccato primæ transgressionis morte obnoxii erant nati, sed per lavacrum regenerationis sacerdotum ministerio expiati, sanctæ ecclesiæ sunt filiis aggregati. Illa pœnitentes de suis erroribus, hæc perseverantes virtute cœpta gentes insinuant. De quibus bene subiungitur:

Descriptumque est omne pondus in tempore illo.] Omne quippe pondus argenti et auri, et vasorum, quæ Domino offeruntur, sacerdotes in templo describunt, cum doctores studiosi diligenter vitam examinant subditorum, et quantum singuli ad fidem vel operationem profecerint, subtili indagine dijudicant, et juxta suæ modum capacitatis quemque in domo Dei per gradus sibi competentes ordinant. Sed etsi nunc præpositorum ignavia torpet, vitamque sibi commissorum aut ignorat, aut se nosse dissimulat, adest internus arbiter, qui numerum credentium, pondusque animi singulorum in trutina sui examinis integrum conservat, ut reddat unicuique secundum opus ejus. Potest et ita dici; quia pervenientibus sanctis prædicatoribus ad supernam Hierusalem cum his quos instruxerant, descri-

batur in tempore illo omne pondus bonæ actionis eorum, in libro vitæ, et digna in cœlis retributione donetur.

Sed et qui venerant de captivitate filii transmigrationis, &c.] Magna devotio et religiositas ostenditur eorum, qui dum venerant a captivitate, pervenientes ad templum et altare Domini, primo omnium obtulerunt holocausta, non tantum pro seipsis, sed etiam pro omni Israel, hoc est, et pro eis qui jam domum reversi fuerant, et pro illis qui adhuc extorres patriæ durabant, ut omnia omnis auctoris sui misericordia protegeret. Patet etiam spiritualis intellectus; quia illi veraciter et perfecte captivitatem antiqui hostis, qua peccando tenebantur, pœnitendo evaserunt, qui se fixa intentione divino servitio subdunt, qui totos se ab infimis abstractos cupiditatibus, flamma desiderii cœlestis ad superna accendunt. Hoc est autem holocausta, id est, tota incensa sacrificia vel hostias Domino offerre, nil nisi ejus voluntatem in omnibus cogitare vel facere. Perfectæ quoque mentis indicium est, cum quis pro omni Israel immolat, id est, pro generali fidelium omnium sospitate, quasi unitatis in omnibus ac fraternitatis memor, supernæ pietati supplicat.

Dederunt autem edicta regis satrapis, &c.] Alia editio habet: Et clarificaverunt populum et domum Dei. Levaverunt ergo populum, dum eam auctoritatem regiam, qua Ezras sublimatus est, honorabilem omnibus fecerunt. Levaverunt et domum Dei augustius ornando vasis ac donariis, quæ ad illam rex et consilarii ac principes ejus miserunt; ministros quoque ac sacerdotes illius a tributis et vectigalibus, præterquam Domino soli, liberos reddendo. Mystice autem populus et templum Dei unam eandemque sanctæ ecclesiæ figuram tenuit; quam levat Ezras et filii transmigrationis, allatis de Babylone vasis Deo sacris, cum prædicatores sancti aggregatis ei donante Domino credentium cœtibus, honorabilem eam omnibus etiam externis ac terribilem exhibent. Item prædicatores iidem, cum eos quos suis vel exemplis in bona conversatione instituere, vel verbis usque ad cœlestium perceptionem præmiorum provehant, levant jam populum et domum Dei; quia mag-

num profecto et manentibus in superna patria, et peregrinantibus adhuc in terra electis gaudium faciunt.

IN CAP. IX.

CAP. XII. *Postquam autem hæc completa sunt, &c.*] Hujus culpa transgressionis, et in Malachia propheta manifeste descripta, ac prophetica auctoritate redarguta est; quia videlicet reversi de captivitate Babyloniae tam principes et sacerdotes ac Levitæ, quam reliquus populus, abjecerunt uxores suas Israelitici generis, quæ paupertate et inopia longioris vitæ, et fragilitate sexus, non ferentes laborem, confectæ erant, et infirmitatem ac deformitatem corporum contraxerunt, et cum alienigenis vel ætate florentibus, vel cultu corporum pulchrioribus, vel potentum ac divitum filiabus matrimonia copularunt. Quod non de Israel, qui tunc cum Ezra, sed de illis intelligendum est, qui cum Zorobabel et Jesu jamdudum de captivitate ascenderant; neque enim poterant hi, qui cum Ezra venerant, tam cito tanti ducis ac præsulis, ut intelligendum est, contemnere doctrinam, ut necdum quinque mensibus in patria demorati, suas reliquerint, et uxores acceperint externas; de quorum numero potius intelligendi sunt hi principes fuisse, qui hoc facinus ad Ezram referentes castigare curarunt. Nec mirandum quomodo hoc populus Israel cum sacerdotibus et Levitis scelus patrasse dicatur; cum illa transmigratio magis de Juda et Benjamin, quam decem tribubus, quæ Israel vocabantur, extiterint. Sciendum enim, quod abducto in captivitatem Israel, id est, decem tribubus, indifferenter pristino nomine, et duæ tribus Juda ac Benjamin appellant Israel. Populus igitur Israel hoc loco non ad distinctionem Judæ et Benjamin decem tribus sunt accipiendæ, sed ad distinctionem populorum terrarum, generaliter populus Dei intelligendus, qui dignitatem sui nominis cœlestis, terrenorum societate polluerit. Nam et idem Malachias propheta, quem ipsum esse Ezram Hebræi asseverant, in libro suæ prophetiæ hujus prævaricationis ita meminit: Transgressus est Judas, et abominatio facta est in Israel et

in Hierusalem ; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit, et habuit filiam Dei alieni. Disperdat Dominus virum qui fecit hoc, magistrum et discipulum de tabernaculis Jacob, et offerentem munus Domino exercituum. Ubi Judam dicens, manifeste primæ transmigrationis populum hoc facinore pollutum significat. Quod vero adjungit, Disperdat Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum et discipulum de tabernaculis Jacob ; appellatione magistri et discipuli, et principes et populum hac prævaricatione pollutum, atque consortio sanctorum, si non corrigent, ambos eradicandos esse docuit. Et quod addidit, Offerentem munus Domino exercituum ; admonet incassum eos Domino victimas hostiarum offerre, qui seipsos peccando non timent diabolo subdere. Inter quæ miranda fides, et propositum optimum populi de captivitate eruti, qui semen sanctum, alias autem gentes ad distinctionem suam populos terrarum appellant ; ut palam insinuent, seipsos, quamvis de terra procreatos, non tamen in terra, sed in cœlis habere conversationem, dum præ cæteris nationibus in Deum cœli credebant, et cœlestia ab illo beneficia consequi sperabant. Unde merito dolent sanctificationem suam ab hominibus gentium esse coinquinatam ; et quod gravius est, principes etiam, a quibus corrigi debuerant, primos errasse fatentur. Notandumque diligenter, atque in exemplum operis trahendum, quod ea quæ principes peccaverunt, et plebem sibi commissam peccare fecerunt, æque principes alii, qui sanctius vivebant, corrigere satagunt. Verum quia per seipsos nequeunt, referunt ad pontificem, id est, archiepiscopum suum causam, cujus auctoritate flagitium tam grave, tam multifidum, tam diutinum expiatur. Nulli autem dubium, quin uxores alienigenæ hæreses et superstitiosas philosophorum sectas figuraliter exprimant. Quæ cum in ecclesiam incaute admittuntur, non solum semen sanctum catholicæ veritatis et puræ actionis suis contaminant erroribus, sed et peccata omnia, quibus ethnici solent pollui, dum Christiani non erubescunt imitari, quasi per uxores alienigenas degeneratam a semine sancto verbi Dei, quo fuerant generati,

dicente apostolo Jacobo : Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis ; et quasi profanam de filiabus exteriorum sobolem procreant, dum illecebras errantium secuti, perversos ex his actus in cunctorum notitiam proferunt.

Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum, &c.] Ezras intimum cordis dolorem ostendit, scidit vestimentum, evellit pilos capitis et barbæ ; sedet mœrens, ut tali de honestamento corporis et indumenti cum mœrore vultus velocius omnium animos ad pœnitentiam vel sui, vel fraterni reatus excitet ; quia per vestimenta solent opera nostra designari, quibus aut ad gloriam, si munda ; aut ad interitum quis induatur, si polluta, nec nuptiali splendida caritate probentur. Per pilos capitis cogitationes, quæ de occulta cordis radice, velut de internis cerebri sinibus, oriuntur. Quæ si rectæ sunt, conservari ; sin autem reprobi, debent abscindi. Unde de Samuele, qui sanctus erat futurus, ait genitrix : Et novacula non ascendet super caput ejus. Et apostolis Dominus, Et capillus, inquit, de capite vestro non peribit ; quia nimirum omnes sanctorum cogitatus æterna apud Dominum sunt memoria digni. At vero peccator, ut mundari possit ab iniquitatibus suis, reprobas necesse est a se cogitationes, origines videlicet et fomites malorum operum, abjiciat. Unde leprosus in Levitico cum recepisset sanitatem, inter alias purificandi cærimonias, etiam omnes pilos suæ carnis eradere præcipitur, ut sic expiatus hostiis castra mereretur ingredi. Quia tunc demum a vitiorum fœditate perfecte mundamur, cum non solum actus, sed et cogitatus a nobis noxios expellere satagimus. Barba quoque, quæ virilis sexus et ætatis index est, in significatione virtutis poni solet. Scidit pallium et tunicam pontifex, ut populum quem regebat, minus perfecta habere opera designaret, et quem sua soliditate necesse esset discindi per pœnitentiam, atque in meliorem habitum renovari. Evellit pilos capitis, ut eidem populo intimaret cogitationes nequam suo de corde extirandas, ac renascendis utilibus locum esse dandum. Evellit et pilos barbæ, ut in ipsis etiam, quas habere videbantur, virtutibus humiliarentur, et parva hæc

aut nulla in examine interni arbitri esse meminissent, quæ vitiis esse permixta clarescebat. Sedit mœrens, ut per lamenta pœnitentiæ veniam reatus tanti promerendam esse doceret. Nec mirandum, si tanta boni præsulis cœpta, magnum mox in subditis fructum virtutis procrearent. Vide enim quid sequatur:

Et convenerunt ad me omnes qui timebant, &c.] O quanta rerum mutatio! Supra dictum est, quod perfidia principum et magistratuum multi sunt ad luxuriam secuti, et nunc bono principe in lamenta converso, et per suos luctus ac lachrymas quid esset peccatoribus agendum innuente, convenisse dicuntur ad eum omnes qui timebant verbum Dei, quo transgressores esse puniendos comminatur. O quantum exempla pia bonos juvant doctores! Nihil omnino locutus Ezras, sed solo audito scelere, in lachrymas et ploratus esse conversus scribitur, et turbam ad se fidelium non vociferando, sed mœrendo traxisse. Subjungitur:

Et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, &c.] Paraverat se Ezras per compunctionem cordis, simul et afflictionem corporis, qui dignus efficeretur auditu supernæ pietatis, et sic in verba orationis prorumpebat. Curvat autem genua, et expandit manus, fundit ad Dominum preces in tempore sacrificii vespertini; hoc Deo sacrificium gratus fore non ambigens, quod in spiritu humilitatis, et in anima contrita, quam quod carnibus et sanguine offerretur pecudum. Typice autem, quod indumento scisso curvat genua, et expandit manus ad Deum, et fusis precibus ac lachrymis plurimorum mentes ad pœnitentiam convertit, ut in sequentibus scriptum est; Dominum Salvatorum ostendit, qui pro nostris sceleribus et ante passionem, et in ipso tempore passionis orare dignatus est; quique, extensis in cruce manibus, indumentum suæ carnis ob nostram restaurationem ad tempus vulneribus scindi ac mortificari voluit; ut qui, sicut apostolus ait, mortuus est propter peccata nostra, resurgat propter justificationem nostram. Quod apte in tempore sacrificii vespertini factum est, vel quia Dominus in fine seculi sacrificium suæ carnis et sanguinis obtulit Patri, ac nobis in pane et vino

offerendum præcepit ; vel quia ad finem perveniente sacrificio legali, sua nos passione liberavit, atque a populis terrarum separans, cœlestes fecit, et castos sibi corde ac corpore concessit adhærere. Ipsa quoque oratio, qua se, cum esset justus, populo peccatori sociabat, dicens :

Deus meus, confundor et erubesco, &c.] Humilitati congruit Redemptoris nostri, qui in similitudine carnis peccati, ut peccata mundi tolleret, apparuit. Unde et in Psalmis, qui, evangelio teste, ex ipsius persona scripti sunt, manifeste sua delicta appellat, quæ in se susceperat nostra, dicens : Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me ? Et adjiciens : Longe a salute mea, inquit, verba delictorum meorum. Et iterum : Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita ; non quia ipse delicta in se, vel insipientiam posset habere ; qui, sicut apostolus ait, factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, ac redemptio ; sed quia causam eorum quos salvare venerat, in se suscipiens, etiam ea quæ illorum fragilitati veraciter convenerant, in se transferre dignatus est.

IN CAP. X.

CAP. XIII. *Sic ergo orante Ezra, et implorante, &c.]* Quantum oratio, fletus et lamentatio Ezræ profecerit, ostenditur, cum mox ad eum cœtus fluentium permaximus utriusque sexus et omnis ætatis collectus esse perhibetur. Flebant autem vel hi qui peccaverant, pœnitentiam sui reatus agentes ; vel illi qui in castitate permanserant, de fratrum suorum prævaricatione et casu dolentes. Sed sive hi, sive illi, sive utrique fleverint, multum omnes conturbati ad preces et lamenta sui pontificis ostenduntur, cum etiam mulieres, cum pueri quoque hic interfuisse narrantur. Potest autem et ea discretione factum intelligi, quod prius innocentes et recti ad eum confluerint, cum ait : Et convenerunt ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressionem eorum qui de captivitate venerant ; nunc verò etiam ipsi qui peccaverunt, cum uxoribus suis et liberis pœnitentiam acturi convenerint.

Et respondit Sechenias, &c.] Secheniam hunc Josephus dicit primum fuisse Hierosolymitarum, qui et ipse, ut

principem decebat, maxima auctoritate, mox intentione Ezræ juvabat, et populum videlicet una secum peccasse confitendo, et pœnitentiam esse agendam suadendo, abjectis uxoribus alienigenis, cum eis qui ex illis nati erant liberis.

Et nunc si est pœnitentia in Israel super hoc, &c.] Si populum, inquit, perfecte hujus transgressionis pœnitet, primo conversi ad Dominum promittamus correctionem, ac postulemus veniam; deinde ad nosipsos reversi, omnem a nobis patrati facinoris et radicem extirpemus et fruticem, ejectis videlicet uxoribus cum omni sua sobole non licitis; hoc est enim quempiam veraciter agere pœnitentiam, et totum intus in corde ad Dominum converti, et foris omnes peccandi materias ab ipsa origine rescare. Quodque subjungit:

Surge, tuum est discernere, &c.] Decentissime docet quomodo sit apud majores in consilio agendum, ut videlicet quisque pro suo sensu quod optimum intellexerit, sive intellexisse sibi visus fuerit, dicat; et tamen ei qui potest, locum discernendi relinquat, paratus obtemperare omnibus quæ ille secundum voluntatem ac legem Dei agenda disposuerit.

Et surrexit Ezras ante domum Dei, &c.] Eliasib erat summus sacerdos temporis illius, si quidem post Jesum filium Josedec, Joachim filius ejus, et post eum Eliasib filius illius, summi sacerdotii gradu functus est; et ut sequentia hujus sacræ historiæ, et Judaica Josephi probat historia.

Panem non comedit, &c.] Exemplum hic habebunt eximium non solum flendi et orandi, verum etiam jejunandi pro his qui peccaverunt; et cum beati sint lugentes, qui propria deflent peccata, quoniam accepta remissione consolantur, quanto esse beatiores credendi sunt, qui etiam fraternis lugent erratibus; et hoc in tantum, ut ne panem quidem et aquam, quæ abstinentium est refectio, contingere velint, neque domum suam ingredi, vel in lectum sui stratus ascendere, sed in atriis domus Domini potius orantes pernoctare gaudeant. Ibi enim erat domus sacerdotis,

quam vespera superveniente Ezras perhibetur ingressus. Denique alia editio pro cubili Johanan, pastophoriam Johanan habet, quo nomine solet sæpe scriptura porticus illas cognominare, quibus templum erat undique circumdatum, et in quibus ministri et custodes ejusdem templi manere consueverant. Lugent etiam nunc in transgressione eorum qui de captivitate venerant, qui dolent eos qui nuper a peccatis pœnitendo erepti erant, rursus ad ea peccando esse prolapsos, per quæ denuo a diabolo possint captivari. De quorum seductoribus quasi de parentibus uxorum immundarum, loquitur Apostolus Petrus: Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos qui paululum effugiunt. Et paulo post de eis qui velut de captivitate ascendentes, nihilominus per luxuriam sunt capti: Si enim, inquit, refugientes coinquinationes mundi, in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.

Et missa est vox in Juda et Hierusalem, &c.] Dum dicuntur filii Juda et Benjamin convenisse, manifeste patet, quia hi qui alienigenarum uxorum connubio polluti sunt, de prima transmigratione fuerant, quæ de his tribubus erat, ac per Jesum et Zorobabel domum revocata est, sicut et superius diximus.

Ipsa est mensis novus, vicesimo die mensis, &c.] Nonus mensis ipse est, qui ab Hebræis Casleu, a Romanis vocatus December, quem in medio hyemis venire et esse pluvialem ac tempestivum, mirum quis nesciat. Unde diligentius notandum, quia cum in medio hyeme populus convenerit, tremere a peccato et pluviis memoratur. Cum enim pluvias ipso etiam tempore pluviarum ultra solitum cadere cernerent, reversi ad conscientiam, intellexerunt hoc ob sua scelera factum, iramque superventuram cœlestem, ex ipsa aeris perturbatione admoniti timuerunt. Ideoque non in privatis domibus sua negotia agere præsumperant, sed in platea domus Domini, assumpto pœnitentiæ et humilitatis habitu, consederunt. Hoc propter eos qui turbatis licet elementis, et vel ventorum fragore, vel in-

undantia pluviarum, vel nivium acervis vel ardore siccitatis vel etiam exitio hominum sive animalium desuper ingravescente, atque ipso iudice per aperta indicia vim suæ iræ minitante, nihil omnino de correctione morum, qua iudicem placent, plagamque impendentem evadant, inquirunt; sed tantum seduli pertractant, qua arte adversa quæ exterius propter peccata desæviunt, aut evitent aut superent. Sedit autem populus in platea domus Dei, hoc est circa atrium sacerdotum, quo ipsa domus Dei undique versum erat circumdata, ut supra docuimus; habens circa se ex omni parte per quatuor ædes atriorum amplissimas, in quibus etiam populus, si quando propter pluvias opus esset stare poterat, et nihilominus ea quæ in templi januis gerebantur, vel circa templum, videre. Habebant namque interiores parietes juxta terram in columnis factos, exteriores solidos.

Et surrexit Ezras sacerdos, et dixit, &c.] Hic locus respondet ad hoc quod supra dictum est, Et surrexit Ezras ante domum Dei, et abiit ad cubiculum Johanan filii Eliasib, et ingressus est illuc, panem non comedit, et aquam non bibit; lugebat enim. Ubi notanda devotio pontificis, qui lugens, orans, ac jejunans pro transgressione populi, per triduum in atriis templi permanebat; nec prius domum suam volebat intrare, quam accepta consensione populi ex toto illum corde pœnitentem, conversumque ad Dominum videret. Cujus devotionis etiam reliqui principes fuisse consortes videntur, cum dicuntur et ipsi finita synodo abiisse in domos patrum suorum. Nam si non voluit hoc hæc sententia sacræ scriptor historiæ significare, quid opus fuit scribere, quod expleto colloquio Ezras et principes familiarum in domos patrum suorum de templi septis exeuntes abierint, cum eos hoc facturos, etiam si scriptura non dixisset, nemo non sciret? Quid opus addere, Et omnes per nomina sua, cum et hoc esset omnibus notissimum; nisi quia tales eos voluit intelligi quorum nomina et actus merito in memoria tenerentur, ac posteris noscenda traderentur?

Et sederunt in die prima mensis decimi, &c.] Nota nume-

rum ternarium figuris mysticis esse usitatissimum. Supra dictum est, quod in tribus diebus omnes filii transmigratio-
nis venire deberent in Hierusalem; et nunc in tribus
mensibus, decimo videlicet, undecimo, et duodecimo, casti-
gantur ab uxoribus alienigenis. Tres namque sunt virtu-
tes, sine quibus ad vitam pervenire nequimus, fides, spes,
et caritas. Tertio tempore seculi veniens in mundum
Dominus, gratiam nobis evangelii contulit. Primum nam-
que tempus ante legem in patriarchis, secundum in pro-
phetis sub lege præmisit, in tertio ipse cum gratia venit;
quia sua nos passione redimens, tertia die resurrexit a
mortuis; per cujus gratiam, quia et consortio sanctæ
ecclesiæ copulamur, et a vitiorum expurgamur illecebris,
apte filii transmigrationis, et in tribus diebus castigandi ab
erroribus suis Hierosolymam convenerunt, et in tribus
mensibus ipsi castigandi opus compleverunt. Sed et juxta
literam opportune satis ac salubriter elaboraverunt princi-
pes familiarum et Levitæ, ut ante initium mensis primi
consummarentur omnes qui profano erant connubio ma-
culati; id est, a tali scelere purgarentur, quatenus ipsum
mensem primum in quo erat pascha faciendum, mundi
intrarent, mundi paschalia festa peragerent, mundi annum
quem mundi inchoassent, ad finem usque perducerent.
Quod etiam nos omnibus annis in Quadragesima paschæ
convenit imitari; ut instantibus solenniis Dominicæ re-
surrectionis, mundemus nos ab omni inquinamento carnis
et spiritus, quo et ipsi participes resurrectionis esse
valeamus.

CAP. XIV. *Et inventi sunt de filiis sacerdotum qui duxe-
rant, &c.*] Hebræi huic loco aptant illud Zachariæ pro-
phetæ: Et ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem
magnum stantem coram angelo Domini, et Satan stabat a
dextris ejus, ut adversaretur ei. Et paulo post: Et Jesus
erat indutus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli.
Et respondit, et ait ad eos qui stabant coram se, dicens:
Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce
abstuli a te iniquitatem tuam, et indui te mutatoriis. Et
ponite cydarim mundam super caput ejus. Recte, in-

quiunt, stabat Satan a dextris illius et a sinistris, ut adversaretur ei, quia vera erat accusatio, eo quod et ipse cum cæteris alienigenam accepisset uxorem. Quod autem dicitur, quia Jesus erat indutus vestibus sordidis; tripliciter interpretatur, vel ob conjugium illicitum, vel ob peccata populi, vel propter squalorem captivitatis. Angelus autem, ante cujus faciem stabat Jesus, præcepit cæteris angelis ex persona Domini, ut auferant ab eo sordida vestimenta, de quibus diximus. Qui cum præceptum opere complerent, rursus idem angelus loquitur ad Jesum: Ecce abstuli a te iniquitatem tuam; hæc sunt sordida vestimenta; et indui te mutatoriis, hoc est, Israelitem tibi conjugem copulavi. Quodque sequitur, Ponite cydarim mundam super caput ejus; quæ mitra a plerisque dicitur; in hac volunt intelligi sacerdotii dignitatem, quod, ablutis sordibus peccatorum, mundum habuerit sacerdotium. Sed intuendum, quod non scribit Ezras, Jesum ipsum alienigenam duxisse uxorem, sed quosdam de filiis et fratribus ejus hoc facinore dicit esse pollutos. Quamvis et culpa filiorum ad patrem respiciat, nec perfecte possit esse justus qui filios delinquentes, dum potuit, corrigere neglexit. Unde aiunt quidam præfatam de Jesu prophetiam non ad filium Josedec, sed ad Dominum Salvatorem esse referendam. Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ Dei, sordida ad tempus vestimenta acceperit, ex compassione nostræ fragilitatis, dicente Esaia: Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, et infirmatus est propter peccata nostra; cui Satan stabat a dextris, ut adversaretur ei, quærens semper dextris ejus, et virtutibus contraire, ut sacra evangelii refert historia. Et apostolus: Est, inquit, per omnia pro similitudine absque peccato. A quo sordida vestimenta auferuntur, et induitur mutatoriis, cum laverit nos a peccatis nostris in sanguine suo; ut sit quod apostolus ait, Quicumque ergo in Christo baptizati estis, Christum induistis. Vel qui sordida habuit vestimenta in passione, mutatoria accepit in resurrectione, ita ut de illo veraciter dicere possimus: Qui etsi novimus Christum secundum carnem, sed jam nunc non

novimus. Cydarim quoque accepit in capite, quia semper habere probatus est sacerdotium, juxta illud Psalmistæ: Tu es sacerdos in æternum. Quod vero dicit Ezras, fratres quoque Jesu filii Josedec uxores duxisse alienigenas; non fratres ejus carnales, sed more sanctæ scripturæ cognatos oportet intelligi: neque enim fratres ejus germani eatenus in carne vivere, et voluptati operam dare potuerunt, cum centum et eo amplius anni essent transacti, ex quo Cyrus regnare incipiens, Jesum et Zorobabel cum transmigratione Juda et Benjamin, ad construendam domum Domini Hierosolymam remisit. Sequitur:

Et dederunt manus suas, ut ejicerent uxores, &c.] Primo a se uxores abjiciunt illicitas, et sic pro se arietem offerunt, ut ablato scelere mundi ad altare accederent. Difficile namque est ejus acceptam Deo esse victimam, qui non prius culpam, pro qua offert, relinquere contendit, dicente Esaia: Quiescite agere perverse, discite bene facere. Et quia filii vel fratres fuere summi sacerdotis, qui primi peccaverant, recte in castigationem sceleris, arietem de gregibus offerunt, ut tali hostia designent, quia seipsos qui doctores populi ac principes quasi duces gregum sequentium esse videbantur, a pristina vita mactare, ac purgatos dignam pœnitentiam Deo per meliorem vitam offerre disposuerant. Notandum inter ea, quanta arte pugnandi diabolus fideles semper impugnet, quam nullum eis unquam securum a certando tempus relinquat. Ecce enim qui adversitatibus superari non poterant, superantur blandimentis; vincebant hostes publicos ædificato templo Domini ac dedicato, sed vincebantur amore mulierum gentilium, ne templa cordium vel corporum suorum Deo inhabitatore digna servarent. Cujus rei temporibus nostris manifestissime est figura completa, cum videamus animos fidelium multo periculosius nunc interius tentari, a concupiscentia sua abstractos et illectos, quam tentabantur quondam extrinsecus, cum immanis adversarius contra eorum constantiam ferro et igne sæviebat. Sed aderit pietas Domini, quæ sicut tunc illis adversus aperta furentium

certamina, virtutem patientiæ largita est; ita et nobis adversus surripientium laqueos blanditiarum cautelæ donet custodiam. Denique agente industrio pontifice et his qui timebant Dominum cunctis compuncti sunt corde qui peccaverant, et ejecerunt uxores alienigenas; sicque expulsa turpitudine luxuriæ, rediit decus castimoniam, atque in civitate Domini ejecto rudere vitiorum, respersi sunt flores et aromata virtutum. Hucusque verba Ezræ, quibus et primo Zorobabel ac Jesu, et deinceps sua facta descripsit. Et ipse autem typum Domini Salvatoris manifeste tenuit, in eo quod sanctam renovavit scripturam, quod populum de captivitate Hierosolymam revocavit, qua domum Domini majoribus donis sublimavit, quod duces trans flumen Euphratem, ac præsidēs qui legem Dei nossent, constituit, quod filios transmigrationis ab uxoribus castigavit externis. Restauravit enim Dominus scripturam sacram, quia quam Scribæ et Pharisei, vel per traditiones suas fœdaverant, vel juxta literam tantum intelligendam esse docebant, ipse spirituali sensu plenam, prout a Moyse vel prophetis scripta erat, ostendit. Sed et novum testamentum misso desuper Spiritu Sancto per apostolos sive apostolicos viros fecit describi. Eduxit populum de Babylonica captivitate, et ad Hierosolymam, terramque repositionis liberatum induxit; quia et semel passus in cruce mundum suo sanguine redemit, ac descendens ad inferos, quoscunque ibi veros Israelitas, id est, electos invenit, abductos inde ad mœnia supernæ civitatis adduxit, eisque gaudia olim promissæ hæreditatis concessit. Et quotidie fideles a perturbatione mundi hujus congregans, ad consortium sanctæ ecclesiæ regnumque perenne convocat. Auxit ornatus templi auro et argento et vasis pretiosis, quæ vel populus Israel, vel principes Persarum illo per eum miserant; quia in se credentes de utroque populo, Judæo videlicet et gentili, in ecclesiam introducens, claritate fidei et operis eorum hanc semper ornare ac glorificare non desistit. Constituit duces ac præsidēs omni populo trans flumen, qui legem Dei nossent ac docerent;

quia in sancta ecclesia, quæ et flumine sacri baptismatis abluta est, et flumen Babylonium, hoc est, perturbationem seculi fluctuantis fidei sinceritate transcendit, apostolos, evangelistas, pastores posuit, et rectores. Castigavit filios transmigrationis ab uxoribus alienigenis, quia illos qui professione fidei mundo abrenuntiaverant, illecebris mundi ultra servire prohibuit. Ejecit et filios talium genitricum de cœtu transmigrationis, ne forte adulti perfidiam potius earum, quam fidem sequerentur patrum; quia opera nostra etiam quæ hominibus bona videntur, si carnalibus sint delectationibus permixta, si originem de contagio humani favoris sumpserint, reprobasse docuit, neque illorum consortio digna, qui mundum perfecte relinquentes, tota mente ad cœlestia transeunt; qui non blandimentis enervari temporalibus, sed adversitatibus magis exerceri, atque ad requiem sempiternam gaudent præparari. Quod si quis objicere voluerit, non esse scriptum, quod filios adulterarum, sed tantum ipsas mulieres ejecerint; quamvis supra suggerente Sechenia, ac dicente: Percutiamus fœdus cum Deo nostro, et projiciamus universas uxores, et eos qui de his nati sunt; subjunctum sit continuo, et dictum: Surrexit ergo Ezras, adjuravit principes sacerdotum et Levitarum, et omnem Israel, ut facerent secundum verbum hoc, et juraverunt; intelligat, quia si non projecerunt hos filii transmigrationis liberos, quos sibi mulieres alienigenæ pepererant, illa fuerit causa, quod eos abrenuntiare maternæ infidelitate docuerunt, et consecratos Domino per circumcisionem et hostiam salutarem, suæ fidei et castitatis consortes esse fecerunt. Cujus profecto rei in promptu esse mysterium constat, quia bona opera, quæ intuitu temporalis commodi, vel favoris, vel delectationis agimus, aut inter mala sunt opera reputanda, aut infima intentione secernenda, et pro cœlesti solum retributione sunt facienda. Qui enim, verbi gratia, jejunat, orat, eleemosynam dat illa intentione, ut videatur et laudetur ad hominibus, talis nimirum proles bonæ actionis, quasi de immunda genitrice nata est conscientia sordidantis; ideoque transmigrantium

in cœtu, qui de Babylone Hierosolymam ascenderunt, partem habere non potest, quia nimirum justitia, vel potius simulatio justitiæ, quæ in præsentī mercedem suam recepit, futura in cœlis mercede carebit. At si talis auctor operis mentem ad meliora convertens, pro cœlesti retributione facere cœperit, quæ pro inanis appetitu laudis faciebat, quasi sobolem suam, tametsi indigne editam, Domino consecrans, civem Hierosolymitanam facit; quia opus male inchoatum corrigens ex tempore, perpetua in cœlis mercede dignum reddit.

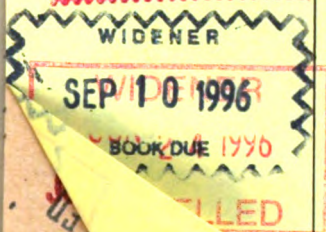
FINIS VOL. VIII.

15
25

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT
RETURNED TO THE LIBRARY ON OR
BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

518 841

